Digitized by the Internet Archive
in 2022 with funding from
Kahle/Austin Foundation

https://archive.org/details/srenkierkegaards0004kier_p8c2

SØREN
KIERKEGAARDS
PAPIRER

SØREN KIERKEGAARDS PAPIRER

Anden forøgede Udgave
ved Niels Thulstrup

FJERDE BIND

Søren Kierkegaards Optegnelser
fra 1842 20. November til 1844 Marts

Udgivet af
Det danske Sprog- og Litteraturselskab
og Søren Kierkegaard Selskabet

GYLDENDAL

Søren Kierkegaards Papirer
Bind 4, der udkom første gang i 1912,
er et uændret fotografisk optryk af originaludgaven,
udført af S. L. Møllers Bogtrykkeri,
København.
Printed in Denmark 1968.

SØREN KIERKEGAARDS PAPIRER

SØREN KIERKEGAARDS PAPIRER

UDGIVNE AF P. A. HEIBERG OG V. KUHR

FJERDE BIND

SØREN KIERKEGAARDS OPTEGNELSER
FRA 1842 20. NOVEMBER TIL 1844 MARTS

GRADUATE THEOLOGICAL UNION
LIBRARY
1962

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

MDCCCCXII

INDHOLD

	Side
Fortale	VII—XV
Tidstavle	XVII—XX
S. K.s Optegnelser af Gruppe A:	
Journalen 20. Novbr. 1842—1844 Marts	5—71
Løse Papirer 1842	75—76
Optegnelser i et Exemplar af „Om Begrebet Ironi“ (1842—43)	79—82
Optegnelser og Text-Udhævelser i et Exemplar af „Enten—Eller“ 1843	85—97
S. K.s Optegnelser af Gruppe B:	
Johannes Climacus eller De omnibus dubitandum est (1842—43)	103—150
Til: „De omnibus dubitandum est“ (1842—43)	153—182
Til: „Enten—Eller“ 1843—44	185—225
Til: „Frygt og Bæven“ 1843	229—247
Til: „Gjentagelsen“ (1843—44)	251—312
Nytaarsgave af Nicolaus Notabene 1844	315—323
Til: „Skyldig—Ikke Skyldig“ 1843	327—328
Til: „Opbyggelige Taler“ (1842—44)	331—349
S. K.s Optegnelser af Gruppe C:	
Demis-Prædiken holdt i Trinitatis Kirke d. 24. Febr. 1844	355—369
Philosophica 1842—43	373—409
Æsthetica 1842—43	413—420
Kilde-Angivelse, Manuskript-Beskrivelse og textkritiske Oplysninger	423—472
Tillæg	475—476

B
4396
A3
1909
v.4

gsto
1015

FORTALE

Med Hensyn til Udgavens Plan, Inddeling og Materiale, Stoffets Ordning, Principperne for Udgavens Fuldstændighed og Gengivelsen af Texten henvises til Fortalen til første Bind. For Principperne ved Behandlingen af Manuskript-Materialet til det af S. K. selv udgivne Forfatterskab er der gjort Rede i Fortalen til tredie Bind, hvor man ogsaa vil finde Oplysning om Anvendelsen af Undernumre ved Stykkernes Nummerering.

Original-Manuskripterne til nærværende Bind hører alle til Universitets-Bibliotekets Samling, men til henimod 14 pCt. af det samlede Nummer-Antal har Barfods Udgave eller Barfods Fortegnelse maattet benyttes som Kilde; denne sidste dog kun for ialt 9 Numres Vedkommende. Af disse 9 Numre er det ene (A 84) efter al Sandsynlighed identisk med en i Barfods Udgave trykt Optegnelse (A 85), men da den i B-Fortegn. anførte Begyndelse afviger noget fra det hos Barfod Trykte, har vi valgt at opføre Texten i B-Fortegn. som selvstændigt Nummer.

Ved Manuskriptet til B 3, hvor det med Sikkerhed kan konstateres, at der ved Barfods Benyttelse er gaaet et Blad tabt, af hvis Text Barfod har pillet Slutningen ud til Trykning, medens Resten af Bladets Text nu savnes, har vi gengivet dette Forhold ved at dele Numret i a, b og c, hvoraf b som Betegnelse for den Del af Texten der er gaaet tabt — i Analogi med Numrene A 119 og 318 i første Bind — præsenterer sig blot som Nummer i Marginen, med tom Plads i Texten.

Det har ikke været let for den Tidsperiode, hvori dette Bind falder, at finde et passende Sted at klippe Traaden over, idet man staar overfor den Kendsgerning, at det æstetiske Forfatterskab

fra „Frygt og Bæven" lige til „Afsluttende Efterskrift" — det vil altsaa sige: „Frygt og Bæven", „Gjentagelsen", „Philosophiske Smuler", „Begrebet Angest", „Forord", „Stadier paa Livets Vei" og „Afsluttende Efterskrift" — er bleven udarbejdet uno tenore, ganske paa samme Maade som de forskællige Bestanddele af Materialet til „Enten—Eller".

I Marts 1844 har S. K. afsluttet Manuskript til et Post-Scriptum til „Enten—Eller", og her har vi sat Tidsgrænsen for Bindet, idet vi har ment endnu paa dette Tidspunkt at kunne skyde Manuskript-Materialet til „Philosophiske Smuler", „Begrebet Angest" og „Forord" til Side, skønt Udarbejdelsen af disse tre Værker, der udkom allerede i Juni Maaned 1844, uden al Tvivl har været paabegyndt. Hensynet til Overskueligheden, der fordrer saa meget som muligt at holde sammen paa Manuskripterne til de enkelte Værker, har vi her været tilbøjelige til at give Forrangen fremfor Hensynet til Kronologien, saa meget mere som Manuskripterne selv kun giver meget faa direkte Holdepunkter for denne. Datering er S. K. i det Hele taget i sine Manuskripter fra denne Periode meget sparsom med, men for Journalens Vedkommende giver en Optegnelse (A 193), der refererer sig til en Anmeldelse af „Frygt og Bæven", Holdepunkt for Overklipningen i Marts 1844.

Indenfor Gruppen A (omfattende Optegnelser med Karakteren af Dagbogs-Optegnelser) findes i dette Bind fire Afdelinger, en for Journalen fra 20. Novbr. 1842 til 1844 Marts, en for Løse Papirer 1842, en for Optegnelser i et Exemplar af Disputatsen „Om Begrebet Ironi" (1842—43) og en for Optegnelser og Text-Udhævelser i et Exemplar af „Enten—Eller" 1843.

Journal-Optegnelserne findes alle — ogsaa de fra S. K.s Ophold i Berlin i Maj 1843 — indførte i det i Maj 1842 paabegyndte Bind, af S. K. mærket JJ, hvormed den lige til S. K.s Dødsaar 1855 førte sammenhængende Journalrække indledes. Optegnelsernes Antal for hele Tidsrummet beløber sig kun til henved et Par Hundrede, hvad der ikke er til at undre sig over, naar man ser hen til den overvældende store Manuskriptmasse indenfor Gruppen „For-

fatterskab". Til Forfatterskabet refererer sig ogsaa en stor Del af Journalens Optegnelser; saaledes vil man finde første Udkast og Ideer til „Philosophiske Smuler" (A: 47.62.103), til „Frygt og Bæven" (A: 76.77), til Modehandleren (A 135—139) og Gæstebudet (A 170) og de fleste af Indskudsstykkerne i „Skyldig—Ikke-Skyldig" i Stadierne („En Spedalsks Selvbetragtning": A 110—111, „Salomos Drøm": A 114, „En Mulighed": A 65.68.105, „Nebucadnezar": A 119).

Datering findes kun ved et Par Optegnelser fra Opholdet i Berlin, og end ikke Overgangene fra det ene Aar til det andet er paa nogen Maade markerede; Begyndelsen af Aaret 1844 mener vi at kunne sætte ved en Optegnelse, der indledes „Nytaarsgratulationer gaae vidt" (A 168). Blandt andet ogsaa for at kunne indordne de sædvanlige Henvisninger til samtlige daterede Optegnelser, har vi maattet danne os en Opfattelse af Kronologien i Journalen, en Opfattelse, hvis Resultat, navnlig med Hensyn til Anbringelsen af Juli Maaned 1843, vi selv kun kan betragte som foreløbigt.

De „løse Papirer" udgør kun fire Numre (A 194--197), hvoraf de tre endnu findes i et Omslag, der af S. K. er paategnet: „Ældre end Januar 1843". Ifølge B-Fortegn. har Omslaget indeholdt: „10 Smaalapper med Strøbemærkninger"; maaske har Optegnelsen A 197, hvortil nu Manuskript (af Barf. betegnet: „En løs Seddel") mangler, hørt hjemme i samme Omslag, og det er muligt, at vi har de fem resterende „Smaalapper" i Numrene III A 222—226, hvis Plads i B-Fortegn. vi ved Udgivelsen af sidste Bind ikke vidste at gøre Rede for.

Optegnelserne i et Exemplar af Disputatsen (A 198—212) findes i samme Exemplar som Optegnelsen III B 30, men paa Grund af deres aforistiske Karakter har vi valgt at optage dem i Gruppen A, i Analogi med de følgende Optegnelser og Text-Udhævelser i et Exemplar af „Enten—Eller" (A 213—256). Som væsentlig ensbetydende med Understregninger har vi ment her ogsaa at burde optage indbøjede Bladhjørner (se A 226, 228, 229 o. fl.) og indridsede Streger udfor et Stykke Text (se A 233).

Alle Optegnelser i Gruppe A er gengivet in extenso.

Gruppen B (Optegnelser knyttede til Forfatterskab af en eller anden Art) indledes med det ret omfangsrige Manuskript-Materiale til en ufuldendt Fortælling med et „første Forsøg paa en lille speculativ Udvikling" (saaledes betegnes dette Arbejde af S. K. selv): „Johannes Climacus eller de omnibus dubitandum est". Manuskripterne er alle udaterede, og det Bidrag til Bestemmelsen af Affattelsestiden, som S. K. selv i en Journal-Optegnelse fra Slutningen af Aaret 1844 giver, hjælper os ikke helt. Han giver nemlig to Tidsbestemmelser: 1) at Afhandlingen er paabegyndt „for halvandet Aar siden" og 2) at han dengang ikke havde „læst det Mindste af Aristoteles men vel en Del af Plato" — og saavidt vi kan se, fører disse to Bestemmelser ikke til samme Resultat, idet vi ved at følge den første kommer til Tiden omkring Midten af Aaret 1843, ved at følge den anden til Tiden omkring Midten af Aaret 1842. Imidlertid indeholder nogle senere med Blyant overstregede Linier i det Stykke, der i Renskriften gaar forud for Indledningen (B 1, S. 104), et Vink der taler til Fordel for Aaret 1842, idet det extraordinære Fænomen, som „den forløbne Vinter" siges at have overrasket med, udmærket stemmer med Avisefterretningerne om Vejrliget i Begyndelsen af Aaret 1842 indtil Udgangen af April Maaned, derimod ikke med Vinteren 1842—43. For Affattelsestid i 1842 taler ogsaa den Omstændighed, at der i Manuskriptet findes en Rettelse, som tydelig nok er foretaget af den samme Afskriver, som S. K. har benyttet ved Renskrivningen af Tryk-Manuskriptet til „Enten—Eller". Paa den anden Side er der Kriterier for, at Arbejdet med Manuskriptet har strakt sig ind i den Periode for filosofisk Studium, der falder i Vinteren 1842—43, og vi har derfor ment at kunne forsvare at føre hele Manuskript-Materialet over i det foreliggende Binds Tidsperiode.

Som særlig Afdeling vil man først finde hele det renskrevne Manuskript (B 1) gengivet, derefter følger en Afdeling med de øvrige Manuskripter (Udkast og foreløbige Udarbejdelser) til hele Arbejdet (B 2—17), behandlede efter ganske de samme Principper som Materialet til det af S. K. selv udgivne Forfatterskab. Til

Lettelse ved Benyttelsen af Linie-Henvisningerne fra de gengivne Stykker af de foreløbige Udarbejdelser til Renskriften har vi indført Kursiv-Linietal i Marginen til dennes Text.

Den næste Afdeling (B 18—59) knytter sig til „Enten—Eller" og bestaar i Hovedsagen af Materiale til paatænkte Avisartikler til Mystifikation (B 19—20 og 35) eller af polemisk Art, foranledigede ved Anmeldelser af „Enten—Eller". Medens der ikke er bevaret noget Manuskript til Victor Eremitas „Taksigelse" i Fædrelandet „til Hr. Professor Heiberg" for hans Behandling af „Enten—Eller" i Intelligensbladene, findes der derimod en hel Del anden mere eller mindre aforistisk Polemik mod Heiberg i samme Anledning; et afsluttende „Post-Scriptum" af Victor Eremita (B 59) er kommen saa vidt paa Vejen til Trykning, at det har Bemærkning for Sætteren, men er alligevel bleven henlagt. Til et af Udkastene til Polemiken mod Heiberg (B 47) har vi nu kun Overskriften fra B-Fortegn., men forøvrigt findes Alt i denne Afdeling gengivet in extenso.

Manuskripterne til „Frygt og Bæven" og „Gjentagelsen" (B 60—98) er behandlet ganske paa samme Maade som Manuskripterne til „Enten—Eller" i tredie Bind. Til „Gjentagelsen" existerer kun ét Manuskript: Tryk-Manuskriptet, og det har oprindelig (se B 97,3) været overskrevet: Berlin i Mai; blandt Manuskripterne til „Frygt og Bæven" er der et Hæfte (B 77—88) med Forordet i foreløbig Udarbejdelse, Stemningerne, Lovtalen over Abraham og Begyndelsen af den foreløbige Expectoration til Problemata i endelig Udarbejdelse; Papiret i dette Hæfte har prøjsisk Vandmærke; efter al Sandsynlighed er da ogsaa Udarbejdelsen af „Frygt og Bæven" paabegyndt i Berlin. I Manuskriptet til „Gjentagelsen" er der efter det Brev fra det unge Menneske, hvori han sidder og „beklipper" sig selv for at danne sig til Ægtemand (S. V. III, S. 248), paa Resterne af fem fjærnede Blade (B 98) bevaret Brudstykker af en Udarbejdelse til det Følgende, som er bleven erstattet med den endelige Redaktion; det fortrolige Slutnings-Brev til Læseren fra Constantin Constantius har i Manuskriptet Dateringen: „Kjøbenhavn i Juli 1843" (se B 97,30).

Foruden en Trykfejls-Rettelse i et Exemplar af „Gjentagelsen", hvorom vi kun har Efterretning fra en Note i Barfods Udgave af Papirerne (E. P. III, S. 17), har vi i Afdelingen til „Gjentagelsen" optaget et ret omfangsrigt Materiale til en paatænkt polemisk Artikel mod Heiberg (B 100—124) i Anledning af hans „Urania", Aarbog for 1844, der udkom i December 1843; i en Artikel betitlet „det astronomiske Aar" havde Heiberg her en passant givet „Gjentagelsen" en flygtig Omtale ganske i Smag med den af „Enten—Eller" i Intelligensbladene. S. K. har først udarbejdet denne Artikel som „Sendebrev" direkte henvendt til „Hr. Professor Heiberg R af D" fra Constantin Constantius (B 110—111), derpaa i ny Redaktion som „Et lille Indlæg" (B 112—119), derpaa i meget afkortet Skikkelse som Breve til „Læseren" (B 120—121), og endelig har han saa, som Udskriften paa Pakken med samtlige Manuskripter viser (B 109), henlagt det Hele under Synspunktet: „Jeg bør ikke spilde min Tid". Indledningen til „Sendebrevet" og til det „lille Indlæg" er, paa de Forandringer nær, som den formelle Ændring af Artiklen har medført, temmelig enslydende; i Stedet for at optage dem in extenso paa begge Steder, har vi valgt i det „lille Indlæg" (B 112) kun at gengive alle Tilføjelser og Ændringer (bortset fra Varianter i Ortografi og Interpunktion); til Lettelse for en Konferering af Bearbejdelserne, hvortil vi i Udgivernoterne har givet Bidrag ved Henvisninger, er Texten saavel i „Sendebrevet" som i Renskriften til det „lille Indlæg" (B 117) forsynet med Kursiv-Linietal i Marginen. Til Størsteparten af det „lille Indlæg" findes en foreløbig Udarbejdelse (B 118), hvoraf vi kun har optaget løsrevne Stykker, udvalgte efter de samme Principper, som er anvendt ved Behandlingen af Materialet til det af S. K. selv udgivne Forfatterskab, og gengivne paa samme Maade, her altsaa med Henvisninger til den in extenso aftrykte Renskrift (B 117). Sammen med disse større Manuskripter til Polemiken i Anledning af „Gjentagelsen" i Urania har vi optaget som dertil henhørende nogle aforistiske Optegnelser (B 101—107) af samme Art som dem, der knytter sig til Heibergs Anmeldelse af „Enten—Eller", og registreret et Exemplar af Urania for 1844

(B 100), der ifølge B-Fortegn. har indeholdt „nogle Blyantsbemærkninger m. v.", men som ikke er kommen med i Afleveringen til Universitets-Biblioteket, samt Begyndelsesordene fra B-Fortegn. til en Optegnelse vedrørende Urania (B 124), som nu savnes.

Det var imidlertid ikke blot ved Behandlingen af „Gjentagelsen", at Urania for 1844 foranledigede S. K. til at skrive Polemik, selve den Heibergske „Nytaarsgaves" Fremtrædelsesform inspirerede S. K. til en Polemik, til hvilken er bevaret Udkast i to Redaktioner, sandsynligvis fra Begyndelsen af Aaret 1844, under Titlen „Nytaarsgave af Nicolaus Notabene"; Manuskripterne til disse to Udkast vil man finde gengivne in extenso i en særlig Afdeling (B 125—139). Medens den omfangsrige Polemik i Anledning af „Gjentagelsen" i det af S. K. selv udgivne Forfatterskab er svundet ind til et Stykke i en Note i „Begrebet Angest" (S. V. IV, S. 290 f.), er Ideen til „Nytaarsgaven", der efter Udskriften paa Pakken med de to Udkast at dømme (B 125) synes at være bleven foreløbig henlagt, voxet ud til Bogen „Forord" af Nicolaus Notabene, der udkom i Juni 1844 sammen med „Philosophiske Smuler" og „Begrebet Angest". I begge Udkastene til „Nytaarsgaven" findes blandt andet Udarbejdelser til Forord I i „Forord".

I en Journal-Optegnelse fra Opholdet i Berlin (A 107) hedder det: „Jeg har da begyndt paa en Fortælling betitlet Skyldig—Ikke Skyldig". Den Smule, der er bevaret af denne „Fortælling", har vi optaget i en særlig Afdeling (B 140—142); Manuskriptet er et Blad som findes løst indlagt i et af Manuskripterne til Stadierne med foreløbig Udarbejdelse til Morgen- og Midnats-Stykkerne i „Skyldig—Ikke-Skyldig". Paa vedkommende Sted i Manuskriptet (svarende til S. V. VI, S. 247 f.) findes kun: „Hvilken er den lykkeligste Existents? En ung Pige paa 18 Aar", og hertil er saa føjet følgende Bemærkning: „denne lille Opsats findes i min Berliner-Mappe, som ligger i Mahogni-Kassen, hvor alle disse Papirer betreffende Skyldig— og Ikke-Skyldig? ligge."

I den sidste Afdeling af Gruppe B har vi under Et samlet Manuskript-Materiale der knytter sig til det religiøse Forfatterskab, dels hvad der er bevaret af Manuskripter til de indenfor

Bindets Tidsperiode udkomne „Opbyggelige Taler", dels en Samling af Udkast til saadanne, der ofte indskrænker sig til Titler. Egentlig Manuskript er kun bevaret til de „Tre opbyggelige Taler" der udkom sammen med „Frygt og Bæven" og „Gjentagelsen" i Oktober 1843; til denne Samling Taler findes foruden Tryk-Manuskript (B 159) en Del Udkast og Udarbejdelser til den tredie af Talerne: „Bekræftelsen i det indvortes Menneske" (B 151—158).

I et Tillæg til Manuskript-Beskrivelsen vil man i skematisk Form finde en Oversigt over de indenfor Bindets Tidsperiode udkomne Værker af S. K. og Manuskripterne dertil, betegnede med deres Numre i Gruppe B, ogsaa med Henvisninger til Optegnelser i Gruppe A Forfatterskabet vedkommende.

Gruppen C (Studium og Læsning) har tre Afdelinger, én for S. K.s Demis-Prædiken, én for Philosophica og én for Æsthetica. Til Demis-Prædikenen (C 1), der blev holdt i Trinitatis Kirke 24. Februar 1844 og censureredes af C. E. Scharling og Paulli (laudabilis), er bevaret Manuskript i Renskrift.

Philosophica (C 2—101) indeholder dels Excerpter og Bemærkninger til filosofisk Læsning omfattende den græske Filosofi og Middelalderens (efter Tennemanns, tildels ogsaa Marbachs Geschichte der Philosophie), Cartesius og Leibniz samt Aristoteles's Ethik og Politik, som S. K. har læst i tysk Oversættelse, dog vist med stadig Konferering med den græske Text; dels „Problemata" formulerede af S. K., med dertil knyttede Optegnelser, hvoraf flere behandler de i „Philosophiske Smuler" optagne Spørgsmaal. Som formentlig knyttende sig til denne Periode af S. K.s filosofiske Studium har vi endelig ogsaa optaget nogle skematiske Optegnelser, blandt andet med Program for „Forelæsninger over de græske Sophister" (C 97—98). — Hovedmassen af disse Optegnelser (C 4—86) findes i et stort Kvartbind, der udenpaa af S. K. er betegnet „Philosophica" og dateret 2. Decbr. 1842; hertil er senere tilføjet Dateringen Marts 1846, idet Bindet ved denne Tid efter et Slip fra Vinteren 1842—43 atter er taget i Brug ved S. K.s Læsning af Spinoza's Ethik; bagfra er Bindet benyttet til „Problemata",

hvortil S. K. endvidere ogsaa har brugt en særskilt Papplade (C 87—96).

Afdelingen Æsthetica (C 102—127) bestaar i Hovedsagen af Excerpter og Bemærkninger til Aristoteles's Poetik, hvortil S. K. paa samme Maade som ved Ethiken og Politiken har benyttet tysk Oversættelse sammenholdt med den græske Text; der afsluttes med et Skema for æstetiske Forelæsninger. Samtlige Optegnelser udgør hele Indholdet af et stort Kvartbind, der udenpaa af S. K. er betegnet „Æsthetica" og dateret 20. Novbr. 1842.

Alt i Gruppen C er gengivet uden Udeladelser.

København i September 1912.

Udgiverne

TIDSTAVLE

1813	Maj 5.	S. K. født i Faderens Ejendom paa Nytorv i Kbh. (gl. Nr. 2, nyt Nr. 27).
—	Juni 3.	S. K. døbt i Helliggeist Kirke i Kbh.
1821		S.K. sat i Skole i Borgerdydskolen i Kbh.
1823	Jan. 23.	Regine Olsen født.
—	Febr. 15.	Regine Olsen døbt i Vor Frue Menighed i Kbh.
1828	April 20.	S. K. konfirmeret i Vor Frue Menighed i Kbh., ved første Kapellan J. P. Mynster.
1830	Oktbr. 30.	S. K. indskrevet som Student ved Universitetet (laud.; Udarbejdelse i Modersmaalet, Græsk, Historie, Fransk: laud. p. c.).
—	Novbr. 1.	S. K. indskrevet i Kongens Livkorps, 7. Kompagni.
—	— 4.	S. K. faaet sin Afsked fra Kongens Livkorps som utjenstdygtig.
1831	April 25.	S. K. fuldendt 2den Examens 1ste Del (Latin, Græsk, Hebraisk, Historie: laud.; Matematik: laud. p. c.).
—	Oktbr. 27.	S. K. fuldendt 2den Examens 2den Del (Filosofi, Fysik, Matematik: laud. p. c.).
1837	Maj (imellem 8. og 16.)	S. K. ved et Besøg hos Rørdams paa Frederiksberg første Gang truffet sammen med Regine Olsen (se II A: 67. 68).
1837—38		S. K. undervist i Latin i næstøverste Klasse i Borgerdydskolen i Kbh.
1838	April 22.	Regine Olsen konfirmeret i Holmens Kirke i Kbh.
—	Maj 19.	Form. Kl. $10^1/_2$. S. K.s Optegnelse om „en ubeskrivelig Glæde“ (se II A 228).
—	Aug. 8.—9.	Nat Kl. 2. S. K.s Fader død.
—	— 14.	S. K.s Fader begravet paa Assistents-Kirkegaard i Kbh. (i Familie-Gravstedet).
—	Septbr. 7.	udkom: „Af en endnu levendes Papirer. Udgivet mod hans Villie af S. Kierkegaard“. Hos C. A. Reitzel. (Om Andersen som Romandigter, med stadigt Hensyn til hans sidste Værk: „Kun en Spillemand“).
1839	Febr. 2.	Optegnelse af S. K.: „Du mit Hjertes Herskerinde „Regina“, gjemt i mit Brysts dybeste Løndom“ osv. (se II A 347).

1839 Aug. 29. S. K. opgør sin pekuniære Status (Obligationer, Aktier, Part i Ejendommen Nytorv Nr. 2, Løsøre osv.) til: 16797 Rdl.
1840 Juni 2. S. K. indgivet sin Examens-Ansøgning til det teologiske Fakultet.
— Juli 3. S. K. fuldendt teologisk Embeds-Examen (laud.).
— — 19.—Aug. 6. S. K.s Jyllandsrejse.
— Aug. 9.—Septbr. „kan i strengere Forstand siges at være den Tid, i hvilken jeg tilnærmede mig hende" (se Kske Papirer, S. 76).
— Septbr. 8. S. K. friet til Regine Olsen (se Kske Papirer, S. 76).
— — 10. S. K. faaet Jaord af Regine Olsen (se Kske Papirer, S. 77).
— Novbr. 16. Optegnelse af S. K.: „Jeg har Mod til at tvivle, jeg troer om Alt; jeg har Mod til at kjæmpe — jeg troer mod Alt; men jeg har ikke Mod til at erkjende Noget, ikke Mod til at besidde, til at eie Noget" osv. (se III A 218).
— — 17. S. K. indtraadt i det Kongelige Pastoral-Seminarium som Nr. 252.
— — Vidnesbyrd fra Rektor ved Borgerdydskolen i Kbh. Michael Nielsen om S. K.s „ikke almindelige Herredømme over det latinske Sprogs baade mundtlige og skriftlige Behandling".
1841 Jan. 12. om Middagen S. K. efter Tur prædiket i Holmens Kirke over opgiven Text (se III C 1).
— Juli 16. S. K.s Afhandling: „Om Begrebet Ironi med stadigt Hensyn til Socrates" erklæret af det filosofiske Fakultet for værdig til at forsvares for Magistergraden.
— Aug. c. 11. S. K. sendt Regine Olsen hendes Ring tilbage.
— Septbr. 16. S. K.s Disputats færdig fra Trykkeriet.
— — 29. Kl. 10—2 og 4—7½. S. K. forsvaret sin Disputats for Magistergraden.
— Oktbr. 11. S. K. endelig brudt med Regine Olsen.
— — 25. S. K. pr. Dampskib forladt Kbh. for at rejse til Berlin.
— Novbr. (imellem 15. og 22.) Schellings anden Forelæsning i Berlin.
1842 Febr. 4. Sidste Datering i S. K.s Kollegie til Schellings Forelæsninger.
— Marts 6. S. K. med Dampskibet „Christian VIII" ankommen til Kbh. fra Kiel.
— Maj 29. og Juni 5. Anmeldelse i Fædrelandet, Nr. 890 og 897, af S. K.s Disputats ved Dr. Beck.
— Juni 12. Artikel af S. K. i Fædrelandet Nr. 904: „Aabenbart Skriftemaal", med en „Efterskrift" til Dr. Beck. (S. V. XIII, S. 397 ff.).
— Septbr. 10. S. K.s Broder Peter Christian kaldet til Sognepræst for Pedersborg-Kindertofte.
— Novbr. 11. S. K.s Broder Peter Christian ordineret.
— — S. K. afsluttet Manuskript til Udgiverens Forord til „Enten—Eller".
1843 Febr. 4. Artikel i Fædrelandet Nr. 1139 (uden Mærke): „Der existerer en gammel Fabel, som fortæller, at der her i Danmark skal være en ganske ypperlig Retsforfatning" osv. (se S. V. XIII, S. 459).

1843 Febr. 5. Artikel i Berlingske Tidende Nr. 33 (uden Mærke): „Et Brev". (se S. V. XIII, S. 460 ff.).
— — 6. Artikel i Fædrelandet Nr. 1141, med Referat af og Bemærkninger til „Et Brev" i Berlingske Tidende for 5. Febr.
— — 7. Artikel i Berlingske Tidende Nr. 35 (uden Mærke): „Endnu et Brev". (se S. V. XIII, S. 463 ff.).
— — 8. Artikel i Fædrelandet Nr. 1143, underskrevet „Brevets Forfatter": „Min Herre! Jeg er geraadet i en slem Forlegenhed" osv. (se S. V. XIII, S. 467 ff.).
— — 12. Artikel i Ny Portefeuille: „Litterært Qvægsølv eller Forsøg i det høiere Vanvid, samt Lucida Intervalla" (sml. A 141).
— — 15. „Enten—Eller. Et Livs-Fragment, udgivet af Victor Eremita. Første Deel, indeholdende A.'s Papirer. Anden Deel, indeholdende B.'s Papirer, Breve til A." færdig fra Trykkeriet (Bianco Luno). — 470 + 368 SS.
— — 20. „Enten—Eller" kommen i Handelen (hos Universitetsboghandler C. A. Reitzel), og s. D. foreløbig anmeldt i Fædrelandet Nr. 1155.
— — 22. Datering for en paatænkt Artikel i Berlingske Tidende, af S. K.: „Opfordring" (se B 19).
— — — Anmeldelse af „Enten—Eller" i Dagen Nr. 52.
— — 23. Uddrag og Omtale af „Enten—Eller" af Claudius Rosenhoff i Den Frisindede Nr. 23.
— — 27. Artikel af S. K. i Fædrelandet Nr. 1162 (underskrevet A. F.....): „Hvo er Forfatteren af Enten—eller" (se S. V. XIII, S. 407 ff.).
— Marts 1. Anmeldelse af „Enten—Eller" af J. L. Heiberg i Intelligensblade Nr. 24, i Artiklen: „Litterær Vintersæd".
— — 5. Artikel af S. K. i Fædrelandet Nr. 1168 (underskrevet Victor Eremita): „Taksigelse til Hr. Professor Heiberg" (se S. V. XIII, S. 411 ff.).
— — 12. til April 9. Anmeldelse „Enten—Eller" i Forposten Nr. 11—15 („Fragmenter af en Brevvexling").
— April 16. Første Paaskedag til Aftensang i Frue Kirke (Biskop Mynsters Prædiken), Regine Olsen nikket til S. K.; i Tiden nærmest forud har hun „hver Mandag mellem 9—10 Formiddag" mødt ham (se A 97).
— Maj 5. Forordet til S. K.s „To opbyggelige Taler" dateret.
— — 6. „To opbyggelige Taler af S. Kierkegaard" færdig fra Trykkeriet (Bianco Luno). — 52 SS.
— 7. 14. 21. Anmeldelse af „Enten—Eller" af J. Fr. Hagen i Fædrelandet Nr. 1227—28. 1234. 1241.
— — 8. S. K. afrejst fra Kbh. til Berlin.
— — 16. „To opbyggelige Taler" kommen i Handelen (hos Boghandler P. G. Philipsen).
— — — Artikel af S. K. i Fædrelandet Nr. 1236: „En lille Forklaring" (se S. V. XIII, S. 416 f.).

1843 Maj 16. Poststempel-Dato for Brev fra S. K. til Emil Boesen fra Berlin.
— — 25. Poststempel-Dato for Brev fra S. K. til Emil Boesen fra Berlin. „Om en liden Stund skulle I see mig igjen. Jeg er bleven færdig med et Arbeide, der er mig af Vigtighed, jeg er i fuld Fart med et nyt, og mit Bibliothek er mig nødvendigt, ligesom ogsaa et Trykkerie".
— — Berlin. Datering over Begyndelsen af Manuskriptet til „Gjentagelsen" (se B 97,3).
- - Juli Datering over Manuskriptet til Brevet til Læseren i Slutningen af „Gjentagelsen" (se B 97,30). — Sandsynligvis har S. K. ved denne Tid faaet Kundskab om Regine Olsens Forlovelse med Fritz Schlegel.
1843 Aug. 9. Datering i Manuskriptet til Forordet til „Tre opbyggelige Taler" (se B 159,7).
· Oktbr. 7. „Frygt og Bæven. Dialektisk Lyrik af Johannes de silentio" og „Gjentagelsen. Et Forsøg i den experimenterende Psychologi af Constantin Constantius" færdige fra Trykkeriet (Bianco Luno). — 135 SS. og 157 SS.
— — 13. „Tre opbyggelige Taler af S. Kierkegaard" færdig fra Trykkeriet (Bianco Luno). — 62 SS.
— — 16. „Frygt og Bæven", „Gjentagelsen" og „Tre opbyggelige Taler" kommen i Handelen; de to første hos C. A. Reitzel, den sidste hos Boghandler P. G. Philipsen.
— — Anmeldelse af „Enten—Eller" af H. P. Kofoed-Hansen i „For Literatur og Kritik. Et Fjerdingaarsskrift udgivet af Fyens Stifts literære Selskab", 1. Bd. 4. Hefte.
- Decbr. 6. „Fire opbyggelige Taler af S. Kierkegaard" kommen i Handelen, hos Boghandler P. G. Philipsen (Bianco Lunos Bogtrykkeri). — 84 SS.
— — 19. „Urania. Aarbog for 1844, udgiven af J. L. Heiberg", med Omtale af „Gjentagelsen" i Artiklen: „Det astronomiske Aar", averteret i Adresseavisen Nr. 298.
— — 22. „Urania" anmeldt i Berlingske Tidende Nr. 344.
1844 Jan. 1. Artikel af Biskop Mynster i Intelligensblade Nr. 41—42 (under Mærket Kts): „Kirkelig Polemik" (med Omtale af S. K.s „Opbyggelige Taler").
— — 4. Artikel af Dr. Fr. Beck i Kjøbenhavnsposten Nr. 4 (underskrevet En Præst): „Plump Usandhed".
— — 19. Artikel af Kofoed-Hansen i Fædrelandet Nr. 1479: „Replik til Kts".
— — 23. Redaktions-Artikel i Kjøbenhavnsposten Nr. 20 (Om „den Ktsske Strid").
Febr. 24. Lørdag S. K. holdt sin Demis-Prædiken i Trinitatis Kirke (laud.).
– — Slutn. Anmeldelse af „Frygt og Bæven" af J. Fr. Hagen i Theologisk Tidsskrift, udg. af Scharling og Engelstoft. 8. Bd.

1844 Marts 5. „To opbyggelige Taler af S. Kierkegaard“ kommen i Handelen, hos Boghandler P. G. Philipsen (Bianco Lunos Bogtrykkeri). — 59 SS.

— — S. K. tilendebragt Udarbejdelsen af: „Post-Scriptum til Enten—Eller“ (B 59).

FORKLARING TIL DE AF UDGIVERNE I TEXT OG NOTER BENYTTEDE TEGN OG FORKORTELSER M. M.

Med *Kursiv* betegnes Udgiver-Bemærkninger.
— *U. D.* i Marginen betegnes de udaterede Stykker.
— |†| betegnes at † ikke findes i Original-Manuskriptet, men er tilføje af Udgiverne.
— almindeligt Tryk efterfulgt af [. . . .] betegnes de Stykker, hvortil nu ikke haves anden Text end den, hvormed de er anført i Barfods Fortegnelse (se Fortale I, S. XVI f.).
— — — i ⟨⟩ betegnes Tilføjelser af S. K. selv indenfor Textens Plads i Original-Manuskriptet (se Fortale I, S. XX).
— — — imellem | | betegnes Afsnit, der i Original-Manuskriptet er udslettede med Blyant af S. K.
— — — imellem || || betegnes Afsnit, der i Original-Manuskriptet er udslettede med Blæk af S. K.
— I, II, III efterfulgt af Nummer- eller Side-Angivelse henvises til de foregaaende Bind af denne Udgave.
— Ktl. Nr. betegnes Nummer i den trykte: „Fortegnelse over Dr. Søren A. Kierkegaards efterladte Bogsamling, som bortsælges ved offentlig Auction Tirsdagen den 8de April 1856 og følgende Dage" osv.
— S. V. — „Søren Kierkegaards samlede Værker udgivne af A. B. Drachmann, J. L. Heiberg og H. O. Lange".
— Kske Papirer — „Kierkegaardske Papirer. Forlovelsen. Udg. af Raphael Meyer" (Kbh. 1904).

A

JOURNALEN

20. Novbr. 1842—1844 Marts

1842

Se C 102 og III A: 207.208. *Novbr. 20.*

Se ogsaa III B 189. *Novbr.*

Se C 4. *Decbr. 2.*

„Inter accidentia sola, non autem inter formas substantiales individuorum ejusdem speciei, plus et minus reperitur." *1 U. D.*

cfr. Cartesius de methodo p. 1.

#

Cartesius har for en stor Deel nedlagt sit System i de 6 første meditationes. Man behøver da ikke altid at skrive Systemer. Jeg vil udgive „philosophiske Overveielser" i Hefter og deri kan jeg rykke ud med mine midlertidige Betænkninger. Det var maaskee ikke saa galt at skrive paa Latin. *2 U. D.*

#

Solons Sætning, at Ingen tør prise sig lykkelig, saa længe han lever, indeholder en dyb Smerte over Livet; thi egl. vil det sige, at Ingen er lykkelig før i det Øieblik han har været det, og da *3 U. D.*

[1] Sml. S. V. V, S. 63 f. Cartesius] Ktl. Nr. 473: Opera philosophica. Edit. ultima. Amstel. 1678. 4to. [2] philosophiske Overveielser] sml. S. V. V, S. 68. [3] Sml. 188. — S. V. III, S. 274.

er han jo paa en Maade ulykkelig, fordi han veed sin Lykke som noget Forbigangent.

#

4 U. D. Hvorvidt har det gl. Ord: opposita juxta se posita magis illucescunt speculativ Gyldighed i Forhold til hele Mskelivets Bygning, hvorvidt er den blot en æsthetisk-praktisk Regel. Har den speculativ Gyldighed, saa er Livets Dupplicitæt statueret.

#

5 U. D. Hvilken Anskuelse indeholder den dybeste Opfattelse af Livet, at Modsætning forener Mskene ell. Eenhed og Liighed. Heraklit lærte, at kun Ting, der staae hinanden imod ere nyttige for hinanden; Empedokles, at enhver Ting kun drages til sig af det Lige.

cfr. Arist. Ethik 8,2.

#

6 U. D. Det er gaaet i Videnskabernes Verden som i Handelens. Først skete Omsætningen in natura, siden opfandt man Penge; nu skeer i Videnskaben al Omsætning i Papirspenge, som intet Msk. bryder sig om uden Professorer.

#

7 U. D. Saavidt har ingen Orthodoxie drevet det med overspændt Afgudsdyrkelse, som man i Keiser-Perioden drev det med Keiserens Billede: en Mand blev dømt for Majestæts-Forbrydelse, der slog

[4] Livets Dupplicitæt] sml. 192. [5] Sml. 57.192. Arist. Ethik] Die Ethik des Aristoteles, übers. u. erläutert von Christian Garve (Ktl. Nr. 1082—83). 2. Bd. (Breslau 1801), S. 430 f.

sin Slave, der bar en Sølv-Drachme hos sig, paa hvilken Keiserens Billede var præget (cfr. Philostratus Leben des Apollonius v. Tyana p. 185. Noten citerer Suetonius vita Tiberii 58.).

#

Det var et ret brugeligt Motiv til en Tragedie, naar man moderniserede det lidt, den Historie, der fortælles i Aristoteles Politik 5,4. angaaende Oprindelsen til politiske Uroligheder i Delphi, grundede paa en Giftermaalssag. Brudgommen, hvem Augurierne forudsige en Ulykke, der vilde have sin Oprindelse af hans Giftermaal, forandrer pludselig sin Plan, idet han kommer for at hente Bruden. Familien bliver fornærmet, da den antager det for en Spot, for at hævne sig skaffer den et Tempel-Kar iblandt hans Husgeraad, medens han er i Templet, og han blev dømt som Tempelrøver. *8 U. D.*

#

I Aristoteles Ethik 5te Bog cap. 10 findes en Mængde Exempler paa hvorledes Konger selvforskyldt have foranlediget Revoloutioner. Det er ofte meget interessante Collisioner, et godt Flor for en Digter. *9 U. D.*

#

Saaledes bør man være begeistret som Dion var det, da han med faae Ledsagere gik i Krig mod Dionys: ham var det nok, sagde han, at have deeltaget deri; om han skulde døe i det Øie- *10 U. D.*

Philostratus...Tyana] ɔ: Flavius Philostratus, des Aeltern, Werke, übers. von Fr. Jakobs (Ktl. Nr. 1143. — Stuttg. 1821—32). [8] Sml. S. V. III, S. 136 ff. Aristoteles Politik] Die Politik des Aristoteles. Uebers. von Christian Garve. Hrsgeg. ... von Georg Gustav Fülleborn. (Ktl. Nr. 1088. — Breslau 1799), S. 407 f. [9] Aristoteles Ethik] skal være: Politik; i den til 8 anf. Oversættelse S. 460 ff.

blik han steeg i Land, uden at komme til at udrette Noget, vilde han dog ansee denne Død for lykkelig og hæderlig.

cfr. Aristoteles Politik 5,10 (hos Garve p. 468.)

#

11 U. D. Der er 2 Ting, siger Leibnitz strax i Begyndelsen af Theodiceen, der især har voldet Msk. Vanskeligheder, det er Forholdet mell. Frihed og Nødv:, og Materiens Sammenhæng og dens enkelte Dele. Det første Problem har beskjæftiget alle Msker, det sidste Philosopherne.

#

12 U. D. Det er ypperligt hvad Leibnitz taler om den dovne Fornuft „la raison paresseuse" cfr. Erdmanns Udgave p. 470, anden Spalte.[†] <— Chrysipp har ogsaa brugt den, cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 4d B. p. 300.>

[†] *I Marginen:* og p. 518 § 55 le sophisme paresseux (λογος αργος) sophisma pigrum.

#

13 U. D. Det er en psychologisk Mærkelighed. Vindex gjorde Oprør under Nero. Det Nero blev meest forbittret over, var, at han havde sagt at Nero var alt mere end en Citarspiller, og mere en

hos Garve] den til 8 anf. Overs. [11] i Begyndelsen af Theodiceen] Herrn Gottfr. Wilhelms, Freyherrn von Leibnitz, Theodicee ... bey dieser 5. Ausg. durchgehends verbessert ... von Joh. Christoph Gottscheden (Hannover u. Leipz. 1763. — Ktl. Nr. 619), S. 72. [12] Erdmanns Udgave] God. Guil. Leibnitii Opera philosophica quæ exstant Latina Gallica Germanica omnia. Edita recogn.... J. E. Erdmann. Pars I—II (Berl. 1839—40. — Ktl. Nr. 620). I den til 11 anf. Overs. af Theodiceen S. 73 f. Chrysipp] sml. Leibniz, Theodicee § 170 (den til 11 anf. Overs. S. 337 f.). Tennemann Ges. d. Ph.] Wilh. Gottl. T., Geschichte der Philosophie. 11 Bände (Ktl. Nr. 815—26). — 4. Bd. Leipz. 1803. p. 518] i Erdmann's Udgave. § 55] i Theodicee (den til 11 anf. Overs., S. 166, hvor Udtrykket sophisma pigrum findes).

Citarspiller end en Konge. Det der krænkede ham var, at han ansaae ham for en slet Citarspiller.

Philostratus. Apollonius af Tyanas Levnet. 5,10.
p. 430 i Oversættelse.
i Noten citeres Dio Cassius LXIII,22—24.
Sveton. Vit. Ner. 41.

#

Augustiner-Generalen Gregorius Rimini antog de smaae Børns Fordømmelse og fik derfor Tilnavnet tortor infantum cfr. Leibnitz Theodicee 1., § 92. *14 U. D.*

#

En Jesuit Johan Davidius har skrevet en Bog: Veridicus Christianus, der er ligesom en Bibliomantie, hvori man kan slaae op for at gribes af det Pludselige og derved blive Chrsten
cfr. Leibnitz Theod. 1,101. *15 U. D.*

#

Imod Gomaristerne udkom der et satirisk Skrift: fur prædestinatus. cfr. Leibnitz Theodic. § 167. *16 U. D.*

#

Hvad kan det være for en Roman som Leibnitz omtaler i sin Theodicee § 173 under Titlen: Mademoiselle de Scudéry? Saaledes hedder jo ogsaa Hoffmanns bekjendte Fortælling. *17 U. D.*

Philostratus...Oversættelse] se til 7. [14] Sml. S.V. III, S.156. Theodicee 1., § 92] den til 11 anf. Overs., S. 210. [15] Theod. 1,101] den til 11 anf. Overs., S. 220. [16] Theodic. § 167] den til 11 anf. Overs., S. 330. [17] Theodicee § 173] den til 11 anf. Overs., S. 344. Mademoiselle de Scudéry] sml. Erdmann's Udg. (se til 12), S. 557: des Romans, comme ceux de Mademoiselle de Scudéry. Hoffmanns bekjendte Fortælling] Das Fräulein von Scuderi. Erzählung aus dem Zeitalter Ludwig des Vierzehnten; i: Die Serapions-Brüder (se til II A136, S. 77). 3. Bd. (Berl. 1820), S. 329 ff.

#

18 U. D. Augustus synes at være død meget fornøiet; han citerede i sin Dødsstund et græsk Vers, der betyder: plaudite, Sveton anfører det:

Δοτε κροτον, και παντες υμεις μετα χαρας
κτυπησατε.

cfr. Leibnitz Theod. § 261.

#

19 U. D. Det er et ret comisk Lapserie af Apollonius af Tyana, den Udvidelse af den Sætning at kjende sig selv. Det blev anseet for vanskeligt og for det Høieste, og dog er han ikke fornøiet dermed, men siger om Pytagoras, hvad han da vel ogsaa vil anvende paa sig selv, at han ikke blot kjendte sig selv, men tillige vidste, hvem han havde været. Herved er paa en besynderlig comisk Maade den første Sætnings Dybsind hævet. Saaledes gaaer det i vor Tid mange Philosopher, de skal sige noget Mere og latterliggjør derved Alt, om der end altid bliver nok, der finder, at det er en uhyre Viisdom.

I Marginen: cfr. 6 Bog, 11 p. 500.

I Marginen til 19:

20 U. D. Et lignende Lapserie af en af Heraklits Tilhængere. Heraklit havde sagt: man kan ikke gaae to Gange igjennem den samme Flod. En Discipel vilde forbedre det og sagde: man kan end ikke gjøre det eengang. Derved er Nerven hævet, Sætningen, forsaavidt den er bleven til Noget, blev til det Modsatte, til en eleatisk Sætning, og nægter Bevægelsen.

[18] Theod. § 261] den til 11 anf. Overs., S. 459 f. [19] Sml. S. V. IV, S. 259 f. hvem han havde været] se Philostratus i den til 7 anf. Overs., S. 106 (Heldengeschichten). 6 Bog, 11 p. 500] Philostratus i den til 7 anf. Overs. [20] Sml. S. V.: III, S. 168. VII, S. 267 f. Noten; Tennemann, Geschichte der Philosophie (se til 12). 1. Bd. (Leipz. 1798), S. 220.

#

Naar man har een Tanke, men en uendelig, da kan man bæres af den hele Livet igjennem, let og flyvende, ligesom Hyperboræeren Abaris, der baaret af en Piil, bereiste hele Verden
Herodot IV,36 *21 U. D.*

#

Cantantur hæc, laudantur hæc,
Dicuntur, audiuntur.
Scribuntur hæc, leguntur hæc
Et lecta negliguntur. *22 U. D.*

#

Situation

Et Msk. modtager et Brev fra et andet Msk. Saasnart han blot seer Udskriften ahner han strax dets Indhold, hvilket er yderst afgjørende for hans hele Liv. Han giver sig ikke Tid til at læse Brevet, styrter hen til den Anden. Denne forudsætter at han har læst Brevet, og da det virkelig handlede om, hvad den første havde ahnet, bestyrkes den Anden i sin Vildfarelse. Det forundrer ham, at der intet Hensyn tages til dets Indhold, han maa ansee det for en Art Haardnakkethed. Endnu staaer det i hans Magt at give Sagen et andet Udseende, der forandrer Alt og deres Forhold. Det lykkes. Lang Tid efter kommer den Første til at læse Brevet, og seer hvorledes han ved sin Overilelse har gjort alt galt og den Anden Uret. (denne Skyld er en tragisk Skyld. Dronning Elisabeth i den bekjendte Situation med Ringen har ingen Skyld, Skylden ligger i en Anden, det er det Ufuldkomne). (Overilelsen kunde motiveres derved, at der i Øieblikket maatte skee Noget, fordi *23 U. D.*

[21] Herodot] Ktl. Nr. 1116: Herodoti historiarum libri IX ed. Reiz. 2 voll. — Ktl. Nr. 1117: Die Geschichten des Herodotus, übers. von Fr. Lange. 2 Theile. Berlin 1810—13. [22] Se Leibniz, Nouveaux Essais, liv. I; i Erdmann's Udg. (se til 12), S. 216. — Sml. S. V. VI, S. 402. [23] Dronning Elisabeth osv.] sml III A199, S. 80 og S. V. III, S. 141.

Tiden var kort, og saaledes det første Msk. i denne Skynding fæstede sin Opmærksomhed alene paa at handle, hvilket var tilgiveligt, saa meget mere som han godt vidste, at han maatte vide det Almindelige)

#

24 U. D. Naar man vil opfatte Troen som en blot Erkjenden af historiske Ting, saa kommer man consequent og simplement til saadanne Latterligheder som at mene, at det om Jorden er flad ell. rund hører med til Troen. I Erasmus Montanus siger derfor Jeronymus meget rigtigt, at Erasmus har vildfarende Meninger i Troen, og anfører dette, at han troer Jorden er rund.

#

25 U. D. I Kings Værk: de origine mundi i 5 Capitels 4d Afdeling findes der udentvivl adskillige Notitser der i ethisk Henseende vare ret brugbare.

#

26 U. D. Leibnitz fortæller, at der var en Baron Andrè Taifel, der i sit Vaaben havde en Satyr og følgende spanske Indskrift: mas perdido y menos arrepentido plus perdu et moins repentant, og at senere en Greve Villamedina, der var forelsket i Dronningen, havde samme Valsprog, for at betegne en haabløs Lidenskab man dog ikke vil opgive

cfr. Erdmanns Udgave af Leibnitz p. 652, 2 Spalte.

[25] Sml. C: 38.41.126. Kings Værk osv.] Titlen er: De Origine Mali (se Leibniz, Theodicee, den til 11 anf. Overs., S. 424 og 731 Noter); Omtalen af 5. Cap., 4. Afsn. findes i Leibniz, Theodicee, den til 11 anf. Overs., S. 785, Erdmann's Udgave (se til 12), S. 651. [26] Sml. S.V. VI, S. 304. Leibnitz fortæller] i Theodicee (Remarques sur le livre de l'origine du mal de M. King; sml. 25); den til 11 anf. Overs., S. 789 f. Erdmanns Udgave] se til 12.

Det kunde være et lille Epigram paa Forholdet mell. Hedenskab og Chrstd. de Ord, der findes i Philostrat den Ældres Heltehistorier (i Oversættelsen p. 20): paa vilde Træer er Blomsterne vellugtende, paa tamme Frugterne. 27 U. D.

#

Da Amor forlod Psyche sagde han til hende: Du skal blive Moder til et Barn, der vil blive et Gude-Barn, hvis Du tier, kun et Msk., hvis Du forraader Hemmeligheden. — Ethvert Msk., der veed at tie bliver et Gudebarn; thi i Taushed ligger Besindelsen paa sin guddl. Herkomst, den, der taler, bliver et Msk. — Hvor Mange veed at tie — hvor Mange forstaae blot, hvad det vil sige: at tie 28 U. D.

#

„Hvad jeg forudsiger, det vil enten skee ell. det vil ikke skee; thi Apollo forundte mig Prophetiens Gave."

Tiresias. 29 U. D.

(Disse Ord findes etsteds hos Leibnitz i hans Theodicee, citerede efter Bayle, troer jeg).

#

παντως γαρ ουδεις Ερωτα εφυγεν ἡ φευξεται μεχρι αν καλλος ἡ και οφθαλμοι βλεπωσιν. —

cfr. de sidste Ord af Fortalen til Longi Pastoralia. — 30 U. D.

[27] Sml. S. V. III, S. 172. Philostrat...Oversættelsen] se til 7. [28] Sml. III B 179,42. — S. V. III, S. 135. [29] Sml. S. V. V, S. 51. etsteds...i hans Theodicee] § 169 (den til 11 anf. Overs., S. 335), i et Citat af Bayle, Diction. Artic. Epicure. — Tiresias' Ord findes Horats, Satirer II 5, 59 f. [30] Sml. S. V. III, S. 150. — Ktl. Nr. 1128: Longi Pastoralia Græce & Latine ed. Ernest. Ed. Seiler. Leipz. 1843.

1843

#

31 U. D. Abælard lod sig ypperlig behandle dramatisk. I Bossuets Geschichte, 6te Bind p. 315 o: fl., har jeg understreget enkelte Vink hans Liv betræffende. Situationerne vilde blive yderst interessante; Heloise har ikke blot været forelsket i Abælard, men philosophisk forgabet i ham, stolt af hans Navnkundighed, iversyg paa hans philosophiske Ære.

#

32 U. D. Hvori ligger det Comiske i disse Ord af Erasmus Rotterodamus neque enim sum nescia (det er stultitia der indføres talende) quam male audiat stultitia etiam apud stultissimos.

cfr. Stultitiæ Laus p. 1.

#

33 U. D. Jo mere ophøiet et Msk. er over et andet, hvem han elsker, desto mere vil han (msklig talt) føle sig fristet til at drage ham op til sig; men desto mere vil han (guddl. talt) føle sig bevæget til at stige ned til ham. Dette er Kjærlighedens Dialektik. Besynderligt nok at man ikke har seet det i Chrstd., men bestandig talt om Christi Mskblivelse som en Medlidenhed ell. som en Nødvendighed.

---

[31] Abælard] sml. 177. — Sml. Leibniz, Theodicee § 171 (den til 11 anf. Overs., S. 341 f.). Bossuets Geschichte, 6te Bind] Jacob Benignus Bossuet, Einleitung in die allgemeine Geschichte der Welt, bis auf Kaiser Carln den Grossen ... Uebers.... von Joh. Andr. Cramer. 7 Theile (Leipz. 1748 ff. — Ktl. Nr. 1984—90). 6. Theil (med Titel: Einleitung in die Geschichte der Welt und der Religion, fortgesetzet von Joh. Andr. Cramer. Leipz. 1785). [32] Stultitiæ Laus] Ktl. Nr. 478: Desiderii Erasmi Roterodami Μωρίας ἐγκώμιον sive Declamatio in laudem stultitiæ. Leipzig 1702; i Desiderii Erasmi Roterodami Opera omnia (Lugduni Batav. 1703—07. Fol.) tom. IV (1703), col. 405. [33] Sml. 183. — S.V. IV, S. 195 ff.

1843

#

Dersom jeg nogensinde skulde blive anklaget, da vilde jeg strax indgaae med et Bønskrift til hans Majestæt, om det ikke maatte forundes mig den Naade strax at blive idømt den (i Forhold til Tilfældet) høieste Straf, om det saa var at blive henrettet, om det strax maatte blive exeqveret. Dette vilde jeg ansøge af følgende Grunde: 1) fordi Processen koster Penge. 2) koster Tid, og jeg har ikke Tid til at vente paa, at Msker skulde faae afgjort hvad der er det Retfærdige, hvilket desuden er mig ligegyldigt, naar jeg blot faaer en Ende paa Sagen 3) fordi den hele Snak om Retfærdighed er Passiar, og man kan ligesaa godt lade sig henrette uden Lov og Dom, som efter 3 Instantsers Kjendelse. *34 U. D.*

#

Jo betydningsfuldere en Individualitet er desto lettere vil han finde Virkeligheden, desto tungere vil han finde Muligheden. Dette er Udtryk for en ethisk Betragtning. Æsthetisk betragtet (ɔ: i Forhold til Nydelse) vil han finde Muligheden intensivere end Virkeligheden. *35 U. D.*

#

Quod vero ‹(perdix)› supervolante masculo, vel audita solum voce ejus, vel etiam solo halitu oris concepto concipiat, Aristoteles refert. *36 U. D.*

Hieronymi Cardani de rerum varietate p. 375.

[34] Sml. S.V. VI, S.208. [35] Sml. S.V. VI, S. 308. [36] Sml. S.V. III, S.132; sml. Leibniz, Theodicee § 254 (den til 11 anf. Overs., S. 449 f.). de rerum varietate p. 375] Hieronymi Cardani Mediolanensis medici de Rerum Varietate libri XVII. Jam denuo ab innumeris mendis summa cura ac studio repurgati et pristino nitori restituti. Basileæ 1581. — Ktl. Nr. 137.

1843

37 U. D. Den philosophiske Terminologie og Brugen af samme udarter dog reent til det Latterlige. Jeg gad vidst, hvad Een vilde sige, hvis jeg m: H: t: Jordskjælv fulgte den gl. Terminologie.

„Inter terræ miracula est motus ejus, de quo alias dictum est. Quatuor ejus differentiæ, ab effectu. Chasmatichus, Brasmatichus, Clitimachus, Micematichus."

Enhver vil let forstaae Forskjellen men ikke Terminologien.

cfr. Hieronymus Cardanus de varietate rerum p. 57.

#

38 U. D. Det er ret interessant, at Pythagoræerne antoge, at εν baade er περιττον og αρτιον — det er ligesom den Væren der baade er Væren og Ikke-Væren ɔ: Bevægelsen.

#

39 U. D. Hamann 8d B. p. 307. n:

Det er en ret interessant Historie[†], som Lucian skal fortælle om Demonax. Ikke blot den, der aabenbarede de eleusinske Mysterier, men ogsaa den, der ikke vilde lade sig indvie i dem, blev straffet. Det sidste var Tilfældet med Demonax. Athenienserne, der allerede før de hørte hans Forsvar, havde forberedt sig paa at stene ham, bleve dog bevægede, da de hørte hans Forklaring, at han ikke kunde lade sig indvie deri, fordi han ikke kunde opfylde Betingelsen, at

[†] *I Marginen:* Den findes hos Lucian i 2d B.

[37] de varietate rerum p. 57] den til 36 anf. Udg. [38] Pythagoræerne antoge osv.] se Tennemann, Geschichte der Philosophie. 1. Bd. (se til 12 og 20), S. 105. [39] Sml. S.V. III, S. 216. Hamann 8d B.] Hamann's Schriften (om Udg. se til I A 100). 8. Theil, 1. Abth. (Nachträge, Erläuterungen und Berichtigungen. — Berlin 1842). hos Lucian i 2d B.] af den til II A 690 anf. tyske Oversættelse (Zürich 1769. — „Demonax" S. 254 ff., særlig S. 260 f.). Betingelsen, at] nemlig: tie stille med dem.

1843

Det fornøier mig at see, at Trendlenburg [....] *40 U. D.*

Det, der konstituerer Galskab [....] *41 U. D.*

Se B 19. *Febr. 22*

Naar jeg har ladet „Enten—Eller" ende med den Sætning: at kun den Sandhed, der opbygger, er Sandhed for En, saa er der destoværre vel kun Faae, der see den Anskuelse, der ligger deri. Der er bleven stridt meget i den græske Philosophie om Sandhedens Kriterium (cfr. f. E. Tennemann Gesch. d. Philos. 5. B. p. 301); det vilde være ret interessant at forfølge denne Sag videre. Jeg tvivler imidlertid stærkt paa, at man vil finde et concretere Udtryk. Folk troe formodentlig, at hine Ord staae i „Enten—Eller" som et Udtryk; der kunde ogsaa være brugt et andet Udtryk. Ordene ere jo ikke engang spatierede, — Herre Gud, saa er der formodentlig ikke stort ved dem. *42 U. D.*

Min Dom om „Enten—Eller". *43 U. D.*

Der var et ungt Menneske, lykkeligt begavet som en Alcibiades. Han foer vild i Verden. I sin Nød saae han sig om efter en Socrates,

[40] Trendlenburg] Ktl. Nr. 844: Elementa Logices Aristotelicae. In usum scholarum ... Fr. Adolph. Trendelenburg. Ed. altera. Berolini 1842. — Ktl. Nr. 845: Erläuterungen zu den Elementen der aristotelischen Logik. Berlin 1842. (sml. 205). Disse to Værker findes paa Regning til S. K. fra P. G. Philipsen anført under Dato 13. Febr. 1843. (Ktl. Nr. 842: Platonis de ideis et numeris doctrina ex Aristotele illustrata. Lips. 1826. — Ktl. Nr. 843: Logische Untersuchungen. Berlin 1840. Dette Værk findes paa Regning til S. K. fra P. G. Philipsen anført under Dato 15. Jan. 1844. — Ktl. Nr. 846: Die logische Frage in Hegels System. Leipz. 1843. Dette Værk findes paa Regning til S. K. fra P. G. Philipsen anført under Dato 7. Maj 1843). [41] Sml. 60.147—149.154. [42] Enten — Eller] færdig fra Trykkeriet 15. Febr. 1843, averteret som udkommet fra Pressen, i Adresseavisen 1843: Nr. 43 (20. Febr.), Nr. 44 (21. Febr.), Nr. 45 (22. Febr.). den Sætning osv.] se S.V. II, S. 318. Sandhedens Kriterium] sml. C 50. — S.V. IV, S. 205. Tennemann ... 5 B.] Geschichte der Philosophie (se til 12). 5. Bd. (Leipz. 1805).

1843

men i sin Samtid fandt han ingen. Da bad han Guderne at forvandle ham selv dertil. Og see! Den, der havde været saa stolt af at være en Alcibiades, han blev saa beskjæmmet og ydmyget ved Gudernes Naade, at han, da han netop havde faaet det han kunde være stolt af, følte sig ringere end Alle.

44 U. D. Det er det, jeg ønsker hos et Msk., hvad en Stoiker bruger i ond Forstand: ευκαταφορια εις παθος (cfr. Tennemann Ges. d. Ph. B. 4. p. 129. not.).

#

45 U. D. Om jeg end ikke har beviist Andet ved at skrive „Enten—Eller", saa har jeg dog beviist, at man i dansk Litteratur kan skrive et Værk, at man kan arbeide uden at behøve Sympathiens varme Omslag, uden at behøve Forventningens Incitamenter, at man kan arbeide, medens man har Strømmen mod sig, at man kan være flittig uden at synes det, at man i Stilhed samler sig, medens næsten enhver Stymper af Student tør tillade sig, at ansee Een for en Dagdriver. Om Bogen selv var meningsløs, dens Tilblivelse er dog det fyndigste Epigram, jeg har skrevet over en vrøvlevoren philosophisk Samtid.

#

46 U. D. Man siger, at Erfaringen gjør et Msk. klog. Det er meget ufornuftigt talet. Var der ikke noget Høiere til end Erfaring, saa vilde den netop gjøre ham gal.

[44] Sml. S.V. IV, S.182. Tennemann... B. 4] se til 12. [45] en Dagdriver] sml. S.V. XIII, S. 547 f. [46] Sml. C 75. — S.V. III, S.134.

1843

#

Chrsti Fremtræden er og bliver dog et Paradox. I Forhold til hans Samtid laae det deri, at han dette bestemte enkelte Msk., der saae ud som andre Msker, talte som disse, fulgte Skik og Brug, at han var Guds Søn. For enhver senere Tid er Paradoxet et andet; thi da den ikke seer ham med legemlige Øine er det lettere at forestille sig ham som Guds Søn, men nu kommer det Anstødelige, at han talte i en bestemt Tidsalders Tankegang. Og dog hvis han ikke havde gjort det, saa havde der været skeet en stor Uretfærdighed mod hans Samtid; thi den havde da været den eneste, der havde haft et Paradox at forarge sig over. — At hans Samtid har haft det værste Paradox, det er idetmindste min Mening; thi den sentimentale Længsel efter at have været samtidig med Chrsto, som Mange tale om, har ikke stort at betyde, at være Vidne til et saadan Paradox er en høist alvorlig Sag. *47 U. D.*

#

Det er et herligt Digt af Evald, Advarsel mod Selvmord. Et Vers især: *48 U. D.*

Mon Havets Bølger slette ud?
Mon Gift fortærer Præg af Gud?
Kan Dolken dræbe Tanker?

cfr. 1ste B. p. 299.

#

Bevidstheden forudsætter sig selv, og at spørge om dens Oprindelse, er et ørkesløst Spørgsmaal, der er ligesaa captieust som det gl.: hvad har først været til Træet ell. Kjernen? Var der ingen Kjerne hvoraf blev da det første Træ? Var der intet Træ, hvoraf blev da den første Kjerne? *49 U. D.*

[47] Sml. 62.103. C 84 f. II A 755. — S. V. III, S. 115. [48] 1ste B.] Johannes Ewalds samtlige Skrifter (se til II A 736). 1. Bd. Kbh. 1780. Digtet findes S. 291 ff. [49] hvad har først osv.] sml. B 10,14.

1843

#

50 Det er besynderligt nok, at Schakspeare i Machbet har ladet
U. D. det blive en Søvngjænger-Scene, hvori vi ahne Lady M. Samvittigheds-Nag. Jeg troer Virkningen vilde have blevet endnu større, hvis han havde ladet hende selv vide, at hun gik i Søvne, og nu aldrig turde betroe sig til Søvnen af Skræk for at forraade sig. I en saadan Nattetime, hvor hun havde fjernet Alt fra sig, hvor hun vilde ønske hele Verden en tryg og urokkelig Søvn, blot for at hun da turde forunde sig selv et Blund, i denne natlige Angst, hvor hun blot blundede og hvert Øieblik vaagnede vilde hendes Qval tage sig forfærdelig ud.

Marts 15. *Se 221.*

#

51 Den egl. Rugen over Ideen bør være skjult for enhver profan
U. D. Viden og Indblanden af Fremmede — saaledes vil Fuglen ikke udruge sit Æg, naar man har rørt ved det.

#

52 Livets Udvikling er en besynderlig Tilbagegang; Barnet bry-
U. D. der sit Hoved med at forstaae de vanskelige Ting, den Ældre kan netop ikke forstaae de allersimpleste.

#

53 Da jeg var meget ung kunde jeg ikke forstaae, hvorledes man
U. D. bar sig ad med at skrive en Bog. Det forstaaer jeg nu meget godt, nu derimod kan jeg ikke begribe, hvorledes Nogen gider gjøre det.

[50] Machbet] opførtes paa det kgl. Teater i Aaret 1843 den 5. 9. og 25. Marts; Lady Macbeth spilledes af Mad. A. Nielsen. Søvngjænger-Scene] 5. Akt, 1. Sc.; i P. Foersoms Oversættelse (Kbh. 1816) S. 102 ff. [51] Sml. S. V. VI, S. 18.

#

Hvad der fortrinligt beskæftigede den ældre Philosophie, den ældste i Grækenland, er Spørgsmaalet om Bevægelsen, hvorved Verden blev til, Elementernes constitutive Forhold til hinanden. — Hvad der især har beskjæftiget den nyeste Philosophie er Bevægelsen ɔ: den logiske Bevægelse. Det vilde ikke være uden Betydning at paralellisere de forskjellige Sætninger fra disse tvende Sphærer. Den nyere Philosophie har aldrig gjort Rede for Bevægelsen. Saaledes findes der i den ellers noksom vidtløftige Categorie-Tavle ingen Categorie, der hedder Mediationen, hvilken dog for den nyeste Ph. er den væsentligste af Alle, ja egl. Nerven i den, det hvorved den vil adskille sig fra enhver ældre. *54 U. D.*

#

Pythagoras sagde, at den viseste Mand var den, der gav Tingene deres Navn og som havde opfundet Tallet. *55 U. D.*

cfr. Tennemann 1ste B. p. 101.

#

Enhver uendelig Viden er negativ, (et uendeligt Forhold er det ogsaa „altid at have Uret"), og dog er det Negative høiere end det Positive†. Saaledes lærte Pythagoras ogsaa, at det lige Tal er ufuldkomment, det ulige fuldkommen. *56 U. D.*

† saaledes ansaae ogsaa Pythagoræerne det Endelige for høiere og fuldkomnere end det Uendelige.

cfr. Tennemann 1ste B. p. 115.

I Marginen: Som Pythagoræerne overhovedet ikke ansaae det for det Fuldkomne, hvoraf Noget opstaaer, men det, der opstaaer deraf. cfr. Tennemann 1ste B. p. 119.

[54] Sml. C: 47—49. 59. 80. 97. Spørgsmaalet om Bevægelsen osv.] sml. Tennemann, Geschichte der Philosophie. 1. Bd. (se til 12 og 20), S. 37. 39 ff. [55] Tennemann 1ste B.] Geschichte der Philosophie (se til 12 og 20). [56] altid at have Uret] sml. C 74. — S.V. II, S. 306 ff. Saaledes lærte Pythagoras osv.] se Tennemann, Geschichte der Philosophie. 1. Bd. (se til 12 og 20), S. 105. Sml. 38. — S.V. III, S. 112. 118.

1843

#

57 U. D. At Eenheds-Principet har ophævet Modsætnings-Principet, kan man kun sige i samme Forstand som Pythagoras lærte, at Een ikke var et Tal. Een gaaer forud for Adskillelsen, og med Adskillelsen begynder først Tallet. Eenheden gaaer forud for Modsætningen og med Modsætningen begynder først Tilværelsen.

I Marginen: eller i samme Forstand som Eleaten Zeno sagde: μηδεν των οντων εστι το ἑν.

cfr. Tennemann 1ste B. p. 202 og note.

#

58 U. D. Heraklit trak sig tilbage fra Forretninger, skrev sit berømte Værk, nedlagde det i Dianas Tempel som en Skat, der kun skulde være tilgjængelig for Kjendere.

#

59 U. D. En af de 7 Vise har sagt, at det var forunderligt, at paa Løbebanen stred de Kunsterfarne, men de i Kunsten Uerfarne vare Dommere.

#

60 U. D. Det Forfærdelige er, naar et Mskes Bevidsthed fra Barndommen af har faaet et Tryk, som al Sjælens Elasticitæt, al Frihedens Energie ikke kan hæve. Sorg i Livet kan vel fortrykke Bevidstheden, men indtræder Sorgen først i en modnere Alder faaer den ikke Tid til at antage denne Natur-Skikkelse, det bliver et historisk Moment, ikke et Noget, der ligger ligesom ud over Bevidstheden selv: Den,

[57] Sml. 5. Pythagoras lærte osv.] se Tennemann, anf. Skr. 1. Bd. (se til 12 og 20), S. 105. — Sml. 38.56. [58] Sml. S.V. III, S. 168. Heraklit osv.] sml. Tennemann, anf. Skr. 1. Bd. (se til 12 og 20), S. 210. — Sml. 20. [59] Se Diogen Laërtses filosofiske Historie, overs. af Riisbrigh (se til III B 30). 1. Bd., S. 47. — Sml. S. V. V, S. 20 f. [60] Sml. 149. — II A 584.

1843

der har et saadant Tryk fra Barndommen af, han er ligesom et Barn, der bliver med Tangen taget ud af Modersliv og som bestandig har en Mindelse om Moderens Smerte. Et saadant Tryk lader sig ikke hæve, men derfor behøver man ikke at fortvivle; thi det lader sig bære i Ydmyghed. Det er unægtelig een af de vanskeligste Opgaver, fordi det er saa vanskeligt at faae det ind under Bestemmelsen af Skyld. Der var en Tid, da jeg af Frygt for at blive stolt af mine Lidelser, opstillede den Sætning, at alle Msker i Grunden lide ligemeget. Dog dette er i Grunden en Art Stoicisme, der ved sin Abstraktion hæver den concretere Forestilling om et Forsyn. Pontoppidan i hans Forklaring siger: at enkelte Msker blive forsøgte i usædvanlige Lidelser men dette vil engang baade deres Sjæl. Dette er langt Skjønnere.

#

Naar man paastaaer, at det, jeg siger, er det Samme, som alle de Andre sige, da skal jeg Intet have derimod, naar man tager det i samme Betydning som naar Leucipp sagde, at et Sørgespil og et Lystspil bestaaer af de samme Bogstaver, kun at Ordenen er forskjellig. 61 U. D.

cfr. Tennemann Gesch. d. Ph. 1ste B. p. 264 n:

#

At Guds Søn blev Mske er vistnok det høieste metaphysiske og religieuse Paradox, men det er endnu ikke det dybeste ethiske Paradox. Chrsti Fremtræden beholdt en Polemik imod Tilværelsen. Han blev Msk. saaledes som alle Andre, men Virkelighedens concret-ethiske Momenter stod han i et polemisk Forhold til. Han gik omkring og lærte Folket, eiede Intet, havde ikke det han skulde helde sit Hoved til. Det er nu vistnok Opløftende, at see den Tro 62 U. D.

[61] Tennemann . . . 1ste B.] se til 12 og 20. [62] Sml. 47. 103. C 84 f. — S. V. IV, S. 213. 222 f.

1843

og Tillid til Forsynet, der gjør et Msk. sorgløs som Himlens Fugl og Markens Blomst; men hvorvidt er dette et ethisk Udtryk for et Mskliv. Skal et Msk. ikke arbeide for at leve, er det ikke høiere, tør jeg saaledes lade være at sørge for den Dag imorgen. Her møder de allervanskeligste Problemer. Chrsti Liv havde et negativ-polemisk Forhold til Kirke og Stat. Det høieste ethiske Paradox, vilde være, naar Guds Søn gik ind i hele den Virkelighed, blev et Leed deri, bøiede sig under hele dens Smaalighed; thi om jeg end har Mod og Tillid og Tro til at døe af Sult, saa er dette Beundringsværdigt, og i hver Generation er der vel ikke 10 der har det, men vi lære jo dog og forkynde, at det vilde være endnu større, at indordne sig derunder.

Gud hjælpe det stakkels Hoved, der har med den Art Tvivl at gjøre, det ulykkelige Msk., der har Lidenskab nok til at tænke, det stumme Bogstav, der ikke kan gjøre Andet for andre Msker, end tie stille med hvad han lider og om muligt smile, at Ingen skal mærke det paa ham.

#

63 U. D. Vil man kalde min Smule Viisdom Sophistik, saa maa jeg dog gjøre opmærksom paa, at den mangler een Egenskab idetmindste, som dog saavel efter Platos som Aristoteless Definitioner hører til: at man tjener Penge ved den.

cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 1ste B. p. 355. not. 6 b.

#

64 U. D. Jeg vil sige til mig selv, hvad Socrates siger til Theætet:

Ωδινεις γαρ, ω φιλε Θεαιτητε, δια το μη κενος αλλ' εγκυμων ειναι

cfr. Ast 2 Tom. p. 22.

[63] Tennemann... 1ste B.] se til 12 og 20. [64] Sml. C 98. Ast] Platonis quæ exstant opera... rec. Fr. Astius (se til III A 214, S. 89) tom. II (Lipsiae 1820); i Dialogen Theætetus 148 e.

1843

#

Anlæg. 65

U. D.

Et Msk. har i sin tidlige Ungdom engang ladet sig i en exalteret Tilstand henrive til at besøge et offentlig Fruentimer. Det Hele er glemt. Nu vil han gifte sig. Da vaagner Angesten. Den Mulighed, at han kunde være Fader, at der etsteds i Verden kunde leve en Skabning, der skyldte ham Livet, martrer ham Dag og Nat. Han kan Ingen indvie deri, han eier end ikke selv en paalidelig Vished om Faktum.— Det maa derfor være skeet hos et offentlig Fruentimer, i Ungdommens vilde Hensigtsløshed; havde det været en lille Forelskelse, ell. en virkelig Forførelse lod det sig ikke tænke, at han kunde være uvidende, men nu er netop denne Uvidenhed Uroen i hans Qval. Paa den anden Side kan Tvivlen, netop paa Grund af det hele Faktums Letsindighed, først ret komme i Bevægelse, idet han virkelig bliver forelsket.

#

Det er bedre at give end at tage, men det kan stundom være ydmygere at ville modtage, end at ville give. Der var maaskee den, der var redebon til af Kjærlighed at bortgive Alt, men ikke vilde modtage Noget. 66

U. D.

#

...et Kys, der var noget mere end en Mundsmag. 67

U. D.

#

Anlæg. 68

U. D.

Et Mske, der længe har gaaet og gjemt paa en Hemmelighed, bliver sindssvag. Her skulde man troe, at hans Hemmelighed maatte komme for Dagen, men see trods sin Afsindighed fastholder hans

[65] Sml. 68.147. — S. V. VI, S. 265 ff. [66] Sml. S. V. IV, S. 41 f. [67] Sml. S. V. VI, S. 72. [68] Sml. 65.

1843

Sjæl dog sit Skjul, og hans Omgivelse bliver endnu mere overbeviist om at den falske Historie, med hvilken han har bedraget den, er Sandhed. Han helbredes for sin Galskab, faaer Alt at vide, hvoraf han indseer, at han Intet har forraadt. Var det nu glædeligt for ham ell. ikke, maaskee kunde han have ønsket i sin Afsindighed at blive af med sin Hemmelighed; det er som var der en Skjebne, der nødsagede ham til at forblive i sin Hemmelighed og ikke vil lade ham slippe ud deraf. Eller var det ikke glædeligt, var det ikke en god Genius, der hjalp ham til at bevare sin Hemmelighed.

#

69 U. D. Un sot trouve toujours un plus sot, qui l'admire.

Boileau.

#

70 U. D. Naar jeg ikke er reus voti saa vil Intet gaae for mig. Derved fik jeg theologisk Attestats, derved skrev jeg min Disputats, derved blev jeg i 11 Maaneder fix og færdig med „Enten—Eller". Hvis noget Msk. fik den egl. Bevæggrund at vide, ... Herre Gud et saadant stort Værk tænker man vel maa have en meget dyb Grund ... og dog betræffer den aldeles mit private Liv — og Hensigten — ja fik man den at vide, saa blev jeg erklæret for splittergal. Om jeg selv ansaae det for et interessant Arbeide, det vilde man maaskee tilgive mig, men at jeg antog det for en god Gjerning, at det er det der tiltaler mig meest ved den hele Sag ...

#

71 U. D. Hvor er Grændsen dog mellem Leve-Viisdom og Religieusitet. Mynsters Prædikener ere langtfra altid reent religieuse, han trøster

[69] Sml. S. V. III, S. 106. [71] Sml. 117 og se Note dertil. — S. V. VI, S. 284. Mynsters Prædikener] i Marts Maaned 1843 prædikede Biskop Mynster kun den 19. (i Slotskirken til Højmesse Kl. 10. 3. Søndag i Fasten, Luc. 11,14—28).

1843

ogsaa med, at det maaskee kan blive godt igjen, at der kommer blidere Dage o: s: v:, hvilket dog egl. ikke endnu er en religieus Trøst, man krymper sig ved at gaae ud paa Strømmen, man søger at vade saa længe som muligt. Saa længe dette ikke bestemt er afgjort, bliver der altid en Tvivl om Virkelighedens Betydning i Eens hele Tankegang.

#

Det Skeptikerne egl. skal fanges paa, er det Ethiske. Alle lige- 72
siden Cartesius have meent, at i den Tid i hvilken de tvivlede, U. D.
turde de Intet bestemt udsige m: H: t: Viden, men derimod turde de vel handle, fordi man i denne Henseende kunde nøies med det Sandsynlige. Hvilken uhyre Modsigelse! Som om det ikke var langt forfærdeligere at gjøre Noget, hvorom man var tvivlsom (thi derved paadrager man sig Ansvar) end at statuere Noget. Eller var det fordi det Ethiske i sig var vist? Saa var der da altsaa noget som Tvivlen ikke kunde naae!

#

Chrstus skjulte noget for sine Disciple fordi de ikke kunde bære 73
det. Det var kjærligt gjort af ham, men er det ethisk? det er en U. D.
af de vanskeligste ethiske Tvivl, naar jeg ved at fortie Noget kan frelse et andet Msk. for en Smerte, har jeg Lov dertil, eller gjør jeg ikke et Indgreb i hans msklige Existents.

I Marginen: Paa dette Punkt ligger mit Livs Paradox, mod Gud har jeg altid Uret, men er det en Forbrydelse mod Msker?

[72] Cartesius] sml. Princ. philos. Pars I,3. nøies med det Sandsynlige] sml. C 56. — Tennemann, Geschichte der Philosophie. 5. Bd. (se til 12 og 42), S. 300. [73] Sml. S. V.: III, S. 130 ff. VI, S. 217. mod Gud...altid Uret] sml. 56. — S. V. II, S. 306 ff.

1843

#

74 U. D. Hiin Qvinde, der i den franske Revolution blev tilbedt „som Fornuftens Gudinde“ kunde afgive et tjenligt Stof til et Drama. Hun døde, som bekjendt, senere i den ussleste Tilstand i et Hospital.

#

75 U. D. Theodorus Atheos har sagt: han gav sin Lære med den høire Haand, men hans Tilhørere modtoge den med den venstre.

cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 2d B. p. 124. not. 39.

#

Anlæg.

76 U. D. Lad os antage (hvad hverken det gl. T. ell. Koranen melder om) at Isaak vidste, at det var Hensigten af den Reise han med sin Fader skulde foretage til Moriabjerget, at han skulde offres — hvis der nu levede en Digter i min Samtid, han vilde kunne fortælle, hvad disse tvende Mænd talte sammen om paa Veien†. Jeg tænker først har Abraham seet med al sin Faderkjærlighed paa ham, hans ærværdige Aasyn hans sønderknuste Hjerte har gjort hans Tale mere indtrængende, han har formanet Isaak at bære sin Skjebne med Taalmodighed, han har ladet ham dunkelt forstaae, at han som Fader leed endnu mere derved. — Dog det hjalp ikke. Da tænker jeg, at Abraham har et Øieblik vendt sig bort fra ham, og da han atter vendte sig til ham, da var han ukjendelig for ham, hans Øie var vildt, hans Mine isnende, de ærværdige Lokker havde reist sig som Furier over hans Hoved. Han greb Isaak i Brystet, han drog Kniven, han sagde: „Du troede, at det var for Guds Skyld, at jeg vilde gjøre det, Du tog feil, jeg er en Afgudsdyrker, denne Lyst er igjen vaagnet i min Sjæl, jeg vil myrde Dig,

[74] Sml. II A 219. [75] Tennemann] Geschichte der Philosophie (se til 12). 2. Bd. (Leipz. 1799). [76] Sml. S. V. III, S. 63 f. †] se 77.

1843

det er min Lyst, jeg er værre end nogen Menneskeæder, fortvivl Du taabelige Dreng, der indbildte Dig, at jeg var din Fader; jeg er din Morder, og det er min Lyst.“ Og Isaak faldt paa Knæ og raabte til Himlen: Forbarmende Gud, forbarm Dig over mig. Men da sagde Abraham ganske sagte ved sig selv: „Saaledes skal det være; thi det er dog bedre, at han troer, at jeg er et Umenneske, at han forbander mig, at jeg var hans Fader, og endnu dog beder til Gud, end at han skulde vide, at det var Gud, der paalagde Fristelsen, thi da vilde han tabe sin Forstand og maaskee forbande Gud.“

— Men hvor er vel den Digter i Samtiden, der ahner saadanne Collisioner? Og dog var Abrahams Adfærd ægte poetisk, høimodig, høimodigere end Alt, hvad jeg har læst om i Tragedier. — Naar Barnet skal vænnes fra, da sværter Moderen sit Bryst, men hendes Øie hviler ligesaa kjærligt paa Barnet. Dette troer, at det er Brystet, der har forandret sig, men Moderen er uforandret. Og hvorfor sværter hun Brystet, fordi hun siger, at det var Synd, at det skulde see lifligt ud, naar Barnet ikke maa faae det. — Denne Collision er let løst; thi Brystet er kun en Deel af Moderen selv. Held den, der ikke oplevede rædsommere Collisioner, der ikke behøvede at sværte sig selv, der ikke behøvede at fare til Helvede for at faae at vide, hvorledes en Djævel seer ud, at han kunde tegne sig selv saaledes, og om mulig paa den Maade frelse et andet Menneske idetmindste i dets Guds-Forhold. Det vilde være Abrahams-Collisionen.

— Den, der har forklaret denne Gaade, han har forklaret mit Liv.

Dog hvo var der i min Samtid der forstod denne?

I Marginen til 76:

† Man kunde tillige lade Abrahams tidligere Liv ikke have 77
været uden Skyld, og nu lade ham i sit stille Sind gumle paa den *U. D.*
Tanke, at det var Guds Straf, maaskee endog lade ham faae den

1843

tungsindige Idee, at han maatte komme Gud til Hjælp i at gjøre Straffen saa tung som mulig.

#

78 U. D. Idag stod der i Adresseavisen: „formedelst anden Bestemmelse sælges 16 Alen svært sort Silketøi". Gud veed, hvilken den første Bestemmelse har været. Det kunde blive en god Replik, om man lod en Pige, der i de afgjørende Dage før Brylluppet ‹blev bedraget›, avertere, at 16 Alen svært sort Silketøi o: s: v:, der var bestemte til en Brudekjole.

#

79 U. D. ‖ Mit Kjærligheds-Forhold er af en egen Natur. Det er en almdl. Taktik theolog: Candidater bruge, at de begynde med at være Lærere, ja saa smaat Sjælesørgere for deres Udvalgte og ende med at blive Elskere og Ægtemænd. Jeg begyndte med at være Elsker og endte med at være Sjælesørger. Naar galt skal være saa er dog min Adfærd langt bedre, jeg har ikke nedværdiget det Hellige i min Kjærligheds Tjeneste, jeg bøier ligesaa meget mig selv som jeg søger at bøie en Anden under det Religieuse ‖

#

80 U. D. Det Opbyggelige er det eneste, der i Sandhed forener Spøg og Alvor. Det er saaledes en Spøg, der er kosteligere end hele Verden, at Gud i Himlene er den eneste Store, til hvem man frisk væk siger Du, om man er nok saa lille, men denne Spøg er tillige den dybeste Alvor, netop fordi ethvert Msk. gjør det. Det er derimod en saare ufuldkommen, daarlig, msklig Spøg, at en enkelt Yndling

[78] Sml. S. V. III, S. 228. i Adresseavisen] 1843, Nr. 85 (10. April), 1. Tillæg, Sp. 10. [79] Sml. S. V. VI, S. 213. [80] Sml. II A 660.

1843

tiltaler den jordiske Majestæt med det fortrolige Du, derfor er der hell. ingen Alvor i denne Spøg.

#

Der er et Sted herude i Gribs-Skov som hedder Otteveiskrogen. Det Navn behager mig særdeles meget. 81 U. D.

#

Jo mere et Msk. formaaer at glemme, desto flere Metamorphoser kan hans Liv faae, jo mere han formaaer at erindre, desto guddommeligere bliver hans Liv. 82 U. D.

#

Det er curieust nok. Hiint lille Forord til de „to Prædikener" havde jeg besluttet at forandre, fordi det forekom mig at skjule en vis aandelig Erotik i sig, og fordi det falder mig saa overordentlig besværligt at hengive mig saa fredeligt, at den polemiske Modsætning ikke er tydelig tilstæde. Jeg iler op i Bogtrykkeriet. Hvad skeer. Sætteren beder for dette Forord. Jeg loe rigtignok lidt af ham, i mit stille Sind derimod tænkte jeg: saa kan han jo være den „Enkelte". Af Glæde herover havde jeg først besluttet kun at lade trykke 2 Exemplarer og forære Sætteren det ene. Der var virkelig noget skjønt i at see hans Bevægelse. En Sætter, som man 83 U. D.

[81] Otteveiskrogen] sml. 170. — S. V. VI, S. 21. [82] glemme. . . erindre] sml. S. V. VI, S. 15 ff. [83] Hiint lille Forord] se S. V. III, S. 11; dateret 5. Mai 1843. — Sml. Kierkegaardske Papirer. Forlovelsen. Udg. af Raphael Meyer (Kbh. 1904), S. 82 f. to Prædikener] To opbyggelige Taler af S. Kierkegaard. Færdig fra Trykkeriet 6. Maj 1843, averteret som udkommet fra Pressen, i Adresseavisen 1843: Nr. 113 (16. Maj), Nr. 115 (18. Maj).

1843

skulde troe maatte blive nok saa kjed af et Manuscript som en Forfatter!

84 U. D. Dersom nogensinde efter min Død [....]

85 U. D. Efter min Død skal Ingen i mine Papirer (det er min Trøst) finde en eneste Oplysning om hvad der egentlig har udfyldt mit Liv; finde den Skrift i mit Inderste, der forklarer Alt, og som ofte gjør hvad Verden vilde kalde Bagateller til uhyre vigtige Begivenheder for mig, og hvad jeg anseer for Ubetydelighed, naar jeg tager den hemmelige Note bort, der forklarer det.

86 U. D. Paa følgende Maade frelser man i vor Tid det Religieuse. Man qvitterer Virkeligheden til Takke med Humor (thi Endeligheden er vel Synd men ikke den, der skal sørges over) og paa den Maade kan man bevare det sundt. Man gaaer ikke i Kloster, men man bliver en Nar i Verden; man mindes Christi Ord: naar Du faster (hvad vil dette sige andet end: naar Du sørger, thi Fasten var jo blot Sorgens udvortes Tegn) saa salv Dit Hoved og toe Dit Ansigt, at Du ikke maa synes fastende for Mennesker. Ved disse Ord er al Sludder og Sladder om Menighed og Leven for Menighedens Idee ophævet. Det Første, det Religieuse gjør, er at det lukker sin Dør og taler i Løndom.

Overhovedet er Inderligheden langt mere incommensurabel for Yderligheden, og intet Menneske, ikke det aabenhjertigste, formaaer at sige Alt og at begrunde alle Modsætnings-Udtrykkene.

[84] Rimeligvis samme Optegnelse som 85. [86] Sml. S.V. III, S.158. Christi Ord] Matth. 6,17 f.

1843

Min Bestemmelse synes at være, at jeg skal foredrage Sandheden, saavidt jeg opdager den, saaledes, at det skeer ved samtidig at tilintetgjøre al mulig Myndighed. Idet jeg da bliver umyndig, i høieste Grad upaalidelig i Menneskers Øine, siger jeg det Sande og bringer dem derved i den Modsigelse, hvoraf de kun kan hjælpes ud ved selv at tilegne sig Sandheden. Først dens Personlighed er modnet, der tilegner sig det Sande, ligegodt enten det er Bileams Æsel der taler, eller en Grinebidder med sin Skoggerlatter, eller en Apostel og en Engel. *87 U. D.*

Det at være Forfatter er da efterhaanden bleven det usleste af Alt. I Almindelighed skal man træde frem ligesom hiin Gartnersvend paa en Vignet i Adresseavisen, med Hatten i Haanden, bukkende og krybende, anbefalende sig ved gode Recommendationer. Hvor dumt: den, der skriver, skal forstaae det hvorom han skriver bedre end den, der læser, ellers skal han ikke skrive. — *88 U. D.*

Eller man maa see at blive en snu Lommeprokurator, der veed at dreie Publikum en Næse. — Det vil jeg ei, det vil jeg ei, det vil jeg ei, nei, nei, Fanden i Vold med det Hele. Jeg skriver som jeg vil og her skal Skabet staae, saa kan de Andre jo gjøre hvad de vil, lade være at kjøbe, at læse, at anmelde o. s. v. —

Det er besynderligt, saa strængt jeg i en vis Forstand bliver opdraget. Af og til bliver jeg sat ned i det mørke Hul, der kryber *89 U. D.*

[87] Sml. 89. — S.V. XIII, S. 497 Noten. 547 ff. Bileams Æsel...Apostel... Engel] sml. II A: 2.12, S.16. [88] Sml.173. hiin Gartnersvend...i Adresseavisen] sigter til en Vignet, der i Berlingske Tidende bl. a. i Tidsrummet 1840—43 adskillige Gange findes anvendt ved Avertissementer, hvori Gartnere søger Plads eller søges o. lign.; se særlig Berl.Tid.1840, Nr. 33 (10. Febr.) og f. Ex. 1843, Nr. 34 (6. Febr.). Nr. 39 (11. Febr.). Nr. 44 (16. Febr.). Vignetten forestiller en Mand i foroverbøjet Stilling med en Vandkande i Haanden. — Sml. S. V. III, S. 59. det vil jeg ei...nei, nei] sml. Fra Diavolo eller Værtshuset i Terracina. Syngespil af Scribe, overs. af Th. Overskou (Kbh.1831.—Theaterrep. Nr. 37), S. 3 f. (i 1. Act, 3. Sc.). [89] Sml. 87.

1843

jeg omkring i Qval og Smerte, seer Intet, ingen Udvei. Da vaagner pludselig en Tanke i min Sjæl saa levende som om jeg aldrig havde havt den før, om den end ikke er mig ubekjendt, men jeg har før kun ligesom været viet til den ved venstre Haand, nu vies jeg til den ved høire. Naar denne nu har sat sig fast i mig, da bliver der kjælet lidt for mig, jeg bliver taget paa Armene, og jeg, der var skrumpet sammen som en Græshoppe, jeg voxer nu op igjen, sund, trivelig, glad, blodvarm, smidig som en Nyfødt. Derpaa maa jeg ligesom give mit Ord paa, at jeg vil forfølge denne Tanke til det Yderste, jeg sætter mit Liv i Pant, og nu er jeg spændt i Selerne. Standse kan jeg ikke, og Kræfterne holde ud. Da bliver jeg færdig, og nu begynder Alt forfra.

Til 89:

Naar jeg har Guds Mishag, da er jeg elendigere end en Spæde-
90 Kalv; naar han tilnikker mig Bifald, da er jeg stoltere end hele
U. D. Verden.

Jeg veed meget godt, at jeg i dette Øieblik er det meest bega-
91 vede Hoved blandt alle Yngre, men jeg veed ogsaa, at dette kan
U. D. tages fra mig imorgen, ja inden jeg faaer endt denne Periode. Naar en Anden opdager, at han er et godt Hoved, saa mener han derved at være forsørget for hele sit Liv, det mener jeg ikke; i den Forstand at bygge paa Endeligheden kan jeg ikke.

Man skal være saa æsthetisk udviklet, at man kan gribe de
92 ethiske Problemer æsthetisk, ellers er det Skidt med det Ethiske.
U. D. Hvor Mange formaae det? Daub siger etsteds, at naar en Soldat

[92] gribe de ethiske Problemer æsthetisk] sml. S.V. III, S. 131ff. Daub siger etsteds] der sigtes til en mundtlig Udtalelse af Daub til Karl Rosenkranz, se dennes: Erinnerungen an Karl Daub (Berl. 1837), gengivne i: Tidsskrift for udenlandsk theol. Litteratur, udg. af Clausen og Hohlenberg. 5. Aarg. (Kbh. 1837. — Sml. II A 186), S. 534 ff.; det anf. findes S. 551. — Sml. S.V. III, S. 100.

1843

staaer ene paa Post i en stormfuld Uveirs-Nat med ladt Gevær ved et Krudttaarn i Lynild og Torden, saa faaer han Tanker som Andre ikke faae. Vel muligt, hvis han er æsthetisk nok udviklet; vel muligt, hvis han er æsthetisk nok udviklet til ikke at glemme. Hvor mange Mennesker kunde man ikke fortælle om hiin Asket, der levede i Eensomhed og kun drak Dug og Regn, og som et Øieblik forlod sin Eensomhed, fik Viin at smage og faldt til Drik — hvor Mange kan man ikke fortælle dette, uden at det for dem bliver Andet end et Curiosum? Hvor Mange føle den Angst og Bævelse, der fatter det ethiske Problem?

Jeg sidder og lytter til Tonerne i mit Indre, Musikkens glade Vink og Orgelets dybe Alvor; at sammenarbeide dem, det er en Opgave ikke for en Componist, men for et Menneske, der i Mangel af større Fordringer til Livet indskrænker sig til den simple, at ville forstaae sig selv. — At mediere er ingen Kunst, naar man ingen Momenter har i sig. 93 U. D.

Det er en Fortjeneste, som Bournonville har i sin Fremstilling af Mephistopheles, det Spring, med hvilket han altid træder frem og springer sig ind i en plastisk Stilling. Dette Spring er et Moment, som bør paaagtes i Opfattelsen af det Dæmoniske. Det Dæmoniske er nemlig det Pludselige — 94 U. D.

En anden Side af det Dæmoniske er det Kjedsommelige, saaledes som lille Winsløv saa ypperligt opfattede det, hvorved det

[94] Mephistopheles] i: Faust, romantisk Ballet i 3 Acter af Aug. Bournonville, som fra 10. Juni 1842 dansede M.'s Parti. Balletten opførtes i 1842, Oktbr.—Decbr.; 1843, 6. Jan., 13. Marts (sammen med: „Den første Kjærlighed") og 11. Decbr. — Sml. S. V. IV, S. 398 f. springer sig ind i en plastisk Stilling] sml. S. V. III, S. 91. lille Winsløv] ɔ: Carl Winsløv (død 1834), hvis sidste Optræden som Pipin (i: Karl den Store, Tragødie i 5 Acter af Oehlenschläger) fandt Sted 23. Jan. 1830, som Klister i „De Uadskillelige" 18. April 1834. — Sml. S. V. IV, S. 400.

1843

gaaer over i det Komiske (den Maade paa hvilken han sagde: „Taalmodighed“ i Carl den Store som Pipin — cfr. hans Klister i de Uadskillelige).

95 U. D. I Petrarchs Digt: Amors Triumph findes mange Smaatræk, der i erotisk Henseende kunde gjøres til Noget; thi det var Synd at beskylde Petrarch for i denne Henseende at være en Mester. For ham er det noget Historisk, noget Udvortes han fornemmer, ikke Ideens Hjertebanken deri, og idet han betragter det har han ikke Ideens Concupiscents, ingen vellystig salig Gysen i Undfangelsens Øieblik.

96 U. D. Det er utroligt, hvilken Naivitet man kan finde endog hos en saa udviklet Forfatter som Heiberg, hvilken letsindig Galimathias i Henseende til Tidens Kategorie, hvilken dramatisk-conventionel Snak, f. E. i de Danske i Paris, 1ste Akt, 12te Scene. Majoren fortæller i Korthed sit Levnetsløb. Han ender med, at man i Kjøbhv. vil gjøre store Øine, naar man seer ham, hvem man stedse har behaget at kalde Pebersvend, vende tilbage med en Kone og en Datter paa 17 Aar. Han har altsaa været gift i 18 Aar, intet Msk. har ahnet det, han har intet ængstet Øieblik, ingen Lidelser, ingen bange Ahnelser o: s: v:, ell. han har havt dette, men Ingen har formaaet at gjennemtrænge ham. Det er virkelig Synd for den Mand, at han ikke er bleven mere end Major, og det for ganske kort siden; han burde idetmindste være Oberstlieutenant. Min gode Hr. Major

Taalmodighed] se: Oehlenschlägers Tragødier (Ktl. Nr. 1601—05). 7. Bd. (Kbh. 1842), S. 3 ff., særlig S. 18. — Sml. S. V. VI, S. 293. [95] Petrarchs Digt: Amors Triumph] Ktl. Nr. 1932—33: Francesco Petrarca, sämmtliche italienische Gedichte, neu übers. von Fr. W. Brückbräu. Mit erläut. Anmerkungen. 6 Bdchn. München 1827. [96] de Danske i Paris] Vaudeville i to Acter af J. L. Heiberg (Kbh. 1833); i Skuespil (1.—7. Bd. 1833—41. — Ktl. Nr. 1553—59). 5. Bd. (Kbh. 1835), S. 1 ff. Majoren fortæller] anf. Udg., anf. Bd., S. 47 f.

1843

min gode Hr. Prof. at faae Lidt at vide om dette Kunststykke, det gad jeg nok, og til Gjengjeld skjænker jeg Dem hele Vaudevillen; blot et Par Blade; thi den der beskjæftiger sig med det Vigtige, behøver ikke saa mange Scener. Om jeg kunde faae 100 rd, om jeg kunde blive erklæret for et Genie, jeg vilde ikke have skrevet en saadan Sludder for Alvor.† Majoren vrøvler (efter Heibergs Ordre) ganske alvorlig aldeles som kunde det være Holbergs Ulisses, der ogsaa er Karl for Tiden.

† *I Marginen*: at skrive saaledes, det er, hvad jeg kalder, at lade Pennen løbe med Snak paa Papiret.

| Første Paaskedag til Aftensang i Frue-Kirke (i Mynsters Prædiken) nikkede hun til mig, jeg veed ikke om det var bedende ell. tilgivende, men i ethvert Fald saa hengivende. Jeg havde sat mig paa et afsides Sted, men hun opdagede det. Gud give hun ikke havde gjort det. Nu er halvanden Aars Lidelser forspildte, alle mine uhyre Anstrængelser, hun troer dog ikke, at jeg var en Bedrager, hun troer mig. Hvilke Prøvelser forestaaer der ikke nu hende. Det næste bliver, at jeg er en Hykler. Jo høiere vi komme op, jo rædsommere. At et Msk. med min Inderlighed, min Religieusitet kunde bære sig saaledes ad. Og dog kan jeg nu ikke længere leve alene for hende, ikke udsætte mig for Mskenes Foragt, for at tabe min Ære, det har jeg jo gjort. Vil jeg ikke i Vanvid gaae hen og blive en Skurk blot for at faae hende til at troe det — o hvad hjalp det. Hun vil dog mene, at jeg ikke forud var det. 97 U. D.

Hver Mandag mell. 9—10 Formiddag har hun mødt mig. Jeg har intet Skridt gjort derfor. Hun veed, hvilken Vei jeg pleier at gaae, jeg veed, hvad Vei hun ||

Et Blad fjærnet af Journalen

[97] Sml. Kierkegaardske Papirer (se til 83), S. 84. — S.V. VI, S. 281 ff. 373 Not. Første Paaskedag] var i Aaret 1843 den 16. April. Biskop Mynster prædikede den Dag til Aftensang i Frue Kirke. Det næste bliver osv.] sml. S.V. VI, S. 295 ff. Hver Mandag osv.] sml. S.V. VI, S. 234 f.

1843

‖ jeg har dog gjort Alt saaledes, at hun ikke ahner, at hun dog maaskee selv har lidt Skyld. En ung Pige skulde jo have Stilhed og Ydmyghed, i det Sted var det hende der var stolt, mig der maatte lære hende Ydmyghed ved selv at ydmyge mig. Da tog hun mit Tungsind forfængelig, hun troede, at det var fordi hun var en saa mageløs Pige, at jeg var saa ydmyg. Da bød hun mig Spidsen. Gud tilgive det, hun vakte min Stolthed, det er min Synd. Jeg løb hende paa Grund, det havde hun fortjent, det er min oprigtige Mening men ikke det Senere. Da var det at mit Tungsind vaagnede, jo mere hun nu i lidenskabelig Heftighed klamrede sig om mig, desto mere følte jeg Ansvaret, saa tungt var det aldrig bleven, havde denne Strid ikke været. Da brast Baandet. ‖

98 U. D. Den anden Prædiken kunde ogsaa være anlagt anderledens. Den kunde begyndt med de Ord: vide I da som ere onde at give Eders Børn gode Gaver, hvor meget mere skulde da Gud ikke vide det.† Den skulde da begynde med Tvivlen om nu virkelig et Msk. vidste at give gode Gaver. Denne Tvivl skulde gjennemføres til det yderste Paradox, saa selv Kjærligheden (den reen msklige) blev en tvivlsom god Gave. Det viste sig da, at hine Ord af Chrstus snarere vare en Ironi end som man i Almdl. forstaaer dem. Derpaa skulde Bevægelsen gjøres.

=

Til 98:

99 U. D. †Chrstus vil deraf bevise Guds Godhed, og Beviset er slaaende; men han vil ikke bevise den første Sætning.

hende der var stolt] sml. S. V. VI, S. 216 f. 222. Da tog hun osv.] sml. 142. — S. V. VI, S. 210. 221 f. 227. Da bød hun osv.] sml. Kierkegaardske Papirer (se til 83), S. 77. 101 f. — S. V. VI, S. 351 f. 258 f. 275. 277 ff. 280. Da var det at osv.] sml. Kierkegaardske Papirer (se til 83), S. 77 f. 102 f. — S. V. VI, S. 290 ff. 293 f. 298 f. Da brast Baandet] sml. Kierkegaardske Papirer (se til 83), S. 82. 98 Den anden Prædiken] i: To opbyggelige Taler (se til 83), S. V. III, S. 35 ff. Den kunde begyndt osv.] sml. S. V. IV, S. 24 ff. vide I osv.] Matth. 7,11. †] se 99.

1843

I Marginen til 98:

Mskene forstaae sig meget lidt paa hvad det Gode er. De vide Beskeed om Veier og Vind (cfr. et Sted i Evangel.: naar Himlen rødmer da sige I: det bliver Blæst) *100 U. D.*

Job. 28,1—11. v. 12.

Berlin d. 10. Mai 1843. *101*

Dagen efter min Ankomst var jeg meget slet, færdig at synke i Knæ. *U. D.*

I Stralsund var jeg nær bleven gal ved at høre en ung Pige ovenover spille Fortepiano, blandt Andet ogsaa Webers sidste Valts. Den forrige Gang jeg var i Berlin var det det første Stykke, der modtog mig i Thiergarten, foredraget af en blind Mand, der spillede paa Harpe.

Det er som om Alt blot var for at minde mig; min Apotheker, der var en ivrig Pebersvend, har giftet sig. Han forklarede i den Anledning flere Ting: man lever kun eengang; man maa have et Menneske, man kan gjøre sig forstaaelig for. Hvor Meget ligger der ikke heri, især naar det siges uden al Prætension, da rammer det mig.

I Hotel Saxen har jeg et Værelse, der vender ud til Vandet, hvor Baadene ligger. Herre Gud, det erindrer om det Gl. — I Baggrunden har jeg Kirken, — og dens Klokkelyd, naar den afgiver Tiden, trænger ind til Marv og Been.

[100] et Sted i Evangel.] Matth. 16,3. [101] Berlin d. 10. Mai] S. K. har formentlig paabegyndt Rejsen til Berlin Mandag den 8. Maj med Postdampskibet „Königin Elisabeth", som gik til Ystad og Stralsund hver Mandag Kl. 11 Form. (se Adresseavisen 1843, Nr. 106, 6. Maj. — Fr. Olsen, Postvæsenet i Danmark under Fr. VI og Chr. VIII. Kbh. 1908, S. 391 f.). Paa Strækningen Stralsund—Berlin var der paa dette Tidspunkt kun Jærnbane fra Angermünde til Berlin (se Stürmer, Geschichte der Eisenbahnen. Bromberg 1872). i Thiergarten osv.] sml. S.V. III, S. 208. min Apotheker osv.] sml. E. P. I, S. 414 og Kierkegaardske Papirer (se til 83), S. 54. — S.V. III, S. 192. erindrer om det Gl.] sml. III A 168.

1843

102 U. D. Den Tanke, at Gud er Kjærlighed i den Forstand, at han altid er den samme, er saa abstrakt, at den i Grunden er en skeptisk Tanke.

103 U. D. Det absolute Paradox vilde være, at Guds Søn blev Menneske, kom til Verden, gik saaledes omkring, at slet Ingen mærkede det, blev i strengeste Forstand et enkelt Menneske, der havde en Næringsvei, giftede sig o. s. v. (Paa dette Punkt lod de enkelte Bemærkninger sig afhandle, om hvorledes Christi Liv er lagt an efter en høiere Maalestok end det Ethiske). Isaafald havde Gud været den største Ironiker, ikke Gud og Menneskenes Fader. (Dersom mine høistærede samtidige Theologer og Philosopher havde for 4 β Tanker i deres Pande, da havde de forlængst opdaget dette, maaskee gjort Blæst nok. Dog Tanker har jeg just ikke funden hos dem). Det guddommelige Paradox er, at han bliver bemærket, om ikke paa anden Maade saa ved at blive korsfæstet, at han gjør Mirakler o. s. v., hvori ligger, at han dog er kjendelig paa sin guddommelige Myndighed, om den end fordrer Troen for at løse dens Paradox — den daarlige msklige Forstand vil, at han skal have Fremgang, gribe sin Samtid, begeistre den o: s: v: Herre Gud, der er vistnok skeet noget Stort i Verden ved at gribe sin Samtid.

#

104 U. D. Gud er vistnok Kjærlighed, men ikke Kjærlighed til Syndere. Dette er han først i Chrsto ɔ: Forsoningen.

#

105 U. D. Den Eneste, jeg nogensinde har talt liderligt med er egl. den gl. China-Captain, med hvem jeg samtaler hos Mini og som troer, at

[103] Sml. 47.62. C84f. — S.V. IV, S, 213.222. [104] Sml. 112.116. [105] Sml. S.V. VI, S. 268f. Mini] Jacob M., Conditor, Kongens Nytorv Nr. 3.

1843

jeg er 40 Aar gl. Dog er denne Samtalen mere humoristisk. Naar han begynder at fortælle om, hvorledes paa Manila Enhver har en Tøs, ell. om det Comerce han i sin Ungdom har haft med Tøsene (det er hans Yndlingsudtryk) i London, som man beværter med et Glas Grok; „thi det holde de saa meget af". — Situationen er humoristisk nok, en gl. China-Captain (74 Aar gl.) taler med mig paa den Maade derom. Forøvrigt har han vistnok ikke selv været synderlig med; thi der er endnu en Reenhed i ham, som vidner for ham; hans Udtryk er derfor mere humoristisk end liderligt.

#

Det er ogsaa en Følge af vor Tids Forstand Udvikling og Viisdom, at Intet er bleven et Msk. fjernere end Gud, uagtet Intet er ham nærmere, derfor har det Religieuse antaget en vis dum Høitidelighed, hvori der ingen Mening er, og Guds Navn ‹nævnes› med en lignende intetsigende Veneration som det Blækhuus betragtes, der i høieste Ret forestiller Kongen. Derfor kan i vor Tid en simpel og naturlig Udgydelse af det Religieuse næsten blive Blasphemie, og den Maade man i det gl. Testamente tillader sig at tiltale Gud maa vække Forargelse som usømmelig og stridende mod Ceremonielleet, og dog nærede hine Mænd vistnok en ganske anden, dyb Ærbødighed for Gud.

106 U. D.

#

d. 17 Mai.

Havde jeg haft Tro, da var jeg bleven hos Regine. Gud skee Lov og Tak det har jeg nu indseet. Jeg har været nærved at miste min Forstand i disse Dage. Msklig talt har jeg haft Ret mod hende, jeg burde maaskee aldrig forlovet mig, men fra det Øieblik har jeg handlet redeligt mod hende. I æsthetisk og ridderlig Forstand har jeg elsket hende langt høiere end hun har elsket

107 U. D.

[106] Sml. 117 og se Note dertil. Forstand Udvikling] ɔ: Forstands-Udvikling
[107] Tro] sml. 108.

1843

mig; thi ellers havde hun hverken været stolt mod mig ell. senere ængstet mig med sit Skrig. Jeg har da begyndt paa en Fortælling, betitlet: Skyldig—Ikke Skyldig, det vilde naturligviis indeholde Ting, der kunde forbause Verden; thi jeg lever i mig selv i $1^1/_2$ Aar mere Poesie end alle Romaner tilsammen; men jeg kan og vil dog ikke, mit Forhold til hende skal ikke poetisk forflygtiges, det har en ganske anden Realitet. Hun er ikke bleven nogen Theaterprincesse*), saa skal hun om muligt blive min Kone. Herre Gud det var jo mit eneste Ønske, og dog maatte jeg nægte mig det. Og deri havde jeg msklig talt fuldkommen Ret og har handlet i høi Grad nobelt mod hende ved ikke at lade hende ahne min Smerte. Jeg har reent æsthetisk talt været et stort Msk., jeg tør give mig selv den Lov, at jeg har gjort hvad Faae i mit Sted vilde gjøre; thi havde jeg ikke tænkt saa meget paa hendes Vel, da kunde jeg jo have taget hende, da hun selv bad derom (hvilket hun visselig aldrig burde have gjort, det var et falsk Vaaben), da Faderen bad derom, gjort en Velgjerning mod hende og faaet mit Ønske opfyldt, og var hun da engang bleven træt, da kunde jeg jo have tugtet hende med den Forklaring, at hun selv havde forlangt det. Det har jeg ikke gjort. Gud er mit Vidne, at det var mit eneste Ønske, Gud er mit Vidne, hvorledes jeg har vaaget over mig selv, at ingen Glemsel skulde udslette Mindet af hende, jeg har ikke talt, troer jeg, til nogen ung Pige siden den Tid; jeg har tænkt, at enhver Slyngel af en Forloved saae i mig et ufuldkommen Væsen, en Skurk, jeg har tjent min Samtid; thi i Sandhed det var vistnok ||

I Marginen: || *) hvor skulde En ogsaa have ahnet, at en saadan ung Pige kunde gaae og gjemme saadanne Ideer. Det var da ogsaa en meget umoden og kun en forfængelig Idee, som Eftertiden viste; thi hvis der virkelig havde været Elementer, da vilde den Maade, paa hvilken jeg hævede Forlovelsen, have været absolut afgjø-

Jeg har da begyndt osv.] sml. B 140—142. Theaterprincesse] sml. Kierkegaardske Pap. (se til 83), S. 84.—S.V.VI, S. 229. Faderen bad derom] sml. Kierkegaardske Papirer (se til 83), S. 80 f. gjort en Velgjerning mod hende] sml. S.V. VI, S. 345 f. det var vistnok] derefter nogle Ord ulæselige.

1843

rende. Sligt maatte netop give den Art af Elasticitet. Men saaledes var min Pige, først knibsk og ellevild af Stolthed og Overmod, saa feig.‖

Et Blad fjærnet af Journalen

| var det vist skeet. Men m: H: t: et Ægteskab gjelder det ikke, at Alt sælges i den Tilstand, i hvilken det ved Hammerslaget befindes, her gjelder det om lidt Redelighed for den tidligere Tid. Her er igjen min Ridderlighed klar. Havde jeg ikke hædret hende høiere end mig selv som min tilkommende Ægteviv, havde jeg ikke været stoltere af hendes Ære end af min, saa havde jeg tiet og opfyldt hendes og mit Ønske, ladet mig vie til hende — der er saa mangt et Ægteskab, der skjuler Smaa-Historier. Det vilde jeg ikke, saa blev hun min Medhustru, saa vilde jeg hellere myrde hende. — Men skulde jeg forklaret mig, da maatte jeg indvie hende i forfærdelige Ting, mit Forhold til Fader, hans Tungsind, den evige Nat, der ruger inderst inde, min Forvildelse, Lyster og Udskeielser, som dog maaskee i Guds Øine ikke ere saa himmelraabende; thi det var dog Angst, der bragte mig til at fare vild, og hvor skulde jeg søge Tilhold, da jeg vidste ell. ahnede, at den eneste Mand, jeg havde beundret for sin Styrke og Kraft, vaklede. — ‖

#

Troen haaber derfor ogsaa for dette Liv, men vel at mærke i Kraft af det Absurde, ikke i Kraft af msklig Forstand, ellers er det kun Leve-Viisdom, ikke Tro. *108 U. D.*

#

Troen er derfor hvad Grækerne kaldte den guddl. Vanvid. Dette er ikke blot en aandrig Bemærkning, men Noget, der ligefrem lader sig gjennemføre. *109 U. D.*

første...Stolthed] sml. 97, S. 38 og se Note dertil. m: H: t: et Ægteskab osv.] sml. S.V. III, S. 145 Not. Udskeielser] sml. II A 520, S. 196. — S.V. XIII, S. 567. [108] Sml. 107 Beg. 117 og Note dertil. [109] den guddl. Vanvid] sml. II A 744. — S.V. III, S. 75.

1843
Maj *Se B 97, 3.*

#

110 U. D. Hvad der endnu boer i mig af mørke Tanker og sorte Lidenskaber, det vil jeg see at blive af med i et Skrift, som skal hedde:
En Spedalsks Selvbetragtning

I Marginen til 110:

111 U. D. det skal være en Scene mellem To Spedalske, den ene er sympathetisk og vil ikke vise sig for ikke at ængste Msk., den anden vil hævne sig ved at indjage Angst. Den ene har Brødre, har først senere opdaget, at det var Tilfælde med dem, den hele Familie er hjemfalden til Spedalskhed.

#

112 U. D. Det høieste Udtryk som den ethiske Betragtning af Livet har, er, at angre, og jeg skal altid angre — men dette er netop det Ethiskes Selvmodsigelse, hvorved det Religieuses Paradox bryder frem ɔ: Forsoningen, hvortil svarer Troen. Reent ethisk talt maa jeg sige, at selv det Bedste jeg gjør kun er Synd, altsaa vil jeg angre det, men saa kan jeg egl. ikke komme til at handle, fordi jeg skal angre.

#

113 U. D. Jeg havde tænkt paa at bearbeide Agnete og Havmanden fra en Side, som nok ikke er opkommen i nogen Digters Hoved. Havmanden er en Forfører, men da han har vundet Agnetes Kjærlighed, da bliver han saa rørt derover, at han vil tilhøre hende ganske. —

[110] Sml. S. V. VI, S. 219 ff. [112] Sml. 116. 156. — S. V. VI, S. 442 ff. Forsoningen] sml. 104. [113] Sml. S. V. III, S. 141 ff. Agnete og Havmanden] sml. II A: 9, S. 9. 350; Kierkegaardske Papirer (se til 83), S. 24. — Den 20. April og 2. Maj 1843 opførtes paa det kgl. Teater en dramatisk Digtning „Agnete og Havmanden" af H. C. Andersen (udkommen i Aaret 1834).

1843

Men see det kan han ikke, da maatte han indvie hende i hele sin sørgelige Existents, at han til visse Tider er et Uhyre o. s. v., Kirken kan ikke lyse sin Velsignelse over dem. Da fortvivler han, dukker i sin Fortvivlelse ned paa Havets Bund og bliver der, men indbilder Agnete, at han kun vilde bedrage hende.

Det er dog Poesie, ikke dette usle erbarmelige Sludder, hvor Alt dreier sig om Latterligheder og Narrestreger.

En saadan Knude lader sig kun løse ved det Religieuse (som deraf har sit Navn, fordi det løser alt Tryllerie); hvis Havmanden kunde troe, saa kunde hans Tro maaskee forvandle ham til et Menneske.

Jeg maa endnu engang have fat paa min Antigone. Det vil da blive Opgaven psychologisk at udvikle og motivere Ahnelsen af Skyld. — Til den Ende har jeg tænkt paa Salomo og David, Salomos Ungdoms Forhold til David; thi det er ganske vist, at baade Salomos Forstandighed (det Overveiende deri) og hans Vellyst ere Consequentser af det Store hos David. Han har tidligere ahnet den uhyre Bevægelse i David, ikke vidst, hvad Skyld der kunde hvile paa ham, og dog seet denne dybt gudfrygtige Mand give sin Anger et saa ethisk Udtryk; thi en anden Sag havde det været, om David havde været Mystiker. Disse Forestillinger, disse Ahnelser qvæle det Energiske (undtagen i Phantasiens Form), vække det Forstandige, og denne Combination af det Phantastiske og det Forstandige, hvor Villies-Momentet mangler, er egentlig det Vellystige. *114 U. D.*

Jesu Sirach synes ikke at ynde Ironie, cfr. 41,19: Bedre et Menneske, som skjuler sin Daarlighed, end et Menneske, som skjuler sin Viisdom. *115 U. D.*

[114] min Antigone] sml. S.V. I, S. 130 ff. Ahnelsen af Skyld] sml. 107 Slutn. Salomo og David] sml. S.V. VI, S. 236 f.

1843

116 U. D. Dersom man ved at angre kan forblive i et Kjærligheds-Forhold til Gud, saa er det dog væsentlig Mennesket selv, der gjør Alt, selv om Angeren bestemmes i sin yderste Grændse som en Liden. Angeren er intet Paradox, men idet den slipper, da begynder Paradoxet; derfor er den, der troer Forsoningen, større end den dybest Angrende. Angeren hilder bestandig sig selv; thi skal den være det Høieste, det Eneste i et Menneske, det Frelsende, saa gaaer den igjen ind under en Dialektik, om den nu er dyb nok o. s. v.

117 U. D. Det gjælder netop om at kunne troe Gud i Smaating, ellers staaer man dog ikke i noget ret Forhold til ham. Dersom man vilde sige om et Menneske: han er min Ven, det veed jeg, og hvad der saa end skeer, saa bliver han min Ven; men det træffer sig saa besynderligt, at hvert Øieblik er vor Anskuelse af det Enkelte lige modsat; men desuagtet holder jeg det fast, at han er min Ven, — saa var der dog noget Bagvendt deri, og det var egentlig en Art Sværmerie. Saaledes gjælder det ogsaa at drage Gud ind med i denne Verdens Virkelighed, hvor han dog vistnok er. Da Paulus var ombord paa Skibet, der var nær ved at forlise, da bad han ikke blot for sin evige Salighed, men ogsaa for sin timelige. Maaskee skulde han strax have tænkt: nu er det forbi, etc., jeg vil alene tænke paa min Sjæls Salighed. Og han var dog en Herrens Apostel.

118 U. D. **NB.:**

„Men hvad er Navnkundigheds smigrende Røst
Mod et Elskovssuk fra en Jomfrues Bryst."
Schack Staffeldt.

[116] Sml. 104 . 112 . 156. [117] Sml. 71 . 106 . 107 Beg. 108 . 131 . 143 . 146. Paulus...paa Skibet] Ap. Gern. 27. [118] Schack Staffeldt] Samlede Digte, udg. af F.L. Liebenberg (Ktl. Nr. 1579—85). 2. Deel (Kbh. 1843), S. 327 (i: Elskovsbaalet). — Sml. S. V. III, S. 229. — Schack Staffeldts Saml. Digte, 1. og 2. Del, er averteret som udkommet i Berlingske Tidende 1843, Nr. 157 (15. Juni).

1843

Idee: *119*
U. D.

Erindringer af mit Liv
af
Nebucadnezar,
forhen Keiser, siden en Oxe.

Udgivet
af
Nicolaus Notabene.

I et for nylig udkommen Værk: „C. Cilnius Maecenas, eine historische Untersuchung v. Dr. Frandsen", i Altona (Altona 1843) seer jeg, S. 230 ø., at han brugte forskjellige Midler for at falde i Søvn, et Vandsprings Pladsken o. s. v. Det lod sig bruge. (Der fortælles, at han i 3 Aar leed af Søvnløshed. S. 229 anføres et andet Exempel paa 10 Aar, ja en fornem Dame, der i 35 Aar ikke sov). *120*
U. D.

Exempel paa Dialektik i Retning af Skyld og Uskyld *121*
U. D.

En gl. Vellystning, dog endnu vittig ironisk (en Diplomat) fører nogle unge Piger ind i et Billedgallerie af græsk Skulptur. Der er nogle unge Herrer med i Selskabet. En af de unge Piger, den uskyldigste af dem alle, kommer til at rødme, ikke fordi det forstyrrer hende, men fordi der i den gl. Slyngels Mine er noget der saarer hendes Blufærdighed. Men denne Rødmen undgaaer ikke hans Opmærksomhed, hun læser Dommen i hans Mine, og i det samme seer ogsaa een af de unge Herrer paa hende — hun er krænket, hun kan ikke tale til noget Msk. derom, og hun bliver melancholsk.

[119] Sml. S. V. VI, S. 336 ff. [120] eine historische Untersuchung] über dessen Leben und Wirken. Von Dr. P. S. Frandsen.

1843

#

122 U. D. Was Tarquinius Superbus in seinem Garten mit den Mohnköpfen sprach, verstand der Sohn, aber nicht der Bote.

cfr. Hamann 3d B. p. 190 m:

#

123 U. D. ‹NB.:›

periissem nisi periissem.

#

124 U. D. Det er skjønt hvad Socrates siger i Cratyllus: det at blive bedragen af sig selv, er det Værste af Alt; thi naar Bedrageren end ikke fjerner sig et Øieblik, men bestandig er ved Haanden, hvorledes skulde det ikke være forfærdeligt?

Cratyllus § 428. Schl: Overs: 2 D. 2 Af. p. 104.

#

125 U. D. Der ligger noget besynderligt tragisk og comisk deri, at Gud i Himlen er den eneste Potentat, der faaer Lov til at bevare sit Incognito; ellers har Menneskene travlt nok med at opdage Sligt.

#

126 U. D. Til Motto paa „Frygt og Bæven“ skulde først have staaet: „Skriv“ — „for hvem“ — „Skriv for de Døde, for dem Du elsker i en Fortid“ — „ville de da læse mig?“ — „Nei!“

---

[122] Sml. S. V. III, S. 56. Hamann] Hamann's Schriften (om Udg. se til I A 100). 3. Theil. Berl. 1822. [123] Sml. S. V. VI, S. 184. [124] Sml. S. V. IV, S. 425 f. Cratyllus § 428] ɔ: Platons Cratylus p. 428 d; i Ast's Udg. (se til III A 214, S. 89) 3. Bd., S. 228. Schl: Overs:] Platons Werke von F. Schleiermacher. 2. Theiles 2. Bd. (Berl. 1807), S. 98. — Paa Regning til S. K. fra P. G. Philipsen findes under Dato 26. April 1843 anført: „Platons Werke 1—4“. (Ktl. Nr. 1158—63: 2. Aufl. Bd. 1—6. Se til III B 26, S. 120). [126] Sml. B 96,1 a og b. — Se III A 203.

1843

#

I Shakspeares „Ende gut [....] *127 U. D.*

Jeg kunde have Lyst til at skrive et Modbillede til „Forførerens Dagbog". Det skulde være en qvindelig Figur: „Hetærens Dagbog". En saadan Skikkelse var Umagen værd at tegne. *128 U. D.*

Fortsættelsen af Forførerens Dagbog maatte være i det Piquante, hans Forhold til en ung Kone. *129 U. D.*

Saaledes skulde Litteraturen være, ikke et Pleiehuus for Krøblinger, men en Tumleplads for sunde, glade, trivelige, smilende, fuldbaarne Luneglutter, velskabte, sluttede, selvtilfredse Væsener, der hver især var Moderens udtrykte Billede og Faderens Lænders Kraft, ikke afmægtige Ønskers Aborter, ikke Efterveers Sildinger. *130 U. D.*

Det er aldeles ingen sophistisk Betragtning, at man hvert Øieblik holder den Mulighed i sin Sjæl, at Gud endnu i dette Øieblik kan gjøre Alt godt. Holder man ikke den oppe, da afmatter man sig selv i Fortvivlelse og er end ikke istand til at modtage det Gode, naar det virkelig tilbydes. *131 U. D.*

Blade af en Gadecommissairs Lommebog. *132 U. D.*

Under denne Titel kunde jeg have Lyst at beskrive de enkelte Qvarterer af Byen, over hvilke der saa at sige er udbredt en

[127] Sml. S. V. IV, S. 219 Lin. 18—20, Citat af „Ende gut, Alles gut", 2. Aufz. 3. Sz.; i Shakespeare's dramatische Werke, übers. v. A. W. v. Schlegel, ergänzt u. erläutert v. Ludw. Tieck (se til II A 34), 7. Theil (Berl. 1832), S. 29. [129] Sml. 128. 181. [131] Sml. 117 og se Note dertil. [132] Sml. 140. — III A 245.

1843

poetisk Stemning, f. E. Kultorvet (det er det Torv, hvor der er meest Stemning), Gadescener, et Rendesteensbræt o. s. v., Fiskerqvaserne. Hvilken fortræffelig Modsætning, i det ene Øieblik lade sin Tanke haste ud i den uendelige Udsigt over Vandet ved Knippelsbro, i det næste Øieblik fordybe sig i at beskue Torsk og Rødspætter i et Hyttefad. Personer skulde bestandig slynges ind deri, Elskovs-Eventyr, Tjenestepigerne o. s. v. Det er overhovedet mærkeligt, hvilken sund Humor man ofte finder hos Tjenestepigerne, især naar de recensere de fornemme Damers Pynt.

— Det er mig et Studium i denne Tid at faae ethvert Barn, jeg møder, til at smile.

To Blade fjærnede af Journalen

133 U. D. ‖ hende. Dersom hun vidste alle mine Lidelser i det senere Aar. Hun skulde aldrig have opdaget Noget. Men da forandres paa eengang hele min Anskuelse. Ved Vielsen skal jeg aflægge en Eed — altsaa tør jeg Intet fortie; og paa den anden Side der er Ting, jeg ikke kan sige hende. Det at det Guddl. kommer ind med i Ægteskabet er min Ruin. Dersom jeg ikke lader mig vie til hende, da krænker jeg hende. Kan et uethisk Forhold være forsvarlig — saa begynder jeg endnu imorgen. Hun har bedet mig, det er mig nok. Hun kan stole ubetinget paa mig, men det er en usalig Existents. Jeg dandser paa en Vulkan og maa da lade hende dandse med, saa længe det kan vare. Derfor er det ydmygere af mig at blive i Stilhed. At det ydmyger mig, det veed jeg kun altfor godt. ‖

Juli *Se B 97, 30.*

#

134 U. D. Hovedsagen er det dog, at man er ret oprigtig mod Gud, ikke søger at komme bort fra Noget, men trænger igjennem til han selv

Det er mig et Studium osv.] sml. 147. — S. V. VI, S. 262 f. [188] Sml. 107, S. 43. — Kierkegaardske Papirer (se til 83), S. 97. 99. — Sml. S. V. VI, S. 331 f. 335. 349 ff.

1843

giver Forklaringen; hvad enten den nu er som man selv kunde ønske den eller ikke, den er dog den bedste.

#

Det kunde blive en god dramatisk Figur: en dyb humoristisk Natur, der havde etableret sig som Modehandler, og anvendte Alt, Indflydelse, Pengemidler for at gjøre Fruentimmerne latterlige, medens han i Forhold til dem var saa insinuant som mulig, bedaarede dem ved sin Smiger og Tale, ikke fordi han attraaede nogen Gunst (dertil var han meget for aandelig) men for at bringe dem til at klæde sig saa latterligt som muligt og da mættede han sin Foragt for Fruentimmer, og især naar en saadan Dame fandt en Mand, der var ligesaa stor en Daare. — For at straffe ham kunde man lade det dramatiske Anlæg føre dertil, at alle Msk. virkelig antog det for smagfuldt som han paa sin ondskabsfulde Maade indførte i Mode, saa han selv blev den Eneste, der loe, og dog havde han fuldkommen Ret. — Da blev han selv forelsket i en Pige. Hende vil han undtage, han kan ikke taale, at hun skal gaae i den latterlige Dragt, som han selv har bragt i Moden for at prostituere Kjønnet. Imidlertid kan han ikke overbevise hende og maa nu taale, at hans Elskede gaaer ligesom de Andre. 135 U. D.

Til 135:

Han faaer Damerne til i deres Paaklædning at ville antyde de Partieforskjelligheder i hvilke Mændene ere adskilte; dette vinder Mændenes Behag og saaledes er Alt prostitueret. 136 U. D.

I Marginen til 135:

Han inventerer f. E. en ny qvindelig Dragt til at gaae i Kirke med for ogsaa der at prostituere dem. 137 U. D.

[186] Sml. S. V. VI, S. 65 ff. [187] Sml. S. V. VI, S. 69.

1843

I Marginen til 135:

138 U. D. Replik: Hvad er Alt i Livet, det er Modesag — Gudsfrygt er Modesag og Kjerlighed og Fiskebeensskjørter og Ring i Næsen hos de Vilde — — kun deri er jeg forskjellig fra Andre, at jeg har indseet det og paa enhver Maade kommer hiin ophøiede Genius til Hjælp til jeg skoggerleer af det latterligste Dyr af alle Dyr ɔ: Mennesket; men der kommer Baronesse von der Vüe, hun skal formodentlig kjøbe sig en ny Narredragt.

I Marginen til 135:

139 U. D. Jeg bedrager ikke mine Kunder, jeg sætter altid det bedste Tøi i Alt, ægte Guld, ægte Brüssler-Kniplinger, kun har jeg min Glæde af at forskjære Alt og bringe det Smagløse ud deraf; thi Guld og Sølv og ægte Schawler foragter jeg netop lige saa dybt som Qvinderne der svøbe sig deri.

140 U. D. Under Titlen: Gjennemsnits-Segmenter (eller ogsaa: Paa kryds og paa tvers) vilde jeg give en skummel Skildring af Livet, som det til visse Tider paa Dagen er i Kjøbenhavn. Kl. 9: Smaabørnene som gaae i Skole; Kl. 10: Tjenestepigerne; Kl. 1: den fornemme Verden. Dette at overhovedet Livet til forskjellige Tider er forskjelligt farvet, ligesom Vandet af de forskjellige Fiskestimer,— det skulde begynde med en Lyrik over min kjære Hoved- og Residensstad Kjøbenhavn.

Aug. 9. *Se B 159,7.*

141 U. D. Det er dog curieust med min lille Secretair Hr. Christensen. Jeg vedder dog paa, at det er ham, der paa forskjellig Maade ligger

[139] Sml. S. V. VI, S. 66. [140] Sml. 132. [141] min lille Secretair Hr. Christensen] Peter Vilhelm Christensen, f. 1819, dim. til Univ. 1838 af S. K.s Broder P. C. Kierkegaard; tog theol. Embedsexamen (haud ill.) 1842. (1850 pers. Capellan i Boeslunde, Sjælland; Novbr. s. A. const. som Hovedpræst og Diaconus i Tønning, Sønderjylland; 1851 udnævnt til Hovedpræst sstds.; død 1863).

1843

og smører i Bladene og i smaa Pjecer; thi det er ikke sjeldent jeg møder Anklang af mine Ideer, ikke saaledes som jeg pleier at skrive dem, men mundtligt at henkaste dem. Og jeg der behandlede ham saa velvillig, betalte ham godt, converserede ham hele Timer, som jeg betalte ham for, blot forat det ikke skulde krænke og ydmyge ham, at hans Uformuenhed gjorde ham det nødvendigt at være Afskriver; jeg gjorde ham til Medindviet i det Hele, kastede et Mystifications-Slør over det Hele, gjorde ham paa enhver Maade Tiden saa behagelig som det var muligt. — Den er dog vist af ham den lille Artikel i Portefeuillen, der stod lige nogle Dage før Enten —Eller udkom. Det var dog ikke smukt af ham. Han kunde jo betroe sig til mig og sige, han havde Lyst til at være Forfatter; men hans Forfatterskab har ingen god Samvittighed. Han mærker nok selv, at jeg er lidt forandret, skjøndt jeg var lige høflig og velvillig mod ham. Derimod har jeg vendt ham af med en vis nysgjerrig Snusen om paa mit Værelse; man maa holde ham lidt fra Livet; jeg hader alle Eftertrykkere.

142
U. D.

Mine Optegninger m: H: t: mit Forhold til Regine ere besynderlig bagvendte; thi hvad der i Tiden var først bliver altid optegnet sidst, netop fordi det Første gjorde et saa afgjørende Indtryk paa mig, at jeg ikke behøvede at befrygte Glemsel. Saaledes har jeg endnu ikke engang optegnet noget af det meest Afgjørende, at hun selv flere Gange erklærede, hvis jeg blot kunde overbevise hende om, at jeg var en Bedrager, saa vilde hun finde sig i Alt. Forøvrigt var denne Yttring, naar jeg nu betænker den, igjen en Udfoldelse

smaa Pjecer] der kan muligvis sigtes til en anonym Pjece: Med hvad Ret kaldes Theologien Løgn? Nogle Modbemærkninger mod det Brøchnerske Skrift [ɔ: Nogle Bemærkninger om Daaben, mod Martensen. 1843]. Den er averteret i Berlingske Tidende 1843, Nr. 216 (14. Aug.). Afskriver] se III Fortale, S. XVII f. den lille Artikel i Portefeuillen] Litterært Qvægsølv eller Forsøg i det høiere Vanvid, samt Lucida Intervalla, se S. V. XIII, S. 471 ff. (sml. S. 396, Noten). Vedk. Hæfte af Ny Portefeuille er fra 12. Febr. 1843. Enten—Eller udkom] se til 42. [142] at hun selv flere Gange erklærede osv.] sml. Kierkegaardske Papirer (se til 83), S. 87.

1843

af hendes Overmod, som om hun havde en saadan ethisk Structur. Der burde derfor ikke være lagt saa meget Vægt derpaa. Tilværelsen er dog dybsindig. Jeg viste Pigen den Tillid at troe alt det Store hun behager at lade mig forstaae om sig selv, i Kraft deraf handler jeg — o saa bliver det maaskee værst for hende. Der seer man da hvor ulyksaligt det er, naar en Pige ingen religieus Opdragelse har faaet. Naar jeg tænker paa, at der virkelig gik nogen Tid hen inden det egl. gjorde Indtryk paa hende, at jeg eengang om Ugen læste Mynsters Prædikener op for hende. Det er nu besynderligt, at en Pige kan være saa stor i sine egne Øine, at det, at hun (qua den Enkelte) beærede mig med sin Kjerlighed, ell. rettere ved at være forlovet, at det skulde ryste mig saaledes. Naar det kom an paa Differentser troer jeg dog nok, jeg kunde hamle op med hende. ||

#

143 U. D. Det er det vanskelige af det, at man baade har det gl. og det n: Testamente; thi det gl. har ganske andre Categorier. Thi hvad vilde vel det n: T. sige om en Tro, der mener at skulde faae det rigtig godt i Verden, i det Timelige, istedenfor at opgive dette for at gribe det Evige. Deraf den Ubestandighed i det geistlige Foredrag, alt eftersom det gl. ell. det n: T. er transparent deri.

#

144 U. D. Jeg kunde maaskee reproducere min Barndoms Tragoedie, den forfærdelige hemmelige Forklaring af det Religieuse som <bange> Ahnelse spillede mig i Haanden, som min Phantasie udhamrede, min Forargelse paa det Religieuse i en Novelle kaldet: den gaade-

hendes Overmod] sml. 97, S. 38. — Kske Papirer (se til 83), S. 77. 101. troe alt det Store osv.] sml. 152. 166. — S.V. VI, S. 300. ingen religieus Opdragelse] sml. S.V. VI, S. 213. 288 f. at jeg eengang om Ugen osv.] sml. 97, S. 38. — S.V. VI, S. 210. [148] Sml. 117 og se Note dertil. [144] Sml. 107 Slutn. 114. II A: 584. 805.

1843

fulde Familie. Der skulde begyndes aldeles patriarchalsk idyllisk, saa Ingen ahnede det før pludselig hiint Ord lød ind deri og forklarede Alt til Forfærdelse.

#

.... Thi om Bønnen end Intet udretter paa Jorden, den arbeider dog i Himmelen. 145 U. D.

#

Og om Du end veed med Dig selv, at Du har lidt meget, og denne menneskelige Formodning vaagner i Din Sjæl, at det dog vil tage en Ende og der vil komme bedre Tider, hvad hjælper det Dig, naar Du blot vil stirre paa det Forbigangne og suge ny Sorg ud deraf, istedenfor at glæde Dig til, at Din Befrielses Time maaskee snart skal slaae, at Du ikke skal være saa afmattet, at Du ikke kan høre dens Slag, naar den slaaer. 146 U. D.

#

#

En Sindssvag, der gik omkring og betragtede alle Børn; thi han havde engang, som han troede, besvangret en Pige, men vidste ikke hvor hun var bleven af og var nu ene bekymret for om muligt at opdage Barnet. Ingen kunde forklare sig den ubeskrivelige Deeltagelse, med hvilken han kunde betragte et Barn. 147 U. D.

#

Nullum exstitit magnum ingenium sine aliqua dementia dette er det verdslige Udtryk for den religieuse Sætning: den Gud vel- 148 U. D.

[145] Sml. 171. [146] Sml. 117 og se Note dertil. [147] Sml. 65.132 Slutn. — S.V. VI, S. 262 f. [148] Sml. 154. — S.V. III, S. 153. Nullum...dementia] se Seneca Dial. IX (De tranquillitate animi), 17,10.

1843

signer i religieus Forstand ham forbander han eo ipso i verdslig. Saa maa det være, det første har sin Grund i Tilværelsens Grændse, det andet i Tilværelsens Dupplicitet.

#

149 U. D. Da begynder først Livet at blive vanskeligt, naar Livets Opgave selv bliver dialektisk ɔ: naar en foregaaende Dialektik maa constituere Opgaven. Overalt hvor saaledes Friheden kommer ind i Discussionen, der er et saadant Tilfælde. Et Msk. er sindssvagt, den msklige Kraft, Villiens Frihed kan jo modarbeide det, her er Problemet: skal han ligesom forfølge sig selv, og maaskee blive gal over at han ikke kan hæve det; ell. skal han ydmyge sig derunder. Og ‹dog› denne Ydmygen er den ikke Svaghed? Skam skulde de Msk. faae, som klynke, hvor Opgaven selv ikke er dialektisk.

Et Blad fjærnet af Journalen

#

150 U. D. Den Methode at begynde med Tvivl for at komme til Philosophie synes ligesaa hensigtsmæssig som at lade en Soldat ligge krum for at han kan komme til at staae lige.

#

151 U. D. Der gives Msker, der inddele deres Tale ligesaa viist og abstrakt, som et Stueuhr, en Familie af mig havde, inddeelte Tiden. Det tænkte formdl. som saa: hvor urimeligt at slaae 12 Slag paa eengang og en anden Gang kun 1. Det brugde derfor lige lang Tid mellem hver Slag, naar da Kl. var 12 slog det eet Slag, og derpaa hvert Qvarteer 1 Slag, saa at Kl. var bleven 3 inden det var færdig med 12.

Tilværelsens Dupplicitet] sml. 192. [149] Sml. 60. Et Msk. er sindssvagt] sml. 147.148. [150] begynde med Tvivl osv.] sml. B 1. [151] Sml. III B 180,18.

1843

#

Replik: 152

En humoristisk Individualitet træffer sammen med en Pige, der U. D. engang har forsikkret ham, at hun vilde tage sin Død, hvis han forlod hende; han træffer hende nu forlovet. Han hilser paa hende og siger: maa jeg takke Dem for den Velgjerning, De har beviist mig, maaskee tillader De, at jeg viser min Erkjendtlighed, (han tager af sin Vestelomme 2 Mk. 8 Sk., som han rækker hende. Hun bliver stum af Forbittrelse, men bliver dog staaende og vil imponere ham med sit Blik; da vedbliver han:) Intet at takke for, det er til Hjælp til Udstyr, og den Dag, da ‹De› holder Bryllup og først kroner Deres Velgjerning forpligter jeg mig til ved alt hvad Helligt er, for Guds Skyld og Deres evige Salighed, at sende Dem andre 2 Mk. 8 Sk.

#

Istedenfor det Anlæg i „Gjentagelsen“ kunde jeg tænke mig et 153 andet. Et ungt Msk. med Phantasie og mange andre Elementer, U. D. men som hidtil havde været i anden Tjeneste, forelsker sig i en ung Pige; thi at bruge en erfaren Coquette hertil interesserer ikke saa meget psychologisk uden fra en anden Side. Denne unge Pige er vel reen og uskyldig men meget phantastisk netop i Retning af det Erotiske. Han kommer med sine enfoldige Forestillinger. Hun udvikler ham. I det Øieblik hun ret har Glæde af ham, viser det sig, at han ikke kan blive hos hende. Den eventyrlige Trang til det Mangfoldige er vakt og hun maa bort. Hun havde selv paa en Maade dannet en Forfører af ham, en Forfører, der har den Grændse, at han aldrig kan forføre hende. Forøvrigt kunde det være ret interessant at lade ham i en senere Tid, da han staaer i sin fulde Kraft, beriget med Øvelse, lægge an paa ogsaa at forføre hende, „fordi han skyldte hende for meget.“

[152] Sml. S. V. VI, S. 55 f. [153] Gjentagelsen] færdig fra Trykkeriet 7. Oktbr. 1843, averteret som udk. fra Pressen (sammen med „Frygt og Bæven“, hos Reitzel) i Berl. Tid. 1843, Nr. 280 (18. Oktbr.). Nr. 281 (19. Oktbr.). Nr. 282 (20. Oktbr.).

1843

154 U. D.

Anlæg.

Et Genie, udrustet med alle mulige Gaver, med Magt til at beherske hele Tilværelsen og lade Menneskene lyde sig, opdager i sin Bevidsthed et lille fast Punkt, en lille Galskab. Derover bliver han saa forbittret, at han beslutter at dræbe sig selv; thi dette lille Punkt er for ham Alt, det gjør ham til en tjenende Aand, et Menneske. Dette lille Punkt er tillige ikke noget blot Udvortes (f. E. at være halt, eenøiet, grim o. s. v., Sligt vilde ikke beskjæftige ham) men har et Moment af Aand, og man skulde da synes, at det kunde hæves ved Frihed; derfor hidser det ham.

155 U. D. Det er dog egentlig en Ufuldkommenhed ved en Personlighed, at den kan give sig saaledes hen til et andet Menneske, at den ikke beholder sig selv tilbage. En ægte modnet Personlighed tilhører sig selv netop saaledes som en slagvant Due tilhører Slaget; man kan sælge den til saa Mange man vil, den vender altid tilbage til Slaget.

#

156 U. D. Gjentagelsen kommer igjen allevegne. 1) Naar jeg skal handle, da har min Gjerning existeret i Bevidstheden i Forestilling og Tanke, ellers handler jeg tankeløs ɔ: jeg handler ikke. 2) Idet jeg da skal handle, da forudsætter jeg, at jeg er i oprindelig integer Tilstand. Nu kommer Syndens Problem det er den anden Gjentagelse; thi nu maa jeg tilbage til mig selv igjen. 3) Det egl. Paradox, hvorved jeg bliver den Enkelte; thi dersom jeg forbliver i Synden opfattet som det Almene, er kun Gjentagelsen No 2 der.

Man kan hermed sammenligne den aristoteliske Categorie: Das — Was — war — seyn. cfr. Marbach Geschichte der Philos. des

[154] Sml. 148. — I A: 75, S. 57 f. 335. [156] Sml. 112. 116. Marbach Geschichte ... Mittelalters] Leipz. 1841 (Ktl. Nr. 643). Paragrafangivelsen løber i Fortsættelse af: Marbach, Geschichte der Griechischen Philosophie (Leipzig 1838. — Ktl. Nr. 642).

1843

Mittelalters § 128 p. 4 og 5. og § 102 i hans Geschichte der griechischen Philosophie.

#

Guddommens Forhold til Mennesket saaledes som al Philosophie er istand til at opfatte den, har allerede Aristoteles udtrykt fortræffelig, naar han siger: at Gud bevæger Alt, selv ακινητος. (Saavidt jeg erindrer gjorde Schelling opmærksom herpaa i Berlin.) Det er egl. det abstrakte Begreb af U-Foranderlighed, og hans Virken er derfor en magnetisk Tryllevirken ligesom en Cirene-Sang. Saaledes ender al Rationalisme i Overtro. 157 U. D.

#

Det er et Exempel, jeg kan bruge. Steffens fortæller i 7d Bind af hans Erindringer om en Borgemester Benda, en forøvrigt talentfuld og energisk Mand, at han baer en Paryk. Saasnart han tog den af, forvirrede Alt sig for ham. — Denne Trældom i den Forstand at være bunden til en Paryk. Ikke blot at han som Andre fik lidt Forkjølelse, men at han blev gal. cfr. p. 215 og 216. 158 U. D.

Den Trilogie der er gjort saa megen Blæst af: Kunst, Religion, Philosophie, har da allerede Plato og især Plotin: Musik, Kjærlighed, Philosophie. 159 U. D.

[157] Sml. Tennemann, Geschichte der Philosophie (se til 12). 3. Bd. (Leipz. 1801), S. 244 f. og 159 f. — S.V.: IV, S. 193; VII, S. 268. Schelling... i Berlin] i S. K.s Kollegie til Schellings Forelæsninger i Berlin 1841—42 (se III C 27) findes blandt Optegnelserne fra Forel. 13 (10. Decbr. 1841) i en kritisk Gengivelse af Hegelske Tanker: „Gud er fri forsaavidt han altid bringer sin Frihed som Offer; han er ein Proces og Selbst-Proces, der altid gjør, hvad han altid har gjort, et Kredsløb. Det erindrer om Aristoteles, der lærte at Gud virkede ὡς τελος, selv ακινητος." [158] Steffens... Erindringer] Henrich Steffens, Was ich erlebte. Aus der Erinnerung niedergeschrieben. 7. Bd. (Bresl. 1843. — Bd. 1—10: Ktl. Nr. 1834—43). [159] Se Marbach, Geschichte der Philosophie des Mittelalters (se til 156), S. 58.63 f. Den Trilogie] Hegels Trilogi: Kunst, Religion, Philosophie omtales i S. K.s Kollegie til Schellings Forelæsninger kort efter det til 157 anførte Sted.

1843

160 U. D. Det er nu godt nok, at man siger, at det ethiske Udtryk er at forvandle sit Talent til sit Kald. Men Spørgsmaalet er her langt difficilere. Hvorvidt bør et Individ i sit Valg ikke oversee Hensynet til det Religieuse? Mit eget Liv er et Exempel. Havde jeg fulgt min Lyst, valgt hvad jeg aabenbart har haft et afgjort Talent til: at blive Politi-Embedsmand, saa var jeg bleven langt lykkeligere end jeg senere blev det, om nu end Alt er bedre. Min Skarpsindighed havde vendt sig ud efter. Det Religieuse var bleven en Inderlighedsbestemmelse, som ikke videre var bleven forfulgt, om jeg end ofte vilde have vendt tilbage til den. Ved at gaae gjennem det Religieuse til min egentlige Opgave, vendte jeg min Skarpsindighed mod mig selv. Dersom denne saakaldte Virkelighed er det Høieste burde jeg have valgt anderledes. Her seer man en ny Vanskelighed.

161 U. D. Loven for Delicatessen, med hvilken en Forfatter har Lov til at benytte hvad han selv har oplevet, er, at han aldrig siger det Sande, men beholder det Sande for sig selv og kun lader dette bryde sig paa forskjellig Maade.

162 U. D. Heiberg bemærkede i hans Anskrig i Anledning af „Enten—Eller", at der var Bemærkninger i den, som man ikke ret vidste, om de vare dybsindige eller ikke. Det er den store Gevinst, Prof. Heiberg og Consorter har, at hvad de sige, om det veed man forud, førend man hører det, at det er dybsindigt. Tildeels har det sin Grund deri, at man hos dem sjelden eller aldrig finder en eneste primitiv Tanke. Hvad de veed, laane de af Hegel. Og Hegel er jo dybsindig, — ergo er det Prof. Heiberg siger ogsaa dybsindigt. Paa den Maade kan enhver theologisk Student, der i sin Prædiken ind-

[162] bemærkede i hans Anskrig] i Intelligensblade, Nr. 24 (1. Marts 1843), S. 289; i „Litterær Vintersæd" (S. 285 ff.). — Sml. B 25 ff.

1843

skrænker sig til lutter Bibelcitater, blive den Dybsindigste af Alle; thi Bibelen er dog vel den dybsindigste Bog.

Der er i vor Tid mange Mennesker, der eie hele Tilværelsens Resultat, og ikke veed at gjøre Rede for det Mindste. 163 U. D.

Det er ganske sandt, hvad Philosophien siger, at Livet maa forstaaes baglænds. Men derover glemmer man den anden Sætning, at det maa leves forlænds. Hvilken Sætning, jo meer den gjennemtænkes, netop ender med, at Livet i Timeligheden aldrig ret bliver forstaaeligt, netop fordi jeg intet Øieblik kan faae fuldelig Ro til at indtage Stillingen: baglænds. 164 U. D.

Der er dog ikke Noget med Tiden at gjøre, før den faaer langt dybere Rystelser. Hele Tiden kan deles i dem der skrive, og dem der ikke skrive. De, der skrive, repræsentere Fortvivlelsen, og de, der læse, misbillige det vel og mene at have en bedre Viisdom, og dog, hvis de var istand til at skrive, saa skreve de det Samme. I Grunden ere de Alle ligemeget fortvivlede, men naar man ikke kan faae Leilighed til at blive vigtig med sin Fortvivlelse, saa er det ikke Umagen værdt at fortvivle og at lade sig mærke dermed. Er det at have overvundet Tvivlen? — Det kan egentlig ansees som et Motto paa hele Tiden, hvad der staaer i den tydske Theologie: (maaskee det tydske Ord ikke i Forfatterens Mening ganske har havt den Betydning, han har ikke ahnet Fortvivlelsens Maximum): „naar vi ikke mere ere aandelig rige, saa forglemme vi Gud 165 U. D.

[165] den tydske Theologie] Ktl. Nr. 634: Die deutsche Theologie, eine sehr alte für jeden Christen äusserst wichtige Schrift, mit Vorrede von Dr. M. Luther u. Joh. Arnd; aufs neue hrsg. mit Anmerkungen von Pastor Fr. C. Krüger. Lemgo 1822.

og rose (rühmen) os af, at vi ere fortabte". (cfr. Cap. 10. p. 41). Det er denne Roes, Tiden saa at sige vil have for Gud. Saaledes viser Tidens Fortvivlelse, at den dog ikke kan undvære Gud, thi Pointet i dens Fortvivlelse er netop, at der er en Gud til. Den er ligesom en Pige, der, naar hun ikke kan faae sin Villie med den Elskede, for at trodse ham forelsker sig i en Anden. Derved viser hun netop sin Afhængighed af ham, og Pointet i hendes første Kjærlighed er netop Forholdet til den Første. Saaledes vil Tiden ligesom blive sig selv vigtig i Guds Øine. Den behandler ham ligesom Emmeline i den første Kjærlighed behandler Faderen. Kan hun ikke faae sin Villie, saa bliver hun syg, og saa døer hun: „og naar jeg saa engang er død, saa er det bag efter". — Formodentlig mener Tiden, at Gud paa en lignende Maade skal komme i Forlegenhed.

166 U. D. Det Forfærdeligste, der kan hænde et Menneske, er at han bliver sig selv comisk i det Væsentlige, at han opdager, at hans Følelsers Gehalt er Piat f. E. Dette kan da et Menneske let løbe Fare for ved sit Forhold til et andet Menneske, f. E. ved at troe Udraab og Skrig o. s. v. Her gjelder det om at være godt bygget.

167 U. D. Jeg frabeder mig enhver Recension; thi en Recensent er mig ligesaa modbydelig som en gadestreifende Barbeersvend, der kommer rendende med sit Skjæggevand, der bruges til alle Kunder, og med sine klamme Fingre fiamsker mig i Ansigtet.

168 U. D. Nytaarsgratulationer gaae vidt. De mistænkelige Personer (især de snildeste, der volde Politiet meest Uleilighed) gratulere Politi-

den første Kjærlighed] se III B 119. Kan hun ikke osv.] anf. St., S. 2. [166] Sml. B 97,29. Piat] sml. S. V. VI, S. 50. troe Udraab og Skrig] sml. 142, S. 54. B 97,13. III A 239. — S. V. III, S. 249. [167] Sml. S. V. V, S. 24.

1844

Embedsmændene. Det manglede blot, at Skarpretteren skulde gratulere den, han har betjent med en Kagstrygning.

„Gjentagelsen" er og bliver en religieus Kategorie. Constantin Constantius kan derfor ikke komme videre. Han er klog, Ironiker, bekjæmper det Interessante, men mærker ikke, at han selv bliver hængende i det. Den første Form af det Interessante er at elske Afvexlingen; den anden er at ville Gjentagelsen, men dog i Selbstgenugsamkeit, ingen Liden deri, — derfor strander Constantin paa den han selv har opdaget, og det unge Menneske kommer videre. *169 U. D.*

Gjestebudet, *170 U. D.*
hellere maaskee: In vino veritas,
eller: Nattetimen.
(Grundstemningen vil da blive en forskjellig i Forhold til Titelen.)

Fortælleren gaaer og spadserer i Otteveiskrogen for at søge Eensomhed. Da møder han en Ven, „skjøndt han snarere kun havde ventet at finde en opskræmmet Fugl". Han fortæller ham nu Alt om hiint Gjestebud. Ved Modsætningen af Skovens dybe Stilhed tager Fortællingen om den larmende Nattetime sig bedre ud, mere phantastisk. —

Foredrag over Eros.

Der samles Personerne: Johannes med Tilnavn Forføreren, Victor Eremita, Erindringens ulykkelige Elsker, Constantin Constantius, „et ungt Menneske". Denne Sidste, et aldeles ungt Menneske, holder et Foredrag, hvori han beviser, at Elskoven og

[169] bekjæmper det Interessante] sml. S. V. III, S. 187 ff. derfor strander Constantin osv.] sml. S. V. III, S. 210 ff. [170] In vino veritas] sml. S. V. VI, S. 13. Otteveiskrogen] sml. 81. Modsætningen af Skovens dybe Stilhed osv.] sml. S. V. VI, S. 19 ff. Der samles Personerne osv.] sml. S. V. VI, S. 25. Denne Sidste...et Foredrag] sml. S. V. VI, S. 34 ff.

1844

den sandselige Lyst er det Latterligste af Alt (dens frygtelige Consequentser -- at faae Børn; samt at Mennesket i denne Lyst narrer sig selv og blot tjener Tilværelsen). Han benytter en Afhandling af Henr. Cornel. Agrippa: de nobilitate et præcellentia foeminæi sexus (som jeg eier). Ved at benytte dens Naivitet bliver den comiske og humoristiske Virkning sikkret.

Bestemmelsen er, at Enhver skal lægge en bestemt oplevet Kjærlighedshistorie til Grund for sit Foredrag. — Det unge Menneske erklærer imidlertid, at han ikke kan tilveiebringe nogen saadan, da han altid har været klog nok til at holde sig udenfor. „Man kan blive sig selv comisk ved at komme til at deeltage i en Pige, hvis Væsen altid er Piat. Skal man have med dem at gjøre, maa man kun forføre".

Gjestebudet begynder med en Situation. De ere samlede i en festlig oplyst Sal, hvor der er Taffelmusik (af Don Juan); de selv er paa det Pragtfuldeste og en Tjener til Hver især. Medens Taffelmusiken lyder, reiser Victor Eremita sig op og foreslaaer, at man først skal afsynge den Vise:

Mit fulde Glas og Sangens raske Toner.

Virkningen heraf viser sig strax paa de tilstedeværende Herrer, der let opdage det Humoristiske i, at et saadant Selskab i sin phantastiske Modsætning til Drikkevise-Perioden afsynger en Drikkevise.

171 U. D. .... thi Bønnen er vel, naar den høres her paa Jorden og blander sig mellem det menneskelige travle Ord, en ørkesløs Tale; men den arbeider i Himlene; og Bønnen saaer vel ofte i Forkrænkelighed, men den høster dog i Uforkrænkelighed.

dens frygtelige Consequentser osv.] sml. S.V. VI, S. 44 ff. en Afhandling af Henr. Cornel. Agrippa] sml. S.V. VI, S. 121 f. som jeg eier] Ktl. Nr. 113: Agrippæ (ab Nettesheim) De incertitudine et vanitate [omnium Scientiarum et Artium Liber]. 1622. Dette Bind har utvivlsomt ogsaa indeholdt den anf. Afhandling. Bestemmelsen er osv.] sml. S. V. VI, S. 34. en Situation] sml. S.V. VI, S. 31. Victor Eremita...foreslaaer] sml. S.V. VI, S. 33. Mit fulde Glas osv.] sml. II A 683 og se Note dertil. [171] Sml. 145. — S.V. IV, S. 110.

1844

Naar jeg ret vil forvisse mig om, hvor elendigt det er at ville virke for Menneskene i den Forstand, at man mener noget Øieblik at høste i det Synlige, — saa læser jeg den Scene i Shakspeares Julius Cæsar, hvori Brutus og Antonius tale efter hinanden over Cæsars Liig. *172 U. D.*

I vore Tider bliver Bogskriveriet saa elendigt, og Folk skrive om Ting, som de aldrig have tænkt over, end mindre oplevet, — jeg har derfor besluttet, kun at læse de Mænds Skrifter, der ere blevne henrettede, eller paa anden Maade have været i Fare. *173 U. D.*

Albertus Magnus [....] *174 U. D.*

Mathæus Parisiensis [....] *175 U. D.*

„Denn wovon man frühzeitig als Kind sehr viel weiss, davon ist man sicher, später hin und im Alter nichts zu wissen, und der Mann der Gründlichkeit wird zuletzt höchstens der Sophiste seines Jugendwahns." *176 U. D.*

cfr. Kants vermischte Schriften v. Tieftrunk 2d B. p. 253.

Welcher Philosoph hat nicht einmal, zwischen den Betheurungen eines vernünftigen und festüberredeten Augenzeugen, und der innern Gegenwehr eines unüberwindlichen Zweifels, die einfältigste Figur gemacht, die man sich vorstellen kan?

samme Bog p. 250.

[172] Sml. 179. [173] Sml. 88. [174] Albertus Magnus] se: Marbach, Geschichte der Philosophie des Mittelalters (se til 156), S. 301 f. — Tennemann, Geschichte der Philosophie (se til 12). 8. Bd., 1. Hälfte (Leipz. 1810), S. 323 ff. [175] Mathæus Parisiensis] se Tennemann, det til 174 anf. Bd., S. 314 Noten. [176] Kants... v. Tieftrunk] Imanuel Kant's vermischte Schriften. Aechte und vollständige Ausgabe. 2. Bd. Halle 1799. (Af: Träume eines Geistersehers).

1844

#

177 U. D. Abælard maa jeg dog engang bruge. Han maa aldeles moderniseres. Conflicterne i hans Sjæl maa ikke være mellem Pavens og Kirkens Auctoritet og hans Viden, <men> mellem Sympathien i ham, der gjerne vil holde det Bestaaende oppe. — Og saa Heloise —

cfr. p. 13 i denne Bog.

#

178 U. D. Constantin Constantius Reise til Berlin er ikke noget Tilfældigt. Han udvikler især Stemningen for Possen, og naaer her Yderspidsen af det Humoristiske.

#

179 U. D. ... Thi det er kun Daglønnerne i Livet, der som Fabrik-Arbeidere fordre Betaling hver Løverdag-Aften og umulig kunne vente længere (hvilket da hell. ei er saa underligt; thi det de arbeide for, vilde blive altfor ubetydeligt, naar man skulde vente for længe derpaa), men den høimodige Sjæl har Courage til at gjøre hele Timeligheden til den Uge, i hvilken man arbeider uden at faae Løn.

#

I Marginen til 179 Slutn.:

180 U. D. og naar endog Lønnen begynder at blive Utak saa bliver han ret begeistret, thi saa kan han i Sandhed sige, han tjener gratis.

181 U. D.

Forførerens Dagbog
Nr. 2
Et Forsøg i det Dæmoniske
af
Johannes Mephistopheles.

[177] p. 13 i denne Bog] se 31. Sml. C 43. [178] Sml. S. V. III, S. 191 ff. [179] Sml. 172. [181] Sml. 128. 129.

1844

NB. Det er det Tiden vil have, svimle for det Rædsomme og saa indbilde sig selv at være bedre. Fra mig skal den ikke faae det.

Fortale.

Ideen skylder jeg den af Victor Eremita udgivne, og kan jeg kun beklage, at denne Forfatter istedenfor at forfølge de fortræffelige Tanker, der stode ham til Raadighed, er bleven opbyggelig.

Scenen er i Cordelias Huus, hvem han træffer gift med Edvard; — i hendes Huus er der en ung Pige, der er Gjenstanden, medens det, at det er i Cordelias Huus, er Raffinementet.

Han potenserer Nydelsen ved i ethvert Moment at holde den Tanke fast og ligesom dividere den med ind i Nydelsen, at det bliver hans sidste Eventyr, — fremdeles potenserer han ved i den enkelte Situation af alt Erotisk at reproducere compendieust Erindringen om den Pige, der gik til Grunde paa denne Side af Qvindelighedens Idee, — han potenserer ved at reproducere hele sit eget Liv, hvorved de psychologiske Forudsætninger i hans Sjæl komme tilsyne.

Han lærer at kjende en Hetære, med hvem han stifter en psychologisk Forening til at overveie Forholdet mellem den Forførelse, der udgaaer fra en Mand, og den, der udgaaer fra en Qvinde; — tilsidst beslutter han at styrte hende med.

Han carambolerer med en Don Juan paa den samme Pige. Derved belyses Methoden, men han veed at benytte Don Juan som et tjenende Moment i sin Plan.

#

Det kunde være moersomt at lade et Skuespil begynde saaledes, (Scenen var i en Mands Dagligstue paa Landet og han talte med hans Naboe):

182 U. D.

„Ja min Ven og Naboe, det bliver som jeg har sagt, vort Forhold er uforandret, om jeg end er bleven Cammerraad."

1844

#

183 U. D. Derfor <er> Incarnationen saa saare vanskelig at forstaae, fordi det er saa saare vanskelig for den absolut Ophøiede at gjøre sig forstaaelig for den Ringe i Kjærligheds Lighed, (ikke i Kjerligheds Nedladenhed) — dette er det Erotisk-Dybe deri, hvilket man ved en jordisk Misforstaaelse <har opfattet> som var det skeet til Forargelse og Fald. — Hvis en Fyrste elskede en ringe Bondepige, saa vilde Opgaven være saare vanskelig for at finde Ligheden. Han vilde ikke blot skjule sin kongelige Værdighed (ikke lade den titte igjennem) men, naar hun nu ønskede, at han skulde vist sig som Konge og hæve hende op til sig, da vilde han sige det er uskjønt, og det vilde netop vise det dybe Erotiske i ham, at han var bekymret for ikke at saare hende og heller ei at tilfredsstille hendes jordiske Forfængelighed (hvilket i en anden Forstand var Synd mod hende, om hun end beder derom) men i Sandhed elske hende og blive aldeles lige med hende. —

#

184 U. D. ...Thi Tiden er det Farligste at stride med, den saarer ligesom den parthiske Skydte, idet den flygter, og angriber altid værst bagfra.

#

185 U. D. Systemet er i den hegelske Skole en lignende Fiction som den Schelling bragte til Verden i „det uendelige Epos“ og som i sin Tid gjorde Lykke nok.

---

[183] Sml. 33. — S. V. IV, S. 195 ff. [184] saarer ligesom den parthiske Skydte osv.] sml. Plutarch, Crassus 24,6. angriber... bagfra] sml. S. V. X, S. 163 f. [185] Schelling... „det uendelige Epos“] se: F. W. J. v. Schelling, System des transcendentalen Idealismus (Tübingen 1800), S. 475 [Sämmtl. Werke. 1. Abth., 3. Bd. (Stuttg. u. Augsb. 1858), S. 627 f.]; Vorlesungen über die Methode des academischen Studium (Tübingen 1803), S. 310 f. (Ktl. Nr. 764: 3. Aufl. 1830) [Werke 1. Abth., 5. Bd. (1859), S. 347]. — Se ogsaa: Karl Rosenkranz, Schelling. Vorlesungen (Danzig 1843), S. 133 f. 187. 241 f. Dette Værk findes paa Regning til S. K. fra P. G. Philipsen anført under Dato 30. April 1843. Sml. 232.

1844

#

... den Dag idag er en Fugl i Haanden, der vil flyve, og den Dag imorgen er en Fugl paa Taget. — *186 U. D.*

#

Hvad er dette Liv, hvor det eneste Visse er det Eneste man ikke med Vished kan faae Noget at vide om: Døden; thi naar jeg er, er Døden ikke, og naar Døden er, er jeg ikke. *187 U. D.*

#

Hvad er Lykke? Et Spøgelse, der først er, naar det har været. Hvad er Haabet? En paatrængende Plageaand, man ikke kan blive af med; en snild Bedrager, der holder ud længere selv end Ærlighed; en trettekjær Ven, der altid beholder Ret, selv naar Keiseren har tabt sin. Hvad er Erindringen en besværlig Trøster; en Nidding, der saarer bag fra, en Skygge, man ikke kan sælge selvom nogen vilde kjøbe den! Hvad er Lyksalighed, et Ønske man giver til hvem, der vil have det, hvad er Troen, en Strikke, hvori man bliver hængende, hvis man ikke hænger sig selv; hvad Sandhed en Hemmelighed den Døende tager med sig. hvad er Venskab, en Plage mere! hvad er Forventning, en flyvende Piil der ikke kommer af Stedet, hvad er Opfyldelsen en Piil, der farer Maalet forbi. *188 U. D.*

#

Som Forestillingen om Gud udvikler sig af Msk. Aanden gjennem dens Forhold til sig selv og Verden, saaledes Forestillingen om Christus gjennem Syndsbevidsthed. Denne var det som Hedenskabet manglede og ikke saa meget den historiske Aabenbarelse. *189 U. D.*

[188] Sml. S.V. IV, S. 88. Hvad er Lykke osv.] sml. 3. saarer bag fra] sml. 184. en flyvende Piil osv.] se: Tennemann, Geschichte der Philosophie. 1. Bd. (se til 12 og 20), S. 198 f. [189] Sml. S.V. IV, S. 214.

1844

#

190 U. D. Det er dog mærkeligt, at Spinoza bestandig mod Underet, mod Aabenbaringen o: s: v: bruger den Indvending, at det var en Eiendommelighed hos Jøderne, at føre noget umiddelbart tilbage til Gud og overspringe Mellem-Aarsagerne, ret som om, at det blot var noget eiendommeligt for Jøderne, og det ikke er det Eiendommelige i al Religieusitet, saaledes, at Spinoza selv har gjort det, hvis han ellers har havt Religieusitet, og ligesom ikke netop her laae Vanskeligheden: om, hvorvidt, hvorledes, kort: Undersøgelser, som kunne give den skarpeste Tænkning fuldt op at gjøre.

#

191 U. D. Det er og bliver dog en Betragtning, man ikke saaledes uden videre kan afvise: hvorvidt Fornuften bør ansees som Anfægtelse i Forhold til Troen, hvorvidt Fornuften er syndig, hvorvidt dette, at Troen og Fornuften stemme overeens atter er en Troes-Gjenstand.

#

192 U. D. Den Betragtning, der seer Livets Dupplicitæt (Dualisme) er høiere og dybere end den, der søger efter Eenheden eller „gjør Studier til Eenheden" (et Udtryk af Hegel om al Philosophies Stræben); den, der seer Evigheden som τελος, og overhovedet den teleologiske Betragtning er høiere end al Immanents, eller al Tale om causa sufficiens. Den Lidenskab, der saae Hedenskabet som Synd, og antog Helvedsstraffenes Evighed, er større end summa summarum af den Tankeløshed (der er løs paa Traaden) som seer Alt under Immanentsen.

[190] Sml. S. V. IV, S. 131 f. Spinoza...bruger den Indvending osv.] se Tractatus theologico-politicus, cap. VI mod Slutn. (Opera ed. H. E. G. Paulus. 1. Bd. Jena 1802, S. 248 f.). — Ktl. Nr. 788: Spinoza, Opera philos. omnia ed. A. Gfroerer. Stuttg. 1830. [192] Sml. 4. 5. 148. Hegel om al Philosophies Stræben] sml. Hegel, Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie, hrsg. von Michelet. 1. Bd. (Berl. 1833. Werke, 13. Bd. — Ktl. Nr. 557), S. 32, sml. S. 37.

1844
[Febr. 24.]

Se C 1.

#

Interjections-Bemærkning
betræffende
Anmældelsen af „Frygt og Bæven“ i Scharlings og Engelstofts Tidsskrift
af
Johannes de silentio.

193
U. D.

Strax da jeg havde læst denne Anmældelse sagde jeg til mig selv, her har vi det, sagde jeg, denne Forfatter er Manden, han forklarer Alt, forklarer alle Vanskeligheder og spilder ikke Tiden paa foreløbigen at forstaae dem; maa jeg deraf tage Anledning til at ønske denne Forfatter al mulig Held og Lykke: Glæde over Danmark, Ære over Forfatteren, Velbehagelighed i Tidsskriftet

ærbødigst
Joh. d. s.

Se B 59.

Marts

[193] Anmældelsen af „Frygt og Bæven“] af J. F. Hagen i Theologisk Tidsskrift, udg. af Scharling og Engelstoft. 8. Bd. (1844. = Ny Række, 2. Bd.), S. 191 ff. — Findes i Aargangens første Hæfte, der i Berlingske Tidende 1844, Nr. 58 (1. Marts) omtales som udkommet, „i disse Dage“.

LØSE PAPIRER

1842

i Schacspears Sommernats-Drøm 2 Act 1ste Sc. nævnes (i Tiecks Overs. p. 213) en Blomst: Lieb im Müssiggang 194 U. D.

Ihr Saft getraüfelt auf entschlafne Wimpern
Macht Mann und Weib, in jede Kreatur,
Die sie zunächtst erblicken, toll vergafft.

Saaledes forvandler Kjærlighed sig til Had. Billedhuggeren Pheidias havde to Disciple, Alkamenes fra Athen og Agorakritos fra Paros. Begge to udarbeidede en Statue af Aphrodite; da imidlertid Alkamenes vandt Prisen, saa solgte Agorakritos sit Arbeide under den Betingelse, at det ikke blev i Athen, forvandlede den til en Nemesis, som blev opstillet i Rhamnus. 195 U. D.

Scenen er et Øieblik tom, uden forsaavidt en Pige stikker Hovedet ud deraf og seer rundt omkring — Alex. kommer ind fra den samme Side. — træder frem i Prosceniet 196 U. D.

Alex. Rigtig hun er paa sin Post. See blot hvor hun speider.
Dernede i Gaden vilde hun kjende mig blandt hundrede.
(lister sig under Vinduet ind af Døren. kommer frem bøier sit Hoved over hende)
(høit) „hvor bliver han dog af"

[194] Tiecks Overs.] den til 127 anf. Udg. 3. Theil (Berl. 1830). [195] Sml. Plinius, nat. hist. XXXVI, 17.

1842 (?)

Rosalia: hvilken Vei er Du kommen. jeg har nu i en halv Time passet paa

Alex. det forstaaer sig de 29 Minuter kunde Du have sparet, naar Du blot havde passet paa i den ene Minut jeg brugte til at smutte ind af Gadedøren.

Ros. men hvorfor smutte ind

Alex. deels for om muligt ved en lille Overraskelse at forhøie det Værd, jeg smigrer mig med at have i dine Ø. — ved en lille Ov. at gjøre <mig> den Eiendom et Øieblik usikker, jeg veed mig i lovlig Besiddelse — deels

Ros. deels fordi Du er bange for Naboer og Gjenboer, men det er ikke smukt af Dig af Frygt for dem at berøve mig en af

197 U. D.

Jeg havde Lyst at skrive et Stykke som skulde hedde: Livet paa Prøve. Det maatte holdes meget phantastisk. Her kunde deels den hypochondriske Ængstelighed, deels den egoistiske Nydelsessyge gestalte sig paa allehaande Maader, saaledes at Stykket hævede sig selv, idet alle de Magter, der paa denne Maade fjernede sig fra hinanden, tilsidst see dem besnærede i en Virkelighed, som de selv havde hypothetisk opstillet; men som nu ifølge den Kraft, Virkeligheden altid har, fødte en Virkelighed, som de slet ikke ahnede.

Saaledes f. E. et hypothetisk indgaaet Ægteskab, hvor Børnene gjorde en Streg i Regningen.

En hypothetisk Embeds-Ansættelse, der indviklede En i Virkelighed.

En hypothetisk Stat, der fik Bryderier med Virkeligheden.

OPTEGNELSER

I ET EXEMPLAR AF:

„OM BEGREBET IRONI“

(1842—43)

Til Disputatsen: „Om Begrebet Ironi", S.V. XIII, S. 153 Lin. 30 ff.:

Skade, at jeg ikke dengang kjendte den Skepsis, som Sextus Empiricus gjør gjeldende m: H: t: det at lære cfr. Tennemann 5t B. p. 294. *198 U. D.*

Egl. er da Cato den første, der har udtalt, at Socrates var en Schwatzer, der vilde vende op og ned paa sit Folks Forfatning. cfr. Plutarch i Catos Levnet c. 23. *199 U. D.*

(findes i den danske Oversættelse 3d B. p. 450.)

Plutarch fortæller i hans Værk: de genio Socratis, at Socrates's Fader havde modtaget det Orakel m: H: t: Sønnen, at han ikke paa nogen Maade maatte tvinge ham, men lade ham ganske følge sine Tilbøieligheder. *200 U. D.*

cfr. Tennemann Gesch. d. Ph. 2d Bind p. 30. not.

En Deel Citater af Plato findes ret godt samlede i Ritter og Preller den græske Philosophies Historie. Findes noteret i mit Exemplar. *201 U. D.*

---

[198] Tennemann 5t B.] Geschichte der Philosophie (se til 12 og 42). [199] Sml. 211. den danske Oversættelse] Plutarchs Levnetsbeskrivelser oversatte af det Græske og forsynede med Anmærkninger ved Stephan Tetens. 1—4. Deel (Kbh. 1800—11.— Ktl. Nr. 1197—1200). [200] de genio Socratis] 20 (589e). Tennemann... 2d Bind] se til 12 og 75. [201] Ritter og Preller.... Historie] Historia Philosophiae Græco-Romanae ex fontium locis contexta. Locos collegerunt, disposuerunt, notis auxerunt H. Ritter, L. Preller. Ed. L. Preller (Hamb. 1838. — Ktl. Nr. 726), S. 139 ff.

(*1842—43*)

202 U. D. To Citater angaaende hans Forhold til Xantippe, som jeg ellers aldrig har seet omtalte, men fundet i Antoninus Philosophus ad se ipsum 11te Bog § 23 og § 28.

Desuden har jeg udpeget i Diogenes af Laerte det Bedste i mit Exemplar af den danske Oversættelse.

Ogsaa Artiklen i Bayle indeholder et og andet.

203 U. D. Noget af det Første i Dialogen Alcibiades primus (om hvorledes Socr. har gaaet og luret paa Alcib.), skjøndt Schleiermacher med Rette har antaget denne Dialog for uægte, og Opfattelsen af Socr. er urigtig men lader sig bruge.

204 U. D. At Socrates skal have reist sig op i Theateret under Opførelsen af „Skyerne“ fortæller Aelian Var. hist: Lib. II, cp. 13 (citeret efter Flögel Geschichte der comischen Literatur 4d B. p. 64.).

205 U. D. Socrates anføres som brugende Parabelen

Aristoteles Rhetorik 2d B. cap. 20.

Det samme Sted anføres ellers som Exempel paa en urigtig Analogie Slutning cfr. Trendlenburg Erläuterungen zu den Elementen der aristotelischen Logik Berlin 1842. p. 79.

---

[202] Antoninus Philosophus ad se ipsum] Ktl. Nr. 1218: D. Imperatoris M. Antonini commentariorum qvos sibi ipsi scripsit libri XII, cur. J. M. Schultz. Edit. stereotypa. Lipsiae 1820; i Schultz's Oversættelse (se til III B 122,6, S. 170), S. 174 f. mit Exemplar osv.] se til III B 30, S. 122. Artiklen i Bayle] formentl. Artiklen: Agesilaus II, Note J; Herrn Peter Baylens... Hist. und Crit. Wörterbuch... übers.... von J. C. Gottscheden. 1. Theil (Leipz. 1741. — Ktl. Nr. 1961—64), S. 95. [203] Schleiermacher] Platons Werke von F. Schleiermacher (se til 124). 2. Theiles 3. Bd. (Berlin 1809), S. 292. Opfattelsen af Socr. er urigtig] sml. Schleiermacher, anf. Bd. S. 296 f. [204] Flögel Geschichte der comischen Literatur] se til II A 373. [205] Aristoteles Rhetorik] se til 207. Trendlenburg] Trendelenburg, Erläuterungen osv., se til 40.

(1842—43)

Socrates Tale om Døden i Platos Apologie anføres Plutarch Trøsteskrift til Apollonius § 12 o: f: 206 U. D.

Socrates Svar til Archelaus 207 U. D.
Aristoteles Rhetorik 2d Bog cap. 23. (i den lille Oversættelse p. 199) cfr. forøvrigt Antoninus philosophus det her paa Bindet anførte Sted.

Meget vigtige Steder findes i Flögel Geschichte der Hofnarren p. 96. 97. 208 U. D.

cfr. Aristophanes Slutningen af Frøerne. 209 U. D.
Thi er det herligt, ei hos Socrates
At sidde, sladdrende, og kaste Vrag
paa Digtekunsten o: s: v:

i Hvepserne v. 1075—79 angiver Aristophanes selv det Onde, hvorfra han ved „Skyerne“ vilde rense Staten: Ørkesløshed nemlig og Procederkunst. 210 U. D.

Socrates er ogsaa blevet fremstillet af to andre Komediedigtere: Ameipsias i Komedien: Konnos og Eupolis cfr. Krags Oversættelse p. 272. 211 U. D.

[206] Plutarch] Consol. ad Apollon. 12 f. (107 d. 108 e). [207] Aristoteles Rhetorik ... den lille Oversættelse] Ktl. Nr. 1092: Aristoteles Rhetorik übers. von K. L. Roth. Stuttg. 1833. – Udgør 1. og 2. Bdchen af: Aristoteles Werke übers. von Zell, Roth u. Walz [og Spengel]. 1.—10. Bdchen. (Stuttg. 1833—41); disse 2 Bind findes paa Regning til S. K. fra P. G. Philipsen anført under Dato 30. Jan. 1843. her paa Bindet anførte Sted] se 202 og Noten dertil. [208] Geschichte der Hofnarren] von Karl Fr. Flögel. Liegnitz u. Leipzig 1789. Ktl. Nr. 1401. [209] Slutningen af Frøerne] se: Aristophanes's Komedier, oversatte fra det Græske ved J. Krag. Første Deel (Odense 1825. — Ktl. Nr. 1055), S. 118. [210] Ordret Citat af Krags til 209 anf. Overs., S. 271. [211] Krags Oversættelse] se til 209.

(*1842—43*)

cfr. samme Bog p. 268 <n:>: man kan vel ikke saa ganske forkaste den strænge Romers Ord, at han snakkede om Dyd, fordærvede Sæderne, og var som Borger farlig for den offentlige Frihed.

212 U. D. Hos Plutarch (vitæ paralelæ: Aristides cap. 1) fortælles, at Demetrius af Phaleron, beretter, at Socrates ikke blot har eiet sit eget Huus men ogsaa en Capital af 70 Miner, som han havde staaende paa Rente hos Crito.

den strænge Romers] sml. 199. [212] Aristides cap. 1] i den til 199 anf. Overs. 3. Bd., S. 327.

OPTEGNELSER
OG TEXT-UDHÆVELSER
I ET EXEMPLAR AF
„ENTEN—ELLER“
1843

1ste Deel indeholder Tungsind (egoistisk-sympathetisk) og Fortvivlelse (i Forstanden og Lidenskaben). Derfor lærer anden Deel Fortvivlelse og at vælge sig selv. Endog den Opsats om D: J: har Tungsind, en Begeistring, der berøver ham Forstanden, en drømmende, næsten vanvittig Svælgen i Phantasie. Den første Deel er derfor væsentlig paradox, det vil sige, den indeholder ikke en eller anden paradox Tanke, men den er lutter Lidenskab, og denne er altid paradox, og skal ikke tilintetgjøres; thi Paradoxet er Tankens Lidenskab. Mottoet antyder ogsaa, at det er lutter Lidenskab i deres Selvraadighed. *213 U. D.*

Det, første Deel bestandig strander paa, er Tiden. Derfor gjør anden Deel den først og fremmest gjeldende, idet der i Afhandlingen vises, at det Æsthetiske hæver sig selv paa Tiden og i den anden Afhandling, at det, at kunne blive Historie, faae Historie, er Endeligheden og Timelighedens Betydning.

Phantasien som saadan gjør altid tungsindig. Derfor er første Deel tungsindig.

At der i „Enten—Eller" findes et Anlæg, der strækker sig ligefra det første Ord til det sidste er der vel Ingen, der falder paa, da Fortalen gjør en Spøg dermed og ikke mæler et Ord om det Speculative. *214 U. D.*

Nogle troe, at „Enten—Eller" er en Samling af løse Papirer, som jeg har havt liggende i Pulten. Bravo! — Det er forresten *215 U. D.*

[213] Sml. S. V. VII, S. 213 f. Paradoxet... Lidenskab] sml. II A 755. Mottoet] S. V. I, S. III. [214] Sml. S. V. VII, S. 213. et Anlæg osv.] sml. 42.216. Fortalen gjør en Spøg osv.] se S. V. I, S. XV.

1843

det Modsatte. Det Eneste, dette Værk mangler, er en Fortælling, som jeg begyndte paa, men lod udeblive, ligesom Aladdin lod et Vindue ufuldført. Den skulde heddet: „ulykkelig Kjærlighed“. Den skulde danne Modbilledet til Forføreren. Helten i den gjorde aldeles de samme Bevægelser som Forføreren, men Grunden dertil var Tungsind. Han blev ikke ulykkelig fordi han ikke kunde faae den han elskede. Saadanne Helte ere under min Værdighed. Han havde Kræfter ligesom Forføreren, han var sikker nok paa at indtage hende. Han vandt hende. Saa længe Striden stod paa, da mærkede han Intet; da hengav hun sig, han blev elsket med en ung Piges hele Sværmerie — da blev han ulykkelig, da vaagnede Tungsindet, da trak han sig tilbage, han kunde stride med hele Verden, ikke med sig selv. Hans Kjærlighed gjorde ham ubeskrivelig lykkelig i Momentet; saasnart han tænkte paa Tiden, da fortvivlede han.

216 U. D. Den første διαψαλμ er egl. hele Værkets Opgave, der først finder sin Løsning i Prædikenens sidste Ord. Der er sat en uhyre Dissonants, og nu hedder det forklar den. Der er sat en total Splid med Virkeligheden, der ikke har sin Grund i Forfængelighed, men i Tungsind og i dettes Overvægt over Virkeligheden.

Den sidste διαψ. lader os forstaae, hvorledes et saadant Liv har fundet sit tilfredsstillende Udtryk i Latteren. Ved Hjælp af Latteren betaler han sin Gjæld til Virkeligheden, og nu foregaaer Alt under denne Modsætning. Hans Enthusiasme er for levende, hans Sympathie for dyb, hans Kjærlighed for brændende, hans Hjerte for varmt til at kunne udtrykke sig anderledens end under Modsætningen. A vilde saaledes aldrig selv have besluttet sig til at udgive sine Papirer.

Saa længe Striden stod paa osv.] sml. 97, S. 38. [216] Den første διαψαλμ] S.V. I, S. 3. Prædikenens sidste Ord] S.V. II, S. 318. Den sidste διαψ.] S.V. I, S. 27.

1843

I Diapsalmen S.V. I, S. 20 Lin. 26 ff. følgende Blyants-Understregninger: 217 U. D.

Forgjeves strider jeg imod. Min Fod glider. Mit Liv bliver dog en Digter-Existents. Kan der tænkes noget Ulykkeligere? Jeg er udseet, Skjebnen leer ad mig, naar den pludselig viser mig, hvorledes Alt hvad jeg gjør imod bliver Moment i en saadan Tilværelse.

Til Diapsalmen „Der er dog endnu eet Beviis for Guds Tilvær“ osv. [S.V. I, S. 21 Lin. 1 ff.]:

Noget forandret tilskriver Diogenes af Laerte Diogenes dette Beviis, ogsaa en anden nævner han som Ophavsmand. 218 U. D.

Til Diapsalmen „Tautologien er og bliver dog det høieste Princip“† [S.V. I, S. 22 Lin. 9]: 219 U. D.

† denne Sætning har forøvrigt allerede Megarikeren Stilpo opstillet.

Til Diapsalmen „Gift Dig, Du vil fortryde det; gift Dig ikke, Du vil ogsaa fortryde det“ [S.V. I, S. 22 Lin. 28 f.]:

disse Ord tilskrives Socrates af Diogenes fra Laerte. 220 U. D.

Dersom jeg ikke ved Udgivelsen af „Enten—Eller“ havde besluttet intet Gammelt at bruge, saa vilde jeg ved at gjennemgaae 221 Marts 15.

[218] Diogenes af Laerte] VI,42; i den til III B 30, S. 122 anf. Overs. 1. Bd., S. 247 f. en anden nævner han] anf. St. (med Henvisn. til II,102; anf. Overs. 1. Bd., S. 99). [219] Stilpo] se: Tennemann, Geschichte der Philosophie. 2. Bd. (se til 12 og 75), S. 160 f. [220] Se til III A 117. [221] intet Gammelt at bruge] sml. S.V. XIII, S. 526; se Manuskript-Oversigten III, S. 321 f.

1843

mine Papirer have fundet Aphorismer, der ypperlig lod sig bruge. Idag finder jeg en lille Lap Papiir med følgende Paaskrift: „Jeg er saa træt, at jeg synes jeg behøver en Evighed for at udhvile mig, saa bekymret, at jeg synes jeg behøver en Evighed for at glemme min Sorg; jeg vilde ønske, at jeg kunde sove saa længe, at jeg vaagnede op som en gl. Mand, for atter at lægge mig til at sove den evige Søvn."

d. 15 Martz. 43.

Til Titlen: „De umiddelbare erotiske Stadier" osv. [S.V. I, S. 29]:

222 U. D. Om Musik gjælder hvad Homer siger om den:

οἷον ἀκουομεν, οὐδε τι ἰδμεν. Ill: II,486.

Man hører den, men veed, forstaaer den ikke

cfr. Longin i min Udgave p. XXXVI. not.

Til „De umiddelbare erotiske Stadier" osv. [S.V. I, S. 29]:

223 U. D. En egl. Forelskelse lod sig ikke bruge i første Deel; thi den griber altid et Msk. saa dybt, at han kommer ind i det Ethiske. Hvad jeg kunde bruge var en Mangfoldighed af erotiske Stemninger. Disse lod jeg knytte sig til Mozarts D. J. De tilhøre væsentlig Phantasien, og finde Tilfredsstillelse i den musicalske Tonen. I en saadan Tilstand er en Pige meget for lidet, netop fordi hun er uendelig meget Mere.

224 U. D. *I „De umiddelbare erotiske Stadier" [S. V. I, S. 33 Lin. 5 ff.] følgende Blæk-Understregning:*

Udødelige Mozart! Dig hvem jeg skylder Alt, hvem jeg skylder, at jeg tabte min Forstand

[222] Longin i min Udgave] Dionysius Longin vom Erhabenen. Griechisch und Teutsch ... von C. H. Heineken. Dresden 1737. — Anført paa Regning til S. K. fra P. G. Philipsen under Dato 16. Jan. 1843 (Ktl. Nr. 1129). [224] Sml. II A 491.

1843

Hertil:

det er ingen Phrase, det er et Udtryk for Phantasiens vilde Tungsind, hvilket i næste Øieblik viser sig som stille Tungsind og saaledes alternerer.

I Titlen til „Det antike Tragiskes Reflex i det moderne Tragiske“ [S.V. I, S. 115] er Συμπαρανεκρωμενοι *understreget med Blæk; hertil:* 225 U. D.

Jeg kunde maaskee ogsaa have kaldt disse Πεισιθανατοι, og derved erindret om det Tilnavn, som Cyrenaikeren Hegesias fik, fordi han talte saa fortræffeligt om Livets Elendighed. (cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 2d Bd. p. 106.).

Indbøjet Bladhjørne (S. 133) til „Det antike Tragiskes Reflex i det moderne Tragiske“ [S.V. I, S. 118[35] vilde være .... 119[27] den;] 226 U. D.

I „Den Ulykkeligste“ [S.V. I, S. 203 Lin. 24 ff.] følgende Blæk-Understregning: 227 U. D.

Dog, hvad siger jeg: den Ulykkeligste, den Lykkeligste burde jeg sige, thi dette er jo netop en Lykkens Gave, som Ingen kan give sig selv.

Hertil:

Man troer maaskee, at dette Udbrud: den Ulykkeligste er den Lykkeligste, er en oratorisk Vending. Ingenlunde det er et Sving i Tanken; thi det at være den Ulykkeligste er virkelig en Gave, som Ingen kan give sig selv. Jeg kan maaskee gjøre mig selv til den Skyldigste, men til den Ulykkeligste i æsthetisk Forstand kan jeg ikke gjøre mig. — Modsætningen findes i anden Deel p. 246

[225] Πεισιθανατοι] sml. S.V. III, S. 213. Tennemann... 2d Bd.] se til 12 og 75. [226] Sml. B 50,3. [227] Sml. III B 174,3. anden Deel p. 246] S.V. II, S. 213.

1843

nederst. „om jeg turde kalde mig selv den største tragiske Helt“, hvilket jeg umulig kan gjøre mig selv til, da deri ligger et Moment af Skjebnen.

228 U. D. *Indbøjet Bladhjørne (S. 252) til „Den første Kjærlighed“* [S.V.I, S. 223[9] Frugten .... 224[6] samme]

229 U. D. *Indbøjet Bladhjørne (S. 260) til „Den første Kjærlighed“* [S.V.I, S. 230[11] alt .... 231[3] heller]

230 U. D. *Til „Vexel-Driften“ [S. V. I, S. 260 Lin. 15 f.]: „Den hele Snak om Selskabelighed og Samfund er derfor deels et nedarvet Hykleri, deels en udspeculeret Lumskhed“*†

† Dette var i Grunden Meningen af Gorgias[s] Theorie, at den Stærkeste er den Retfærdige, og at det var en Art Nødværge af de Svage, der havde lært dem, at opfinde den Snak om Dyd o: s: v:.

231 U. D. *I Titlen til „Forførerens Dagbog“ [S.V.I, S.273] følgende Blæk-Understregning:*

Forførerens Dagbog.

Hertil:

I en Anmeldelse i „Forposten“ seer jeg rigtigt gjort opmærksom paa, at denne Fortælling ikke hedder en Forførers Dagbog, men

[230] Gorgias[s] Theorie] se Platons Gorgias p. 483 a ff.; i Schleiermachers Overs. (se til 124) 2. Theiles 1. Bd. (Berlin 1805), S. 89 ff. [231] i „Forposten“] 1843, Nr. 13 (26. Marts. — Søndagsblad til Kjbhvnsposten). Anmeldelsen („Fragmenter af en Brevvexling“) er anonym og findes i Nr. 11—15. — Sml. B 59.

1843

Forførerens, hvorved jo er angivet, at Methoden egl. er Hovedsagen ikke Skildringen hverken af Johannes ell. af Cordelia.

Til „Forførerens Dagbog“, Indledningen [S. V. I, S. 283 Lin. 4]: „actiones in distans“)* 232 U. D.

*) cfr. Fortalen til det af Rosenkrantz i 1843 udgivne Skrift om Schelling p. VIII.

Til „Forførerens Dagbog“ [S. V. I, S. 342 Lin. 36 ff.] tre Streger ridsede udfor følgende Bemærkning: 233 U. D.

En Bog har nemlig den mærkelige Egenskab, at den kan fortolkes, hvorledes det skal være. Denne Egenskab faaer Eens Tale ogsaa, naar man taler som en Bog.

Til „Anden Deel“ af „Enten—Eller“:

Pag. 336 „at der bør ethvert Msk. at blive aabenbar,“ er egl. Modsætningen mod hele første Deel, saaledes som det ogsaa er udtalt paa det anførte Sted. Det Æsthetiske er altid skjult; forsaavidt det yttrer sig er det coquet. Det havde derfor været urigtigt at lade A. udtale sit inderste Væsen directe, ell. vel endog i Bs Papirer. I As Papirer ahner man hans Indre, i Bs Papirer seer man det Ydre, med hvilket han pleier at bedrage. — Derfor kan A. fremkomme med den Sætning, om hvad der vilde være den høieste Spot over Tilværelsen p. 334. 234 U. D.

Bestemmelsen af Prædikenen er ikke at dysse, ikke at vinde et metaphysisk Standpunkt, men at gjøre flot til Handling. Det kan jeg nemlig til enhver Tid gjøre.

[282] Rosenkrantz... Schelling] se til 185. [284] Pag. 336] S.V. II, S. 289. p. 334] S.V. II, S. 287.

1843

Helbredelsen og Forsoningen skeer væsentlig ved Sympathie. Det er en Lykke for Msket, at der er Noget, han tiltrods for sin Frihed, ikke kan ville. Han kan ikke ville tilintetgjøre hele Existentsen. Den tørre Moral vilde blot lære Msk., at han ikke kan det, vilde spotte hans Afmagt; det Opbyggelige ligger i, at man seer, at man ikke kan ville det.

Anden Deel begynder derfor med Ægteskabet, fordi det er den dybeste Form for Livets Aabenbarelse. Det er saa sindrigt, at Jupiter og Juno kaldtes adultus og adulta, τελειος, τελεια m: H: t: at Ægteskabet henførtes til dem. —

Til „Anden Deel“ af „Enten—Eller“:

235 U. D. Betydningen af det at vælge sig selv, og at deri ligger Dyden, er ogsaa udtrykt i det græske Sprog: αρετην er αἱρετην. Dette Ordspil finder jeg hos Stoikerne (cfr. Diogenes af L. Lib. VII. § 127.) den danske og tydske, latinske, franske, engelske Etymologie er en anden.

Til „Anden Deel“ af „Enten—Eller“:

236 U. D. Den autopathiske og den sympathiske Tvivl er den samme.

Til „Ægteskabets æsthetiske Gyldighed“ [S. V. II, S. 3]:

237 U. D. Thales skal have sagt, da man spurgte ham, hvorfor han ikke vilde være Fader: af Kjærlighed til Børn. Da hans Moder drev paa ham, at han skulde gifte sig, sagde han: Ved Zeus det er

Noget, han...ikke kan ville] sml. C 60. — S. V. II, S. 318. [235] Sml. 246. Diogenes af L.] Ktl. Nr. 1109: Diogenis Laertii De vitis philosophorum libri X. Ed. stereot. Lipsiæ 1833; i den til III B 30, S. 122 anf. Overs. 1. Bd., S. 330. Anf. hos Tennemann Gesch. d. Philos. 4. Bd. (se til 12), S. 241, sml. S. 243.

1843

endnu ikke paa Tiden. Siden da han blev til Alders, og hun igjen holdt an med ham derom, sagde han: Nu er det ikke mere paa Tide.

cfr. Diogenes af Laerte 1 B. § 26.

Kleobulos gav den Leveregel: Døttre skal giftes, naar de ere Piger i Alder, men Koner i Forstand.

cfr. Diogenes af L. 1ste B. § 91.

Indbøjet Bladhjørne (S.16) til „Ægteskabets æsthetiske Gyldighed“ [S.V. II, S. 18[9] Kjærlighed“.... 19[5] egentlig] 238 U. D.

I „Ægteskabets æsthetiske Gyldighed“ Udklip i Bladranden S. 35 f. [S.V. II, S. 34[17] bruger.... 36[9] kold, saa], *paa S. 35 udfor Stykket, der begynder:* For Dig er derimod den Forestilling: det Første *[S.V. II, S. 35 Lin. 5 ff.]—og ligeledes S. 39 f. nedenfor Texten* [S.V. II, S. 37[41] I Baggrunden.... 39[32] see det] 239 U. D.

I „Ægteskabets æsthetiske Gyldighed“ [S. V. II, S. 63 Lin. 17] følgende Blæk-Understregning: 240 U. D.

Eller man gifter sig — for at faae Børn

Hertil:

Zeno siger: den Vise gifter sig og gjør det at faae Børn til Ægteskabets Formaal. cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 4d B. p. 145.

Indbøjet Bladhjørne (S.101) til „Ægteskabets æsthetiske Gyldighed“ [S.V. II, S. 91[11] -nigheden... 92[7] Lei-] 241 U. D.

1 B. § 26] i den til III B 30, S. 122 anf. Overs. 1. Bd., S. 10 f. 1ste B. § 91] i den anf. Overs. 1. Bd., S. 41. [240] Tennemann... 4d B.] se til 12.

1843

242 U. D. *Indbøjet Bladhjørne (S.123) til „Ægteskabets æsthetiske Gyldighed“* [S.V. II, S. 109[30] det, saa ... 110[21] godt]

243 U. D. *Indbøjet Bladhjørne (S.125) til „Ægteskabets æsthetiske Gyldighed“* [S.V. II, S. 111[12] endnu .... 112[7] Gud]

244 U. D. *Indbøjet Bladhjørne (S.155) til „Ægteskabets æsthetiske Gyldighed“* [S.V. II, S. 136[31] paa .... 137[22] adskilte og]

Til „Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse“ [S.V. II, S. 141]:

245 U. D. Ariston fra Chius siger, at man ikke bør lade sig forstyrre af de udvortes Forholds Forskjellighed: den Vise bør være en god Skuespiller, der enten han skal spille en Agamemnon eller en Thersites, spiller lige godt. (cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 4d Bd. p. 218. not. 23.)

Til „Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse“ [S.V. II, S. 141]:

246 U. D. Det „at vælge sig selv“ er ingen Eudaimonisme, som man let vil see. Det er ret mærkeligt, at allerede Chrysipp søgte at hæve Eudaimonien som det høieste Formaal derved, at han viser, at Grunddriften i Alt er at vedlige- og opretholde sig selv i den oprindelige Tilstand, og Fornøielsen, Lyksaligheden træder til forsaavidt det lykkes.

cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 4d B. p. 318. 19.

[245] Ariston fra Chius] sml. 252. Tennemann ... 4d Bd.] se til 12. [246] Sml. 235. Tennemann ... 4d B.] se til 12.

1843

Indbøjet Bladhjørne (S.166) til „Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse“ [S.V. II, S. 145[21] samme .... 146[16] havde Du] 247 U. D.

Indbøjet Bladhjørne (S.172) til „Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse“ [S.V. II, S. 150[25] hvilken .... 151[19] intet Valg.] 248 U. D.

I „Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse“ [S.V. II, S.180 Lin. 29f.] følgende Blæk-Understregning: 249 U. D.

jeg troer overhovedet, at der er Mening i Verden, hvis jeg blot kunde finde den

Hertil:

Saaledes udtrykte Carneades sin Skepsis, at der er noget Sandt, men det lader sig ikke erkjende.

cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 4d B. p. 342.

Indbøjet Bladhjørne (S.251) til „Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse“ [S.V. II, S. 216[40] -tede Sjæl .... 217[33] i Gud.] 250 U. D.

Indbøjet Bladhjørne (S.276) til „Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse“ [S.V. II, S. 237[39] den samme .... 238[31] beskrevet.] 251 U. D.

[249] Tennemann... 4d B.] se til 12.

1843

252 U. D. *I „Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse“ [S. V. II, S. 242 Lin. 28 f.] følgende Blæk-Understregning:*

Det er da ikke min Hensigt at føre Dig ind i en Betragtning af Pligtens Mangfoldighed

Hertil:

Ariston fra Chius meente ogsaa, at man ikke burde foredrage nogen speciel Pligtlære (cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 4d B. p. 212.)

253 U. D. *Indbøjet Bladhjørne (S. 334) til „Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse“* [S. V. II, S. 286[40] at lee .... 287[32] Galskab?!]

254 U. D. *Indbøjet Bladhjørne (S. 338) til „Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse“* [S. V. II, S. 290[17] lige .... 291[13] for mig]

255 U. D. *Til „Ultimatum“ [S. V. II, S. 303 Lin. 7 f.]: „den samme og dog ikke den samme“*†

† Det er som Heraklit siger: man kan ikke to Gange gaae gjennem den samme Flod. (cfr. Tennemann Gesch. d. Ph. 1ste B. p. 220.)

Til Prædikenen „Det Opbyggelige, der ligger i den Tanke, at mod Gud have vi altid Uret“ [S. V. II, S. 306]:

256 U. D. Den 12 Sure i Koranen handler om Joseph. Han kommer frem, hans Uskyldighed i Forhold til Potiphars Hustru bliver fuldkommen

[252] Ariston fra Chius] sml. 245. Tennemann... 4d B.] se til 12
[255] Heraklit siger osv.] sml. 20. B 95,4. – S. V. III, S. 168. Tennemann... 1ste B.] se til 12 og 20.

1843

bevist, og dog siger han: Doch will ich mein Herz nicht ganz frei sprechen von Schuld

cfr. Koranen oversat af Ulmann p. 194.

Om et Msk. har den fuldkomneste Ret, ligeoverfor Gud bør han altid have et endnu høiere Udtryk: at han har Uret; thi intet Msk. kan absolut gjennemtrænge sin Bevidsthed.

Koranen oversat osv.] Der Koran. Aus dem Arabischen wortgetreu neu übersetzt, und mit erläuternden Anmerkungen versehen von Dr. L. Ullmann. (Crefeld 1840. — Ktl. Nr. 603).

B

JOHANNES CLIMACUS

ELLER

DE OMNIBUS DUBITANDUM EST

(1842—43)

(1842—43)
1
U. D.

Johannes Climacus
eller
De omnibus dubitandum est.

En Fortælling.

Loquor de vera dubitatione in mente, et non de ea, quam passim videmus contingere, ubi scilicet verbis, quamvis animus non dubitet, dicit quis se dubitare: non est enim Methodi hoc emendare, sed potius pertinet ad inquisitionem pertinaciæ et ejus emendationem.

Spinoza de intellectus emendatione Tractatus.
p. 511.

| Μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω.
1 ad Timotheum 4,12. |

☞ Behag at bemærke.

Den, der antager, at Philosophien aldrig i Verden har været saa nær ved at løse sin Opgave: at forklare alle Gaader, som nu, ham kan det vel forekomme besynderligt, søgt, forargeligt, at jeg vælger Fortællingens Form, og ikke efter fattig Leilighed langer Steen

Spinoza... p. 511] Ktl. Nr. 788: se til A 190; i: Benedicti de Spinoza Opera quae supersunt omnia it. edenda curavit... H. E. G. Paulus. Vol. posterius (Jenae 1803), S. 443.

med til at sætte Toppen paa Systemet. Den derimod, der har forvisset sig om, at Philosophien aldrig har været saa forskruet som nu, saa forvirret trods alle sine Bestemmelser, saa aldeles at sammenligne med Veiret i den forløbne Vinter, hvor man paa eengang hørte, hvad der aldrig før paa eengang er hørt i Verden, raabe med Muslinger, Reier og Brumkars, saaledes, at den, der agtede paa det enkelte Raab, snart maatte troe, at det var Vinter, snart, at det var Foraar, snart, at det var Midsommer, medens den, der agtede paa alle disse Raab, maatte troe, at Naturen var bleven confus, og at Verden ikke kunde staae til Paaske; — han vil visselig finde det i sin Orden, at jeg ogsaa ved Formen søger at modarbeide den vederstyggelige Usandhed, der er den nyere Philosophies Kjendetegn, der især derved adskiller sig fra den ældre, at den har opdaget, at det var en Latterlighed at gjøre hvad man selv sagde, man gjorde eller havde gjort; — han vil finde det i sin Orden, og kun ligesom jeg beklage, at den, der her begynder derpaa, ikke har større Myndighed end jeg.

Indledning.

I Byen H..... levede for nogle Aar siden en ung Student, ved Navn Johannes Climacus, hvis Attraae ingenlunde var at blive bemærket i Verden, da det tvertimod var hans Glæde at henleve skjult og i Stilhed. De, der kjendte ham lidt nærmere, søgte at forklare hans indesluttede Væsen, der flygtede enhver videre Berøring med Menneskene, deraf, at han enten var melancholsk eller forelsket. De, der antoge det Sidste, havde i en vis Forstand ikke Uret, om de end feilede, hvis de antoge, at det var en Pige, der var Gjenstand for hans Drømmen. Saadanne Følelser vare aldeles fremmede for hans Hjerte, og som hans Ydre var fiint og ætherisk, næsten gjennemsigtigt, saaledes var hans Sjæl i samme Grad altfor aandelig bestemmet til at fængsles af en Qvindes Skjønhed. Forelsket var han, sværmerisk forelsket — i Tanken

Veiret i den forløbne Vinter] passer med Begyndelsen af Aaret 1842; se Berlingske Tidende 1842: Nr. 8 (10. Jan.); Nr. 32 (7. Febr.); Nr. 41 (17. Febr.); Nr. 44 (21. Febr.); Nr. 51 (1. Marts); Nr. 58 (8. Marts); Nr. 83 (4. April); Nr. 103 (25. April).

eller rettere i Tænkningen. Ingen elskende Yngling kan inderligere bevæges over den ubegribelige Overgang, hvormed Elskoven vaagner i hans Bryst, over det Lynets Slag, hvorved Gjenkjærligheden bryder frem i den Elskedes, end han over den begribelige Overgang, i hvilken den ene Tanke føier sig ind i den anden, en Overgang, der for ham var det lykkelige Øieblik, i hvilket det skete, hvad han havde ahnet og forventet i Sjælens Stilhed. Naar da hans Hoved tankefuldt bøiede sig som et modent Ax, da var det ikke fordi han hørte den Elskedes Stemme, men fordi han lyttede til Tankernes hemmelige Hvidsken; naar hans Blik var drømmende, da var det ikke fordi han ahnede hendes Billede, men fordi Tankens Bevægelse blev synlig for ham. Det var hans Lyst at begynde med en enkelt Tanke, fra den ad Consequentsens Vei at stige Trin for Trin op til en høiere; thi Consequentsen var ham en scala paradisi, og hans Salighed forekom ham endnu herligere end Englenes. Naar han nemlig var kommen op til den høiere Tanke, da var det ham en ubeskrivelig Glæde, en Lidenskabens Vellyst, hovedkuls at styrte sig ned i de samme Consequentser, indtil han naaede hen til det Punkt, fra hvilket han var gaaet ud. Dog dette lykkedes ham ikke altid efter Ønske. Naar han ikke fik netop saa mange Stød, som der var Leed i Consequentsen, da blev han bedrøvet, thi da var Bevægelsen ufuldkommen. Han begyndte nu forfra. Lykkedes det ham, da gysede hans Sjæl i Vellyst; han kunde af Glæde ikke sove om Natten, men vedblev hele Timer at gjøre den samme Bevægelse; thi dette Tankens Opogned, Nedogop var en Fryd uden Lige. I de lykkelige Tider var hans Gang let, næsten svævende; til andre Tider var den ængstelig og usikker. Saa længe han nemlig arbeidede for at stige op, saa længe Consequentsen endnu ikke havde formaaet at bane sig Veien, da var han betynget; thi de mange Consequentser, han havde færdige, uden at de dog endnu vare blevne ham ret klare og nødvendige, frygtede han for at tabe. Naar man seer et Menneske bære en Mængde skrøbelige Ting, stablede

scala paradisi] Titlen paa et Skrift af Sinaiklostrets Abbed Johannes Klimakus (ell. Klimax): Κλῖμαξ τοῦ παραδείσου. — Sml. II A 335.

ovenpaa hverandre, da forundres man ikke over, at han gaaer usikkert og hvert Øieblik griber efter Ligevægten; naar man ikke seer Stabelen, da smiler man, saaledes som ogsaa Mange smilede ad Johannes Climacus uden at ahne, at hans Sjæl bar en langt høiere Stabel end hvad der ellers forbauser, at hans Sjæl var ængstelig for, at en eneste Conseqvents skulde falde ud; thi da gik det Hele istykker. At Menneskene smilede ad ham, bemærkede han ikke, ligesaa lidet som, at til andre Tider en Enkelt glad vendte sig om for at see efter ham, naar han let som i en Dands ilede gjennem Gaden. Han agtede ikke paa Menneskene, tænkte heller ei paa, at de kunde agte paa ham, han var og blev fremmed i Verden.

Som nu Climacuss Væsen for den Enkelte, der ikke kjendte ham nøiere, maatte have noget Paafaldende, saaledes var det ingenlunde uforklarligt for den, der vidste lidt Beskeed om hans tidligere Liv; thi som han nu var i sit 21d Aar, saaledes havde han til en vis Grad altid været. Den Disposition, hans Sjæl havde, var i hans Barndom ikke bleven forstyrret, men udviklet ved gunstige Omstændigheder. Hans Hjem tilbød ikke mange Adspredelser, og da han saa godt som aldrig kom ud, blev han tidlig vant til at sysselsætte sig med sig selv og med sine egne Tanker. Hans Fader var en meget streng Mand, tilsyneladen tør og prosaisk, medens han under denne Vadmelsfrakke skjulte en glødende Phantasie, som end ikke hans høie Alderdom formaaede at sløve. Naar Johannes stundom bad om Tilladelse til at gaae ud, da fik han oftest et Afslag; hvorimod Faderen en enkelt Gang til Vederlag foreslog ham ved hans Haand at spadsere op og ned af Gulvet. Dette var ved første Øiekast en fattig Erstatning, og dog gik det med den ligesom med den Vadmelsfrakke, den skjulte noget ganske Andet i sig. Forslaget blev antaget, og det blev ganske overladt Johannes at bestemme, hvor de skulde gaae hen. De gik da ud af Porten, til et nærliggende Lystslot, eller ud til Strandkanten, eller om i Gaderne, alt eftersom Johannes vilde det; thi Faderen formaaede Alt. Medens de da gik op og ned af Gulvet, fortalte Faderen Alt hvad de saae; de hilste paa de Forbigaaende, Vognene

larmede dem forbi og overdøvede Faderens Stemme; Kagekonens Frugter vare mere indbydende end nogensinde. Han fortalte Alt saa nøiagtigt, saa levende, saa præsentisk indtil den ubetydeligste Detail, der var Johannes bekjendt, saa udførligt og anskueligt hvad der var ham ubekjendt, at han, efter en halv Time at have spadseret med Faderen var saa overvældet og træt som om han en heel Dag havde været ude. Faderens Trolddomskonst lærte Johannes ham snart af. Hvad der før foregik episk, det skete nu dramatisk; de samtalede paa Touren. Gik de ad bekjendte Veie, da passede de gjensidigen paa hinanden, at Intet blev overseet; var Veien Johannes fremmed, da combinerede han, medens Faderens almægtige Phantasie var istand til at danne Alt, at bruge ethvert barnagtigt Ønske som en Ingredients i det Drama, der foregik. For Johannes var det som blev Verden til under Samtalen, som var Faderen vor Herre, og han selv hans Yndling, der fik Lov at blande sine taabelige Indfald deri ligesaa lystigt som han vilde; thi han blev aldrig afviist, Faderen aldrig forstyrret, det kom Alt med og altid til Johannes's Tilfredshed.

Medens saaledes Livet i det fædrene Huus bidrog til at udvikle hans Phantasie, lærte ham at finde Smag i Ambrosia, saa var den Dannelse, der blev ham til Deel i Skolen, i Harmonie hermed. Den latinske Grammatiks ophøiede Myndighed, Reglens guddommelige Værdighed udviklede et nyt Sværmerie. Især tiltalte dog den græske Grammatik ham. Over den glemte han at læse Homer høit for sig selv, som han ellers pleiede for at glæde sig ved Digtets Rythmer. Den græske Lærer foredrog Grammatiken paa en mere philosophisk Maade. Naar det da blev forklaret ham, at Accusativ f: Ex: er Udstrækningen i Tid og Rum, at Præpositionen ikke styrer Casus, men at Forholdet gjør det, da udvidede Alt sig for ham. Præpositionen forsvandt, Udstrækningen i Tid og Rum blev som et uhyre indholdsløst Billede for Intuitionen. Hans Phantasie var atter sysselsat men paa en anden Maade end før. Hvad der paa

Accusativ...Udstrækningen osv.] sml. Fr. Lange, Det græske Sprogs Grammatik, til Skolernes Brug udarbeidet. 3. Udg. (Kbh. 1835. — Ktl. Nr. 992), S. 243 f. 249 f. (særlig S. 250). Præpositionen ikke styrer osv.] sml. Fr. Lange, anf. Skr. S. 262 ff.

Spadseretourene forlystede ham, var det fyldte Rum, han kunde ikke faae det tæt nok om sig. Hans Phantasie var saa produktiv, at den kunde hjælpe sig med lidet. Udenfor det ene Vindue i Dagligstuen voxede der omtrent ti Græs Straa. Her opdagede han stundom et lille Dyr der løb imellem Stenglerne. Disse Straae bleve til en uhyre Skov, der dog havde hele den Tæthed og Dunkelhed som Græsset havde det. Istedenfor det fyldte Rum fik han nu det tomme Rum, han stirrede atter, men saae Intet uden den uhyre Udstrækning.

Medens saaledes en næsten vegetativ Henslumren i Phantasie — deels mere æsthetisk, deels mere intellectuelt — udvikledes hos ham, blev ogsaa en anden Side af Sjælen stærk dannet, hans Sands nemlig for det Pludselige, det Overraskende. Dette skete dog ikke ved de Tryllemidler, der ellers maa tjene til at spænde Børns Opmærksomhed, men ved noget langt Høiere. Med en almægtig Phantasie forbandt Faderen en uimodstaaelig Dialektik. Naar da ved en eller anden Leilighed Faderen indlod sig i en Disput med en Anden, da var Johannes lutter Øre, og det saa meget mere som Alt foregik med en næsten festlig Orden. Faderen lod altid Modparten tale heelt ud, spurgte ham for en Forsigtigheds Skyld, om han havde mere at sige, førend han begyndte sit Tilsvar. Johannes havde fulgt Modpartens Foredrag med spændt Opmærksomhed, var paa sin Maade medinteresseret <i>Udfaldet. Pausen indtraadte, Faderens Replik fulgte, og see! i en Haandevending var Alt anderledens. Hvorledes det gik til, blev Johannes en Gaade, men hans Sjæl forlystede sig ved dette Skuespil. Modparten talte igjen, Johannes var endnu mere opmærksom for ret at holde Alt fast; Modparten perorerede, Johannes kunde næsten høre sit Hjerte banke, saa utaalmodigen ventede han, hvad der vel vilde skee. — Det skete; i et Nu var Alt vendt om, det Forklarlige gjort uforklarligt, det Visse tvivlsomt, Modsætningen indlysende. Naar en Hai vil gribe sit Bytte, da maa den kaste sig om paa Ryggen, da dens Mund sidder paa dens Bug; den er mørk paa Ryggen, sølvhvid under Bugen. Det skal være et herligt Syn, at see denne Afvexling i Farve; den skal stundom blinke saa stærkt,

at det næsten gjør ondt i Øiet, og dog forlyster det at see derpaa. En lignende Afvexling blev Johannes Vidne til, naar han hørte Faderen dispütere. Han glemte igjen det Sagte, baade hvad Faderen og hvad Modparten havde sagt, men denne Gysen i Sjælen glemte han ikke. Analogier hertil lod Skolelivet ham ikke savne; han saae, hvorledes et Ord kunde forandre en heel Sætning, hvorledes et conjunctivum midt i en indikativisk Sætning kunde kaste en forandrende Belysning over det Hele. Jo ældre han blev, jo mere Faderen indlod sig med ham, jo mere opmærksom blev han paa hiint Ubegribelige, det <var> som om Faderen stod i en hemmelig Forstaaelse med det, Johannes vilde sige, og derfor ved et eneste Ord kunde forvirre ham Alt. Naar da Faderen ikke blot opponerede, men selv foredrog Noget, da saae han, hvorledes han bar sig ad, hvorledes han successivt kom hen til det han vilde. Han ahnede nu, at Grunden hvorfor Faderen med et Ord kunde vende Alt om, maatte ligge i, at han <selv> i den Succession, i hvilken han havde Tanken, maatte have glemt Noget.

Hvad andre Børn have i Poesiens Tryllerie og Eventyrets Overraskelse, det havde han i Intuitionens Hvile og Dialektikens Changements. Det glædede Barnet, det blev Drengens Leeg, det blev Ynglingens Lyst. Saaledes havde hans Liv en sjelden Continuitet; det kjendte ikke de forskjellige Overgange, der ellers pleie at betegne de enkelte Tidsafsnit. Idet Johannes blev ældre havde han intet Legetøi at lægge til Siden; thi han havde lært at lege med det, der skulde være hans Livs alvorlige Beskjæftigelse, og dog havde det derved ingenlunde tabt det Tillokkende. Et Pigebarn leger saa længe med Dukken, at den tilsidst forvandles til den Elskede; thi Qvindens hele Liv er Elskov. En lignende Continuitet havde hans Liv; thi hans hele Liv var Tænkning.

Climacus blev Student, tog anden Examen, blev 20 Aar gammel, og dog foregik der ingen Forandring med ham, han var og blev fremmed for Verden. Imidlertid flyede han ikke Mennesker,

conjunctivum...en forandrende Belysning] sml. II A 155 og se Noten dertil. Sml. ogsaa Fr. Lange, Det græske Sprogs Grammatik (se til S. 107), S. 221. 223 f. 278. — Sml. S. V. VI, S. 194.

tvertimod søgte han at træffe Ligesindede. Dog udtalte han sig ikke, lod sig aldrig mærke med, hvad der foregik i hans Indre, dertil var hans Erotik for dyb; det var ham som maatte han rødme, hvis han talte derom, han frygtede, at faae for Meget at vide eller for Lidet ‹at vide›. Derimod var han altid opmærksom naar Andre talte. Som en dybt forelsket ung Pige ikke gjerne taler om sin Kjærlighed, men i næsten piinlig Spænding lytter til, naar andre unge Piger tale om deres, for da i Stilhed at prøve, om hun er ligesaa lykkelig eller endnu lykkeligere, for at opsnappe ethvert ledende Vink, saaledes agtede Johannes taus paa Alt. Naar han da kom hjem, da overveiede han, hvad de Philosopherende havde sagt; thi det var naturligviis disses Selskab han søgte.

At ville være Philosoph, at ville hellige sig udelukkende til Speculationen, var ikke faldet ham ind; dertil var han endnu for letsindig. Vel reves hans Sjæl ikke snart til Eet, snart til et Andet, Tænkningen var og blev hans Lidenskab; men endnu manglede den Besindelse for at faae et dybere Sammenhæng. Det Ubetydeligste og det Betydeligste fristede ham lige meget til derfra at begynde sine Operationer; Resultatet var ham ikke magtpaaliggende, kun Bevægelserne interesserede ham. Undertiden blev han vel opmærksom paa, hvorledes han fra ganske forskjellige Punkter naaede hen.til eet og samme; men dette tildrog sig ikke i dybere Forstand hans Opmærksomhed. Hans Lyst var bestandig blot at trænge igjennem. Over Alt, hvor han ahnede en Labyrinth, der maatte han finde Veien. Begyndte han derpaa, da kunde Intet bringe ham til at høre op. Faldt det ham vanskeligt, blev han træt deraf før Tiden, da pleiede han at bruge et saare simpelt Middel. Han lukkede sig inde paa sit Værelse, gjorde Alt saa festligt som muligt og sagde nu høit og lydeligt: jeg vil det. Af Faderen havde han lært, at man kan, hvad man vil; og Faderens Liv havde ikke ladet Theorien i Stikken. Denne Erfaring havde givet Johanness Sjæl en ubeskrivelig Stolthed. At der skulde være Noget, man ikke kunde, uagtet man vilde det, var ham utaaleligt. Men hans Stolthed var heller ei en afmægtig Villen; thi naar han havde sagt disse energiske Ord, da var han villig til Alt, han havde da et

endnu høiere Maal: at gjennemtrænge Vanskelighedens Slyngninger med sin Villie. Dette var igjen et Eventyr, der begeistrede ham. Hans Liv var saaledes altid eventyrligt, om han end ikke til sine Eventyr behøvede Skove og Reiser, men blot, hvad han havde, et lille Værelse paa eet Fag.

Skjøndt nu hans Sjæl tidlig var ført hen til Idealiteten, saa var dog derved hans Tro og Tillid til Virkeligheden ingenlunde svækket. Den Idealitet, ved hvilken han næredes, laae ham saa nær, Alt gik saa naturligt til, at denne blev hans Virkelighed, og han igjen i Virkeligheden uden om sig maatte vente at finde Idealiteten. Hertil bidrog Faderens Tungsind. At Faderen var en overordentlig Mand, var det Johannes sidst fik at vide. At han forbausede ham, at intet andet Menneske gjorde det i den Grad, det vidste han; dog han kjendte jo saa Faae, at han ingen Maalestok kunde anlægge. At Faderen menneskelig talt var noget Ualmindeligt, det lærte han ikke i det fædrene Huus. Naar engang imellem en ældre prøvet Ven besøgte Familien og indlod sig i en fortroligere Samtale med Faderen, da hørte Johannes ham ofte sige: „jeg duer til Intet, kan Intet gjøre, mit eneste Ønske var at finde en Plads i en mild Stiftelse." Det var ikke Spøg, der var ikke Spoer af Ironi i Faderens Ord, tvertimod der var en mørk Alvor deri, der ængstede Johannes. Det var heller ingen løst henkastet Bemærkning; thi Faderen kunde nu bevise, at det allerubetydeligste Menneske var et Genie imod ham. Intet Modbeviis udrettede Noget, da hans uimodstaaelige Dialektik var istand til at bringe Een til at glemme, hvad der laae allernærmest, nødsage Een til at stirre paa den af ham opstillede Betragtning, som om der intet Andet var til i Verden. Johannes, hvis hele Anskuelse af Livet, var ligesom skjult i Faderen, da han selv kun fik saare Lidet at see, indvikledes herved i en Modsigelse, da det en lang Tid undgik ham, at Faderen om ikke ved Andet saa ved den Virtuositet, med hvilken han kunde beseire enhver Opponent og bringe ham til at forstumme, modbeviiste sig selv. Johannes Tillid til Virkeligheden var da ikke svækket, han havde ikke indsuget Idealiteten af Skrifter, der ikke lade den, de opfostre, uvidende om, at den Herlighed,

de beskrive, dog ikke findes i Verden; han var ikke dannet ved en Mand, der forstod at gjøre sin Viden kostbar, men vel at gjøre den saa ubetydelig og værdiløs som mulig.

§

Pars prima.

Johannes Climacus begynder at philosophere ved Hjælp af traditionelle Forestillinger.

Indledning.

Skjøndt Student i et Par Aar havde Johannes, især for en Student, forholdsviis liden Læsning. De Classikere, han havde lært at kjende i den lærde Skole, vidste han særdeles god Beskeed med, og det glædede ham af og til at gjennemgaae dem igjen, uden at dog deres Indhold kom i Berøring med den indre Bevægelse i ham. Leilighedsviis kom vel et og andet nyere Skrift ham tilhænde, men han kunde ikke blive sig klar over, hvilken Betydning dets Læsning skulde have for ham. Historiske Skrifter beskjæftigede ham ikke; thi den overveiende Udvikling af hans Aand havde berøvet ham Sandsen for den empiriske Virkelighed, og som det til daglig Brug var ham ligegyldigt, hvad andre Mennesker sagde eller gjorde, naar det ikke stod i Forhold til Tænkningen, saaledes var han ogsaa indifferent mod enhver Efterretning om, hvad Mennesker, der havde levet tidligere, havde sagt eller gjort. Stødte han paa et nyere philosophisk Skrift, da lagde han det vel ikke til Siden, førend han havde læst det, men naar han havde læst det, blev han ofte utilfreds og mismodig. Hans hele Aands-Retning gjorde, at han ikke følte sig vel ‹ved› at læse. Stundom fristede Titlen ham, han gik da glad og forventningsfuld til Skriftet; men see! det handlede om mange andre Ting, mindst om det, man skulde have formodet. Havde han da arbeidet sig ‹langt om længe› hen til ‹det› Titlen havde berettiget ham til at søge, da afbrødes ofte Tankegangen, og Sagen blev uafgjort. Hvad der ikke sjeldent stødte ham, var, at der toges et Hensyn

til Ting, der forekom ham Tilfældigheder. Undersøgelsen afbrødes for at berigtige en eller anden besynderlig Mening, som en eller anden ham aldeles ubekjendt Forfatter havde fremsat. Hvis han da ret skulde forstaae denne Digression fordredes egentlig, at han skulde have læst hiin Mands Skrift. Dette forudsatte igjen maaskee andre o: s: v:. Han troede ogsaa at bemærke, at Grunden, hvorfor en enkelt Mening af en enkelt Forfatter toges med, var en aldeles particulaire; fordi han levede i samme By som den Skrivende, eller skrev i det samme Tidsskrift o: s: v:. Den strænge dialektiske Bevægelse fandt ⟨han⟩ ikke altid; Dialektikens vidunderlige Forlystelser, dens gaadefulde Overraskelser savnede han med Bedrøvelse. Efter at have gjort nogle enkelte Experimenter, opgav han da igjen at læse. Han overlod sig atter til sin egen Tænken, om den end ikke førte ham til Noget. Imidlertid afholdt han sig fra enhver overilet Dom over de enkelte Skrifter, eller over Skrifter i Almindelighed. Han hørte Andre dømme ganske anderledens, han sluttede, at Feilen laae hos ham, at hans Opdragelse havde været ufuldkommen, og om den ikke havde lært ham Andet, havde den dog lært ham, at gjøre denne Slutning.

Ved at agte paa Andres Tale, mærkede han nok, at han heller ikke var truffen paa Skrifter af de store Tænkere blandt de nyere Philosopher. Disses Navne hørte han atter og atter nævne med Begeistring, næsten med Tilbedelse. Dette glædede ham ubeskriveligt, om han end ikke vovede sig til at læse dem, da han hørte, at de vare meget vanskelige, saa Studiet af dem krævede Aar og Dag. Det var ikke Feighed eller Magelighed, der standsede ham, men en smertelig Følelse, der havde ledsaget ham fra hans tidlige Barndom, at han ikke var saaledes som andre Mennesker. Han var langt fra at føle nogen Glæde i denne Forskjellighed, tvertimod han følte den som et Tryk, hvorunder han vel vilde komme til at lide hele sit Liv. Han forekom sig selv som et Barn, der med megen Smerte var født til Verden, og som ikke kunde glemme denne Smerte, om Moderen end havde glemt den af Glæde over hans Fødsel.

som et Tryk] sml. A 60. Moderen end havde glemt osv.] sml. Joh. 16,21.

(*1842—43*)

Hvad Læsning angik, var Johannes nu kommen i en besynderlig Modsigelse. De Skrifter, han kjendte, vilde ikke tilfredsstille ham, uden at han dog vovede, at skyde Skylden derfor paa Skrifterne; de udmærkede Skrifter vovede han sig ikke til at læse. Han læste da mindre og mindre, fulgte sit Hang til i Stilhed at sysle med Tanken, blev mere og mere undselig af Frygt for, at de fornemme Tænkere skulde smile ad ham, naar de hørte, at han ogsaa vilde tænke, ligesom fornemme Damer smile ad en ringe Pige, naar hun formaster sig til ogsaa at ville kjende Elskovens Salighed. Han taug, men hørte desto opmærksommere.

Naar han da hørte de Andre tale, bemærkede han, at en enkelt Hovedtanke kom igjen atter og atter. En saadan greb han da og gjorde til Gjenstand for sin Tænken. Saaledes kom Skjebnen ham til Hjelp med at forskaffe ham Stof netop paa den Maade, han behøvede det. Jo renere saa at sige jo jomfrueligere Opgaven var, desto kjærere for ham, jo mindre Andre havde hjulpet paa Tanken, desto lykkeligere var han, desto bedre gik Alt for ham. Han følte det vel som en Ufuldkommenhed, at han bedst kunde tænke en Tanke, naar den kom til ham som nyfalden Snee, uden at være gaaet igjennem Andres Hænder, han ansaae det for det Store, at kunne som de Andre tumle sig i de mangfoldige Tænkeres mangfoldige Tanker; dog snart glemte han denne Smerte i Tænkningens Glæde.

Ved at lytte til de Andres Tale, blev han især opmærksom paa een Sætning, der atter og atter forekom, der gik fra Mund til Mund, altid lovpriist, altid venereret.† Nu stod han da ved den Sætning, der kom til at spille en afgjørende Rolle i hans Liv. Denne Sætning blev for hans Liv, hvad ellers et Navn ofte er i et Menneskes Historie, man kan i Korthed sige Alt ved at nævne dette Navn. Denne Sætning blev en Opgave for hans Tænken. Om det skulde vare længe eller kort inden han fik den gjennemtænkt, det vidste

† *I Marginen:* Mangfoldige Gange hørte han det gjentage: de omnibus dubitandum est.

de omnibus dubitandum est] Descartes, Principia philosophiæ, pars I, liber I.

han ikke, men det vidste han, at han før det Øieblik ikke vilde slippe den, om det saa skulde koste ham Livet.

Hvad der end mere begeistrede ham, var det Forhold, i hvilket denne Sætning i Almindelighed blev sat til det at blive Philosoph. Om han da skulde kunne blive det, vidste han ikke, men han vilde gjøre Alt. Med stille Høitidelighed blev der da decreteret, at han skulde begynde. Han opbyggede sig ved at mindes Dions Begeistring, der, da han med nogle Faae gik ombord for at begynde Krigen med Dionys, sagde: mig er det nok at have deeltaget deri. Om jeg skulde døe i det Øieblik, jeg steeg i Land, uden at have udrettet Noget, jeg vil dog ansee denne Død for lykkelig og hæderlig.

Forholdet mellem hiin Sætning og Philosophien søgte han nu at blive sig bevidst. Beskjæftigelsen hermed vilde være ham et opmuntrende Forspil, jo mere klar han blev derover, jo mere begeistret vilde han gaae til Sagen selv. Saaledes lukkede han sig nu inde i sig selv med hiin philosophiske Sætning, medens han dog tillige agtede nøie paa ethvert Vink, han <om den> kunde opsnappe. Mærkede han, at hans egen Tankegang var forskjellig fra de Andres, da indprægede han sig deres i Hukommelsen, gik hjem og begyndte forfra. At deres Tankegang i Almindelighed var meget kort, var ham vel paafaldende, men han saae kun deri et nyt Fortrin hos dem.

Han begyndte nu sine Operationer og sammenstillede strax de 3 Hoved-Udsagn, han havde hørt angaaende denne Sætnings Forhold til Philosophien.

Disse 3 Sætninger løde saaledes: 1. Philosophien begynder med Tvivl; 2 man maa have tvivlet for at komme til

Dions Begeistring osv.] se til A 10. Philosophien begynder med Tvivl] sml. Martensen i Maanedsskrift for Litteratur. 16. Bd. (1836), S. 518; anf. af Heiberg i Perseus Nr. 1 (Juni 1837. — Ktl. Nr. 569), S. 35. man maa have tvivlet for at komme til at philosophere] sml. Hegel, Phänomenologie des Geistes(hrsgeg. v. Joh. Schulze. Berl. 1832. Werke, 2. Bd. — Ktl. Nr. 550), S. 63—65 (sml. 2,4). — Sml. ogsaa Heiberg, Perseus Nr. 1, S. 39. den nyere Philosophie begynder med Tvivl] sml. II C 18 og: Martensen, De autonomia conscientiæ sui humanæ (Hauniæ 1837), S. 19. — Sml. ogsaa Hegel, Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie. 3. Bd. (Werke, 15. Bd. Se til A 192), S. 331.

at philosophere; 3. den nyere Philosophie begynder med Tvivl.

Cap. I.

Den nyere Philosophie begynder med Tvivl.

Hvad der strax var ham paafaldende ved hine 3 Sætninger, var, at de ingenlunde syntes eensartede. Medens nemlig de tvende første i strængere Forstand maatte paa Grund af deres Almindelighed ansees for philosophiske, idet de udsagde noget Almindeligt Philosophien til alle Tider og Stæder, eller den Philosopherende til alle Tider og Stæder betræffende, syntes den tredie at være en historisk Efterretning, der først maatte undergaae en Forvandling, førend den kunde gjøre Fordring paa i strængere Forstand at være af philosophisk Natur. Historisk kunde det vel interessere, at faae at vide, at den nyere Philosophie begynder med Tvivl, i samme Forstand som det ogsaa kan interessere at vide, om den begynder i Tydskland eller i Frankrig, og med hvem; foregik der derimod en Forvandling med den, da var det sandsynligt, at den vilde gaae ind under een af de foregaaende Sætninger.

For at eftersee, om dette forholdt sig saaledes, besluttede han, at udforske den.

§ 1. Hvorledes Sætningen maa forstaaes nøie efter Ordene?

Han stræbte her at gjøre sig Rede for, hvad det vel kunde have at betyde, at der til Philosophien var føiet det Adjektiv: den nyere, hvilket jo var et historisk Prædikat. Sætningen udsagde da kun Noget om en bestemt historisk Philosophie. Sætningen antog han nu var sand; thi <til> at efterforske dette havde han hverken Læsning eller Udvikling nok. Af Sætningen fulgte, at der havde været en ældre Philosophie, der ikke havde begyndt paa samme Maade, da i andet Fald Sætningen var høist ufuldkommen fremsat. Han spurgte nu, om han deraf kunde være berettiget til at slutte, at en senere Philosophie igjen kunde begynde paa en anden Maade, saaledes, at Philosophien kunde begynde paa forskjellig Maade

og dog vedblive at være Philosophie. For at fatte sig saa kort som muligt spurgte han, om en senere Philosophie igjen kunde begynde paa samme Maade som hiin ældre og dog være Philosophie; eller om, efterat den nyere Philosophie havde begyndt med Tvivl, dette havde en afgjørende Indflydelse paa enhver Fremtid. Hvis saa var, om dette da ikke havde en tilbagevirkende Kraft, saaledes, at det blev tvivlsomt, hvorvidt man turde kalde hiin ældre Philosophie Philosophie, uagtet den var begyndt med noget Andet. Hvis nemlig den nyere Philosophie ved sin Begyndelse for enhver Fremtid har udelukket Muligheden af en anden Begyndelse, saa tyder dette paa, at denne Begyndelse er mere end en historisk Begyndelse, er en væsentlig Begyndelse. I saa Fald er den nyere Philosophie væsentlig Philosophie, og hiin ældre kun accommodationsviis at kalde saa. — Skulde Ordene forstaaes saaledes, da var Sætningen undergaaet den Forandring, hvorved den var bleven identisk med den første Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl.

Om dette var Philosophiens Mening vidste han ikke. I de Andres Tale søgte han forgjeves at finde et oplysende Vink. Var det Meningen, da forekom det ham besynderligt, at man udtrykte sig saa ubestemt, at man sammenblandede historiske og evige Bestemmelser saaledes, at man, idet man syntes at sige noget Historisk, sagde noget Evigt. Hvorfor indskrænkede man sig da ikke til den første Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl; thi da er Intet tvivlsomt, da er Alt, hvad der ikke begynder med Tvivl, hvad det saa end forresten er, ikke Philosophie. Rigtignok fremkom derved den Mærkelighed, at den evige Begyndelse var begyndt i Tiden, saaledes, at der havde været Tider, i hvilke den ikke var begyndt, medens han forestillede sig det saaledes, at den evige Begyndelse er til enhver Tid. Forsaavidt han havde forstaaet rigtigt, havde det voldet Philosophien store Vanskeligheder, at Christendommen udsagde om sig, at den var kommen ind i Verden ved en Begyndelse, der paa eengang var historisk og evig; det maatte da altid blive betænkeligt for Philosophien at ville udsige det Samme sig betræffende.

Ogsaa fra en anden Side gjorde han Sætningens Ord til Gjenstand for Overveielse. Der siges: den nyere Philosophie; der tales ikke om en enkelt Philosoph, om hvem der historisk berettes, at han begyndte med at tvivle; der tales om den nyere Philosophie som en Heelhed. Der bruges ikke et historisk Tempus eller et Præsens i den historiske Stiil, saaledes som man vel kan sige, Cartesius begynder med Tvivl, uagtet man dog vil betegne dette som noget Forbigangent, der kun i den historiske Fortælling er et Nærværende; man bruger et evigt Præsens, ligesom jo ogsaa den nyere Philosophie er noget Mere end en enkelt Philosoph. Forsaavidt synes da Sætningen at sige mere end noget blot historisk. Dette maatte den ogsaa af en anden Grund antages at gjøre. Den nyere Philosophie maatte jo antages endnu at være i sin Tilbliven, da der jo ellers allerede var en nyere til i Forhold til hvilken den selv var en ældre. Lod det sig da ikke tænke, at den nyere Philosophie i sin videre Fremrykken blev sig bevidst, at den havde faaet en urigtig Begyndelse, der da som Begyndelse betragtet vilde vise sig ikke at være en Begyndelse; med hvilken Myndighed erklærer man denne Begyndelse for en Begyndelse for hele den nyere Philosophie? Det kan kun være rigtigt, fordi Begyndelsen selv er den for den nyere Philosophie væsentlige Begyndelse; men dette kan, historisk talt, først da afgjøres, naar hele den nyere Philosophie ligger afsluttet. Skal det før den Tid statueres, da maa det siges evigt og forstaaes, med andre Ord da maa det være fordi denne Begyndelse er den væsentlige for al Philosophie. I saa Fald er hiin Sætning igjen undergaaet en Forvandling, hvorved den er bleven identisk med den første Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl.

Hvorfor brugte da Philosophien to Udtryk, af hvilke det ene har den Beskaffenhed, at det enten siger det samme som det andet, og er, under denne Forudsætning, ucorrect; eller det siger noget Andet, og er, hvis dette antages, dunkelt?

Uagtet Sætningens Tvetydighed, saaledes som denne nu havde viist sig for ham, kunde gjøre ham betænkelig ved at gaae videre, besluttede han dog at prøve, hvad der vel kunde ligge i den, idet

han indtil videre antog, at det var en historisk Sætning. Som saadan var den nemlig forskjellig fra den første Sætning, og han havde jo kun Valget mellem at antage, at den var en aldeles Overflødighed, der blot kunde virke forstyrrende, eller at den var en noget besynderligt udtrykt historisk Sætning.

§ 2. Hvorledes det gik til, at den nyere Philosophie var begyndt med Tvivl?

Han antog, at den nyere Philosophie begyndte med Tvivl, og spurgte nu hvorledes det var gaaet til, om det var <skeet> ved et Tilfælde eller ved en Nødvendighed, om denne Begyndelse var en tilfældig eller en nødvendig.

a. Om det var ved et Tilfælde, at den nyere Philosophie var begyndt med Tvivl?

Her spurgte han, om det var <ved> et saadant Tilfælde som det, ved hvilket Purpuret blev opdaget; hvilket Tilfælde jo havde den Beskaffenhed, at det i al Evighed vedblev at være et Tilfælde. Forholdt det sig saaledes, da indeholdt den Sætning, at den nyere Philosophie begynder med Tvivl, en historisk Tilfældighed, hvoraf Intet kan sluttes hverken med Hensyn til en foregaaende eller en efterfølgende Philosophie, eller til Philosophien i Almindelighed, ligesaa lidet som man, af hvad der hændte hiin Hund, turde slutte at enhver Hund maatte opdage Purpuret. Hvis det forholdt sig saaledes, da indeholdt hiin Sætning en blot historisk Beretning, men kom da i Modsigelse med den første Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl, forsaavidt som, naar disse Sætninger sammenstilledes deraf vilde fremgaae, at det Væsentlige var skeet paa en tilfældig Maade.

Han spurgte dernæst, om det Tilfælde, ved hvilket den nyere Philosophie kom til at begynde med Tvivl, maaskee var af den Beskaffenhed, at det skjulte en Nødvendighed i sig, der i næste Øieblik forklarede det Tilfældige; om hiint Tilfælde var af samme Beskaffenhed som det Tilfælde, ved hvilket Newton opdagede Loven for Faldet; thi uagtet det var et Tilfælde, forklarede dog den

opdagede Lov i næste Øieblik Tilfældet selv som en Nødvendighed. Det var da i saa Fald kun tilsyneladende, i ufuldkommen historisk Forstand saa, at den nyere Philosophie ved et Tilfælde var begyndt med Tvivl, da den i samme Øieblik maatte opdage Nødvendigheden af, at den var begyndt saaledes. For den nyere Philosophie som et historisk Aktstykke kunde denne Nødvendighed endnu ikke opdages, da den nyere Philosophie endnu ikke var afsluttet. Opdagedes da denne Nødvendighed, saa maatte det være i evig Forstand, fordi den nyere Philosophie var Philosophien overhovedet. Denne Opdagelse vilde da være afgjørende for enhver Fremtid, og tilbagevirkende paa enhver Fortid med Hensyn til Spørgsmaalet om Philosophiens Begyndelse. Forsaavidt var da hiin Sætning undergaaet en Forvandling, hvorved den blev identisk med den første Sætning.

b. Om det var ved en Nødvendighed, at den nyere Philosophie var begyndt med Tvivl?

Her spurgte han, hvorledes det Foregaaende maatte være beskaffent, der nødvendiggjorde den nyere Philosophies Begynden med Tvivl; om dette Foregaaende var en Philosophie eller noget Andet. Paa dette Spørgsmaal svarede han sig selv, at det efter Sætningens Ord vel maatte være en Philosophie. Hvorledes da den Philosophie maatte have været beskaffen, der kunde gjøre det nødvendigt for den nyere Philosophie at begynde med Tvivl? Om nu den Philosophie, der ved sin Forudgaaen havde gjort det nødvendigt for den nyere Philosophie at begynde med Tvivl, om den Philosophie og den nyere Philosophie alene vare Philosophie, saaledes, at hvis der tilforn havde været en Philosophie i Verden, der havde begyndt paa en anden Maade, denne da maatte finde sig i ikke at være Philosophie? Han spurgte videre, om hiin forudgaaende Philosophie selv var begyndt ved et Tilfælde eller ved en Nødvendighed. For ikke her at føres for vidt, søgte han at gjøre sig Rede for Følgende: naar den nyere Philosophie ved en Nødvendighed begynder med Tvivl, saa er dens Begynden bestemmet i Fortløb med en <tidligere> Philosophie. Vilde man da

sige noget Historisk om, hvad Philosophien begynder med, saa maatte man vel snarere nævne Det, med hvilket hiin forudgaaende Philosophie begyndte, forsaavidt som den nyere Philosophies Begynden kun var en Consequents indenfor en tidligere Begynden. (Antages dette, da vilde det virke forstyrrende paa den første Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl.) Han indsaae forøvrigt allerede her den Vanskelighed, han senere maatte komme ind paa, at en saadan Consequents blev vanskelig at tænke, fordi den Begynden, med hvilken den nyere Philosophie begyndte, var bestemmet som en Løsriven. Det maatte da være en egen Art af Consequents, den nemlig, ved hvilken af Eet fremkommer det Modsatte. Dette pleiede ellers at kaldes et Spring.

Han fastholdt imidlertid indtil videre, saa godt han kunde, den Tanke, at det var ved en nødvendig Consequents, at den nyere Philosophie var begyndt med Tvivl. Han sluttede da, at den nyere Philosophies Begynden maatte være en for Philosophien væsentlig Begynden, da man jo ikke kunde være berettiget til, uden blot historisk og tilfældigt, at udsige noget Væsentligt om en Udvikling, der endnu ikke var afsluttet; det kunde jo maaskee bag efter vise sig, at Begyndelsen slet ikke var en Begyndelse til Noget, men en Misforstaaelse, og altsaa mindst af Alt en Begyndelse til en Philosophie. Den begyndende Philosoph kunde jo dog ikke være berettiget til at sige: med mig begynder den nyere Philosophie; hans Eftermands Sanction var heller ei tilstrækkelig, med mindre Udsagnet selv var et væsentligt om al Philosophie. Var Udsagnet saaledes at forstaae, da var jo igjen Sætningen forvandlet i Lighed med hiin første Sætning.

§ 3. Ahnelse.

Ved hele den foregaaende Overveielse var han ikke kommen et Skridt videre. Dette smertede ham. At antage, at den tredie Sætning og den første Sætning vare identiske, kunde han ikke beslutte sig til, da han ikke kunde tiltroe en saadan forstyrrende Tautologie. Forstyrrende var den, forsaavidt den opfordrede Menneskene til at tænke noget Forskjelligt, uagtet der blev tænkt det

Samme. Tænkte man det Samme ved begge Sætninger, saa var Tautologien forstyrrende. Forskjelligheden kunde han ikke fastholde uden ved at foretage en lille Forandring, ved hvilken Sætningen blev en historisk Ubetydelighed, som hvis man sagde: Cartesius begyndte med Tvivl, adskillige andre Philosopher fulgte hans Exempel. En saadan Sætning lod der sig, philosophisk talt, Intet indvende mod. Skulde en saadan Sætning frembyde Vanskeligheder, da maatte disse være af historisk Art, saaledes f. E., om det virkelig forholdt sig saaledes at de selv sagde, at de havde gjort det, eller saaledes, om det virkelig var sandt, at de havde gjort, hvad de sagde, de havde gjort.

Forgjeves haabede han ved at lytte til Andres Tale, at faae nogen Oplysning, forgjeves. De brugte den første og den tredie Sætning som aldeles identiske; snart sagde de det Ene, snart det Andet, snart begge Dele paa eengang; snart brugte den Ene i Samtalens Løb den ene Sætning, den Anden svarede ham med den anden Sætning, og de forstode hinanden, og forstode, at de sagde det Samme. Forklaret blev Sætningen ikke, og det kunde han dog netop nu behøve, og hans egen Selvtænkning havde gjort ham modtageligere for Andres Veiledning. Dog Forklaringen udeblev, derimod blev Sætningen stundom saa hurtigt gjentaget af de Talende, at han næsten blev svimmel ved denne Eensformighed. Han vendte da stedse bekymret hjem; thi hvad der faldt de Andre saa let, at de blot behøvede løst at henkaste det, det faldt ham saa tungt at tænke.

Han gjennemtænkte Sætningen atter og atter, han søgte at glemme hvad han havde tænkt, for atter at begynde, see! han kom altid til det Samme. Dog kunde han ikke forlade den, det var som fængslede en gaadefuld Magt ham til den, som blev det hvidsket til ham: der skjuler sig Noget bag ved denne Misforstaaelse. Hvad han da havde adskilt, idet han meente, at Sætningen enten maatte være en reen philosophisk Sætning eller en reen historisk, det søgte han nu at combinere. Han tænkte, det er vel Hemmeligheden, at den nyere Philosophie paa eengang er den historiske og den evige, og hvad mere er, den er sig selv dette

bevidst. Det er jo en Forening ligesom Foreningen af de tvende Naturer i Christo. Ved hvert et Skridt den nyere Philosophie gjør, bliver den sig dettes evige Betydning bevidst, eller rettere, den bliver sig den bevidst, førend den gjør Skridtet; thi ellers lod det sig tænke, at Skridtet selv var et saadant, der aldrig kunde faae evig Betydning, med mindre Philosophiens historiske Fremadskriden var absolut identisk med Ideens egen Bevægelse. Men da vilde en saadan Fremadskriden ikke være en historisk. Den nyere Philosophie vilde da ikke behøve at undergaae nogen Forvandling, nogen retrograd Forklarelse, nogen Glemselens Luttrelse for at optages i Systemet, men indtil den ubetydeligste Detaill gaae lige lukt ind i Systemet, i samme Forstand, som hvis en historisk Mand var saa poetisk at hvert Ord af ham hver hans Mine var pure Poesie, han da ikke behøvede at undergaae nogen Forvandling for at gaae ind paa Scenen, men kunde gaae lige ind fra Gaden af, aldeles som han gik og stod, og blot være ganske ugeneret.

Endnu vilde det dog ikke blive klart for ham, hvorledes han skulde tænke en saadan Combination. Hans Sjæl ængstedes i ahnelsesfuld Uro, han ahnede, at det maatte være noget Overordentligt, han ahnede, at det at være Philosoph nuomstunder maatte være noget ubeskriveligt Vanskeligt. Hang det nemlig saaledes sammen med den nyere Philosophie, saa maatte det jo gaae paa en lignende Maade med den enkelte Philosoph. Denne maatte da blive sig selv <bevidst>, i denne Bevidsthed af sig selv tillige blive sig sin Betydning bevidst som Moment i den nyere Philosophie, den nyere Philosophie igjen bevidst som Moment i en foregaaende Philosophie, denne igjen bevidst som Moment i den evige Philosophies historiske Udfoldelse. Philosophens Bevidsthed maatte da omfatte de meest svimlende Modsætninger: sin egen Personlighed, sit lille Amendement — alverdens Philosophie som den evige Philosophies Udfoldelse.

Det varede længe, inden det lykkedes ham correct og bestemt at tænke denne uhyre Tanke. Som en Mand, der vælter en tung Byrde op af et Bjerg ofte overvældes, saa hans Fod glider og

Byrden triller ned, saaledes gik det ham. Endelig var han sikker paa sig selv, at han med Lethed kunde gjøre Bevægelsen. Han besluttede nu at lade Tanken virke med al sin Vægt; thi han gjorde Forskjel mellem Tænkningens Besværlighed og Tankens Vægt. Som historisk Tanke tænkte han Tanken med Lethed. Han havde samlet nye Kræfter var ganske integer, han stillede sig ligesom ind under Tanken — og see! den overvældede ham, han besvimede. Da han var kommen til sig selv, turde han næsten ikke vende sin Opmærksomhed til hiin Tanke, det forekom ham, at det var til at blive afsindig over, idetmindste naar man ikke var mere nervestærk end han. Desto større var hans Beundring af dem, der formaaede at tænke Sligt saa let, som var det Hele kun Narrestreger.

Han blev mismodig; men idet han saaledes hensank i Mismod, fik han, halvt mod sin Villie, atter fat paa hiin uhyre Tanke. Han var for bekymret til egentlig at tænke, men det forekom ham, som om hiin Tanke, der syntes saa uhyre positiv, dog egentlig var en Skepsis, da den Enkeltes Viden bestandig dog kun var en Viden om sig selv som Moment og om sin Betydning som Moment. Under Forudsætning af, at dette virkelig var muligt, Noget han dog ikke ret kunde fatte, da det ikke blev ham klart, hvorledes et Moment kunde blive sig bevidst blot som Moment, da denne Bevidsthed var en Umulighed uden en Bevidsthed, der var mere end en Bevidsthed om sig selv som Moment, da ellers min Bevidsthed maatte ligge i et Andet — saa blev dog denne Viden en høist relativ Viden og ingenlunde en absolut Viden. Men hvorledes var det muligt, at hvert enkelt Moment tillige blev sig sin evige Gyldighed bevidst som Moment i det Hele? Saa maatte jo den Enkelte være alvidende, og Verden være færdig.

At den Enkelte kunde blive sig det Evige bevidst, det kunde han vel fatte, og det havde vel ogsaa en tidligere Philosophie meent, saafremt der ellers havde været en saadan; men at blive sig det Evige bevidst i den hele historiske Concretion, endog efter den Maalestok, at det ikkê blot angik det Forbigangne, det troede han var forbeholdt Guddommen. Han kunde heller ikke fatte, i

hvilket Tidsmoment man blev sig selv saaledes forklaret, at man, skjøndt sig selv nærværende blev sig selv forbigangen. Det troede han maatte forbeholdes Evigheden, og at Evigheden kun abstrakt var tilstæde i Tiden.

Forsaavidt der havde været en tidligere Philosophie, havde vel ogsaa den enkelte Philosoph benyttet Forgængerne, seet, at han kunde tilegne sig Dette, berigtige Hiint o: s: v:, men det var vel ikke faldet ham ind, at ville gjennemskue den evige Nødvendighed, med hvilken den ene Philosoph fremgik af den Anden, han selv af sine Forgængere i en evig Continuitæt. Kunde det end lykkes Tænkningen med Hensyn til det Forbigangne at ahne en saadan indre Nødvendighed, hvorved da ogsaa blev at bemærke, at jo mere fjernet det var, desto større blev Muligheden af en Skuffelse, med Hensyn til det Nærværende syntes det ham en Umulighed. Dette fik da ikke Lov at blive et Nærværende af Iver for, at det jo før, jo hellere skulde blive et Forbigangent, men paa den Maade blev det ingen af Delene. Herover blev han sig selv klar ved at betragte det personlige Liv. Naar Een skuer tilbage over sit Liv, da kan især den tidligere Deel deraf vel vise sig som gjennemtrængt af en Nødvendighed. Hvis derimod Een idet han begynder et bestemt Tids-Afsnit først vil blive sig dette bevidst i sin evige Gyldighed som Moment i sit Liv, saa vil han netop forhindre det fra at komme til at faae Betydning, idet han vil ophæve det, førend det har været, idet han vil, at det, der er et Nærværende, i samme Moment skal vise sig for ham som et Forbigangent.

Det var, forekom det ham, allerede en betænkelig Sag, om Een vilde paatage sig at prophetere. Og dog, ligesom man kunde ahne en Nødvendighed i det Forbigangne, saaledes lod det sig jo ogsaa tænke, at der lod sig ahne en Nødvendighed i det Tilkommende. Det Philosophien imidlertid vilde gjøre var noget endnu Vanskeligere, det var at gjennemtrænge Alt med Evighedens og Nødvendighedens Tanke, at gjøre dette i det præsentiske Øieblik, det var at dræbe det Præsentiske med Evighedens Tanke og dog bevare dets friske Liv, det var at ville see det, der skeer, som det der er skeet og paa samme Tid som det, der skeer, det var at ville vide

det Tilkommende som et Nærværende og dog paa samme Tid som et Tilkommende.

Saavidt var han kommen i Betragtningen af hiin Sætning. Det var ikke skeet saa hurtigt, som det her er blevet fortalt, det havde kostet ham Tid og Flid; men hans Møie var kun slet belønnet; thi skulde han have en Mening om, hvad der laae i den omtalte Sætning, da var det denne, at den var en Umulighed. Dog dette havde han ikke Mod til at troe.

Cap. II
Philosophien begynder med Tvivl.

Han sammenstillede først denne Sætning med Sætningen No 2, at man maa have tvivlet for at komme til at begynde at philosophere. Han indsaae let, at de ikke sagde det Samme; thi medens den første bestemte Tvivlen som Philosophiens Begyndelse, bestemte den anden Tvivlen som Noget, der gik forud for Begyndelsen. Da han blandt Andet ogsaa af den Grund havde fæstet sin Opmærksomhed paa hine Sætninger, fordi de maatte tjene til at oplyse ham Forholdet mellem den Sætning de omnibus dubitandum est og Philosophien, og derved gjøre hans Udsigter til at komme ind i Philosophien mere eller mindre smilende, saa glædede Sætningen No 1 ham naturligviis; thi den syntes at være den nærmeste Vei. Den talte ikke om Tvivlen som et forud for Philosophien Gaaende, den lærte, at man i Tvivlen var i Philosophiens Begyndelse.

§ 1. Er Sætningen identisk med Sætningen No 3?

Det var ham en besynderlig Tanke, at Tvivlen hørte med til Philosophien. Det forekom ham som gik det omvendt med denne Sætning i Forhold til som det gik med Sætningen No 3. Denne syntes nemlig at være en historisk Sætning, men viiste sig ved nærmere Prøvelse at maatte være en philosophisk Sætning, om det end ikke lykkedes ham at forstaae den som saadan. Sætningen No 1 viser sig ved første Øiekast at være en philosophisk Sætning,

da den taler om Philosophien i Almindelighed, ved nærmere Eftersyn synes den historisk. Den udsiger, at Philosophien begynder med et negativt Princip, men dette indeholder en Polemik ikke blot mod Dette eller Hiint, som staaer udenfor Philosophien, men imod et Princip i Philosophien. Da det nemlig vilde være meningsløst at polemisere mod Intet, saa forudsætter det et Foregaaende. Er dette Foregaaende ikke et Princip, saa er Polemiken Philosophien uværdig, ja saa er Sætningen end ikke negativ men positiv; thi dersom jeg ved min Polemik blot udelukker det Ueensartede saa er min Sætning egentlig ikke en Polemik, men en Udtalelse af det Høiere, jeg har. Men denne Polemik mod noget Eensartet kan Sætningen ikke være uvidende om; thi medens et positivt Princip, som umiddelbart, kan være uvidende om, hvad det udelukker, kan et negativt Princip aldrig være uvidende derom. Sætningen selv indrømmer da et foregaaende philosophisk Princip.

Havde det været et positivt Princip, med hvilket Philosophien begyndte, saa vilde man slet ikke kunne udlede denne Consequents med Hensyn til det Historiske. Saavidt han vidste, lærte Grækerne, at Philosophien begynder med Forundring. Et saadant Princip kan ikke give Anledning til nogensomhelst historisk Consequents. Hvis en senere Tænker antog det Samme, da vilde man slet ikke være berettiget til deraf at slutte, at hans Mening var, at man skulde begynde med Forundring over, at Plato og Aristoteles havde forundret sig. Forundring er nemlig en umiddelbar Bestemmelse og har ingen Reflexion paa sig selv. Tvivl er derimod en Reflexions-Bestemmelse. Naar en senere Philosoph sagde: Philosophien begynder med Forundring, saa var han strax i Continuitet med Grækerne. Disse havde forundret sig, han forundrede sig ogsaa, disse havde maaskee forundret sig over Noget, han forundrede sig over Andet. Saa ofte derimod en senere Philosoph gjentager eller udsiger disse Ord: Philosophien begynder med Tvivl, saa ofte afbrydes Continuiteten; thi Tvivlen er netop Polemiken mod det Foregaaende. Jo betydningsfuldere Den er,

lærte Grækerne, at Philosophien begynder med Forundring] sml. $8_{,2}$. $13_{,23}$. — S. V. IV, S. 244.

der gjentager Sætningen, desto mere svælgende bliver Afbrydelsen, medens i det andet Tilfælde jo betydningsfuldere Den er, der gjentager hiin Sætning, desto mere bliver den bestyrket og bekræftet. Vel blev ogsaa i det første Tilfælde Sætningen bestyrket ved Gjentagelse, men den blev netop bestyrket til at adskille.

Jo mere han da gjennemtænkte Sætningen, desto mere viiste den sig at være en historisk Sætning og identisk med No 3, saaledes, at han her paa omvendt Maade kom ligesaa vidt som før. Dog dette var ikke nok; han opdagede tillige en ny Vanskelighed. At den Enkelte kunde faae i Sinde at tvivle, det kunde han vel begribe, men han kunde ikke forstaae, hvorledes det kunde falde ham ind at sige det til et andet Menneske, mindst som en Veiledning (en anden Sag var det, hvis det var for at afskrække); thi hvis det andet Menneske ikke var meget langsom, saa maatte han vel svare: „det skal Du have Tak for, men Du maa tilgive, at jeg nu ogsaa tvivler om dette Udsagns Rigtighed." Hvis nu den Første af Glæde over den Andens Taksigelse vilde fortælle en Trediemand, at de vare blevne enige om at tvivle om Alt, saa vilde han egentlig gjøre Nar af den Trediemand, da deres Enighed kun var et aldeles abstrakt Udtryk for deres Uenighed, med mindre de gjensidigen vare saa uhøflige, at ansee hinanden for Intet, hvilket vilde være en ny Modsigelse, da den, der havde fremsat Sætningen jo vel maatte ansee sig selv for Noget, men ogsaa ansee den Anden for Noget, siden han vilde indvie ham deri. Den Første kunde heller ikke vredes over den Andens Adfærd, thi han kunde jo dog ikke ville, at denne skulde være et ufuldkomnere Væsen end han, og fremfor Alt ikke ville, at denne skulde være inconsequent, ligesaa lidet som i Oldtiden Anaxarchos, der var falden i en <dyb> Grøft, blev vred paa Pyrrhon, der gik ham forbi uden at hjælpe ham op, men tvertimod priiste ham derfor, da det var ham et Beviis for, at de i Sandhed vare enige <i>, at en Philosoph bør være ligegyldig og umedlidende.

Skjøndt Johannes vel kunde fastholde dette, saa var hans Sinds-

Anaxarchos osv.] Diogenes Laert. IX 63; efter den til A 59 anf. Overs. 1. Bd., S. 429.

stemning af den Beskaffenhed, at han ikke havde Mod til saaledes at være consequent ligeoverfor lovpriste Sandheder. Var det end inconsequent af Geniet at ville fordre det af noget Menneske, saa var det dog consequent af en Stakkels Student at gjøre det. Han indsaae vel det Ufuldkomne i den Maade, paa hvilken han tilegnede sig Sandheden, men derfor vilde han dog ikke slippe Sætningen. Han stræbte da atter at tænke over den, for at see, hvorledes han kunde komme i Forhold til den. Det var endnu ikke Sætningen selv han vilde gjennemtænke; thi han maatte jo først vide, om det kunde lykkes ham at komme i Forhold til den. Han spurgte derfor ikke saaledes: om Tvivlen som Begyndelsen er en Deel af Philosophien eller den er hele Philosophien? Hvis den er en Deel, hvilken da den anden Deel er? Om det er Visheden? Om disse Dele ere i al Evighed adskilte? Hvorledes der kan være tale om et Hele,naar dets Dele udelukke hinanden? Hvad nemlig Epicur paa en sophistisk Maade havde gjort gjeldende med Hensyn til Frygten for Døden, at man ikke skal bekymre sig om den; thi naar jeg er, er Døden ikke, naar Døden er, er jeg ikke, det forekom ham her at have sin Sandhed. Om der da var Noget, der forenede disse tvende Dele til Hele? Saaledes spurgte han ikke, men derimod om den Enkeltes Forhold til hiin Sætning.

§ 2. Hvorledes den Enkelte forholder sig til hiin Sætning?

Medens nu hans Sjæl gik svanger med at overveie dette Spørgsmaal (saa længe nemlig han ikke kunde spørge, saalænge slyngede Tanken sig ængstende om ham, saasnart han kunde begynde at spørge, da var han lykkelig, da viklede han sig ud af Tanken, idet Tanken ‹samtalende› udviklede sig for ham) hørte han en Dag en af de Philosopherende, der i Anledning af hiin Sætning yttrede sig saaledes: „denne Sætning tilhører ikke nogen enkelt Philosoph, det er en Sætning af den evige Philosophie, til hvilken Enhver, der vil tilhøre Philosophien, maa slutte sig.“ Han bemærkede tydelig, hvorledes disse Ord bevægede Tilhørerne, han selv følte

Epicur osv.] se Diog. Laert. X,125; i den til A59 anf. Overs. 1. Bd., S. 502.

sig saligt gjennemzittret af Begeistringens meddelsomme Rystelser. Han ilede hjem gladere end Robinson, da han havde fundet Fredag. Underveis gjentog han Ordene for at være sikker paa, at hans Hukommelse ikke skulde bedrage ham.

Den evige Philosophie, sagde han nu, den evige Philosophie, hvad vil dette sige? Det er et herligt Prædikat, og intet Prædikat kan være for herligt om Philosophien; men i samme Grad som Prædikatet bliver herligere, i samme Grad bliver det vel ogsaa tydeligere og klarere. Den evige Philosophie. Er det den Philosophie, der er ligegyldig mod Tiden? I saa Fald er det jo den abstrakteste Philosophie, der i sin Abstraktion hverken har Begyndelse eller Ende. Denne kan det dog ikke være, da hiin Sætning taler om en Begyndelse. Er det den Philosophie, der har Historien i sig, den salige Forklarelse af Philosophiens indholdsrige Liv, en Forklarelse, der bedst kan sammenlignes med den, hvilken ethvert Menneske, naar hans Liv engang er afsluttet, forventer i Evigheden? Er det denne, da kan man stricte taget kun forvente den. — Hans Sjæl begyndte allerede at blive mismodig; hine begeistrende og mægtige Ord de vare saa troløse! Dog stod hans Tro endnu til den sidste Deel af Talen: „Enhver, der vil tilhøre Philosophien, maa slutte sig til denne (ɔ: den evige Philosophie).“ Dog hvorledes man skulde bære sig ad dermed, derom havde den Talende ikke yttret det Mindste. Hvad hjalp det da at faae at vide, at der var en evig Philosophie, til hvilken Enhver skulde slutte sig, naar ikke Enhver fik at vide, hvorledes han skulde bære sig ad dermed, eller naar slet Ingen fik det at vide; idetmindste var der Ingen af de Hørende, der havde faaet mere at vide end han? Og dog gjorde det ham ondt, han syntes Ordene vare saa skjønne, han kunde ikke lade være at lytte efter dem, ligesom man vœemodig stirrer efter Vildgæssenes Flugt i Skyen; Enhver der vil tilhøre hiin Verden, han maa slutte sig til dem, og dog har man endnu aldrig seet Nogen, der er fløiet med dem.

Ordene havde ikke hjulpet ham videre, tvertimod forekom de ham ved nærmere Eftertanke netop at ende der, hvor han var ifærd med at ville begynde, førend han fik dem at høre; thi det

var jo netop det, han vilde til at udforske, hvorledes den Enkelte maa forholde sig til hiin Sætning, og altsaa og hvorledes den Enkelte maa slutte sig til Philosophien. Han indsaae godt, hvor lidet opbyggende denne Overeensstemmelse var for ham; thi den lod sig vel forklare deraf, at han stod og skulde begynde der, hvor de Andre allerede havde endt. Deraf Ligheden. Saaledes ligner ogsaa Enden paa et mathematisk Beviis aldeles Begyndelsen. Den, der begynder, han siger f. E.: i et retvinklet Triangel er Qvadraten paa Hypothenusen ligesaa stor som Quadraten paa begge Cathederne. Den, der ender, siger aldeles det samme, kun føier han til: quod erat demonstrandum. Det smertede ham, at de Philosopherende bare sig saaledes ad, det var Synd af dem, at de aldrig forklarede Noget, der kunde jo dog være den, der behøvede det.

Han var atter ifærd med at følge sin egen Tænkens Hang, Spørgsmaalet svævede ham allerede paa Læberne, da blev der igjen kaldt ad ham, idet han hørte en af de Philosopherende gjøre en Bemærkning, der forekom ham af yderste Vigtighed. Den Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl, var overhovedet ofte Gjenstand for Omtale. Han hørte nu: at Philosophiens Begyndelse er en tredobbelt; den absolute Begyndelse er det Begreb, der ogsaa er Systemets Ende, Begrebet af den absolute Aand; den objektive Begyndelse er den absolut ubestemte Værens Begreb, den meest enkelte Bestemmelse, der existerer; den subjektive Begyndelse er den Bevidsthedens Gjerning, ved hvilken denne opløfter sig til Tænken eller til at sætte Abstraktionen.

Denne Bemærkning gjorde et velgjørende Indtryk paa Johannes, den forekom ham at være paalidelig og trofast, og om den end ikke havde Begeistringens berusende Magt, saa syntes den at have Klarhed og Besindighed. Det var ham dog Paafaldende, at denne Bemærkning, der jo vilde oplyse hiin Sætning om Philosophiens Begynden med Tvivl, til den Ende forklarede, at Philosophiens Begynden var en tredobbelt, nævnte hver enkelt især, men at

Han hørte nu osv.] sml. P. M. Stilling, Philosophiske Betragtninger over den speculative Logiks Betydning for Videnskaben (Kbh. 1842), S. 9 ff. 19 ff. 38 ff. 68 f. den absolute Begyndelse] sml. Heiberg, Perseus Nr. 1, S. 36. 39 f.

derimod ingen af disse Begyndelser bar Navn af at være Philosophiens Begynden med Tvivl. Vilde han forklare dette saaledes, at Philosophien havde fire Begyndelser, og den fierde var Tvivlen, saa var han i den Forlegenhed, at maatte antage, at Forklaringen havde forklaret Alt, kun ikke det, han ønskede at faae forklaret. Skulde da nogen af de nævnte Begyndelser være den, om hvilken han spurgte, da indsaae han vel, at det maatte være den tredie; thi Overveielsen om Philosophiens absolute og objektive Begyndelse den maatte overlades til dem, der allerede vare blevne Philosopher. Den subjektive Begyndelse derimod det var jo den, ved hvilken den Enkelte fra ikke at have været Philosoph begyndte at blive Philosoph. Dette var altsaa den, om hvilken han spurgte; thi han spurgte jo ikke om hiin Sætnings Forhold til Philosophien, men om sit Forhold til hiin Sætning, og sit derved mulige Forhold til Philosophien.

„Den subjektive Begyndelse", blev der sagt, „er den Bevidsthedens Gjerning, ved hvilken denne (ɔ: Bevidstheden) opløfter sig til Tænken eller til at sætte Abstraktionen." Dette forekom ham meget skjønt, især meget opløftende; men derved var hans Bevidsthed endnu ikke løftet op. Skulde denne Begyndelse være den, om hvilken han talte, da var det ham dunkelt, hvorfor den nu fik en positiv Form istedenfor, at den ellers fik en negativ Form. Vel indsaae han, at man ved Opløftelse og ved Tvivl kunde komme sammesteds hen, men Continuiteten var dog en ganske anden. Hvis saaledes Een for at komme til at philosophere, opløftede sig over Sandsningen, en Anden af samme Grund tvivlede om Sandsningen, saa kom de maaskee begge sammestedshen, men Bevægelsen var forskjellig; og Bevægelsen var det jo han nærmest spurgte om. Dertil kommer, at ⟨da⟩ det at opløfte sig var et positivt Princip, saa vilde deraf ingen historisk Consequents kunne drages med Hensyn til en foregaaende Philosophie, saaledes som af Tvivlens Princip. Vilde man da, at disse tvende Udtryk, at opløfte sig og at tvivle, skulde være identiske? Det var jo en Urimelighed, da de ikke vare identiske. Hvorfor brugte man da to Udtryk? Hvorfor forklarede man det vanskeligere Udtryk ved et lettere

Udtryk, der tillige forklarede noget ganske Andet, og altsaa ikke forklarede det, det skulde forklare? Det Udtryk, han hørte atter og atter gjentage, var: Philosophien begynder med Tvivl, det andet Udtryk hørte han langt sjeldnere. Skulde da Sætningen være en Misforstaaelse, Forklaringen derimod være Sætningen? Det var jo utænkeligt; og selv om det var saa, da vilde den vel have sin Betydning som Sætning, men selv trænge til en Forklaring; thi at sige: Begyndelsen er den Akt, ved hvilken man begynder, det var noget Lidet for en Forklaring. Det maatte da nærmere bestemmes, hvad det var for en Akt, hvorledes den Enkelte blev istand til at udføre den.

Han besluttede da nu at begynde der, hvor han tidligere var ifærd med at begynde, at følge Spørgsmaalets Ønske saaledes som han fornam det i sin Sjæl.

a. Hvorledes den Enkelte, der fremsætter hiin Sætning, forholder sig til den?

Til den Ende spurgte han, om hiin Sætning i timelig Forstand havde existeret til alle Tider, saaledes, at Enhver havde kjendt dens Indhold, om end Ingen havde fremsat den som Sætning? Om det vilde gjælde om hiin Sætning, hvad der vilde gjælde om den Sætning, Mennesket er dødeligt? — Om det, den udsagde, var Noget, Menneskene til alle Tider havde gjort, uden at blive sig dette bevidst; om det var Noget, der laae den umiddelbare menneskelige Natur nærmest? Saaledes, hvis Ingen nogensinde havde forklaret Noget om, hvad det er at forundre sig, saa vilde dog ethvert Menneske have gjort det. — Om Sætningen i evig Forstand havde existeret til alle Tider, men dog var bleven opdaget i Tiden? Om det gjælder om hiin Sætning, hvad der gjælder om mathematiske Sætninger, at de, idet de opdages, opdages i deres Evighed? — Om den i evig Forstand vedblev at existere til alle Tider, saaledes som en philosophisk Sætning gjør det? — Om dens Personlighed, der havde opdaget Sætningen, blev ligegyldig, efterat Sætningen var opdaget, saaledes som det er Tilfældet med mathematiske og metaphysiske Sætninger? — Om det var af

Vigtighed for Sætningen, at man kjendte dens Personlighed, der havde fremsat den? Saaledes fordrede man jo ved religiøse Sætninger endnu et Kjendskab til den Talendes Personlighed, saaledes ogsaa til en vis Grad ved ethiske Sætninger; thi Enhver kunde vel udsige en religiøs og en ethisk Sætning, men deraf fulgte ikke, at den i Enhvers Mund blev til en religieus og en ethisk Sætning, med mindre man vilde antage, at det var ligegyldigt, om det var Christus der sagde, han var Guds Søn, eller et hvilketsomhelst Menneske; eller at det var ligegyldigt, om det var en Mand, der virkelig kjendte sig selv, der sagde: kjend Dig selv, eller et hvilketsomhelst Menneske. Sætningen blev vel den samme, og dog blev den en anden, det vil sige, den blev i det ene Tilfælde en Sætning, i det andet Passiar, medens derimod en mathematisk Sætning er aldeles ligegyldig ved, om det er Archimedes eller Arv der fremsætter den, naar den blot fremsættes rigtigt. Personligheden gjør i det ene Tilfælde Intet, i det andet Alt, som jo og i det borgerlige Liv formelt seet Enhver kunde være Cautionist og dog gjorde det en absolut Forskjel, hvo Cautionisten var. — Hvorledes da den Personlighed maatte være bestemmet, der skulde fremsætte den? Om han maatte være et Talent, og om dette var tilstrækkeligt saaledes, at naar han blot havde Talent, var han bemyndiget til at fremsætte Sætningen? Til at fremsætte en mathematisk Sætning fordredes et mathematisk Talent. Den, der kunde fremsætte den, beviste, at han havde Talentet; og vilde man tænke sig det urimelige, (hvilket dog altid blev en Urimelighed paa Grund af den fuldkomne Immanents af Talentet i Fremstillingen) at Een, som ikke havde Talent, kunde gjøre det, saa beholdt Sætningen ligemeget sin Sandhed, sin mathematiske Sandhed ɔ: sin væsentlige Sandhed, saaledes som jo og i det daglige Liv en Obligation, der lyder paa Ihændehaveren, er lige kraftig, enten en riig Mand eller en fattig Mand eier den, enten det er en Tyv eller en virkelig Eier, der besidder den. Ved religiøse og ethiske Sætninger var det ikke saaledes. Kunde man lære et toaars Barn en mathematisk Sætning†, saa blev denne i

† *I Marginen:* hvis en gal Mand fremsagde den,

dettes Mund væsentlig ligesaa sand som i Pythagoras's; lærte man et toaars Barn at sige disse Ord: jeg troer, at der er en Gud til, eller: kjend Dig selv, saa vilde Ingen reflektere derpaa. — Er da Talentet selv ikke den tilstrækkelige Myndighed? Fordres der ved religiøse og ethiske Sandheder ikke noget Andet, eller en anden Art af Myndighed, eller rettere hvad man egentlig kalder Myndighed; thi man gjør jo Forskjel mellem Talent og Myndighed? Om Een har Talent nok til at see Alt, hvad der ligger i en saadan Sætning, Talent nok til at fremsætte det, saa følger deraf ikke, at han selv troer det eller selv gjør det, og forsaavidt dette ikke er Tilfælde, da forvandler han Sætningen fra en religieus til en historisk, eller fra en ethisk til en metaphysisk. — Da det nu var ham klart, at forsaavidt der ikke skulde være 4 Begyndelser paa Philosophien, (og selv i dette Tilfælde vilde dog Slutningen blive den samme) saa maatte denne Sætning høre hjemme i den subjektive Begyndelse, Noget som ogsaa var klart deraf, at det vilde være Spilfægteri at tale om en objektiv Tvivl; thi en objektiv Tvivl er ikke Tvivl, men Overveielse. Den Sætning kunde derfor ikke, saalidet som nogen philosophisk Sætning, gjøre Fordring paa mathematisk Nødvendighed, men heller ei paa den philosophiske Nødvendighed, som enhver Sætning i den absolute og den objektive Philosophie gjorde det. Denne Sætning maatte da være af den Beskaffenhed, at den, der skulde fremsætte den, maatte opdage den, maatte have Talent, maatte have Myndighed.

b. Hvorledes den Enkelte, der modtager hiin Sætning, forholder sig til den, der fremsætter den?

Nogle Spørgsmaal her saae han vilde blive den anden Side af de foregaaende Spørgsmaal. Med Hensyn til disse fattede han sig derfor kort. Saaledes spurgte han, om hiin Sætning, efterat være fremsat, uden videre gjorde sig gjældende, enten man vilde det eller ikke, saaledes som den Sætning om Menneskets Dødelighed vilde det? — Om den gjorde sig gjældende med den Nødvendighed, at man ved at benægte den, udsatte sig for den inverse Conse-

quents, saaledes som den, der benægter en mathematisk Sætning, maa være forberedt paa den Consequents, at han ikke er et mathematisk Hoved? — Om Sætningen, saaledes som en mathematisk Sætning, var ligegyldig ved om flere fremsatte den, hverken vandt eller tabte derved? —

Det Spørgsmaal, han især fastholdt, var: om den blot lod sig fremsætte, eller den virkelig lod sig modtage? En mathematisk Sætning lod sig egentlig blot fremsætte; thi først naar man har modtaget den saaledes, at man selv kan fremsætte den, først da har man modtaget den, ellers er den slet ikke til for Een. Dette forklarede han af Mathematikens abstrakte Charakteer. Om hiin Sætning paa Grund af sin Negativitet ikke var af samme Art? Om det Negative ikke netop manglede Continuitet, uden hvilken ingen Meddelelse og ingen Modtagelse var tænkelig? Om det ikke, forsaavidt man gav det Negative Udseende af at have en saadan, var en Skuffelse? Om det Negative ikke var i Tankens Sphære hvad det Onde er i Frihedens, og altsaa, ligesom dette, uden Continuitet?

Om Sætningen da slet ikke lod sig modtage, men blot fremsætte; Enhver modtog den saaledes, at i det Øieblik, han fremsatte den, var det ligegyldigt af hvem, han havde modtaget den, eller om han havde modtaget den, da han først havde modtaget den, idet han selv fremsatte den? — Om den lod sig modtage, om den Enkelte ved en Anden kunde modtage den, om den skulde troes? Idet jeg nemlig troende modtager en Sætning, da er jeg ikke strax istand til at fatte den eller at udføre den, men dog modtager jeg den, idet jeg troer den, der fremsætter den. — Om maaskee Sætningen var af den Beskaffenhed, at der hos den, der skulde fremsætte den, fordredes Myndighed, hos den, der skulde modtage den, Tillid og Hengivelse? — Om den skulde troes saaledes, at den Enkelte ikke gjorde hvad Sætningen sagde, men troede, at den Anden havde gjort det? Om maaskee en enkelt Philosoph havde tvivlet for Alle, ligesom Christus havde lidt for Alle, og man nu blot skulde troe dette, ikke selv tvivle? I saa Fald var jo Sætningen ikke ganske rigtigt fremsat; thi Philosophien begyndte

da ikke for den Enkelte med Tvivl, men med Tro paa, at Philosophen N. N. havde tvivlet for ham. — Om Sætningen troende skulde tilegnes saaledes, at den Enkelte gjorde, hvad den sagde? Om da den, der havde fremsat den, havde saa fuldstændigt tvivlet om Alt, at den Enkelte blot repeterede hans Tvivl, og han saaledes i Troen paa Fremsætteren gjorde Tvivlens Bevægelser, saaledes som denne foreskrev det? Om der ved enhver Enkelt bestandig kom et nyt Moment af Tvivl til for den næste? Om man med Hensyn til det, der havde været den tidligere Enkelte muligt at tvivle om, om man med Hensyn til det skulde troe, at han havde tvivlet tilgavns, eller man atter skulde tvivle?

Jo mere Johannes tænkte over denne Sag, desto klarere blev det ham, at ad den Vei kom man ikke ind i Philosophien; thi hiin Sætning tilintetgjorde netop Forbindelsen. Han havde læst en Historie i et gammelt Eventyr om en Ridder, der af en Trold modtog et sjeldent Sværd, der foruden sine øvrige Egenskaber ogsaa havde den, at saasnart man trak det ud, krævede det Blod. Idet Trolden rakte ham det, da var Ridderens Lyst efter at faae det at see saa stor, at han øieblikkelig trak det ud, og see! da maatte Trolden bide i Græsset. Saaledes forekom det ham, at det maatte gaae med hiin Sætning, idet den Ene sagde den til den Anden, blev den i den Andens Haand et Sværd, der maatte dræbe den Første, hvor ondt det end gjorde den Anden paa den Maade at lønne sin Velgjører.

Den, der først, primitivt havde udfundet, at man maatte begynde med Tvivl, han havde ikke været i hiin Forlegenhed. Formodentlig havde han begyndt derpaa som paa et Vovestykke, om hvilket han ikke kunde vide, hvorvidt det vilde føre ham til Seier eller til Undergang. Den Enkelte derimod, der af en Anden skulde lære dette, han kom i Forlegenheden, og dersom hans Læremester ikke var meget hurtig, saa maatte han blive et Offer for sin Lærdom.

En saadan blodig Utaknemlighed kunde Johannes ikke beslutte sig til; men selv om han efterhaanden havde faaet Mod dertil, saa indsaae han vel, at der var en ny Vanskelighed; thi saa snart han

en Ridder, der osv.] sml. II A 36.

nu, det turde han sige med en god Samvittighed, mod sin Villie havde myrdet Mesteren, saa blev han jo selv Mester, havde ikke den mindste Gavn af sine Forgængere, og havde derimod Udsigter til enten at blive Enehersker i Philosophien, hvis han nemlig var den Sidste, der fremsatte hiin Sætning og ingen Efterfølger fik, det vil altsaa sige Enehersker over alle Philosopher, da han selv var den eneste; eller til at ende paa en lignende Maade som hans store Forgængere. Aller Anfang ist schwer, det havde han altid givet Tydsken Ret i, men denne Begyndelse forekom ham at være mere end svær, og det at kalde den en Begyndelse og betegne den ved denne Kategorie, forekom ham at være ligesom da Ræven henførte det at blive flaaet under Overgangens Kategorie.

Skjøndt nu disse Overveielser ingenlunde vare opmuntrende for ham, saa kunde han dog af og til ikke lade være at smile, som jo ofte Smiil og Taarer paa en underlig Maade berøre hinanden. Naar han betænkte, at han, der var saa uskyldigt et Blod, at man snarere skulde troe han var en Pige end en Mand, han som ikke nænte at gjøre en Flue Fortred, at han blev forvandlet til en blodtørstig Blaubart, der hug ikke Halmstraae, men udødelige Philosopher ned for Fode, saa følte han vel, hvor latterlig en Figur han kom til at spille, og at det Hele maatte gaae til med Hexerie. Han havde vel fattet, at en Forvandling maatte foregaae med Een, idet man blev Philosoph — men en saadan Forvandling!

Han besluttede da indtil videre at lade Sværdet blive i Balgen, og hellere at vedblive at være sig selv, end at blive Philosoph paa det Vilkaar.

Hvorledes det end iøvrigt stod sig med hiin Sætning og dens Forhold til Philosophien, saa meget indsaae han, at denne Begyndelse var en Begyndelse, hvorved man blev udenfor Philosophien, hvad enten man antog, at Philosophien virkelig vedblev at bestaae, om end den Enkelte ved sin Begynden udelukkede sig fra den, eller man antog, at denne Begynden tilintetgjorde Philosophien, hvorved man da ogsaa blev forhindret fra at komme ind i den.

hug ikke Halmstraae] maaske Indblanding af Fortællingen i Aristoteles Politik V, 10.1311 a, 20 ff. (i den til A 8 anf. Overs. af Garve, 1. Theil, S. 460).

Den skjønne Udsigt, som Sætningen havde aabnet ham, var forsvunden; han havde kun den Udvei at antage, at denne Begynden var en Begynden, der gik forud for Philosophiens Begynden. I saa Fald var Sætningen No 1 identisk med Sætningen No 2.

Cap. III

Man maa have tvivlet for at komme til at philosophere.

Det var, som Læseren erindrer, egentlig den Sætning: de omnibus dubitandum est, som Johannes vilde gjøre til Gjenstand for sin Overveielse. Forinden vilde han opmuntre sig ved Forestillingen om denne Sætnings Forhold til Philosophien. Hvad han nu, ved en fuldstændigere Prøvelse, havde udfundet, var kun lidet glædeligt; thi han var reduceret paa det fattigste Udtryk, at denne Sætning laae udenfor Philosophien og var en Forberedelse. Dog selv i dette Tilfælde vilde hans Stræben ikke være uden Belønning, forsaavidt han ved en saadan Forberedelse gjorde sig værdig til senere at begynde paa Philosophien.

Der var nu i en vis Forstand Intet til Hinder for ham i at gaae over til hiin Sætning; thi af hiin Sætning maatte han vel lære, hvad han havde at gjøre, for at han derpaa kunde udføre det. Dog meente han, at det vel var Umagen værd at undersøge, hvad det kunde betyde, at Philosophien fordrede en saadan Forberedelse. Dertil gav Sætningen No 2 ham Anledning.

At Philosophien fordrede en saadan Forberedelse, fandt han ganske i sin Orden, ja det tiltalte ham ret, hans Charakteer, der var ligesaa ydmyg som dristig, bifaldt det ganske. Selv om det var lykkedet ham, at forstaae Sætningen No 1 og ved Hjælp af den at slippe ind i Philosophien, vilde det dog have foruroliget ham, om han ikke var kommen for nemt dertil; thi at erholde Noget uden Vanskelighed det var et Paradox, for hans eventyrlige Sjæl, der helst søgte Besværligheder. Han vidste, at en saadan Forberedelse havde været Skik før i Verden; han vidste, at Pythagoras paabød sine Disciple Taushed, at de ægyptiske og indiske Philosopher havde brugt en lignende Prøvelsestid; han vidste, at i Kirken

havde Katechumenerne gjennemgaaet en lang Skole, før de bleve optagne i Kirken. Ja i Forhold til som det, hvori man skulde indvies, var betydningsfuldere, i samme Grad var Prøven strængere. De asketiske Munkeordener, den gigantiske Jesuiter-Orden var ham Exempler herpaa. Hvad Under da om Philosophien i vor Tid ogsaa fordrede en Prøvelse! Han fattede tillige, at det ikke sømmede sig for Disciplen at criticere Mesteren. Hvad denne fandt tjenligt at befale, det maatte man gjøre begeistret og tillidsfuldt, om det end var nok saa krænkende nok saa ydmygende. At Pythagoras fordrede Taushed, det forstod han; thi Discipelen bør det sig at tie; at Diogenes forlangte af Een, der vilde være hans Discipel, at han skulde bære en Krukke bag efter ham, kunde han godt forklare sig; at Katechumenen maatte staae udenfor Døren, knæle, naar de Andre stode opreiste, staae op, naar de Andre sad ned; at Novicen maatte forrette det groveste Arbeide — Alt dette fandt han i sin Orden, og han skulde aldrig betænke sig paa at efterkomme det, hvis det forlangtes af ham. Derimod blev han af en anden Grund lidt betænkelig ved den Forberedelse, der foreskreves ham, fordi den syntes ham ikke at være ydmyg og beskeden nok.

Den, der tvivler, han hæver sig over den, af hvem han lærer, og der er derfor intet Sindelag, som en Lærer mere maa misbillige hos Disciplen end Tvivl. Og dog var det Tvivl, der forlangtes af ham, det var ved at tvivle han skulde forberede sig til at blive Philosoph. Her var han atter i Forlegenhed. Maaskee, tænkte han, er det et fromt Bedrag. Maaskee vil man paa den Maade lære Disciplen at tye til Mesteren, ligesom man lader Barnet brænde sig paa Ilden; ikke advarer det derfor, men opmuntrer det dertil, fordi man anseer Erfaringen for den bedste Læremester. Dog denne Forklaring vilde ikke tilfredsstille, da fandt <han> en anden, idet han blev opmærksom paa, at der i Philosophiens Adfærd var noget Ophøiet og Nobelt. Naar Mesteren positivt befaler Di-

Pythagoras...Taushed] se Diogenes Laert. VIII,10; i den til A 59 anf. Overs. 1. Bd., S. 368. — Sml. 2,3.8,2. I A: 75, S. 59.175. Diogenes forlangte af Een osv.] sml. Diogenes Laert. VI,35 og 36; i den til A 59 anf. Overs. 1. Bd., S. 244 og 245.

sciplen at gjøre Noget, da er det vel lettere for Disciplen; thi Læreren overtager da Ansvaret. Derved bliver imidlertid ogsaa Disciplen et ufuldkomnere Væsen, der har sit Liv i en Anden. Ved at paalægge noget Negativt frigjør derimod Læreren Disciplen fra sig, gjør ham ligesaa stor som sig selv. Tillige er rigtignok Forholdet af Lærer og Discipel hævet. Dette indsaae Johannes vel. „End ikke det kan jeg vide", sagde han, „om det at tvivle virkelig er en Forberedelse. Jeg er overladt til mig selv, jeg maa gjøre Alt paa eget An- og Tilsvar. Kunde jeg end have ønsket endnu en Stund at vedblive at være umyndig, kunde jeg end have ønsket, at der var den, der vilde befale, at jeg maatte have Glæden af at adlyde, føler jeg end med Angst, at jeg saa ung er bleven myndig, er jeg ‹end› tilmode som en Pige, der for tidlig bliver gift — nu vel det maa saa være. Den Sætning: de omnibus dubitandum est er engang bragt ind i min Bevidsthed, jeg vil stræbe at gjennemtænke den af al min Magt, at gjøre, hvad den udsiger, af al min Lidenskab. Der skee saa hvad der vil; den føre mig til Alt eller til Intet, den gjøre mig klog eller gal, jeg vil sætte Alt paa Spil, men ikke slippe Tanken. Mine sværmeriske Drømme om at være Discipel ere forsvundne; før jeg fik Lov at blive ung, er jeg bleven gammel; nu seiler jeg i rum Søe. De Udsigter, jeg engang havde foregøglet mig om denne Sætnings Forhold til Philosophien, ere tilstoppede; jeg veed Intet om denne Sætnings Forhold til Andet; kun dens Vei følger jeg; „som den, der roer en Baad, vender jeg Ryggen mod Maalet."

Pars secunda.

Johannes søger at tænke propriis auspiciis.†

De omnibus dubitandum est.

Indledning.

Som Fisken, naar den i Skorpen af Vandet har snappet sit Bytte, søger ned til Havets Bund, saaledes blev Johannes nu ene med

Anm.† Af Omsorg for den unge Johannes Climacus og for at det ikke skal synes, at det er aldeles Taabeligheder han beskjæf-

hiin Sætning i Sjælens Dyb. En tidlang hengav han sig til de forskjellige Stemninger, som den blotte Besiddelse af et Noget, hvis sande Betydning man endnu ikke har indseet, fremkalder, han lod sig mangfoldigt bevæge af de mange Tanker om Opgavens Vanskelighed, om de indviklende Besnærelser, om de frugtesløse Forsøg, om de seirrige Øieblikke, ‹om den romantiske Maade, paa hvilken han vilde komme til at existere,› kort han nød en første Forelskelses søde Glæde og Smerte; thi det er som Hippel etsteds siger: „es geht mit den Wissenschaften wie mit der Liebe: die verstohlne ist die angenehmste." (cfr. Lebenslaüfe 1. p. 200.)

Efterhaanden som han mere og mere kom til sig selv, mere og mere følte Trang og Energie til i bestemtere Form at sætte sig Opgaven, stræbte han ogsaa at besinde sig paa, om der ikke i hvad han erindrede af de Philosopherendes Tale, skulde findes et veiledende Vink. En Reise omkring Verden tiltræder man ikke saaledes som man tiltræder en Spadseretour. Uden at kjende Reisens Møisommeligheder skjuler Sjælen sig i en vemodigt opløftende Andagt, idet Modet og Begeistringen kappes med en vis Angst i eventyrlig Dristighed. Men skjøndt man saaledes overlader sig til sig selv, er dog Intet naturligere end man agter paa deres Efterretninger, der have forsøgt det Samme. At Johannes her ikke turde vente i de Philosopherendes Tale at finde en saa fuldstændig Oplysning, som en Søemand har det i sit Kort, det indsaae han vel, men han vidste ogsaa, at Aanden ikke er underlagt Mangfoldighed, at dens Bevægelse er meget mere eensformig.

Idet han nu søgte at komme sin Hukommelse til Hjælp, da blev han ganske underlig tilmode, da det blev ham klart, at der næsten ikke var faldet et eneste Ord i de Philosopherendes Samtaler om

tiger sig med, skjøndt man strax seer, at han ikke er noget Paragraph-Genie, eller dresseret ved de sidste 10 Aars Compendier, vil jeg leilighedsviis minde om, hvorledes de Problemer, han berører tidligere have været gjort gjeldende i Philosophien.

Hippel ... p. 200] Lebensläufe nach aufsteigender Linie nebst Beylagen A, B, C. Meines Lebenslaufs Erster Theil (Berl. 1778). — Ktl. Nr. 1706—9.

alle de Fata og Eventyr, i hvilke den maatte forsøges der gik ud at tvivle om Alt. Og dog skulde man have ventet at høre dette; man maatte troe, at Det var det, de allerhelst vilde tale om, ligesom Søefarende helst tale om deres overstandne Fata og især ere tilbøielige dertil, naar de træffe sammen med Mænd, der have befaret de samme Have. Han kunde have forklaret sig det, om Een eller Anden havde villet tillyve sig, at have været med, uden virkelig at have været det, men haabede tillige i Udtrykkets Inderlighed at kunne skielne den befarne Mand fra Eftersnakkeren. Uforklarligt var derimod det, der skete at Enhver taug. Skulde det være saa forfærdeligt, hvad de havde seet, at de gruede for at tale derom? Dog de vare jo i Selskab med Mænd, der maatte have seet det Samme.

Vel var det ikke ganske saa, at han ikke havde hørt et Ord af de Philosopherende om denne Sag, men idet han i sin Hukommelse opfriskede det Lidet, han havde hørt, maatte han dog tilstaae, at det var Intet, og at det var i sin Orden, at den enkelte Yttring i sin Tid blot havde gjort ham mismodig. Da der saaledes engang var Tale om Betydningen af det at have tvivlet som et forud for Philosophien Gaaende, blev han Vidne til følgende Yttring: „man skal ikke spilde Tiden paa at tvivle, man skal blot rask begynde paa Philosophien." De Tilhørende grebe denne Oplysning med samme Glæde som Chatolikerne gribe Forkyndelsen af et Aflad. Johannes derimod blev saa beskjæmmet paa den Talendes Vegne, at han ønskede sig langt borte, at Ingen skulde see det paa ham. „Ogsaa et almindeligt Menneske", sagde han ved sig selv „bestræber sig for at gjøre hvad han siger, dog kan det af Ukyndighed hænde ham, at han gjør noget Andet, fordi han ikke forstaaer sig selv. Dette kan derimod ikke hænde Philosophen. Men saa ligefrem at sige, at det ikke er Umagen værd at gjøre, hvad man til andre Tider forsikkrer, man har gjort; med Bevidsthed at undlade det, som man ellers fremhæver som en nødvendig Betingelse; det er jo baade at foragte sig selv og Philosophien!".— En anden Gang hørte han en af de Philosopherende, til hvis Udsagn man især havde Tillid, at yttre sig saaledes: „at tvivle om Alt, er ingen let

Sag; det er nemlig ikke en Tvivlen om Dit og Dat, om Dette eller Hiint, om Noget og Andet, men det er en speculativ Tvivlen om Alt, hvilket ingenlunde er en let Sag." Han erindrede, hvor opmærksom han blev ved denne Tales Begyndelse, hvor nedslagen han var ved dens Slutning; da han indsaae, at der ikke var sagt et eneste Ord. Det havde været bedre, om den Talende ikke havde sagt mere end de første Ord; thi det Følgende sagde Intet, uagtet det gav sig Mine deraf, og forsaavidt var det besynderligt, at Talen ikke blev meget længere; thi naar man vilde tale paa den Maade, saa maatte man have uendelig Meget at sige.

Johannes tog da for stedse Afskeed med de Philosopherende; om han end af og til hørte en enkelt Bemærkning af dem, besluttede han dog ikke videre at agte derpaa, da han havde gjort saa mange sørgelige Erfaringer paa, hvor svigefulde deres Ord vare. Han fulgte nu den Methode, han havde været vant til at følge, at gjøre Alt saa simpelt som muligt.

Cap. I.
Hvad det er at tvivle?

§ 1.
Hvorledes Existentsen maa være beskaffen, for at det at tvivle kan blive muligt?

Idet Johannes begyndte paa denne Overveielse, indsaae han vel, at hvis han forlangte et empirisk Svar paa dette Spørgsmaal, da vilde Livet tilbyde en Mangfoldighed, der indenfor Extremets hele Omfang vilde skjule en kun forvirrende Vidtløftighed. Ikke blot kunde nemlig det, der hos den Enkelte fremkaldte Tvivlen være saare forskjellig, men det kunde være det Modsatte; thi hvis Een for at vække Tvivlen hos en Anden vilde foredrage Tvivlen, saa kunde han netop derved fremkalde Troen, ligesom omvendt Troen kunde fremkalde Tvivlen. Paa Grund af denne paradoxe Dialektik, der, hvad han alt tidligere havde været opmærksom paa, ingen Analogie havde i nogen Videns Sphære, da al Viden staaer i et ligefrem og immanent Forhold til sin Gjenstand og den Videnде,

ingen let Sag osv.] sml. 2,7. II C 18.

ikke i et omvendt og transcendent Forhold til en Tredie, indsaae han lettelig, at enhver empirisk Betragtning her vilde føre til Intet. Naar han da søgte et Svar paa hiint Spørgsmaal maatte han gaae en anden Vei. Han maatte see at udfinde Tvivlens ideelle Mulighed i Bevidstheden. Denne maatte jo blive den samme, hvor forskjellig end det foranledigende Phænomen var, da den, uden selv at forklares af Phænomenet, forklarede Phænomenets Virkning. Hvad der i den Enkelte frembragte Tvivlen, kunde være saa forskjelligt som det være vilde, hvis der i den Enkelte ikke var denne Mulighed, saa var Intet istand til at fremkalde den. Da fremdeles det foranledigende Phænomens Forskjellighed kunde være contrair, saa maatte Muligheden være en total, væsentlig for den menneskelige Bevidsthed.

Han søgte da at orientere sig i Bevidstheden saaledes som denne er i sig selv som den, der forklarer enhver enkelt Bevidsthed, uden dog selv at være en enkelt. Han spurgte, hvorledes Bevidstheden var beskaffen, naar den havde Tvivlen udenfor sig. I Barnet er Bevidstheden, men denne har Tvivlen udenfor sig. Hvorledes er da Barnets Bevidsthed bestemmet? Den er egentlig slet ikke bestemmet, hvilket ogsaa kan udtrykkes saaledes, den er umiddelbar. Umiddelbarheden er netop Ubestemmetheden. I Umiddelbarheden er intet Forhold, thi saasnart Forholdet er der, er Umiddelbarheden hævet. Umiddelbart er derfor Alt sandt*), men

*) Anm. De græske Sophisters Sætning, at Alt er sandt. Platos Bestræbelser for at modbevise dem, især ved at vise, at det Negative er til. (cfr. Sophisten.) — Sleiermachers Lære med Hensyn til Følelsen, at Alt er sandt. (cfr. hans Dogmatik i Begyndelsen; nogle Modbemærkninger af Erdmann i Bruno Baurs Tidsskrift 3 B. 1 H. p. 11.). Heraklits Sætning Alt er og Alt er ikke, hvilken Aristoteles forklarer saaledes: Alt er sandt. cfr. Tennemann Gesch. d. Ph. 1ste B. p. 237. not.

cfr. Sophisten] særl. p. 236 eff. 240 c. 245 eff. 258 b ff. — Sml. S.V. IV, S. 351 f. Sleiermachers... Dogmatik i Begyndelsen] Fr. Schleiermacher, Der christliche Glaube. 2. Ausg. (se I C 20). 1. Bd., S. 26 ff. Bruno Baurs Tidsskrift] Zeitschrift für spekulative Theologie... hrsgeg. von Bruno Bauer. (Ktl. Nr. 354 ff. — Se til II A 71). 3. Bd. Berlin 1838. Tennemann... 1ste B.] se til A 12 og 20.

denne Sandhed er i næste Øieblik Usandhed; thi umiddelbart er Alt usandt. Kan Bevidstheden forblive i Umiddelbarheden, saa er Spørgsmaalet om Sandhed hævet.

Hvorledes fremkommer Spørgsmaalet om Sandheden? Ved Usandheden; thi i det Øieblik jeg spørger om Sandheden, har jeg allerede spurgt om Usandheden. I Spørgsmaalet om Sandheden er Bevidstheden bragt i Forhold til noget Andet, og det der muliggjør dette Forhold er Usandheden.

<Hvad er først Umiddelbarheden eller Middelbarheden? Det var et captieust Spørgsmaal. Han kom derved til at tænke paa det Svar, som Thales skal have givet Een, der spurgte om Natten eller Dagen var bleven først til: Natten er een Dag før. Ἡ νὺξ, εφη, μιᾷ ἡμερᾳ προτερον. (cfr. Diog: af L. Lib. 1. § 36.).>

Kan da Bevidstheden ikke forblive i Umiddelbarheden? Dette var et taabeligt Spørgsmaal; thi hvis den kunde det, var der slet ingen Bevidsthed til. Men hvorledes hæves da Umiddelbarheden? Ved Middelbarheden, der hæver Umiddelbarheden ved at forudsætte den. Hvad er da Umiddelbarheden? Det er Realiteten. Hvad er Middelbarheden? Det er Ordet. Hvorledes hæver denne hiin? Ved at udtale den; thi det, der udtales, er altid forudsat.

Umiddelbarheden er Realiteten, Sproget er Idealiteten, Bevidstheden er Modsigelsen. I det Øieblik jeg udsiger Realiteten, er Modsigelsen der; thi det jeg siger er Idealiteten.

Tvivlens Mulighed ligger da i Bevidstheden, hvis Væsen er en Modsigelse, der er frembragt ved og selv frembringer en Dupplicitet.

En saadan Dupplicitet har nødvendigviis 2 Udtryk. Dupplicitetens er Realiteten og Idealiteten, Bevidstheden er Forholdet. Jeg kan enten bringe Realiteten i Forhold til Idealiteten, eller Idealiteten i Forhold til Realiteten. I Realiteten alene er der ingen Tvivlens Mulighed; idet jeg udtrykker den i Sproget, er Modsigelsen der, da jeg slet ikke udtrykker den men frembringer noget Andet. Forsaavidt det Sagte skal være et Udtryk for Realiteten har jeg bragt denne i Forhold til Idealiteten, forsaavidt det Sagte er et af mig Frembragt, har jeg bragt Idealiteten i Forhold til Realiteten.

Diog: af L.] Diogenes Laert., den til A 59 anf. Overs. 1. Bd., S. 15.

Saalænge denne Udvexling foregaaer uden gjensidig Berøring, er Bevidstheden kun til efter sin Mulighed. I Idealiteten er ligesaa fuldt som i Realiteten Alt sandt. Som jeg derfor kan sige, at umiddelbart er Alt sandt, saa kan jeg ogsaa sige, at umiddelbart er Alt virkeligt; thi først i det Øieblik Idealiteten bringes i Forhold til Realiteten fremkommer Muligheden. I Umiddelbarheden er det Falskeste og det Sandeste lige sandt, i Umiddelbarheden er det Muligste og det Umuligste lige virkeligt. Saalænge denne Udvexling foregaaer uden Sammenstød er Bevidstheden egentlig ikke til, og dette uhyre Falsum foraarsager ingen Ophævelser. Realiteten er ikke Bevidstheden, Idealiteten ligesaa lidet, og dog er Bevidstheden ikke til uden begge, og denne Modsigelse er Bevidsthedens Tilbliven og dens Væsen.

Førend han gik videre, betænkte han, om ikke det han her kaldte Bevidsthed var hvad man ellers vilde kalde Reflexion.*) Han fastsatte Bestemmelsen i denne Henseende saaledes: Reflexionen er Muligheden af Forholdet, Bevidstheden er Forholdet, hvis første Form er Modsigelsen. Han bemærkede tillige, at deraf kom det, at Reflexionens Bestemmelser altid vare dichotomiske. Saaledes er: Idealitet og Realitet, Sjæl og Legeme, at erkjende — det Sande, ville — det Gode, elske — det Skjønne, Gud og Verden o: s: v: Reflexions Bestemmelser. I Reflexionen berøre de hinanden saaledes, at et Forhold bliver muligt. Bevidst-

*) Anm. Hvad Johannes her gjør sig Rede for er ikke uden Betydning. Den nyere Philosophies Terminologie er ofte forvirrende. Den taler saaledes om sinnliches Bewusstsein, wahrnehmendes B., Verstand o: s: v:, uagtet den langt hellere maatte kalde det Sandsning, Erfaring, thi i Bevidsthed ligger mere. Det var overhovedet ret interessant at see, hvorledes Hegel vilde danne Overgangen fra Bevidsthed til Selvbevidsthed fra Selvbevidsthed til Fornuft. Naar Overgangen blot bestaaer i en Overskrift, saa er det let nok.

Den taler saaledes om osv.] se Hegel, Phänomenologie des Geistes, den til S. 115 anf. Udg., S. 73 ff., sml. S. 22 og 131. — Sml. 2,4. 10,12. Overgangen fra Bevidsthed osv.] sml. Hegel, Phänomenologie des Geistes, anf. Udg., S. 128 ff. 172 ff.

hedens Bestemmelser derimod ere trichotomiske, hvilket ogsaa Sproget beviser; thi naar jeg siger: jeg bliver mig dette Sandseindtryk bevidst, saa siger jeg en Trehed. Bevidstheden er Aand, og dette er det mærkelige, at naar i Aandens Verden Een deles bliver den 3 aldrig 2. Bevidstheden forudsætter derfor Reflexionen. Dersom dette ikke forholdt sig saaledes, saa blev det umuligt at forklare Tvivlen. Vel syntes Sproget at stride hermed; thi i de fleste Sprog, saavidt det var ham bekjendt, sættes det Ord at tvivle i etymologisk Henseende i Forhold til: To. Dog meente han, at derved blot var antydet Tvivlens Forudsætning, saa meget mere som det var ham klart, at saasnart jeg som Aand bliver til To er jeg eo ipso Tre. Var der ikke Andet end Dichotomier til, saa var der ingen Tvivl til; thi Tvivlens Mulighed ligger netop i det Tredie, der sætter de Tvende i Forhold til hinanden. Man kunde derfor ikke sige, at Reflexionen frembringer Tvivlen, med mindre man vilde udtrykke sig bagvendt, man maatte sige, Tvivlen forudsætter Reflexionen, uden at dog dette prius er temporairt. Tvivlen opstaaer derved, at der bliver et Forhold mellem To, men for at dette skal skee, maa de To være, medens dog Tvivlen, som et høiere Udtryk, gaaer forud ikke følger efter.

Reflexionen er Muligheden af Forholdet. Dette kan ogsaa udtrykkes saaledes: Reflexionen er interesseløs. Bevidstheden derimod er Forholdet og derved Interessen, hvilken Dobbelthed fuldelig og med prægnant Tvetydighed er udtrykt i Ordet Interesse (interesse). Al Viden derfor der er interesseløs (mathematisk; æsthetisk; metaphysisk) er kun Tvivlens Forudsætning. Saasnart Interessen er hævet er Tvivlen ikke overvundet, men neutraliseret, og enhver saadan Viden kun en Tilbagegang. Forsaavidt derfor Nogen meente ved en saa kaldet objektiv Tænkning at overvinde Tvivlen, var dette en Misforstaaelse; thi Tvivlen er en høiere Form end al objektiv Tænkning; thi den forudsætter denne, men har et Mere, et Tredie, hvilket er Interessen eller Bevidstheden. I denne Henseende forekom de græske Skeptikeres Adfærd ham langt consequentere end den moderne Overvindelse af Tvivlen. Disse

i de fleste Sprog osv.] sml. 13,2 og se Note dertil.

indsaae meget vel, at Tvivlen ligger i Interessen, og meente derfor ganske consequent at hæve Tvivlen ved at forvandle Interessen til Apathie. Denne Fremgangsmaade var dog en Consequents, hvorimod det var en Inconsequents, der syntes at have sin Grund i Uvidenhed om hvad Tvivl er, der bevægede den nyere Philosophie til systematisk at ville betvinge Tvivlen. Selv om Systemet var absolut fuldendt, selv om Virkeligheden overgik Bebudelserne, Tvivlen var dog ikke overvundet, den begynder først; thi Tvivlen ligger i Interessen, og enhver systematisk Erkjenden er interesseløs. Man seer deraf, at Tvivlen er Begyndelsen til den høieste Form af Tilværelse, fordi den kan have alt Andet til sin Forudsætning. De græske Skeptikere indsaae ypperligt, at det at tale om Tvivlen, naar Interessen er hævet, er urimeligt, men de vilde formodentlig tillige have indseet, at det er et Ordspil at tale om en objektiv Tvivl; thi lad Idealiteten og Realiteten i al Evighed stride mod hinanden, saa længe der ingen Bevidsthed, ingen Interesse er, ingen Bevidsthed er, der har Interesse af denne Strid, saa længe er der ingen Tvivl; lad dem være forsonede, Tvivlen kan lige fuldt vedblive.

Bevidstheden er da Forholdet, et Forhold, hvis Form er Modsigelsen. Men hvorledes opdager Bevidstheden Modsigelsen? Dersom hiint omtalte Falsum kunde vedblive, at Idealiteten og Realiteten i al Troskyldighed communicerede med hinanden, saa vilde Bevidstheden aldrig fremkomme; thi Bevidstheden fremkommer netop ved Sammenstødet, ligesom den forudsætter Sammenstødet. Umiddelbart er der intet Sammenstød, men middelbart er det der. Saasnart der bliver Spørgsmaal om en Gjentagelse, saa er Sammenstødet der; thi Gjentagelse er kun tænkelig af hvad der har været før.

I Realiteten som saadan er der ingen Gjentagelse. Dette kommer ikke deraf, at Alt er forskjelligt, ingenlunde. Om Alt i Verden var absolut eens, i Realiteten er der ingen Gjentagelse, fordi den blot er i Momentet. Om Verden istedenfor at være Skjønheden var lutter ligestore, eensformige Kampestene, der var dog ingen Gjentagelse. Jeg vilde i al Evighed see i ethvert Moment en Kampesteen, men om det var den samme, som jeg før havde seet,

(*1842—43*)

derom var intet Spørgsmaal. I Idealiteten alene er ingen Gjentagelse; thi Ideen er og bliver den samme, og kan som saadan ikke gjentages. Naar Idealiteten og Realiteten berøre hinanden, da fremkommer Gjentagelsen. Idet jeg da i Momentet f. E. seer Noget, træder Idealiteten til og vil forklare, at det er en Gjentagelse. Her er Modsigelsen; thi det, der er, er tillige paa en anden Maade. At det Udvortes er, det seer jeg, men i samme Øieblik bringer jeg det i Forhold til Noget, der ogsaa er, Noget der er det samme, og som tillige vil forklare, at det Andet er det samme. Her er en Fordobling her er Spørgsmaal om en Gjentagelse. Idealiteten og Realiteten støde altsaa sammen; i hvilket Medium? I Tiden? det er jo en Umulighed. I Evigheden? Det er jo en Umulighed. Hvori da? I Bevidstheden, der er Modsigelsen. Spørgsmaalet er ikke interesseløs, som hvis man spurgte, om ikke hele Tilværelsen var et Afbillede af Ideen, og om forsaavidt ikke, i en vis forflygtiget Forstand, den synlige Tilværelse var en Gjentagelse. Spørgsmaalet er her nærmere om en Gjentagelse i Bevidstheden, altsaa om Erindringen. Erindringen har den samme Modsigelse. Erindringen er ikke Idealiteten, den er Idealiteten der har været, den er ikke Realiteten, den er Realiteten, der har været, hvilket igjen er en dobbelt Modsigelse; thi Idealiteten kan ifølge sit Begreb ikke have været, Realiteten ifølge sit Begreb ligesaa lidet.

TIL:

„DE OMNIBUS DUBITANDUM EST“

(1842—43)

(*1842—43*)

Spredte Udkast til „De omnibus dubitandum est“: 2
U. D.

De omnibus dubitandum est. *1*
En Fortælling.

En ung Student i Salamanca. *2*

Pythagoras' Taushed. — Apollonius af Tyana — Middelalder — *3*

Hegel maatte oplyse det. — I Phænomenologien et eneste Sted — *4*
hvorledes skal jeg bære mig ad dermed, og dog er det Betingelsen for at komme til Begyndelsen. Han tænkte det maa være svært tænkte han, jeg kommer ikke videre end til Begyndelsen.

siden der Intet siges til Forklaring, saa maa det være saa let at forstaae, han undsaae sig for at spørge derom.

Andre mente, at Hegel havde jo gjort det.

nu skulde man begynde.

den evige Philosophie.

Det kunde han nok indsee at det at tvivle om Alt var at abstra- *5*
here fra Alt. — men hvorledes den Tid gaaer hen. —

Til 2,4:

om han da ogsaa skulde tvivle om de tidligere Philosopher. *6*

Det gjaldt ikke om dem, der havde lært ham det; men det maatte Hegel vel have gjort.

---

[2] Sml. 1, S. 104 Lin. 19. [3] Pythagoras' Taushed] se til 1, S. 140; sml. 8,2. Apollonius af Tyana] sml. 8,11. A19. Middelalder] sml. 1, S. 140. [4] Hegel ...et eneste Sted] se: Phänomenologie des Geistes, den til 1, S. 115 anf. Udg., S. 63—65. Andre mente osv.] sml. 1, S. 136 Lin. 30 ff. 2,16. den evige Philosophie] sml. 1, S. 129 f. 5,9. [5] Sml. 8,7.13.13,15. [6] Sml. 1, S. 128. 137 f. 5,4.

Til 2,4:

7 Prof. Martensen gjorde en Undtagelse, han forklarer: at det er ingen let Sag., det kan man dog forstaae, naar det bare hjalp Noget.

8 Han kom op — kan ikke komme tilbage.

9 da betænker han, at det er Cartesius, der har sagt det, han læser C:, forstaaer ham, især den Bevægelse, at Gud maa være sanddru. || Han ender med at forst ||

10 han skulde tvivle for at komme til at begynde. De Andre havde gjort saaledes, og nu viste det sig, at han ikke kunde komme til at begynde.
han tog den anden Sætning til Hjælp cogito ergo sum
hvad var det for et Jeg.

11 Man maa ikke spilde Tiden, men maa see at begynde —

12 Tvivlen kan aldrig standses i sig selv. — I Selv-Reflexionen er Erkjendelsen vildledt, den kan ikke standses ved sig selv — Villien maa træde til — naar Villien er forvildet hos Msk., saa heldbreder man ham ved at lade Følelsen træde til o: s: v:.

13 Den første Opsats af Spinoza angaaende Cartesius kan ogsaa bruges.

14 Det var ham rigtignok paafaldende, at Cart: meente, at man i at handle maatte hjælpe sig med det Sandsynlige (Hegel 3d B. p. 337. og Cartesius selv) som om det at handle var mindre vigtigt end det at erkjende.

---

[7] Prof. Martensen] sml. 1, S. 143 f. 8,9.12. II C 18. [8] Sml. 2,19.13,15.16. [9] Sml. C 11. at Gud maa være sanddru] Principia philosophiæ I,29; Hegel, Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie. 3. Bd. (Werke, 15. Bd. — Se til A 192), S. 352. [10] cogito ergo sum] Principia philosophiæ I,7; Hegel, det til 2,9 anf. Bd., S. 339. [11] Sml. 1, S. 143. 5,9. 8,5.12. [12] Sml. 5,13 og se Note dertil. [13] Opsats af Spinoza] ɔ: Principia philosophiæ Cartesianæ; i den til 1, S. 103 anf. Udg. af Paulus staaer denne Afhandling først. Sml. 2,16. [14] i at handle... Sandsynlige] sml. A 72. C 56. Hegel] i: Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie (se til 2,9), hvor Cartesius, Principia philosophiæ I,3 citeres.

Ligesom det Virkelige gaaer forud for det Mulige som Aristoteles siger ‹det er høiere baade i Tid og i Værdighed›, saaledes gaaer ogsaa Visheden forud for Tvivlen. 15

Allerede det var ham paafaldende, at Hegel og Spinoza siger om Cartesius, at han gjorde det ikke som en Skeptiker for at tvivle, men for at finde Sandhed, .. dette for at. — Og hvorfor tale disse Mænd da derom ligesom om de ikke selv havde gjort det. har Cartesius gjort det af for os alle ligesom Chrstus er korsfæstet — er det et videnskabeligt Spørgsmaal. — ell. et praktisk — Det maa det jo dog vel være hos Cartesius. 16

Philosophien begynder med Tvivl. 17

Cap. I 18

(den danske Philosophie.) ‹traditionelle Forestillinger.›

Cap. II

Hegel. —

Cap. III

Kant. —

Cap. IV.

Cartesius — Spinoza.

Han kunde nu ikke komme tilbage — thi for virkelig at være paa Tvivlens Yderspidse, maatte han bruge hele sin Kraft, hvorledes skulde han da komme til at gjøre nogen Bevægelse — uden at bedrage sig selv. — Alt hvad han skulde bruge var sat in dubio, satte han det Mindste deraf, blev Alt forandret og han maatte begynde forfra at tvivle. 19

[15] som Aristoteles siger] sml. Tennemann, Geschichte der Philosophie (se til A 12), 3. Bd. (Leipz. 1801), S. 238. Hegel, det til 2,9 anf. Skr., 2. Bd., S. 327 f. [16] Hegel og Spinoza siger] se Hegel, det til 2,9 anf. Bd., S. 335 (hvor der henvises til Spinoza's til 2,13 anf. Afhandl.). ikke ... for at tvivle osv.] sml. 5,13. 10,16. 13,9.10. har Cartesius osv.] sml. 1, S. 136 Lin. 32 f. 2,4. — S.V. III, S. 59. [17] Sml. 1, S. 126. 5,4. [18] Sml. 13,16. traditionelle Forestillinger] sml. 1, S. 112 Lin. 6 [19] Han kunde nu ikke komme tilbage] sml. 2,8. 13,15. 16.

(1842—43)

3a
U. D.

Foreløbig Udarbejdelse til „De omnibus dubitandum est“, Indledningen [1, S.104[19] I Byen ... 110[8] om hun]

Som Overskrift:

1 de omnibus dubitandum

en Fortælling.

=

Hertil i Marginen: Johannes Climacus.

2 S.106[28] Dette .... [31]hen.] hvor de da skulde gaae hen, det kunde Joh. selv bestemme.

3 S. 106[35] Alt .... 107[2] Alt] Alt hvad de mødte

4 S. 107[10] Intet] ikke saa meget som en Hund

5 S. 107[15] og .... der] og Joh.

6 S. 107[18] og .... Tilfredshed.] og dog blev det noget ganske Andet.

7 S.107[22] Den ....[23] Sværmerie.] Mell. de forskjellige Videnskaber i hvilke han blev underviist lærte han snart at udsondre den der meest tiltalte ham. Det var Grammatik.

Den latinske Grammatiks strænge Bygning.

8 S. 107[26] Grammatiken .... [27] Maade.] især Casus-Læren.

9 S. 107[32] Hvad .... 108[9] Udstrækning.] Hvad der før svævede for den var skjønne Egne, især tæt bevoxet med Søplanter, der gik han mell. Siv — Faderen havde lært ham at see det Store i det Smaa. Tæt ved det Huus hvor de boede var der en Jord-Forhøining, paa hvilken der voxede frodigt Græs. Han var netop saa høi, at han, naar han stod paa den flade Jord, kunde skue derind. Det havde Faderen ofte viist ham. Græsset var da en uhyre Skov, et lille Dyr der løb om derinde, han selv blev saa lille at han saae

(1842—43)

sig selv gaae derinde. — Istedenfor før det var de bevoxede Rum saa blev det nu det uhyre Rum, Udstrækningen, og Forholdet blev den Tanke hvormed han afdeelte det.

S. 108[12] hans .... [13] Overraskende.] — den stille Intuition og Succession ligesom Skyernes — Det Pludselige; det Overraskende. *10*

S. 108[17] Naar .... [19] Orden.] Naar Faderen da begyndte at disputere, da hørte han efter. Det var ikke Ordstrid ell. Skjenderie. *11*

S. 108[22] Johannes .... [25] anderledens.] Naar nu Joh: med spændt Opmærksomhed havde fulgt den første Talendes Foredrag, sat sig ind i dets Tankegang — da slog Faderens to tre Ord som Lynild ned, og viiste Alt anderledens. *12*

3b
[U. D.]

Til 3a:

Hertil bidrog Faderens Tungsind. At Faderen var en overordentlig Mand, det fik han ikke at vide; thi saa vilde han jo have indseet, at Virkeligheden ellers ikke var slet saa stor. At Faderen forbausede ham, det vidste han, at intet andet Menneske gjorde det saaledes, det vidste han, men han kjendte jo dog kun Fire; men at Faderen menneskelig talt var noget Overordentligt, det lærte han ikke i det fædrene Huus. Faderen var meget tungsindig. Naar da engang imellem en ældre prøvet Ven besøgte ham, og de talte mere fortroligt sammen, da hørte Johannes ham ofte sige: „Ak! jeg duer til Intet, kan Intet gjøre, mit eneste Ønske var at finde en Plads i en mild Stiftelse." Det var ikke Spøg, der var ikke Spor af Ironi i hans Ord, tvertimod, der var en mørk Alvor deri, der ængstede Johannes. Gik de da videre ind i den Sag, da kunde han nævne det ubetydeligste Menneske, en Gaardskarl, og bevise, hvilket Geni han var i Sammenligning med ham. Ingen kunde *3c U. D.*

[3c] Sml. 1, S. 111 Lin. 11 ff.

modbevise ham, ikke blot fordi han ikke vilde tage mod Grunde, men fordi hans mageløse Dialektik formaaede Alt. Han kunde bringe een til at glemme hvad der laae allernærmest, gjøre det klarere end Dagens Lys, at det var den ene rigtige Maade, paa hvilken han betragtede Sagen. Joh. ahnede ikke, at det var Tungsind, ahnede ikke at det atter her var Dialektiken. Vel tabte Faderen ikke noget af sin Glorie, men hans Tale bidrog dog til at udvikle Forestillingen om, at de øvrige Msk. maatte være et Kongerige af Guder, da endog en Gaardskarl var et Genie.

Til 3c:

4 U.D. Han læste ikke gjerne — han var ikke ved at læse philosophiske Skrifter bleven udviklet; det var noget langt mere Oprindeligt.

— Bøger vilde ikke smage ham — de talte om saa meget Andet — om Tilfældigheder — ikke den strenge Orden — ikke Overraskelsens Vellyst.

5 U.D. *Spredte Udkast til „De omnibus dubitandum est", Pars prima og Pars secunda [1, S.112ff.]:*

1 philosophiske Skr. — handlede ikke altid om det, Titlen tydede paa, ell. det kom sidst <en underlig historisk Maade at tænke paa, hvad den ell. den havde sagt> — Udviklingen sprang pludselig af — ikke i den Orden, ikke Præcisionen, ikke Overraskelsen.

2 Imidlertid sluttede han beskedent. Da han hørte Andres Enthusiasme tænkte han, at Feilen laae i ham. Homer havde han beundret — Plato og Arist. — „de nyere Philosopher" var endnu større — om det end var ham paafaldende at de skulde være vanskeligere at forstaae, da de dog laae ham langt nærmere.

[4] Sml. 1, S.112f. 5,1. [1] Sml. 1, S.112f. 4. [2] Sml. 1, S.113f. Homer] sml. 1, S.107 Lin. 24ff.

Naar han hørte Andre tale, da hørte han kun enkelte Ord, som 3
han da selv kunde gjøre Anvendelse af.

de omnibus dubitandum. 4

1) tvivle om deres Udsagns Rigtighed, der sagde det.
<(det var en Vittighed)>
Philosophien begynder med Tvivl
man maa tvivle for at komme til at begynde at philosophere.<, i saa Fald maa vel Philosophien begynde med noget Andet (ligesom naar den begyndte med Forundring den da begyndte med at forklare det Forunderlige — her med Tro).>
den nyere Philosophie begyndte med Tvivl.
(historisk sagt.).

Dette Ord: de omnibus dubitandum est kom til at spille en 5
saare vigtig Rolle i hans Liv, det blev ligesom et Navn i en ung Piges Historie, en Mangfoldighed knyttede sig dertil.

det at tvivle, hvad det er. 6
en Villies Bestemmelse
ell. Erkjendelses-Nødv:

Var det da en Nødvendighed, at Philosophien kom til at begynde 7
saaledes, eller en Tilfældighed.

Han indsaae, at der i Tvivlen maatte være en Villies-Akt; thi 8
ellers blev det at tvivle identisk med at være uvis.

Man maatte ikke anvende for megen Tid. 9

Man skulde blot begynde saa kom det nok.

Man skulde slutte sig til den evige Philos:

[3] Sml. 1, S. 114. [4] de omnibus dubitandum] sml. 1, S. 114†. tvivle om deres Udsagns osv.] sml. 1, S. 128. 2,6 Philosophien begynder med Tvivl osv.] sml. 1, S. 126 f. 2,17. den nyere Philosophie osv.] sml. 1, S. 116 ff. [5] Sml. 1, S. 114, Lin. 26 ff. [6] Sml. 1, S. 144. 5,13 og se Note dertil. [7] Sml. 1, S. 119 f. 5,13 og se Note dertil. [8] Sml. 5,13 og se Note dertil. være uvis] sml. 10,16. 18. 13,5 [9] Sml. 1, S. 143. 2,11. 8,5. 12. den evige Philos:] sml. 1, S. 129 f. 2,4.

(*1842—43*)

10 Sine Tanker (saaledes alle disse Punkter betræffende) holdt han for sig selv, det var ham, om end dunkelt hvorfor, dog klart, at hans Yttringer vilde savne Sympathie. Det var ham umuligt at tale som de Andre, og paa den anden Side indsaae han meget godt, at de Andre ikke vilde forstaae ham.

11 Han blev underfundig, næsten angst for sig selv, fordi han var saa underfundig, og tvivlede om Alt.

12 πρωτος απο των πρωτων.

13 at tvivle for at tvivle gjør egl. Skeptikerne ikke, — immanente, ‹det› som ellers anprises — men for at tvivle maa man ville det — det Villies-Moment maa tages bort, naar man skal ophøre dermed — man maa altsaa ville lade det være, men altsaa beseires Tvivlen slet ikke ved Erkjendelsen.

14 at tvivle for at tvivle er at dialektisere.

15 de omnibus, saa maa jeg jo vide Alt.

Skeptikerne havde ikke gjort det, men de meente at Kunsten var den, at bevare sin Tvivl til Trods for Tankens Besnærelser.

6 *U. D.* || „Saa er da Philosopherne værre end Pharisæerne, om hvilke vi læse, at de binde svare Byrder og selv ikke løfte dem; thi dette er jo det samme, men Philos. fordre det umulige. Og naar der da er et ungt Msk., der mener, at det at philosophere ikke er at snakke, ell. skrive, men i Stilhed at gjøre oprigtigt og nøiagtigt, hvad Philosopherne siger man skal gjøre, da lade de ham spilde sin Tid, flere

[10] Sml. 1, S. 114. [11] Sml. 13,15.16. [12] Sml. 2,12.5,6.7.8.10,11,16.13,5.9.10.18.21. — S.V. IV, S. 246. for at tvivle] sml. 2,16 og se Note dertil. [15] Sml. 1, S. 148 f. 10,17.19.13,3.11.12.13.21. — S.V. IV, S. 245 f. [6] Sml. 1, S. 104.17. — S.V. VII, S. 215. Pharisæerne...binde svare Byrder osv.] Matth. 23,4.

(*1842—43*)

Aar af sit Liv, og da viser det sig at det er umuligt, og dog har det grebet ham saa dybt, at Frelse maaskee er umulig. ‖

Foreløbig Udarbejdelse til „De omnibus dubitandum est", Pars prima Cap. I—II [S. 112[31] var .... 138[26] Vilkaar.] 7 *U. D.*

S. 113[30] han følte .... [34] Fødsel.] han følte et Tryk, det var som havde man i den Ungdom, i hvilken man bliver født til Verden, maattet bruge Tangen, som om han endnu bestandig ønskede at liste sig tilbage, han var ikke født let, og selv derfor ikke smilende seierrig kommen til Verden, som om Alt blot ventede paa ham. 1

S. 114[13] Tænken.] Tænken. I Almdl. blev der ikke sagt stort for at forklare den, men desto mere var der for ham at gjøre. 2

S. 114[22] Tanker...[23] Glæde.] Tanker. Det smertede ham et Øieblik, at han atter her ikke var som de Andre, men snart glemte han Smerten i Tænkningens Glæde. 3

S. 116[3f.]] *Tilføjelse i Marginen* 4

S. 116[5] Hvad] *) Hvad 5

*) Jeg vil nu opgive den fortællende Stiil indtil videre, thi den egentlige philosophiske Overveielse er ligegyldig mod Personligheden. Hver Gang den derimod gjøres fornøden, skal jeg atter bruge den, idet jeg maa bede Læseren at erindre, at her ikke blot handles om hiin philosophiske Sætnings Betydning og Indhold, men at jeg ogsaa fortæller Johannes Climacuss Liv.

S. 116[22]] *I Marginen:* § 1. Grammatikalsk Forstaaelse. 6
I Texten: ‖ Den nyere Philosophie begynder med Tvivl. ‖

S. 117[18] I .... [19] Vink.] han haabede bestandig at høre noget desangaaende i Philosophernes Samtaler, men forgjeves. — Var 7

det et blot historisk Udsagn, da var det ham aldeles ligegyldigt, og denne Sætning kunde da ikke være til Hinder for, at han begyndte sin Philosophie som han bedst kunde.

8 S. 118[23] Skal...[29] Udtryk] Skal det tidligere antages, saa maa det være fordi denne Begyndelse er den væsentlige for al Philosoph., og saa er vi jo igjen ved det Foregaaende.

Det forundrede ham da, at Philosoph. brugte et saa tvetydigt Udtryk, istedenfor at indskrænke sig til den første Sætning, og derved bryde Staven over al tidligere Philos. Hvortil overhovedet at bruge to Udtryk

9 S. 119[4] eller...[5] Sætning.] ell. en, ikke nøiagtigt udtrykt historisk Sætning. At forudsætte, at det var en historisk Sætning, var ham her naturligt, da han jo, hvis han antog, at den var aldeles identisk med den første Sætning, vilde han jo senere komme tilbage til den.

Han vilde da nærmere udspørge den, ikke for at faae at vide, om den var sand; thi det kunde jo ikke blive Gjenstand for Spørgsmaal, men kun for Overveielser, men for at see, hvad der laae i den.

10 S. 119[6f.] *I Marginen:*

§ 2 hvorledes det gik til, at den n. Ph. begyndte med Tvivl.

11 S. 121[24] hans...[29] Overveielse] thi det maatte jo Fremtiden afgjøre. Skulde der da være sagt Noget med hiin Sætning, da maatte det være sagt væsentlig om Philosophien, og hiin Sætning var da igjen identisk med den første.

Ved hele denne Overveielse

12 S. 121[32] da han...122[11] gjort.] thi en saadan forstyrrende Tautologie, forstyrrende derved, at den opfordrede Menneskene til at tænke Noget ved hvad der blev sagt 2 Gange, uagtet det var det Samme, kunde han ikke tiltroe Philos. Forskjelligheden kunde han

ikke fastholde, uden ved at forandre Sætningen lidt, hvortil han dog ikke tiltroede sig Betydning.

S. 123[16] aldeles... ugeneret.] idet hans Liv intet Tilfældigt havde, *13* som en senere Betragtning kunde borttage.

S. 124[18] da .... [26] absolut Viden.] da dog hver enkelt kun var et *14* Moment og kun havde Gyldighed som Moment.

S. 125[25] Forbigangent.] Forbigangent. Bliver et saadant Msk. *15* haardnakket ved, saa maa han væsentlig ansees for gal.

S. 126[8] troe... [10] Tvivl.] troe. *16*

Han besluttede da indtil videre at sætte denne Sætning i Beroe, og vende sig til de tvende andre.

Cap. II.

Philosophien begynder med Tvivl ||; man maa have tvivlet for at komme til at begynde at philosophere ||.

Hertil i Marginen:

Han sammenstillede først denne Sætning med No 2 for at see, hvorvidt de sagde det Samme.

S. 126[25 f.] § 1. Er... ham]

Vel var det ham *Hertil i Marginen:* *17*

Det gjaldt altsaa blot om at komme ind i Tvivlen, og han vilde nu see, om Sætningen kunde forhjelpe ham dertil.

S. 127[3] en Polemik....[15] Princip.] en Polemik. Da det nu vilde *18* være Meningsløst at polemisere mod Intet, saa forudsætter den et Foregaaende. Da fremdeles den Tvivl om hvilken her er Tale, er en Tvivl om Alt, saa maa deri jo ogsaa være indbefattet den philosophiske historiske Fortid.

S. 128[26] ufuldkomnere....[32] umedlidende.] ufuldkomnere Væsen *19* end han, der ikke saaledes som han var istand til at frigjøre sig i Tvivlen.

20 S. 129[2] Sandheder ...[21] Sætning.] Sandheder. Han følte vel det ufuldkomne i den Maade, paa hvilken han tilegnede sig disse, men derfor vilde han dog ikke opgive at gjennemtænke det saa godt som muligt, og begyndte til den Ende atter at udspørge Sætningen, ‹dog ikke saa meget for at indsee, hvad der laae i den; thi da maatte han jo paa en Maade allerede antages, at være kommen ind i den, men for selv at komme i Forhold til den. Han spurgte da ikke om dens Forhold til Philosophien saaledes som hvis han vilde spørge, om Tvivlen som Begyndelsen er en Deel af Philosophien; ell. om det er hele Philosoph.; hvis det kun er en Deel, hvilken da den anden Deel er›

‖ § 1 Om den Sætning, at Philosophien begynder med Tvivl paa en mirakuløs Maade er kommet ind i Verden, og paa en ligesaa mirakuløs Maade forplanter sig. ‖

Hvilke Vanskeligheder Sætningen kunde indeholde, det vilde han her ikke videre overveie, han antog at Sætningen var sand, siden den havde nydt saa megen Ære i Verden. Ham var det blot af Vigtighed at overveie, hvorledes man kom ind i den; thi var han blot kommen ind i den, saa var han jo landet i Philosophien.

S. 129[22] § 2. Hvorledes .... Sætning?]

21 § 2 *[rettet fra* § 1*]* ‖ Hvorledes denne Sætning var kommen ind i Verden? ‖ Hvorledes den Enkelte forholder sig til den?

22 S. 131[11] Det ...[13] det.] Han fattede nu, at den Talende havde baaret sig saaledes ad, han vilde blot erindre de Hørende om bekjendte Ting, og derfor behøvedes ingen Forklaring. Dette smertede ham, han syntes næsten det var Synd af ‹de› Philosopherende ikke at forklare det Mindste, der kunde jo dog altid være den, der behøvede det; men det var altid Tilfældet, naar de kom sammen, saa forlystede de dem med deres egen Viisdom, og det skulde aldrig falde dem ind at hjælpe lidt paa de Svage.

23 S. 134[14] Archimedes] Euclid

(1842—43)

S. 134 [24] det urimelige ... [26] at Een] ‹det Urimelige›, at Een 24

S. 134 [30] lige... [31] besidder den.] ligegyldig mod hvem, der har den. 25

S. 135 [3] Er... [7] Om| For at nemlig den religieuse og ethiske Sætning skal have Betydning hører der Myndighed dertil.— Maa da den, der skal fremsætte hiin ‹philos.› Sætning tillige have Myndighed? Er Talentet selv ikke den tilstrækkelige Myndighed? For at fremsætte en philosophisk Sætning er et philosophisk Talent den tilstrækkelige Bemyndigelse. Men ved de religieuse og ethiske Sandheder fordres der noget Andet; thi om 26

S. 136 [3] Om... [5] derved? —] ‹Om Sætningen forholdt sig ligegyldig ved om Nogen modtog den ell. ikke, ligesom den mathematiske Sætning, og ligesom den forholdt sig ligegyldig mod den, der fremsatte den?› 27

S. 136 [16] Om det Negative ... [18] Continuitet?| Om det gik med det Negative som med det Onde, der ogsaa mangler Continuitæt, saaledes som Enighed mellem Røvere? 28

S. 136 [24] troes ... [27] den. —] troes? 29

S. 137 [5] repeterede... [7] det?| foretog en Revision af hans Tvivl? 30

S. 137 [18] da var... [19] ud,] da modtog han det saaledes, at Trolden beholdt Skjeden i Haanden 31

Spredte Udkast til „De omnibus dubitandum est", Pars prima Cap. II Slutn. og Cap. III, samt Pars secunda, Indledningen [1, S. 138—144]: 8 U. D.

det maatte være en Begyndelse, hvorved man blev udenfor Philosophien 1

8 [1] Sml. 1, S. 138 Lin. 27 f.

2 vel var det ham paafaldende, at Disciplen fik en saa fornem Virksomhed —

Pythagoras: at tie —
forundre sig

3 jo betydningsfuldere det var, hvori man skulde indvies, desto strængere var Prøven

4 om det ikke skulde være et fromt Bedrag? Karpokratiansk, det skulde lære dem, at tye til Læreren, ligesom man lod Børn brænde sig paa Ilden, istedenfor at advare dem.

5 „Man skal blot begynde, ikke spilde Tid paa at tvivle". <dette lod til at virke ligesaa glædeligt paa Tilhørerne som naar Paven forkynder et Aflad — paa Johannes gjorde det et andet Indtryk>

=

6 Det maatte nu føre til Noget ell. til Intet, han maatte blive klog, ell. blive gal — han vilde sætte sit Liv paa Spil, men slippe Tanken vilde han ikke —

7 at man skulde komme til den rene Væren, der skulde man ende.

8 at gaae til Bedstemoders Dør.

9 „Det er ikke let, det er ikke Tvivl om Dette ell. Hiint, om Dit ell. Dat, om Noget og Andet, men om Alt,

10 Han tænkte, at det mulig var Noget, man maatte omgaaes forsigtigt med ligesom med Skedevand.

---

[2] vel var det ham osv.] sml. 1, S. 140 Lin. 17 ff. Pythagoras: at tie] sml. 1, S. 139 f. 2,3. forundre sig] sml. 1, S. 127. 13,23. [3] Sml. 1, S. 140 Lin. 2 f. [4] Sml. 1, S. 140 Lin. 25 ff. Karpokratiansk] sml. II A 127, S. 74. [5] Sml. 1, S. 143 Lin. 20 ff. 2,11. 5,9. 8,12. [6] Sml. 1, S. 141 Lin. 17 ff. [7] Sml. 2,5. 8,13. 13,15. [8] Sml. 8,13. [9] Sml. 2,7 og se Note dertil.

da Agnonides vovede at anklage Theophrast for Religions-Foragt, fattedes der lidet i, at han selv var bleven erklæret skyldig i samme, det er en grundig Maade at bevise en Ting paa.

---

at gaae videre end Hegel — det var en betænkelig Sag, han 11
frygtede, at det skulde gaae ham ligesom Apollonius af Tyana, der ogsaa gik videre end Pythagoras, ikke blot kjendte sig selv, men vidste hvem han havde været før han blev sig selv — hvorved jo alt det Philosophiske i Pythagoras Sætning var ophævet.

Foreløbige 12

Man skal blot begynde, ikke spilde Tiden paa at tvivle.
Det er ingen let Sag.

De maa vel nøiagtigt beskrive, hvorledes man bærer sig ad — 13
hvilke rystende Syn man underveis vil faae at see — — ikke som naar en Bonde viser Een Vei og siger: først til Høire og saa til Venstre.

Dog det fik han saa lidt at vide om — kun hørte han, at man ved at tvivle om Alt kom til den rene Væren — Han var tilmode som naar han i sin Barndom legede den Leeg, at gaae til Bedstemoders Dør. —

Thi den enkelte Yttring han ellers hørte, gjorde ham enten mismodig, ell. klang for ham som en Spot.

Foreløbig Udarbejdelse til „De omnibus dubitandum est", Pars prima Cap. II Slutn. og Cap. III, samt Pars secunda, Indledningen 9 U. D.
[1, S. 138[27] Hvorledes ... 144[10] at sige.]

---

da Agnonides ... samme] Diogenes Laert. V, 37; i den til A 59 anf. Overs. 1. Bd., S. 207. [11] Apollonius af Tyana osv.] sml. 2,3. A 19. [12] Man skal blot begynde osv.] sml. 2,11 og se Note dertil. Det er ingen let Sag] sml. 2,7 og se Note dertil. [13] De maa vel nøiagtigt beskrive osv.] sml. 1, S. 143 Lin. 2 ff. ikke som naar en Bonde osv.] sml. 9,3. den rene Væren] sml. 2,5 og se Note dertil. gaae til Bedstemoders Dør] sml. 8,8. Thi den enkelte Yttring osv.] sml. 1, S. 143 Lin. 17 ff.

(*1842—43*)

1 S. 139[6]] Man maa have tvivlet for at begynde at philosophere.

S. 141[26—29] *med Anm.*]

2 ## Cap. IV.
De omnibus dubitandum est.

3 S. 142[25] dens .... eensformig.] dens Bevægelser ere meget mere eensformige. Om han end ikke vilde gjøre det Samme saa kunde det dog altid være godt at kjende Faren, og kjende Veien, ja man maatte endog ønske, at Veiledningen var forholdsviis kort; thi i Aandens Verden kunde man ikke udvise saadanne enkelte Punkter og ellers kunde det let gaae, som naar en Bonde siger: først tilhøire, saa til Venstre, saa igjen til Venstre og saa tilhøire,

4 S. 144[8] deraf ... [10] sige.] deraf.

10 *U. D.* *Spredte Udkast til „De omnibus dubitandum est", Pars secunda:*

1 Naar jeg holder mig paa det Punkt, at Alt er sandt, saa er Tvivlen hævet. Det kan jeg ved at tilintetgjøre Idealiteten, saaledes ved at sige, det jeg nu seer er noget ganske Andet, ved at gjøre en vis Brug af principium indiscernibilium. Paa den Maade er ethvert Sandsebedrag hævet; thi dette opstaaer derved, at jeg troer den ene af Delene, og hæves ved, at jeg troer ingen af Delene, ell. begge Dele., jeg troer det Ene er et Æg, det Andet er et Noget, der ligner et Æg; jeg troer den Pind er lige, jeg lægger den i Vand jeg troer den er brudt.

2 Tvivlen opstaaer derved, at jeg bliver et Forhold mellem to, saasnart det ophører, saa er Tvivlen hævet.

[8] som naar en Bonde osv.] sml. 8,13. [10] Sml. 1, S. 145 ff. 12. principium indiscernibilium] se: Sibbern, Logik som Tænkelære. 2. Udg. (Kbh. 1835), S. 129. Sandsebedrag] sml. 10,4.9.11.12. — S. V. IV, S. 246. [2] Sml. 1, S. 147 f. 12.

og det er det mærkelige af det, at saasnart i Aandens Verden 1 bliver deelt, saa bliver det ikke to, men 3.

Gjentagelsen 3
her lod Tvivlen sig hæve. — man antog, at der er ingen Gjentagelse. men det kan man ikke uden at statuere en Gjentagelse.

Gjentagelsens Virkelighed 4
Sandsebedrag.

Idealiteten og Realit. blot i Forhold til hinanden, uden en Modsigelse giver lutter Dichotomier. 5

Sjæl — Legeme
elske — det Skjønne

Følelse. 6
Anskuelse.
Erindring
Forestilling.

I og for sig er der allerede en Modsigelse mell. Realiteten og Idealiteten, hiin giver det Enkelte bestemmet i Tid og Rum, denne det Almindelige. 7

Det første Udtryk for Forholdet mell. Umidd. og Middelbarheden er **Gjen**tagelsen 8
I Umidd. er der ingen Gjentagelse, man troer det ligger i Tingenes Forskjellighed, ingenlunde, om Alt i Verden var absolut eens der er dog ingen Gjentagelse.

Men naar Gjentagelsens Mulighed er sat, saa spørges om dens Virkelighed, er det virkelig en Gjentagelse. 9

⟨Sandsebedrag⟩

saasnart i Aandens Verden osv.] sml. 1, S. 148 Lin. 4 f. 10,5.11.12. [3] Gjentagelsen] sml. 1, S. 149 f. [4] Sml. 10,1 og se Note dertil. [5] Sml. 1, S. 147. Modsigelse] sml. 10,7.11.13.12.14,6. Dichotomier] sml. 10,2 og se Noter dertil. [7] Modsigelse] sml. 10,5 og se Note dertil. [8] Sml. 1, S. 149 f. [9] Sml. 10,1 og se Note dertil.

(1842—43)

10 Et Kjendetegn paa Sandheden. Et saadant maa naturligviis være underlagt samme Dialektik som Sandheden selv, altsaa kommer man ikke videre.

den sokratiske Bemærkning, da man opstillede Msket som et Kjendetegn paa Sandheden at han ikke vidste hvad et Mske er.

cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 5te B. p. 302.

11 Bevidsthedens Væsen.

Realitæt Idealitæt.

et ligefrem Forhold

Dichotomier.

Et Modsigelsens Forhold

Trichotomier

Bevidstheden.

Gjentagelsen.

‖ Sandsebedrag.‖

Her er Tvivlens Mulighed sat; Spørgsmaalet er, om man vil gjøre den gjeldende. Denne Tvivlens Mulighed er Tilværelsen væsentlig, er den msklige Existents Hemmelighed.

Nu maatte den udvikles nærmere og sees, om den er en Erkjendelsens Akt ell. en Villiens Akt.

12 Bevidstheden er ikke identisk med Reflexionen. I Reflexionen er Alt dichotomisk.

Bevidstheden er Aand, der er Alt trichotomisk. ‹til den ubetydeligste sandselige Bevidsthed hører der 3 Momenter.› — I Aandens Verden bliver Een altid til tre.

[10] Sml. A42. — S.V. IV, S. 204 ff. den sokratiske Bemærkning] Platon, Phaidros 230a. — Sml. S.V. III, S. 201. IV, S. 206. Tennemann... 5te B.] se til A12 og 42. [11] Dichotomier... Trichotomier] sml. 10,2 og se Noter dertil. Modsigelsens Forhold] sml. 10,5 og se Noter dertil. Sandsebedrag] sml. 10,1 og se Note dertil. Erkjendelsens Akt ell. osv.] sml. 5,13 og se Note dertil. [12] Sml. 1, S. 147 f. dichotomisk... trichotomisk] sml. 10,2 og se Noter dertil.

Bevidstheden forudsætter Reflexionen

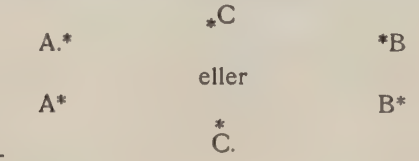

Anm. Hvad Joh. her gjør sig Rede for, er ikke uden Betydning. Den nyere Philosophies Terminologie er ofte forvirrende, saaledes ved at tale om sinnliches B., wahrnehmendes B., Verstand, hvilket endog Sprogbrug stemmer sig imod, da jeg altid maa sige: jeg er mig dette bevidst, det er derfor ret interessant at see, hvorledes Hegel vil danne Overgangen fra Bevidsthed til Selvbevidsthed, fra Selvbevidsthed til Fornuft. Naar Overgangen bestaaer i en blot Overskrift, saa er det let nok.

Til 10,12:

Reflexionen er Muligheden af Forholdet, Bevidstheden er For- *13*
holdet, dettes første Udtryk er Modsigelsen.

Til 10,12:

Bevidstheden forudsætter sig selv, det gl. Spørgsmaal, hvad har *14*
først været til Træet ell. Kjernen, var der ingen Kjerne hvoraf blev da det første Træ, var der intet Træ hvorfra da den første Kjerne.

Til 10,12:

Den interesseløse Erkjenden, med Tvivlen begynder det For- *15*
hold, hvor der bliver Spørgsmaal om min Interesse.

Om det er en Erkjendelses Akt. *16*
Uvidenhed
Uvished.

Den nyere Philosophies Terminologie osv.] se til 1, S.147. [18] Sml.1, S.147 Lin.16ff.148 Lin.21ff. Modsigelsen] sml.10,5 og se Note dertil. [14] Sml.1, S.146 Lin.9ff. det gl. Spørgsmaal osv.] sml.A49. [15] Sml.1, S.148 Lin.22ff. 13,18.19.20. [16] Sml. 13,5. Erkjendelses Akt] sml. 5,13 og se Note dertil. Uvidenhed] sml.10,18.13,5. Uvished] sml. 5,8 og se Note dertil.

hvorledes jeg kommer til at begynde
hvorledes jeg kommer til at ende.

Om Erkjendelsen kan bedrage?

„ikke for at tvivle"*)
men for at finde Sandheden.

Til 10,16:

17 *) det havde egl. ikke Tvivlen gjort; thi han erindrede endnu tydelig, at de gl. Skeptikere lærte at τελος εστι επoχη.
de gjorde Forskjel paa επoχη og αφασια.

18 Uvidenhed —
naar jeg er uvidende tvivler jeg ikke.
Uvished
jeg lader Sagen staae, jeg er uvis om der er Spøgelser til.
Tvivl. er det et høiere Moment af Uvisheden —
jeg bestemmer mit Forhold til Tingen — det bestemmer jeg ikke i Uvisheden.

19 μεθροπαθιαν i intellectuell Forstand., naar pro et contra holder hinanden i Ligevægten — da er jeg ikke uvis, thi det er <jeg> jo kun saa længe som i det ene Øieblik pro synes at have mere at betyde end contra.

11 U. D. *Foreløbig Udarbejdelse til „De omnibus dubitandum est", Pars secunda, Indledningen Slutn.* [1, S. 144[11] Johannes ....[16] muligt.]

ikke for at tvivle osv.] sml. 2,16 og se Note dertil. [17] Sml. 5,15 og se Note dertil. de gl. Skeptikere lærte osv.] se Diogenes Laert. IX,107 (Ktl. Nr. 1109: Stereot. Udg. Leipz. 1833); i den til A 59 anf. Overs. 1. Bd., S. 448; sml. Tennemann, Geschichte der Philosophie. 2. Bd. (se til A 12 og 75), S. 175. 179. 5. Bd. (se til A 12 og 42), S. 61 f. 98 ff. 278. — Sml. S. V. IV, S. 246. de gjorde Forskjel osv.] sml. Tennemann Gesch. der Philos. 2. Bd. (se til A 12 og 75), S. 181 f. [18] Uvidenhed] sml. 10,16. 13,5. Uvished] sml. 5,8 og se Note dertil. [19] Sml. 5,15 og se Note dertil. μεθροπαθιαν] unøjagtig Gengivelse af μετριοπάθειαν; se Hegel, Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie. 2. Bd. (Werke, 14. Bd. Berl. 1833), S. 551 Noten. — Sml. S. V. IV, S. 246.

Fortsættelse til 11:

12
U. D.

Cap. I.
Hvad det er at tvivle?

| § 1 Er det at tvivle en Erkjendelsens-Akt? |

Hvorledes man kommer til at tvivle? [†]

Han tog det Ord: at tvivle foreløbig i en ganske almdl. Forstand, for at orientere sig i psychologisk H. Han spurgte hvorledes Dens Tilstand var beskaffen der ikke tvivlede, dog ikke derved, at han havde overvundet den, men at han ikke var kommen til den. Dyret tvivler ikke, Barnet tvivler ikke. I hvilken Tilstand er da Barnet? I Umiddelbarhedens. For Barnet er derfor Alt sandt. Dog derved blev han ikke staaende, han indsaae, at det var Udtryk for, at umidd. er alt sandt.† Hvorledes fremkom nu Muligheden af at noget kan være usandt? Det kan kun skee derved, at Umiddelbarheden bringes i Forhold til noget Andet. Saasnart jeg saaledes vil udtrykke Umidd., saa møder Vanskeligheden. Umiddelb. lader sig slet ikke udtrykke. Saasnart jeg saaledes vil udsige Umidd. i Sproget, saa er Modsigelsen der, thi Sproget er idealt. Saasnart jeg blot er bestemmet som sandsende er Alt sandt, saa snart jeg vil udtrykke Sandsningen er Modsigelsen der. Naar man saaledes tager det simpleste Tilfælde, blot at jeg vil see en Gjentagelse i Sandsningen saa er Modsætningen der. Naar jeg saaledes har seet et Æg, og nu seer noget der ligner et Æg, og henfører det jeg nu seer til det jeg

[†] *I Marginen:* Hvad er det Første, man finder ved at tvivle, det er Usandheden. —

† *I Marginen:* den sophistiske Sætning i Plato — Schleiermachers Lære om at Følelsen er sand. cfr. Bruno Baurs Tidssk. 3d B. 1st H. p. 11

[12] Cap. I osv.] sml. 1, S. 144 Lin. 17 ff. Er det at tvivle osv.] sml. 5,13 og se Note dertil. Han tog det Ord...alt sandt†] sml. 1, S. 145 Lin. 23 ff. med Anm. og se Noter dertil. Hvorledes fremkom nu osv.] sml. 1, S. 146 f. Umidd....Umiddelb.] ↄ: Umiddelbarheden Modsigelsen] sml. 10,5 og se Note dertil. see en Gjentagelse i Sandsningen] sml. 10,1 og se Noter dertil.

har seet, saa er det jeg har seet idealt bestemt, thi det at jeg har det i Erindringen er en Idealitetens Bestemmelse, det er ikke mere til. Ja selv om jeg lægger de to Gjenstande ved Siden af hinanden, er Idealiteten i Bevidstheden, thi Idealiteten er det Forhold jeg sætter imellem dem. Saasnart jeg derfor bringer en Realitæt i Forhold til en Idealitæt, saa har jeg Tvivlen. Ligeledes omvendt, naar jeg bringer en Idealitæt i Forhold til en Realitæt. Saalænge jeg blot er umidd. bestemt, er Alt muligt. Ligesom man m: H: t: Erkjendelsen kan sige om Barnet, at Alt, det Sandeste og det Falskeste er lige sandt, saaledes er Alt, det Umuligste og det Muligste, lige muligt. Saasnart jeg derimod sætter et Forhold hvilket viser sig som en Følge, thi den, der handler umidd. ahner ikke, at der er noget til, som hedder Følge, saa er Tvivlen der; thi selv om der ikke reflekteres paa Følgen, saaledes at Følgen selv er Een ligegyldig, er dog denne Viden om Følgen et Moment af Tvivl.

Denne Dupplicitet laae ogsaa i Sprogbrug, det vil sige, i de fleste Sprog, dog ikke i det græske.

13 U. D. *Spredte Udkast til „De omnibus dubitandum est“:*

1

Pars II.
De omnibus d.

Det Foreløbige.

2 dubito (duo). zweifeln (zwei)
tvivle (tve)
σκεπτεἰν.

Denne Dupplicitet osv.] sml. 1, S. 148 Lin. 7 ff.; 13,2 og se Note dertil. [1] Det Foreløbige] se 8,12.13. [2] Sml. 12 Slutn. — I det under II C 25 anf. Kollegie til Forelæsninger af Martensen hedder det bl. a.: „Tvivl kommer af Tve ligesom Zweifel og dubitatio“. Sml. Hegel, Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie (se til A192). 2. Bd., S. 552.

saa at der er ligesaa megen Grund for det ene som for det andet, 3
saa ligger paa en Maade Tvivlen ikke i mig — Skulde hele Tilværelsen være saaledes beskaffen, det mente i Grunden de gl. Skeptikere. Her støder vi an paa den Indifferents, der gaaer forud for Modsigelsens Grunds.

Cap. I 4
Hvad det er at tvivle
<§ 1 Hvorledes man kommer til at tvivle?>

§ 2 *[rettet fra 1]* om det er en Erkjendelsens Akt. 5

a.) Uvidenhed
b.) Uvished.
c) kan Erkjendelsen bedrage.
d) hvorledes kommer man til at begynde
e) hvorledes til at ende.

Til 13,5:
gjennemført med H: t: et enkelt Faktum, — et Msk., mit person- 6
lige Forhold til ham. —

Til 13,5c):
(Aristoteles — Epicur i Diogenes af L. — Cartesius <Spinoza 7
efter ham.>
Sextus Emp. Tennemann 5t B: p. 345.)

Til 13,5c):
kan Sandsningen bedrage. 8
kan Erfaringen bedrage.
kan Ideen bedrage.

[3] Sml. 5,15 og se Note dertil. de gl. Skeptikere] sml. 10,17. [4] Sml. 12 Beg. [5] Sml. 10,16. om det er en Erkjendelsens Akt] sml. 5,13 og se Note dertil. Uvidenhed] sml. 10,16.18. Uvished] sml. 5,8 og se Note dertil. kan Erkjendelsen bedrage] sml. 10,16.13,7.8.14.22. — S.V. IV, S. 244 ff. [7] Aristoteles] se S.V. IV, S. 246 f. (Poul Møller, Efterl. Skr., 1. Udg. 2. Bd. (1842), S. 470). Epicur i Diogenes af L.] sml. 13,22; Diog. Laert. IX, 106. X, 31 f. Cartesius] sml. 13,22 og se Note dertil. Tennemann 5t B:] Geschichte der Philosophie, se til A 42.

(1842—43)

9 § 3. *[rettet fra 2.]* Er det en Villiens Akt.
a). Har jeg da en Hensigt.
for at tvivle.[†] ‹(Hegel, Spinoza).›
for at finde Sandheden.
b) hvorledes kommer jeg til at begynde
c) hvorledes kommer jeg til at ende.

Til 13,9:

10 [†] Skeptikerne

derfor siger jo ogsaa Philosophien: man skal tvivle om Alt

11 Cap. II
Hvad det er at tvivle om Alt.

‹Skeptikerne tvivlede om Alt, men det var ikke et færdigt Resultat, tvertimod det var Livets Opgave, tiltrods for alle Erkjendelsens Besnærelser at blive ved at tvivle. I en vis Forstand bleve de derfor aldrig færdig, thi indtil deres sidste Øieblik var der en Mulighed af at løbe vild. Anderledens naar det at tvivle om Alt skulde være Begyndelsen.›

Til 13,11:

12 §. 1 om det er en Succession?
§ 2. om det er en total Gjerning?

13 at tvivle er at nægte Bifald, det comiske derved, at jeg hver Gang der frembyder sig Noget nægter Bifald

14 Cap. III
Johannes begynder at tvivle.

§ 1 om ‖ Sandsning ‖ det Historiske, om andre Msk.
‹her kan Skeptikernes 10 Sætninger bruges›.

[9] Er det en Villiens Akt] sml. 5,13 og se Noter dertil. for at tvivle osv.] sml. 2,16 og se Note dertil. [10] Skeptikerne] sml. 5,13 og se Noter dertil. [11] Sml. 5,15 og se Note dertil. [13] nægte Bifald] sml. Diog. Laert. IX,105; i den til A59 anf. Overs. 1. Bd., S. 447. [14] Sml. 13,5 og se Noter dertil. Skeptikernes 10 Sætninger] sml. C51; Tennemann, Geschichte der Philosophie. 5. Bd. (se til A12 og 42), S. 62 ff.

§. 2. om sig selv.
a) Sandsning.
b) mathematisk Erkj.
c) philosoph. Erkj.
d) religieus Erkj.

Cap. IV. 15

Johannes kommer til den rene Væren, men kan ikke komme tilbage igjen.

Han bliver næsten angst for sig selv, det var som havde han en ond Samvittighed, uagtet han jo dog intet Ondt havde gjort, han var bleven underfundig, listig som en Rænkesmed, idet han jo dog ikke i daglig Tale kunde lade være at sige og gjøre og tilsyneladende tænke, hvad Andre tænkte, og dog havde han en privat Mening.

Pars III 16

Johannes philosopherer ved Hjælp af traditionelle philosophiske Studier.

§ 1 Hegel.
§ 2. Kant
§ 3. Spinoza
§ 4. Cartesius.

Han fortryder, at han ikke strax er begyndt paa Cartesius, 17
og det saa meget mere som han erindrer, at Hegel roser hos Cartes. hans „barnlige og eenfoldige Fremstilling" — men det var netop Grunden hvorfor han ikke begyndte; thi det lød som Spot af Hegel, der vistnok er langtfra at anprise det Barnlige og det Enfoldige, og som ogsaa paa andre Steder siger om Cartes.: „mit ihm ist weiter nichts anzufangen".

Tvivlen fremkommer **enten** ved at bringe Realiteten i Forhold 18
til Idealiteten

[15] den rene Væren] sml. 2,5.8,7.13. kan ikke komme tilbage igjen] sml. 2,8.19.16. Han bliver næsten angst osv.] sml. 5,11.16. [16] Sml. 2,18. [17] Hegel roser hos Cartes. osv.] Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie. 3. Bd. (se til 2,9), S. 334. [18] Sml. 1, S. 146 ff.

(*1842—43*)

dette er Erkjendelsens Virks.
forsaavidt der er Tale om Interessen, er det i det Høieste et Tredie jeg interesserer mig for, saaledes f. E. for Sandheden.

eller ved at bringe Idealit. i Forhold til Realiteten
dette er det Ethiske.
det jeg der interesserer mig for er mig selv.
det er egl. Chrstd. der har bragt denne Tvivl ind i Verden, thi i Chrstd. fik dette Selv den Betydning. — Tvivlen overvindes ikke ved Systemet men ved Troen, ligesom det er Troen der har bragt Tvivlen ind i Verden. Skal Systemet berolige Tvivlen, saa er det ved at staae høiere end baade Troen og Tvivlen, men i saa Fald maa først og fremmest Tvivlen være overvundet ved Troen; thi at springe et Mellemleed over lader sig ikke gjøre.

19 Tvivlen i strængere Forstand† er Begyndelsen til det Ethiske; thi saasnart jeg skal handle, da ligger Interessen paa mig forsaavidt jeg paatager mig Ansvaret og derved faaer Betydning.

Til 13,19:

20 † dersom nemlig Tvivlen blot er en Sætten af Modsætninger, saa spørges hvad er da Tænkningen? Det, hvorved Tvivlen viser sin Forskjellighed fra den blotte Tænken er ved Interessen, der er med i Spillet.

21 den retirerende Tvivl.
εποχη.
<(en Passus i Diogenes af Laerte, som jeg har noteret i min Udgave).>

den inquirerende Tvivl.
denne er egl. ikke Tvivl, mindst om Alt, da jeg snarere veed Alt, og blot tvivler om hvor-

Interessen] sml. 10,15 og se Note dertil. Tvivlen overvindes ikke ved Systemet osv.] sml. 5,13 og se Note dertil. [19]†] se 13,20. Interessen] sml. 10,15 og se Note dertil. [21]den retirerende Tvivl] sml. 5,15 og se Note dertil. en Passus i Diogenes af Laerte] se til 10,17.

ledes jeg skal ordne det, ligesom Digteren førend han griber Stykkets ham saare vel bekjendte Kræfter i den poetiske Idee.

Kun ud af det kan jeg komme ved Frihed, i hvilket jeg er kommen ind ved Frihed, eller maa forudsættes ved Tvivl at være kommen ind deri. Skal jeg da ved Frihed komme ud af Tvivlen, saa maa jeg ved Frihed være kommen ind. (Villies-Akt).

Erkjendelsen kan ikke bedrage. 22
Aristoteles.
Cartesius (hans Forklaring af error.).
Diogenes af Laerte. (Rubrikken Epicur).

Cartesius lærer, at Forundring (admiratio) er den eneste Sjæls 23
Lidenskab, der ingen Modsætning har — derfor seer man hvor rigtigt det er at gjøre den til Udgangspunkt for al Philosophie.

Foreløbig Udarbejdelse til: „De omnibus dubitandum est", Pars secunda Cap. I. § 1 [1, S. 144[22] Idet ... 147[13] Væsen.] 14 *U. D.*

S. 144[32] nogen .... 145[1] Tredie] nogen Videns*) Sphære 1

*) *I Marginen:* al anden Viden er dichotomisk, ligger i Immanentsen, ikke i Transcendentsen.

idet enhver Viden ‹enten› fremkaldte det, den skulde fremkalde ell. den blev uden Virkning.

S. 145[10] den .....[13] Bevidsthed.] den. 2

S. 145[17 f.] I Barnet er Bevidstheden] Vilde man tale om Dyrets Bevidsthed saa var jo her en Bevidsthed, der havde Tvivlen udenfor 3

Kun ud af det osv.] sml. 5,13 og se Note dertil. [22] Sml. 13,5 og se Noter dertil. Aristoteles] se til 13,7. Cartesius ... error] Principia philosophiæ. Pars I, XXIX ff., XLII, LXX ff., særlig LXXV f. — Sml. S. V. IV, S. 246 f.*) Diogenes ... Epicur] Diog. Laert. X,31 f. [28] Cartesius lærer osv.] De passionibus animæ. Pars II, artic. LIII. — Sml. C 10. S. V. IV, S. 411.

sig. Dog dette blev jo altid en disputabel Sag, derfor tog han Barnet, thi i Barnet er dog Bevidstheden

4 S. 145[23] sandt*)] sandt *uden Anmærkning*

5 S. 146[8] Usandheden .... [13] § 36.).>] Usandheden.

S. 146[14] Kan ... [26] saadan]

6 Umiddelbart er da Alt sandt; men kan Bevidstheden ikke forblive i denne Umidd. Dersom denne Umidd. var identisk med Dyrets, saa var Spørgsmaalet om Bevidsth. hævet; men hvad vilde ogsaa blive Følgen deraf, at Msk. var et Dyr, ell. at Msk. var umælende. Det der derfor hæver Umidd. er Sproget, kunde Msk. ikke tale, saa forblev det i Umidd.

Dette mente han kunde udtrykkes saaledes, Umidd. er Realiteten, Sproget er Idealiteten, idet jeg taler frembringer jeg Modsigelsen. Naar jeg saaledes vil udtrykke Sandsningen, er Modsigelsen der, thi det jeg siger er noget ganske Andet end det jeg vil sige. Realiteten kan jeg ikke udtrykke i Sproget, for at betegne den bruger jeg Idealiteten, hvilket er en Modsigelse, en Usandhed.

Tvivlens Mulighed ligger da i Bevidsthedens Dupplicitet. Men en saadan

7 S. 147[1] Saalænge ... [2] Mulighed.] Dog dette er Bevidstheden ikke klar over, den troer at den udtrykker Realit. Saalænge denne Dobbeltbevægelse foregaaer uden gjensidig Rivning, er Bevidsth. i Ro.

8 S. 147[10] Ophævelser.] Ophævelser; thi Bevidstheden er egl. Udtrykket for dette Sammenstød, for den derved betingede Modsigelse.

9 S. 147[12 f.] Bevidsthedens Tilbliven og dens Væsen.] Bevidsthedens Tilbliven. Dette er Tilværelsens første Smerte.

I Marginen: Det var ikke Reflexionen <han> havde opdaget; thi Bevidstheden forudsætter Reflexionen.

[6] Modsigelsen] sml. 10,5 og se Note dertil.

(1842—43)

Foreløbig Udarbejdelse til: „De omnibus dubitandum est", Pars sccunda. Cap. I § 1 [1, S. 147[14] Førend ... 150[22] lidet.] 15 U. D.

S. 147[15] Reflexion.*)] Reflexionen. *Plads afsat til Anmærkning hertil, men intet skrevet uden:* Anm. 1

S. 149[6] Tvivlen .....[11] Forudsætning.] Tvivlen. 2

S. 150[20] været, ...[22] lidet.] været. 3

Planen i denne Fortælling var følgende. Igjennem den tungsindige Ironie, der ikke laae i nogen enkelt Yttring af Joh: Climacus, men i hele hans Liv, gjennem den dybe Alvor, der ligger i, at et ungt Msk., der er redelig og alvorlig nok til i al Stilhed og uden Ordbram at gjøre, hvad Philosopherne sige, og som derved bliver ulykkelig, vilde jeg ramme Philosophien. Joh: gjør hvad der blev sagt man skulde gjøre, han tvivler virkelig om Alt, han gjennemlider al den Smerte, der ligger heri, bliver underfundig, faaer næsten en ond Samvittighed, nu er han kommet til det Yderste, da vil han tilbage, det kan han ikke; han indseer, at han for at holde sig paa den Spidse, at tvivle om Alt, har han lagt Beslag paa hele Aandens Kraft, forlader han denne Spidse, saa kan han vel komme til Noget, men han har da ogsaa opgivet sin Tvivl om Alt. Nu fortvivler han, hans Liv er forspildt, hans Ungdom er gaaet hen med disse Overveielser, Livet har ikke faaet sin Betydning for ham, og Alt det er Philosophiens Skyld. (Slutnings-Replikken findes i mine Papirer.). 16 U. D.

Til 16:

Slutnings Replik 17 U. D.

„Saa er da Philosopherne værre end Pharisæerne, om hvilke vi læse, at de binde svare Byrder og selv ikke løfte dem med

[16] Sml. 1, S. 103 f. bliver underfundig osv.] sml. 5,11.13,15. da vil han tilbage osv.] sml. 2,8.19.13,15. [17] Sml. 6 og se Noter dertil.

1842—43)

en Finger. Thi dette er jo det samme, at de ikke selv løfte dem, naar de dog kan løftes. Men Philosopherne fordre det Umulige. Og naar der da er et ungt Msk., der mener, at det at philosophere, ikke er at snakke ell. at skrive, men oprigtigt og nøiagtigt at gjøre, hvad Philosophen siger, man skal gjøre, da lade de ham spilde flere Aar af sit Liv, og da viser det sig, at det var umuligt, da har det grebet ham saa dybt, at maaskee hans Frelse bliver umulig."

TIL:
„ENTEN—ELLER“

1843—44

1843

I et Exemplar af „Enten—Eller“: *18*
[S. V. I, S. 13 Lin. 25] Kareth *begge Steder]* *rettet til* Karreet *U. D.*
[S. V. I, S. 351 Lin. 24] ogsaa] *rettet til* altsaa

Opfordring.

19
Febr. 22.

At Politie-Adjutanten maa være paa Pletten, hver Gang Vægteren piber; at Brandmajoren maa op, hver Gang Allarmtrommen gaaer; at Censor ingen Ro har hverken Nat eller Dag, saasnart det behager en Forfatter ved sin Aands-Virksomhed at sætte ham i Bevægelse — det finder jeg i sin Orden, som ogsaa, at disse Mænd derfor oppebære en passende Gage, nyde Hæder og Ære i Samfundet, ere elskede og agtede af den hele Menighed; men at jeg, et løst og ledigt Menneske, der i mit Liv forener, hvad saa sjelden sees forenet, hverken at have Forretninger eller Gage, at jeg, uden nogensomhelst Godtgjørelse, skal foruroliges i min stille Uvirksomhed, hver Gang det behager en Spøgefugl at tillægge mig Forfatterskabet af Ting, som Ingen vil være Forfatter af, det finder jeg ikke i sin Orden, ligesaa lidet som hvis Een for Spøg vilde hænge Politiets eller Brandmajorens Skildt udenfor min Dør, eller bilde Folk ind, at jeg var Censor, for at skaffe mig den Ulejlighed hvert Øieblik paa Dagen at maatte ud og lukke op for at forklare, at jeg hverken er det ene eller det andet.

Hvad det større Antal Læsere vel aldrig har vidst, det øvrige forlængst glemt, hvad jeg selv allerede en føie Tid vilde have glemt, hvis ikke Efterveerne endnu smertede mig, det bliver i dette Øieblik kun altfor levende i min Erindring: at jeg for omtrent 6 Maaneder siden, dreven til det Yderste af de angivende

1843

Stemmer, der denoncerede mig som Forfatter af forskjellige Artikler, ved en høitidelig Erklæring fralagde mig al Deeltagelse i disse, at jeg for at sikkre <mig> en sorgløs og uforstyrret Fremtid, „bad enhver Læser, aldrig at ansee mig for Forfatter af Noget, hvorpaa mit Navn ikke stod,“† at som en Følge af dette Skridt jeg i længere Tid overalt mødte spydige Øiekast, spodske Blikke, haanende Miner, der vare mig uforklarlige, indtil saavel mundtlige som skriftlige Yttringer satte det uden for al Tvivl, at man havde gjennemskuet mig, havde seet, at det var Forfængelighed, der havde forledet mig til paa en usømmelig Maade at bringe mig i Erindring, at give det Udseende af, at der virkelig var et eneste Menneske, der ansaae mig istand til at være Forfatter af hine udmærkede Artikler. Feiltagelsen var mig ubehagelig, Krænkelsen, der fulgte efter, har jeg søgt at forvinde, hvilket maaskee ogsaa var lykkedes mig, hvis ikke i disse Dage den samme Historie var begyndt forfra, idet jeg atter i Løbet af en fiorten Dage hører mig udlagt som Forfatter af en Artikel i ny Portefeuille, tvende Breve i den Berlingske Tidende (eller dog eet), et Brev i Fædrelandet, og af det store Værk: enten—eller. Min Situation er ligesaa piinlig som fordum, den er endnu piinligere, da det er en Gjentagelse; den er ligesaa vanskelig som forhen, den er endnu vanskeligere, da jeg af Erfaring har lært de sørgelige Følger at kjende, der advare mig mod ethvert Skridt, medens dog et Skridt synes nødvendigt, et Skridt, der da vil være ligesaa farefuldt for mig, som hvis hiin Mand, om hvem Jean Paul fortæller, at han, staaende paa eet Been læste en Plakat af følgende Indhold: her er sat Ræve-

† cfr. Fædrelandet

høitidelig Erklæring] Artiklen: Aabenbart Skriftemaal, i Fædrelandet 1842, Nr. 904 (12. Juni). — S.V. XIII, S. 397 ff. bad enhver...stod] se anf. Artikel (S.V. XIII, S. 399). Artikel i ny Portefeuille] for 1843, 12. Febr. (1. Bd., Sp. 198 ff.). Se A 141, S. 53 og Note dertil. tvende Breve i den Berlingske Tidende] 1843, Nr. 33 (5. Febr.: Et Brev) og 35 (7. Febr.: Endnu et Brev). — S.V. XIII, S. 460 ff. et Brev i Fædrelandet] 1843, Nr. 1143 (8. Febr.). — S.V. XIII, S. 467 ff. enten—eller] averteret som udkommet fra Pressen, i Adresseavisen, første Gang: 1843, Nr. 43 (20. Febr.). — Se til A 42. Jean Paul fortæller osv.] se S.V. V, S. 40. Sml. S.V. XIII, S. 426.

1843

saxe, besluttede sig til at sætte det andet Been til Jorden. Erklærer jeg, at jeg ingen Deel har hverken i hine Artikler eller i hiint Værk, saa løber jeg Fare for, at det bag efter skal vise sig, at man blot har villet have mig til Bedste, at man igjen vil spotte mig, fordi jeg er saa forfængelig at troe, at noget Menneske for Alvor skulde antage, at jeg, baade paa den ene og paa den anden Maade, var istand til at skrive hine Artikler, en Bog paa siger og skriver 54 Ark, eller til at skrive Halvdelen deraf, hvis man antager, at der er to Forfattere. Tier jeg stille, saa vil de daglige Optrin gjentage sig, da jeg paa en Maade maa gjøre Honneurs som Forfatter, tage mod Høfligheder og Barsel-Visiter, der referere sig til Forfatteren, udholde et ironisk Smiil, der lader mig ahne, hvad jeg kan vente, hvis jeg er ubesindig nok til at fralægge mig Forfatterskabet. For om muligt at slippe ud af denne vanskelige Situation har jeg besluttet at gjøre, hvad jeg herved gjør, at opfordre Victor Eremita til at opgive sin Pseudonymitet, for at jeg atter kan leve i Fred og gode Dage, opfordre ham til at gjøre det snarest muligt, at det ikke bag efter skal hedde, at jeg har givet mig Mine af at være Forfatter, uagtet jeg veed med mig selv, at jeg er saa uskyldig i denne Henseende som det Barn, der er født igaar.

Hvad Bladartiklerne angaaer, da kunde jeg ønske, at de Hrr. Udgivere vilde gjøre det samme, men da den Sag allerede synes at være glemt over Enten—Eller, saa vil jeg ikke opfordre dem til at gjøre, hvad jeg, hvis de gjorde det, altid vilde ansee for et Beviis paa den ædle Retsindighed, der har Medfølelse med Andres Fataliteter.

Kbhvn., d. 22. Febr. 43.

S. Kierkegaard,
Magister artium.

Efterskrift. Jeg har ladet min Opfordring indrykke i dette Blad, for at den, hvis Victor Eremita ikke hører til her i Byen, snarest muligt maa komme ham tilhænde, og beder jeg ham sluttelig, ikke længere end høist nødvendigt, at lade vente paa sig.

dette Blad] Artiklen har været bestemt for „Berlingske Tidende".

1843

20 U. D.

Sendebrev til Hr. Magister Kierkegaard.

Min Herre!

Hvis jeg var falden ned fra Skyerne, kunde jeg ikke haste mere iilsomt med at komme Dem til Hjælp i Deres betrængte Stilling. Den Mislighed, at de mig ubekjendte Forfattere skulde mælde sig, havde jeg, som De behageligst vil see af Fortalen, allerede beseiret, førend jeg udgav Enten—Eller. At det kunde skee, hvad nu er skeet, faldt mig aldrig ind. Min oprigtige Tilstaaelse hjælper vel ikke Dem, men paa den anden Side maa det dog være til Trøst for Dem, at jeg, hvis det var faldet mig ind, ikke havde vidst, hvad jeg skulde gjøre for at forebygge det.

At Deres Stilling maa være ubehagelig og fatal, indseer jeg meget vel, men, hvis De tillader det, Hr. Magister!, det forekommer mig ogsaa, at Deres Heftighed maa gjøre det Hele værre. Deres Opfordring er skrevet i en saa lidenskabelig Tone, at man ikke veed, om man skal lee eller græde deraf. Deres Ord i Ære men at De i sin Tid allevegne skulde have mødt „spydige Øiekast", kan jeg ikke ganske troe. Er De fuldkommen sikker paa, at Deres Sindsstemning, en vis Hypochondrie, man ofte finder hos Lærde, ikke har bedraget Dem? Jo mere afficeret man selv er, desto mere Fornøielse have Folk af at drille. At man, naar det er kommen til det Høieste, paa eengang ønsker Alt afbrudt og tilintetgjort, er igjen Lidenskabelighed. Gaaer man saavidt, at man glemmer, hvad der kan være Andres Tarv, alene for at faae sin Krig igjennem, saa gjør man Uret.

De opfordrer mig til, at jeg skal opgive min Pseudonymitet. De angiver ingen anden Grund end den, at De er geraadet i Misforstaaelse med Deres Omgivelse. Jeg kan ikke dølge, at det næsten har fornærmet mig, at De paa en saadan ustyrlig Maade mener, at Alt skal lyde Deres Vink. Paa en ligesaa utilbørlig Maade slaaer De Enten—Eller sammen med nogle Avis-Artikler, blot fordi de have det tilfælleds, at De er bleven udlagt som Forfatter. Havde

[20] Denne Artikel har været bestemt for „Fædrelandet". Fortalen] S.V. I, S. XIV.

1843

De endda tilføiet flere Grunde, havde De talt i Fleres Navn, havde De paa en eller anden Maade søgt at friste mig! Det vilde dog være en Latterlighed, om jeg, hvis jeg ellers havde tilstrækkelig Grund til at være pseudonym, af den Grund vilde opgive det; det vilde være en Taabelighed af mig, hvis jeg ellers havde Grund til at opgive min Pseudonymitet, om jeg vilde give det Udseende af, at det var Deres Opfordring, der bevægede mig.

De har maaskee allerede selv indseet det Overilede i Deres Skridt. I saa Fald kan De altid være sikker paa, at jeg skal gjøre, hvad De med Billighed kan fordre af mig. Jeg skal i mit Hjerte have Deeltagelse med Deres Lidelser, jeg skal med Høitidelighed, hver Gang jeg tænker paa Dem, tænke paa den stille Resignation, der ikke bliver belønnet i Verden, men som har sin Løn i sig selv. Om man endog som De, Hr. Magister!, er saa lykkelig ingen Forretninger at have, Skjebnens Drillerier ere ogsaa Gjenvordigheder, og den der bærer dem, bærer ogsaa sit Kors. At han er stor, er der Ingen, der betænker, at jeg Dem betræffende vil sætte en Stolthed i at turde beundre Dem, derom vil jeg for min egen Skyld bede Dem, at være forsikkret.

At ogsaa paa en anden Maade Deres Stilling alvorligt har ligget mig paa Sinde, skal jeg til Slutning tillade mig at antyde Dem. Hvad der i Deres Opfordring forundrede mig, var, at den er lige stik mod den gamle Regel, som en Magister artium mindst af Alle tør være uvidende om eller ignorere i sin Vandel: quod fieri potest per pauca, non debet fieri per plura. Istedenfor at forlange af mig, at jeg skal nedlægge min Pseudonymitet, var det jo langt simplere at affordre mig den Erklæring, at De ikke er Forfatteren. Det har været mig ubegribeligt, at dette ikke er faldet Dem ind, men jeg takker tillige Guderne for, at de i denne Henseende have slaget Dem med Blindhed. Hvor naturligt nemlig, hvor billigt end Deres Forlangende vilde have været, for mig var det dog bleven en Umulighed at opfylde det. Da jeg selv ikke veed, hvem de ærede Forfattere ere, saa kan jeg forsaavidt heller ikke med Bestemthed vide, at De ikke er een af dem, skjøndt jeg, oprigtigt talt, ikke finder det sandsynligt, da Deres udviste Lidenskabelighed just

1843

ikke frister Een til at tiltroe Dem den fornødne Taalmodighed. Kan jeg i denne Henseende være Dem til Tjeneste med nogen Erklæring, skal det altid være mig en Fornøielse „saa hurtigt som muligt" i Gjerning at vise, at jeg er, hvad jeg i ethvert Tilfælde i mit Hjerte forbliver at være

Hr. Magisterens ærbødige Tjener.
Victor Eremita.

21 U. D. *I et Exemplar af „Den Frisindede", Nr. 23 for 23. Febr. 1843, Artiklen: Episode af „Forførerens Dagbog", følgende Blyants-Understregning:*

Man kunde fristes til at opfordre Trykkefrihedsselskabets moralske Tilsynsmænd til at lyse Forfatteren i Ban, bede det moralske Sundhedspoliti confisquere Værket og brænde den Ubekjendte in effigie; men i næste Øieblik vil man i alt Fald tilstaae, at de, der læse denne Bog, neppe kunne tage Skade af den.

22 U. D.

Advarsel til den Frisindede.

Den Frisindede har, saavidt jeg veed, alt længe fristet en stille og uskyldig Tilværelse. I politisk Henseende synes den at have udtjent og fordriver nu Tiden med at skrive Gaader, Charader, Logogrypher, Regneopgaver, Calembourgs, som den selv eller en anden reduceret Person gjetter i det næste Numer At den leilighedsviis, naar den seer sit Snit, søger at blive taget med paa Slæbetouget, hver Gang et Phænomen i Litteraturen gjør det muligt, er ikke ubekjendt, og forsaavidt maatte Udgiveren af Enten—Eller være forberedt paa, at hiint Blad ogsaa vilde antaste dette Værk og, om muligt, et Øieblik klæbe sig fast dertil. Dette er allerede skeet Torsdagen d. 23 Feb., i dens Num. 23.

I Tillid til den Frisindedes Ord: „at man maa tilstaae, at de, der læse denne Bog (enten—eller) neppe kunne tage Skade af den";

[22] den Frisindede] sml. II A: 728.777. den Frisindedes Ord osv.] sml. 21.

1843

i Betragtning af, at det paa den anden Side ikke skjønnes muligt, at de, der ikke læse den, kunne tage ‹anden› Skade af den, end den negative, at de ikke læse den, hvilken igjen kan afhjælpes derved, at de læse den, da de jo i saa Fald ere sikkre for ikke at tage Skade af den — i Tillid hertil og i Betragtning heraf tør enhver Menneskeven være forvisset om, hvad der ogsaa var Udgiverens Overbeviisning, at denne Bog ingen Skade vil gjøre.

At den Frisindede i et Øieblik, hvor dens hele øvrige Adfærd viser et uforklarligt Hastværk, kan raisonere saa besindigt, er mærkeligt; blot den nu ikke „i en for den roligere Tid", vil raisonere desto ubesindigere. Vi ville derfor advare den Frisindede mod at give sig af med at gjøre Udvalg ‹eller levere Eftertryk›; thi saa var det vel muligt, at der kunde afstedkommes Skade*). Især ville vi§ advare den mod at hengive sig til den stille Galskab† „i en for den roligere Tid uden Frygt og uden Hensyn at udtale sin oprigtige Mening om dette forunderlige Værk".

*) ja vi ville ønske, at den Frisindede, der, da den ikke har havt Tid til at læse Værket, dog har fundet Tid til at anmelde det, aldrig maa faae Tid til at læse det, for at fjerne den eneste tænkelige Mulighed af, at en Eneste skulde tage Skade af Læsningen.

§ hvis den Frisindede frygter for, at der skal skee Skade

† at den skulde være kaldet til

Til 22:

Det er saa sjeldent, at den Frisindede gjør en god og i dybere Forstand sand Bemærkning, at vi indstændig ville bede Udgiveren læse igjen hvad han selv siger: man maa tilstaae, at de, der læse denne Bog osv. 23 U. D.

Til 22:

— Et Værk, der bestaaer af flere Afdelinger, kan være saaledes beskaffent, at det overlader det til Læserens Godtbefindende, om 24 U. D.

1843

han vil læse det i Sammenhæng eller hver Deel for sig; det kan være saaledes beskaffent, at det røber Mangel paa Takt ikke at læse det i Sammenhæng; det kan være saaledes beskaffent, at det gjør det til en Forpligtelse og Nødvendighed for Læseren at læse det i Sammenhæng og læse det heelt, hvis han overhovedet vil læse det. I denne Henseende at opdrive en mere tvingende Titel end Enten—Eller, anseer jeg for en Umulighed. Naar en Mand begynder sin Tale saaledes: enten, — og tillige ikke lader den Tilhørende uvidende om, at det bliver en meget lang Forsætning, — saa skylder man ham, enten at bede ham at lade være at begynde eller at høre hans Eller med. Et trykt Værk, der er betitlet Enten—Eller kan man ikke saaledes paabyde Taushed, men Sagen bliver den samme: man maa enten læse det heelt eller slet ikke læse det.

Naar man i et trykt Værk, betitlet: Enten—Eller, finder en Artikel, der hedder: Forførerens Dagbog, saa læser man slet ikke den først, man læser ikke den alene, man tillader sig ikke, efter at have læst den alene, at have nogen Mening om Værket, eller, hvis man har en saadan quasi Mening, at yttre den, eller, hvis man endelig skal yttre den, gjør man det ganske sagte paa sit Værelse, eller, hvis man endelig skal indvie Andre i sin Mening, gjør man det mundtligt, — men fremfor Alt, man skriver ikke en Anmeldelse deraf, man aftrykker ikke Noget deraf, fordi man prostituerer sig selv baade ved at tilstaae, at dette er det Eneste, man har læst, og ved paa det at have læst en enkelt Artikel at ville begrunde en Dom om det Hele, — kort: man prostituerer sig, og NB. ved et Hastværk, der vistnok er aldeles umotiveret.

At der i en Fortælling, der bærer Navnet: Forførerens Dagbog, findes forføreriske og slibrige Ting, maa vel antages at være i sin Orden, med mindre man vilde antage, at en Conflikt mellem det Æsthetiske og det Ethiske skulde nødsage en Forfatter til at blive [ligesom hin Mand], der af Forsigtighed efterlyste en Nankins-Paraply som bortkommen af Frygt for, at man skulde beholde den, hvis man fik at vide, at det var en Silke-Paraply. At en saadan

der af Forsigtighed osv.] se II A 571.

1843

Fortælling maa læses med Forsigtighed, er vist nok; at man kan af Udgiveren forlange, at han gjør, hvad der staaer i hans Magt for at forebygge skadelige Virkninger, er vist nok. At dette er givet, troer jeg er iøinefaldende; at Ingen uden Skyld kan vildledes, troer jeg er klart. Hvis Nogen vil gjøre Experimentet, da kan han let forvisse sig derom. Tag et letsindigt, endog meget fordærvet Menneske (og et saadant er dog vel den for Udgiveren ufordeelagtigste Undtagelse), overræk ham et indbundet Exemplar af Enten—Eller; sig til ham: her er en Bog, i hvilken der blandt Andet findes en Fortælling, der kaldes: Forførerens Dagbog. Titlen vil maaskee friste ham, men hvis der dog endnu i ham er Agtelse for Andres Frembringelser, da vil han sige: hvorfor er den ikke særskilt udgivet? hvorfor staaer den her som en Episode? hvorfor hedder Bogen: Enten—Eller? Han vil tage Bogen, gaae hjem med det gode Forsæt at læse den heelt. Seirer Lysten over Forsættet, saa han læser Dagbogen først, den alene, saa vil han skamme sig over sig selv, men han vil tie stille med sin Skam, mindst af Alt vil han vælte nogen Skyld over paa Udgiveren.

Hvad derimod et saadant Menneske ikke vilde gjøre, selv om han vilde yttre sig, det erfarer man af „Den Frisindede". Han vilde ikke skrive en Anmeldelse med Overskrift: Episode af Forførerens Dagbog, og i en Note lade forstaae, at Dagbogen er en Episode i Enten—Eller; han vilde overskrive sin Artikel: Enten—Eller. Han vilde ikke rive en Episode ud deraf og saaledes i dobbelt Forstand rive den ud af sit Sammenhæng med det Hele. Om han vilde skrive en Note, der modsiger sig selv i hver anden Linie, skal jeg ikke afgjøre, det anseer jeg for mindre vigtigt, — men han vilde ikke, i Betragtning af, at hans Blad især læses af den simple Klasse, vælge en saadan Episode, der især maatte forstyrre disse. Han vilde endelig ikke med hykkelsk Iver selv gjøre, hvad Udgiveren af Enten—Eller aldrig har gjort, han vilde ikke bidrage til at udbrede, hvad han anseer for fordærveligt, og ved denne Udbredelse netop gjøre det til hvad det ikke er iforveien. Han vilde ikke i en Note ganske en passant fortælle, at der i dette

1843

Værk ved Siden af Lystigheden „snart igjen indtræder den dybeste Alvor", uden dog at anføre et Exempel derpaa.

Naar man nu gjør dette, saaledes som „Den Frisindede" har gjort det, saa skylder den, der er hiint Værks naturlige Værge, sig selv, de ubekjendte Forfattere, Læseverdenen, ikke at lade det upaatalt; han skylder Værket at vise „Den Frisindede" til Rette. Da imidlertid dette Blad kun saaledes seer sig istand til at beraabe sig paa den sunde Menneskeforstand, at det synes at frygte, at „Hegel, Græsk og Latin skulde misbillige dets Adfærd", saa er der i den Henseende intet andet at gjøre end at lade det forblive i den frivillige Landflygtighed, det selv nødtvunget har valgt. Kun saameget vil jeg gjøre, at jeg vil advare mod „den Frisindedes" sunde Menneskeforstand, advare enhver Læser mod at læse Enten—Eller i „den Frisindedes" Eftertryk.

Jeg har tænkt mig, hvad selv et endog meget fordærvet Menneske vilde gjøre; jeg har oplyst, hvad „Den Frisindede" har gjort; for endnu engang at belyse dens Adfærd, skal jeg vise, hvad den kunde have gjort. Den kunde først og fremmest have givet sig Tid; thi der er vel Ingen, der er saa særdeles begjærlig efter dens Dom, — troer den dette, saa kunde den have skyndt sig med at læse Bogen heel. Naar den da vilde meddele sine Læsere Noget om dette Værk, da vilde den i Betragtning af, at dens Læsere høre til den simple Klasse, sige: „Der er udkommet et Værk, som Gjennemsnittet af dette Blads Læsere vel næppe vil forstaae. Men der er i anden Deel deraf et dybt Alvor, en oprigtig velvillig Kjærlighed og Interesse for ethvert Menneske; der er her gjort et Forsøg paa at vise, hvorledes dog alle Livets mange Differentser forsvinde mod den Lykke: at være et Menneske; der er viist, at det er det Eneste, man tør være stolt af; der er talt med usminket Rørelse om deres Kaar, hvem Overflod ikke blev givet; der er priist enhver hæderlig Stræben i Livet." Dette vilde „Den Frisindede" gjøre af Kjærlighed for sine Læsere; troede den at kunne gjøre det bedre end hiin Forfatter, saa vilde den have tilføiet et Par venlige og formanende Ord. Da havde den gjort en god Gjerning. Da havde den gjort sig fortjent af hiint Værks Forfatter, da

1843

havde den Fordring paa sine Læseres Taknemlighed, da skulde Ingen være villigere til at paaskjønne dens Stræben end dette Værks naturlige Værge, Ingen villigere til at takke den, forsaavidt den var istand til at gjøre det bedre end denne har gjort det, denne der visselig, hvis man kunde affordre ham hans Forklaring, vilde sige, at det var ham ligesaa kjært som om han selv havde gjort det.

Victor Eremita.

I et Exemplar af „Intelligensblade, udgivne af Johan Ludvig Heiberg. Nr. 24. (1. Marts 1843.)", i Artiklen „Litterær Vintersæd" (S. 285), følgende Blyants-Understregning: 25 *U. D.*

Den Masse af Bøger, som her tillands pleie at udkomme i Mellemrummet fra det sildige Efteraar indtil Nytaarstid, samt — da der gives adskillige Efternølere — i det første Par Maaneder efter Nytaar

Til J. L. Heibergs Omtale af „Enten—Eller" i den i 25 anf. Artikel i „Intelligensblade":

hiint Avertissement, ell. rettere denne blandede Bekjendtgjørelse 26 *U. D.*

Af Intelligentsbl. seer jeg, at Prof. H. mener, at det er udelicat af mig at udgive en saadan Fortælling. Deri har han vist Ret, derom tvivler jeg ikke; thi hvorledes skulde han ellers kunde sige det? Skade, at det ikke før Udgivelsen faldt mig ind at tænke paa, hvad vel Hr. Prof. H. vilde sige — hvilken Skade? 27 *U. D.*

=

Prof. H. mener, at det er fornødent at være grov imod mig. Ak! Ak! Ak! at det virkelig er kommet saavidt med mig; thi at det 28 *U. D.*

[26] Sml. 59, S. 215. [27] Se det i 25 anf. Nr. af „Intelligensblade", S. 290. [28] Sml. 39. 46.

1843

virkelig er saa, derom tvivler jeg ikke, naar Prof. H. siger det. Dog trøster det mig, at Prof. H. vil være det, thi han er bekymret for mit timelige og evige Vel. O! at det maatte lykkes Prof. H. at være tilstrækkelig grov. Dog derom tvivler jeg ikke, da det er Prof. H., jeg tvivler endnu mindre, da det er Aar 1843. Der er i Aarenes Løb foregaaet en velsignet Forandring med H.*), han er bleven mindre spøgende, mere alvorlig, mindre letsindig, mere streng, mindre vittig, mere grov[†]; hvad der for 13 Aar siden var ham vanskeligt, for 15 Aar siden en Umulighed, det vil vel, med alle gode Geniers Bistand nu lykkes ham.

*) *I Marginen:* et andet Msk.

[†] *I Marginen:* mindre underholdende, mere kjedsommelig

=

29 U. D. Grosserer N. er af samme Mening. Hvis der var en hovmodig Tanke i min Sjæl, der vovede noget Øieblik at reise sig mod Prof. H. Myndighed — nu er den qvalt, thi Gross. N. er af samme Mening. Forgjeves seer jeg mig om en Udvei, den findes ikke, kan Grovheden ikke, saa kan Vittigheden det, kan Heib. ikke saa kan N.

30 U. D. Prof. H. troer, at jeg tillader mig at gjøre Nar af ham. — Det var en afskyelig Tanke. Jeg maatte dog snarere vente at Prof. havde fulgt Birkedommerens Tankegang i Figaros Giftermaal: skulde Nogen vove at gjøre Nar af mig. — jeg skulde gjøre Nar af min Velgjører!

=

31 U. D. Af D. seer jeg, at nogle Studenter erklære, at Ingen leer af hvad jeg skriver. Dette forundrer mig hell. ikke, da det aldrig har været

et andet Msk.] sml. 113. — S.V.V, S. 23. [29] Grosserer N.] ɔ: Nathanson; se Berlingske Tidende 1843, Nr. 56 (1. Marts). [30] Birkedommerens Tankegang osv.] se: Figaros Givtermaal eller Den gale Dag... ved N. T. Bruun (se til I C 125, S. 308), S. 93.

1843

min Mening, at Nogen skulde lee deraf. Min Sjæl er noget tvivlsom, havde det været min Mening, at vække Latter, saa havde jeg vel af Forsigtighed tilføiet paa det enkelte Sted: leer, ligesom der stod plaudite i de gl. Comedier; thi det er ikke Enhver forundt at være saa sikker paa Latteren, som disse mine høistærede comilitones kunne være det.

=

Prof. H. maa ikke troe, at jeg siger dette, fordi jeg misunder ham *32 U. D.* den Værdighed at være Auctoritæt. Mig forekommer det netop meget ønskeligt, at der er en Auct:, naar jeg blot selv maa blive fri derfor, thi det giver altid Vidtløftighed. Hvis Prof. da vil beslutte sig til at overtage dette hæderlige Kald, saa behøver jeg ikke at fremkomme med mit Forslag til Stænderne, at der maa oprettes en Auctoritæt, en Værdighed der skal gaae paa Omgang mell. alle Forfattere af 24 Ark, og vare ligesom Consulatet i Rom et Aar, saaledes at hvad den Regjerende siger i det Aar han er Auctoritæt, det er og skal ansees i samtlige Kongen af D. Riger og Lande for det Sande, og de der ikke dele denne Anskuelse, de maae vente til de enten selv ell. en af deres Venner bliver Auctoritæten.

=

at der findes en Deel Trykfeil, vil jeg ikke negte; at det var *33* bedre, at de ikke vare der, tilstaaes gjerne — at Prof. H. opholder *U. D.* sig meget derover, forundrer mig ikke, det Begreb han har behaget at opstille af classisk Prosa synes at være et passende Regulativ i en Skole — snart gaaer det Prof. saaledes, at vi synge om ham, hvad Prof. selv har lært os at synge:

han agter paa hver Støi
hvert Kjelderskuer hvert Fløi,

[32] Sml. 40. den Værdighed at være Auctoritæt] sml. den til 48 anførte Anmeldelse af H. P. Holst, Ny Portefeuille, 1. Bd., Sp. 279. at der maa oprettes en Auctoritæt osv.] sml. S. V. IV, S. 280. han agter...

1843

og strængt for Øie tager
befalet Ringetøi

ɔ: de fornødne Spørgsmaal og Udraabs-Tegn.

Jeg har en lille Neveu, der gaaer i den lærde Skole. Jeg har ladet ham gjennemgaae Bogen, og han har udviist netop de samme Ting som Prof. Saadanne 2 Autoriteter er tilstrækkeligt.

=

34 U. D. Man fordrer, at jeg skal erklære, at Værket ikke er af mig. Hvad vil dog dette sige, det er jo noget ganske uhørt i Danmark! Jeg har altid været en stor Fjende af Processer og Vidneforklaringer, og derfor været god Ven med Politiet og Criminaldommer — men dette er jo et Rædsels-Tribunal — Skjøndt jeg nu meget let kunde svare og dermed gjøre Ende paa Sagen, saa seer jeg deels, at det ikke vil føre til Stort, deels, at det Hele bør betragtes som Principsag. Maaskee dog mit ringe ubetydelige Liv vil faae Betydning for det Hele. I alle Forfatteres Navn protesterer jeg mod en saadan Adfærd

Man høre dog op paa en saadan Maade at fortredige mit fredelige Liv. (ligesom naar et Msk. ligner et andet) <det er en Princip-Sag.>

=

35 U. D. En piinlig Situation. (Nødskud).

Det er nu omtrent 4 Maaneder siden, at jeg i Bladet Fædrelandet i al Ærbødighed tillod mig at bortlede enhver Mistanke fra mig m: H: t: Forfatterskabet af Adskilligt — dog dette har maaskee Læserne glemt, jeg ogsaa, men ikke Følgen deraf. I flere Dage mødte jeg over Alt spydige Øiekast, hvis Betydning jeg i Begyndelsen ikke forstod, men snart lærte jeg det at betyde. Et Brev fra en Ven opklarede Alt; Vennen havde nemlig gjennemskuet mig havde seet at det var Forfængelighed, som om jeg vilde bilde Folk

Ringetøi] sml. Recensenten og Dyret. Vaudeville (Kbh. 1827), S. 42 (14. Sc.).
[35] Sml. 19 og se Noter dertil. det at betyde] Meningen kunde være: at forstaa, hvad det havde at betyde

1843

ind, at Nogen havde talt om Sligt. Nu blev Alt mig klart, adskillige forblommede Udtryk blev mig klarere, hine Øiekast let forklarede. Man beklagede mig og min Forfængelighed, at det kunde falde mig ind, at Nogen kunde falde paa, at jeg var Forfatter, man ynkede mig, at jeg vilde være med... Og dog tør jeg forsikkre, at det var i Anledning af bestemte Sigtelser, at jeg besluttede mig til hiint Skridt, til at bede min Samtid om ikke at ansee mig for Forfatter af Noget, hvorpaa mit Navn ikke stod. — Nu er jeg lige nær — En Artikel i ny Portefeuille, et Brev i den Berlingske Avis (Meningerne er deelte nogle mene, at det Brev, hvori Pointet var, er af mig, andre at det Brev, hvori det var udeglemt), et tilsvarende Brev i Fædrelandet, endelig det store Værk: Enten—Eller. Dersom jeg ikke var saa uheldig allerede eengang at have gjort en Tilstaaelse, saa vilde jeg gjøre den nu, men hvilken Sandsynlighed nu for mig, da det engang er mislykket — vil jeg ikke atter udsætte mig for Breve og spydige Øiekast, vil Nogen troe min Erklæring. Man træffer i det borgerlige Liv Folk, der strax ere villige, naar det gjelder om at være Cautionist, men ingen Vert ønsker dem, saaledes ogsaa med min Erklæring — Ingen vil troe den —

Prof. Heiberg er en kunstig Mand. *36*
vitte—vit—vit—bom—bom. *U. D.*

De Hr. Prof. H. er Kunstdigter og jeg er intet mindre — De *37*
tillade mig et Øieblik at hente mit Udtryk fra Hesteverden. Og- *U. D.*
saa en mindre livlig Hest, kan en Beridder danne til en Paradeur, og det er fornøieligt nok at see dens afmaalte Skridt, og naar man ikke har andre Steder at ride end paa Volden, hvor saa let Ulykker kan afstedkommes, ell. dog paa et meget snevert Locale, saa kan det være godt nok, og Damerne som spadsere der ængstelige for deres Pynt, de glæde dem over begge Paradeurerne —

Pointet...udeglemt] se Fædrelandet 1843, Nr. 1141 (6. Febr.) og Berlingske Tidende 1843, Nr. 35 (7. Febr. — S.V. XIII, S. 463 f. med Note).

1843

Hesten og Rytteren — og Forældrene have Intet mod at deres Børn, endogsaa de smaa, gaae op og see derpaa. —— En ung vild Hest derimod, dens Bevægelser ere ikke altid saa skjønne, saa afmaalte, stundom bliver dens Fyrighed næsten latterlig, dens Kaadhed lidt kloderagtig, men under Alt dette har den dog een Ting, som ingen Beridder kan give, det er Pusten i dens Næse, det glødende Aandedrag; den der forstaaer sig paa dette, han vil ogsaa have Mod til at see paa, at glæde sig over den.

De har just ikke fordybet Dem i det msklige Hjerte, i Lidenskaber o: s: v:; om De desuagtet er fix og færdig med Deres Anskuelse af Livet, det veed jeg ikke; allerede de Lidenskaber, der ere udviklede i Enten—Eller, ere Dem for høie, og hvis jeg havde den Ære at tale med Dem, skulde jeg vel hvidske Dem Noget i Øret, hvoraf De skulde see, at der skal mere til for at forklare Livet.

38 U. D. En Forfatter, der, som man seer af Fortalen, helst ønsker at være Extraskriver i Litteraturen, ingenlunde attraaer nogen Ansættelse i Prof. H. Büreau.

=

39 U. D. Prof. H. maa gjerne gaae videre, han maa gjerne, kaste begge Bind i Hovedet paa de ubekjendte Forfattere, det har han mit Ord for, og det behøver han, thi han vilde dog maaskee ellers gjøre sig Betænkeligheder derved, især han, da han synes saa overordl. rystet ved Forestillingen om Bogens Størrelse. Virkningen vil blive forfærdelig, hvis han rammer dem.

=

40 U. D. Jeg ønsker ikke at være Auctoritet, det maa være generende. For at tage en Analogie, hvis jeg kunde faae en hæderlig og ind-

[38] Extraskriver] sml. S.V. III, S. 59. [39] Sml. 28. synes saa overordl. rystet osv.] se det i 25 anf. Nr. af „Intelligensblade", S. 288 f.; sml. 45. [40] Sml. 32.

1843

bringende Ansættelse som Dydsmønster, vilde jeg frabede mig den, da det maa være saare byrdefuldt Dag ud og Dag ind at være Dydsmønster.

=

Prof. Heiberg er ogsaa vant til at „holde Dommedag i Litteraturen“ har De glemt hvorledes det gik Xerxes; han havde endog taget Skrivere med sig, der skulde beskrive hans Seir over det lille Grækenland? *41 U. D.*

Han er ikke ene, har Muser og Gratier, — og for en Sikkerheds Skyld har han faaet en ny Medarbeider: „man“, en virksom Medarbeider, der intet Honorar fordrer og tager imod enhver Behandling. *42 U. D.*

Der staaer i Psalmen, at alle Verdens Fyrster kunne ikke skabe et Halmstraa, — hvorimod det elendigste Vrøvlehoved kan skabe et „man“. *43 U. D.*

Professor Heiberg lykønskes paa Intelligentsbladenes Fødselsdag af min Kone og mig og flere Venner, som læse det Exemplar af Bladet, som jeg holder. *44 U. D.*

Ærbødigst
Madsen,
forhenværende Postbud.

Vi have nu gjort os Rede for, hvorledes „man“ efter vort Kjendskab har behandlet dette Værk. — Prof. Heiberg er for betydelig *45 U. D.*

[42] Sml. det i 25 anf. Nr. af „Intelligensblade“, S. 291. [43] alle Verdens... Halmstraa] sml. Evang.-kristl. Psalmebog til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt (Ktl. Nr. 195 og 196: Udg. fra 1807 og 1823), Nr. 42. [44] Intelligentsbladenes Fødselsdag] sml. det i 25 anf. Nr. af „Intelligensblade“, S. 286; Nr. 1 udkom 15. Marts 1842. — Sml. 46, S. 203.

en Størrelse til paa nogen Maade at gaae ind under Bestemmelsen „man“, lad os nu see, hvorledes han har behandlet det? Det har 1) frapperet Prof. Heiberg, at Bogen er saa stor, ja saa stor, at man kunde faae Penge for at forevise den (man skulde næsten tro, at Professoren skildrede hvad han selv havde gjort); 2) ophidse ....

46
U. D.

Hvorledes behandler „man“ Enten—Eller?

At det oftere er faldet den ind, der er dette Værks naturlige Værge, at tænke over dets fremtidige Skjebne, vil Enhver finde i sin Orden. Allerede førend han udgav det, havde han tænkt derover, hvilket den, der uden at gjennemsnøfle Enten, og at bladre i Eller, blot læser Fortalen, let vil forvisse sig om. Der har jeg paa en kort Maade afsagt en Dom over begge Dele, idet A. siger: læs dem eller læs dem ikke, Du vil fortryde begge Dele, B. derimod ønsker, ‹at Bogen maa gaae ubemærket Kritiken forbi men besøge en enkelt› at Bogen maatte træffe Læs. i en velvillig Time. At det vilde skee ganske saaledes, turde jeg vel ikke vente, thi hvor ofte faaer man saaledes sit Ønske opfyldt? Efterat Værket var udkommet, har jeg da atter af og til agtet paa Folks Domme. Dette kan stundom være besværligt nok, og derfor er jeg ret glad ved, at Prof: med en usædvanlig Forekommenhed har havt den Godhed, i et prophetisk Syn, at oplyse Læseverdenen og forsaavidt ogsaa mig om, hvorledes „man“ behandler og vil behandle Enten—Eller. Vel har, saavidt jeg veed, Prof. H. hidtil ikke forsøgt sig i det Prophetiske, men man bliver ældre, og Prof. H. er meget perfektibel.[†] Det kan vel nu snart være to Aar siden, at Hr. Professoren fra at være den vittige, spøgende, overgivne Vaudeville-

[†] *I Marginen, med Blyant:* nye Retninger

frapperet Prof. Heiberg osv.] se det til 25 anf. Nr. af „Intelligensblade“, S. 288, sml. 39. — Sml. Artiklen af Victor Eremita „Taksigelse til Hr. Professor Heiberg“ i Fædrelandet 1843, Nr. 1168 (5. Marts), S. V. XIII, S. 412. [46] Sml. den til 45 anf. Avisartikel af Victor Eremita, S. V. XIII, S. 411 ff. gjennemsnøfle] sml. Kierkegaardske Pap. (se til A 83), S. 47. idet A. siger osv.] se S. V. I, S. XVI. meget perfektibel osv.] sml. 28. — S. V. V, S. 23. 29.

1843

Digter, der dog stundom syntes*) lidt vildfarende i Troen, den seirrige Polemiker, den taktfaste Æsthetiker, blev Danmarks Dante, den grublende Genius, der i sit apokalyptiske Digt skuede ind i det evige Livs Hemmeligheder, blev Kirkens lydige Søn, af hvem Stiftets høiærværdige Clerus ventede Alt til „Menighedens" Bedste. Hvis det ikke var skeet, hvo skulde da troe, at det kunde skee, men efterat det er skeet, hvo maa da ikke tro Prof. H. istand til Alt.

Dog til Sagen. I Num. 24 af Intelligentsbladene findes en lille Artikel af Hr. Prof. Heiberg, betitlet „litterair Vintersæd". I den lille Artikel har Prof. faaet talt om utrolig Meget. Den første Deel er aandrig, den anden bekomplimenterende til adskillige danske Forfattere, den tredie er prophetisk, den fierde tvivlsom, den femte er en Enkelt Læsers Mening om Eller, den sjette aabner Udsigten til, at der vel engang[†] vil komme en Læser, der læser begge Dele, baade Enten og Eller.

Den første Deel, den aandrige Deel, vedkommer ikke mig, jeg skal derfor ikke omtale den videre, hvor ondt det end gjør mig ikke at kunne dvæle ved denne skjønne rørende Tanke, som Prof: der fremsætter, om det Opbyggelige i, at Intelligentsbladene nu begynde en ny Aargang, thi den Tanke kunde virkelig bringe en Steen til at græde, saa rørende er den, den er Trøstende og Opmuntrende for os Alle, ligesom Digteren Kildevalles Udødelighed.

Den bekomplimenterende Deel vedkommer hell. ikke mig, og det Eneste, der næsten gjør mig ondt, er at Læseren vil glemme det over den følgende Deel: hvori hvorledes „man" behandler enten—Eller.

*) *I Marginen:* at nære vildfarende Meninger i Troen

[†] *I Marginen:* i Tidens Fylde

Danmarks Dante osv.] sml. 119.--S. V. V, S. 29; Martensens Anmeldelse af Heibergs „En Sjæl efter Døden. En apocalyptisk Comedie" (i „Nye Digte". Kbh. 1841): Fædrelandet 1841, Nr. 398 (10. Jan.). til „Menighedens" Bedste] sml. S. V. V, S. 28 f. Num. 24 af Intelligentsbladene] se 25. aabner Udsigten osv.] se „Intelligensblade" anf. Nr., S. 292; sml. 59, S. 212. det Opbyggelige i osv.] se „Intelligensblade" anf. Nr., S. 286; sml. 44. Digteren Kildevalles Udødelighed] se Jens Baggesens danske Værker (se til I C 78). 1. Bd. (Kbh. 1827), S. 282. — S. V. III, S. 153.

1843

Denne Deel vedkommer da mig, og dette Blads Læsere vil da tilgive, at de i dette Num. ikke finde hvad de ell. søge, ell. hvad der kan beskjæftige dem, og jeg vil ønske, at den ganske enkelte Læser, der virkelig læser Enten—Eller maa træffe paa disse Linier, og han vil have Taalmodighed nok til at læse dem med.

47 U. D. Hvorledes behandler man „Enten—Eller"? [....]

48 U. D. At H. P. Holst ikke forstaaer sig paa, hvad Stiil er, end mindre paa Betydningen af den gl. Sætning stil c'est l'homme, kan man godt antage, uden derfor at nægte ham Qualification som en brugbar Lærer i poetisk Skjønskrivning. Han forvexler Stiil og Skjønskrivning. — Vi skulle ikke have noget mod, at han fortsætter Næringsveien. — han vrøvler egl. ikke, det er for meget sagt, han vævler. — Vi tvivle ikke paa, at han nu i Anledning af dette korte Svar vil igjen udspinde sin Passiars tynde og ziirlige ‹og skrøblige› Traad, som han væder med æsthetisk Skyldevand, især vil det blive et helt Væv, hvis det skulde lykkes ham at give det Udseende af, at han paa nogen Maade tør slutte sig til Heiberg, at hans Spind kunde paa nogen Maade betragtes som Fryndser til H.s Intelligentsblade; thi det synes virkelig ikke, at Muser og Gratier begeistrer ham saaledes, som den Lykke, at komme med i en Note hos Heiberg. Naar der er Tale om at sætte Punktum paa rette Sted o: s: v: o: s: v:, der er han med, men hvor der er Tale om Ideer, Tanker, om vilde Lidenskaber, om Hjertets inderlige

[47] Sml. 46. [48] H. P. Holst] anmeldte i „Ny Portefeuille" (hvis Redaktør han var indtil 1. April 1843), 1. Bd., Sp. 217 ff. (1843, 7. Hefte, 12. Febr. — Sml. A 141, S. 53). 277 ff. (9. Hefte, 26. Febr.). 311 ff. (10. Hefte, 5. Marts): Ørkenens Søn, romantisk Skuespil i 5 Akter af Fr. Halm, oversat af C. Borgaard (opført første Gang paa det kgl. Teater 1843 6. Febr.). brugbar Lærer osv.] Holst var Dansklærer bl. a. i Efterslægtsselskabets Skole. poetisk Skjønskrivning] sml. 51.117 Beg. 121 Slutn. — S.V.V, S. 27. sin Passiars... Traad] sml. den anf. Anmeldelse, Sp. 218. slutte sig til Heiberg] sml. den anf. Anmeldelse, Sp. 278 ff. en Note hos Heiberg] se „Intelligensblade" 1843, Nr. 24 (1. Marts), S. 284 Note.

1843

Rørelser, hvor man hører Latterens Hviin, og Hjertets dybe Sukke, der er Holst altid ude, om han end giver sig Mine af at være hjemme. — Svare ham, agter jeg ikke; med mindre mod Forventning, Fanden skulde fare i ham, saa han blev ondskabsfuld; thi saa begynder Lystigheden. Dog end ikke dette troer jeg ham istand til, hans hele Existents er en smægtende Afsmag af en poetisk Mundsmag, hans æsthetiske Competence, er en uskjøn Vellyst.

Prof. Heiberg har allerede i flere Aar siddet sminket ved Vinduet i Litteraturen og vinket af de Forbigaaende, især naar det var en stadselig Mand og han hørte et lille Hurra fra Nabogaden. *49 U. D.*

Et Exemplar af: „Intelligensblade, udgivne af Johan Ludvig Heiberg. Nr. 26—27. (15. April 1843.)" med Artiklen „Lyrisk Poesie" — af S. K. forsynet med følgende Text-Udhævelser: 50 *U. D.*

S. 27. Blyants-Understregning og vandret Streg i Marginen: *1*
Hr. Christen Thaarup, som er denne Novelles Opdager og Restitutor, har derved erhvervet sig en sandere og varigere Fortjeneste af den danske Litteratur, end de Fleste ved deres egne Productioner.

S. 33. Blyants-Understregning:
„Der gives intet Nyt under Solen." Ovenstaaende Fremstilling er derfor langt fra at gjøre Fordring paa at indeholde noget egenlig Nyt, endogsaa kun for de Uindviede.

S. 35. Lodret Blyants-Streg udfor følgende Stykke i Texten: *3*
Om end nok saa mange Mennesker forene sig i en Klub eller et andet Samfund, for at tilfredsstille en eller anden Tilbøielighed,

ude...hjemme] i Aaret 1842 var udkommen: Ude og hjemme. Reise-Erindringer af H. P. Holst (anmeldt i G. Carstensens „Nye Intelligensblade" 1842, Nr. 13, 25. Decbr.). — Ktl. Nr. 1569: 2. Udg. Kbh. 1843. 50^3 Sml. A 226.

1843

hvori de Alle komme overeens, saa er dette Fælledsskab dog ikke nogen sand Almindelighed, men kun den selv samme Particularitets Multiplication med Antallet af Medlemmerne.

4 *S. 50. Indbøjet Bladhjørne ved følgende Stykke i Texten, med en Rødkridts-Understregning:*

Det er derfor en Feiltagelse, naar man troer, at det egenlig Romantiske er indskrænket til Catholicismen, naar man — som Forfatteren til „Enten—Eller“ — mener, at det i vore Tider skal ophæves, først i det Æsthetiske, siden i det Ethiske

51 U. D. den æsthetiske Skriverlærer — den litteraire Telegraphbestyrer — en Rodemester, der tæller Stemmer — og skjøndt han paa alle Maader søger at frelse Intelligentsbladet fra at blive Halvtimeslæsning ved at lade det udkomme i Dobbelt-Nummer. Det hjælper ikke, om der kom 3 Numre paa eengang det blev dog kun Halvtimeslæsning.

52 U. D. Heiberg der dog før var en Nævner i Litteraturen ja næsten General-Nævner — han er nu bleven Tæller — Tæller i den litteraire Bank.

53 U. D. det er en Fornøielse, at see, hvorledes Hr. Prof. Heibergs senere astronomiske, astrologiske, chiromantiske, nekromantiske, chronologiske, topographiske, statistiske, horoscopiske, metaskopiske

[51] den æsthetiske Skriverlærer] sml. 48 og se Note dertil. den litteraire Telegraphbestyrer — en Rodemester, der tæller Stemmer] sml. S.V.V, S. 28. Dobbelt-Nummer] Intelligensblade for 15. Novbr. 1842 og 16. Febr., 15. April (sml. 50), 1. Juni, 1. Aug., 1. Septbr., 1. Oktbr. og 1. Novbr. 1843 og 1. Jan. 1844 (sml. 58) var Dobbeltnumre. [53] Sml. 110 Slutn. — S.V.V, S. 28.

1843

Studier kommer ikke blot hans Majestæt vor allernaadigste Konge til Gode, men ogsaa Næsten.

=

Heiberg burde vide, at han nu i nogen Tid allerede er bleven Onkel. Ogsaa dette er skjønt, naar en Onkel veed at gjøre sig elsket af sine yngre Slægtninge, men han maa ikke være vranten, da er det en fatal Stilling — Hvis nu Onkel Heiberg bestræber sig herfor. *54 U. D.*

Prof. Heiberg har „Maalet i Munden" ligesom den Unterofficier, der forlangte en Snaps af en Marketenterske, da der i samme Øieblik blev slaaet Apell, i Skyndingen kunde hun ikke finde Maalet, men da greb Unteroff. efter Flasken med det Ord: jeg har Maalet i Munden. — dog dermed var den stakkels Marketenterske, der formdl. var en fattig Kone og selv fik sit Brændeviin tilmaalt af Brændeviinsmanden, ingenlunde tjent — saaledes jeg hell. ikke; jeg er en fattig Mand. *55 U. D.*

Gud velsigne Deres Indgang Hr. Prof. Heiberg! hvad Udgangen angaaer, den skal jeg nok sørge for. *56 U. D.*

—

Ethvert Mske har sin Kjephest og naar man fører ham den velsadlet frem, saa sætter han sig op, og saa gaaer det: Hyp i Gallop. *57 U. D.*

ikke blot hans Majestæt osv.] „Syvsoverdag" (Kbh. 1840) var tilegnet Christian VIII og Caroline Amalie. [54] vranten] sml. S. V. V, S. 23. [57] Kjephest] sml. 119.

1844

58
U. D.

En beklagelig, en moersom, en uskyldig Galskab.

Findes Nogen rasende eller galen,
da maa hvem der vil, ham binde.
D. Lov. 1,19.7.

I Anledning af en Artikel i Prof. Heibergs Intelligentsblad („kirkelig Polemik" af Kts) er en Mand gaaet fra Forstanden i Kjøbenhavnsposten. Dette er beklageligt. Det Moersomme derved er imidlertid, at hans Galskab og fixe Idee bestaaer derudi, at han indbilder sig selv og Andre, at han er Præst. Saaledes forstaaer man bedst Artiklens Underskrift: en Præst. I andet Tilfælde maatte man vove den ligesaa fornærmelige som vanskelige og høist usandsynlige Forklaring, at en Præst kunde i den Grad glemme sig selv og sin Forstand, at han, efterat have skrevet en saadan Artikel, ikke idetmindste undlod at underskrive den: en Præst.

Artiklens velærværdige Forfatter† maa være her fra Byen; thi det er fornemlig en Yttring af Kts angaaende Kirkebesøgets Talrighed i Hovedstaden, der er bleven Gjenstand for hans Angreb, og man kan jo dog ikke antage, at en Præst paa Landet kunde faae Tid til at reise saa hyppigt til Kjøbenhavn netop om Søndagen. Han mener, at Kts usandfærdigen (han er nemlig saa hellig, at han ikke gjerne vil bruge det Ord „Løgn") fremstiller Freqventsen i Hovedstadens Kirker som stor. Til den Ende beraaber han sig paa sin egen Erfaring, der sandeligen ogsaa bør staae til Troende. Ordentligviis†† gaaer han nemlig vel kun i et Par Kirker, men

† Anm. Enhver veed, hvor meget det fornøier en Mand, der har en fix Idee, at man sætter sig ind i den og ud af den taler til ham.

†† Anm. „Ordentligviis" dette Ord maa ikke misforstaaes, som gik han ordentlig i Kirke i det Par Kirker, i hvilke han ordentligviis

[58] D. Lov.] ɔ: Kong Chr. Vs Danske Lov 1. Bog 19. Cap. 7. Art. Artikel i... Intelligentsblad] Nr. 41—42 (1. Jan. 1844; 4. Bd., S. 97 ff.); der tænkes særlig paa S. 101. Artiklen er foranlediget ved en Udtalelse i Kofoed Hansens (til 59, S. 215 anf.) Anmeldelse af „Enten—Eller", anf. Tidsskr. anf. Bd. S. 384 f. Kts] ɔ: Biskop Mynster en Mand... i Kjøbenhavnsposten] der sigtes til Artiklen: Plump Usandhed, i Kjbhvnsp. 1844, Nr. 4 (4. Jan.); Artiklens Forfatter var Dr. Fr. Beck (sml. S. V. XIII, S. 400. 404 ff.).

1844

leilighedsviis, naar hans Vei fører ham forbi, gaaer han ogsaa <et Øieblik> ind i andre Kirker, for at see, hvor mange Mennesker der er. Det er utroligt, hvor meget denne selvbeskikkede Pastor paa eget An- og Tilsvar faaer bestilt hver Søndag. Ordentligviis gaaer han i et Par Kirker (mere er det vanskeligt at overkomme, naar man skal blive under hele Gudstjenesten, undtagen paa de enkelte Hellig-Dage, da der ogsaa er Tolvprædiken) leilighedsviis besøger han enkelte andre Kirker for at tælle. Hvad Tid beholder denne gode Præstemand til at prædike. Saa tankeløst havde neppe nogen <virkelig> Præst skrevet.

Ogsaa i en anden Henseende troer jeg i faveur af Forfatteren at burde antage ham for gal. Dersom han nemlig ikke er det, og som en saadan repræsenterer den absolute Isolation, dersom han maaskee endog er Repræsentanten for en ny Retning i Kirkebesøgets Sphære, da vinder den af Kts omtalte Frequents en ny Tilvæxt. Det er visseligen ikke faldet Kts ind at bringe denne Art af Kirkegængere i Anslag, de Kirkegængere, der komme for at tælle de Besøgendes Antal. Men ligegyldigt i hvad Ærinde man kommer i Kirke, naar der blot ganske in abstracto er Spørgsmaal om Frequentsen, saa tæller Enhver, ogsaa den, der kun er kommen for at tælle.

Dersom man nu tør haabe, at den gale Præst i Kjøbenhavnsposten vil indskrænke sig til at tælle, om han end ikke opgiver sin fixe Idee, at han er Præst, saa vil hans Galskab være aldeles uskyldig, og hans Stræben maaskee endog blive til Gavn for ham

---

kommer. Hans Mening sees af Modsætningen, at han leilighedsviis gaaer et Øieblik ind for at tælle de Besøgendes Mængde. En saadan Folketælling er nemlig, naar den skal gjøres tilgavns, ikke et Øiebliks Sag, og derfor gjør han det ordentligt i de Par Kirker, hvor han ordentligviis kommer. Dersom han nemlig ordentlig blev under hele Gudstjenesten i det Par Kirker han ordentligviis besøger, saa vilde deraf følge, at han i de Kirker, hvilke han leilighedsviis besøger, maatte komme paa en Tid, da de vare tomme — for at tælle hvor mange der er.

1844

selv i Fremtiden§. Ved den foreliggende Artikel i Kbhp. kan han vel ikke antages at have habiliteret sig, men naar han efter nogle vel anvendte Aars Forløb producerer sig med Udgivelsen af en tabellarisk og statistisk Oversigt over Kirkefrequentsen i Hovedstaden, et Værk han med Rette tør kalde Frugten af sit Kirkebesøg, da skal han vel blive anbragt paa en passende Maade. Der kan ingen Tvivl være om, at Magistraten, naar der bliver Tale om Udnævnelsen af en ny Rodemester, vil give ham Fortrinnet†, eller at Bankens Bestyrelse vil tænke paa ham i Valget af en Tæller.

En Urtekræmmer.

§ uden at han dog derfor ganske sikkert tør regne paa at blive virkelig Præst.

† for enhver anden theologisk Candidat

59 Marts

Post-Scriptum

til

„Enten—Eller".

af

Victor Eremita.[‡]

Alt faaer en Ende, „selv Jesper Mortens Præken sidste Aftensang fik Ende." Dette er en temmelig trøstesløs Betragtning især for Jesper Morten, hvem det ikke gavner, om den er glædelig for alle Andre ‖; ligesaa lidet som han tør regne sig det til Ære, om Menigheden var bleven saa selvvirksom, at den ikke hørende deeltog i hans Slutningsbøn, men selv, dreven af hans Velærværdighed opsendte en inderlig Takkebøn til Himlen for dens synlige Bistand, ved hvilken Prækenen fik Ende‖. Imidlertid skal man ikke letsindigt spotte Jesper Morten, eller egoistisk berolige sig selv med, at man ikke hører til dem, der begynde paa Noget. Deels vilde dette nemlig være en daarlig Lovtale over Een selv, deels bliver det dog altid sandt, at ethvert Menneske begynder paa Noget, og hiin Sætning bliver da en for hele Slægten trøstesløs

[‡] *Til Overskriften:* For Sætteren Trykkes som Titelblad.

[59] Jesper Mortens Præken sidste Aftensang] sml. S. V. I, S. 11 f.

1844

Sandhed. Hvad Philosopherne paa saa mange Maader i Ord og i Gjerning vise Vanskeligheden af: at begynde, det viser sig ogsaa for min eenfoldigere og mere popoulaire Betragtning ‹der seer Alt fra den modsatte Ende eller kortere sagt fra Enden› forbunden med stort Besvær. Dersom nemlig det, man begynder paa, faaer Ende, hvorledes skulde man da beslutte sig til at begynde derpaa? Og dersom det man begynder paa, ikke faaer Ende, hvo skulde da have Lyst til at begynde paa Noget? Denne Overveielse vil ‹hvis den ikke kan standses› ende i den Raadvildhed, som Sprogbrug ‹rigtig› betegner saaledes, man veed hverken hvorledes man skal begynde eller ende; thi den der virkelig veed, hvorledes han skal begynde, han veed eo ipso hvorledes han skal ende, og den der veed at ende, han veed i denne Viden ogsaa, hvorledes han skal begynde. Det har derfor ofte forundret mig, at man i vor Tid saa eensidigen perfectionerer sig i den Kunst at begynde, medens man derimod næsten aldrig hører et Ord om den Kunst: at ende. Skulde det ikke være betimeligt at begynde paa denne Kunst, der har de skjønneste Forjættelser; thi naar Enden er god er Alting godt. Begyndelsen derimod den er svær, og dog kan man ikke begynde retteligen, før man veed at ende.

Forsaavidt da det Trøstesløse, at Alt faaer en Ende, og det ligesaa Trøstesløse, at det aldrig faaer Ende, kunde afskrække Een fra at begynde, saa gjelder det om at overvinde den Tvivl, der opkommer, netop naar man følger det gamle Raad: respice finem. Det gjelder om, at Friheden giver Tilværelsen Elasticitet, og at det Forkrænkelige forvandles til det Uforkrænkelige. Den Sætning: Alt faaer en Ende betegner Menneskets Liden i Tilværelsen. Frihedens Udtryk er: Alt skal have en Ende, hvorved betegnes, at det fri Individ kommer Tilværelsen til Hjælp, eller kommer den i Forkjøbet, og ved høimodigen selv at gjøre Ende paa Sagen, frelser sig fra Endelighedens Straadød ‹eller dens parodiske Metamorphoser.›. Den Sætning: Intet faaer en Ende, er Udtrykket for Endelighedens Seihed, og for Individets negative Fortabthed i Tilværelsen. Friheden kommer atter her Tilværelsen til Hjælp ved heltemodigen at give Sagen en Ende. Tvivlens og

1844

Lidelsens tvende Udtryk: at Alt faaer en Ende og at Intet faaer en Ende, forklares i Friheden derved, at man giver Alt en Ende. Hvor mangt et lykkeligt Øieblik blev ikke tilintetgjort derved, at Enden kom paa det som en Tyv i Natten, og saa forfærdeligt, at den med tilbagevirkende Kraft forbittrede endog det Forbigangne? Hvor mangen kraftfuld, toneriig, dybt moduleret Stemning endte ikke i en tandløs Vævlen, fordi man ikke vilde forstaae, at Alt skal have en Ende? Hvor mangen lykkelig Constellation, der ved et øieblikkeligt Sammenspil af de forskjelligste Kræfter fortryllede Alle, endte ikke i en gjensidig Modbydelighed, fordi man ikke forstod at ende? Hvor mangen sød og salig Morgendrøm, der lovede Guld og grønne Skove, endte ikke i Svækkelse, fordi man ikke vidste at bryde af? Hvor mangen erotisk Gysen, der rettelig benyttet vilde have styrket for lang Tid, endte ikke i en paralytisk Gaben, fordi man ikke vilde forstaae, at Alt skal have en Ende?

For da om muligt at efterkomme det her Udviklede, tillader jeg mig at gjøre en Ende paa, hvad jeg i sin Tid begyndte, idet jeg selv takker af, og, om man saa vil, fordrister mig til at aftakke Læseren, Noget jeg allerede ved Begyndelsen var betænkt paa.

I 5 Aar har jeg gjemt det Manuscript, jeg i „Enten—Eller“ tillod mig at forelægge Læseverdenen; 1 Aar er nu forløbet siden dets Udgivelse og Øieblikket synes mig passende til at bryde af. Maaskee <vil> Een sige, at 5 Aar var for kort en Tid at vente, 1 Aar for lang en Tid. Maaskee er det saa, maaskee kom Værket for tidligt, og mit Postscriptum <kommer> maaskee post festum. Om saa er, jeg trøster mig med: in magnis voluisse, medens jeg derhos dog erindrer om, at Enden ogsaa kan komme for tidligt som en ubesindig Vilkaarlighed, og at der i de ydre Forhold stundom kan være en Omstændighed, der maa paaagtes og som bærer den nærmeste Skyld for, at man udhaler Tiden <, hvilket i høi Grad her er Tilfældet; thi dette Postscriptum vilde allerede være kommen for 7 Maaneder siden, dersom ikke et høfligt Hensyn til en skjødesløs Prophetie, der, hvis den gik i Opfyldelse, maaskee havde gjort

dets Udgivelse] se til A42. in magnis voluisse] Propertius II,10,6. en skjødesløs Prophetie] sml. det i 25 anf. Nr. af „Intelligensblade“, S. 292.

1844

yderligere og udførligere Skrivelser nødvendige, havde draget Tiden hen fra Maaned til Maaned.›

Der er en snurrig Patron i Livet, som Ingen ret kan blive klog paa, en Ex-Potentat, der paa Grund af sin Særhed ofte er udsat for meget forskjelligt Omdømme det er Skjebnen. Naar store menneskelige Foretagender drives med al mulig Kraft og ledsages af de største Forventninger, naar et Orlogsskib stikker i Søen, da finder den for godt ikke at blæse, den er som blæst bort og intetsteds at faae fat paa. Imidlertid har den maaskee sin Moerskab af at glæde et Barn, der sætter sin lille Jolle ud i en Vandpyt. For ham kruser den Vandet, ham føier den i ethvert Ønske, fører hans Jolle for en gunstig Vind over til den anden Side, vender Vinden og fører ham den tilbage igjen, for hans Skyld lader den Bølgerne optaarne sig, bringer Jollens Mandskab i Havsnød og frelser dem igjen, kort Barnet kan faae det med den som Barnet vil. Man skulde troe, naar det var Blikstille, kunde ingen Mølle gaae, og dog lærer man af Eventyret, at der var een Mølle, der gik. Helten i hiint Eventyr kan ikke forklare sig dette Phænomen, da træffer han flere Mile fra den omtalte Mølle en corpulent Mand, der ganske phlegmatisk lægger Fingeren paa det ene Næseboer og blæser med det andet men blæser kun paa hiin ene Mølle — det var Skjebnen, der ikke er uden Humor, men heller ei uden en vis Godmodighed.

Det er vel gaaet Flere end mig, som det gik mig: de ere blevne forbausede ved, at et Værk som „Enten—Eller“ vakte en vis almindeligere, deeltagende Sensation, at det blev læst, — ja at det blev kjøbt. Jeg tilstaaer det, mig overraskede det, og jeg tilskriver or mit Vedkommende det Alt Skjebnen, uden at jeg derfor er utaknemlig nok til ved denne Betragtning at ville qvittere for den Tak, jeg er Læseverdenens Velvillie skyldig; thi det at Bogen blev læst, formaaede dog Skjebnen ikke at bevirke, snarere, at den blev kjøbt. Jeg tilskriver det Alt Skjebnen, og er af den Grund forsigtig nok til ingen Slutning at drage deraf; thi Skjebnen er en meget pirrelig Person, og man maa være yderst vaersom i Omgang med den. Jeg har derfor altid søgt at sætte mig paa en fast Fod i Forhold til den.

hiint Eventyr] se til IIA107.

Møder den mig paa min Vei, tager den sig af mig, nu vel, saa takker jeg den, om jeg end hellere vil takke et Menneske; men jeg gaaer ikke et Skridt af min Vei for at træffe den i den næste Gade; jeg klamrer mig heller ikke fast til den, naar den forlader mig. Hvis jeg havde vidst, at der ikke var en Eneste, der vilde bekymre sig om hiint Værk, ikke en Eneste, der vilde læse det, ikke en Eneste, der vilde kjøbe det, — det var dog udkommet. Jeg havde et andet Haab til det, at der maaskee Tid efter anden fandtes et enkelt ungt Menneske, der vilde ret egentlig glæde mig ved at læse Bogen for sin egen Skyld. Ja selv om jeg havde troet at burde opgive dette Haab, Værket var dog udkommet.

At Bogen blev læst takker jeg da kun saavidt Skjebnen for, som dens kløgtige Hoved vel har hittet paa forskjellige Midler til at foranledige dette. Læsningen selv takker jeg Læseren for, saa meget hellere, som jeg er overbeviist om, at den var efter de ubekjendte Forfatteres Ønske. Jeg tvivler derfor ikke om, at Læseren er bleven opmærksom paa en Mislighed i Bogen: at der er foretaget en Bevægelse, som ikke lader sig foretage eller idetmindste ikke saaledes; Assessoren har upaatvivlelig selv bemærket det, Andet kan jeg ikke troe. Da han kun har havt til Opgave at begrændse en ethisk Anskuelse, var en saadan Mislighed uundgaaelig, og jeg troer snarere, at han i Gunst af sin Anskuelse har søgt at skjule den. Dog dette behøver jeg ikke at sige Læseren, der veed Beskeed om at controllere en Forfatter, idet han eftergjør ham hans Bevægelser, ved hvilken Methode man øieblikkelig opdager, om der er udeladt en Mellembestemmelse. At en saadan Mislighed skulde undgaae Recensenters bevæbnede Øie, er utænkeligt; jeg forklarer derfor den fuldkomne Taushed fra deres Side angaaende dette Punkt som en Skaansomhed, for hvilken jeg maa takke dem paa de Vedkommendes Vegne. De Recensenter, jeg tænker paa, er den anonyme Recensent i „Forposten“, Hr. Cand. Hagen i „Fædrelandet“ og den ærede Ubekjendte i det fyenske

ubekjendte Forfatteres Ønske] sml. 46. — S.V. I, S. XVI. Forposten] sml. A 231 og se Note dertil. Fædrelandet] 1843, Nr. 1227—28 (7. Maj). 1234 (14. Maj). 1241 (21. Maj); Anmeldelse af Cand. theol. J. Fr. Hagen. det fyenske

1844

Tidsskrift. Og takker jeg dem Samtlige og hver især for deres Velvillie. At have een velvillig Recensent er allerede sjeldent, men en saadan Treenighed mellem Recensenter om ikke i Dom over det Enkelte, saa dog i Velvillie mod det Hele, er en Sjeldenhed, der visseligen vil glæde Bogens ubekjendte Forfattere. Prof. Heiberg tør jeg ikke kalde Recensent, hans Avertissement eller nøiagtigere bestemt hans blandede Bekjendtgjørelse i Intelligents bladet var formodentlig blot beregnet paa at „orientere", og kan jeg kun takke ham for den udviste Høflighed og Tjeneste*).

Da jeg i sin Tid havde taget Copie af Manuscriptet, havde givet Bogen en Titel og ved den fordristet mig til at influere paa Opfattelsen, da jeg havde skrevet Fortalen — kort da jeg var fix og færdig med hele min Huusholdnings-Gjerning, stod endnu blot tilbage at tænke lidt paa min Pynt og at bringe den i Overeensstemmelse med Anretningen. Et Navn er i Litteraturen hvad en Dragt er i Livet. Som da i Familierne ved høitidelig Leilighed ogsaa Tyendet faaer en ny Klædning, at Alt kan være i Harmonie, saa meente jeg ogsaa at maatte være betænkt paa et passende

*) [Paa dette Sted har i Marginen været indskudt men er atter overstreget:]

Hans Anskrig gjorde ikke Bogens Læsning just overflødig men snarere nødvendig for at forstaae Avertissementet; han gjorde mere for Bogen end alle Recensenterne, thi skulde der ikke være Mangen, der begeistret underkastede sig det Arbeide at gjennemlæse 2 tykke Bind alene for at forstaae et Par Sider i Intelligentsbladene. Hvad Under derfor, at jeg i sin Tid ilede med at give mit rørte Hjerte Luft i en skjønsom Taksigelse? Das half gewaltig, da Bogen maatte læses — for Avertissementets Skyld.

[Dertil et Par overstregede, nu fuldkommen ulæselige Linier.]

Tidsskrift] For Literatur og Kritik. Et Fjerdingaarsskrift udg. af Fyens Stifts literære Selskab. 1. Bd., S. 377 ff. (Aargangens 4. Hefte). Anmeldelsen er undertegnet K-H. ɔ: H. P. Kofoed-Hansen, ved denne Tid Adjunkt i Odense. hans Avertissement osv.] sml. 26. orientere] Hentydning til Heibergs Artikel: At orientere sig, i „Intelligensblade", Nr. 32 (1. Juli 1843); se særlig S. 187. Taksigelse] Artiklen: Taksigelse til Hr. Professor Heiberg, af Victor Eremita, i Fædrelandet 1843, Nr. 1168 (5. Marts). — S.V. XIII, S. 411 ff.

1844

Navn. Ja det er baade Godt og Ondt, at Skjebnen spiller Een et saadant Manuscript i Haanden! Alene den Vidtløftighed at skulle give sig selv et Navn! Hvilken Lykke er det dog ikke, at man bliver døbt som Lille, at Eens Forældre sørge for, at man saa tidlig som muligt faaer et Navn at løbe med!*) Hvor viist og faderligt af Regjeringen, at man i en ældre Alder ikke selv tør forandre sit Navn! Har man end faaet et uheldigt, har man end ved Degnens Uvidenhed faaet et meningsløst, det er dog altid bedre at beholde det end at blive tungsindig, som man ubetinget bliver det, ved selv at skulle vælge. Maaskee sank man saa dybt i Tungsind, at det hændte Een, hvad ellers aldrig hænder noget Menneske, at man døde uden at efterlade sig et Navn, fordi man ikke var bleven færdig med at vælge.

I Valget af et litterairt Navn er man mere begrændset, det vil sige, hvis man har, hvad jeg havde, et bestemt Værk, i Forhold til hvilket det skal vælges; thi dersom Een, uden at have en Linie færdig, ganske vilde offre sig til den Overveielse, hvad Navn han skulde bære som Forfatter, saa skulde han vel heller aldrig blive færdig. For en Udgiver er det end lettere; thi en Forfatter kunde maaskee fristes til at gjøre sit Værk om alene for Navnets Skyld, og da igjen Navnet om for Værkets Skyld, indtil begge Dele blev til Intet. Dette kan umulig hænde en Udgiver. For ham ligger Værket som et afsluttet Hele, der ikke tør forandres under alle Navne-Omskiftelser, hvilke da heller ei let blive talrige, da en Udgiver i Betragtning af sin underordnede Stilling især maa lægge Vind paa Tarvelighed. Det han har at gjøre, er at fordybe sig i Værket selv og ved denne Nedstigen ligesom lade Værket selv døbe sig.

Værket kaldte jeg „Enten—Eller“ og søgte i Forordet at forklare min Mening med denne Titel. Efterat have gjort mig bekjendt med

*) [Her har været indskudt følgende atter overstregede Linier:] Viser ikke her, fra Almeenvellets og Borgervennens Standpunkt, Gjendøbernes Stræben sig ligesaa fordærvelig som fra Dogmatikens —!

Gjendøbernes Stræben osv.] Hentydning til H. Martensen, Den christelige Daab betragtet med Hensyn paa det baptistiske Spørgsmaal (Kbh. 1843), særlig S. 2 f.

1844

alle Enkelthederne havde jeg ladet det Hele samle sig for mig i eet Contemplations-Moment; mit Forslag var at Læseren vilde gjøre det samme. For ham vilde da ogsaa det Hele blive ligesom eet Punktum, disjunktivt adskilt. Hermed traadte imidlertid Læseren i et selvvirksomt Forhold til Bogen, hvad jeg ønskede, hvad jeg havde stræbt at bidrage til ved fuldkommen Afholdelse fra enhver Yttring om Anlæget i Værket, da jeg jo desuden heller ikke kunde vide mere bestemt end enhver anden Læser, om der var et saadant. Anlæget var Selvvirksomhedens Opgave, og at ville paanøde Læseren min Opfattelse, forekom mig en fornærmende og næsviis Indblanden. Ethvert Menneske oplever i sit Liv et „Enten—Eller" (som Charles i den første Kjærlighed naar han siger: enten har man en Onkel eller man har ingen Onkel). Dette er det Væsentlige; det Tilfældige er Periodens Længde og Mellemsætningernes Mangfoldighed; men alt eftersom den Enkelte er udviklet, i samme Grad vil han forstaae Anlæget forskjelligt. Bogen havde ingen Forfatter; thi de ærede Ubekjendte ere mig hvad de vare mig og formodentlig Læseren ligesaa — ubekjendte; den skulde da heller ingen Titel have. Dens Titel skuer derfor ikke udefter, men indefter i Værket selv. Den der siger: Bogen h e d d e r Enten—Eller, han siger egentlig slet Intet; den der derimod siger: Værket e r et Enten—Eller, han producerer selv Titlen. Dette kan naturligviis enhver enkelt Læser gjøre fuldt saa godt som Udgiveren. Af denne Grund har ogsaa Forordet overladt det til Læseren om han vilde kalde Værket saa, hvilket ellers neppe var faldet en Udgiver ind selv at antyde.

Udgiveren skulde nu have et Navn. At dette maatte vælges i Consequents af og Harmonie med det Øvrige, fulgte af sig selv. Jeg besluttede da at vælge et saadant, der ikke saa meget betegnede Udgiveren qua den enkelte faktiske Person, men snarere betegnede et abstrakt Forhold til Værket overhovedet. Dette Forhold kunde da blive et virkeligt og Navnet et virkeligt, eftersom den Enkelte lagde Navn til i dansk Forstand ved i latinsk Forstand

den første Kjærlighed] se III B119; den anf. Replik forekommer i 12. Scene (Theaterrep. Nr. 45. Kbh. 1832), S. 9.

nomen huic operi dare. Saaledes blev Udgiverens Navn igjen indadskuende i Værket selv. Bogen havde ingen Forfatter, ingen Titel, den skulde heller ingen Udgiver have, men afrunde sig i sin egen Svæven, og ikke som Bog staae i noget endeligt Forhold til en Enkelt. Udgiveren opfattede da sin Stilling som en ganske almindelig, om der saa kun blev en Eneste foruden ham, der vilde indtage den; han betragtede sig som Bogens første Læser, hverken som mere eller som mindre. Han kaldte sig „Victor Eremita", et Navn, der efter hans Anskuelse ikke skulde være et proprium for Udgiveren, men et apellativum for Læseren, om han saa selv blev den eneste. Naar Læseren i sin Selvvirksomhed frembragte Titlen: Enten—Eller, da vilde der komme et Øieblik, hvor han maaskee helst betegnede sig som Eremita; thi en alvorligere Contemplation gjør altid eensom. Maaskee kom der et næste Øieblik, da han kaldte sig Victor, hvorledes han end vilde nærmere forstaae denne Seier.

En Udgivers Forhold til en Bog kan være et saadant, at hans virkelige Navn er af yderste Vigtighed. Naar en navnkundig Forfatter udgiver et Værk af en Anden, da er hiint berømte Navn det Absolute. Naar et Værk indeholder Meddelelser og Oplysninger, der sortere under Rubrikken: faktisk Sandhed, er et nomen proprium af stor Betydning. Ingen af Delene passer paa mig eller paa mit Forhold. Mit Navn er ingenlunde berømt; de ubekjendte Forfattere have just heller ei formaaet mig til at udgive deres Papirer, hvilke igjen ere temmelig indifferente mod Bestemmelsen: faktisk Aktstykke. En Udgiver kan i Betragtning af Værkets særlige Beskaffenhed ønske at være pseudonym, men dog igjen i sin Pseudonymitet foretrække at betegne og bevare sit specielle Forhold som Udgiver, saa at han kan fortsætte sin Pseudonymitet ved Udgivelsen af andre Bøger. Dette var ikke mit Ønske, ei heller var min Situation dertil, som efter Alt hvad jeg kunde skjønne intet synligt Tegn bar af Svangerskab med en Continuation. Tilfældet, der gjorde mig til hiint Manuscripts Ihændehaver, var saa besynderligt, at enhver Formodning om en Gjentagelse maatte ansees for en Daarskab, hvad enten jeg selv vilde sætte Alt til paa at kjøbe gamle

1844

Secretairer hos Marschandisere, eller projektere et Actie-Selskab, for efter en endnu større Maalestok at kunne speculere i gamle Møbler. Manuscriptet selv var saa knibsk, Udgiverens Forhold saa tvivlsomt, at han maatte være betænkt paa at forsvinde saa snart som muligt og give Plads for Bogen, der ingen Forfatter havde, ingen Titel, ingen Udgiver, men en ganske enkelt Læser, der selv under Navnet „Victor Eremita" udgav Bogen.

Hvad her er fremsat, havde jeg tilstrækkelig overveiet iforveien. Jeg var betænkt paa, hvis fornødent skulde gjøres, tidligere eller sildigere at give en saadan Forklaring, som jeg dog til en vis Grad ansaae for overflødig, da den enkelte Læser, til hvem jeg havde sat mit Haab, netop vilde læse saaledes.

Imidlertid viste Virkeligheden sig noget anderledens. Bogen gik ikke ubemærket sin Gang, tvertimod den vakte en vis Opsigt; Firmaet „Victor Eremita" steeg et Par Postdage i Træk flere Points. Hvilke Fristelser for et stakkels forfængeligt Hjerte. Hvilke lysende Udsigter for den, der var saa heldig at hedde saa! Han kunde bestyrke Folk i den Misforstaaelse, som han vistnok ikke har forskyldt, at han er Forfatteren, han kunde lade det skjønne Solskin, det milde Veirligt, den gjestfrie Modtagelse, den tjenstvillige Nysgjerrighed afkomplimentere sig sin Pseudonymitets Kappe, og forraade sig for Samtidens Blikke bly som en zart Hemmelighed. Sligt har man seet før. Der var mangen Vandrer, der gik redelig hen ad Anonymitetens trange Vei og forsagede Verdens Gunst — saa længe den var tvivlsom. Da lod han sig opdage, og der verschämte Auctor rødmede høit som en Anadyomene, der forgjæves søger et Skjul. — Han kunde forblive i sit Incognito, men i en Fart selv see at sammensmøre en lille Bog, der da kunde være af „Victor Eremita, Udgiveren af Enten —Eller". Han kunde faae en Ven til i Bladet at bebude: „Ved Nytaarstid tør man vente et nyt Værk af V. E., Udgiveren af Enten—Eller". I gamle Dage kom Bebudelsen til den Fødende, i vor Tid er dette sjeldnere; desto almindeligere derimod at den kommer til Fadderskabet. Eller han kunde....hvis han ikke selv kunde hitte paa Noget, kunde han henvende sig til.....

Eller han kunde osv.] Barf. bemærker: at han her ikke har udeladt noget.

1844

Dog Ærlighed varer længst, og derfor gav jeg ikke efter i Fristelsen, men stræber tvertimod ved disse Linier for stedse at tage Afsked som Victor Eremita, hvorved jeg haaber at gjøre, baade hvad jeg skylder mig selv og Læseverdenen, der endog i Forhold til Forfatteren end sige til Udgiveren vel var bedst tjent med, at enhver Forfatter var pseudonym og med hver Præstation begyndte forfra i Alt, hvad der angaaer det udvortes Menneske. Den Overraskelse engang imellem at støde paa en god Bog, hvor man slet Intet havde ventet, er, efter mit Skjøn, i alle Maader at foretrække for at faae Mindet om en talentfuld Præstation opfrisket ved at see det sammeTalent degenereret. Har man end ikke før været pseudonym, saasnart man mærker, at det gaaer tilbage, da burde man enten lade være at skrive, det er det Priseligste, eller ile med at blive pseudonym. Og dette Standsningens Ryk, dette Culminationens Vendepunkt burde en Forfatter opdage lidt før det bliver vitterligt for Læseren.

Hvor ønskeligt var det ikke, om en Forfatter virkelig elskede de erotiske Berøringer med Læseverdenen, havde Kraft til at bevare Forestillingen derom levende, Troen derpaa brændende. Ansvaret derfor luttrende i sin Sjæl, uanfægtet af Virkelighedens traurige Protester? Han skulde da ikke ganske betragte sin Existents som et Levebrød, eller ønske et Anciennitets-System indført, eller forlyste sig ved som en Don Ranudo at ramse Listen op paa sine Værker, hver Gang han føiede et nyt til, men modnes og forædles i det Smertelige og det Glædelige ved saaledes at existere for det Uvisse, uden at have noget Forbigangent at beraabe sig paa, uden at have noget Tilkommende at tage op paa, uden at forlange Pension eller Forskud. Hvor ønskeligt var det ikke, om enhver Forfatter havde i sig selv den strængeste Critiker, som han elskede og frygtede mere end en Qvinde frygter sit Speil? Han skulde da have et Vidne, der vidnede med ham, at han var Ideen tro, saa længe den elskede og besøgte ham; han skulde have en Ven, der ikke manglede Mod til at støde ham ned, hvis det noget Øieblik skulde friste ham som Invalid og affældig at give sig Mine af at Ideen endnu

Don Ranudo] sml. Act 1, Sc. 4. Act 3, Sc. 6. Act 4, Sc. 9.

1844

besøgte ham, hvis han selv skulde ville tillade det Uanstændige, at den unge Muse levede i en erotisk Forstaaelse med den Afkræftede. Da skulde han opleve en skjøn Alderdom. Ja selv om Musen, der elskede ham, fordi han havde været hende tro, vilde forlokke ham til endnu engang at forsøge sig, da skulde han tale formanende til hende: Mit kjære Barn! kunde Du have Glæde af at beskæmme mig eller af at beskæmmes ved mig, elsker Du mig fra fordum af, saa spog lidt for mig som et Barn opmuntrer den Gamle? Dette skulde Musen ogsaa gjøre for ham og elske ham end mere og sige: et Menneske er dog Skabningens Vidunder. Da han var ung og stærk, da bøiede han sig beundrende og tilbedende for mig; nu da han er svag, da vil han ikke modtage min Gunst, Friheden i ham ydmyger mig.

Dog denne Betragtning vedkommer nærmest Forfatterne, og det er maaskee forsaavidt ubilligt, at en Læser anstiller den, da han umuligt kan kjende Forsagelsens Vanskelighed, hvor tungt det er at opgive de visse Udsigter, medens Ungdommen endnu tilbyder den menneskelige Sandsynlighed, hvor tungt det er at have ophørt at regjere. Dersom Fristelsen er større end at den, der ikke blev forsøgt deri, kan forestille sig det, saa er det dog vist, at i ethvert Tilfælde vil Friheden gjøre Seiren lettere og Glæden ubeskriveligere. Men vissere end dette er, at en saadan Adfærd vil være til stor Glæde og Velsignelse for Læseren. Han skal da ikke holdes hen i nogen utidig Forventning, end mindre forstemmes i Mismod over det Bedres Fortabelse, det Stores Undergang, men uforstyrret tage det Enkelte frem, vrage, hvad der ikke kan tilfredsstille uden at kjende nogen Medlidenhed, da han ikke veed, hvis Arbeide det er han vrager; uden nogen enklitisk Fordom oprindelig hengive sig i Overraskelsens Time i det Enkelte, der ikke ønskede at virke ved noget Andet end ved sig selv.

Dette kan Læseren indsee, og en Udgiver, der hverken er mere eller mindre end den første Læser, kan ogsaa forstaae det, og har let ved at handle i Overeensstemmelse med, hvad han virkelig har forstaaet. Selv om jeg var Forfatter af hiint Værk, jeg vilde dog ile med at hæve Firmaet „Victor Eremita“, fordi det ved Skjebnens

1844

Indflydelse, ved mange tilfældige Omstændigheder, ved Læseverdenens Velvillie er bleven noget Andet end hvad det oprindeligt kunde være for Forfatteren selv, og i denne Forandring vilde indeholde en Maalestok for Forfatteren og udvikle en Fordring i Læseren i Forhold til en senere Præstation, som ingen af Parterne kan være tjent med. Hvis det efter en Tids Forløb skulde falde en Læser ind at sige: „mon man ikke snart hører Noget fra Victor Eremita“, saa skulde en saadan Forventning maaskee endog for en Forfatter have noget Beængstende; angik denne Yttring en Udgiver, da vilde den vel for ham antage Skikkelsen af en dyb Spot. Han vilde maaskee tænke: „Herre Gud, hvad skulde man høre fra mig; det er aldeles ikke noget Under, at man Intet hører, da jeg aldrig har haft noget at sige. En Udgiver har ikke Stort at gjøre; han kan i det Høieste som en Pige sidde hjemme hele Dagen og vente paa, om Skjebnen ikke vil frie til ham med et nyt Manuscript. Og selv denne Methode er meget trættende og tillige usikker“.

I Betragtning heraf falder det mig let at ophæve et Firma, som egentlig aldrig har existeret. Imidlertid troer jeg dog ved denne Erklæring at gjøre hvad jeg skylder hiint Værk og min Stilling, at gjøre hvad jeg kan for at hindre Læseren i enhver Misforstaaelse, sin egen Forventning og min Person betræffende, idet jeg beder ham være forvisset om, at dersom han nogensinde skulde træffe paa det Navn „Victor Eremita“ i nogen anden Forbindelse eller Forhold end den, det har som „Enten—Ellers“ naturlige Værge, da er den, der skriver, ikke den, der her formodentlig for sidste Gang underskriver sig saaledes, den, der her i Afskedens Øieblik ikke sætter sin Liid til egen Kraft, men kun fortrøster sig til den Consequents, med hvilken en „velvillig Læser“ stundom vil velvilligen mindes en afskediget Udgiver.

At jeg, som Udgiver, intet Middel har ladet uforsøgt for ved egne Kræfter at opdage de mig ubekjendte Forfattere, at jeg netop i denne Henseende med Glæde saae Bogen vække en vis Opmærksomhed, da det jo er godt at fiske i rørt Vand, behøver jeg

„Enten—Ellers“ naturlige Værge] sml. 46 Beg.

1844

vel ikke at sige; det var imidlertid forgjeves. Dog troede jeg en Tidlang ved Hr. Cand. Hagens Hjælp at være kommen paa et Spor. I „Fædrelandet“ (p. 9854 n.) bebreider han mig, at jeg A. betræffende har sagt, at der i Værket ingen Oplysninger fandtes om hans personlige Existents i Samfundet (dette har jeg dog egentlig ikke sagt. Jeg har kun sagt, at A. ikke havde noget Navn, saaledes som det var notorisk, at Assessoren har hedt Vilhelm, som at jeg paa Grund af denne Mangel paa Analogie havde foretrukket at kalde de ærede Forfattere A. og B., istedenfor selv at hitte paa et Navn for A.). Hr. Hagen mener, at jeg deri har feilet, og udhæver i Særdeleshed een Bestemmelse, at A. nemlig her i Byen skal have boet ved Siden af en Apotheker. Da jeg læste dette, blev jeg først ydmyget; at jeg, der i 5 Aar havde levet i fortroligt Samliv med Manuscriptet, ikke havde opdaget, hvad en Recensents hurtige Hoved snarligen opdagede; dernæst blev jeg forundret, at Hr. Hagen henkastede det saa let. Mig forekom det, at dette Spor kunde føre til Noget. Maaskee kunde man ved denne Oplysning komme Marschandiserens Hukommelse til Hjælp, maaskee kunde man hos d'Hrr. Apothekere og især hos disses Naboer opdrive et Indicium o. s. v. Førend jeg dog gjorde noget Skridt hen ad denne Vei, besluttede jeg paa det nøiagtigste at eftersee A.s Papirer. Stedet, der sigtes til, findes upaatvivleligt i een af Diapsalmata, hvor A., efter eget Udsagn, fra sit skumle Værelse hører Menuetten af Don Juan spille i Nabogaarden, hvilken maa være en Apotheker-Gaard, da Apothekeren ledsager de vinkende Toner ved at støde i sin Morter. Jeg sætter min Ære i omnem lapidem movisse for at udfinde de Ubekjendte, derfor tilgive man mig, at jeg er lidt vidtløftig. Jeg tilstaaer det oprigtigt, hele Hr. Hagens Recension har ikke beskjeftiget mig saa meget som denne lille Passus; thi det Øvrige angaaer Forfatterne, denne rører mig paa det Ømmeste. Efter hvad Hr. Hagen selv gjør opmærksom paa, har A. været Adjunkt, senere engageret ved et omreisende Skuespillerselskab; han har, hvad

Fædrelandet] se til S. 214; i Nr. 1227—28, Sp. 9854. ved Siden af en Apotheker] se S.V. I, S 26 og sml. I A 169. Hr. Hagen selv gjør opmærksom paa] Fædrelandet, anf. Nr. anf. Sp.

1844

jeg selv maa erindre om, tillige reist i Udlandet (cfr. Artiklen om den første Kjærlighed). Hiin anførte Diapsalma har intet Aarstal, ingen Datum, ingen anden Bestemmelse af Sted end den angivne. Da Sagen er mig af yderlig Vigtighed, vilde jeg nødig fare med løs Tale. Jeg har gjort mig al optænkelig Uleilighed for at tilveiebringe en Autoritet, der kunde paa en fyldestgjørende Maade borge for Sandheden af hvad jeg nu vil sige. Det har ikke villet lykkes mig; saavel Geographier som andre statistiske Værker lade mig i Stikken. Imidlertid fortrøster jeg mig til at indestaae for Sandheden og vil bede Hr. Hagen at troe mig paa Ordet: „I de fleste danske Kjøbstæder findes Apotheker, i Udlandets store Stæder findes flere Apotheker; Apothekerne ligge heller ei afsides, og der er al Sandsynlighed for, at der ved Siden af ethvert Apothek ligger en Nabogaard; Apothekerne i de danske Kjøbstæder, ikke mindre de i Udlandet, støde i deres Morter ligesaa vel som de i Hovedstaden". Troer man dette i Tillid til min Redelighed eller af andre mere overbevisende Grunde, saa indseer man, hvorledes dette Spor sporløst forsvinder, da det eneste Faste, der bliver tilbage, er, at et i Udlandet og Danmark bereist Menneske engang har boet ved Siden af et Apothek netop i det Øieblik, da det traf sig saa besynderligt, at Apothekeren stødte i sin Morter. Hr. Hagens Vink var da en Misforstaaelse, og min Uleilighed spildt. Dog tilgiver jeg ham gjerne; thi paa dette Punkt er jeg saa prikken, at jeg ikke tager i Betænkning at underkaste mig Alt. Men hvad jeg ikke kan tilgive Hr. Hagen er, at han, uden just at ville bestyrke Folk i en saadan Uretfærdighed, dog indirecte ved at nævne den og derved gjøre den vitterlig og derved maaskee, skjøndt hans Hensigt er den modsatte, fristende for Menneskene, har bidraget til at misrecommandere de Huuseiendomme, der ligge ved Siden af et Apothek. Han fortæller nemlig, at „Mænd have udgydt Glædestaarer paa deres Koners og Døttres Vegne over, at de ikke have boet i Nabolaget af nogen Apotheker". Man skulde troe, at dersom Nogen havde Anledning til at udgyde Glædestaarer, maatte det da være dem, der havde

cfr. Artiklen osv.] se S.V. I, S. 216. Han fortæller osv.] Hagen, i Fædrelandet, det til S. 223 anf. Nr. Sp. 9855.

boet i Nærheden af en Apotheker uden at deres Koner og Døttre havde havt Skade deraf. Men at gaae saavidt, at man endog lader de, der ikke have boet i Nærheden af en Apotheker, udgyde Glædestaarer, det viser, hvilken uhyre Animositet, hvilken uovervindelig Idiosynkrasie der hos Flere maa være mod at boe i Apothekers Nærhed. At forkynde det og derved bidrage til, at denne Stemning udbredes, det er at skade alle dem, der have Eiendomme i Nærheden af et Apothek, det er at ruinere dem, hvis Eiendomme ligge ved Siden af et Apothek. — Dette kan jeg ikke tilgive Hr. Hagen, det er i mine Tanker letsindigt og uforsigtigt gjort af ham.

Mig kan dette som saa meget Andet være aldeles ligegyldigt; thi dersom hine ædle Mænd og Fædre, hvis Glædestaarer Hr. Hagen gjør aabenbare for Alle, skulde ønske at vide, hvem jeg er, da er der fra min Side Intet til Hinder:

> Ich bin die lebendige Definition eines pragmatischen Geschichtschreibers, habe kein Vaterland, keinen Freund, weder Weib noch Kind, ziehe keinen Sold, erkenne keinen Herrn, binde mich an kein Gesetz und bekenne mich zu keiner Kirche; die Welt ist für mich eine Insel Juan Fernandez.

Mit Moralprincip, til Tjeneste; min høieste ethiske Maxime er at betragte hele Tilværelsen som en gammel Roman eller Krønike, hvor man, alt i Fortællingens Fremgang, til ubetalelig Moro og idel Overraskelse bestandig kun læser om sig selv.

Victor Eremita.

I Marts 1844.

TIL:
„FRYGT OG BÆVEN“

1843

1843

Problemata. *60 U. D.*

af

S. Kierkegaard.

Til 60:

Foreløbig Udarbejdelse til: Frygt og Bæven, *Stemning* [S.V. III, S. 61 f.] **61** *U. D.*

S. 61[1] Stemning.] Προοιμια. *1*

‖ Saavel i det gamle Testamente som ‖

Til 60:

Foreløbig Udarbejdelse til: Frygt og Bæven, *Stemning I* [S.V. III, S. 63 f.] **62** *U. D.*

S. 64[17] Held ...[18] fra!] Held den Moder, der ikke blev forsøgt paa en tungere Maade. *1*

Til 60:

Foreløbig Udarbejdelse til: Frygt og Bæven, *Stemning II* [S.V. III S. 65] **63** *U. D.*

[13] han saae ikke ....[16] Moderen!] og han saae ingen Glæde. *1*

[60] Sml. C 72. [61] Sml. A 76. [1] Προοιμια] sml. 81,1.

1843

Til 60:

64 *Foreløbig, med Blyantsstreger overkradset, Udarbejdelse til:* Frygt
U. D. og Bæven, *Stemning III* [S.V. III, S. 66]

1 [16] thi hvilken ...[22] mere!] thi da maatte den jo være forfærdelig.

Til 60:

65 *Foreløbig, med Blyantsstreger overkradset, Udarbejdelse til:* Frygt
U. D. og Bæven, *Stemning IV* [S.V. III, S. 67[1—16]]

1 [10] ilede ...[16] Haanden!] ilede dem glad imøde, men hvad der var foregaaet i Abraham det ahnede Isaak, og der blev aldrig vexlet eet Ord derom, men Isaak havde tabt Troen. Og Isaak talte aldrig til noget Msk. om hvad han havde seet, og Abraham ahnede ikke, at der var Nogen, der havde seet det.

Fortsættelse til 65:

* * *

66 | Saaledes og paa mange flere lignende Maader tænkte han over
U. D. hiin Begivenhed, det kunde han ikke blive træt af, og hver Gang[†] han var færdig, da foldede han sine Hænder og sagde: Ingen var dog stor som Abraham, stor allerede den der er istand til at forstaae ham. | Af og til tænkte han ved sig selv, om det nu havde været tungere, hvis Abraham havde haft Noget at bebreide sig, hvis han i sit Inderste havde haft nogle Punkter, der lod ham læse den guddommelige Skrift anderledens. Dog dette kunde han forstaae, at Abrahams Prøvelse var den tungeste, thi forsaavidt Tvivlen opkom i hans Sjæl, da var den ene og alene om Guds Kjærlighed, men at den der har samlet Vrede over sig, han bliver jo ikke forsøgt men straffet, om det end var en forfærdelig Straf at skulle offre sit eget Barn, tilintetgjøre sit Kjæreste, og fordømmes til <i> et

[66] Saaledes osv. (med Marginal-Tilføjelsen)] sml. S.V. III, S. 67 Lin. 17—21. Af og til tænkte han osv.] sml. A 77.

1843

langt Liv at fortære disse Qvaler. — Dog vare disse to Anfægtelser af lige Rang, ell. i samme Potens, men han trøstede sig med, at hver Gang Tankerne begyndte at forvirre sig for ham, idet han vilde fastholde den Forestilling, at Gud i den Forstand forsøgte et Msk., at det var lettere at forklare derved, at han letsindig havde styrtet sig ind i Noget, som han ikke kunde udføre.

[†] *I Marginen:* hver Gang han havde været ude ved M. og vendte hjem, da sank han afmægtig hen

denne Vandring til Moria-Bjerget kunde han aldrig blive træt af.

I Marginen til 66:

67 U. D.

Pointet i den hele Historie ligger i at Abraham virkelig var forvisset om, at han elskede Isaak høiere end sig selv. Denne Tvivl er forfærdelig, hvo afgjør den, Forsikringer til Creti og Pleti hjælpe intet, her er det Spørgsmaal om Gudsbevidstheden i Een, da jo netop den ydre Aabenbarelse ɔ: Gjerningen er i Modsigelse dermed. Naar Abraham har gjort det, og da bliver raadvild over sig selv, da kan han være sikker paa, at Ingen vil forstaae ham, at han enten bliver afsindig ell. atter vinder Gudsbevidstheden i sig. Naar han offrer ham for Pligtens Skyld, da er det mindre vigtig, thi ligeoverfor Pligten er hans Søn sat som et enkelt Msk. (saaledes som naar hiin Romer lod sin Søn henrette, fordi han havde forbrudt sig); men naar han bryder Pligten, og det Hele viser sig ligeoverfor en Prøvelse, da er det af yderlig Vigtighed. Den der fornægter sig selv, opoffrer sig selv for Pligten han opgiver jo det Endelige for at gribe det Uendelige, han er sikker nok, han maa ogsaa altid blive forstaaet i det Almindelige, thi Pligten er det Almdl.; men den der opgiver Pligten for at gribe Noget endnu høiere, hvis han løber vild, hvad Frelse er der for ham†. — Det Forfærdelige i Collisionen er nemlig, at det ikke er et Sammenstød mell. Guds Bud og Msk.-Bud, men mell. Guds Bud og Guds Bud.

67 †] Se 68.

1843

Til 67:

68 U. D. † Han tilintetgjør sin Glæde i Verden for at have Glæde med Gud — og hvis han nu havde misforstaaet Gud — hvor skal han da vende sig hen.

En Lovtale over Schakspeare, Beklagelse af at denne sidste Qval har han aldrig skildret.

Til 60:

69 U. D. Man kunde maaskee endnu gjøre een Bevægelse, lade Sara faae det at vide, og lade hende gjøre Indsigelse hvor da Abrahams Fortvivlelse fandt følgende Udtryk: elendige Qvinde, Isaak er jo ikke vort Barn, vare vi ikke begge gl., da han fødtes, loe Du ikke selv, da det blev forkyndt. —

Til 69:

70 U. D. Abraham sagde det til Sara, hun blev forfærdet og vilde fraraade ham det, men Abraham sagde: elendige Qvinde, hvor veed Du det er vort Barn, var det ikke i Din Alderdom Du fik det, vare vi ikke begge udlevede, det er ikke vort Barn, men et Gøgleværk

=

Til 69:

71 U. D. Abraham vilde skilles fra Sara, han paastod, at det var hendes Ufrugtbarhed, der var Skyld i Alt.

=

Til 60:

72 U. D.

Lovtale over Abraham.

| Havde Abraham tvivlet og altsaa været klog, da havde han maaskee tiet stille, gaaet ud og offret sig selv paa Moria Bjerget, og det var jo høimodigt og dog var Abraham en Tvivler. men da

[72] Sml. III C 4. Lovtale over Abraham] S.V. III, S. 68. offret sig selv] S.V. III, S. 73.

1843

havde han ikke været ude paa Strømmen men vadet, ikke opgivet msklig Beregning, men været høimodig efter msklig Beregning.|

Til 72:

Det store ved Abraham var ikke at han offrede Isaak, men at han troede, at han var glad og redebon. Dette er det der er fremhævet i de 4 Problemata; thi han gjør det bestandig men ikke troende. 73 U. D.

Til 60:

|Abraham offrede jo ikke Isaak for det Almene, tvertimod man maatte sige, at hele Israel der ligesom var skjult i Isaak bad for hans Liv, det Almene fordrer da netop, at Abraham skulde lade det være. Det var en reen personlig Prøvelse for Abraham.| 74 U. D.

Til 60:

Saaledes skal alle Problemata ende: 75 U. D.

Dette er Troens Paradox, et Paradox som ingen Tænkning kan bemægtige sig — og dog er det saa, eller vi maa udslette Abrahams Historie.

Til 60:

Kryderier

Da Prisen paa Nellikker blev flau i Holland, opbrændte man nogle Skibs-Ladninger — det var et fromt Bedrag, skulde der virkelig behøves et fromt Bedrag i vor Tid† 76 U. D.

† eller ikke snarere en djærv Sandhed der kunde tugte et intet mindre end fromt Bedrag, der er gaaet forud

[73] Det store ved Abraham...at han troede] S.V. III, S. 69 ff. glad og redebon] S.V. III, S. 73. de 4 Problemata] ɔ: 62—65 [74] Sml. S.V. III, S. 109. [75] Sml. S.V. III, S. 102 f. 115 f. 129. 165. [76] S.V. III, S. 166 ff.

1843

Lad os saa notere Coursen for at see, at Troen er noget Andet end en Smule Leveviisdom, at den er en Kraft, som Faae maaskee endog have Forestilling om, lader os gjennemløbe dens Dialektik, og ikke tale løst hen, som om det at offre Isaak blot var et poetisk Udtryk for at offre det Bedste. Hvor Mange ere der dog, der have ret forsøgt sig i slig Strid, og dog vil man i vor Tid gaae videre, som om der let lod sig opdrive en mere vantro, ell. rettere en mindre troende Tid end vor, hvis flade Forstandighed har udpumpet al Lidenskab af Livet.

det gaaer i det Store som i det Mindre, først kryber man, saa gaaer man i Ledebaand, saa gaaer man ved et Mskes Haand, saa gaaer man alene.

de to Exempler paa at gaae videre fra Oldtiden. Apollonius og Heraclits Discipel.

Brudstykke:

77
U. D.

— og ventede
— men han gik

78
U. D.

Mellemhverandre[†]
af
Simon Stylita
Solodandser og Privatmand.
—
udgivet
af
S. Kierkegaard.

[†] *I Marginen:* Bevægelser og Stillinger.

Troen...Leveviisdom] sml. A 71 og se Note dertil. Apollonius] se 8,11. A 19. Heraclits Discipel] se A 20 (S.V. III, S. 168). [77] Sml. S.V. III, S. 69 ff. [78] Simon Stylita] sml. I A 252. Bevægelser og Stillinger] sml. II A 799.

1843

I Marginen til 78:

Frygt og Bæven. 79
U. D.
dialektisk Lyrik.
af
Johannes de silentio
en poetisk Person, som kun
forekommer hos Digtere.

Til 78:

Foreløbig Udarbejdelse til: Frygt og Bæven, *Forord* [S. V. III, S. 57—60] 80
U. D.

S. 58[1] Troen ...[9] § 76.] Troen; 1

S. 58[13] Viden ...[22] 2 og 3).—] Viden. 2

S. 59[23] Nærværende ... 60[16] silentio.] Nærværende Forfatter er ingenlunde Philosoph, han[§] er en Stakkels Extra-Skriver i den danske Litteratur[†], der helst lukker sin Dør og taler i Løndom, 3

[§] *I Marginen:* er poetice et eleganter og hele hans Existents er kun Poesie,

[†] *I Marginen:* der let forudseer sin Skjebne i en Tid, da man har slaaet en Streeg over Lidenskaben for at tjene Videnskaben,[§§] og som i det Høieste kan haabe, at en ell. anden blodløs Registrator, en Paragraphsluger, vil reducere det paa nogle Sætninger.*) Jeg bønfalder enhver systematisk Posekiger: det er ikke Systemet, det har ikke det Mindste med Systemet at gjøre, jeg nedbeder alt Godt over Systemet og Interessenterne i denne Omnibus, jeg ønsker enhver Deeltager til Lykke og Velsignelse.

[§§] der forudseer det Forfærdelige, at blive aldeles ignoreret, <jeg gruer for> det endnu Forfærdeligere

*) at han <forat frelse Smagen> vil gjøre ved det hvad Trop er villig til at gjøre ved Mske-Slægtens Ødelæggelse, skjære det midt over og saa fremdeles igjen i §§, efter et bestemt Normativ, der bruger 3 pagina til hver §, ligesom den Mand, der, for at tjene Orthographien overalt, hvor der var 30 Ord, satte Punktum.

[80] Extra-Skriver] sml. 38.

1843

og alt efter Omstændighederne snart dandser til Guddommens Ære snart betler ved hans Dør, engang imellem ikke tager i Betænkning, at blive den beskedne Anledning for den dybere Viisdom til at aabenbare sig, om han end selv maa staae til Skamme.† Dette bekymrer ham ikke, han betragter sig ikke som Een, der er dømt fra Livet, men dømt paa Livet, og en Livsfange kan jo let finde sig i at raspe, hans Liv er dog fortabt.

<Han acquiescerer i den Dom han fik, da han ikke blev dømt fra Livet men paa Livet.

ærbødigst

Joh. d. silentio

forhenværende poetisk Person.>

---

† *I Marginen:* som naturligt er, da han ikke skriver Systemet*), men noget Krims Krams mellem hverandre.

*) eller dog ved Løfter forskriver sig til det,

Til 78:

81 U. D. *Endelig Udarbejdelse til:* Frygt og Bæven, *Stemning* [S. V. III, S. 61 f.]

S. 61[1] Stemning.]

1 (Προοιμια.) Stemning.

2 S. 61[18] Hans...[20] Stund] Hans Attraae var ikke at følge med de 3 Dages Reise, da Abraham reed, ikke som hiin gamle Hedning paa sin Hest gjennem Livet med Sorgen bag ved sig, men med Sorgen foran sig, || med Moria Bjerget for Øie, || og med Isaak ved sin Side. Kun i den Stund ønskede han at være tilstæde

---

dandser til Guddommens Ære] S. V. IV, S. 177. den beskedne Anledning....Skamme.] sml. II A 12, S. 16 og se Note dertil. mellem hverandre] sml. 78. forhenværende poetisk Person] sml. 79. 81[1] Προοιμια] sml. 61,1. [2] som hiin gamle Hedning] sml. III A 141.

1843

Til 78:

Endelig Udarbejdelse til: Frygt og Bæven, *Stemning I* [S.V. III, S. 63 f.] *82 U. D.*

Til 78:

Endelig Udarbejdelse til: Frygt og Bæven, *Stemning II* [S.V. III, S. 65] **83** *U. D.*

[14] Naar ... [16] Moderen!]

I Marginen: Naar Barnet <er bleven stort og> skal vænnes fra, da skjuler Moderen sit Bryst, saa troer Barnet, at Brystet er blevet borte, men det beholder Moderen — Held den, der kun behøvede dette uskyldige Bedrag for at vænne Barnet fra. *1*

Naar Barnet skal vænnes fra, saa skjuler Moderen jomfrueligt sit Bryst — saa har Barnet ingen Moder mere.

Til 78:

Endelig Udarbejdelse til: Frygt og Bæven, *Stemning III* [S.V. III, S. 66] **84** *U. D.*

[17] Naar ... [22] mere!]

I Marginen: Naar Barnet skal vænnes fra, da er ei hell. Moderen uden Sorg,† at Barnet, der laae under hendes Hjerte, der hvilede ved hendes Bryst, ikke mere skal være hende saa nær. Saa sørge de sammen den korte Sorg — Held den, der ikke maatte støde Barnet længere fra sig. *1*

†at de mere og mere skilles ad, <fjernes fra hinanden, at Barnet der først laae under hendes Hjerte, der derpaa <dog> hvilede ved hendes Bryst, ikke mere skal være hende saa nær,>

Til 78:

Endelig Udarbejdelse til: Frygt og Bæven, *Stemning IV* [S.V. III, S. 67[1—16]] **85** *U. D.*

1843

[14] Naar . . . [16] Haanden!]

1 I *Marginen:* Naar Barnet skal vænnes fra, da mader Moderen det med stærkere Føde — Held den, der ikke behøvede at vænne Barnet fra at det skal omkomme.

Til 78:

86 *Endelig Udarbejdelse til:* Frygt og Bæven, *Stemning (Slutning)*
U. D. [S.V. III, S. 67[17–21]]

1 [21] hvo . . . . ham?] stor allerede den, der er istand til at forstaae ham.

Til 78:

87 *Endelig Udarbejdelse til*: Frygt og Bæven, *Lovtale over Abraham*
U. D. [S.V. III, S. 68—75]

S. 73[17] Men Abraham *osv.*] *herudfor i Marginen:*

1 „Nu er jeg en gl. Mand; min Ungdom gik hen, min Manddom; da opfyldte Du endeligen mit Ønske; und mig nu en stille Aften."

2 S. 75[21] Troen.] Troen.*) —

*) *I Marginen:* ikke som et Begrebets Indhold, men som en Villiens Form.

Til 78:

88 *Endelig Udarbejdelse til:* Frygt og Bæven, *Problemata, foreløbig*
U. D. *Expectoration* [S.V. III, S. 77 . . . 84[34] paralytisk.]

1 S. 79[1] Foreløbig Expectoration.] *rettet fra:* Indledning.

2 S. 81[23] naturlig . . . [33] Han blev da *med Anmærkning*] naturlig; thi Troen er i vor Tid bleven til Nul og Nichts, og naar den tages

87[1] Sml. III C 4, S. 250 f.

1843

bort, da er Abraham en Morder†. Synderens Situation derimod er saare tragisk, hans Skjebne let at forudsee, han bliver

† *I Marginen:* og der bliver intet Andet tilbage end det raae Faktum, at Abraham vilde myrde Isaak, hvilket er nemt nok at eftergjøre for Enhver især for den der ikke har Troen, ikke har den Tro nemlig der gjør ham det svært.

S. 82[20] et Nærværende ... [26] svært.] Nærværende. *3*

S. 84[6] at de skulde ... [14] kommer hen."] at de ikke skulde sige: han har nu Troen i saa høi en Grad,[†] os er det allerede nok at lade os lidt paavirke af ham; thi der er dog noget i hvad han siger. Da vilde jeg sige: jeg har ingenlunde Troen. Jeg er af Naturen et meget kløgtig Hoved, mine Planer have sjeldent slaaet mig feil, men dette har jeg dog fattet, at Troen er høiere end Alt†. *4*

[†] *I Marginen:* naar vi blot faaer ham fat i Skjøderne.
nok at holde ham i Skjøderne.

† *I Marginen*: og i og for sig kan jeg ikke tillægge det noget Værd, at det er vanskeligere for mig at gjøre Bevægelsen end for mange Andre.

Kladde med endelig Udarbejdelse til: Frygt og Bæven, *Slutningen af Forordet* [S. V. III, S. 59[26] fordi ... 60] **89** *U. D.*

S. 59[30] i en Tid ... [36] Publikum.] *Tilføjelse, og derefter følger, overstreget med Blæksløjfer:* thi at være Forfatter er i vor Tid ligesaa ydmygende som det i sin Tid var at være Student, da den academiske Borger gik omkring og sang for Dørene. *1*

Brudstykke af foreløbig Udarbejdelse til: Frygt og Bæven, *et Stykke af Problema III* [S. V. III, S. 135[37] jeg ogsaa forstaae ... S. 141[7] han end] *90* *U. D.*

1843

Fortsættelse til 90:

91 *Foreløbig Udarbejdelse til:* Frygt og Bæven, *Problema III* [S.V.
U. D. III, S. 141[7] nok saa ... 165]

1 S. 142[2] Bund.] Bund — hvo forklarer dette Mysterium thi den der fanger han er fangen og den der er fangen, fanger ...

2 S. 143[2] Skyld, som ...[4] har.] Skyld (som det overhovedet er Nonsens at tænke en Forførelse, hvor Pigen aldeles ingen ingen ingen Skyld har, er det Tilfældet, saa bliver Udfaldet det her beskrevne)

S. 144[13] Han ...[24] martre ham.]

3 *I Marginen:* Dersom han gjør dette, og Agnete ikke er ganske som jeg har beskrevet det, saa vil han faae en levende Forestilling om Skjærsilden. Jo mere selvisk Agnete, desto forfærdeligere Modstand vil hun gjøre, hun vil ikke blufærdig skjule sin Lidelse for ham af Undseelse for ham og for sig selv, hun vil stirre for meget paa sig selv, til at den Tanke noget Øieblik skulde forurolige hende, at han leed derunder, hendes Trofasthed vil ingen Grændse kjende, hun vil bruge det sidste Middel, hun vil døe for hans Øine og gjøre ham til en Morder.

S. 146[15] Saasnart ...[24] skjult]

4 Dersom Havmanden da forbliver skjult

5 S. 147[14] opnaae ...[25] sig selv.] opnaae det Høieste ɔ: snyde sig til det.

6 S. 147[32] Alene ... 148[16] Og dog hvilken] Hvilken

7 S. 148[27] Qvinder? ... 149[9] glemt?] Qvinder.

S. 149[10] Vilde ... 154[1] Endnu et Tilfælde]

8 C.) Endnu et Tilfælde

1843

S. 154[3] Tvivler*) *med Note*] Tvivler 9

S. 155[2] Natur ... [12] Lidelser.] Natur. 10

S. 155[16] dette ... [21] Münchhausen.] dette. 11

S. 156[27] (Her ... 157[3] Sand).]
I Marginen, med Blyant: (det Comiske) 12

S. 157[19] frem.] frem. Der er overhovedet Intet saa foragteligt 13
som feigt Forræderi, og en Tempelstormer er langtfra saa foragtelig som de, der kjøbslaae i Templet.

S. 157[33] Selv ... 158[11] Tanker.]
I Marginen: Naar Du faster, da toe dit Ansigt og salv Dit Hoved, 14
at Du ikke maa synes fastende for Msker.
og hiin Søn i Evangeliet

S. 159[15] æsthetisk Helt.] æsthetisk Helt. Dette Paradox lader sig 15
ikke mediere, den enkelte Troens Ridder kan ikke forstaae den anden, og der kan ikke være Tale om noget almindeligt Kjendetegn, hvor efter den Enkelte kan bedømme, om han er i Paradoxet ell. han ligger i en Anfægtelse.

S. 160[8] Iphigenia] Iphigenia[§] 16
|| [§] I Stykket af Euripides faaer Iphigenia Lov at græde et Øieblik og istedenfor noget andet de Bedendes Tegn selv Lov at snoe sig som en Oliegreen om hans Knæe. I Virkeligheden burde der indrømmes hende mere Tid, hun burde idetmindste have, ligesom Jephtahs Datter, to Maaneder til at græde i, ikke eensomt men i Faderens særlige Opsyn. ||

[14] Sml. A 86. hiin Søn i Evangeliet] sml. 96,13. [16] I Stykket af Euripides] Iphigeneia i Aulis, v. 1223 ff.; i Wilsters Overs. (se til III A 144), S. 145. — Sml. S. V. III, S. 135. Jephtahs Datter osv.] Domm. 11,37 ff.

1843

S. 160[32] Abraham ... 161[21] Vaudeville.]

17 *I Marginen, med Blyant:* Ogsaa af en anden Grund kan Abraham ikke tale, thi han gjør bestandig Troens Bevægelse derunder, dette kunde de endnu mindre forstaae, da han jo derved modsiger sig selv.

18 S. 161[22] Abraham ... 165[16] Og] Og

92 *U. D.* *Fortsættelse til 91:*

Epilog

lader os elske og stærke os ved Tilværelsen

1) den der i Stilhed gjør sin Gjerning
2) den tragiske Helt
3) Troen.

93 *U. D.* *Spredte Udkast til „Frygt og Bæven", Problema III (Abrahams sidste Ord) [S. V. III, S. 161 Lin. 22—S. 165 Lin. 8]:*

1 det bestaaer da ikke deri, at han siger et ‹Par› passende Ord, forsaavidt han er Helt, da vil Digteren nok tage sig af ham, forsaavidt han ikke er Helt, da kan han jo lade Familien bestille en Paræntation hos Præsten — men det bestaaer i at han gjennemfører sit Standpunkt.

2 den intellectuelle tragiske Helt bliver derfor udødelig inden han døer — hvorimod den tragiske Helt, hvis Livs-Betydning ligger i Handling, der tilhører den udv. Verden, bliver udødelig efter sin Død

3 Abrahams Nød ligger i Tausheden ‹(Pythagoras Død)›, hvorledes kan han da tale.

vil han nu i det afgjørende Øieblik sige Noget til Isaak, da synker han ned under en tragisk Helt

[17] Sml. 93,4. [93]1 passende Ord] sml. 96,14. — S. V. III, S. 161 Lin. 39. [3] Sml. S. V. III, S. 162 Lin. 18 ff. [3] Abrahams ... tale] sml. S. V. III, S. 163 Lin. 18 ff. Pythagoras Død] se S. V. III, S. 163*); den til A 59 anf. Overs. til Diog. Laert. 1. Bd., S. 379. vil han nu osv.] sml. S. V. III, S. 164 Lin. 7 ff.

1843

Abrahams Ord er ikke blot Resignation†: 4
men Troen tillige
Herren maa selv udsee
Herren har selv udseet

Til 93,4:

† thi da har han udtrykt sig urigtigt; thi han maa jo vide om 5
Isaak skal døe eller ikke, da det er ham selv der skal offre ham — og han udtrykker sig da, som Opgaven havde været en anden, at han f. E. skulde bringe Isaak ud paa Morija Bjerget og saa skulde Lynilden slaae ned; thi saa kan han jo i en vis Forstand ikke vide det, før Lynilden har slaaet ned.

den troende επoχη 6

Spredte Udkast til „Frygt og Bæven", Epilogen [S. V. I, S. 166—168]: 94 *U. D.*

Børnene der lege og blive færdig før Middag 1

Æschulos som skulde erklæres umyndig. 2

Man kan ikke blive staaende ved Troen man maa gaae videre. 3
— Men Troen har fordum i Verden udrettet det Vidunderlige, — dette har den vel og udrettet i den Enkelte, der jo har faaet den, siden han gaaer videre. Vil han da glemme dette. — da Æschylus var bleven gl. hans Sønner kunne ikke slaae ham, ikke skjule hans Svækkethed — de anklagede ham —

Kladde med endelig Udarbejdelse til: Frygt og Bæven, *Epilogen* 95
[S. V. III, S. 166[2] Da engang .... S. 168] *U. D.*

[4] Resignation] sml. S. V. III, S. 164 Lin. 22. [5] Sml. S. V. III, S. 164 Lin. 31 ff. [6] επoχη] sml. 5,13 og se Note dertil. 94[1] S. V. III, S. 167 Lin. 20 ff. [2] Æschulos] sml. 94,3; der tænkes paa Sophokles (Cicero, Cato major 7,22). — Sml. I A 97. [3] Sml. 95,3.

1843

1 S. 166[16] Alle, ...[18] Vanskelige?] Alle.

2 S. 167[37] spildt, ...[38] Høieste.] spildt.

S. 168[9] „Man . . . .[10] Verden.]

3 Ved Troen kan man ikke blive staaende, man maa gaae videre? Man maae gaae videre. Denne Trang til at gaae videre, er ikke forbeholdt for vor Tid alene.

4 S. 168[14] Flod*).] Flod†. Dette er en meget dybsindig Tanke, og Heraklit har i denne Form skjønt og mangfoldigt commenteret hvad der for Den, der fordyber sig deri nærmer sig til en heel Betragtning af Tilværelsen.

5 S. 168[22 f.] *) Και *osv.*] † Anm. και ποταμου ροη απειχαζων
I Marginen: Tennemann p. 219. n:

96 *Tryk-Manuskript til:* Frygt og Bæven [S. V. III, S. 55—168].
U. D.

S. 56[1] Was . . .[3] Hamann.] *foruden dette Motto findes overkradset med Blæksløjfer:*

1a „Skriv" — „For hvem?" — „Skriv for de Døde, for dem i Fortiden, som Du elsker" — „Ville de da læse mig?" — „Ja; thi de komme tilbage som Efterverden."
Et gammelt Ord.

1b „Skriv" — „For hvem?" — „Skriv for de Døde, for dem i Fortiden, som Du elsker" — „Ville de da læse mig?" — Nei!"
Et gammelt Ord lidt forandret.

1c rebus und Grundsätze durcheinander.
Hamann 1ster Band

[4] Sml. 76 Slutn. [5] Tennemann] Geschichte der Philosophie, 1. Bd. (se til A 20). [1a] Se III A 203. [1b] Sml. A 126. [1c] Sml. 96,4.

1843

S. 59[26] fordi ... 60[16] silentio.] *paa et vedlagt Blad.* 2

S. 61[19] reed] reed ‖, ikke som hiin gamle Hedning paa sin Hest, 3
med Sorgen bag ved sig, men ‖

S. 77 f.] *hertil som Motto, overkradset med Blæksløjfer:*
Ein Laye und Unglaübiger kann meine Schreibart nicht anders 4
als für Unsinn erklären, weil ich mit mancherley Zungen mich ausdrücke, und die Sprache der Sophisten, der Wortspiele, der Creter und Araber, Weissen und Mohren und Creolen rede, Critik, Mythologie, rebus und Grundsätze durch einander schwatze, und bald κατ' ανθρωπον bald κατ' εξοχην argumentire.

Hamann.

S. 127[25] Almene.] Almene. 5

Den der tager Troens paradoxe Isolation forfængelig, hån er naturligviis ikke Troens Ridder men en Simon Magus, der vil have godt Kjøb. Nøden, Smerten, Angesten det er Forvisningen, men det er tillige ogsaa Frelsen, der skal afskrække Folk fra letsindig at begynde derpaa. Og den der letsindigt begynder derpaa, han vil knuse sig selv. Man kan derfor ganske rolig opgive den daarlige Geskjæftighed, der giver Folk saa travlt med at faae et saadant ulykkeligt Menneske ogsaa knust i deres Øine, er han knust i sig selv, saa er deres Straf kun Barneværk. Der er en østerlandsk Fortælling, der beretter om en afsat Sultan, at han i sit Fængsel blot tænkte paa ved Hjælp af en eventyrlig Fugl, om hvilken han havde hørt det Vidunderlige, at slippe ud af sit Fængsel. Fuglen kommer ogsaa udenfor hans Vindue, lader sig give et Musselins-Baand af hans Turban og forvandler dette til en prægtig Vogn, i hvilken Sultanen kan sidde. Denne træder til Vinduet, staaer allerede med det ene Been i Vognen, da siger Fuglen: stiig nu kun ind men sig høit og tydeligt disse Ord: „I den store Kokopilesobeh, den eneste Guds Navn vil jeg reise herfra til Herak." „Hvad siger Du", raabte Ali-Ben-Giad forfærdet, „der er kun een Gud og Muhamed hans Prophet", og

[2] Sml. 89. [3] Se 81,2. [4] Hamann] Schriften, hrsgeg. von Fr. Roth (se til I A 100). 1. Theil, S. 467. — Sml. S.V. III, S. 190.

1843

i samme Øieblik forsvandt Vognen og han styrtede ned. — See han havde ikke beregnet rigtigt.

I Marginen: cfr. Blaue Bibliothek 6t B. p. 269.

6 S. 129[8] de lignende.] de lignende (f. E. 1 Cor. 7.11.).

7 S. 131[1] Det...[34] Aristoteles siger] *paa et vedlagt Blad; i Texten, overkradset med Blæksløjfer:*

Det vil vel være bedst her først at betragte Sagen reent æsthetisk, at Alt kan blive tydeligere. Aristoteles siger

8 S. 132[34] Jeg...[35] Bemærkning.] *i Marginen; i Texten, overkradset med Blæksløjfer:* Jeg skal da fatte mig kort, og i Betragtning af at jeg et Øieblik bevæger mig paa Æsthetikens Gebeet, skal jeg kaste en lettere sur-tout om mig, det ironiske Incognito, i hvilket Ironien helst viser sig naar den deeltager i Æsthetikens Øvelser. Dog først en almindeligere Bemærkning.

9 S. 134[4] for den.] for den, og Ulysses von Ithacia og Majoren i de Danske i Paris (1ste Akt 12 Scene) blive hinanden ikke Noget skyldige.

10 S. 137[7] da... Deeltagelse.] *i Marginen; i Texten, overkradset med Blæksløjfer:* hvis han, som Brødrene gjorde ved Josephs Kappe, vilde neddyppe den i Stemningens Blod, og nu holde den op for den sørgende Jacobs Øine, skulde han da ikke vedkjende sig den?

11 S. 137[24] men der....[26] hende;] *i Marginen; i Texten, overkradset med Blæksløjfer:* men der var dog endnu et Slør, finere end det, i hvilket de unge Piger havde indhyllet hende, der var endnu en Sky, som de unge Piger ikke havde drømt om,
der var endnu en

12 S. 149[10] Vilde... 153[36] Lidt] *først anbragt som Anm. til S. 143 Lin. 21 „aabenbar." — S. 153 fra Lin. 11 „her": paa et vedlagt Blad.*

Blaue Bibliothek] Ktl. Nr. 1445—56: Die blaue Bibliothek aller Nationen. 12 Bände m. K. Gotha und Weimar 1790—1800. [9]Se A 96. [10]som Brødrene gjorde osv.] 1. Mos. 37,31—34.

1843

S.158[11] Tanker.] Tanker. | I et af Evangelierne fortælles der en *13*
Parabel om to Sønner, af hvilke den ene bestandig lovede at gjøre Faderens Villie men gjorde den ikke, den anden bestandig sagde nei, men gjorde den. Dette sidste er ogsaa en Form af Ironie, og dog priser Evangeliet denne Søn. Evangeliet lader heller ikke Angeren træde imellem, at det angrede ham at han havde sagt: nei, ingenlunde, det antyder, at det er en Art Blufærdighed, der forhindrer Sønnen i at sige, at han vil gjøre det. Denne Blufærdighed kan intet dybere Menneske være ubekjendt med, den har tildeels sin Grund i en ædel Mistillid til sig selv; thi saa længe man ikke har gjort det Forlangte, var det jo dog muligt, at man kunde være svag nok til ikke at gjøre det, og derfor vil man ikke love Noget.

S.161[36] Aand.] Aand. | Culminerer hans Liv i en Liden, i at døe, da *14*
kan den tragiske Helt naturligviis, ligesom ethvert andet Menneske der ikke er Mælet berøvet, sige et Par Ord, maaskee sige et Par passende Ord, men Spørgsmaalet er, om det er Passende for ham at sige dem, om han ikke svækker Indtrykket af sit Liv, idet han ligesom i sit sidste Øieblik bliver sin Charakteer utro, bliver en Leilighedstaler. ||

[13] I et af Evangelierne osv.] sml. 91,14.168.169; der tænkes paa Matth. 21,28 ff. lader heller ikke Angeren osv.] se dog v. 29. [14] Sml. 93,1.

TIL:
„GJENTAGELSEN“

(1843—44)

1843

Tryk-Manuskript til: Gjentagelsen [S.V. III, S. 171—264] 97
U. D.

S. 171]

Gjentagelsen. *1*

|| Et frugtesløst Forsøg. ||

|| Et Opdagelses Forsøg. ||

|| Et frugtesløst Forsøg. ||

|| Et Forsøg i Experimental-Philosophie. ||

Et Forsøg i den experimenterende || Philosophie || Psychologie

af

|| Victorinus <Constantinus> de bona speranza. ||

Constantin || Walter. || Constantius.

S. 172]

|| Drik Vand af dit eget Væld. *2*

Salomons Ordsp. 5,15. ||

Paa vilde Træer ere Blomsterne vellugtende, paa tamme Frugterne (cfr. Flavius Philostratus den Ældres Heltehistorier) ||; men Aandens Frugter ere Kjerlighed. (cfr. Galaterne 5,22.) ||

S. 173] *over første Linie:*

|| Berlin i Mai 1843. || *3*

S. 177[5] Aabenhjertethed,] Aabenhjertethed, | (som jeg ikke misbruger, da han er død) | *4*

[2] Flavius Philostratus osv.] se A 27.

1843

5 S. 186[1] Planen.] Planen, || han skjød sig . *I Marginen:* han var forsvunden

6 S. 187[5] Forsvinden] *i Marginen; i Texten:* || Død ||

7 S. 206[18f.] Spændesengen] *indføjet paa tom Plads, hvortil følgende med Blæksløjfer overkradsede Note:*
hvad kalder man den Seng som en Patient spændes ud paa til en Operation ell. den Stoel

8 S. 216[22] Iagttagelsen.] *hertil i Marginen:*
|| Især forundrede det mig, at hun kunde have havt saa stor Betydning for ham; thi noget egentlig Vækkende, Begeistrende, Skabende var der ikke Spoer til. Det var gaaet ham som det oftest gaaer melancholske Mennesker de fanger dem selv, han har idealiseret hende og nu har hun troet det var hende. ||

9 S. 217[21] ikke de . . .[22] Middelalderen] thi de enkelte Mænd der ligesom doctores cerei i Middelalderen ere blevne udnævnte til Aristophanes'ser af en Recensent have ikke stort at betyde, en saadan tydsk, dansk, spansk, jydsk Aristophanes er ligesaa godt et Firma som: den jydske Frue Heiberg

10 S. 224[29] Dem.] Dem. Det gaaer mig som en Pige, jeg har kjendt, der i den Grad beundrede den Elskede, at hun kun ret befandt sig lykkelig, naar han lukkede sine Øine, og lovede hende at lade sit Ansigt være saa apathisk, at der end ikke <var> Mulighed af at det kunde komme til at betyde, hvad det ellers saa ofte betydede. ||

11 S. 228[11] disse Læber . . .[12] Haand.] *som Tilføjelse paa Foden af Siden; i Texten:* disse Læber, | dette Kys, der blomstrede paa dem, hvis Sødme jeg indsugede mere lidenskabeligt end Thor, da han drak Verdens Havet, dette Kys der i næste Øieblik rødmede endnu sundere, uagtet jeg troede, at have suget Blodet ud af hendes hele Skabning. ||

12 S. 230[6] hengivne, navnløse Ven.] *rettet fra:* Alphons.

1843

S. 249[28] skrige ... [29] hurtigen.] *rettet fra:* skrige sig lænds, hidse hende til at skrige, desto hurtigere glemmer hun. *Fortsat med følgende med Blæksløjfer overkradsede Stykke:* Har man gjort det, da har man blot at passe paa at smedde, medens Jernet er varmt. Der er intet Øieblik, hvor en Pige er mere tilbøielig til at gribe en ny Elskov, end naar hun slipper en, der vilde koste hende Livet. Da passer man at stikke hende ⟨en⟩ Mand i Armen, hun tager ham, om det saa var en Mand, man havde kjøbt i Issenboden. 13

S. 250[10] maatte ... [14] gift.] *i Marginen; i Texten, overkradset med Blæksløjfer:* var jeg knust. Derfor vilde jeg ikke tage i Betænkning at anvende ethvert Middel for at faae hende styrtet ɔ: gift. Da havde jeg Fred. 14

S. 250[20] da ... [21] ham.] *rettet fra:* det skulde ikke forstyrre mig. 15

S. 250[24] en meget simpel og plebeiisk] *rettet fra:* en dyrisk 16

S. 250[26] Feilgreb] *rettet fra:* Feiltrin 17

S. 250[34] Pigerne.] Pigerne ‖ til Opreisning og Vederlag for dem, der gjør Nar af Pigerne ‖. 18

S. 250[36] derpaa.] derpaa ‖; thi jeg tænker hun har været som andre Piger ‖. 19

S. 250[37] grebet sig alvorlig an] *rettet fra:* paa qvindeviis tilladt sig Alt. 20

S. 251[3] Sjæl.] Sjæl. ‖ Om en Pige kunde have den ubeskrivelige Tilfredsstillelse, der mætter i Længden, at have gjort Meget for en Mand, at have givet et Menneske sig selv igjen, kun en sjelden Undtagelse vælger dette. Som oftest vælger en Pige i Bund og Grund at ødelægge et Menneske, og da er hun høimodig nok til at trøste ham med sit Favnetag og en Børneflok. ‖ 21

S. 251[4] mangen Pige, naar Leilighed bydes,] *rettet fra:* en Pige 22

1843

23 S. 251 [5] en Forfører] *rettet fra:* Den ussleste Forfører

24 S. 251 [8] Salighed.] Salighed. || En saadan Pige burde for unge Menneskers Skyld, ikke blot være kjendelig paa en sort Tand, nei hun burde være grøn i hele Ansigtet. Dog det er nok for meget forlangt. Saa blev der mange grønne Piger. ||

25 S. 251 [13 f.] Overdrivelse, et lille lyrisk Impromptu, et følsomt Divertissement,] *rettet fra:* Vind

26 S. 251 [15] Høimodigheds-Idee] || fixe || Høimodigheds-Idee

27 S. 251 [16] ham.] ham. ||<og frelst ham fra at have sit Liv i den tragi-comiske Modsigelse at skylde et andet Menneske meget, netop fordi dette andet Menneske havde Kraft nok til totaliter at gjøre ham Uret.>||

28 S. 251 [19] Mening ... [20] ingen] *rettet fra:* Anskuelse. For en stor Deel har jeg priisgivet det

29 S. 251 [24 f.] har man slet ingen Maalestok.] *rettet fra:* kan man end ikke foragte hende. *Fortsat med følgende, med Blæksløjfer overkradsede Stykke:* Hvis jeg greb mig selv i at være en Løgner, en Morder, ja en Hykler, jeg vilde dog ikke synke i Fortvivlelse; thi jeg vilde endnu haabe paa Angeren, men hvis jeg blev mig selv comisk, hvis jeg opdagede at min Følelses Gehalt var Piat, jeg troer jeg rødmede saa stærkt, at jeg døde deraf. Træffer jeg en Hykler i Livet, da gaaer det mig som Digteren siger om hiin stærke Mand, der træder paa en Slange — og da foragter jeg; men jeg foragter, og ogsaa dette er sundt. Naar jeg derimod seer en Pige der ikke hykler, men troer, og med de helligste Besværgelser borger for sin Tro, og i næste Øieblik troer noget andet, da virker det paa mig, ligesom hvis jeg fik Munden fuld af frisk ævret Smør, hvori man havde glemt at komme Salt.

[24] sort Tand] sml. S. V. I, S. 394. [29] Hvis jeg greb mig selv osv.] sml. S. V. VI, S. 50. blev mig selv comisk osv.] sml. A 166. Digteren siger] maaske sigtes der til Henr. Hertz, Valdemar Atterdag, Drama i 5 Acter. 5. Act, 1. Sc. — Stykket udk. først 1848, men var opf. 12. 21. og 24. Jan. 1839.

1843

S. 259[2] i August 1843.] i Juli 1843. *30*

S. 262[26] forstaae ham ...[28] en Anden.] forstaae ham. *31*

S. 264[32] maaskee forsone Dig dermed.] maaskee see, hvorledes Alt tyder hen paa ham, om hvem Talen overalt er. *32*

Brudstykker af foreløbig Udarbejdelse til: Gjentagelsen, *et Stykke* [S.V. III, S. 249—255] *98 U. D.*

I et Exemplar af „Gjentagelsen“:
[S.V. III, S. 214, Lin. 23] legede] *rettet til* levede *99 U. D.*

[„Urania“, Aarbog for 1844, udgiven af J. L. Heiberg. [til Artiklen „Det astronomiske Aar“ har S. K. gjort nogle Blyantsbemærkninger m. v.].] *100 U. D.*

I Grunden indseer jeg nu, at Prof. Heiberg og jeg ere enige i, at han har Ret i Hovedsagen, Hovedsagen er nemlig den, at han har tilfredsstillet Tidens Fordring ved sin forgyldte Nytaarsgave. Den eneste Forskjel der er imellem os, er m: H: t: vor Mening om hvad Tidens Fordring er. Prof. H. mener, at det er Astronomie. Dette betvivler jeg. Min Mening er, at Tiden fordrer en særdeles elegant og nitid Bog i forgyldt Bind med saa lidt som mulig paa Siderne, eller for at udtrykke mig bestemtere, Tidens Fordring er: *101 U. D.*

[100] Urania] omtalt i „Den Frisindede“ 1843, Nr. 148 (19. Decbr.). Se ogsaa til 112. [101] Tidens Fordring] sml. J. L. Heiberg, Kjbhvns flyvende Post 1830, Nr. 37, Noten (i „Gjensvar paa Herr Professor Hauchs Svar“, sml. 103); se ogsaa sstds. Nr. 41. forgyldte Nytaarsgave] ɔ: Urania, se 100; sml. 110.112. Se Heibergs Intelligensblade IV, S. 231 (1. Febr. 1844). Astronomie] se Urania for 1844 (se 100), S. 122 (i Artiklen: Det astronomiske Aar).

at blive tagen ved Næsen.† Saaledes forstaaet, har Prof. H. aldeles tilfredsstillet Tidens Fordring. I Grunden indseer jeg derfor nu, at Hr. Prof. H. og jeg ere enige i, at Hr. Prof. har Ret i Hovedsagen, at han har tilfredsstillet Tidens Fordring ved sin forgyldte Nytaarsgave.

† at dette virkelig er Tidens stadige Fordring lader sig bevise ved utallige Exempler; hvorimod Hr. Prof. er den eneste der har opdaget, at det var Astronomie Tiden fordrede.

102 U. D. Hver Gang jeg tænker mig Prof. Heiberg paa sit astrologiske Observatorium kan jeg ikke lade være at tænke paa Hr. v. Sabelthau hos Hoffmann der sidder paa Observatoriet med et langt Skjæg.

cfr. Hoffmanns S.W. 4d B. p. 267.

103 U. D. Heiberg har bestandigt modsagt sig selv. Endog i den Strid med Hauch, hvor H: blot vilde virke for Tiden, endog i den søgte han ved allehaande vigtige Vendinger og Talemaader at bevise, at Striden selv havde stor Betydning, forsaavidt den angik et æsthetisk Problem, der altid maa beskæftige.

104 U. D. Det synes at Hr. Prof. H. atter er bleven overrasket, ligesom ved Enten—Eller („et Lyn paa klar Himmel"). Det er ubegribeligt at det kan hænde Hr. Prof., der jo er Astrolog og Stjernekyndig.

[102] Hr. v. Sabelthau osv.] Herr Dapsul von Zabelthau; se: Die Serapions-Brüder, hrsgeg. von E. T. A. Hoffmann. 4. Bd. (Berl. 1821), S. 491. S.W. 4d B.] Die Serapions-Brüder, 4. Bd. udgør 4. Bd. af Ausgewählte Schriften (Ktl. Nr. 1712—16; se til I C60). [103] bestandigt modsagt sig selv] sml. Kjbhvns flyvende Post 1830, Nr. 43. virke for Tiden] se til 101. angik et æsthetisk Problem] se særlig Kjbhvns flyvende Post 1830, Nr. 41. [104] et Lyn paa klar Himmel] se Intelligensblade Nr. 24 (se 25), S. 288.

=

Prof. H. troer maaskee, at Christendommen er et Vaudeville-Sujet. *105 U. D.*

=

Det ender formdl. med at Heiberg gjør Guld. Det passer sig ogsaa for en Digter, allerede Bellmann siger: *106 U. D.*

O! gid til Guld forvandles disse Dråber (hans Taarer)
O! gid jeg kunde skide Kobber.

Hvad enten man ta'er det paa langs ell. tvers
Løierligt er det som Lütichaus Vers. *107 U. D.*

Ubrugt. *108 U. D.*

Polemica m: H: t: Heibergs „Gjentagelse" i Nytaarsgaven.

Til 108:

NB. Da jeg har skrevet hiin lille Bog, „for at Kjætterne ikke skulde kunne forstaae den" saa vilde det være at falde ud af Charakteren at oplyse noget somhelst nærmere. Heibergs hele Passiar er desuden en reen Trivialitet. Jeg bør ikke spilde min Tid, og lade mig neddrage i de ephemære Sphærer. Po- *109 U. D.*

[106] Bellmann] den 20. Decbr. 1843 afholdtes en Bellmans-Fest i det scandinaviske Selskab i Kbhvn. (sml. S. V. V, S. 32). Heibergs Foredrag ved den Lejlighed (Bellman, som comisk Dithyrambiker) findes i Intelligensblade Nr. 41—42 (1. Jan. 1844; se til 58). — Sml. S. IV, S. 401. [107] Den danske Tilskuer. Et Ugeskrivt udg. ved K. L. Rahbek. 1. Aarg. (1791), S. 207f. (Nr. 26, 31. Marts). [108] Heibergs „Gjentagelse" i Nytaarsgaven] se Urania for 1844 (se 100), S. 97ff. (i Artiklen: Det astronomiske Aar). [109] Sml. S. V. IV, S. 291. hiin lille Bog] ɔ: Gjentagelsen. Et Forsøg i den experimenterende Psychologi af Constantin Constantius. Kbh. 1843 (se til A 153). for at Kjætterne osv.] sml. 111 Slutn. 117 Beg. 120 Beg.; se III B 5. — S. V. III, S. 259. IV, S. 290.

lemik skal Folk faae nok af i mine Bøger; ingen Polemik, der kunde beskæftige et gabende, nysgjerrigt, vellystigt Publikum.

Til 108:

110 Sendebrev
U. D. til
Hr. Professor Heiberg R af D.

fra
Constantin Constantius.

Høistærede Hr. Professor!

Da jeg selv har udgivet en lille Bog, i hvilken Troen paa Gjentagelsen statueres, saa maatte jeg jo, ja saa maatte jeg jo være stjernegal, om jeg ikke med Glæde modtog et betydningsfuldt Beviis, naar dette tilbydes paa en for mig smigrende Maade. Thi skulde ikke endog en mindre Troende vindes for Troen paa Gjentagelsen ved at see, hvorledes hvad en obscur Person i en underordnet Sphære har sagt i ⟨en⟩ tarvelig ja næsten fattig paaklædt Bog, vandt ved at gjentages af den navnkundige Professor Heiberg, i en særdeles elegant og nitid Nytaarsgave, hvor det tillige ophævedes i den høieste Sphære; thi Stjernehimlen er jo den høieste, derom ere Alle enige, kun Arv og Jesper Ridefoged antage, at Crystalhimmelen er endnu høiere? Og hvorledes skulde jeg ikke føle mig smigret ved at see mine ringe Tanker funkle som Stjerner paa Deres Himmel! Ja jeg tilstaaer det, da jeg saae dem trykte med disse nydelige Bogstaver i den hele fornemme Omgivelse, da kunde jeg ikke strax gjenkjende dem, og da jeg havde gjenkjendt dem, blev jeg rørt som fattige Forældre blive det, naar de see deres

[110] Sml. 112. en lille Bog] se til 109. saa maatte ... stjernegal] sml. S.V. IV, S. 291. særdeles ... Nytaarsgave] sml. 101. 112. 125 — S.V. IV, S. 291. V, S. 26. Arv og Jesper Ridefoged antage osv.] se Holberg, Jule-Stue, 12. Sc. og Erasmus Montanus, 3. Act, 5. Sc.

Børn blevne til noget Stort, men ogsaa tvivlsom, som fattige Forældre, om jeg tør tillade mig min gamle Fortrolighed mod dem.

Dog ogsaa i en dybere Forstand viser Gjentagelsens Betydning sig ved denne Leilighed, idet hvad jeg dunklere[†] havde sagt, ved Deres Berigtigelse, Hr. Pr., bragtes til Klarhed; idet, hvad der sagt af mig allerede paa en Maade var meget smukt og træffende, dog først i Sandhed blev meget smukt og træffende ved den Berigtigelse, det Udsagte fandt i Deres Udvikling. — Jeg veed ikke mere træffende at betegne, hvor smukt det Hele er.

I en Artikel, Stjernehimlen, med hvilken De har ziret Deres ziirlige Nytaarsgave, findes i Anledning af Gjentagelsen den omtalte Berigtigelse af, hvad jeg har sagt om Gjentagelsen. Artiklen selv er af større Omfang, dog vedkommer heldigviis den mindre Deel mig, og denne mindre Deel kan jeg heldigviis nogenlunde forstaae, og tør heldigviis tiltroe mig nogenlunde Evne til at tale et Ord med derom. Jeg siger heldigviis; thi jeg vilde vistnok gjøre en ynkelig Figur, hvis jeg paa nogen Maade skulde indlade mig med den første Deel, de 60 pagina Tabeller. Da jeg havde kjøbt Bogen og lukkede den op, og saae pag. 1 Tabel, og bladede om og saae p. 2 Tabel og nu vedblev at blade, da kom jeg ikke længere end til p. 30 førend jeg besvimede, saa vel ved Synet[††] af denne uendelige Mængde Tal, som ved Forestillingen om, hvor lærd De dog maa være Hr. Prof. Tal har jeg aldrig forstaaet mig ‹synderligt› paa, og forsaavidt der kan være Tale om en Smule Forstaaen i den Henseende, saa rækker den ikke meget høit, — og saa meget indsaae jeg nok, hvad ogsaa min Barbeer, der blev tilkaldt i Anledning af Besvimelsen, meente at det her ikke er regula Detri, om det saa er regula Petri eller hvad det forresten er. Jeg siger heldigviis; thi hvad den sidste Deel af Af-

[†] *I Marginen:* og vildfarende [††] *I Marginen:* det gjentagne Syn

meget smukt og træffende] sml. den til 108 anf. Artikel i Urania, S. 97.
en Artikel, Stjernehimlen] Artiklen har Titlen: Det astronomiske Aar. Derimod fandtes i Intelligensblade Nr. 14 (1. Oktbr. 1842) en Artikel med Titlen: Stjernehimlen.
den første Deel] ikke af vedkommende Artikel, men af hele Bogen, S. 1—76: Stjerne-Calender for 1844, til Orientering i Himmellegemernes Bevægelser og Stillinger (deraf S. 4—60 Tabeller).

handlingen angaaer, da er den vel mere tilgjængelig; men dog forudsætter den blot for at forstaaes end sige forat besvares, en saa mangfoldig astronomisk Viden, at en Studerende som jeg, der kun har haudillaudabilis i Astronomi til anden Examen, og aldrig senere beskjeftiget mig med denne Videnskab, kun har saa megen Viden, at han er istand til nu ret at indsee, hvor forsømt hans Viden er. Læse den kan jeg vel derfor, gjøre mig Umage for nogenlunde at forstaae den, men aldrig være sikker paa at have forstaaet den, endsige dumdristig nok til at tiltroe mig en Mening derom. Heldigviis behøver jeg nu ikke at være mere end Læser i Forhold til alt dette, hvad jeg pro virili har bestræbt mig for. Som jeg i en ældre Tid, da jeg troede mig istand til at kunne forstaae Deres Præstationer, Hr. Prof., gjorde mig en Glæde af at forstaae og da efter Anstrængelsen at udhvile mig i Beundringens Arme, saaledes er min Beundring i Forhold til Deres senere Præstationer, ikke mindre, men en anden, en uforklaret, qvindelig, sværmerisk, hvilken jeg formodentlig deler med flere af mine Samtidige, der ligesom jeg, med spændt Forventning imødeseer Resultatet, om de end som jeg beskedent overlader til Mænd af Faget Dommen om, hvorvidt Deres senere astronomiske, astrologiske, chiromantiske, nekromantiske, talismanniske, chronologiske, horoskopiske, metaskopiske Studier vil blive til Gavn for Videnskaben og Mskheden.

Dommen om, hvorvidt det ved alle disse Kunsters og Videnskabers Hjælp skulde lykkes Dem at helbrede Tidens Tungsind. hvorvidt det skulde lykkes Dem, efter at have fundet den Menighed, der blev søgt i Deres sidste Digt, nu ogsaa at vende dens Blik op ad mod det Himmelske, idet De selv, ligesom hiin himmelske Justitsraad foregaaer Menigheden med et godt Exempel.

[11] Som jeg... [20] Exempel] sml. S. V. V, S. 28^{19}—29^{2}. Deres senere astronomiske osv.] sml. 53. helbrede Tidens Tungsind] se til 101; sml. Urania, S. 122. den Menighed... Deres sidste Digt] se J. L. Heiberg, En Sjæl efter Døden (se til 40), S. 113.—S.V.V, S. 37. hiin himmelske Justitsraad] der sigtes formentlig til Justitsraad Rasmus Stiernholm, siden

Fortsættelse til 110:

Men jeg gaaer over til Sagen, til den Berigtigelse, der er bleven mit Udsagn til Deel i Deres Afhandling. For at Alt kan blive tydeligt og utvivlsomt, vil jeg først fremsætte Deres Udvikling af Gjentagelsen,[†] saaledes som denne er i sig selv og med det Hensyn den tager til min, og derpaa vil jeg fremsætte min Udvikling saaledes som den ligger for trykt i min lille Bog. *111 U. D.*

beder Læseren at tilgive Vidtløftigheden.

A. Deres Udvikling.

Gjentagelsen hører hjemme i Natur-Phænomenernes Verden, og det er en Vildfarelse, at overføre det paa Aandens Verden, „jeg har fornemlig havt Naturens Categorie for Øie, og maaskee uden at vide det, udstrakt Begrebets Gyldighed udenfor dets rette Grændser." †

I Naturphænomenernes Verden hører Gjentagelsen hjemme og forkynder sig der som Lov, hvilken Betragtning er den ideelle Betragtning af Gjentagelsen. Spørges der nærmere i hvilket Forhold den endelige Aand nu træder til og kan træde til denne Gjentagelse, da er jo Forklaringen heraf det egentlige Hovedindhold af Deres Afhandling. Saavidt jeg har forstaaet Dem, løber den ud paa, at aabne Menneskenes Øine og Sands for Gjentagelsen i Naturphæn., at gjøre deres Hjerte følsomt og sympathetisk derfor. Enhver Fortjeneste i denne Henseende tilhører udelukkende Dem; jeg har i min lille Bog ikke sagt et Ord desangaaende, og der er vist Ingen, der bedre end jeg under Dem denne Fortjeneste af Mskheden heel og ubeskaaren. Forsaavidt mit Øie og mit Hjerte

[†] *I Marginen:* saaledes som denne er forklaret m: H: t: Naturen, og „tilstrækkelig antydet med Hensyn til Aanden" (p. 98. lin. 1.)

† cfr. p. 97 og 98.

1. Aug. 1843 Medlem af Bestyrelsen for „Det forenede Velgjørenhedsselskab" (Fædrelandet 1843, Nr. 1304, 25. Juli), hvorefter hans Navn stod at læse under adskillige Meddelelser fra Selskabet. Sml. 112 Slutn. [111] Men jeg gaaer over til osv.] sml. 113. 114.

ogsaa eengang skulde oplades for saadanne himmelske Betragtninger, min Sjel i Sandhed fatte dette skjønne Sværmerie i Naturens Skjød og oppe paa Himlen, da vil jeg ikke tvivle om, at denne Afhandling har først vakt Alt Dette hos mig.

I Aandens Rige derimod er Gjentagelsen ikke. Der skulle vi see den Udvikling, som Gjentagelsen fører med sig og som paa en Maade ophæver Gjentagelsen som saadan*). „Medens der ingen saadan Udvikling findes i Naturen†, gaaer derimod i Aandens Rige enhver ny Generation ud over den foregaaende, og benytter dens Resultater til virkelige nye Begyndelser, det vil sige til saadanne som føre til noget virkeligt Nyt.“ §

Fra Naturens Rige gaaer man over til Aandens Rige. Dette er aldeles i sin Orden. Men betyder Aandens Rige da ikke Andet end den verdenshistoriske Proces, hvorom det især i vor Tid er temmeligt wohlfeilt at forklare*, at den ene Generation gaaer ud over den anden og begynder, hvor den anden slap? Gives der ikke en aandelig Existents, hvilken er Individernes? Skulde Gjentagelsen ikke ogsaa her blive et Problem, dog vel at mærke ikke et saadant, at Gjentagelsen ikke er udenfor Individet i Naturordenen og Individet forholder sig contemplerende, væsentlig ubekymret om, hvad han dog ikke væsentlig har med at gribe ind i, og i det høieste følsom for at fordrive Tiden? Skulde det ikke være af Vigtighed netop at oplyse dette, naar man hjælper en Forfatter, der forsøger sig i den experimenterende Psychologie?

See herom findes særdeles Lidet i Deres tilstrækkelige Antydning af Gjentagelsens Betydning i Aandens Rige; og det Lidet, der findes er særdeles langtfra at være tilstrækkeligt, hvis man ønsker en Forklaring og ikke et Udsagn af Dem, Hr. Prof.

Her er egentlig Punktet, hvor Vanskeligheden ligger, og hvorfra Misforstaaelsen hidrører. Deres Betragtning er altid storartet, enten er det Himlen eller Verdenshistorien. Lad nu Individet have

*) p. 97 ö. † p. 94 m. § p. 95 ö.

* *I Marginen:* hvad jo enhver sølle Stymper, der ryger af Pinden til Attestats veed at fortælle

lært af Dem, hvorledes han skal betragte Himlen*), Ære den som Ære bør, men foruden Himlen og Verdenshistorien, saa er der endnu en Historie, som man kalder Individets Historie. Den synes ikke at bekymre Dem stort. Dersom dette ikke tilstrækkelig fremgik af det Lidet om end noget Uklare, De siger derom saa vilde det klarligen indlyst af hele Deres Hovedbetragtning i Afhandlingen. Tiden, siger De, er tungsindig, den er fødende, deri kan De intet Øieblik tvivle om, at jeg giver Dem Ret, da De mener, at jeg har skrevet andre Bøger end denne lille Gjentagelse, og exempelviis sigter mig for at have skrevet Enten—Eller, hvis anden Deel netop udviklede dette. Hvad den skal føde, siger De fremdeles, veed man ikke, nu gjelder det om at fordrive Tiden — og som De mener fordrives den ypperlig med Astronomie. Lad nu Tiden være Tiden, lad den ved Hjælp af Astronomie endog fordrive Fosteret, det maa Tiden om. Men Individerne? Har man intet Andet at byde dem end Astronomien, saa lader man jo netop Individerne renoncere paa alle Frihedens Opgaver.

Saasnart derimod man betragter Individerne efter deres Frihed, hvilket vel er i sin Orden naar man forkynder sig som Psycholog, der har religieuse Categorier i Baghaanden, saasnart man som Psychologen gjør, vender sit Sind bort fra alt dette Storartede og høit Lydende: Himlen og Verdenshistorien, til det Mindre, til den uudtømmelige og velsignede Gjenstand for sin Bekymring til Individerne, hvilken Betydning faaer saa Gjentagelsen i Aandens Rige; thi ethvert Individ er dog ogsaa blot som saadant bestemmet som Aand og hans Aand har en Historie.

Her kommer Problemet igjen og Spørgsmaalet bliver, hvilken Betydning Gjentagelsen her faaer. Spørgsmaalet er da nærmere om Frihedens Forhold til Aandens Phænomener, i Context med hvilke Individet lever, idet hans Historie gaaer frem i Continuitet

*) *I Marginen:* hvilket ingenlunde er Frihedens Sag, men enten Følerie eller Vilkaarlighed

Tiden ... tungsindig] Urania S. 122. den er fødende ... fordrive Tiden ... med Astronomie] se Urania S. 119—121.

med sit eget Foregaaende og med den ham omgivende lille Verden. Her bliver Spørgsmaalet om Gjentagelsen indenfor hans Livs Grændser, om Gjentagelsen i hans Liv. At overskue hele Verdenshistorien og da sige, enhver ny Generation begynder hvor den gamle slap, er stort er grandiost forbausende, at tænke over det, hvorom jeg taler, er ringe og ubetydeligt. Derfor forundrer det ikke at Hr. Prof. har overseet det. Her vil Problemet atter og atter komme igjen, forsaavidt det samme Individ i sin Historie kommer flere Gange til at begynde, eller atter idet Spørgsmaalet bliver, om ethvert Individ formaaer det, eller om han er tabt ved sin første Begyndelse, eller om det der er tabt ved en første Begynden ikke er at indhente. Individet forholder sig ikke her contemplerende til Gjentagelsen, thi de Phænomener i hvilke den forekommer er Aands-Phænomener, men han forholder sig i Frihed til dem, og derfor bliver Spørgsmaalet et andet, et i mine Tanker langt vanskeligere, men ogsaa langt betydningsfuldere. Dog er det kun dette, hvorom jeg har talet i min lille Bog, som let følger af, at jeg var Psycholog.

Dette Spørgsmaal om Gjentagelsens Forhold for Individualiteten bestemt som fri Aand, findes neppe engang antydet i Deres „tilstrækkelige" Antydning. Naar De taler om Individualiteten opfatter De den bestandig enten blot contemplerende eller æsthetisk tvetydig. At Gjentagelsen er til, staaer bestandig fast, og det der beskjæftiger Dem er at forhjælpe Individet til at afvinde Gjentagelsen en følsom Side. Frihedens første Problem derimod — er Gjentagelsen til, berøres slet ikke. Og dog er det derom jeg væsentlig har talet, og derfor at min Bog blev nævnt Gjentagelsen. At der, fraseet dette, ogsaa, naar Individet opfattes æsthetisk tvetydigt kan blive Anledning til at sige Eet og Andet, Dit og Dat om Gjentagelsen, følger af sig selv; men, naar man har overseet dette, saa afstedkommer man, selv naar man siger noget Godt, kun Forvirring.

Misforstaaelsen, som De har tilveiebragt, viser sig allerbedst

„tilstrækkelige" Antydning] sml. S. 261 Lin. 27; Urania S. 98.

ved at betragte det „gyldne Ord af Goethe“ som De har citeret, men som ved at citeres paa den Maade maaskee blev Guld, man lod Friheden omkomme i. For at indskærpe den skjønne Sympathie med Naturen, anfører De Goethes Ord; Citatet er temmelig langt. Først handler det virkelig om Sympathien med Naturen, hvor Gjentagelsen er, og i Individet noget Uvedkommende i Retning af Frihed, og hvor det da gjelder, hvis man vil have med den Ting at gjøre, at udvikle Sympathien. Men Citatet vedbliver. Og see Citatet taler nu pludselig om noget ganske Andet. Og paa sit Høieste udsiger Citatet, at ligesom der er en Gjentagelse i Naturen, saaledes: „ængster det den følende Yngling, den ustandselige Gjenkomst af vore Feil; thi hvor sildigt lære vi at indsee, at idet vi uddanne vore Dyder, cultivere vi vore Feil.“ [†]

Gjentagelsen er altsaa i Naturens Phænomener, og er i Aandens Phænomener, og paa sidste Sted betyder Gjentagelsen, Gjentagelsen af vore Feil, og af vore Dyder det Ene med det Andet. Men Gjentagelsen er, og Spørgsmaalet er blot, hvorledes Individet veed at afvinde denne Gjentagelse en følsom Side.

En saadan Betragtning betragter dog vel neppe Individet efter sin Frihed, og dog er det ligefra det Citat, at De udvikler Gjentagelsens Dialektik, som De finder i hine gyldne Ord, efter at De dog først har mindet om, at Goethe selv forklarer hiin Mangel paa Sympathie med Naturen og hiin Hypochondrie af Læsning af Engelske Forfattere. Man seer da let at det Hypochondre laae i, at hiin følende Yngling ængstedes, fordi hans Feil gjentoges; havde han blot været indviet i Gjentagelsens Dialektik, og fattet at i Aandens Verden er Gjentagelsen aldeles i samme Forstand som i Naturen, at Godt og Ondt gjentage sig ligesom Dag og Nat, og at Individets høieste Opgave er at sympathisere med disse Afvexlinger og blive følsom — saa var han ikke bleven hypochonder.

Gjentagelsen er altsaa saavel i Naturens Phænomener som i

[†] *I Marginen:* p. 106.

gyldne Ord] Urania S. 107. anfører De Goethes Ord] Urania S. 104—106. først har mindet om osv.] Urania S. 106 f.

Aandens, Individet ikke bestemmet som Aand efter sin Frihed, men æsthetisk tvetydigt bestemmet i Forhold til Gjentagelse, endelig bestemmet i Forhold til sin Gjenstand, hvilken den ikke har at forandre. Gjentagelsen i Naturen lader Individet vel være at forandre, og Gjentagelsen i Aandens Phænomener skal jo behandles aldeles paa samme Maade, ‹altsaa kommer Alt som De aldeles nøiagtigt bestemmer det an paa› I Aandens Verden ligger da Gjentagelsens Betydning i Det, som Gjentagelsen fører med sig eller hvad han selv gjør den til.[†] Dette at Godt og Ondt gjentager sig skal man behandle paa samme Maade, som at Stjernernes Løb gjentager sig. Gjentagelsen er, der bliver egentlig ingen Forskjel mell. dens Betydning i den individuelle Aands Existents, og dens Tilstædeværelse i Naturen for den contemplerende endelige Aand. Dette seer man ogsaa tydeligt deraf, at der umiddelbart efter de ovenfor citerede Ord følger denne Passus: Det Samme gjelder om vor Betragtning af Naturen og fornemlig af det naturlige og astronomiske Aar. Naturen taler altid Gjentagelsens Universalsprog — Hvad Naturen skjænker os, er ikke Andet end Gjentagelse; det beroer paa os selv, hvorledes vi ville forarbeide denne, for at den idelig kan være os et Nyt.[††] Her gjelder det altsaa om den individuelle Opfindsomhed i Stemning. Paa samme Maade gjelder det om den individuelle Aands Forhold til Gjentagelsen af Aands Phænomenerne, jo mere Afvexling jo bedre. Gjentagelsen er der nu eengang, det gjelder blot om, at man snart bliver sentimental, snart vittig, snart skjelmsk, snart bevæget, snart letsindig, snart tungsindig o: s: v:. Men at ville ophæve Gjentagelsen er der slet ikke Tale om.

Kun etsteds kommer en anden Betragtning temmelig eventyrligt frem i den hele Forbindelse. Det læres (p. 110) at det der skal lære os, at see Aarets Gjentagelser i Afvexlingens Lys fornemlig

[†] *I Marginen:* p. 102. ö. p. 101 ö: „Det Tillokkende ved Gjentagelsen, er da ikke den selv, men hvad Mennesket gjør den til."

[††] *I Marginen:* p. 102.

er „den Overlegenhed, hvormed vor selvbevidste frie Villie gjør hine ensartede Epocher til Milepæle paa vor aandelige Udviklings Vei.“*) Dersom dette skal forstaaes alvorligere og ikke opløse sig i en vis Leflen, som det Følgende tyder paa, „aldrig skulde nogen Dag henrinde, uden at have meddeelt et eller andet, om end nok saa ringe, Udbytte enten fra Kunstens eller fra Videnskabens eller den selskabelige Omgangs eller den indre Udviklings Kreds“ [*] †, saa tænker jeg Individet faaer nok at gjøre med denne sin selvbevidste frie Villies Udvikling og kun liden Tid at spilde paa sympathetiske Følelser for Naturen. I samme Øieblik som dette gaaer op for et Individ, i samme Øieblik bliver hele Deres Forslag om intermediært at bruge Astronomien, overflødigt, thi i samme Øieblik har han mere end nok at gjøre. Men i samme Øieblik kommer netop Problemet frem, der hvor det beskjæftiger mig. Naar der er Tale om en selvbevidst fri Villies aandelige Udvikling, da kan Gjentagelsen ikke saaledes staae taaget hen, da bliver der Spørgsmaal om at ophæve den Gjentagelse, hvor det Onde kommer igjen, og sætte den Gjentagelse, hvor det Gode kommer igjen, da er Problemet ikke at forholde sig til Gjentagel-

*) *I Marginen:* her gjelder i høiere Forstand Valgsproget nulla dies sine linea.

[*] *I Marginen:* p. 110.

† Dersom De ikke her i strængeste Forstand med Individets Udvikling har forstaaet en fortsat Produceren, men en Udvikling, i hvilken Individet bliver i sig selv, saa møder den Vanskelighed, at han fra sin indre Udviklings Kreds, i samme Forstand som fra Kunsten, Videnskaben, den selskabelige Omgangs Kreds skal meddele sig selv Noget, medens Tilegnelsen jo netop er hans indre Udvikling, og dersom det i strængeste Forstand skal forstaaes om en fortsat Produceren (med Pen og Blæk) saa skjønnes ikke den dybe Betydning, hiint Valgsprog nulla dies sine linea her faaer ved at „tages i høiere Forstand“.

[20]her gjelder i høiere Forstand osv.] umiddelbar Fortsættelse af Citatet.

sen, men Spørgsmaalet, om den lader sig frembringe saaledes som dette er i den selvbevidste frie Aands Udviklings Interesse.

Herom søger jeg imidlertid forgjeves en nærmere Udvikling.

I Deres hele Betragtning bliver da det Urokkede, at Gjentagelsen bestandig er. Dette er det Afgjorte.

I Naturens Sphære er Gjentagelsen. Det gjelder nu om at den endelige Aand contemplerende hengiver sig i Sympathie med dens sig gjentagende Bevægelse. Denne Overveielse beskæftiger Dem hovedsageligen i hele Afhandlingen. Hvad De derom har sagt, i Kraft af Deres astronomiske Viden, kan jeg ikke bedømme; derimod tillader jeg mig fra et almindeligere Synspunkt at have en Mening om hvad De i Almindelighed har sagt. De indskærper det sympathetiske Forhold til Naturen, og forsaavidt jeg har forstaaet, maa dette være bestemmet som et sentimentalt. Dette er i mine Tanker en Eensidighed. Kun i Frihedens Forhold til Frihedens Opgave, er der Alvor, overalt ellers, hvor Aanden forholder sig til sit Andet saaledes, at dette Andet ikke er Friheden, er den comiske Betragtning altid ligesaa berettiget, netop ligesaa berettiget som den sentimentale. Den i hvem Frihedens Lidenskab er vaagnet, bekymrer sig i Almindelighed meget lidet om Naturen, han sætter den i Indifferents. Derfor var det, hvad jeg allerede har bemærket, saa besynderligt, i en Afhandling, der netop vil see anpriset Naturbetragtningens velgjørende Indflydelse paa Sindet, at see den vistnok temmelig isolerede Bemærkning om den selvbevidste frie Villie, der har saa travlt paa sin Udviklings Vei, at Valgsproget: nulla dies sine linea, her gjelder i høiere Forstand. Derfor var det saa besynderligt at see denne vistnok isolerede Yttring i en Afhandling, der ikke opgiver Tiden, og kun er betænkt paa at fordrive Tiden, eller paa Midler til at helbrede dens næsten til Vanvid grændsende Tungsind.

I Aands Phænomenerne er da Gjentagelsen. Den kun æsthetisk tvetydigt bestemmede Individualitet har som Opgave, at komme ud af det med den, finde sig i den, og bringe noget Nyt ud af den.

næsten til Vanvid grændsende] se Urania S.121 f.

I denne Retning findes der adskillige Yttringer af mig i min lille Bog (hvorledes det nærmere er at forstaae, skal jeg senere forklare). Saasnart Sagen opfattes saaledes, er Klogskaben den ene Herskende, der saa godt som muligt seer at hjælpe medens Erfaringen taler pro und contra i denne Sag. Som et Exempel paa en saadan Klogskabens Lære vil jeg anføre, hvad De siger om, at jeg ikke skulde være reist til Berlin: thi at mange Behageligheder gjøre et langt svagere Indtryk den anden Gang end den første er almindelig anerkjendt i den Talemaade, at naar man engang har været paa et Sted, skal man ikke komme der igjen, [†] Erfaringen kan her ligesaa godt sige det Modsatte. I Almindelighed er det ogsaa kun Zigeunere og omvandrende Liniedandsere eller Røvere der sige, hvad jo ogsaa Zigeunernes Anfører i Pretiosa siger: naar man eengang har været etsted skal man ikke komme der igjen, fordi Folk formodentlig anden Gang vilde passe bedre paa deres Penge og Eiendomme, eller fordi der anden Gang maaskee slet Intet vilde være at hole. Paa den Maade har De Ret Hr. Professor. Derimod siges det ellers almindeligt, at den anden Gang at komme til et Sted netop er behageligere end den første, fordi den Nyhedens Modstand, der den første Gang ofte forstyrrer Nydelsen og først successivt overvindes, strax fra Begyndelsen af den anden Gang er saa godt som overvundet. Desuden dersom det Tillokkende ved Gjentagelsen er ikke den selv, „men hvad Mennesket gjør den til", saa behøves der da ikke stor Skarpsindighed til at indsee, at den, der reiser for at forvisse som Gjentagelsen, allerede har forvandlet den til et Andet. Saaledes kan man blive ved at dialektisere. Jeg gjør det blot her for at vise, hvad der senere end bedre skal vise sig, at hvad der hos mig netop er Spøg, fordi jeg havde et langt dybere Problem in mente, det behandles hos Dem ganske alvorligt. — De vedbliver nu: „Derimod kan Gjentagelsen af en Bogs Læsning, af et Kunstværks Nydelse forhøie og paa en Maade overtræffe det første Indtryk, fordi man herved fordyber sig mere

[†] *I Marginen:* p. 101.

i Pretiosa] sml. II A 3. — S.V. VI, S. 114. — Preciosa var i Aaret 1843 bleven opført 5. Jan. og 26. Novbr. (derefter først i 1845).

i Gjenstanden og tilegner sig den inderligere."[†] Naa en saadan stor Stad som Berlin kan vel ogsaa sammenlignes og staae ved Siden af en Bog og et Kunstværk.[*] Forsaavidt kunde der være ligesaa godt Tale om en forøget Nydelse ved Gjentagelsen, og hvis man fandt den, behøvede man i Betragtning af Byens Størrelse og et Bylivs Mangfoldighed, ikke at fristes til at troe, at det havde sin Grund i at man den første Gang læste eller saae uopmærksomt. Saaledes kan man atter her blive ved at dialektisere. Dette er det Moersomme ved Gjentagelsen, hvilket man aldrig bør opfatte alvorligt, som jeg i min lille Bog heller ikke har gjort det, medens for Dem Alt i Gjentagelsens Betragtning er lige alvorligt.

Den gjentagne Læsning af en Bog eller Nydelse af et Kunstværk kan slet ikke ansees som en prægnant Gjentagelse, den er endnu hjemfalden til den dialektiske Tvetydighed, til Spøgen i Gjentagelsen, hvilken jeg netop har været opmærksom paa fordi jeg var opmærksom paa Alvoren. Der gives kun een prægnant Gjentagelse det er Individualitetens egen Gjentagelse i en ny Potens. Denne Gjentagelse nævnes slet ikke hos Dem, og det uagtet den sensu eminentiori er Gjentagelsen, og Frihedens dybeste Interesse. Kun to Gange udsiges Gjentagelsen at være til, begge Gange af det unge Menneske, som jeg har gjort til Gjenstand for min Behandling. Da han fortæller, hvorledes Job fik Alt dobbelt — udbryder han dette kalder man en Gjentagelse.*) Det andet Sted er, da han selv ved Styrelsens Hjælp er udfriet af sin ulykkelige Kjærligheds Forvikling, da udbryder han: Er der da ikke en Gjentagelse, fik jeg ikke Alt dobbelt? Fik jeg ikke mig selv igjen, netop saaledes, at jeg dobbelt maatte føle Betydningen deraf.[††] I mit ledsagende Brev siger jeg, at det unge Msk. forklarer Gjentagel-

[†] *I Marginen:* p. 101.

[*] *I Marginen:* især da jo endog en Theater-Nydelse skal gjentages.

*) *I Marginen:* Gjentagelsen p. 130.

[††] *I Marginen:* p. 142.

[23] dette kalder man en Gjentagelse] S.V. III, S. 245. [25] Er der da ikke en Gjentagelse osv.] S.V. III, S. 254.

sen, sig selv betræffende, som anden Potens af hans Bevidsthed. Kun i den sidste Deel af min lille Bog, der antyder sig som en Deel ved at Ordet Gjentagelse er overskrevet den igjen, kun der findes det egentlige Udsagn om Gjentagelsen.[*] Af denne findes der hos Dem ikke et eneste Citat. Deres Citater naae ikke længer end til p. 40.† Hvis det nu ikke var Dem Hr. Professor, saa vilde jeg troe, at De ikke havde læst den sidste Deel af Bogen. Ved en saadan Antagelse var jeg rigtignok istand til at forklare Alt. Kun Den, der læser hele Bogen ud, kun han kan forstaae den, netop som den skal forstaaes, derimod kan den læst i Brudstykker, bestandig nok forstaaes, men man forstaaer noget Andet ved den end jeg har forstaaet. Hænder dette nu en Mand som Prof. H., da er han velvillig nok til, i Betragtning af det Smukke i det enkelte Udsagn, at ville hjælpe Forfatteren ud af den Misforstaaelse, han selv har bragt ham i. Mere kan ingen Forfatter forlange. Det er sandt, og dog er jeg ubillig nok til at frabede mig Hjælpen og blot forlange, at man læser Bogen heelt ud. Dog tør jeg ikke troe, at De kunde læse en Bog saaledes. Og dog forklarer kun denne Hypothese Alt. Den forklarer mig, at De i Modsætning til min Reise til Berlin, som et Exempel paa en potenseret Gjentagelse kan anføre Læsningen af en Bog, da anden Deel af min lille Bog anfører det eneste prægnante Exempel, Gjentagelsen af Individualiteten. Det forklarer at De ved min lille Bog kan udbryde i en saadan Passus som denne: Hvo kunde have Lyst til at gjentage sit Liv aldeles uforandret — ja selv Glæden eller Lykken vilde man ikke gjentage uforandret [†], da min anden Deel siger: hvad er en Gjentagelse

[*] *I Marginen:* medens jeg selv ender den første Deel med at fortvivle om Muligheden af en Gjentagelse.

† *I Marginen:* hvor intet udsiges om Gjentagelsen uden enten Spøg ell. Desperation om dens Mulighed.

[†] *I Marginen:* p. 101.

[1]anden Potens af hans Bevidsthed] S.V. III, S. 263. [5]Ordet Gjentagelse er overskrevet] S.V. III, S. 214. [6]p. 40] S.V. III, S. 192. [26]hvad er en Gjentagelse osv.] S.V. III, S. 254. [27]ender den første Deel osv.] S.V. III, S. 213.

af jordisk Gods, der er ligegyldigt mod Aandens Bestemmelse i Sammenligning med en saadan Gjentagelse (ɔ: Individualitetens Gjentagelse i anden Potens).*) Det forklarer mig, at De vil belære mig om det Mere Gjentagelsen i Aandens Udvikling skal føre med sig, da min anden Deel har fundet et langt bestemtere Udtryk end i Alt, hvad De har sagt.

Men lad os nu glemme anden Deel, og lade som Ingen af os havde læst den, og forsøge ved Deres Hjælp bedre at forstaae de Citater, der have fundet en Plads i Deres Nytaarsgave. Berigtigelsen er den, at hvad jeg har sagt, skal høre hjemme i Forhold til Gjentagelsen i Naturen, og forstaaet saaledes, skal det Udsagte være meget smukt og træffende. Det gaaer mig som ovenfor bemærket, i Forhold til disse mine citerede Ord som fattige Forældre i Forhold til deres velfornemme Børn, jeg veed ikke, om jeg tør tillade mig den gamle Fortrolighed. I gl. Dage forstode vi hinanden, men nu er Ordene blevne saa fornemme, at jeg ikke kan forstaae dem. For dog ikke at trætte Læseren med at gjennemgaae ethvert, vil jeg tage det Første, idet jeg minder om det Fatale i min Stilling, at skulle takke Prof. Heiberg for ydet Bistand, og paa den anden Side volde Læseren ny Besværlighed for at faae Mening i, hvad der engang maaskee ogsaa forekom ham at indeholde Mening. „Gjentagelse er et afgjørende Udtryk for hvad Erindring var hos Grækerne. Som da disse lærte, at al Erkjenden er en Erindren, saaledes vil den ny Philosophie lære, at hele Livet er en Gjentagelse.“[†] Man anvende nu under Hr. Prof. Heibergs Auspicier disse Ord paa Betragtningen af Gjentagelsen af Naturphænomenerne, og man see at finde Meningen. Hvad overhovedet det skulde betyde at gjøre den Forskjel mell. den antike og den moderne Verden i Betragtningen af Gjentagelsen i Naturphænomenerne. I den

*) *I Marginen:* Gjentagelsen p. 142

[†] *I Marginen:* cfr. Gjentagelsen p. 91 nederst.

[12]som ovenfor bemærket] 110, S. 258 f. [22]Gjentagelse er ... en Gjentagelse] S.V. III, S. 173 (Originaludg. S. 3); Urania S. 98 f. [31]Gjentagelsen p. 91 nederst] S.V. III, S. 221 Lin. 11 ff.

samme Deel af sin Afhandling anbefaler Prof. H. jo netop Grækernes Betragtning af Gjentagelsen i Naturphænomenerne. Jeg har i den hele Bog intetsteds talt om Betragtning af Gjentagelsen i Naturphænomenerne. Jeg har talt om Gjentagelsen i Friheds Problemerne. Meningen er nu den, at Friheden hos Grækerne ikke er sat som Frihed, derfor blev det første Udtryk Erindren, kun i Erindringen eiede den sit evige Liv, hvorimod den moderne Anskuelse netop maa være at udtrykke Friheden fremad, og her ligger Gjentagelsen.

Som det er gaaet dette Citat saaledes er det gaaet flere, ved at blive indkaldte af Litteraturens Rector, Prof. H., berigtigede, et encomio publico ornati — ere de blevne meningsløse. Dog maa et Exempel være nok, jeg ønsker ikke, hverken at tage Livet af Læseren eller aflive mig selv, hvad nok Følgen vilde blive ved at gjøre nogle enkelte Udsagn af mig, der for mig ere simple, naturlige og uden al Prætension, til Gjenstand for en vidtløftig Overveielse, alene af den Grund, fordi det har behaget Prof. H. at ville berigtige dem og ved sig at gjøre dem, saare naturligt, til noget Overordentligt. Hvis det lod sig tænke, at Citater kunde gaae paa egen Haand, og jeg nu havde nogen Mistanke om, at de havde, forførte og bedaarede af Verdens Lyst, gjort noget Forsøg paa at indsmigre sig hos Prof. H. for at komme med i hans forgyldte Nytaarsgave, saa vilde jeg betragte dem som forlorne Sønner. Men da jeg veed, at de ere uskyldige, saa tilgiver jeg dem, og beder ogsaa Læseren af min Bog at tilgive dem, hvor han ligesom jeg skulde træffe dem i deres Fornemhed, og nu ikke længere som fordum beskedne og fordringsløse, men trods Fornemheden intetsigende.

Lad os nu see Resultatet af Prof. Heibergs Udvikling, Facitet. Man faaer at vide, at Gjentagelsen er i Naturen, at i Verdenshistorien er Gjentagelsen Udvikling, angaaende Gjentagelsens Be-

[1]anbefaler... Grækernes Betragtning] Urania S. 113. [29] Lad os nu... S. 274[29] bekjendt.] sml. 120. 121. — S.V. IV, S. 290 f.

tydning i den aandelige Friheds Verden, faaer man Intet at vide, man faaer kun nogle løse Bemærkninger, endelig faaer man at vide, at ved Professorens Berigtigelse har jeg ogsaa sagt noget meget Smukt og Træffende.[†] Dette er Summa summarum. Dersom Prof. H. ikke havde skrevet det, saa vilde man naturligviis forudsætte om ham som om enhver Dannet, at han vidste dette og lidt mere til om Gjentagelsen, medens man nu fristes til at troe, at dette er hans Videns Maximum, der er af Vigtighed at indvie Læseverden i. Da jeg tillod mig at udgive en lille Bog om Gjentagelsen, bar jeg mig lidt anderledens ad. Det var ikke min Sag at udgive en særdeles elegant og nitid Bog, bestemt for Børn og Juletræer og især tjenlig til en smagfuld Præsent. Jeg forudsatte altsaa den hele Viden, som Hr. Prof. foredrager og bruger endog til at berigtige mine Udsagn, hos enhver Læser. Paa samme Tid saae jeg, at Gjentagelsen i den individuelle Livs Sphære havde en langt dybere Betydning. Denne Tanke bestemte mig til at skrive. Den øvrige Viden om og Reflexion over Gjentagelsen nedsatte jeg til en Spøg, og undgik derved selv at blive latterlig i min Læsers Øine ved at ville for Alvor belære ham om, hvad Enhver veed. Hovedtanken skjulte jeg for at udelukke Kjetterne fra at forstaae Bogen i hiint Indbegrebs Spøg, og saaledes udgav jeg Bogen, uden al Vigtighed og Prætension. Læserens Forhold tænkte jeg mig saaledes. Han vilde opdage Hovedtanken, og enten han nu fandt den rigtig eller gal, dog tilstaae, at ganske saaledes havde han ikke hidtil tænkt den, og altsaa finde det i sin Orden, at der skreves derom. Spøgen vilde han forstaae og more sig over, og vilde forstaae Høfligheden, at jeg ikke i en belærende Tone tillod mig at skrive Trivialiteter, men ved at overgive det til Spøgen netop vise at jeg forudsatte det som fuldelig bekjendt.

[†] *I Marginen:* og hvor vigtig denne Viden er i Hr. Professorens Øine faaer man at vide deraf, at han mener med denne Viden at have berigtiget mine Udsagn og forhjulpet mig til at sige noget meget smukt og sandt.

[20] for at udelukke Kjetterne] se 109 og Note dertil.

(*1843—44*)

Til 108:

Et lille Indlæg

112
U. D.

af

Constantin Constantius

Forfatteren af „Gjentagelsen".

Da jeg selv har udgivet en lille Bog *osv. som 110 Lin. 7 til S. 260 Lin. 29, med følgende Tilføjelser og Ændringer (bortset fra Varianter i Ortografi og Interpunktion):*
Lin. 8 maatte jeg være *Lin. 15 f.* hvor det ophævedes *Lin. 16* er jo dog det Høieste *Lin. 20* paa Professorens Himmel . . . ‹da jeg› saae mine Tanker *Lin. 21 f.* Omgivelse [*hertil i Marginen:* med Fryndser og Falderblade], da kunde jeg ikke str vovede jeg ikke strax at løfte Øiet op til dem, jeg kunde ei heller strax gjenkjende dem; men og da *Lin. 23—S. 259 Lin. 2* naar de gjensee deres Børn, der ved at have artet sig vel eller ved Lykken ere blevne til noget Stort i Verden; men jeg blev ogsaa tvivlsom, som fattige Forældre blive det, om de tør tillade sig den gamle Fortrolighed mod Børnene. *S. 259 Lin. 4—5* idet, hvad jeg dunklere og noget vildfarende har sagt, ved Hr. Professorens Berigtigelse forklares fra Klarhed til Klarhed *S. 259 Lin. 6* paa en Maade er *S. 259 Lin. 7* i Sandhed bliver *S. 259 Lin. 7 f.* ved den Berigtigelse det finder i Professorens Udvikling *S. 259 Lin. 10 f.* med hvilken Hr. Professoren har ziret sin zirlige [*rettet fra* forgyldte] Nytaarsgave *S. 259 Lin. 14 f.* forstaae nogenlunde *S. 259 Lin. 16 f.* Jeg siger heldigviis; *rettet til:* Heldigviis, siger jeg [*med Bemærkning i Marginen:* Ny Udgang.], thi jeg vilde gjøre *S. 259 Lin. 18—23* Tabeller. I denne Henseende behøver jeg ikke yderligere at overbevises, jeg er eftertrykkeligt nok allerede bleven det. Da jeg nemlig havde kjøbt den Nytaarsgave, som den beundrende Forlægger har anseet for at være Guld værd, og udtrykt ved at lade den forgylde [*rettet fra:* som endog Forlæggeren har anseet for at være Guld værd, da han har ladet den forgylde†], og nu aabnede den i den Tanke at den var til at læse,

† Anm. cfr. Adresseavisen, hvor Bing & Søn allerede har an-

cfr. Adresseavisen] 1843, Nr. 298 (19. Decbr.).

| saae jeg pag. 1 Tabel, jeg blader om, pag. 2 Tabel, ' kom jeg i min Bladen ikke længere end til p. 30 i Tabellerne, da jeg besvimede, idet saavel den idelig gjentagne Syn af en uendelig Mængde Tal som Forestillingen om Prof. Heibergs uhyre Lærdom aldeles overvældede mig og berøvede mig Bevidstheden. *S. 259 Lin. 25* i denne Henseende |, „ rækker den ikke *S. 259 Lin. 27—29* at dette her ikke var regula detri. *Ny Udgang* Heldigviis siger jeg *S. 260 Lin. 1 f.* men forudsætter dog blot *S. 260 Lin. 3* Viden og en saadan praktisk Færdighed i Behandlingen af en Kikkert, at *S. 260 Lin. 4—7* og formodentlig fordi han er en Kjøbenhavner har undladt [*rettet fra:* ikke engang har gjort], hvad Folk fra Landet sjeldent forsømme, at gaae op paa runde Taarn for at see igjennem en Kikkert, let indseer, at han, hvis han skulde indlade sig med denne Deel af Afhandlingen, atter vilde gjøre en ynkelig [*rettet fra:* latterlig] Figur. Læse den kan jeg vel, gjøre *S. 260 Lin. 8* aldrig vorde *S. 260 Lin. 9* end sige, at jeg skulde være dumdristig til at vove at have en Mening derom. *S. 260 Lin. 10 f.* jeg ogsaa kun at være Læser, hvad *S. 260 Lin. 12—14 f.* forstaae Prof. Heibergs Præstationer, gjorde mig en Glæde af efter Anstrengelsen, i hvilken jeg erhvervede Forstaaelsen, at udhvile mig i Beundringens festlige Stemning, || alt medens jeg halv høit, nynnende gjentog hvad jeg næsten kunde udenad, | saaledes *S. 260 Lin. 15* til hans seneste [*rettet fra:* senere] Præstationer *S. 260 Lin. 16* uforklaret, sværmerisk, *S. 260 Lin. 17* Flere i min Samtid *S. 260 Lin. 19* beskedent til Mænd af Faget overlade *S. 260 Lin. 20* hvorvidt Hr. Professorens *S. 260 Lin. 22 f.—29* Menneskeheden; Dommen om hvorvidt Professoren i alle disse Kunster og Videnskaber skulde være istand til at helbrede Tidens Tungsind; Dommen om, hvorvidt det skulde lykkes Professoren, efter at have fundet den Menighed, han søgte, nu ogsaa at vende dens Blik op ad mod det Himmelske, idet han | selv ||, ligesom hiin, Menighederne ikke ubekjendte ‹himmelske› Justitsraad, foregaaer Menigheden med et godt Exempel.

meldt Bogen, og saa træffende sagt om den, at den er i særdeles nitid og forgyldt Bind. ||

Fortsættelse til 112:

‖ Men til Sagen, til den Berigtigelse, der er bleven mine Udsagn til Deel i Professorens Afhandling. For at Alt kan blive tydeligt og utvivlsomt, vil jeg først fremsætte Professorens Udvikling, der med Hensyn til Gjentagelsens Betydning i Naturen forklarer Alt, og med Hensyn til Gjentagelsens Betydning i Aandens Verden indeholder „en tilstrækkelig Antydning",† medens den tillige tager et berigtigende Hensyn til min Fremstilling. Dernæst vil jeg fremsætte min Udvikling saaledes som den ligger trykt i min lille Bog. Læseren vil jeg bede at tilgive mig Udførligheden, hvilken jeg ingenlunde har forskyldt*). Læseren vil jeg bede tilgive Alvorligheden. I min lille Bog havde jeg skjult den i Spøgen, nu maa den vise sig blot som saadan, da Hr. Prof. Heiberg ogsaa i den Henseende synes at være blèven et andet Menneske, at han er bleven skrækkelig alvorlig. *113 U. D.*

A. Professor Heibergs Fremstilling.

„Gjentagelsen har en væsentlig forskjellig Betydning i den naturlige og den aandelige Sphære. Forfatteren har fornemlig havt Naturens Categorier for Øie, og maaskee uden at vide det, udstrakt Begrebets Gyldighed udenfor dets rette Grændser."

† Anm. cfr. Nytaarsgaven p. 98. lin. 1. fr. oven.

*) *I Marginen:* da jeg anseer den for min Pligt; thi naar en Mand som Prof. Heiberg hjælper med en Berigtigelse, saa skylder man at gjøre alt muligt for at have Gavn deraf. ‖

Til 113:

‖ Men til Sagen, til Berigtigelsen, af hvilken der er noget lære ¦ *114 U. D.*

Til 113:

‖ Naar man vil anmelde en Bog, gjør man vel i at læse den; naar man vil leilighedsviis vil citere en Bog, gjør man ikke ilde *115 U. D.*

[118] Sml. 111 Beg. bleven et andet Menneske] sml. 28, S. 196.—S.V.V, S. 23. Gjentagelsen har en osv.] Urania for 1844, S. 97 f.

i at læse den, naar man leilighedsviis vil citere en Bog og tillige benytte Leiligheden til at meddele Forfatteren en

Fortsættelse til 112:

116 U. D. Da Socrates engang var gaaet udenfor Athens Porte, viste det sig, at han ikke kjendte Beskeed om Egnen. Da nu Phaedros forundrede sig over at han maatte føre den forunderlige Mand (ατοπωτατος) om, som var han en Fremmed, sagde Socrates til ham: „O! Kjære tilgiv mig; thi jeg er meget videbegjerlig, men Landskaber og Træer lære mig Intet, men derimod Menneskene i Byen.“† Dette Udsagn har jeg stræbt at lægge mig paa Sinde og at fuldkomme, saaledes som et underordnet Menneske formaaer at fuldkomme hvad en i skjønneste Forstand overordnet Aand har sagt. Det har derfor været mig en Glæde i Forhold til ethvert Menneske at betragte mig selv som Lærling. Men om jeg end saaledes udvider det Begreb Lærling, saa følger dog deraf ikke, at jeg ikke atter skulde vide at anvende det i strængere Forstand, og naar der da i strængere Forstand er Tale om at være Lærling, hvo vilde da ikke ønske, at være en Lærling af Prof. Heiberg? Men om dette end har været mit brændende Ønske, saa har det dog i en senere Tid faldet mig vanskeligt, fordi han altid med sit Blik omfatter noget saa Storartet, at det ikke ret vil lykkes mig at følge ham. I en senere Tid vendte hans Blik sig ud mod det vide Fjerne, hvor han, idet han prophetisk stirrede hen for sig, som en grublende Genius øinede Systemet, Realisationen af længe paatænkte Planer.†† I disse ‹sidste› Dage derimod vender hans Blik sig op

† cfr. Platos Phædrus. Asts Udg: 1ste D. p. 132.

†† cfr. ‹cfr. Fortalen til de 23 logiske §§ der findes i Perseus: „Forfatteren tillader sig herved at meddele det første Bidrag til

benytte Leiligheden] sml. S. V. V, S. 24. 116 hvo vilde da ikke osv.] sml. 123. prophetisk stirrede ... Plads paa Himlen] sml. S. V. V, S. 29 Lin. 4—11. Platos Phædrus] 230 c-d. Asts Udg:] se til III A 214, S. 89. Perseus ... August 1838] Perseus, Journal for den speculative Idee, udg. af J. L. Heiberg (Ktl. Nr. 569). Nr. 2, S. 3. — Sml. S. V. V, S. 17.

ad mod de himmelske Ting, hvor han udgrunder Stjernernes Løb*), og svarer den, der bekymret spørger ham om Resultatet, at Intet er til Hinder for paa de andre Kloder at tænke sig Mennesker, der have den misundelsesværdige Begavelse at være begavede med Vinger.†, og forsaavidt han et Øieblik vender sin Betragtning mod Jorden, betragter han ikke Stater, ikke Individer, ikke Verdensdele, men hele Jordkloden og fra et saa forsvindende Stand-[†] punkt, at der skal en stor Sjel til at have Mod til at fatte det Trøstelige i, „at ogsaa i astronomisk Henseende indtager Jorden en høist respektabel Plads paa Himlen.“ Begge Betragtninger ere saa storartede, at det ikke er givet Enhver at lære Noget af Mesteren. Mit Blik kan ikke vende sig saa vidt, det er ikke blot fængslet til Jorden og det Nærværende, men til de Enkelte, og ethvert Individ paa Gader og Stræder og i Husene, en Tjenestepige ikke mindre end en Philosoph er for mig riigt Stof til Glæde og Betragtning. Dette forstaaer jeg og stræber bestandig bedre og bedre at forstaae, det hvad hiin græske Vise fuldkommede, der, opgav Kunsten, „og da han indsaae, at Studiet af de physiske Ting ikke er vor Sag (τὴν φυσικὴν θεωρίαν μηδεν εἶναι πρὸς ἡμας) nu begyndte at philosophere over de ethiske Ting i Værkstederne

---

Udførelsen af en længe næret Plan, nemlig at fremstille det logiske System ..... — Endvidere har han det Formaal, ved nærværende Fremstilling og dens Fortsættelse at bane Veien for den Æsthetik, som det længe har været hans Ønske, at levere, men som han ikke kan udsende i Verden, uden iforveien at have givet den det logiske Støttepunkt, hvortil den kan holde sig.“ August 1838.›

*) *I Marginen:* og speider efter Beboerne paa hine fjerne Kloder,

†cfr. Nytaarsgaven p. 139. „Det Spørgsmaal ligger nær, om man ikke paa andre Kloder kan tænke sig Mennesker, som ere begavede med Vinger. Herpaa svares, at Intet er til Hinder for denne Forestilling.“

[†] *Herudfor i Marginen:* universelt

---

at ogsaa...Himlen] Sml. Urania for 1844 (sc 100), S. 147. Nytaarsgaven] ɔ: Urania for 1844.

og paa Torvet" (cfr. Diogenes af Laerte. anden Bog cap. 5, § 21 om Socrates.).

Fortsættelse til 112:

117 U. D. Skriftet „Gjentagelsen" er ledsaget af et Brev til „Bogens virkelige Læser". Af dette Brev erfarer man, at jeg „ligesom Clemens Alexandrinus har bestræbt mig for at skrive saaledes at Kjætterne ikke kunne forstaae det."†

Begrebet Gjentagelse har, naar det anvendes i den individuelle

† Anm. cfr. „Gjentagelsen" p. 147. — At en Forfatter kan beslutte sig til at skrive saaledes, kan vel synes snurrigt, men lader sig dog forklare. Medens Literaturen i vor Tid, viser, at der saa godt som Intet præsteres, <(undtagen hvad en ganske enkelt Mand leverer, der vel tilhører Danmark, forsaavidt han er dets Ære og Stolthed, men ved stundom endog at skrive i et fremmed Sprog, gjør hvad han er berettiget til, anlægger en europæisk Maalestok for sin Virken)> kan man næsten ikke høre Ørenlyd for Løfter, Trompetstød, Subscriptionsvræl, Skaaler, Bebudelser, Forsikkringer, Becomplimenteringer o: s: v:. I denne fingerede Bevægelse gaaer Aaret hen. Ved Juul kommer der Røre i Literaturen, idet flere særdeles elegante og nitide <Nytaarsgaver> bestemte for Børn og Juletræer og især tjenlige til en smagfuld Præsent jage omkaps med hinanden i Adresseavisen, for, efter at have gjort furore i 14 Dage, nu af en høflig Critik at anvises Plads i en eller anden Exempelsamling som begeistrende Forskrifter for alle æsthetiske Skjønskrivere. Thi æsthetisk Skjønskrivt, det er Løsnet, og æsthetisk Skjønskrivt er en høist alvorlig Sag, og man uddanner sig i den, ved at lade Ideen og Tanken fare. Under saadanne litte-

Diogenes af Laerte] i Riisbrigh's Overs. (se til A 59), 1. Bd., S. 66. — Sml. S.V. IV, S. 181. V, S. 45 f. [117] Kjætterne osv.] sml. 109 og se Note dertil. — S. V. III, S. 259. en ganske enkelt Mand] der tænkes paa J. N. Madvig; sml. S.V. VII, S. 542. Løfter, Trompetstød osv.] sml. S.V. V, S. 27 f. Ved Juul osv.] sml. S.V. V, S. 27. æsthetiske Skjønskrivere] sml. 48. 51. 121 Slutn. — S.V. V, S. 27.

Friheds Sphære en Historie, idet Friheden gjennemløber flere Stadier for at naae sig selv. a). Først er Friheden bestemmet som Lyst eller i Lysten. Hvad den nu frygter er Gjentagelsen, fordi det er den som havde Gjentagelsen en Trolddoms Magt til at holde Friheden fangen, naar den først eengang havde narret den i sin Magt. Men trods al Lystens Opfindsomhed viser Gjentagelsen sig. Friheden i Lysten fortvivler. I samme Øieblik viser Friheden sig i en høiere Form. b) Friheden bestemmet som Klogskab. Friheden er endnu kun i et endeligt Forhold til sin Gjenstand, og er selv kun æsthetisk-tvetydigt bestemmet. Gjentagelsen antages at existere, men Frihedens Opgave i Klogskaben er bestandigt at afvinde Gjentagelsen en ny Side. Dette Stadium har, for at henvise til et nyere Skrift, i „Vexeldriften" (i „Enten—Eller.") fundet sit Udtryk. „Vexeldriften" var et Moment i „Enten—Eller" derfor viste denne Betragtning sig tillige i sin Uberettigethed. De Mennesker, der i Friheden ikke staae i noget høiere Forhold til Ideen, opsminke i Almindelighed dette Standpunkt til den høieste Viisdom. Da imidlertid Friheden bestemmet som Klogskab kun er endelig bestemmet, maa Gjentagelsen atter vise sig her, Gjentagelsen nemlig af det Kunststykke, ved hvilket Klogskaben vil bedaare Gjentagelsen og gjøre den til noget Andet. Klogskaben fortvivler. c). Nu bryder Friheden frem i sin høieste Form, i hvilken den er bestemmet i Forhold til sig selv. Her er Alt vendt om, og lige Modsætningen til det første Standpunkt viser sig. Frihedens

raire Forhold, er det ikke uforklarligt, at en Forfatter ønsker, at slippe for Opinionen, og lader en lille Bog, i rolig Bevidsthed om sig selv, gaae saa ubemærket ud som muligt og saa indesluttet i sig selv som muligt. I denne Henseende er den lange Trinitatis en meget god Aarstid, naar man ønsker sig fritaget for, at hvirvles hen med i det litteraire Prakkerfolks Nytaarsjav, og naar man sorgløs og ubekymret renoncerer baade paa Kjøberes og Læseres Mængde, og uendeligt foretrækker dette for, særdeles elegant og nitid udstyret i Papbind at skulde prakkes Folk paa ved Nytaarstid.

Vexeldriften] S.V. I, S. 253 ff. det litteraire ... Nytaarsjav] sml. S.V. V, S. 27.

høieste Interesse er netop nu at tilveiebringe Gjentagelsen, og den frygter kun ‹at› Afvexlingen skulde have Magt til at forstyrre dens evige Væsen. Her viser Problemet sig: er Gjentagelsen mulig. Friheden selv er nu Gjentagelsen. Dersom det da skulde skee, at Friheden i Individualiteten forholdende sig til Omverdenen, kunde blive saaledes, saa at sige, liggende i Udfaldet, at den ikke kan tage sig selv tilbage (gjentage sig), saa er Alt tabt. Det Friheden altsaa her frygter, er ikke Gjentagelsen, men Afvexlingen; det, den vil, er ikke Afvexlingen, men Gjentagelsen. Dersom nu denne Villen af Gjentagelsen er Stoicisme, da modsiger den sig selv, og ender derfor med at tilintetgjøre sig selv, for paa den Maade at hævde Gjentagelsen, hvilket er det Samme, som naar man kaster en Ting bort for at have gjemt den aldeles sikkert. Naar Stoicismen da er traadt tilside, da staaer endnu kun den religieuse Bevægelse tilbage som det sande Udtryk for Gjentagelsen, ‹og forkynder sig i sin Strid ved den bekymrede Friheds lidenskabelige Veltalenhed.›

Det under c Udviklede var det, at jeg vilde fremsætte i „Gjentagelsen", dog ikke videnskabeligt, endnu mindre i den Forstand videnskabeligt, at enhver Tæller i vor philosophiske Bank kunde sige: 1. 2. 3. Psychologisk og æsthetisk vilde jeg skildre og anskueliggjøre, i græsk Forstand vilde jeg lade Begrebet blive til i Individualitet og Situation, arbeidende sig frem gjennem allehaande Misforstaaelser. Disse Misforstaaelser maatte dog for at faae Lov at komme med, legitimere sig enten som vittige, eller som piquante Situationer, eller som nüancerede i Stemning, eller som ironiske Snurrigheder. Dette meente jeg at skylde Læseren og mig selv, at frelse min Sjel fra alvorligt og med Degne-Vigtighed at docere, hvad der maatte forudsættes Enhver bekjendt. Gjentagelsen c gækkes derfor bestandig af Gjentagelsen a og b. Som det stundom gaaer i Livet, at en Øltapper f. E. kan paafaldende ligne Kongen eller en anden verdenshistorisk Person, og man nu idet man seer Øltapperen skuffes, og da smiler over Skuffelsen, saaledes

[4] Dersom det osv.] sml. 118,1. [30] Som det stundom osv.] sml. 118,2. (34 Slutn.).

skuffes man i Forhold til Gjentagelsen c af Gjentagelsen a og b. Som naar man paa Gaden hører en uendelig lille Deel af en eensom Fløitespillers Foredrag, og næsten i samme Nu Vognenes Raslen og Larmen af Færdselen endog gjør det nødvendigt for Amagerkonen at skrige høit, hvis Madammen ⟨der staaer hos⟩ skal høre Prisen paa hendes Grønkaal, og det nu atter et lille Øieblik bliver stille, og man igjen hører Fløitespilleren, saaledes høres bestandig i første Deel Gjentagelsen c afbrudt af Livets Larm. Som naar et Menneske, der veed at skjule en dybere Betragtning af Livet i et eenfoldigt Ord, sidder i Dagligstuen samtalende med de Forskjellige, der alle bruge det samme Ord, og han nu seer paa den unge Piges Læber hvad det er hun egentlig vil sige med dette Ord, og da siger det for hende og til hendes Glæde, uagtet hun veed det er en Misforstaaelse, og seer bag den erfarne Mands Øre, hvad han mener, og lader det komme frem uagtet hun veed det er en Misforstaaelse, og nu leilighedsviis blander eet Ord med ind hentet fra hans egen dybere Betragtning, saaledes udvikler Gjentagelsen c sig i første Deel gjennem Dagligstuens Passiar. Selv iører jeg mig Stoicismen, for at staae lidt høiere end a og b, ⟨for at kunne in abstracto antyde, hvad der dog ikke lader sig realisere in abstracto,⟩ og lægger imidlertid maieutisk Alt tilrette for det unge Menneske, der egentlig skal opdage, hvad der viser sig ⟨bestemt⟩ i anden Deel Gjentagelsen c. Som det unge Menneske selv er en Undtagelse[†] i Livet, saaledes er Gjentagelsen c det ogsaa, der ligesom han kjæmper sig frem gjennem Misforstaaelser. Det unge Menneskes Problem er, om Gjentagelsen er mulig. Dette har jeg imidlertid forud parodieret ham ved at foretage en Reise til Berlin, for at see, om Gjentagelsen er mulig. Confusionen ligger i, at det inderligste Problem om Gjentagelsens Mulighed, udtrykkes paa en udvortes Maade, som skulde Gjentagelsen, hvis den var mulig, være at finde udenfor Individet, da den jo maa være at finde i Individet, hvis Aarsag det unge

[†] cfr. „Gjentagelsen" p. 151 og 52.

[34] en Undtagelse] S. V. III, S. 261 f.

Menneske ogsaa gjør lige det Modsatte, forholder sig aldeles rolig. Reisens Følge bliver da, at jeg fortvivler om Muligheden, og træder nu til Side for det unge Menneske, der ved sin religieuse Oprindelighed skal opdage Gjentagelsen. Successivt opdager nu han, opdragen af Tilværelsen, Gjentagelsen. I sin Nød forekommer Job ham at have oplevet Gjentagelsen, da han fik Alt dobbelt. Dog det der egentlig tiltaler ham hos Job, er at Job havde Ret. Derom dreier nu Alt sig. Skjebnen har spillet ham det Puds, at lade ham blive skyldig. Forholder dette sig saaledes, da kan han ikke mere tage sig selv tilbage igjen. Hans Væsen er bleven adsplittet, og Spørgsmaalet er da ikke om Gjentagelsen af noget Udvortes men om hans Friheds Gjentagelse. „Han er glad, naar Tordenveiret blot kommer, selv om hans Dom blev, at ingen Gjentagelse er mulig." † Tordenveiret skal nemlig give ham Ret, kun det forlanger han. Nu griber Forsynet hjælpende ind, frelser ham ud af hans Forvikling, og da udbryder han: „er der da ikke en Gjentagelse? Fik jeg ikke Alt dobbelt? Fik jeg ikke mig selv igjen, netop saaledes, at jeg dobbelt maatte føle Betydningen deraf? Og hvad er Gjentagelsen af jordisk Gods, der er ligegyldigt mod Aandens Bestemmelse i Sammenligning med en saadan Gjentagelse?" †† I mit ledsagende Brev siger jeg: „det unge Menneske forklarer Gjentagelsen som den anden Potens af hans Bevidsthed." †††

Alt hvad der udsiges som Afgjørende om Gjentagelsen indeholdes i den sidste Deel af Bogen, der begynder p. 79 og for at vække Læserens Opmærksomhed atter har Overskriften: Gjentagelsen. § Alt hvad der er sagt i det Foregaaende er bestandig

† cfr. „Gjentagelsen" p. 133. †† cfr. „Gjentagelsen" p. 142. ††† cfr. „Gjentagelsen" p. 153. § I det forklarende Brev siges derfor, „at Bogens Gang er invers." p. 149.

[5] Job] S.V. III, S. 231 ff. [7] Job havde Ret] S.V. III, S. 241 ff. [12] Han er glad osv.] S.V. III, S. 247. [16] er der da ikke osv.] S.V. III, S. 254.—Sml. 111, S. 270. [22] anden Potens osv.] S.V. III, S. 263.—Sml. 111, S. 271. [24] Alt hvad...S. 285[2] Muligheden] sml. 111, S. 271 Lin. 2—4.118,3. [25] p. 79] S.V. III, S. 214. [30] Bogens Gang er invers] S.V. III, S. 260.

enten Spøg eller kun relativt sandt, hvilket tilstrækkelig er anskueliggjort derved, at jeg, der har sagt det, fortvivler om Muligheden, og p.92 siger: en religiøs Bevægelse kan jeg ikke gjøre, det er min Natur imod. Derfor negter jeg dog ikke Realiteten deraf, eller at man kan lære saare meget af et ungt Menneske. Fremdeles hedder det i Brevet, „at jeg i Forhold til det unge Menneske er en forsvindende Person.“ *) „enhver Bevægelse jeg har gjort var blot for at belyse ham“ **); „han har fra Begyndelsen af været i gode Hænder, om jeg end ofte har maattet drille ham, for at han selv kan komme tilsyne.“ ***)

Naar man nu vil anskueliggjøre at Gjentagelsen i Individualitetens Verden betyder noget Andet end i Naturens og en simpel Gjentagelse, veed jeg ikke man kan gjøre det bestemtere. Naar man i sin Bestemmelse af Gjentagelsen bestemmer den saaledes, den er: transcendent, en religiøs Bevægelse, i Kraft af det Absurde, naar man er kommen til det Vidunderliges Grændse, Evigheden er den sande Gjentagelse, saa troer jeg, at jeg har udtrykt mig temmelig forstaaeligt for Bogens virkelige Læser, hvem jeg vil bede, hvad jeg næsten vil bede Bogen om, at tilgive mig, forsaavidt jeg forvansker dens Individualitet, ved at gjøre aabenbare, hvad den helst skjulte i sig selv og kun ønskede at betroe den virkelige Læser ‹som Spøgens Betydning›, ved at gjøre den betydeligere i een og anden Uvedkommendes Øine, da den dog ønskede at henleve saa ubetydelig som mulig i Mængdens Øine, men ogsaa ved sin Ubetydelighed at frelses fra Berigtigelsers Vigtighed.

Lad os nu vende os til Prof. Heiberg og hans forgyldte Nytaarsgave, men lader os ikke glemme, at hans Citater ikke gaae længere end til c. p. 40, at han ikke med et eneste Ord omtaler det Øvrige. Naar nu engang min lille Bog er bleven ulykkelig nok til at blive

*) cfr. p. 156. **) cfr. p. 152. ***) cfr. p. 156.

[5]p. 92 siger osv.] S.V.III, S.221f. [6]at jeg i Forhold osv.] S.V.III, S.264. [7]enhver Bevægelse osv.] S.V.III,S.262. [8]han har fra Begyndelsen osv.] S.V.III, S.264. [11]Naar man nu osv.] sml.120, S.308f. [18]for Bogens osv.] sml.118,4. [28]at hans Citater osv.] sml.111, S.271 Lin.4 ff.

saa betydelig, at den kan blive Gjenstand for en Berigtigelse, saa maa denne ramme Bogens sidste Deel, hvor Gjentagelsen først fremsættes, medens Alt tidligere kun er enten Spøg eller relative Udsagn, af hvilke nogle vel kunne være sande, men dog kun ere ganske in abstracto sande, og derfor maa i Forhold til Realisationen tilbagekaldes, hvilket er anskueliggjort ved min Fortvivlen. Men disse forskjellige Udsagn være nu hvad de være ville, intetsteds hverken i første eller sidste Deel er der Tale om Betragtningen af Gjentagelsen i Naturen, jeg har alene talt om Gjentagelsens Betydning for den individuelle frie Aand, hvilket jo ogsaa er ganske i sin Orden, naar man, hvad Titlen paa Bogen udsiger, forsøger sig i den experimenterende Psychologie.

I Prof. Heibergs Fremstilling er Gjentagelsen bestandig.

Gjentagelsen er i Naturen og forkynder sig her som Lov, hvilken Betragtning er den ideellere Betragtning af Gjentagelsen. Spørges der nu nærmere, i hvilket Forhold den endelige Aand træder og kan træde til denne Gjentagelse, da er Udviklingen heraf Hovedindholdet i Professorens Afhandling. Saavidt jeg har forstaaet denne løber den ud paa, at aabne Menneskets Øie og Sands for Gjentagelsen i Naturphænomenerne, at gjøre hans Hjerte følsomt derfor og sympathetisk dermed. Enhver Fortjeneste i denne Henseende, den være nu, hvad jeg ikke fordrister mig til at have nogen Mening om, uberegnelig ved sin Størrelse eller ved sin Lidenhed, tilhører udelukkende Prof. Heiberg. I min lille Bog er der ikke sagt et Ord desangaaende, og der er vist Ingen, der redeligere og omhyggeligere end jeg kan bestræbe sig for, at lade Hr. Professorens Fortjeneste af Menneskeheden blive heel og ubeskaaren. Skulde mit Øie og mit Hjerte ogsaa engang oplades til disse himmelske Betragtninger, O! da vil jeg ikke tvivle om, at denne Afhandling først har vakt hos mig, hvad der behøvede Tid inden det viste sig tydeligere. — Indtil dette Øieblik har jeg kun

[15]Gjentagelsen...[32]tydeligere] sml. 111 Lin. 14—S. 262 Lin. 4. [32]Indtil dette Øieblik osv.] sml. 118,5.

fattet saa meget, at kun i Frihedens Forhold til Frihedens Opgave er der Alvor, overalt ellers hvor Aanden forholder sig til Andet, saaledes, at det ikke er Friheden, er den comiske Betragtning altid ligesaa berettiget som den sentimentale, netop ligesaa berettiget. Derfor indeholder Intet en saa streng, men tillige saa sikker Critik over en Individualitets Elasticitet, som naar man ved Iagttagelse udfinder eller paa anden Maade faaer at vide, til hvilket Phænomen han forholder sig alvorligt. —

Gjentagelsen er i Aandens Rige. Her betyder den dog mere, da „vi skulle see den Udvikling, som Gjentagelsen fører med sig og som paa en Maade ophæver Gjentagelsen som saadan."† Gjentagelsen er altsaa i Aandens Rige, men er Udvikling. Nu er vi ved Berigtigelsen. Dette skal jeg nemlig have overseet og hine Ord af Professoren, der vel ikke ere gyldne som Goethes, men som dog idetmindste findes i en forgyldt Bog, indeholde tillige Berigtigelsen. Kun et tankeløst Menneske kan have læst „Gjentagelsen" igjennem, og ikke opdaget, at dette netop med Bestemthed er fremsat der, anskueliggjort og udtrykt. Dog for en Ordens Skyld har jeg allerede i det Foregaaende citeret et Par Steder, til hvilke jeg henviser Den, der skulde have glemt hvad der er meget mere end et Par enkelte Udsagn „Gjentagelsens" hele definitive Stræben. I det forklarende Brev hedder det: „det unge Menneske forklarer det som den anden Potens af hans Bevidsthed." Dette turde dog vel være det bestemteste Udtryk for, at Gjentagelsen af mig er opfattet som en Udvikling; thi Bevidsthedens anden Potens er jo ingen intetsigende Gjentagelse, men en Gjentagelse saaledes at den ny har absolut Betydning i Forhold til det Foregaaende, er qualitativt forskjelligt fra dette. Hvem mon nu Professoren har villet gavne med sin Berigtigelse? de Mange, der ikke have læst Bogen, kan den ikke interessere; de Faae, der have læst Bogen, behøve den ikke. Eller skulde det maaskee være mig Hr. Professoren vilde gavne. Professoren har da altsaa faaet den

† cfr. Nytaarsgaven p. 97.

[14]gyldne som Goethes] sml. S. 294. III, S. 265. [23]den anden Potens osv.] sml. S. 284.—S.V. III, S. 263.

Mening, at jeg har gjort mig skyldig i den Vildfarelse, ikke at skjelne mellem Gjentagelsens Betydning i Naturen (om hvilken jeg slet ikke har talet) og dens Betydning i Aandens Rige (om hvilken jeg nok saa bestemt som han har sagt det Samme, og anskueliggjort det). Naar nu Professor Heiberg har grebet en saadan Mening ud af Luften, saa bør det sig ham ikke at blive staaende ved at udtale den, men han maa gaae videre og forklare, hvorledes det er gaaet til, at det er skeet, som slet ikke er skeet. Det der skal forklares ligger ligesom visse Grevers Grevskab i Maanen, hvad Under da at Forklaringen tragter didhen, hvor Professorens Længsel er! Vildfarelsen forklarer Hr. Professoren deraf, at jeg i min Lovtale over Gjentagelsen† egentlig har havt Naturens Categorier for Øie, og at jeg har gjort dette, „synes at indlyse deraf, at han netop har anvendt det (Gjentagelsens Begreb) paa et naturphilosophisk Begreb, nemlig Bevægelsen.“†† Naar det nu staaer fast, hvad Hr. Prof: jo selv foredrager, at Gjentagelsen hører hjemme saa vel i Aandens som i Naturens Sphære, om den end i hiin betyder noget Andet end i denne, saa følger jo eo ipso deraf, at Bevægelsen ogsaa hører hjemme i Aandens Sphære. I vore Tider er man gaaet saavidt, at man endog har villet have Bevægelsen ind i Logiken. Der har man kaldet Gjentagelsen Mediationen. Bevægelsen er imidlertid et Begreb Logiken slet ikke kan bære. Mediationen maa derfor forstaaes i Forhold til Immanentsen. Saaledes forstaaet lader Mediationen sig igjen slet ikke bruge i Frihedens Sphære, hvor det Næste bestandig kommer frem ikke i Kraft af en Immanents men af en Transcendents. Det

† Anm. Læseren vil behage at Prof: har fundet denne Lovtale p. 2 og 3. og tildeels p. 34., hvorimod ikke et eneste Ord af den sidste Deel har faaet Lov at komme med i den Lovtale, Professoren er saa god at lade mig holde.

†† cfr. Nytaarsgaven p. 98.

[9] Det der skal forklares osv.] sml. 118,6. [19] I vore Tider... S. 290. [28] hørligt] sml. 118,7. [20] have Bevægelsen ind i Logiken] sml. A 54 og se Note dertil. [27] behage at] der kan suppleres: bemærke, at [28] p. 2 og 3] d: p. 4 f. (den 2. og 3. Textside); S.V. III, S. 173 f. p. 34] S.V. III, S. 189.

(1843—44)

Ord Mediation har derfor tjent til Misforstaaelse i Logiken, fordi det tillod at der til det knyttede sig en Forestilling om Bevægelse. I Frihedens Sphære har det Ord Mediation igjen skadet, fordi det kommende fra Logiken bidrog til at gjøre Bevægelsens Transcendents illusorisk. For at forhindre denne Mislighed eller denne tvetydige Overeenskomst mellem det Logiske og Friheden, har jeg troet, at man i Frihedens Sphære kunde bruge Gjentagelsen. At den forudsætter Bevægelsen, er ganske i sin Orden, og i Grunden indrømmet af Prof. Heiberg derved, at han selv siger, at Gjentagelsen i Aandens Rige betyder noget Andet end i Naturens, og altsaa, som ovenfor bemærket, siger, at den er begge Steder. Dog dette siger jeg blot for at disputere et Øieblik e concessis. Skulde det behage Hr. Profess. at renoncere paa at have sagt det, skal det ikke komme mig derpaa an, min Smule philosophiske Tænkning har dog den gode Egenskab at den hverken staaer eller falder med Prof. Heiberg, ligesaa lidet som hans Udsagn i Almindelighed egne sig til at standse dens Udvikling, der ikke har forsømt at gjøre sig bekjendt med den tydske Philosophie, for at lære af Mestere, hvad man helst og bedst lærer af dem. Bevægelsen er nu ikke blot dialektisk i Retning af Rummet (i hvilken Forstand den beskæftigede Heraklit og Eleaterne, og senere blev saa meget brugt og misbrugt af Skeptikerne), men den er tillige dialektisk i Retning af Tiden. Dialektiken er i begge Retninger den samme, thi Punktet og Øieblikket svarer til hinanden. Da jeg nu ikke veed at nævne tvende Skoler, hvor Bevægelsens Dialektik i Retning af Tid er saa bestemt udtrykt, som Heraklit og Eleater udtrykte den i Retning af Rummet, saa nævnte jeg dem. Derved vandt jeg tillige, at der faldt en comisk Belysning over min foretagne Reise til Berlin, fordi Bevægelsen herved blev et Ordspil. Alt Sligt er tilladeligt i en Bog, der ingenlunde forkynder sig som et videnskabeligt Værk, og hvis Forfatter af Væmmelse over den uvidenskabelige Maade paa hvilken man udbasuner Videnskabelighed, helst ønsker at være udenfor dette Hurlumhei, og saa langt fra at docere Trivialiteter, har sin Glæde af at forudsætte hos Læseren den størst

[6] **har jeg troet osv.**] se S. V. III, S. 189 (Originaludg. S. 33 f.).

mulige Viden. Naar man lader Bevægelsen være i Forhold til Gjentagelsen i Frihedens Sphære, da bliver Udviklingen deri forskjellig fra den logiske Udvikling, at Overgangen vorder. Overgangen er i Logiken Bevægelsens Lydløshed, hvorimod den i Frihedens Sphære vorder. Naar saaledes Mulighed i Logiken ved Tankens Immanents bestemmer sig til Virkelighed, saa forstyrrer man kun den logiske Process tause Indesluttethed ved at tale om Bevægelse og Overgang. I Frihedens Sphære derimod er Muligheden og Virkeligheden fremkommer som en Transcendents. Naar derfor Aristoteles allerede har sagt, at Overgangen fra Mulighed til Virkelighed er en κινησις, saa taler han ikke om den logiske Mulighed og Virkelighed, men om Frihedens, og sætter derfor rigtigt Bevægelsen. I hele den Schellingske Philosophie spiller ligeledes Bevægelsen en stor Rolle, ikke blot i Natur-Philosophien (stricte sic dicta), men ogsaa i Aands Philosophien, i hele hans Opfattelse af Friheden. Det der her gjør ham meest Bryderie er netop at faae Bevægelsen med. Men deri havde han netop ogsaa sin Fortjeneste, at han vilde have den med, ikke i den aandrige Forstand, i hvilken den senere i den hegelske Philosophie kom med i Logiken, og fra Logiken atter tjente til Forvirring ved at betyde for meget i Logiken og for lidt udenfor den. Dog tilstaaer jeg gjerne, at her er saare mange Vanskeligheder tilbage, og modtager med Taknemlighed enhver Berigtigelse, naar denne vel at mærke, ikke berigtiger ved at reconstruere Trivialiteter, og fremfor Alt ikke taler saaledes om Gjentagelsens Betydning i Aandens Verden, at Talen selv modbeviser Talen, da det Mere,[†] der næsten ophæver Gjentagelsen og gjør den til en anden, ikke bliver synligt eller hørligt. — Deels finder Professoren det sandsynligt, at jeg fornemlig har havt Naturens Categorier for Øie, deraf, at det jeg „tenderer til er ‹hvad man kalder› en Livs-Philosophie, men i en saadan vil et sympathiserende Samliv med Naturen være et

[†] *I Marginen:* hvilket jo Professoren siger, man skal see,

[10]Aristoteles allerede har sagt osv.] sml. 118,7. C: 47.80.97.—S. V. III, S. 189. IV, S. 236 ff. (V, S. 69). [26]det Mere osv.] sml. 111, S. 262 Lin. 5—7. [30]tenderer til ... S. 291[1] Moment] Urania S. 98.

væsentligt Moment."† Kan saavist gjerne være. Det maatte være et meget uerfarent Menneske, der ligeoverfor Prof. Heiberg vilde benegte dette, naar det ikke er nærmere afgjort om han ved en Livsphilosoph forstaaer en chaldæisk Faarehyrde, der kigger Stjerner*), eller hvad han forresten forstaaer derved. Den eneste verdenshistoriske Livsphilosoph, der har levet, er Socrates. Han var som bekjendt absolut ligegyldig mod Sympathien med Naturen. Naar nu en Forfatter „forsøger sig i den experimenterende Psychologie", saa er der ingen Sandsynlighed for, at det, der beskæftiger ham, skulde være Sympathien med Natur-Phænomenerne. Men denne Usandsynlighed passer ganske ligesom det „sandsynlige" Beviis til det der skal forklares og bevises, eller til Berigtigelsen, som denne nemlig har intetstedshjemme, saa har Forklaringen og Beviset hjemme sammesteds.

I Aandens Rige er Gjentagelsen. (hos Prof. Heiberg). Dog det Udtryk Aandens Rige er flertydigt. Det kan forstaaes om Verdens Aanden og om den individuelle Aand.

I Verdens Aandens Rige er Gjentagelsen. Professoren siger i denne Anledning, for at belyse Gjentagelsens Forskjellighed fra den i Naturphænomenerne: medens der ingen saadan Udvikling findes i Naturen, gaaer derimod i Aandens Rige enhver ny Generation ud over den foregaaende og benytter dens Resultater til virkelig nye Begyndelser, det vil sige til saadanne som føre til noget virkeligt Nyt.†† Denne Viisdom har nu i prægnant Forstand den mærkelige Egenskab, at den altid kommer bag efter, og gavner alle de saligt hensovede Generationer, hvorimod den i Retning af Frihedens Problemer aldeles Intet forklarer. Desuden er Sætningen

† *) *I Marginen:* eller en phantastisk Laban, der vil gjenindføre Nomadefolkenes Levemaade; eller en Uhhu en Troglodyt; eller en pensioneret Embedsmand, der ligger paa Landet og sympathiserer med Naturen. †† cfr. Nytaarsgaven p. 95.

[1] Kan saavist osv.] sml. 118,8. [6] Socrates ... [7] Naturen] sml. 116. [8] forsøger sig osv.] se S. 286 Lin. 11 f. [10] Sympathien med Natur-Phænomenerne] sml. 118,9. [11] „sandsynlige" Beviis] se Urania S. 98. [20] medens ... [24] Nyt] sml. 111, S. 262 Lin. 7—11. [24] Denne Viisdom osv.] sml. 118,10.

netop affattet i disse Ord endogsaa blandt de yngeste Studerende ligesom en Børneremse saa bekjendt, Noget som selv en Stymper, der ryger af Pinden til Attestats, om han end ellers ikke veed et Ord, dog veed ordret uden ad, Noget som kun Manuducteurer fortælle deres alleryngste Disciple og ‹tage med› endog i det allerkorteste Indbegreb i det til 1 Drachme.† Man tør da uden at gjøre sig skyldig i nogen strafværdig Letsindighed forudsætte dette bekjendt, og uden at kunne beskyldes for overtroisk Tillid til Menneskeheden antage, at den, der skriver leilighedsviis om philosophiske Ting, ikke er uvidende derom, og altsaa ikke til at berigtige ved en intetsigende Gjentagelse af en Phrase.

Dog der er jo ogsaa et Aandens Rige, hvilket er Individernes. Skulde Gjentagelsen ikke ogsaa her blive et Problem, og vel at mærke et saadant, at Gjentagelsen er udenfor Individet i Natur-Phænomenerne eller Begivenheds-Phænomenerne, og Individet forholder sig væsentligt ubekymret om, hvad det ikke væsentlig kan gribe ind i, men i det Høieste kun formaaer følsomt at fordrive Tiden med. Skulde det ikke være af Vigtighed netop at oplyse dette, naar man berigtiger en Forfatter, „der forsøger sig i den experimenterende Psychologie“?

I den individuelle Aands Verden er Gjentagelsen efter Prof. H. Fremstilling. Den er her som allevegne kun for den contemplerende Aand ikke som Opgave for Friheden. Her viser den Confusion sig tydeligen som Hr. Prof. har afstedkommet ved at ville berigtige, hvad han formodentlig, noget der ogsaa var ganske mod min Forventning, ikke har faaet Tid til at gjennemlæse, om han end var splendid nok til at spendere et Øieblik paa at berigtige en Bog, der hvis ellers nogensinde nogen Bog i dansk Litteratur har gjort det, ikke har paanødet sig noget Menneske eller trængt sig frem som havde den nogen Betydning. Spørgsmaalet om Gjentagelsen er for Prof. H. Spørgsmaalet om dens Betydning for Con-

† cfr. Platos Cratyll en Yttring af Socrates.

[12] Dog der . . . [20] Psychologie] sml. 111, S. 262 Lin. 16—24. [19] der forsøger sig osv.] se S. 286 Lin. 11f. [32] Platos Cratyll] Kratylos 384 b; i Ast's Udg. (se til III A 214, S. 89). 3. Bd., S. 108. — Sml. S.V. IV, S. 178.

templationen. Den er overalt, betyder noget mere i Aandens end i Naturens Rige. Er den ikke i Øieblikket, saa faaer Individet at vente til den kommer, og da kan han atter det Mere, som ligger i Gjentagelsen. Det Mere, som Subjektiviteten gjør Gjentagelsen til, er bestandigt et Betragtningens Mere, enten saaledes, at dette Mere er i Gjentagelsen og Betragtningen nu „vil see det", eller seer det, eller saaledes, at det snarere er en Yttring af den individuelle Betragtning i sin Vilkaarlighed, en Yttring af den kun æsthetisk tvetydigt bestemmede Individualitet i sit Forhold til Gjenstanden. Saasnart derimod Individet opfattes efter sin Frihed, da bliver Spørgsmaalet et andet: lader Gjentagelsen sig realisere. Gjentagelsen i denne prægnante Forstand som Opgave for Friheden og som Friheden er det, efter hvilken min lille Bog er nævnet, og som i min lille Bog er bleven til i Individualitet og Situation skildret og anskueliggjort, hvilket netop er Psychologen Hovedsagen og det man er berettiget til at søge og fordre æsthetisk fremstillet af den der, til Forskjel fra den videnskabelige Psycholog, meget nøiagtigt har betegnet sig selv som „experimenterende". Om Gjentagelsen saaledes forstaaet findes intet Ord hos Prof. H. Problemet om Gjentagelsen har faaet ved min Opfattelse en ganske anden Stilling, det er viist over i sin Stræben til det Religieuse, hvilket paa saa mange Maader er antydet og tilstrækkelig udsagt. Hvis jeg i Bogen ikke havde villet forholde mig blot psychologisk og æsthetisk, og kun skjult villet spille en hemmelig Efterretning i Haanden paa den Læser, hos hvem jeg, hvad jeg altid har gjort mig en Glæde af i Forhold til min Læser, forudsatte nok saa megen Kjendskab baade til nyere og ældre Philosophie og til de religieuse Problemer, som hvad jeg selv kan have, da skulde jeg let have udført, hvorledes Gjentagelsen ad denne Vei bevæger sig frem til den betyder Forsoningen, hvilket er Gjentagelsens dybeste Udtryk. Netop fordi jeg har havt dette in mente, derfor har jeg vaaget over, ikke at forvexle Mediation og Gjentagelse, fordi Mediationen

[3] og da kan han atter] maaske udfaldet et „see"; sml. 118,11. [20] Problemet] sml. 118,12. [22] antydet og tilstrækkelig udsagt] sml. Urania S. 98. [30] til den betyder Forsoningen] sml. 118,1. 120, S. 309. A 156.

ligger i Immanentsen, og derfor aldrig kan have foran sig en religieus Bevægelses Transcendents (det Dialektiske er her ‹endnu kun›i Retning af Skjebne og Forsyn) end sige Syndens Virkelighed, hvilken ikke er til at hæve ved nogen Mediation. At jeg har havt dette in mente er klart af mine Prædikater om Gjentagelsen, hvilke jeg allerede har citeret, at den er transcendent, religiøs, Bevægelse i Kraft af det Absurde, der indtræder, naar man er kommen til det Vidunderliges Grændse, hvilke Udsagn alle ere Stikord for den, der, hvilket jeg altid gjør mig en Glæde af at forudsætte hos Læseren, veed Beskeed om de philosophiske Problemers Stilling i de forskjellige Regioner.

Hvor langt Hr. Prof. H. er fra at ville opfatte Gjentagelsen som Opgave for Friheden, viser sig meget tydeligt i den Maade paa hvilken han citerer Goethes „gyldne Ord". Ved at citeres paa den Maade blive de i det Høieste kun at betragte som forgyldte. For at indskærpe den skjønne Sympathie med Gjentagelsen i Naturen anføres disse Ord. Citatet er temmelig langt. Først handler det virkelig om Sympathien med Naturen. Men Citatet vedbliver. Og see! Citatet taler nu pludselig om noget Andet, og udsiger deriblandt: „hvad der ogsaa ængster den følende Yngling er den ustandselige Gjenkomst af vore Feil; thi hvor sildigt lære vi at indsee, at idet vi uddanne vore Dyder cultivere vi vore Feil." Gjentagelsen er altsaa ogsaa her (i Frihedens Phænomener ɔ: der er ingen Frihed) ligesom den er i Naturen. Spørgsmaalet er kun, hvilken Betydning, den kan faae for Betragtningen, alt eftersom denne veed at leve sig ind deri. En saadan Betragtning seer dog vel neppe Individet efter sin Frihed, og dog er det, lige efter Citatet af Goethe, at Professoren, der dog først har mindet om, at Goethe selv forklarer hiin Mangel paa Sympathie med Naturen og hiin Hypochondrie af, at engelske Forfatteres Læsning var almindelig udbredt, og dog er det lige efter Citatet at Prof. foredrager Gjentagelsens Dialektik. Man seer da let, at det Hypochon-

[6] den er transcendent osv.] sml. S. 285 Lin. 15 f. 118,7. [12] Hvor langt... [22] Feil] sml. 111, S. 264 Lin. 33—S. 265 Lin. 13. 118,14. [26] En saadan... S. 295[8] Gjentagelsen] sml. 111, S. 265 Lin. 19—30.

dre laae i, at hiin følende Yngling ængstedes, ved at hans Feil gjentoges; havde han været indviet i Gjentagelsens Dialektik, saa havde han vidst at sympathisere med Gjentagelsen.†

At tage Gjentagelsen i den Betydning, i hvilken jeg ved at belyse den i Spøgens og i Fortvivlelsens Modsætning har ladet den blive til*), er ikke falden Prof. ind, men vel at berigtige min Opfattelse. Saasnart vi tænke Friheden, forsvinder al Hr. Prof: alvorlige Viden om Gjentagelsen som en Spøg. Skjøndt jeg ikke gjerne forlader Individernes Rige, vil jeg dog i Betragtning af, at Hr. Prof. atter i denne Afhandling gebærder sig som hele Tidens Frelser og Læge, tage et Exempel fra en større Tingenes Orden, for at vise, hvorvidt Prof. Opfattelse rækker og er istand til at hjælpe nogen Tid. Dersom i dette Øieblik den græske Nation vaagnede op af sin Dvale, gneed Søvnen ud af Øiet, og nu kom til at tænke paa hiin guddommelige Tid, da hele Verdens Befolkning var retfærdigen deelt i to uendeligt ulige Dele: i Græker og Barbarer, da det lille Grækenland eiede alt hvad der var skjønt og herligt, og dermed viste Inddelingens Retfærdighed, da det lille Grækenland vidste at frede om sin Eiendom og gjøre Snævringen ved Thermopylæ endnu snævrere end den var af Naturen, vidste med Sværdet at bevise hvad der allerede var afgjort ved Aandens mægtige Beviisninger, at Inddelingen var retfærdig — og Spørgsmaalet nu blev om en Gjentagelse, hvad saa? Da vilde Prof. H. docere, i Aandens Verden betyder Gjentagelsen noget mere end i Naturens, det gjelder her om at see Udviklingen, idet den ene Generation begynder, hvor den anden slap. Dersom altsaa Gjentagelsen realiseres, da vil Betragtningen i den see det Mere, der maa være i Forhold til hvad Grækenland eengang var — skulle vi

† Anm. Pag. 110 synes Hr. Prof. at tale lidet anderledens.

*) *I Marginen:* skildret og anskueliggjort, hørligt i Lidenskabens Pathos

[4] At tage Gjentagelsen osv.] sml. 120, S. 308 f. [10] gebærder sig som hele Tidens Frelser] sml. S.V. V, S. 29 f. [24] i Aandens Verden osv.] sml. Urania S. 97. [25] idet den ene Generation osv.] sml. Urania S. 94 f. [26] Dersom altsaa osv.] sml. 118,16. [29] Pag. 110 osv.] sml. 111, S. 266 Lin. 28 ff.

(*1843—44*)

deraf tage Anledning til at gaae ud at kigge Stjerner, at vore Digtere engang nøiagtigen maa kunne angive hvorledes Stjernerne stod paa Himlen i den Stund da Grækenland gjenfødtes, og ‹ikke› betegne det ved en simpel Phraseologie, at det blev atter som i gamle Dage, kun een Himmel og kun eet Grækenland. Spørgsmaalet er det imidlertid, om man ved at kigge Stjerner indfrier Gjentagelsen, ligesom man i Pantelege indfrier sit Pant derved. Dog dette blot som et større Exempel. I Individet viser Gjentagelsen sig saaledes som Opgave for Friheden, hvor der bliver Spørgsmaal om, at frelse sin Personlighed fra ikke at forflygtiges og ligesom pantsættes i Begivenhed. I det Øieblik det viser sig, at Individet kan tabe sig i Begivenhed, Skjebne, tabe sig saaledes, at han derfor ingenlunde ophører at være contemplerende, men tabe sig saaledes, at Friheden gaaer op i Livets Brøk uden at efterlade en Rest, da viser Problemet sig, ikke for Contemplationens fornemme Magelighed, men for Frihedens bekymrede Lidenskab. Og her ligger netop en Opgave for den psychologiske Skildring og Anskueliggjørelse, der ikke in abstracto igjen foredrager en eller anden Sætning: at Friheden er det übergreifende, noget som dog Prof. H. ikke engang har gjort, men in concreto, i Lidenskabens Brydninger, hvilket den forstaaer, der betragter Gjentagelsen saaledes at han sætter den for Alvor i Forhold til Bevægelsen, og igjen ikke mener, at Bevægelsen er en Narrestreeg med ind i Indbegreb for 1 Drachme zum Gebrauch for en eller anden udlevet Skjønskriver.

Da den Berigtigelse, med hvilken Prof. Heiberg har benaadet min Udvikling, er en saadan, som ovenfor er viist, saa er det let at indsee, hvilken besynderlig Belysning, der nu falder paa de Citater af min Bog, der efter at have abrenuntieret den tidligere Vildfarelse og gjennemgaaet Berigtigelsens Luttrelse, nu*) have fundet en hæderlig Plads i den forgyldte Nytaarsgave. Det menneskelige Hjerte er forfængeligt og svagt, især en Forfatters Hjerte.

*) *I Marginen:* idet de tillige ere satte under en veiledende Restrinktions specielle Politie-Opsyn,

[23] Indbegreb for 1 Drachme] sml. S.292. [24] Skjønskriver] sml. S.280 Anm. ogse Note dertil. [82] veiledende Restrinktions] se Urania S. 98

At see sit Navn indtegnet om ikke i Livsens Bog saa dog i den forgyldte Nytaarsgave, at blive her citeret som den, der næstendeels har sagt noget meget smukt og træffende — hvad vil en Forfatter mere? Om nu ogsaa den, hvis Godhed Herligheden skyldes, tillader sig en uskyldig lille Frihed, at være ligesaa ugeneret i at forstaae som i at berigtige, maa man da ikke være dum, for ikke at kunne oversee dette i Sammenligning med Optagelsen blandt de Forklarede, og da at drage sig Anpriisningen til Nytte. Siger ikke Bazil, at Figaro er dum, da han ikke kan indsee, at Grevens Forhold til Susanne kan skaffe ham en uberegnelig Fordeel, hvilken er aldeles at sammenligne med den som en Forfatter er istand til at opnaae, naar han er saa heldig, at en velfornemme Mand frister hans uskyldige ‹og ubetydelige› Tanker til, i et skjødesløst og vidtløftigt Forhold at blive noget Stort.

Dog til Citaterne. Berigtigelsen er jo den, at hvad jeg har sagt skal høre hjemme i Forhold til Gjentagelsen i Naturen, og forstaaet saaledes skal det Udsagte være meget smukt og træffende. I gamle Dage forstode Ordene og jeg hverandre, nu ere de blevne saa fornemme, at jeg ikke kan forstaae dem. For dog ikke at trætte Læseren med at gjennemgaae hvert enkelt, vil jeg tage det første, og hengive mig i min fatale Skjebne, at skulle takke Prof. Heiberg for Berigtigelsen og Æren, og at skulle volde Læseren ny Uleilighed med, hvad jeg selv altid har anseet og udgivet for en Ubetydelighed. „Gjentagelsen er et afgjørende Udtryk for hvad Erindring var hos Grækerne. Som da disse lærte, at al Erkjenden er en Erindren, saaledes vil den ny Philosophie lære, at hele Livet er en Gjentagelse.“ Man anvende nu under Hr. Professorens Auspicier disse Ord paa Betragtningen af Gjentagelsen i Naturphænomener, og man finde Meningen. Hvad det overhovedet skulde sige, at gjøre denne Forskjel mellem den antike og den moderne Betragtning af Gjentagelsen i Naturen. I den senere Deel af Afhandlingen anbefaler Hr. Prof. jo netop Grækernes Betragtning deres

[4]Om nu ogsaa osv.] sml. 118,18. [9]Siger ikke Bazil] i: Figaros Givtermaal ... ved N. T. Bruun (se til IC125, S. 305), S. 124 (4. Act, 7. Sc.). — Sml. 120, S. 307. [17]I gamle Dage ... S. 298[1] i Naturen] sml. 111, S. 272 Lin. 15 — S. 273 Lin. 2, og se Noter dertil.

Sympathie for Gjentagelsen i Naturen. I fordums Dage betydede Ordene noget andet, eller betydede dog lidt. Jeg har nemlig i min lille Bog bestandigt talt om Frihedens Problemer for det individuelle Liv. Græciteten var nu i en vis Forstand lykkelig, men standsede denne Lykke, da viste Erindringen sig som Frihedens Trøst, kun i Erindringen og ved at begive sig tilbage i den eiede Friheden sit evige Liv. Den moderne Anskuelse maa derimod søge Friheden fremad, saaledes at Evigheden her aabner sig for ham som den sande Gjentagelse fremad. For den græske Betragtning viser Evigheden sig, seet fra Øieblikket, igjennem det Forbigangne, den moderne Anskuelse maa øine Evigheden, seet fra Øieblikket, gjennem det Tilkommende. Naar da Lykken atter her standser, naar Crisen indtræder, da betyder det at Friheden skal trænge frem, ikke trække sig tilbage. At dette er Meningen behøver i Sandhed intet Beviis, og dog er der et saadant i Bogen, naar man er kommen saavidt, at man er kommen til p. 91, hvor der findes en Hentydning til denne Sætning. Det unge Menneskes Liv er standset, Crisen indtraadt, han er stødt paa Problemet om Gjentagelsen. Jeg har imidlertid opgivet i Fortvivlelsen min Theorie om Gjentagelsen, fordi dog ogsaa mit Standpunkt laae i Immanentsen, men nu bemærker jeg blot om ham, at han gjør vel i ikke at søge Oplysning derimod i den græske Philosophie; „thi Grækerne gjøre den modsatte Bevægelse, og en Græker vilde her vælge at erindre." Naar han da søger Veiledning og Hjælp hos Job, saa er vel forsaavidt Gjentagelsen allerede forlængst opdaget, hvilket vistnok heller aldrig har været min Mening at benegte, da jo Job er fremstillet, men derfor kan det dog være ganske rigtigt, at Gjentagelsen i Forhold til en nyere Philosophie er at opdage ‹af en nyere›. Derfor hedder det i umiddelbar Fortgang med det Citerede (p. 91), „den nyere Philosophie gjør ingen Bevægelse, den gjør i Almindelighed kun Ophævelse, og forsaavidt den gjør en Bevægelse, ligger denne altid i Immanentsen, Gjentagelsen derimod er og bliver en Transcendents." Naar man nu vil tage den indeholdte Tanke, uden dog at ville dadle mig for, at

[16] p. 91] S.V.III, S.221.

jeg i en æsthetisk og psychologisk Skildring bestandig sørger for at det Enkelte der udsiges tillige er Replik i Individualitet, saa er Alt troer jeg temmelig tydeligt. Naar man taler om Friheden i Immanentsens Bestemmelser, saa er Crise og alt Saadant kun illusorisk, hvorfor det jo ogsaa gaaer saa nemt med at faae den ophævet. Saasnart derimod dette bliver opfattet med Virkelighedens Interesse, saa vil Differentsen ret tydelig vise sig mellem den græske Erindren, og Gjentagelsen, der indtræder efter at hele Crisens Bevægelse er indtraadt, men indtræder netop ved at trænge frem. En saadan Fremtrængen er betegnet i Job nemlig deri, at han holder paa, at han har Ret, thi denne Frihedens lidenskabelige Søvnløshed er en aandelig Fremtrængen, og en legemlig er der jo ikke Tale om.

Som det nu er gaaet dette Citat, saaledes er det gaaet flere, ja de fleste, ved at blive indkaldte af Litteraturens Rector, Hr. Prof. H., og af ham berigtigede et encomio publico ornati — ere de blevne meningsløse. Dog eet Exempel maa være nok, jeg ønsker hverken at tage Livet af Læseren eller af mig selv eller af de stakkels Citater ved en saadan dræbende Kjedsommelighed.

Min lille Bog havde neppe ventet saaledes at blive berørt af Skjebnen. Jeg havde forudsat hos Læseren nogenlunde velfunderede Kundskaber i Philosophiens forskjellige Sphærer. Hvad der maatte ansees for aldeles bekjendt af Enhver, havde jeg, med den Undseelse hvormed man fremsætter Sligt for ikke at blive sig selv modbydelig og latterlig i en dygtig Læsers Øine, havde jeg indklædt i Spøg og Overgivenhed. Det Hele havde jeg lagt humoristisk an, og derfor sørget for, at der ogsaa var en dybere Tanke. Dog har jeg ved intet Ord eller Mine tilkjendegivet at jeg vilde docere. Skildringen og Anskueliggjørelsen var min Opgave, og den har jeg løst. Læserens Forhold tænkte jeg mig saaledes. Han vilde opdage Hovedtanken, og enten han nu fandt den sand eller

[11] at han har Ret] sml. S. 284. [14] Som det... [19] Kjedsommelighed] sml. 111, S. 273 Lin. 10—14. [20] Min lille Bog osv.] sml. 119 Slutn. 120. 121. [30] Læserens Forhold... S. 300[6] Spøg] sml. 111, S. 274 Lin. 22—29.

ikke, saa vilde han dog tilstaae, at ganske saaledes havde han hidtil ikke tænkt sig den, og forsaavidt finde det i sin Orden, at jeg skrev derom. Spøgen vilde han forstaae, og more sig derover; Høfligheden vilde han forstaae, at jeg ikke i en belærende Tone tillod mig at skrive Trivialiteter, men priisgav det bekjendte til Spøg, i samme Forstand som tvende Philologer kun spøgende vilde sige til hinanden, at amo hedder af verbum amavi amatum amare, uagtet det jo dog er sandt, og ganske alvorligen siges paa Skolen til Disciplene; Høfligheden vilde han forstaae, at selv i Forhold til det Betydeligere i Bogen havde jeg dog i den Grad i Retning af at docere viist mig sømmeligt tvivlsom, at jeg intet Øieblik har skrevet saaledes, at Læseren føler noget Spoer af Belærelse. Saaledes skrev jeg, jeg var overbeviist om, hvad jeg endnu bestandig er overbeviist om, at der fandtes hist og her en enkelt Læser, der selv om han synes godt om Bogen, vilde synes endnu bedre om, at jeg netop skrev saaledes, og frelste min Sjel fra den umenneskelige Vigtighed, hvormed man nu docerer Trivialiteter, mere forlanger jeg ikke, og om Virkeligheden end protesterer, hvad den hidtil ikke har gjort paa nogen mig, følelig Maade, det gjør intet til Sagen; thi jeg bliver ved og bliver ved*) at troe paa Gjentagelsen.

*) *I Marginen:* ikke contemplerende men handlende at være forvisset om at jeg har Ret og

118 U. D. *Foreløbig Udarbejdelse til en Del af 117* [[1]Skriftet „Gjentagelsen“ ... S. 297 [15] Dog til Citaterne.]

1 *Stykket svarende til* S. 282[4] Dersom det . . . [17]Veltalenhed.] *i Marginen; i Texten, overkradset med Blæksløjfer:* Opdager nu Friheden her et Anstød, da maa det ligge i Friheden selv. Friheden viser sig nu ikke at være i sin Fuldkommenhed i Mennesket, men at være forstyrret. Denne Forstyrrelse maa dog være sat ved Fri-

[7] amo hedder osv.] sml. S.V.V, S.49.

heden selv, thi ellers var enten Friheden slet ikke til eller Forstyrrelsen var en Skjebne som Friheden kunde hæve. Forstyrrelsen der er sat ved Friheden selv er Synden. Faaer den Lov at herske da adsplitter Friheden sig, og bliver aldrig istand til at realisere Gjentagelsen. Da fortvivler Friheden om sig selv, men glemmer dog aldrig Gjentagelsen. Men i Fortvivlelsens Øieblik foregaaer der en Forandring med Gjentagelsen, og Friheden giver sig et religieust Udtryk, hvorved Gjentagelsen viser sig som Forsoningen, hvilken er Gjentagelsen sensu eminentiori, og noget andet end en Mediation, der bestandig blot betegner Svingningsknuderne i Immanentsens Fremadskriden.

S. 282[30] Som det ... S. 283[18] Passiar.] Som det stundom gaaer i Livet, at et ringe Menneske paafaldende kan ligne f. E. Kongen, og man nu idet man seer ham flygtigt skuffes af Ligheden og da smiler over Feiltagelsen, saaledes løber i Bogen bestandig Gjentagelsens tvende Vrængbilleder (a. og b.) om og tilveiebringer Confusionen. 2

S. 285[2] Muligheden] *hertil i Marginen:* jeg er nemlig egl. Stoiker, det er den høieste Form af b i Tilgrændsning med c. Saa klog er jeg, at jeg paa en Maade har fattet Problemet, derfor kan en Deel af det Første være ganske sandt, men jeg har ikke fattet, at det er et religieust, dette seer jeg siden, men erklærer, at jeg ikke kan gjøre det. 3

og i Brevet siger, at Gangen i Bogen er invers.

S. 285[18] for Bogens ... [26] Vigtighed.] for Enhver, der har læst hele Bogen og ikke ladet sig narre af første Deel og fremfor Alt narre† til at give Møde med en belærende Berigtigelse. 4

† *I Marginen:* af sig selv

viser sig som Forsoningen] sml. 117, S. 293 og se Note dertil.

S. 286[32] Indtil .... S. 287[8] alvorligt.] *i Marginen:*
Skulde jeg have en Mening
sentimental — comisk
kun Frihed Alvor.
Man skal vel passe paa, hvor man bliver alvorlig.

6 S. 288[9] Det ...[11] er!] Hvem mon Hr. Profess. vil gavne ved denne Underholdning? Det maa formodentlig være hine lette Væsener, der beboe andre Kloder, f. E. Maanen, hvor det, der skal forklares, ligger ligesom visse Grevers Grevskab, og hvorhen naturligviis Forklaringen tragter. Da det nemlig staaer fast for Professoren og i Maanen, at jeg har overseet Forskjellen mellem Gjentagelsen i Naturen og i Aandens Sphære, saa staaer blot tilbage, at forklare hvorledes dette er skeet.

7 S 288[19f.] I vore ... S. 290[28] hørligt.] Medens man nu i vor Tid endog har faaet Bevægelsen ind i Logiken, hvor dog alt ligger i Immanentsen, under Navnet Mediationen, og nu igjen under Navnet Mediation forvandlet Bevægelserne i Aandens Sphære til blotte Immanentser, gjelder det virkelig om, at see, at Bevægelsen netop hører hjemme i Aandens Verden, hvor da Gjentagelsen betyder mere end Mediation, netop fordi den bestandig har en Transcendents bag ved sig, hvilket bestemt og klart er angivet i de Prædikater, der i min Bogs egentlige Udvikling af Gjentagelsen, bruges om denne, at den er transcendent, religieus, en Bevægelse i Kraft af det Absurde. Forøvrigt er Bevægelsen, netop fordi den er dialektisk i Retning af Tidens Categorie, baade i ældre og nyere Philosophie bleven anviist Plads i Aandens Philosophie, men vel at mærke kun af Hegel ved en Misforstaaelse anvendt paa Logiken. Saaledes siger Aristoteles at Overgangen fra Mulighed til Virkelighed er en κινησις. Saaledes spiller Bevægelsen i hele den Schellingske Philosophie en stor Rolle, ikke blot i hans Natur-Philosophie (i strængere Forstand) men ogsaa i Aandens Philo-

[7] **den er transcendent osv.]** sml. 117, S. 294 Lin. 6 f.

sophie. Saaledes i hans Afhandling om Friheden, hvor han deels bevægende sig i Jacob Böhmes Udtryk deels i selvdannede Omskrivelser bestandig kæmper for at faae Bevægelsen ind. Af den Omstændighed altsaa, at jeg har sat Gjentagelsen i Forhold til Bevægelsen, kan Hr. Prof. ligesaa lidet i Betragtning af hans egne Udsagn, som af hvad der er vitterligt for enhver der veed Beskeed om Philosophien, slutte, at jeg i min Bog kun har talt om Gjentagelsen i Naturen, hvilken jeg ikke har talt et Ord om, og ikke paaagtet Gjentagelsen i Aandens Sphære, om hvilken jeg med stor Bestemthed har sagt, hvad der ikke kan siges bestemtere.

S. 291[1] Kan . . . [7]Naturen. *Med Tilføjelse*] Kan saavist gjerne være; men det en Livsphilosophie fornemlig har at beskæftige sig med, er den individuelle Aands Phænomener. *8*

S. 291[10] Sympathien med Natur-Phænomenerne.] Betragtningen af Naturens Phænomener, hvor der hell. ei findes et Ord, om jeg end et enkelt Sted ikke docerende, men i Situation viser min Sympathie for Naturens Gjentagelse. Det der beskæftiger en saadan Forfatter, er naturligviis Gjentagelsen i den individuelle Aands Sphære, og alt hvad der er fast i Bogen lader sig reducere til det Schema, jeg i det Foregaaende har opstillet. *9*

S. 291[24] Denne . . . S. 292[11] Phrase.] Denne Sætning ville vi skjænke Hr. Profess., det er hvad enhver sølle Stymper, der ryger af Pinden til Attestats veed at fortælle, og hvad kun theologiske Manuducteurer forudsætte deres Lærlinge at være uvidende om. *10*

I Marginen: Saadant kommer altid bagefter og hjelper ikke Friheden.

S. 293[3] og da . . . [10]Gjenstanden.] og da kan han atter sige, hvilken Betydning nu Gjentagelsen har. *11*

I Marginen: det Mere er for Betragtningen.

Afhandling om Friheden] i: Philosophische Schriften. 1. Bd. (Landshut 1809.—Ktl. Nr. 763), S. 397 ff.

12 S. 293[20] Problemet] Tanken saaledes som jeg har fremsat den, er i ethvert Fald ny, hvad enten den nu er gal ell. rigtig. Problemet

13 S. 294[4] Mediation ... [11]Regioner.] Mediation.

S. 294 [12]Hvor ... [15]forgyldte.]

14 Prof. Heiberg er saa langt fra, at fatte Gjentagelsens Betydning som Opgave, at han endog forskylder at docere en ethisk Indolents.

15 S. 295[17] da det ... [22]retfærdig] da hiin lille Land indbefattede Alt, hvad der var skjønt

16 S. 295[24] i Aandens ... 296[5] Grækenland] Gjentagelsens Betydning i Aandens Verden er at der kommer et Mere til, altsaa vil Gjentagelsen her blive noget høiere, saa snart den kommer. Men at Gjentagelsen var en Opgave for Friheden vilde aldrig falde ham ind. Han vilde formdl. forstaae at kigge Stjerner midlertidig

17 S. 296[16]Lidenskab .... [24]Skjønskriver.] Lidenskab.

18 S. 297[4] Om ... [15]Citaterne] at Een og Anden der seer min Protest, kan være klog nok til ligesom Basil i Figaro at sige om mig hvad Basil siger om Figaro, at han istedenfor at drage sig Grevens Forhold til Susanne til Nytte, vil forstyrre det, da den Frihed Prof. H. tillader sig med mig, dog er saa uskyldig og tildeels Frugt af en Indbildning, som man jo, naar man har Fordeel deraf kunde lade ham blive i, at han er vor saml. Litteraturs philosophiske Stormester. Dog til Citaterne.

Til 108:

119 U. D. Hans Præstationer i denne H. vil jeg ikke kunde bedømme, og afholder mig derfra. Derimod kan jeg ikke negte, at det er mig i en vis Forstand en stor Glæde, at han har kastet sig paa Astronomien, forsaavidt det nu nemlig engang gal skal være. Og skal det

[119]Sml. S.V.V, S. 29 f. Hans Præstationer i denne H. osv.] sml. 110 Slutn.

være galt, kunde der unegtelig hænde noget Værre. Da Prof. H. for et Par Aar siden i sit apocalyptiske Digt afslørede Himlens Hemmeligheder, og en tjenstvilligere Critik, en geskæftig Opinion ikke dunkelt just lod forstaae, at H. nu var bleven Dante, begyndte jeg allerede at frygte. Den, der til hiin Tid lidt omhyggeligere iagttog vore Smule Forhold vil vist ikke negte, at der stundom yttrede sig Symptomer, der syntes at tyde paa det Forfærdelige, at Prof., der tillige altid har været Philosoph, pludselig skulde undergaae en ny Metamorphose og vise sig som den der skulde forklare Theologiens Gaader. Dette vilde vel være bleven pudseerligt nok, men var dog egentlig ikke at ønske, og allermindst kunde den ønske det, der, som Du let har indseet min kjære Læser, bestandig har Theologien in mente, om han end aldrig ved Løfter og Bebudelser har søgt at bane Veien enten for sin Tanke eller sin jordiske Personlighed. Nu er denne Angest forsvunden, og Glæden tør være aldeles sorgløs. Hvert Msk. har en Kjæphest. Prof. H. har faaet sig en ny. Man behøver da blot at holde ham astronomisk beskæftiget. Hvorledes man bærer sig ad hermed lærer man ypperligt af Pernilles Taktik med Vielgeschrey i Holbergs Stundesløse. Man lader i et ell. andet Blad indløbe astronomiske Forespørgsler til Prof. H. Man lader i et udenlandsk Blad et ell. andet Universitet affordre ham en astronomisk Betænkning o: s: v: Viser dette sig ikke længere tilstrækkeligt, da vover man det yderste. Man udklæder et Par Leietjenere som et fjernt stjernekyndigt Folks Udsendinge, der ere komne for at becomplimentere Hr. Prof. og forelægge ham en astronomisk Gaade, ved hvis Besvarelse det viser sig, at han er den Frelser, som hiint fjerne Folk behøver. Til den Ende ere Leietjenerne instruerede, at de, i hvad end Prof. svarer som Forklaring paa Gaaden, saa snart han har svaret, falde paa Knæ for ham og tilbede ham, og nu forkynde Fortsættelsen, at de ere udsendte for at afhente ham til hiint fjerne Folk for at præsidere paa en Generalforsamling af Astronomer. — Han forlader Familie, Venner, Theatret ———— Theologien og rider ud.

nu var bleven Dante] sml. 46, S. 203. Kjæphest] sml. 57.

(*1843—44*)

Dette er lidt „Julespøg og Nytaarsløier“,[†] som Du, min kjære Læser, ikke saa meget kan takke mig som Prof. H. for.

Og hermed tager jeg for denne Gang Afskeed med Dig. Den hele Sag er mig qua Forfatter en Ubetydelighed. Saadan en lille Bog som Gjentagelsen bruger jeg ikke saa lang Tid til at skrive, og derfor kan jeg let more mig ligesom et Barn, der lader et Blad Papiir flyve ud af Vinduet, over dens eventyrlige Skjebne. Naar jeg faaer Tid og Lyst igjen, skriver jeg en ligesaa snurrig Bog igjen. Hvad jeg har skrevet har jeg i en vis Forstand kun skrevet som dansk Læser, som en Læser, der har læst baade Gjentagelsen og H. Smule Berigtigelse og Forgudelse af Trivialiteten. Anledningen derimod til at jeg har skrevet er den, at jeg selv er Forfatteren.

[†] *I Marginen:* som vi høilig behøve.

Til 108:

120 Min kjære Læser!

U. D. „Gjentagelsen“ var ubetydelig, uden al philosophisk Prætension, en snurrig lille Bog, henkastet som et Bizarrerie, og besynderligt nok skrevet saaledes, at Kjætterne om muligen ikke skulde kunne forstaae den. Var Bogen imidlertid snurrig, saa er dens Skjebne endnu snurrigere. Himlen og Prof. Heiberg maa vide, under hvilken Stjerne jeg har skrevet og udgivet den. Det er som Hexerie, saaledes er Alt forandret. Ved Hjælp af Professorens Berigtigelse vil nu Enhver kunde forstaae den. Den Eneste der ikke kan det er mig, Forfatteren, og Dig, hvem jeg tillod mig at besvære med hiint forklarende Brev. Dog er det bedre, at dette skeer saaledes, og at jeg opfordrer Dig dertil og selv priser Styrelsen, hvem jeg næst Prof. H. har at takke for, at Alt blev vendt til det Gode. Saaledes som jeg havde tænkt mig det, var det Hele

Og hermed osv.] sml. 117, S. 299 Lin. 21 ff. ligesom et Barn osv.] sml. 120, S. 309 f. [120] Sml. 117, S. 299 Lin. 21 ff. at Kjætterne osv.] sml. 109 og se Note dertil. hiint forklarende Brev] S. V. III, S. 257 ff.

en Ubetydelighed, lidt Spøg og Alvor mellemhverandre, bestemt for Dig, og saavidt muligt bestemt til ikke at paaagtes af Andre. Nu derimod er Alt vendt til det Gode for Menneskeheden og Bogen har endog faaet lidt Betydning, iagttaget fra Videnskabelighedens ophøiede Observatorium. Saa glæd Dig da med mig, thi ogsaa dette, har jo ikke blot sin skjønne men ogsaa sin fornøielige Side.

Mere kan jeg ikke forlange af Dig. Min øvrige Glæde vil Du ikke saaledes kunde dele med mig. Man har haft Exempel paa, at en Mand, der vandt den store Gevinst i Lotteriet, gik fra Forstanden af Glæde over sin Lykke. Saaledes gik det mig, da jeg saae nogle af mine Tanker indkaldte af Literaturens Rector Magnificus af ham berigtigede et encomio publico ornati; da jeg saae mit Navn indtegnet, om ikke i Livsens Bog, saa dog i den forgyldte Nytaarsgave; saae mig citeret som Den, der vel ikke ganske havde sagt noget „meget smukt og træffende", men dog næstendeels havde sagt det.

Sindssvaghed har den samme Egenskab som Døden, den løser op for et Menneske, forklarer hans Væsen i en høitidelig Fryd, gjør ham ubeskrivelig lykkelig, saaledes som jeg nu er bleven det. Hvis Du kunde see mig, Som i en Dands, i et lyrisk overvættes Hopsasa veed jeg neppe, hvad Fod jeg vil staae paa, og forsaavidt jeg et Øieblik forbliver hvilende i en svævende Stilling, da smiler jeg saligt hen for mig, nynnende Slutningen af en bekjendt Folkevise: Hurra for Dig og mig siger jeg, den Dag forglemmes aldrig, nei Hurra for Dig og mig siger jeg, den Dag forglemmes aldrig. Saa dum er jeg nemlig ikke, at jeg ikke skulde kunne blive glad af Glæde. Og dette var jo dog det Eneste, der kunde være til Hinder for min Glæde. Siger ikke Basil, at Figaro er dum, da han ikke kan indsee, at Hr. Grevens Forhold til Susanne kan være

mellemhverandre] sml. 78. indkaldte af osv.] sml. 111, S. 273 Lin. 11 f. 117, S. 299 Lin. 15 f. saae mit Navn osv.] sml. 117, S. 297 Lin. 1 ff. meget smukt og træffende] se 110, S. 259 Lin. 6. lyrisk overvættes Hopsasa] sml. II A 814. en bekjendt Folkevise] sml. S. V. VI, S. 56. 82. Kierkegaardske Papirer (se til A 83), S. 39. 71. Siger ikke Basil osv.] se til 117, S. 297.

ham til en uberegnelig Fordeel, hvilken netop er at sammenligne med den en Forfatter kan have, naar en høitstaaende Mand kaster sit Øie paa hans ubetydelige og fordringsløse Tanker og lover dem, ved et skjødesløst og noget vidtløftig Forhold til sig at blive noget Stort i Verden.

Forsaavidt Forstanden og med den Tvivlen en enkelt Gang vender tilbage, faaer den dog aldrig Magt over mig. Ifører Tvivlen sig denne Skikkelse: „om det dog ikke skulde være muligt, at Professoren ikke havde faaet Tid at læse Bogen heelt ud," da svarer jeg den smilende: denne Antagelse vilde jo være mod al Analogie, da enhver Analogie, hentet fra Forholdet til en meget stor Bog, Intet beviser med Hensyn til en <meget> lilleBog. — Yttrer Tvivlen sig saaledes: om det dog ikke skulde være muligt, at Professoren trods al sin philosophiske Viden og sit systematiske Omfang, dog i Forhold til enkelte Problemer især de religieuse, manglede, ikke den fornødne Hurtighed til at forklare, men den ønskelige Langsomhed til at forstaae Vanskelighederne, inden man forklarede dem, da seirer dog letteligen Galskaben. Min Tro paa Prof. Heibergs philosophiske Præstation er urokket, han har endnu aldrig skuffet min Forventning. Man prise Ingen lykkelig før han er død; men man sige heller ei om Nogen, at han i en eller anden Retning har skuffet Forventningen, saa længe han lever og ikke har præsteret Noget i denne Retning. Desuden har Hr. Prof: jo netop ved denne Leilighed gjort <et> Vidunder. Idet han har forklaret Gjentagelsen, har han tillige kunstnerisk anskueliggjort Gjentagelsen, da i hans Fremstilling det „Mere, man i Aandens Rige vil see i Gjentagelsen, det Mere der næsten ophæver denne som saadan", bliver tydeligt i Forhold til hvad enhver theologisk Studerende ved Kjøbenhavns Universitet og enhver i Philosophien ikke aldeles Ukyndig vidste iforveien. At Gjentagelsen ikke blot er for Contemplationen, men at den er Frihedens Opgave, at den betyder Friheden selv, Bevidsthedens anden Potens, at den er

om det dog ikke skulde være osv.] sml. 111, S. 271 Lin. 4 ff. 115. 117, S. 285 Lin. 28 f. S. 288 Anm. Mere, man i Aandens osv.] se 111, S. 262 Lin. 5 ff. 117, S. 290 Lin. 26 f. At Gjentagelsen ikke blot osv.] sml. 117, S. 285 Lin. 11 ff.

Metaphysikens Interesse, og tillige den Interesse paa hvilken Metaphysiken strander, Løsnet i enhver ethisk Anskuelse, conditio sine qua non for ethvert dogmatisk Problem, at den sande Gjentagelse er Evigheden, medens Gjentagelsen dog (ved at forfølges psychologisk saa langt, at den forsvinder for Psychologien som transcendent, som en religiøs Bevægelse i Kraft af det Absurde, der indtræder, naar man er kommen til det Vidunderliges Grændse) saasnart Problemet stilles dogmatisk vil komme til at betyde Forsoningen, hvilken ligesaa lidet som en religieus Bevægelse, der endog blot er dialektisk i Retning af Skjebne og Forsyn, lader sig bestemme ved den fra Immanentsen hentede Mediation - - Alt Dette og alt Deslige, min kjære Læser, er Misforstaaelser, som kun Den kan falde paa, der ikke var vidende om den Fremstilling af Gjentagelsen som skyldes Prof. H. og som er ligesaa dybsindig som original. Efterhaanden som jeg gjør mig dette tydeligt, flygter Forstanden bort og Tvivlen. Frister den mig mere, da har jeg endnu et Middel, jeg slaaer den med en Auctoritet. Har Hr. Professorens Fremstilling ikke ogsaa for den undrende Grosserer Nathansons forbausede Tanke viist sig at være dybsindig og klar? Og Nathanson han er Manden, der forstaaer sig paa Videnskabelighed, der kan, at jeg skal tillade mig en Hentydning til Tidens frelsende Videnskab, beregne Forskjellen mellem den apparente og den virkelige <Pol> Høide. Og Gross. Nathanson har ikke sagt det i et letsindigt Øieblik, men paa en Tid, da den litteraire og critiske Deel af hans Blad lyser i Herligheds Afglands af hans dybe, stille, høitidelige Jule-Glæde over den danske Literatur, der udbreder en Festlighed over Alt hvad han i disse Dage siger i Bladet, der trods sin høie Alvor dog er ligesaa elegant og nitid som alt det Elegante og Nitide, han taler om.

Min kjære Læser! Naar en Bog ikke er større end „Gjentagelsen" saa har man ganske ubekymret sin Fornøielse af dens eventyrlige Skjebne, ligesom et Barn har af at lade et Stykke Papiir

betyde Forsoningen] sml. 117, S. 293 og se Note dertil. Grosserer Nathansons osv.] se Berl. Tidende (redigeret af M. L. Nathanson) 1843, Nr. 344 (22. Decbr.). Sml. 29. ligesom et Barn osv.] sml. 119, S. 306.

flyve ud af Vinduet og nu at see, hvorhen Vinden vil føre det. Saasnart jeg derfor faaer Lyst og Leilighed igjen da skikker jeg en lignende ud, om muligt endnu snurrigere. Jeg overlader den til Skjebnen og skal altid takke denne, hvis det maa gjentage sig hvad der skete dennegang, at der gaaer saa lang Tid hen, at Du kan faae Tid til i al Ro og Mag at fornøie Dig over, den snurrige Ubetydelighed, og at saa Comedien kommer bag efter, Forvandlingen, hvorved den bliver vigtig ved at komme med i Prof. Heibergs Betydningsfuldhed.

Din Const. Const:

Til 108:

121 U. D. Min kjære Læser Du kjender mig saa godt, at Du letteligen indseer, hvad der kan bevæge mig til at sende denne lille Note og til netop at affatte den saaledes. Udførligere og ‹mere› videnskabeligt at optage den hele Sag fordi Prof. H. letfærdige Hastværk[*] har tilveiebragt en fuldk. Confusion, var at vise ham for megen Ære, ganske at tie kunde maaskee betragtes som en Concession. Du forstaaer ogsaa lettelig, hvad maaskee vil forekomme Mange besynderligt, at jeg ikke tier til at blive paa en vis anerkjendende Maade omtalt af Prof. H. citeret af ham, som den der næstendeels har sagt noget meget smukt og træffende, om Hr. Prof. end mener at en Berigtigelse er fornøden[†]. Mængden har naturligviis ikke læst min Bog og kan derfor ikke indsee, at Talen er om noget Andet. En Berigtigelse er en ærlig Sag, som den Ene uden al Ophævelse kan modtage af den anden, og som især en yngre Forfatter uden gene kan modtage af en Ældre. Men her er Tale om en skjødesløst og flygtigt henkastet Berigtigelse, der gjør hele min Bog meningsløs, hvis Berigtigelsen admitteres,

[*] *I Marginen:* berigtigende og rosende Letfærdighed

[†] og min Taushed vilde i Dine Øine betyde Sløvhed ‹eller en bedaaret Forfængelighed.›

[121] den der næstendeels har osv.] sml. 120, S. 307.

der, hvad man dog skulde troe maatte kunde standse Prof. H. Hastværk, der endog gjør de af ham citerede Steder meningsløse. Paa den Maade at have sagt noget meget smukt og træffende,*) saaledes nemlig, at Læseren har Prof. H. Ord derfor, og jeg maa regne paa, at Ingen bryder sig om at læse det Citerede uden ligesaa flygtigt som H. skriver, er altfor latterligt, til, at man ved at tie skulde synes at samtykke deri, bedaaret af en saadan Høflighed. Jeg forlanger overhovedet ingen Høflighed. Man ignorere min Bog, det bekymrer mig ikke.† Man drage Det frem som i den var skjult med Flid, man dømme det strængt.**) Man affærdige det Hele med et eneste resolut og gewaltigt humoristisk Pennestrøg. Nu vel jeg forstaaer ogsaa Spøg. Men der er een Ting, som er min Sjel modbydelig. Det er med stor ‹videnskabelig› Vigtighed at foredrage Trivialiteter. Naar en Forfatter som jeg har gjort det, netop for Intet at prætendere, forudsætter en vis Fremstilling som almindelig bekjendt, og nu mener, at et Begreb lader sig udføre videre; men for igjen Intet at prætendere, skjuler sine Antydninger i Spøg og æsthetisk Fremstilling, for at gjøre Alt saa ubetydeligt som muligt, hvilket, selv om han ingen anden Fortjeneste havde, altid er en Fortjeneste i vor saa aandelig vigtige Tid, og da en anden Forfatter ved et eneste Pennestrøg og en Høflighed til Forfatteren søger at skubbe Dette til Side for at skaffe Plads for en med stor Vigtighed foredraget Fremstilling, der Intet indeholder uden hvad der er enhver Student bekjendt, saa ligger det mig Modbydelige ene og alene deri, at jeg som Læser maa døie en Trivialitet foredraget med Vigtighed. At det i Manges Øine kan synes en Herlighed kan saa vist gjerne være, der er ikke saa Mange, der følge med

*) *I Marginen:* ved en Andens Hjælp.

† jeg har endnu Aandens Beviisninger i Tankens Syslen

**) *I Marginen:* hvis det er slet, hvis det er kun reent middelmaadigt, da tage man for Himlens Skyld eftertrykkelig paa mig, at jeg om muligt itide kan frelses fra det Elendigste af Alt at blive en middelmaadig Forfatter, ell. hvis jeg engang har været noget mere, frelses fra, at forspilde

(1843—44)

‹Især i en ell. anden ‹sølle› æsthetisk Skjønskrivers Øine, der ret er salig ved den begeistrende Tanke, at hele Livet er en Examen, og i Litteraturen træde de forskjellige Forfattere Tid efter anden frem for at bevise deres yderligere Færdighed i at skrive Udarbeidelser i Modersmaalet, og dette er Bogens Hovedbestemmelse, forøvrigt er den elegant og nitid bestemt for Børn og Juletræer, og især tjenlig til en smagfuld Præsent. Dersom nemlig den æsthetiske Skjønskrivning og Examenen selv er en høist alvorlig Sag, saa kunde man ligesaa godt udgive et særdeles elegant og nitid Fouteral, og Boghandelen virkelig efterhaanden blive Kunsthandel.›

Til 121:

122 U. D. Det Indlagte af hiint tidligere Brev til Læseren.

Til 121:

123 U. D. Hvo vil ikke gjerne lære Noget af en Anden, af Enhver, hvo vilde ikke fortrinligen med Glæde lære Noget af Prof. H..

Til 108:

124 U. D. Urania er egentlig ikke mere astronomisk. [....]

æsthetisk Skjønskrivers osv.] sml. 117, S. 280 og se Note dertil. [123] Sml. 116, S. 278.

NYTAARSGAVE

AF

NICOLAUS NOTABENE

1844

1844

Ubrugt. *125*
U. D.

Nytaarsgave af
Nicolaus Notabene.

Hvis jeg ikke havde havt Alvorligere at bestille, kunde det have været ret moersomt, nu da det netop viser sig, at ved dette Nytaar er alt bleven særdeles elegant og nitid og tillige intetsigende og ubetydeligt.

Nytaarsgave *126*
U. D.

|| udgivet ||
af
Nicolaus Notabene.

udgivet til Bedste for Asylerne.

Kiøbenhavn 1844.

Enhver Kjøber af denne Bog — og Asylbørnene helliget.

Indhold.

Forord.
Inter et Inter.

[135] Sml. 101. 110. 112. — S.V. IV, S. 291. V, S. 25. Nicolaus Notabene] sml. A 119. — S.V. V, S. 3. [136] Sml. 129. 130. 133. Inter et Inter] sml. S.V. X, S. 344.

1844

Til 126:

127 U. D.

Forord.

Hvad det er for en Lyst at have skrevet en Bog! Thi det er en daarlig ‹og sværmerisk› Tale, der da derfor ogsaa sjelden høres og aldrig har Tidens Stemme for sig, at Tankens Syslen under Arbeidet, at Hjertets Banken i Overveielsens Uro, at det indre Menneskes Rødmen og Blegnen i Ahnen og Omfavnen, i Søgen og Finden skulde være det Skjønneste. Nei det Skjønne, det Herlige, det Belønnende og Bogens Betydning kommer først bag efter. Hvad det er for en Lyst at have skrevet en Bog! At have skrevet en Bog, der ikke skylder en uforklaret Trang sin Oprindelse, og derfor er uvidende, om den passer ind i Verden*), men en Bog, som er Frugten af modent Overlæg af et Fornuftgiftermaal med Forlægger og Publikum, skrevet som Forlæggeren vil have det og som Tiden fordrer det, hvis Tilblivelse blev vitterlig for Alle ved betimelig Tillysning, for hvem Critiken allerede har en Goldamme ved Haanden, udgivet i det beleilige Øieblik til Gavn for Alle: for Forfatteren, Forlæggeren, Bogtrykkeren, Bogbinderen, ‹Anmælderen› Læseren.

Min Søn, naar Du vil udgive en Bog, da bør Du først betænke til hvilken Aarstid Du vil lade den udkomme. Aarstiden gjør Alt. I denne Henseende ere alle de viseste og bedste Mænd enige om, at Nytaarstid er Øieblikket; ‹thi det gjelder om Bøgers Udkommen ved Nytaarstid, hvad Holophernes siger om Slaget paa Patrontasken: uden det giver jeg ikke en Pibe Tobak for det Hele.›

Min Søn naar Du vil udgive en Bog, da bør Du inden Du skriver een Linie være forvisset om, hvem Du vil gavne. Til den Ende spørger Du en Forlægger, eller et philosophisk Hoved eller Din Barbeer om, hvad det er Tiden egentlig fordrer. Saasnart Du har indhentet denne Efterretning, da skriv trøstigt, din Bog vil gavne; thi skulde det ikke være gavnligt for Dig og for Tiden, at Du imødekom Tidens Fordring!

*) *I Marginen:* ja undseelig og beskæmmet maa slaae Øiet ned som en syndig Forelskelses tvetydige Vidne

[127] Sml. 134.135. — S.V. V, S. 16 f.

1844

Held den stærke Sjel der forstaaer Tidens Fordring saaledes som en af hine tre store Magter forkynde den.[†] Men den, hvis Sjel blev tvivlsom, da Tidens Fordring viste sig at være mangfoldig, og ligesom Maren Amme at have flere Røster[*], han bør dog ikke tabe Modet. Saaledes var det nær gaaet mig. Øieblikket var kommet. Nytaar nærmede sig. Naar jeg blot fik den ud til Nytaar, da var min Lykke gjort. Men at udgive en Bog uden at være forvisset om at gavne, det var jo forfærdeligt. Da vaagnede denne Tanke i min Sjel: udgiv den til Bedste for Asylerne. Er ikke ogsaa Asyler een af Tidens Fordringer? Menigheden for de Ældre og Asyler for Børn.

See derfor tvivler jeg ikke mere. Min Lykke er gjort; thi Bogen udkommer ved Nytaarstid; den vil gavne; thi den er udgivet til Bedste for Asylerne og berører dog saaledes een af Tidens Fordringer; ja den vil i Besynderlighed gavne, thi den vil give Kjøberen Anledning til at gavne Asylerne, ubetinget vil⟨den⟩ gjøre det; thi jeg fordrer end ikke Trykkeomkostningerne dækkede.

Saa gaae da ud i Verden, gjør min Lykke, bøi Dig ydmygt for Kritikens Hat (thi den mangler Hoved) gjør Dig uundværlig paa Juletræer som Præsent.

Jeg har Intet Videre at tilføie end at jeg ønsker Enhver, der deler min Anskuelse og Enhver der ikke deler min Anskuelse, uden at gjøre nogen Forskjel, et glædeligt Nytaar.

Dog nær havde jeg glemt noget. Saaledes gaaer det, man glemmer stundom det Allervigtigste. Det er i den litteraire Verden Skik og Brug, at aflægge et helligt Løfte. Cerimonien er mindre bestemt. I Norden lagde man Haanden paa Freiers Galt, Hamlet svoer ved en Ildtang, Cerimonien er ligegyldig, kun Løftet er Hovedsagen. Altsaa: jeg lover at realisere en længe paatænkt Plan, at udgive et logisk System, et ethisk System, et æsthetisk System, et dogmatisk System, kort at skrive Alt saa Efterslægten end ikke skal

[†] *I Marginen:* Stundom kan man faae for meget at vide.

[*] *Hertil paa Foden af Siden, med Blyant:* (Baggesen)

Tidens Fordring] sml. 101 og se Note dertil.

1844

behøve at lære at skrive, men kun behøver at læse. Naar jeg har udgivet disse 4 Systemer, da haaber jeg dermed, at have banet Veien for den Encyclopædie, jeg allerede længe har ønsket at udgive.

Til 126:

128 U. D.

Inter et Inter.

Indledning.

Distinctionens Tid er forbi, Systemet har overvundet den som saa meget Andet. Hvo der i vor Tid videnskabeligt hænger ved Distinctioner hans Sjels Higen er efter det længst Forsvundne. Distinctionens Tid er forbi, hiin frugtbare Idee af de 4 verdenshistoriske Monarchier nedsætter alt til berettiget Moment, hvad enten denne Idee i sin historiske Fremskriden og immanente Bevægelse overvinder alt, der reiser sig, eller den mere mindende om sin første Opfinder Geert Westphaler, med Overbevisningens Pathos assimilerer sig alt i Passiarens Fortløb.

I Marginen: Hvo der i vor Tid personligt hænger efter Distinctionen han er en Særling.

129 U. D.

Nytaarsgave.

af

Nicolaus Notabene.

udgivet til Bedste for Asylerne.

Til 129:

130 U. D.

Indhold.

Forord.

En god Gjerning og en god Bemærkning.

fortalt for Børn.

[128] Sml. 131. 137. — S. V. IV, S. 276. 4 verdenshistoriske Monarchier] se Holberg, Mester Gert Westphaler, 10. Sc. [129] Sml. 126. [130] Sml. 126.

1844

Til 129:

Hvo kjender ikke hiin snaksomme Barbeer, hvis Reise-Fortælling stod i et omvendt Forhold til hans Reise, der kun var meget kort: fra Haderslev og til Kiel. Saasnart man nævner Geert W. tænker man strax paa hiin Reise, og dog vidste han jo at fortælle ganske andre Ting, og i Sandhed at føre en politisk og curieus Discours. Men dette er netop det Store i Holbergs Opfattelse at G., at han har ladet ham ligesom mangent et Genie misforstaae sig selv, og lægge meest Vægt paa det Ubetydelige og Tilfældige fremfor det Væsentlige. Derpaa kjender man gjerne et Genie, at det lader haant om, hvad det formaaer, og partout vil have en ell. anden Tilfældighed fremhævet. Saaledes havde Nero den fixe Idee, at han var Citharspiller. Da Julius Vindex sagde: at han var en slet Keiser, men en endnu slettere Citharspiller, skal det Sidste især have opbragt ham. Saaledes har upaatvivlelig Geert selv anseet hiin Fortælling for det Bedste, og dog hvad er den i Sammenligning med den geniale Opfattelse af Verdenshistorien under den Synsmaade, at der er 4 verdenshistoriske Monarchier? Denne Idee har netop vor Tid opfattet og overalt hører man den, og stundom saaledes, at man skulde troe det kom fra Geert W. *131 U. D.*

Til 129:

hans Moder var Gjordemoder, hun hjalp sig selv, deraf lærte Socrates at hjælpe sig selv. *132 U. D.*

Til 129:

Enhver Kjøber af denne Bog — og Asylbørnene helliges dette Skrift. *133 U. D.*

[181] Sml. 128. Reise-Fortælling] se Holberg, Mester Gert Westphaler, 8. Sc. (sml. 14. og 24. Sc.). Saaledes havde Nero osv.] sml. A 13. [188] Sml. 126.

1844

Til 129:

134 U. D. Hvad det er for en Lyst at have skrevet en Bog; thi det er en daarlig Tale som den da ogsaa sjelden nok høres og aldeles ikke har Tidens Røst for sig, at Tankens Syslen under Arbeidet, at Hjertets Banken i Overveielsens Uro, at Sjelens Rødmen og Blegnen i Ahnelse i Seirens Forvisning skulde betyde Noget. Nei Bogens Betydning kommer først bag efter.

Hvad er det for en Lyst at have skrevet en Bog, der ikke skylder en uforklaret indre Trang sin Oprindelse og som derfor aldrig kan vide om den passer ind i Verden, men som er en Frugt af modent Overlæg, ikke en Forelskelse i Tanke og en drømt Læser, men et Fornuftgiftermaal med Forlægger og Publikum, skrevet saaledes som Forlæggeren vil have det og som Tiden fordrer det, udgivet i det beleilige Øieblik til Gavn for Alle: for Forfatter, Forlægger, Bogtrykker, Bogbinder, Læseren,

Min Søn naar Du vil udgive en Bog da bør Du først overveie.

Løfte

alt Dette kan jeg tale med om; thi jeg har gjort det.

I Marginen: ikke en syndig Forelskelse,
men 3 Gange lyst for, og som Critiken allerede for ud har fæstet Værelser for

Til 134:

135 U. D. Naar man vil skrive en Bog, bør man først overveie til hvilken Aarstid man vil lade den udkomme. Dette er af yderste Vigtighed; thi Aarstiden er Hovedsagen. Nytaarstid ansees for den bedste.

Man betænker inden man begynder at skrive hvem man vil gavne. Til den Ende erkyndiger man sig hos en eller anden For-

[134] Sml. 127. — S.V. V, S. 16 f. [135] Sml. 127. — S.V. V, S. 16 f.

1844

lægger eller et philosophisk Hoved[†], om hvad det er Tiden egentlig fordrer. Saasnart man har faaet det at vide, saa skriver man det, og man kan være sikker paa at gavne, thi skulde det ikke være gavnligt, at Tiden fik hvad den fordrede. Men ganske bør man dog ikke offre sig for Andres Gavn og derfor erkyndiger man sig, hvad man selv fordrer, og naar Bogen kommer ud ved Nytaarstid saa faaer man det nok.

Da jeg havde gjort mig Rede for det her Udviklede sagde jeg til mig selv: Du bør nu ogsaa benytte Øieblikket, see at udgive en gavnlig Bog og faae den ud ved Nytaar. Men da jeg nærmere vilde overveie dette, reiste Vanskeligheden sig; thi det var saa forskjelligt, det om hvilket der blev sagt at det var Tidens Fordring. Da blev min Sjel tvivlsom, men at udgive en Bog uden at gavne, det er jo Forfærdeligt. For da at være sikker paa det, besluttede jeg at udgive den til Bedste for Asylerne. Desuden er jo Asyler ogsaa een af Tidens Fordringer. Menigheden for de Ældre og Asyler for Børn. I samme Øieblik som denne Tanke vaagnede i min Sjel greb jeg den med al Lidenskab. Jeg er overbeviist om, at min Bog bliver een af de gavnligste og derfor vil blive meget kjøbt. Jeg gavner Asylerne ved at udgive den, Kjøberen gavner Asylerne ved at kjøbe den; thi jeg forlanger end ikke Trykke-Omkostningerne dækkede.

Videre har jeg ikke at tilføie, uden at jeg ønsker Enhver der deler min Anskuelse og Enhver der ikke deler min Anskuelse, uden at gjøre nogen Forskjel et glædeligt Nytaar

Dog nær havde jeg glemt noget. Det er i den litteraire Verden Skik og Brug at aflægge et Løfte. Her i Norden gjorde man det ved Freiers Galt. Denne Skik er gaaet af Brug ligesom ogsaa at holde sine Løfter. Hamlet sværger ved en Ildtang: jeg sværger at jeg vil skrive et logisk System, et æsthetisk System, et ethisk System, et dogmatisk System kort at jeg vil gjøre Alt og være Alt for alle ligesom en Missionær i Grønland — idetmindste lover jeg, at skrive saadan en lille Bog igjen — Jeg vil bede Enhver ikke

[†] *I Marginen:* eller hos Din Barbeer.

1844

videre at tænke over den Sag; thi dertil er Løfter, og jeg var i Forlegenhed, hvis Een for Alvor troede, at det var Alvor, men ogsaa hvis Een for Alvor troede det var Spøg.

Til 129:

136 U. D. I Athen var der Liv og Munterhed

Til 129:

137 U. D. 1) Distinctionens Oprindelse.

2) Distinctionens senere Historie

3) Distinctionens evige Gyldighed.

den er vel formel, men har dog evig Betydning.

Derfor maa den især indprænte Ungdommen, thi den er noget uhøflig og naar man er bleven Ældre er det ikke saa let at finde sig i dens Vrantenhed.

Til 129:

138 U. D. Slutning

Enhver Bog skal have en Slutning og enhver Bog faaer en Slutning. En philosophisk Bog<er>deri forskjellig fra andre Bøger, at den bringer dette til Bevidsthed. Dette skeer paa følgende Maade, man overskriver det sidste Afsnit: Slutning. Den philosophiske Slutning maa imidlertid ikke være lyrisk, saaledes som Amen paa en Prædiken. I Slutningen afrunder det Hele sig i sig selv og derfor er Slutningen usynligere end et Punktum. Imidlertid maa man dog antyde den; thi ellers kunde en Læser falde paa at man ikke var

[137] Sml. 128. — S. V. IV, S. 276.

1844

et philosophisk Hoved. Forsaavidt behøvede man blot at skrive det Ord Slutning paa en reen Pagina. Med Gudernes Hjælp kommer det vel ogsaa engang saavidt, men endnu maa man være lidt vidtløftigere.

Til 138:

Trykfeil

139 U. D.

Nogle Trykfeil, hvilke det dog, at jeg skal benytte mig af den nyeste Philosophies Yndlings Terminus, det ikke her er Stedet nærmere at gaae ind paa, forbeholde vi os fuldstændigere at begrunde og udvikle*), her maa det være nok, at vi have henpeget derpaa.

*) ved en mere passende Leilighed

[189] Sml. 33.

TIL:
„SKYLDIG—IKKE SKYLDIG“

1843

1843

Hvilken er den lykkeligste Existents? Det er en ung Pige paa 16 Aar, reen og uskyldig, der Intet eier, ikke en Komode ell. en Piedestal, men som afbenytter den nederste Skuffe i Moderens Chatol til at gjemme sin Herlighed — Confirmations-Kjolen og en Psalmebog .... Salig det Msk. der ikke eier mere end at han kan boe Skuffe om Skuffe med hende. *140 U. D.*

Hvilken er den lykkeligste Existents? Det er en ung Pige paa 16 Aar, reen og uskyldig, der vel kan dandse, men som kun kommer paa Bal 2 Gange om Aaret.

Hvilken er den lykkeligste Existents? Det er en ung Pige paa 16 Aar, reen og uskyldig, der sidder flittig ved Vinduet og syer, og alt som hun syer skotter hun over til Vinduet i Stueetagen ligeoverfor, hvor den unge Maler boer.

Hvilken er den ulykkeligste Existents? Det er hiin rige Msk. paa 25 Aar, der boer ligeoverfor paa første Sahl.

Er man ikke lige gammel, naar man er 30 Sommere og 30 Vintere gammel.

Hvorfor trivedes jeg ikke som andre Børn, hvorfor blev jeg ikke svøbt i Glæde, hvorfor kom jeg tidlig til at skue ind i hiint Sukkenes Rige, hvorfor fødtes jeg med en medfødt Angst, der bestandig lod mig kikke ind deri, hvorfor var 9 Maaneder i *141 U. D.*

[140] Sml. A: 107, S. 42.215, S. 86. — S.V. VI, S. 247. [141] Sml. S.V. VI, S. 247 f. hiint Sukkenes Rige] sml. I A 326. II A: 20.127, S. 74.

1843

Modersliv nok til at gjøre mig gammel saa jeg fødtes ikke som Barn men som gammel.

142 U. D. Hvis min Ære ikke var sat paa Spil hvis min Stolthed ikke var krænket, jeg har villet det, men ikke kunnet det. — Havde hun forladt mig Hvad saa —— saa var det Hele Intet. —

[142] Sml. S.V. VI, S. 212. — Kierkegaardske Pap. (se til A 83), S. 42.

TIL:
„OPBYGGELIGE TALER“

(1842—44)

1843
143
U. D.

Forord.

At en ung theologisk Candidat vover, hvad selv navnkundige geistlige Talere sjeldent gjøre, at udgive Prædikener, er saa besynderligt, at vel Enhver let vil forstaae den Yttring af mig, at det er min Formening, som det er mit Ønske, at Litteraturen aldeles vil ignorere dem. Naar Sagen sees saaledes, saa er den Ulykke da vel ikke stor, om der bliver en lille overflødig Bog mere. Er Forfatteren selv, saaledes som jeg er det, saa forekommende at vedkjende sig dens Overflødighed, da viser han, at han kjender sine Pligter mod Næsten, og har idetmindste gjort Sit til at forhindre Enhver i at spilde sine Penge, sin Tid og sin Umage.

Disse Prædikener ere ikke udgivne for at henlede nogensomhelst Opmærksomhed paa sig, endmindre paa deres Forfatter. De bleve til i Dølgsmaal og ønske paa Grund af denne deres illegitime og tvivlsomme Herkomst at liste sig skjult og upaaagtede gjennem Livet. De ere ikke udgivne for at blive læste af en autoriseret Anmelder, Noget Formen allerede tilstrækkelig viser, der paa mere end een Maade er afvigende fra den autoriserede, hvilket dog ikke har sin Grund i Formens Tilfældighed i Forhold til Tanken. Kun det Oprindelige er det Opbyggelige og er dette kun forsaavidt det forbliver i sin Oprindelighed som Nærværende, thi kun det Nærværende er det Opbyggelige, hvilket mere og mere forsvinder, naar man vil give Stemningens Oprindelighed og Naturlighed Tid til ligesom at klæde sig om i den Tanke, at denne conventionelle eller historiske Dragt skulde være tækkeligere eller ærværdigere. Dog nok herom. Det vilde gjøre mig ondt, om denne løse Bemærkning eller disse tvende Prædikener skulde blive den vistnok uskyldige

1843

Aarsag, der gav et eller andet ægte speculativt Hoved Anledning til, ved en συγκαταβασις endog at ville forklare mig, hvad det er Tiden med categorisk Nødvendighed fordrer. Jeg er af mange Grunde meget langt fra at smigre mig med den tilfredsstillende Tanke, at have forstaaet Tiden; ja selv det at ville forstaae Tiden er en Opgave, der ved sin Størrelse kun egner sig for Tænkere, ikke for mere indskrænkede Hoveder. I Betragtning heraf har jeg valgt den mindre Opgave, hvad man maaskee i vor Tid, der kun bevæges af store Ideer, kalder en ubetydelig og taabelig Opgave: at ville forstaae et ganske enkelt Menneske, sig selv f. E. I Forhold til denne min Opgave har jeg et Ønske, som man i vor Tid, der kun lever for store og rummelige Ideer, vil kalde en Taabelighed, det Ønske at blive forstaaet af et ganske enkelt Menneske, af den, jeg med Glæde, ja med Taknemlighed vil kalde min Læser, uden at lægge Skjul paa, at han ved at ville være min Læser gjør Mere for mig, end jeg kan gjøre for ham ved at skrive for ham.

Uagtet nu denne lille Bog kun ønsker at være, hvad den er, en Overflødighed, og kun begjærer at forblive i det Skjulte, saa har jeg dog ikke taget Afsked med den uden at knytte et næsten eventyrligt Haab til den. Forsaavidt den nemlig ved sin Udgivelse dog paa en Maade tiltræder en Vandring, lod jeg en liden Stund mit Øie følge den. Jeg saae da, hvorledes den gik sin Gang ad eensomme Veie, eller eensom ad de alfare. Efter en og anden lille Misforstaaelse, idet den blev bedragen af en flygtig Lighed, traf den endelig hiin Enkelte, hvem jeg kalder min Læser.

144
U. D.

III

Guds Kjerlighed skjuler S. M.

Er det Anledning til at synde. Chrstd. er en Religion for Alle; thi den tilgiver en Qvinde, som blev greben i Hoer og dømmer den Mand, der seer paa en Qvinde for at attraae hende.

Tiden... fordrer] sml. 101 og se Note dertil. Uagtet nu denne osv.] sml. S.V. III, S. 11 (Forordet til de første „To opbyggelige Taler", dateret 5. Mai 1843).

1843

Da Pharisæerne omringede hiin Qvinde, da opdagede de Syndens M., men Chrstus skrev i Sandet — og skjulte det.

I Chrsto er Alt aabenbart — og Alt skjult

Chrsti Kjerlighed der overbærende skjuler Synders M. og Chrsti Kjerlighed til Gud, hvilken K. er Gud velbehagelig og under hvilken han skjuler S. M.

| Hvo som skjuler Overtrædelse søger Kjerlighed.
Ordspr. 17,9. |

Til 144:
Haver for alle Ting en inderlig Kjerlighed til hverandre. *145 U. D.*

Epist. 1 Ped: 4,7—12.

Til 144:
Kjerlighed overvinder Alt, ‹nærmere bestemmet: *146 U. D.*
den stridende Kjerlighed.›
1) ‹den› strider med sig selv.

der fordres altsaa af den, der vil eies en klar og bestemt Forestilling om sin egen Svaghed — og saa at være glad ved Lykken — mon det er saa let.

2) ‹den› strider med Tiden.

der fordres altsaa af den en concret Forestilling om Tiden, og saa at være glad ved Lykken — o! mon det er saa let.

Da Pharisæerne omringede osv.] sml. S. V. III, S. 285. Hvo som skjuler osv.] sml. S. V. III, S. 294. [145] Sml. S. V. III, S. 273. 287.

1843

3) ‹den› strider med Tilskikkelsen.

Han maa altsaa være undergaaet en religieus Forandring og saa at være ret glad ved sin Lykke. — mon det er saa let.

Til 144:

147 U. D. **(Kjerlighed udjager Frygt.).**

Maaskee vilde Du gjerne gjøre Meget for et andet Msk., som Du mener at elske, men Du vil, at det skal lykkes for Dig, at Du skal blive anerkjendt derved, beundret om ikke af Andre, saa dog af den Enkelte; men du er oprigtig nok til at tilstaae Dig selv, at Du kan kun gjøre Lidet selv med din største Anstrængelse. Dette Lidet vil Du ikke gjøre — fordi det er saa ydmygende for Dig selv — altsaa elsker Du ikke det andet Msk. som Dig selv.

Maaskee fordrer Kjerligheden at Du skal opgive — Hvis en Fader sagde til sin Søn: vi maae skilles ad — skulde det da være Beviis paa hans Kjerlighed til Faderen hvis han sagde: skulde jeg forlade Dig — det er jo Faderens Ønske.

Selvkjerlighed er Egoisme med mindre den tillige er Kjerlighed til Gud — dermed Kjerlighed til Andre.

Til 144:

148 U. D. **Haver for alle Ting en inderlig Kiærlighed til hverandre.**

Man har beskyldt Chrstd. for at den forudsatte for lidt hos Msk., at den gjorde ham til en Klods — den forudsætter dog at Msket elsker sig selv; thi den siger at man skal elske sin Næste som sig selv. Dette er ikke blot en drøi Sandhed, men et dybt Tilknytningspunkt.

1843

cfr. i Index til Augustin 1ste Deel under Artiklen amor probus — improbus.

Thi Kjerligheden kan yttre sig i mange udv: Gjerninger, men alle disse Gjerninger kan ogsaa være der uden at Kjerligheden er med — man kan erhverve sig Venner ved det uretfærdige Mammon, men alt dette forsvinder, det er ikke den Kj. her er Tale om, det maa være den blivende, da den skal have Magt til at skjule S. M.

og kun den er ulykkelig, der enten er for forfængelig til at kunne elske, hvad han maa beundre, ell. hvis Tilbøilighed behersker ham, saa han elsker hvad han foragter.

inderlig Inderlighedens Bestemmelse. Alt hvad der ikke er af Tro er af det Onde, saaledes og med Kjærlighed. ‹Rom. 14,23. ϕ 15,4.›

den Kjerlighed, der hvis den har svoret sig til Skade, dog ikke forandrer det; men hvis den har svoret et andet Msk. til Skade, forandrer det.

Paalangs i Marginen:

Indl:

Naar en Apostel taler om Kjerlighed er det noget Andet end den ofte skuffende ofte forvirrende Tale der i Almdl. høres — og dog føier han til: en inderlig

Til No 2. *149 U. D.*

Herre vor Gud Du veed Alt den lønligste Tanke

og naar Angester vilde forfærde os, naar Syndens Sorg kommer over os, — da skynd Dig o Herre at give Kjerligheden Vidnedsbyrd, at den atter maatte seire i vor Sjæl og skjule vore Synders Mangfoldighed.

Index til Augustin 1ste Deel] Ktl. Nr. 117—34: Augustini Aurelii Opera. Vol. I—XVIII. Venet. 1797 – 1807. 4to. — Paa Regning fra P. G. Philipsen til S. K. anført under Dato 23. Maj 1843.

1843

150 U. D. Du elskede os først

F. i H. Lad Du os aldrig glemme, at Du er Kjærlighed, ikke naar Glæden vil gjøre os Alt forstaaeligt uden Dig, ikke naar Sorgens mørke Tale ikke,

at Intet maatte kunde tage den Forvisning fra os ikke det N. ikke det Tilk. ikke vi selv med vore daarlige Ønsker,
men vi beholde denne Forvisning og Dig i den. Men da give Du os ogsaa at vi maatte blive i Dig, forvissede om, at den, der bliver i Kjerlighed bliver i Dig og Du i ham.

| Og naar Angester ville forfærde os, da skynd Dig o! Gud med at give et Vidnedsbyrd. |

at denne Forvisning da ogsaa maatte danne vort Hjerte, saa vort Hjerte maatte blive i Kj. og derved blive i Dig, forvissede om, at den som bliver i Kj. bliver i Dig og Du i ham.

maatte seire over Verdens Lyst, over Sindets Uro, over Øieblikkets Nød, over det Tilkommendes Angst over det Forbigangnes Forfærdelser,
denne fuldvisse Overbeviisning

151 *U. D.* *Spredte Udkast til „Bekræftelsen i det indvortes Menneske“ af „Tre opbyggelige Taler“, S. V. III, S. 296—315:*

1 Giv hvad Du vil — giv blot Vidnedsbyrdet med og deri Dig selv — Glæden — blive glad i Dig — Sorgen — sørge i Dig — tag Alt, naar jeg blot maa beholde Vidnedsbyrdet — selv Dødens Bud, at det kommer med Hilsen og Vidnedsbyrd fra Dig.

<at Glæden ikke river os fra Dig i Lystens Glemsel, at Sorgen ikke sætter Skilsmisse mell. Dig og os.>

<Du har alle de gode Gaver, og Din Overflod er større end at msklig Forstand fatter den, du er villig til at give, og din Godhed

[150] Sml. 171. III C 23. [151] [1] Sml. S. V. III, S. 296.

1843

er større, end at msklig Forstand fatter den — og dog vover intet Msk. at begjære det af dig, men derfor begjære vi Dig, og denne Trøst have vi, at du opfylder enhver Bøn, idet Du enten giver hvad vi bede om, ell. hvad der er langt bedre end det vi bede om.›

| at bekræftes i det indv. Msk.|

Indl.| 2

|Apostelen er i Fængsel.|

Gud satte Msk. til Naturens Herre. Han forelægger den Spørgsmaal og affordrer den en Forklaring, et Vidnedsbyrd.|

1) naar Alt vidner med. 3

det umid. Beviis er intet Beviis i det indv: Msk.

naar man opnaaer hvad man har arbeidet for, at man ikke takker sig selv derfor, men Gud; thi ellers er det intet Beviis i det indv: Msk.

2) naar Alt vidner imod.

‹Modgang kan komme fra andre Msker, Gud tillader det — ell. fra Gud — Prøvelse›

‹Tro, Haab, Kjerlighed.

der er et Haab, som er Barndommens Legekamerat; det holder ikke ud i Prøvelsen. Der er et andet Haab som erhverves i Prøvelsen (Forfarenheden giver Haab) det holder ud, det kan ikke beskæmmes; thi det er stærkest, naar Lidelsen er størst.›

3) Guds Bistand.

‹Vidnedsbyrdet er dog Guds Gave, om Msket end næsten kan afnøde Gud det, ligesom hiin Enke.›

Slutning

om Guds Faderkjerlighed.

[2] Apostelen er i Fængsel] sml. S.V. III, S. 297. Gud satte...Vidnedsbyrd] sml. S.V. III, S. 300 f. [3] naar Alt vidner med] sml. S.V. III, S. 303 ff. naar Alt vidner imod] sml. S.V. III, S. 308 ff. Prøvelse] sml. III C 7. Guds Bistand] sml. S.V. III, S. 313 ff. Guds Faderkjerlighed] sml. III C 12.

1843

4 Den bliver jo altid lykkelig, der vendte tilbage til sin første Kjærlighed. Held den, der i Sandhed turde sige, at Gud var hans første, Held den, der, hvor meget han end blev omtumlet i Verden, dog atter vendte tilbage til den.

5 || den Forklaring som Skabningen ved sig selv kan give er meget tvetydig, kan betyde dette og betyde hiint og det Modsatte — gavner ikke et Msk. — man veed ikke om det er Gudens Naade ell. hans Vrede. — deraf Hedningernes Angst, og Oraklets Gaadefuldhed. ||

6 | der var de, som efterhaanden tabte det indv: Msk.—
ell. de som i det lykkelige Øieblik toge feil, som meente, at de havde sig selv at takke derfor, skjøndt de tidligere maatte bekjende, at de ikke formaaede det ved egne Kræfter. |

7 | Enhver Forklaring, der kommer fra Gud er en Bekræftelse i det indvortes Msk. ligesaavel Lykke og Medgang og Glæde — den der bygger sine Lader større og takker Gud derfor, skulde det ikke være en Bekræftelse |

|| Forkynder af
Det der forkynder sig i dette Vidnedsbyrd er det indv. Msk., der her er sat efter sin Mulighed ||

8 || bekymrede Viden ||

9 Naar skulde snarere det indv: Msk. vaagne, end i Modgang, naar Verden unddrager sig — — dog da viser Tilværelsen sig som Lovløshed og denne finder Gjenklang i et Msk. han giver sig hen, saa er det indv. tabt, alt er Forfængelighed.

[4] Sml. S.V. III, S. 315. [5] Sml. S.V. III, S. 302 f. [6] Sml. S.V. III, S. 307. [7] Sml. S.V. III, S. 302 f. [8] Sml. S.V. III, S. 302. [9] Sml. S.V. III, S. 309.

1843

Endelig Udarbejdelse til: Bekræftelsen i det indvortes Menneske *af „Tre opbyggelige Taler", Begyndelsen* [S.V. III, S. 297[2] I Verdens Hovedstad ... 303[38] indvortes Menneske.] 152 *U. D.*

S. 302[35] ligesom ...[36] Angst.] og ethvert saadant Vidnedsbyrd er svigefuldt, og ethvert denne Videns Udsagn er gaadefuldt og føder kun Angst, saaledes som den boede i Hedningernes Sjæl, naar den skjulte Viisdom forsøgte at forklare Alts Forhold til et Msk. *1*

Fortsættelse af 152, spredte Udkast [S.V. III, S. 303ff.]: 153 *U. D.*

Ofte høre vi Msk. sige *1*

> Verden er saa svigefuld — saa tænke de paa Modgang — — kun en enkelt alvorligere er næsten mere bange for Medgang. — Og Job var en gl. Mand, han bad for sine Børn, naar de gik til Gilde.

I Marginen: det ene Msk. vil i denne Henseende ikke troe det andet. Det er godt, at et Msk. kan lære at hjælpe sig selv. i det indv: Msk., hvad han ikke kan lære af Andre. *2*

gladere end over Alt dette er han dog over Gud*) — den der har Verden er som den, der ikke har den — den der bruger den, som den, der ikke misbruger den. *3*

*) *I Marginen:* først han er dog i lovlig Besiddelse deraf. derfor er den Lykkelige ikke rolig, derfor skjælver dog den Mægtige for hvem den hele Verden skjælver. Hvad mangler da den lovlige Besiddelse. *4*

Medgang kan have sin Grund i at han er klogere, stærkere o: s: v: i Noget, der ligger i ham selv. *5*

152[1] Sml. 151,5. 153[1] Sml. S.V. III, S. 303f. Job var en gl. osv.] sml. II A 580, S. 215. [2] Sml. 154,1. — II A 580, S. 215. [3] Sml. S.V. III, S. 305. *)] se 153,4. [4] Sml. S.V. III, S. 305.

1843

154 *U. D.* *Fortsættelse til 152, endelig Udarbejdelse* [S.V. III, S. 303[38] Ofte høre vi ... 304[30] Dands,]

S. 304[20 ff.] Dog denne Tale *osv.*] *hertil i Marginen:*

1 og saaledes kan jo ikke nogen Tale end ikke den herligste hjælpe et andet Msk.; thi Ingen forstaaer dog ganske et andet Msk. uden den Aand som er i ham.

2 S. 304[28] Betragt ... [30] Dands,] Betragt ham den lykkelige, den begunstigede der ikke saaer og ikke sanker i Lade hans Gang er saa let, hans Liv en Dands,
Verden er altid til rede med Forklaring og Vidnedsbyrd.

den der har Verden er som den, der ikke har den, og først den, der, naar han har Verden, er som den der ikke har V., først han har Verden, ell. har Verden ham.

155 *U. D.* *Endelig Udarbejdelse til:* Bekræftelsen i det indvortes Menneske *af „Tre opbyggelige Taler", et Stykke* [S. V. III, S. 304[28] Betragt ... [34] spørge], *overstreget med Blækstreger.*

156 *U. D.* *Fortsættelse af 155, Kladde med endelig Udarbejdelse* [S. V. III, S. 304[34] ham: ... 308[39] Menneske.]

157 *U. D.* *Fortsættelse af 156, foreløbig Udarbejdelse* [S.V. III, S. 309[8] Betragt ...[39 f.] Menneske?]

158 *U. D.* *Spredte Udkast til „Bekræftelsen i det indvortes Menneske" af „Tre opbyggelige Taler" [S. V. III, S. 309—314]:*

154 [1] Sml. 153,2. [2] den der har Verden osv.] sml. 153,3. — S.V. III, S. 305 Lin. 38—40.

1843

1) den Bekymrede. 1

Ønsket.

Fristelse til at hengive sig i den tilsyneladende Lovløshed — en Art Fortvivlelse.

den derimod i hvis Sjæl Bekymringen var før Bekymringen naaede ham, der kommer udvortes fra, hvis Sjæl Glæden aldrig tilfredsstillede saaledes, at den jo beholdt en Bekymring til Vidnedsbyrdet kom, men Bekymringen heller ei overvældede saaledes, at Glædens Mulighed forsvandt saa længe der var et Vidnedsbyrd muligt — han afkastede efterhaanden de verdslige Ønskers jordiske Tyngde

de jordiske Ønsker, der engang var ham Vinger

Haabet.

2) den Forurettede. 2

af Msk.

Troløshed — Misundelse, der vilde standse ham i det Gode.

<— Had og Hævn.>

Kjerlighed til Gud.

om Mskene stod op mod ham som Røvere ell. de forlod ham som Bedragere.

<et Msk. kunde vinde en Andens Kjerlighed og tabe Guds>

<En Kjerlighed der ikke bliver træt af at gjøre godt.>

3) den Prøvede. 3

Ulykken laae ikke i det Udv. — Msk. vare ham velvillige — og dog Nød — Prøvelse. Hans Sjæl isnede.

Fristelse til at rose sig af at være fortabt.

Troen. 4

[1] Sml. S. V. III, S. 309 f. [2] Sml. S. V. III, S. 310—312. [3] Sml. S. V. III, S. 312 f. [4] Sml. S. V. III, S. 313.

1843

5 Naar Du kom til ham og havde vundet den ganske Verden
Men Din jordiske kunde dog kun glæde sig med Dig som paa det Uvisse, at det ikke skulde blive en Snare for Dig; thi kun Gud kan glæde sig ganske med Dig, fordi naar det er med Gud Du glæder Dig derover, da er Fristelsen vegen bort.

6 kun det indv. Msk. forstaaer at Gud er Fader.

7 naar vi tale om de udvortes Gaver og da kalde Gud Fader da er det et billedligt Udtryk og uegentlig, men indv. forstaaet, og det indv. Msk. spørger jo ikke om Gaven men om Giveren, ikke om hvad han giver, men hvo der giver, da er det et egentlig Udtryk.

8 det er et billedligt Udtryk, og det synes næsten som Udtrykket ikke strækker til. Idet Du vil hæve det op til Gud, da svinder det hen.

9 følge med Gaven i en Følelse ell. Stemning,. kan give sig selv væsentlig og gjennemtrænge hele Gaven

159 *Tryk-Manuskript til:* Tre opbyggelige Taler. *Titelblad, Dedi-*
U. D. *kation og Forord* [S.V. III, S. 267—272]. *Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed* [S.V. III, S. 273—286]. *Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed* [S.V. III, S. 287—295]. *Bekræftelsen i det indvortes Menneske* [S.V. III, S. 296—315].

1 S. 267[1] Tre] *rettet fra* To

2 S. 267[3] S. Kierkegaard.] *hertil:* for Sætteren
(med lige staaende Skrift)

3 S. 267[4] Kjøbenhavn . . . [5] Philipsen.] Kiøbenhavn

[5] Sml. S.V. III, S. 314. [6] Sml. S.V. III, S. 313 Lin. 33 f. [7] Sml. S.V. III, S. 313. [8] Sml. S.V. III, S. 313. [9] Sml. S.V. III, S. 313 Lin. 37 f.

1843

S. 269[2] Pedersen] *rettet fra:* Petersen 4

S. 271[1]] *hertil:* For Sætteren det trykkes med den mindste mulige Petit. 5

S. 271[2 ff.] (som derfor blev kalden „Taler" ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; „opbyggelige Taler" ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde fordrer at være Lærer)] *Tilføjelse* 6

S. 271] *under sidste Linie:*
Kjøbenhavn || d. 9 Aug. 1843. *rettet fra:* i Sommeren 1843. 7

S. 273[1]] *hertil:* For Sætteren 8
Overskrifterne trykkes saa stort som muligt.

S. 277[37] „indvortes fra udgaaer et ondt Øie." | *hertil i Marginen:* 9
|| cfr. Mc. 7,22.

S. 278[1 f.] et ondt Øie seer endog *osv.*] *hertil i Marginen:* 10
|| cfr. Mth. 20,15. ||

S. 278[5] de Rene see altid Gud] *hertil i Marginen:* || Mth. 5,8. 11

S. 278[10 f.] Øiet er Legemets Lys *osv.*] *hertil i Marginen:* 12
|| cfr. Mth. 6,23. ||

S. 278[20 f.] den, der siger Rakka *osv.*] *hertil i Marginen:* 13
|| Mth: 5,22. ||

S. 294[37] Mangfoldighed?] Mangfoldighed? Eller er Guds Hjerte ikke større end et Menneskes?|| 14

S. 295[18] Mangfoldighed.] Mangfoldighed. Amen. 15

(1843—44)

160
U. D.

5te Samling af opbyggelige Taler.

No 1. at erhverve sin Siel i Taalmodighed. (populair)
No 2. at lære af hvad man lider.
(stringent og opbyggelig ved sin Stringents)
No 3 at lære af hvad man lider
(populair).
No 4. at lære af hvad man lider
(lyrisk.)
a) No 5. at være ædru i Bønnen og at vorde ædru ved Bønnen.
b) No 5 Taalmod i Forventninger
over Evangeliet paa Søndagen efter Juul
Anna.

161
U. D.

Indhold.

1) Haver en inderlig Kjerlighed til hverandre.
2) al god og al fuldkommen Gave
3) al god og al fuldkommen Gave
4) Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet.
5) Værer ædrue i Bønnen
6) Værer aarvaagne i Bønnen.
7) At frelse sin Sjæl i Taalmodighed.

162
U. D.

At lære af hvad man lider.

Indl.

Det er saa vanskeligt at tale om Lidelser, man vil saa nødig udelukke Nogen, og dog synes det at f. E. de Stille i Folket, de eenfoldige Msker ikke lide ret meget. — Limitationen —

---

[160] at erhverve sin Siel i Taalmodighed] sml. 161.166. II A 339. — S.V. IV, S. 54. at lære af hvad man lider] sml. 162.163. — II A 397. at være ædru osv.] sml. 161.165. Taalmod i Forventninger osv.] sml. 166. II A 578. — S.V. IV, S. 95. [161] Haver en inderlig osv.] sml. 145.148. al god og al osv.] sml. S.V. III, S. 35. IV, S. 24 og S. 38. Herren gav osv.] sml. S.V. IV, S. 9. Værer ædrue osv.] sml. 160.165. Værer aarvaagne osv.] sml. 164.167. — Coloss. 4,2. At frelse sin Sjæl osv.] sml. 160 og se Note dertil. [162] Sml. 160.163.

(*1843—44*)

At lære af hvad man lider. *163*
U. D.

Inderlighedens Bestemmelse, al anden Bestemmelse af Læren er udv:, den dybe Indprægtning, i Sammenligning med hvilken al anden Lærdom er som at skrive i Sandet.

Værer aarvaagne i Bønnen. *164*
U. D.

Hvor vanskeligt det er virkelig at vaagne. Man veed ikke om han endnu er vaagen, virkelig er vaagen, sover indvendig.

dette lod sig allegorisk gjennemføre m: H: t:
den physiske Opvaagnen.

Værer ædru i Bønnen *165*
U. D.

Det at bede (at samle sig selv) er en Opgave for hele Sjælen ingen let Sag.

1) Forholdet før Bønnen.

2) under Bønnen
og efter den

3) ved Opfyldelsen.

gjører ikke mange Ord.
ikke angstfuld afbryde sin Bøn for
at see om det nu skeer.

At slaae sig til **Taalmodighed** (slaae sig tiltaals). *166*
U. D.

[163] Sml. 160.162. skrive i Sandet] sml. II A 675. [164] Sml. 161.167. [165] Sml. 160.161. [166] Sml. 160.

(1843—44)

167 U. D. **Hvor vanskeligt det er at vaagne op.**

(paa 1ste Søndag i Advent Epistel.)

gjennemføres fra den virkelige Søvn.—
man siger tilsidst til et Msk: er Du nu virkelig vaagen.
Her maa Enhver kalde paa sig selv, ikke som i Livet om Morgenen at en Anden kalder paa os.

Disciplene som ikke kunde holde sig vaagne i Getsemane.

168 U. D. Evangeliet om de to Sønner, af hvilke den ene sagde ja og gjorde det ikke, den anden Nei og gjorde det.

Ja og Nei

169 U. D. De tvende Veie og de tvende Brødre.

over det Evangelium en Fader havde to Sønner, den ene sagde strax ja og gjorde det ikke, den Anden sagde strax nei og gjorde det.

170 U. D. Du troer, at Gud er Kjerlighed og styrer Alt til Gode for Dig. Men hvor finder Du Afbilledet heraf, hvor en veiledende Forestilling om denne Kjærlighed, hvis Du ikke selv udvikler Dit Liv saaledes. Dersom Du ikke bevæges ved den Fattiges Bønner, dersom Du kan gaae ham forbi og glemme, er det da ikke ligesom

[167] Sml. 164. [168] Sml. 96,13 og se Note dertil. [169] Sml. 168.

(1842—44)?

om i samme Øieblik Gud glemte Dig, at det maa gaae til i Verden med Dig selv, saaledes som Du selv lader det gaae til hos andre.

Bøn. *171 U. D.*

Fader i Himlene! Du elskede os først, hjælp Du os aldrig at glemme, at Du er Kjerlighed, at denne fuldvisse Overbeviisning maatte seire i vort Hjerte over Verdens Forførelse, over Sindets Uro, over det Tilkommendes Angst, over det Forbigangnes Forfærdelse, over Øieblikkets Nød. O! men da give Du ogsaa at denne Overbeviisning maatte danne vort Sind, saa vort Hjerte bliver trofast og oprigtigt i Kjerlighed til dem, hvem Du bød os at elske som os selv.

der sidder han i sin kongelige Værdighed, al Phoeniciens Pragt forøger Glandsen af hans Herredømme over Guds udvalgte Folk. Mængden omgiver hans Throne, en forvirret Larmen — det er Stolthed over Kongens Pragt, Misundelse, Bebreidelser mod Gud at ham blev givet hvad dem blev negtet — det bliver stille — han vil reise sig — han taler — men intet Ord kommer over hans Læber — han synker afmægtig tilbage Thronens Glands, Kronens Pragt, Purpurets Klædebon er ham for tungt, han reiser sig atter Folket lytter — Alt er Forfængelighed, idel Forfængelighed. *172 U. D.*

Vel veed jeg <at det ikke blot er den Fattige, der hungrer>, at der er en Hunger, som al Verdens Skatte ikke mætter, og dog er denne Hunger efter dem — vel veed jeg, at der er en Tørst, som alle Overflødighedens Strømme ikke lædske, og dog er denne *173 U. D.*

[171] Sml. 150. [172] Sml. S.V. VI, S. 237. Alt... Forfængelighed] Præd. 1, 2 (sml. 11, 8).

(1842—44)?

Tørst efter dem — vel veed jeg, at der er en Angst, en hemmelig lønlig Angst, for at tabe —

=

174 U. D. Der var en fattig Enke, hun gik op til Templet, hun lagde sin Skjærv i Tempelkisten, hun følte, hvor ringe hun var, hvor ringe hendes Gave, hun skjulte sig, hun ønskede ikke at Nogen skulde see hende og dog var der et Vidne og hun blev evig uforglemmelig i Historien.

Der vare de der stode høit i Verden, de ødslede af deres Overflødighed, Verden beundrede dem — men hvorledes skulde det kunne sammenlignes med den Stilhed og Høitid.

175 U. D. Barmhjertige Gud! Vel vide vi, at al god Gave og al fuldkommen Gave, kommer ned fra Dig — men du sendte os ikke tomhændede ud i Verden — lad vor Haand ikke være lukket, vort Hjerte ikke forhærdet — men læg Du selv Velsignelsen til, saa vor Gave maa være en Gave fra Dig herovenfra, god og fuldkommen.

=

176 U. D. Det er i faa men stærke Træk, det ‹hell.› Evangelium skildrer os een af de Modsætninger, vi ofte opleve i Verden. Der var en riig Mand ——— Der var en fattig Mand. Enhver knytter ogsaa strax en Forestilling hertil han var riig (her en Digression om Rigdoms Herlighed om Individets Uafhængighed af jordiske Sorger og derved mulige Stræben for et Høiere —) han var fattig (Digression) —

Endnu et Træk til Modsætningen — han blev begraven den Rige døde og han blev begraven (Dyret døer — dets Legeme

[175] al god Gave osv.] se til 161.

(*1842—44*)?

fortæres og Ingen agter derpaa, derfor vil fattige Folk saa gjerne beerdiges). Til Afskeed samler Verdens Glands sig om ham, han er atter klædt i kostelige Linklæder

et talrigt Ligfølge, de bare ham

— den fattige Mand døde ogsaa han blev ikke begraben maaskee blev han kastet til Side fordi han i sin Død laae i Veien som han i sit Liv havde gjort det, maaskee for at skaffe Plads for det pragtfulde Ligtog — han blev henbaaren af Englene.

Eet tilfælleds — de døde —

Eet tilfælleds — de vaagnede —

C

DEMIS-PRÆDIKEN

HOLDT I TRINITATIS KIRKE
D. 24. FEBR. 1844

Bøn

Fader i Himlene! Vel vide vi, at Du boer i et Lys, og at Dit Væsen er Klarhed; men netop derfor er Du os jo ogsaa dunkel ‹selv i Din Aabenbarelse› og som en Hemmelighed, hvilken vi ikke kunne udsige. ‹See!› da er det vor Trøst, at Du skuer i Løndom og forstaaer langtfra. Saa prøve Du da selv Hjertene, og alteftersom den Hemmelighed er, hvilken Enhvers Hjerte gjemmer og alteftersom Du forstaaer den, give Du ham ogsaa aabenbare, i Forhold til som han bevarer Hemmeligheden og elsker Dig.

Paa mangfoldig og høist forskjellig Maade vidste Apostelen Paulus at forandre sin Tale om den samme Sandhed, at han maatte anbefale denne til Menneskene og dog om muligen vinde Nogle. Han gjorde det ikke for slet Vindings Skyld, thi han havde lært at undvære og at tabe det Jordiske uden at savne det; han gjorde det ikke for Æres og Anseelses Skyld, at Nogen skulde kalde sig efter ham og være Pauli Tilhænger; thi han trøster sig tvertimod med, at han endog kun havde døbt en Eneste og altsaa undgaaet enhver Anledning til sørgelig Misforstaaelse; han gjorde det ikke med Sviig i Hjertet, thi for Gud var han aabenbar. Ydmygt bekjender han for Gud og Mennesker, at han var den ringeste Apostel, et utidigt Foster, ikke værdig at kaldes en Apostel; men naar det gjøres fornødent, naar man ikke vil høre ikke vil agte Ordet af den Mand, der veed at fornedre sig selv, da viser han ogsaa, at han er kraftig i Ord og myndig i Tale, at om han end ydmyger

[1] Prædikenens Text er: 1. Cor. 2,6—9. at Nogen skulde kalde sig osv.] sml. 1. Cor. 1,12ff. bekjender han] 1. Cor. 15,9.

1844

sig under Guds vældige Haand og glad taaler, at en Apostel er som en Skovisk i Verden, har han dog ikke glemt sig selv, at han er en Apostel, der tør træde frem, hævde sin Værdighed, den Lære, han forkynder, mod enhver Forskjellighed der verdsligt hovmoder sig. <2 Cor: X,5.> Naar Jøde-Christnene meente at have et Fortrin, en Førstefødsels-Ret, der gjorde dem Gud velbehageligere og berettigede dem til at lægge den christelige Frihed i Cerimoniers Lænker, da dømmer P. denne Lyst til Trætte og forfængelig Ære, han som selv turde forlade sig paa Kjødet fremfor nogen Anden, født af Benjamins Stamme, Hebræer af Hebræere, en Pharisæer efter Loven, der endog havde gjort, hvad hine ikke havde, havde forfulgt den christne Menighed — men som dog agtede alt Dette for Tant og bitterligen angrede det Sidste. Naar Enkelte i Menigheden vilde forraske sig som havde de allerede grebet det Fuldkomne, da stiller den gamle Strider <i Bevidsthed om hvo han er> sig hen hos dem paa Løbebanen, for at lade dem maale Afstanden fra Den, der dog ikke meente at have grebet det Fuldkomne, men kun at jage derefter. — Naar Menigheden opblæstes i Tryghed, som skulde den i al Magelighed vinde, hvad Apostlene, som priisgivne Mænd, maatte arbeide Dag og Nat for uden at see anden Løn end være som Udskud i Verden og høste Menighedens Utaknemlighed, da raser han et Øieblik, for at minde den om, at han, der haver været henrevet i den tredie Himmel, med Frygt og Bæven arbeider paa sin Saligheds Sag. Kun i Kjerlighed handlede han saaledes, kun at han maatte vinde Menneskene ikke for sig men for Sandheden. Han ophidsede Ingen og i Alt, hvad der mødte ham i hans lange Liv fandt han ingen Anledning til at vække usunde Lidenskaber hos de Troende. Selv da han stod i Lænker ligeoverfor en elendig Fyrste, vil hans Tale ikke vække Forbittrelse, han hidser ikke, han peger ikke paa sine Lænker for at dømme, han har glemt Lænkerne, og Verdens Uret mod ham, glemt alt Dette over Sandheden, hvis Vidne han er, han ønsker

Skovisk i Verden] sml. 1. Cor. 4,13. da stiller den gamle Strider osv.] Phil. 3,12ff. henrevet i den tredie Himmel] 2. Cor. 12,2. med Frygt og Bæven osv.] sml. Phil. 2,12. han ønsker osv.] Ap. G. 26,29.

1844

selv hiin elendige Fyrste, at han var som han, han ønsker det saa forsonet, at han tilføier kun uden disse Lænker.

Saaledes ogsaa i Forhold til de <Hedninge-> Christne. P. havde Styrke nok til at forhindre Læren i at omtumles for enhver Vind, men i Fremstillingen, i Tillempningen veed han at benytte enhver Luftning for at Sandhedens uforandrede Ord dog maatte havne i et eller andet Hjerte. Han er ikke hastet frem for at omstyrte Hedningernes Altere, han har ikke haanet deres Viisdom, ikke meent, at det var paa den Maade man blev uforglemmelig ved sin Nidkjærhed. Han har benyttet Vers af deres Digtere, som vare paa Folkets Læber, at hans Lære ad denne Vei maatte naae til Hjertet; han er standset ved deres Alter for i den gaadefulde Indskrift, der var Hedenskabets høieste Sandhed, at indforklare sin Læres Sandhed. Men naar man vilde misforstaae denne kjerlige Selvfornægtelse, denne bekymrede Langmodighed, der elskede Menneskene og vilde deres Vel, naar en verdslig Viisdom vilde hjælpe ham til at mødes halvveis i Forklaringen, naar det yppige, tankeløse Liv i Stæderne vilde tage Christendommen forfængeligt, tage den som alt Andet, som det tog det Ene mellem det Andet, da var han atter sig selv tro, sin Lære, sin Myndighed, sit Ansvar for sildigste Tider. Han tingede ikke, han indgik ikke Forlig paa løse Ord, han hengav ikke Læren af forvanskes og vanarte i vidtløftig Omgængelse med hedensk Kløgt, han afbrød Overveielsens lange Slægtregistre, der vilde hjælpe ham Sandheden paa nogen anden Maade ind i Verden end den, paa hvilken den var indkommen, paa hvilken han selv havde modtaget den. Han vaklede ikke; han bekjendte, at den Lære, han forkyndte, var Jøder en Forargelse og Hedninger en Daarskab. Om den halve Verden havde reist Spotten mod ham, den anden lille Halvdeel taget Forargelse, han havde Intet forandret, ikke en Tøddel, om han saa skulde have taget Læren med sig i Graven og ikke vundet en Eneste. Han hidser Ingen, han søger intet Beviis for Lærens Sandhed i at den er Jøder en Forargelse og Grækere en Daarskab; men han veed, at Læren er

benyttet Vers osv.] Ap. G. 17,28. standset ved deres Alter osv.] Ap. G. 17,23. han bekjendte osv.] 1. Cor. 1,23.

1844

Sandhed. Dette er ham Hovedsagen; han veed, at det Andet maa komme over denne Prædikens Daarlighed, da Jøderne æske Tegn, og Grækerne søge Viisdom. (1 Cor: 1,22.). Han attraaer ikke selvplagerisk denne skadefro Sikkerhed for Lærens Sandhed, at den bestandig forarger Nogen, eller vækker Nogens Spot, som var dette hans Ærinde i Verden og som havde han først da fuldkommet det. O! ogsaa Løgn og Daarskab kan vække Forargelse og Spot. Han veed Læren er Sandhed, og om al Verden vil antage den, det overbeviser ham ikke mere, om det end er hans Hjertes og hans Bønners Begjering; om det Modsatte skeer, det afkræfter ikke hans Overbeviisning, afmatter ikke hans Begeistring, udslukker ikke hans Aand.

Især i den Menighed, der var stiftet i Corinth, maatte P. stride saaledes. I denne blomstrende Handelsstad, der ved sin Skibsfart og sin Beliggenhed vedligeholdt en levende Forbindelse mellem Østen og Vesten, strømmede en talrig Masse Mennesker sammen fra alle Kanter, forskjellige i Sprog, i Dannelse, frembragte de blandede med Indvaanerne ved Berøringer og Modsætninger nye og nye Forskjelligheder. Ogsaa i Menigheden søgte denne Forskjellighed at gjøre sig gjeldende i Secter og Partier, og fornemlig søgte en hedensk Viisdom at trænge sig frem som Sandhedens Læremester. I sin første Skrivelse til denne Menighed, hvoraf vor oplæste Text er tagen kæmper P. kraftigen herimod, og søger ingen mindelig Overeenskomst med den Viisdom, med hvilken han intet Fælledsskab havde eller vilde have. Vi have hørt hans Ord oplæse. Nidkjær paa hvad ham var overantvordet vil han ikke, at Sandhedens Lære skal dyrke fremmede Guder eller betle om prægtige Ords Bistand, han bekjender, at om han end talte Viisdom blandt de Fuldkomne, da talte han dog ikke denne Verdens Viisdom, ikke denne Verdens Øversters, hvilke skulle beskæmmes, men forkyndte den hemmelighedsfulde Viisdom, der var skjult fra Verdens Begyndelse, skjult for Verdens Øversters Øine, da de korsfæstede Herlighedens Herre.

Dersom P. havde levet i vore Dage! Ja! hans Omsorg for Menneskene vilde vel have ladet ham udfinde mangt et Middel, der er skjult for os, men mon han, naar fornødent gjordes, havde forandret

1844

det bestemte, ubestikkelige Ord, der bryder Freden; mon Den der var bleven samtidig med ham og kjendte det Tidligere ikke blot skulde have tabt Læren men ogsaa P.? Visseligen ikke. Men hvad følger nu heraf for Den, der skal tale i Menigheden? Skal han maaskee føre Dig, m: T:, ud af det hellige Huus, ud paa Gader og Stræder ‹eller dog blive i Forgaarden, for at› tinge og kjøbslaae med den verdslige Viisdom; ikke for Din Skyld, thi hvad skulde dette gavne Dig, dersom den dog ikke var sand; ikke for Sandhedens Skyld, thi den begjerer blot at forkyndes puurt og reent; men for Forfængelighedens Skyld, at den Talende maa vise sig herlig i Verdens Øine. Paa den anden Side skal han her paa det helligede Sted, hvor Du jo veed, at denne Viisdom er en Hemmelighed, der var en Hemmelighed, der blev forkyndt som en Hemmelighed, og altsaa vedbliver at være aabenbar i Hemmeligheden, skal han her søge at snakke Apostelens stærke Ord efter[†], og saaledes daarligen støie og larme, beskæmme Apostelen og sig selv. Priset være den Mand, der veed at stride for Sandheden, den Mand som ikke vadsker sine Hænder og lader Sandheden korsfæste, priset den Mand, der i den virkelige Fare i 40 Aar holdt ved Dag og Nat, i Hunger og Nøgenhed, uden vist Sted paa Jorden, forsagende Alt, overskjeldt, forfulgt, bespottet, forbandet; men den Mand var jo en Daare, der vilde stride paa samme Maade medens hans Fare var en ganske anden ei den ikke at efterkomme sit Apostelkald, men den ei at frelse sig selv. Lad Apostelen beholde det stridende stærke Ord, der trænger igjennem til at befæste Adskillelsen; men hvis vi ville eftersige ham det, var det da ikke, som naar et Barn iører sig den Vældiges Rustning for at lege Krigsmand, skulde Modstanderen ikke snart opdage, at det var et Barn, der skjulte sig deri; skulde saaledes Modstanderen ikke snart opdage, at det var en svag Sjel og en afmægtig Tanke[*], der husede i det vældige Ord! Skulde det ikke være til Skade, som

[†] *I Marginen:* tale Apostelen hans stærke Ord efter Munden
[*] *I Marginen:* en spæd Stemme

i Hunger osv.] sml. 2. Cor. 11, 27.

1844

det visselig var til Gavn at P. begyndte, hvad han herligen skulde fuldkomme, begyndte en Strid, i hvilken ingen Forfærdelse skulde forvisse ham om, at han dog ikke tilstrækkeligen havde beraadført sig med Kjød og Blod, ikke ret var bleven færdig med sig selv, da han allerede vilde være færdig med Alt, for at begynde Kampen med den ganske Verden.

Lader os derfor hellere anvende Ordet mod os selv, og Enhver især tale med sig selv om, hvad han hører, ikke hvilket Forhold til Verden Læren indtager, men hvilket hans Forhold er til hiin hemmelighedsfulde Viisdom. Thi dette var jo dog det Sørgeligste af Alt, om hvad der var Jøder en Forargelse, Græker en Daarskab, Paulus en ‹Guds-› Kraft til Salighed, om det var bleven ham en tom Lyd paa hans Læber, en larmende Tale i hans Mund om, at den er Jøder en Forargelse og Græker en Daarskab! Var det ikke ligesaa sørgeligt som hvis han vidste om hiin Gudfrygtighedens Hemmelighed, hvad P. et andetsteds siger: at Gud var aabenbaret i Kjødet, retfærdiggjort i Aand, seet af Engle, prædiket blandt Hedninger, troet i Verden — vidste, at den var troet i Verden, men ikke vidste, om han selv havde troet den. —

Saa skal Talen da blive hos Dig m: T:, og handle om:

Dit Forhold til den hemmelighedsfulde Viisdom.

Denne hemmelighedsfulde Viisdom forkynder, hvad intet Øie har seet. Saae Du det da m: T:, eller var Dit Forhold ikke Dens, der saae det, om han end forargedes; ikke Dens, der saae det, om han end spottede, men Dens, der slet ikke saae det, eller saae det som alt Andet i Verden, hvad der hverken frister Forargelsen eller Spotten? Da var Du jo, skjøndt seende, dog som Den, der ikke seer. Skulde dette være det rette Forhold, at det Vidunderlige var blevet saa naturligt, at der intet Øieblik var, da Forargelsen listede sig om Din Sjel, da Spotten hemmeligen lagde Raad op mod Dig, for at forstyrre Beskuelsen. Selv en Apostel var ikke langtfra at forarges, men desto nidkjærere Apostel blev han, fordi Forargelsen

et andetsteds siger] 1. Tim. 3,16.

1844

maatte tjene ham til Gode, da han elskede Gud. | Lader os ikke gjøre det Vidunderlige altfor naturligt; maaskee er da det, hvorom vi tale, ikke mere det Vidunderlige, og det vi sige, ikke det vi mene at sige. | Der nævnes tvende Afveie: Forargelsen og Spotten, fordi det Vidunderlige, naar det ikke bliver Frelsende, enten frister et Menneske til i trodsig Feighed at tabe sig selv og forarges, eller til i feig Trods at hævde sig selv ved Spotten. Thi dersom han æsker Tegnet, men det Vidunderlige ikke i menneskelig Dristighed er Tegnet, men i guddommelig Nedladelse, da forarges han, som Petrus gjorde det; og hvis han søger Viisdom, da spotter han, som jo Sara loe, da Forjættelsen forkyndtes.

Saae Du det da m: T:; eller siger Du blot: salige de Øine som saae det, og selv dette hvorledes siger Du det? Den Herlighed, om hvilken vi tale, var jo ikke lystelig for det jordiske Øie, da den var Jøder en Forargelse og Græker en Daarskab. Det Øie, der saae den var altsaa ikke det jordiske Øie, men Troens Øie, der skuede tillidsfuldt gjennem Forfærdelsen for at see, hvad det jordiske Øie ikke opdagede, hvis den Seende var uvidende om, hvad der var at see, som Disciplene jo ikke saae det, da de gik til Emaus, og Maria Magdalene ikke saae det, da hun stod ved Graven; for at see, hvad der ængstede det jordiske Øie, naar den Seende vidste, hvad han skulde see. Nu er det vel saaledes, at Troens Øie altid er saligt, naar det seer Troens Gjenstand, men naar Du priser det saligt, da taler Du jo ikke om at see, hvad der vel kan være herligt at have seet, hvad Lykken, hvad Omstændighederne forunde det ene Menneske og negte det andet Leilighed til. Naar Du priser det Menneske lykkeligt, der saae, hvad det jordiske Øie lyster at see, og Du gjør det uden Misundelse, men velvilligt glæder Dig med den Lykkelige, da prise vi Dig, at Du ikke blev utaalmodig i at begjere, ikke misundelig ved at savne, og saaledes indeholder Din Glæde over den Lykkelige Din egen Berømmelse. Hvis Du derimod priser Troens Øie saligt, at det saae Troens Gjenstand, saa maa Du enten listelig misforstaae Dig selv og Din Tale, som var der Tale om noget Udvortes, eller Du maa i samme Øieblik føle en hemmelig Bebreidelse, at Du taler, som var det Dig negtet, i

1844

den beleilige Time at see, hvad den Troende i hiin fjerne Tid saae; en hemmelig Bebreidelse, at Du misbruger et Ord, der nærmest om de forbigangne Tider før Tidens Fylde kom, hvilke begjerede at see, hvad den Troende saae, men hvad den Troende ikke skal aflade at see, hvis han selv vil. Du maa, naar Du er oprigtig, føle en Misfornøielse med Dig selv, at Du bruger hiint Ord som et Skjul for Vantroen, som vilde Du til nogen anden Tid i Verden have seet, hvad kun Troen seer, som vilde Du, hvis Lunkenhed kun er stærk i misforstaaet Lovprisning, have undgaaet Forargelsen og Spotten, dersom hiin Herlighed, om hvilken vi tale, havde paanødet sig Dig, saa Du maatte see.

Saae Du det da m: T: og hvorved? Var det ved Hjælp af hiin skjønne Kraft i Sjelen, der trøster og glæder det Barnlige i os, hiin skjønne Kraft, der fremkalder Længselens forønskede Skikkelse. Erindringens elskede Billede, det mere end Forbigangnes skuffende Nærværelse men ogsaa ængster med Frygtens og Ahnelsens Skrækkebilleder? Meget formaaer visseligen denne Kraft, men hvad den frembringer, er dog Dit eget Værk, om det end som frembragt, atter virker ved den Kraft, Du gav det. Og hvad denne Kraft frembringer, maa jo dog paa en eller anden Maade det jordiske Øie have seet, men Troens Gjenstand kan ikke sees af det jordiske Øie, altsaa heller ei vise sig i Indbildningens Billeder. Var det ogsaa at ønske, at Troens Gjenstand var en saadan Skikkelse, der, hvad Du jo selv har erfaret, udebliver, naar Du meest behøver den; thi naar Trygheden og Stilheden og Lydløsheden, i hvilken Billedet bliver til, forsvinder, naar Kampen og Striden begynder, da viser der sig Intet, uden hvad Angest og Forfærdelse fremmaner. Og selv om en saadan Skikkelse viste sig, den kan dog ikke berolige Striden, thi alt hvad Indbildningen danner er en Eenhed uden Sammensætning. Dersom Du saaledes vilde forestille Dig en Konge, men han var ikke klædt i Purpur, thi skal Indbildningen kunne hjælpe Dig, om Du end aldrig saae en Konge, men klædt som en ringe Mand; dersom Du vilde forestille Dig ham, ikke i Palladset, thi skal Indbildningen hjælpe Dig, om Du end aldrig saae dets Herlig-

nærmest] man kunde supplere: gjelder thi skal] Tanken er: thi da skal

1844

hed, men hos den Ringe og Foragtede i Folket, og der var ingen Hytte saa ringe, at han jo kunde gaae ligesom opreist derind, og der boede i Hytten ingen saa Elendig, at han jo ogsaa for ham viste, at han var Kongen, vilde Du da kunne forestille Dig dette? Eller vilde ikke Indbildningen her fortvivle? Om Du end havde læst nøiagtigen, hvad der er fortalt og opbevaret skriftligt, vilde Du dog ikke forgjeves søge at forestille Dig den Herlighed, der var Jøder en Forargelse, thi selv om Kongen havde villet besøge den Ringe, hvilket ikke kunde forstyrre, saa havde han dog forvandlet den Ringes Hytte til et Pallads; den Herlighed, der var Græker en Daarskab, thi hvis hiin ædle Konge kun derved var bleven ukjendelig, at han bar den ringe Klædning, og den menneskelige Skikkelse ikke allerede som saadan havde været et Skjul, selv om han var iført Purpur, eller hvis den ringe Klædning havde været et Udmærkelsestegn, der paa en anden Maade udmærkede ham mere end al jordisk Pragt, ja da havde vel en Græker ikke villet spotte.

Men dersom Du nu saae denne Herlighed, om hvilken vi tale, saa fatter jeg jo, hvorledes Du saae den, at Du saae den troende. Troen selv er ligesom Troens Gjenstand, Jøder en Forargelse, fordi de begjere den beviist ved Tegnet, medens det Vidunderlige selv vil være Troens Gjenstand; Græker en Daarskab, fordi de søge Viisdom, medens Troen selv er en Hemmelighed og kun en aabenbar Daarskab.

Denne hemmelighedsfulde Viisdom forkynder, hvad intet Øre har hørt. Har Du da hørt det m: T: og hvorledes? Var Forkyndelsen maaskee ikke hemmelighedsfuld, fordi det Ord, om hvilket vi tale, engang hvidsket paa de afsides Steder, nu forkyndtes fra Tagene? Ligger det Hemmelighedsfulde deri? Naar et Menneske betroer et andet et hemmelighedsfuldt Ord, og dette da, ved den Andens Uforsigtighed eller ved hans Ondskab kommer ud i Verden, da er det jo aabenbart, og det var en Daarlighed, om hine tvende Mennesker vilde mene, at de endnu havde en

1844

Hemmelighed. Men den hemmelighedsfulde Viisdom er jo kun for Den, der har Øren at høre med, thi kun han hører.

Hørte Du det da, m: T:; eller var Du ikke som Den, der forargedes, men dog hørte det, ikke som Den, der spottede, men dog hørte det; men derimod Den, der hørende ikke hørte, hørte et Veier, der foer hen, hvilket ligesaa lidet fristede Forargelsen som Spotten. Saa hørte jo dog Den bedre efter, der forargedes; og Den, som spottede, glemte ikke saa hurtigen. Thi den Første blev jo i et Forhold til det Hørte, i en uvillig Hengivelse, som han ikke kunde løsrive sig fra; og den Sidste maatte jo bestandigen ved Spotten værge sig mod Det, han kun saaledes formaaede at holde borte. Saa hvis Du Intet fornam til Forargelsen, om det saa først var i det Øieblik, da Du, frelst i ubetinget Hengivelse, opdagede, hvor nært den havde ligget; Intet fornam til Spotten, om det saa først var i det Øieblik, da Du i salig Fortabelse samtykkede i Hemmeligheden — da var det jo tvivlsomt ikke blot om Du var i det rette Forhold til hiint Ord, men om Du var i noget Forhold til det.

Hørte Du det da m: T:, eller er det Dig blot som om Du hørte det, lytter Du derefter og siger: salige de Øren, der hørte det? Ja lykkeligt det Øre, som hørte, hvad det jordiske Øre ønsker; men om alt Dette tale vi jo ikke. Det Du begjerer at høre, det har Du jo hørt, det er hørt atter og atter, det høres i ethvert Øieblik paa mange Steder, og Du skal ikke sige, hvo stiger op i Himlen at hente os det ned. Men saa var det da ikke Hørelsen selv Du prisede, men maaskee Den, Du priste salig, der havde Øre at høre med, og de hørte; thi for at høre fordres der jo altid et Øre, men Den, som haver Øre at høre med, han haver et indre Øre. Ja lykkelig Den, hvis Øre oplodes til at fatte Tonens inderste Samklang, og hvis Du priser Den lykkelig, hvem det blev givet, da ville vi atter prise Dig, at Du ikke smaaligen ønskede, at alle skulde savne, hvad Du savnede. Men derom er det jo ikke vi tale. Ordet var ikke et prægtigt Ord, saaledes som det kildrer det jordiske Øre, hvorledes kunde det da blive Jøder en Forargelse og Græker en Daarskab? Det var ikke en opflammet Tale glødende i Ild; thi det Skjønne fattede jo dog Grækeren fremfor Nogen, og

1844

Begeistringens Fyrighed opildnede jo Jøden. Saa var det da ikke det jordiske Øre, der hørte, men Troens Øre, der gjennem Forargelsens og Spottens Anfægtelser hørte efter til at høre Troens Ord. Ja saligt det Øre, som hørte det. Men hvorledes kan Du dog prise det saligt, fordi det hørte, hvad ingen Tid og intet Rum forhindrer Nogen at høre, der haver fornummet Forkyndelsen.

Hørte Du det da m: T:, og hvorledes fastholdt Du det; thi Den, som blot hører Lyden, han hører kun sandseligt, og selv hvis det var en menneskelig Tale, han vilde høre, da hørte han den egentlig ikke, dersom han ikke hørte Andet, og selv om han hørte anderledes, men Intet hørte, saasnart den Anden aflod at tale, da hørte han dog egentligen ikke. Fastholdt Du da Ordet ved hiin redelige Kraft i Sjelen, der Intet lægger til og Intet tager fra, men nøiagtigen og usvigeligt gjengiver Dig, hvad Du har betroet den. Kunde Du ønske at betroe Ordet til denne Kraft. Ja vel er den redelig, men naar Striden begynder og Din Sjel bliver urolig, da fornam Du vel, at Du tyede til Hukommelsen, fordi den selv leed med under Forvirringen. Og Hukommelsen tilhører Dig jo ikke ganske, den er i fremmed Tjeneste, afhængig af hvad der ikke staaer i Din Magt; thi Tiden sløver den, og fralister den lidt efter lidt det Betroede, indtil hiin sidste Time kommer, i hvilken Du meest behøvede Ordet, om hvilket vi tale. Formaaede ogsaa Hukommelsen at bevare, hvad Du ønskede bevaret af den? Vel er nemlig Ordet et forbigangent, sagt for mange Aarhundreder siden, og dette mægter jo hiin Evne at fastholde det Forbigangne, som det var, bringe det frem igjen tydeligt og nærværende som en Erindring, uden at udelade Noget, men ogsaa uden at glemme, at det er noget Forbigangent. Er dette glemt, da er jo det Betroede forandret, som hvis Een tydeligen huskede en Begivenhed, men glemte, at det var mange Aar siden den skete. Men hiint Ord, om hvilket vi tale, er jo ligesaa meget et nærværende som et forbigangent; thi ellers var det ikke usandt, at prise de Øren salige, der engang for mange Aarhundreder siden hørte det, fremfor det troende Øre, som hørte det igaar.

at Du tyede til Hukommelsen] der kan suppleres: forgjeves

1844

Men dersom Du ikke hørte Ordet saaledes som det ikke lader sig høre, saa vide vi jo, hvorledes Du hørte det, at Du hørte det med Troens Øre. Thi Troen er ligesom Ordet Jøder en Forargelse, da de æske Tegn, der bebudede det Tilkommende, men det Tilkommende er netop det Nærværende; og Græker en Daarskab, da de søge Viisdom, men det Nærværende netop er det Forbigangne, der dog er nærværende uden at være en Gjentagelse.

Denne hemmelighedsfulde Viisdom forkynder, hvad der ikke opkom i noget Menneskes Hjerte. Var det da i Dit Hjerte m: T: som det, der ikke var opkommet derinde, eller var det der saaledes, at det ikke fristede til Forargelse og ikke til Spot og aldrig havde gjort det.

Hvo fattede dog det menneskelige Hjerte! Selv Den, der fornam det tydeligst i sit eget Bryst, selv Den, der forstod opmærksomst at belure og iagttage enhver dets Rørelse og enhver Tilskyndelse derinde, selv han vilde vel ende som han begyndte: intet er saa ubegribeligt som det menneskelige Hjerte. Og hvis Nogen vilde spørge ham, hvad det da var, der kunde opkomme i et Menneskes Hjerte, da vilde han vel studse over Spørgsmaalet, og intet andet Svar vide end at bede om Betænkningstid, indtil Tiden var forbi og han dog ikke havde svaret. Men formaaer intet Msk. at fremsætte, ja er det vel aldrig faldet noget Msk. ind at ville fremsætte Alt, hvad der kan opkomme i et Msks Hjerte, hvo veed da, om hiin Viisdom ikke skulde være opkommen i noget Msks Hjerte, om der ikke skulde være eller have været en eensom Mand i en Afkrog af Verden, om der ikke skulde være ell. have været en Mand i Stadens Larm, i hvis Hjerte den opkom. M: T: vi tale jo ikke saaledes for at overbevise al Verden, vi tale jo kun om Dit Forhold til den hemmelighedsfulde Viisdom, og dersom en Anden vilde mene, at man burde vente med Afgjørelsen af dette Spørgsmaal, indtil man fik udgransket og afhørt enhver Tanke, der var opkommet i noget Msks Hjerte, da er dette jo ikke Dit Forhold.

Var da hiin hemmelighedsfulde Viisdom i Dit Hjerte, eller siger Du blot: saligt det Hjerte som bevarede den. Dette gjør Du jo ikke, da Du jo selv veed at Midlet, hvorved den bevares er det samme

1844

som det, hvorved den annammes, og Midlet det samme for ethvert Menneske, og anvendeligt for ethvert Msk., der vil det.

Var da hiin hemmelighedsfulde Viisdom i Dit Hjerte, var den i Dit Hjerte, uden at være opkommen der, men dog saaledes, at Du Intet havde fornummet af det menneskelige Hjertes lidende Modstand i Forargelsen, eller handlende Modstand i Spotten, da var det jo tvivlsomt, om det virkelig var den Viisdom, om hvilken vi tale. Var det maaskee en Høimodighed af Dig, at Du ligesom for at hædre den, sagde: sandeligen noget Saadant er aldrig opkommet i mit Hjerte, men Dette kun var et dristigt et begeistret Udtryk om hvad Du skyldte en Anden; medens der dog Intet var til Hinder for, at det ogsaa kunde være opkommet i Dit Hjerte, om det end var vist, at det ikke var Tilfældet, om det end var priseligt, at Du ikke utaknemligen vilde tillyve Dig Noget. Selv om en saadan Viisdom ikke var opkommen i Dit Hjerte, den var jo dog saaledes kommen derind, at det var umuligen den kunde møde eller kunde have mødt Forargelsens eller Spottens Misforstand. Men denne Umulighed beviser jo netop, at en saadan Viisdom ikke er den, om hvilken vi tale. Thi Forargelsens og Spottens Mulighed beviser vel ikke Viisdommen, men Umuligheden, at den dog i dybere Forstand er opkommet i Dit Hjerte, om den end tilfældigen er indkommen deri ved en Anden. Saa var det da maaskee høimodigen, om et Menneske vilde sige det om en anden Viisdom, men i Forhold til den, om hvilken vi tale, hvor blev her Høimodets Overflod, eller hvor blev Bemyndigelsen til at tale store Ord. Thi hvis Du frelst hviler i hiin Viisdom, da havde jo Forargelsen og Spottens Mulighed netop udtømt den menneskelige Høimodighed saaledes, at den Intet, slet Intet havde at beraabe sig paa, men kun ydmygt at modtage, hvad der blev en Guds-Kraft til Salighed.

Var da hiin hemmelighedsfulde Viisdom i Dit Hjerte m:T:, som den der ikke var opkommen i Dit Hjerte, men blev den Dig maaskee efterhaanden saa naturlig, at det var, som var den opkommet i Dit Hjerte? O! dersom et Msk. gjemte et Ord i sin Sjel, der engang havde frelst ham i Livets Nød! Maaskee var Ordet simpelt og eenfoldigt, maaskee blev det ham tydeligt ved at grunde derover,

1844

maaskee kunde han klart, indlysende med al Sprogets Magt forklare det for Alle, men Eet kunde han ikke, han kunde ikke forklare, hvorledes det opkom i ham, netop i Nødens Stund; han kunde udvikle al dets senere Virkning for hans Liv, men han kunde ikke forklare, hvorledes, netop da Nøden var størst, Hjælpen havde været ham nærmest i dette Ord; mon han, om han end blev gammel og bedaget, mon han nogensinde vilde komme eller vilde ønske at være kommen dertil, at Ordet havde tabt hiin hemmelighedsfulde Magt for ham? Eller dersom et Msk. havde en hemmelig Ven, og det var saare skjønt at høre ham aflægge Vidnedsbyrdet om, hvorledes denne Ven havde hjulpet i et langt Liv mange Gange og paa mange Maader, men dette kunde han ikke forklare, hvorledes hiin Ven havde fundet ham, da han selv forgjeves søgte i den vide Verden, mon han da nogensinde vilde komme, eller ønske at være kommen dertil, at hans hemmelighedsfulde Forhold havde tabt sin Vidunderlighed? Eller dersom der var et barmhjertigt Msk., hvem Du engang havde skyldt Alt, og Ingen kunde uden dyb Bevægelse høre Dig fortælle om, hvorledes Eftergivelsen ikke blot havde været Din Frelse, men Din Velfærds Ophav og Udspring, men Du kunde ikke forklare, hvorledes, og hver Gang Du tænkte derpaa, paa Din Gjeld, da sagde Du endnu bestandig som den første Gang, det er en Umulighed, om det end er vist, mon Du da nogensinde vilde komme dertil, eller ønske at være kommen dertil, at hiin vidunderlige Afgjørelse, var bleven Dig mindre vidunderlig, mon Du vilde forstaae, eller ønske at kunne forstaae Den, der vilde hjælpe Dig til Forklaringen, at Du aldrig havde været saa meget skyldigt, at Din Gjeld var en Tilsyneladelse, da dens Begreb var hævet derved, at alle Msker saaledes vare skyldige, at Din Taksigelse var en Skuffelse? Og saaledes med hiin hemmelighedsfulde Viisdom, selv om den forklarede et Msk. Alt, oplod hans Øie til at skue, aabnede hans Mund til at udtale, udvidede hans Hjerte til at fatte det Dybe, mon den dog nogensinde vilde blive et Mske anderledens aabenbar end i Hemmeligheden. Derimod vilde han vel forvanske og fordærve sig Alt, ved at ville glemme, ved løgnagtigen at ville besvige Oprindelsens Vidunderlighed. Og hver Gang han vilde arbeide sig

1844

tilbage til hiin Oprindelse i hans Sjel, da vilde han atter see Forargelsen og Spotten staaende ved den trange Indgang, hvilken er Troens.

Men var da hiin hemmelighedsfulde Viisdom i Dit Hjerte som den, der ikke var opkommen derinde, saa fatte vi jo hvorledes den var der, at den var ved Troen i Dit Hjerte. Thi Troen er ligesom den Jøder en Forargelse, fordi den ikke vil sætte Splid i Dit Væsen, men forlige Dig med Dig selv; og Græker en Daarskab, fordi den vil forlige Dig med Dig selv, men ikke ved Dig selv.

* * *

M: T: denne Tale har ikke vandret vide om i Verden for at søge Strid, den har Ingen villet beseire, ja end ikke villet værne om Nogen, som var der Kamp udenfra, den er bleven hos Dig, har ikke meent at ville forklare Dig Noget, men hemmelighedsfuldt har den villet tale med Dig, om Dit Forhold til hiin hemmelighedsfulde Viisdom. O! at Intet maatte forstyrre Dig dette, ikke Liv, ikke Død, ikke det Nærværende ikke det Tilkommende, ikke nogen anden Skabning — ikke denne Tale, der om den end Intet haver gavnet, dog har bestræbt sig for, hvad der jo er det Første og det Sidste, at lade Dig have, som Skriften siger, Troen hos Dig selv for Gud (Rom: 14,22.)

PHILOSOPHICA

1842—43

Kiøbenhavn.

Stoikernes fire Kategorier: τα υποκειμενα, τα ποια, τα πως εχοντα, τα προς τι εχοντα. (Tennemann).

Quantitet.

Eenhed — Fleerhed — Alhed.

Qualitet.

Realitet; Negation; Limitation.

Relation

Inhærents og Substants; Causalitet og Dependents; Vexelvirkning.

Modalitet

Mulighed, Umulighed — Tilvær, Ikke-Tilvær; Nødvendighed, Tilfældighed.

Domme.

efter Qualiteten: bekræftende, benægtende, uendelige.
efter Quantiteten: singulaire, particulaire, generelle.
efter Relationen: kategoriske, hypothetiske, disjunktive.
efter Modaliteten: assertoriske, problematiske, apodiktiske.

Slutninger

efterQualiteten: Særskilthedens, Enkelthedens, Almindelighedens.
Quantiteten: Alhedsslutning, Analogie, Induction.
Relationen: kategoriske, hypothetiske, disjunktive.

---

[1] Tennemann] det anførte findes ikke omtalt i Tennemann, Geschichte der Philosophie.

(1842—43)
3
U. D.

Tennemann.

[S. 53] 1. Den joniske Skole.

Thales; Anaximander; Anaxamines Alle fra Milet.

[S. 65] Anaximander antog, at til Grund for Alt laae det Uendelige. *[S. 68]* „Det Uendelige er finere end Vand, grovere end Luft; finere end Luft grovere end Ild." — *[S. 71 f.]* Han meente, at i Begyndelsen bleve Mskene fødte af Dyr; thi Dyret finder strax sin Føde, Msket maa opammes.

[S. 73] — Anaximenes antog det Uendelige for Urstof, men antog tillige, at dette var Luft. —

[S. 75] 2. Den pythagoræiske Skole.

[S. 76] (Ocellus Lucanus, Timæus Locrus).

[S. 82 f.] I Archytas Skrift περι του παντος φυσιος skal de berømte 10 aristoteliske Categorier allerede findes. Dog er dette Skrift vel uægte. *[S. 84]* I dette Fragment læres, at Kategorierne anvendes paa Erfaringsgjenstande ikke paa Noumena.

[S. 87 ff.] født paa Samos — reiste — *[S. 92 ff.]* gik til Croton, hvor han oprettede det bekjendte Institut.

[S. 99] Alcmæon; Philolaus; Timæus; ‹Archytas› Eudoxus.

[S. 102] „Tallene er Tingenes Princip."

[S. 104] Tingene selv ere Tal, og det tomme Rum er Skyld i, at de ikke danne et Continuum, et sammenhængende Qvantum.

[S. 105] Tallets Element er det Lige og det Ulige. Eet er intet Tal; thi ethvert Tal er en Fleerhed af Eenheder.

de lige Tal er ufuldkomne og ufuldstændige; de ulige ere fuldkomne og fuldstændige.

[S. 106] det ulige Tal har Begyndelse, Midte og Ende, da det ikke kan deles i lige Dele; det lige Tal har ingen Midte.

[S. 108] det Grændseløse og det Begrændsede (το πεπερασμενον — το απειρον) ere Tingenes Principier.

[S. 115] det Endelige (περας) det Uendelige (απειρον)
det Ene (εν) det Mange (πληθος)
det Ulige (περιττον) det Lige (αρτιον)

[8] Tennemann] Geschichte der Philosophie. 1. Bd. (se til A 20). Tallets Element osv.] sml. A: 38. 56. 57.

det Høire (δεξιον)	det Venstre (αριστερον)
det Mandlige (αρρεν)	det Qvindelige (θηλυ)
det Hvilende (ηρεμουν)	det Bevægede (κινουμενον)
det Lige (ευθυ)	det Krumme (καμπυλον)
Lys (φως)	Mørke (σκοτος)
det Gode (αγαθον)	det Onde (κακον.)
Fiirkant (τετραγωνον)	den uligesidede Fiirkant (έτερομηκες)

[S. 121] Eenheden er Tingenes Princip, og ved at participere deri bliver enhver Ting kaldet een. Denne Eenhed som identisk med sig er en Monade, men Eenheden forbunden med sig som noget Forskjelligt giver den ubestemte Tohed (αοριστος δυας).

[S. 121 f.] Tingene inddeles i absolute (Mske, Hest o: s: v:) modsatte (Godt — Ondt) relative (Høire, Venstre) denne Inddeling fører tilbage paa hine to Principer.

[S. 126] „ἡ δικαιοσυνη αριθμος ισακις ισος." Dyden er et Tal, der taget ligemange Gange bliver lige.

[S. 118] Pythagoras vil ikke have sagt, at Alt opstaaer af Tal, (εξ αριθμου) men κατα αριθμον παντα γινεσθαι.

[S. 146] Philolaus lærte: Alt, hvad der er til, maa enten være Ubegrændset ell. Begrændset eller begge Dele. Det Ubegrændsede og det Begrændsede kan ikke være alene til altsaa er Verden og Alt hvad der er i den baade begrændset og ubegrændset.

[S. 150 ff.] 3. Eleaterne.

Xenophanes; Parmenides; Zeno fra Elea; Melissus.

[S. 154 f.] de ældre Philosopher havde antaget, at af Intet bliver Intet; Eleaterne opdagede Vanskeligheden af at tænke en Vordelse. „I Verden er kun Væren ikke Vorden."

[S. 166] Parmenides. *[S. 169]* Hvad er det er, hvad ikke er, det er ikke.

At tænke Intet er det Samme som slet ikke at tænke.

Væren er identisk; thi er der flere Ting maa de være forskjellige enten ved det at være eller det Ikke at være, hvilket er en Umulighed.

[S. 168] Hans Digt bestaaer af 2 Dele: περι νοητου — τα προς δοξαν.

[S. 191] Zeno. *[S. 196 ff.]* Forkastede Bevægelsen. Uendeligheden af det Rum, der skal gjennemløbes, strider mod Tidens Endelighed.

de 4 Beviser mod Bevægelsen. 1) Naar et Legeme bevæger sig, gjennemløber det en Linie, før det kommer til Enden, maa det have tilbagelagt Halvdelen, men nu er ethvert Rum deleligt i det Uendelige. 2) Et Legeme, der bevæger sig med den største Hurtighed kan aldrig indhente et andet, der bevæger sig med den største Langsomhed; thi det maa bestandig først komme til det Punkt, hvor det andet har været.† 3) naar et Legeme bevæger sig, saa maa det paa eengang være baade i Ro og i Bevægelse, thi ethvert Legeme maa i ethvert Øieblik være i et Rum, der er lige med Legemet, hvilket er at være i Ro. 4) To Legemer gjennemløbe med samme Hurtighed ulige Rum, hvilket er en Modsigelse.

[S. 201 f.] Han sagde: ει τις αυτῳ το ἑν αποδοιη τι ποτε εστι, λεξειν τα οντα. Han meente, at man ikke kunde bestemme το ἑν. μηδεν των οντων εστι το ἑν.

[S. 209] 4. Heraklit.

[S. 217] Ild er den Kraft, ved hvilken alle Forandringer i Verden blive virkelige.

[S. 218] Verdens oprindelige Tilstand har været Ild.

[S. 219] Alt er i bestandig Vexel og Forandring.

[S. 221] ἡ κατω ὁδος; ἡ ανω ὁδος.

[S. 237] Alt er og Alt er ikke.

[S. 232] den Lov, efter hvilken Fornuften virker, er en Virksomhed, hvorved modsatte Bestemmelser blive virkelige (εναντιοτροπη; εναντιοτης; εναντιοδρομια.)

[S. 240] 5. Empedocles.

[S. 251] Al Erkjenden beroer paa Identiteten af det Erkjendende og det Erkjendte.

† dette Beviis kaldes Achilles.

Forkastede Bevægelsen] sml. 49. μηδεν των οντων εστι το ἑν] sml. A 57.

[S. 256] 6. Leucippus

[S. 260] Det er umuligt, at der af det, der i sig er Eet, kan opstaae en Fleerhed, det er umuligt, at der af den objektive Fleerhed kan opstaae en Eenhed.

[S. 262] Principierne for al Virkelighed er det Reale i Rummet (πληρες) og det tomme Rum (το κενον) — το ον — το μη ον.

[S. 270] Han er egl. Opfinder af Atom-Systemet.

[S. 271] 7. Democrit

Philosophica.

4
1842
Decbr. 2.

Bagfra findes: Problemata.

d. 2 Dec. 42.
<i Martz. 46.>

5
U. D.

M: Georgii Pauli Roetenbeccii Disputatio: de principio Aristotelico et Cartesiano. Altdorf. 1685.
findes citeret i Tennemann Geschichte der Philos. 3d B. p. 437.

6
U. D.

Darvin Zoonomie übersetzt v. Brandis. I det Værk findes barokke men dog ogsaa originelle ell. primitive Tanker.

7
U. D.

De græske Benævnelser fra Kategorirækkerne i 3 (Tennemann S. 115).

[4] Bagfra... Problemata] se 62 ff. [5] Tennemann... 3d B.] se til B 2,15. [6] Darvin osv.] Darwin [ɔ: Erasmus D. 1731—1802], Zoonomie, od. Gesetze des organischen Lebens, aus dem Englischen mit Anm. von Brandis. 3 Bde. Hannover 1795—99.

8 U. D. Erdmann Geschichte der Philosophie. Deraf er udkommen 2 Bind, i flere Afdelinger. Andet Binds anden Afdeling indeholder Leibnitz og Idealismen før Kant.

9 U. D. I Gotschedens Oversættelse af Leibnitz Theodicee (Udgaven af 1763 Hanover og Leipzig) omtales p. 80 i en Note i Anledning af Malebranches Passivitæts Lære et Værk af en Professor Gabriel Fischer: Vernünftige Gedanken von der Natur; was sie sey? dass sie ohne Gott und seine allweise Beschränkung unmächtig sey; und wie die einige untheilbare göttliche Kraft in und durch ihre Mittelursachen nach dem Maasse ihrer verliehenen Wirkbarkeit oder Tüchtigkeit, hier in der Welt alles wirke. 1743 uden Sted ell. Forlægger. Bogen blev confiskeret siger han. *[S. 81]*

I Gotschedens Oversættelse af Leibnitz Theodicee (Udg. 1763) p. 81 omtales et Værk af en Jesuit Thomas Bonartes de concordia scientiæ cum fide.

Jesuiten Friedrich Spee (han der har skrevet cautio criminalis.) har ogsaa skrevet et Værk om de chr. Dyder i det tydske Sprog, og paastaaer Guds Kjærligheds Kraft til at tilgive Synder ogsaa uden Sacramenter og den chr. Kirkes Mellemkomst. cfr. Leibnitz Theodicee 1, § 96.

Franciscus v. Sales de amore Dei.
Cardanus de utilitate ex adversis capienda. } citeres hos
Novarinus de occultis Dei beneficiis } L. § 215.

Theagenes og Chariklea en Roman af Heliodor Biskop i Larissa, den omtales i Gottschedens Oversættelse af Leibnitz Værk om

[8] Erdmann osv.] J. E. Erdmann, Versuch einer wissenschaftlichen Darstellung der Geschichte der neuern Philosophie. Heraf udkom 1. Bd., 1. Abth. 1834, 2. Abth. 1836; 2. Bd., 1. Abth. 1840, 2. Abth. 1842. [9] Gotschedens] ɔ: Johann Christoph Gottsched. Se til A 11. p. 80...81] i Fortalen til anf. Overs. han der har skrevet osv.] Theod. § 97 (anf. Overs., S. 216). Theodicee 1, § 96] anf. Overs., S. 215f. v. Sales] Theod. § 95 (anf. Overs., S. 215). § 215] skal være § 260 (anf. Overs., S. 458). den omtales] anf. Overs., S. 783. Leibnitz Værk om King osv.] Anmerkungen über das Buch von dem Ursprunge des Bösen, das kürzlich in Engelland heraus gekommen; anf. Overs., S. 731 ff. (se til A 25).

King de origine mali (Udgaven 1763), han henviser til Huetius de l'Origine des Romans. Der er to tydske Oversættelser, en gl. uden Tid og Sted, en ny af den evangeliske Præst, M: Agricola i det Mannsfeldske Jena 1750.

Cartesius (i hans Opsats de passionibus) gjør rigtig opmærksom paa, at admiratio ingen Modsætning har (cfr. artic: LIII.). Ligeledes at cupiditas ikke bør have sin Modsætning i aversio; men ingen Modsætning bør have (cfr. artic. LXXXVII.). Dette er mig af Vigtighed for min Theorie af Angst. cfr. JJ. bagfra p. 3. *10 U. D.*

#

Det er et Modermærke som Cartesius's Philosophie har. Efterat have udsondret Alt for at finde sig selv som et tænkende Væsen, saaledes, at denne Tænken netop er mig selv, udfinder han nu, at med samme Nødvendighed tænker han Gud. Nu fordrer imidlertid hans System dog ogsaa paa en eller anden Maade, at redde Endeligheden. Bevægelsen hertil er følgende. Gud kan ikke bedrage, han har nedlagt alle Ideer i mig, ergo ere de sande. Forøvrigt er det mærkeligt, at Cartesius, der selv i en af Meditationerne forklarer Muligheden af errores ved at erindre om, at Friheden hos Msket har Overvægten over Tanken, dog har gjort Tanken til det Absolute, ikke Friheden. Her ligger aabenbart den gamle Fichte, ikke cogito ergo sum, men jeg handler ergo sum, thi dette cogito er noget Deriveret eller ogsaa er det identisk med jeg handler, enten er det Frihedens Bevidsthed i Handlingen, og da bør det ikke hedde cogito ergo sum, eller det er den efterfølgende Bevidsthed. *11 U. D.*

han henviser] anf. Overs., S. 783 Noten. [10] Cartesius osv.] se til B 13,23. JJ. bagfra p. 3] III A 233. [11] Gud kan ikke bedrage] se til B 2,9. i en af Meditationerne] Meditationes de prima philosophia (Amsterd. 1654. — Om Udg. se til A 1), S. 26 ff., særlig S. 28 (medit. IV). Muligheden af errores] sml. B 13,22 og se Note dertil.

(1842—43)

I Marginen til 11:

12 U. D. NB.

Denne Overgang er aabenbart en pathetisk Overgang, ingen dialektisk; thi dialektisk lader der sig Intet bringe ud deraf. Dette er mig af Vigtighed.

En pathetisk Overgang kan ethvert Msk. fatte, naar han vil det; thi til den Uendelighed, der ligger i Pathos hører blot Mod.

En lignende Overgang var det, naar Plato lod Gud forene Ideen med Materien. (cfr. Tennemann Gesch. d. Ph. 1ste B. p. 78. not.).

Hermed kan ogsaa sammenlignes hvad der fandt sit Udtryk i systema assistentiæ.

Hvad senere Leibnitz udviklede i sin harmonia præstabilita.

Den platoniske Lære om Ideen. cfr. Tennemann 2d D. p. 370. 371.

Besynderligt nok, at han m: H: t: Sprogets Oprindelse negtede det. cfr. Tennemann 2d D. p. 343.

Til 12:

13 U. D. Ogsaa hos Spinoza pathetisk Overgang.

cfr. cogitat: metaph: Pars 1. cap. III Slutning. (om Frihed og Prædestination.).

#

14 U. D. Det er Skjønt at see den redelige Alvor, med hvilken Cartesius har fattet den Idee, at man bør tvivle om Alt, hvorledes han intet Bestaaende vil krænke, ikke henrive andre Msker i den samme Tvivl. Exempler nok herpaa findes i hans Dissertatio de methodo. Jeg har bemærket dem i mit Exemplar. Man faaer dog et ganske

[12] pathetisk Overgang] sml. 94. 105. Tennemann... 1ste B.] se til A 20. systema assistentiæ] ɔ: Cartesius' Lære om Guds Medvirkning til at tilvejebringe Vexelvirkningen mellem Sjæl og Legeme. harmonia præstabilita] sml. Theodicee, den i 9 anf. Overs. S. 17. 175 f. Tenneman 2d D.] se til A 75. negtede det] ɔ: guddommelig Medvirkning. [13] hos Spinoza] om Udg. se til A 190, sml. B 1, S. 103. [14] Sml. S. V. III, S. 57 f. mit Exemplar] se til A 1.

andet Indtryk af Cartesius ved selv at læse ham. Han mener man bør tro en gudl. Aabenbaring, om den end lærer quod naturali lumini contrarium.

#

το γαρ κακον του απειρου, ὡς οἱ Πυθαγορειοι εικαζον, το δε αγαθον του πεπερασμενου. *15 U. D.*

εσθλοι μεν γαρ απλως, παντοδαπως δε κακοι.

cfr. Aristoteles Ethik. 2d B. cap. 5.

#

† Den Sætning, at Dyden er Middelveien gjør Aristoteles dog egl. kun gjeldende m: H: t: de saa kaldte sædelige Dyder. Her er Bemærkningen fuldkommen rigtig; thi det de har at kjæmpe med er hverken godt ell. Ondt; thi Lyst og Ulyst er i og for sig hverken Godt ell. Ondt. *16 U. D.*

† *I Marginen:* De sædelige Dyder har kun med den ufornuftige Deel af Sjælen at gjøre cfr. 6 B. cap. 1. cfr. 10,8.

I Marginen til 16:

At han ikke mener, at Dyden er den i ethvert Øieblik satte Midte, kan man see af hans Distinction mell. Dyd og den fri Handling. Den fri Handling er det Discrete, Dyden det Continuerlige. Meget dybsindigt siger han derfor, at den fri Handling totalt staaer i et Menneskes Magt, Dyden ikke uden m: H: t: Begyndelsen, fordi den er en Færdighed (Continuitæt) 3,8. *17 U. D.*

[15] Sml. 3 (Tennemann S. 105). Aristoteles Ethik] ɔ: Ethica Nicomachea II,5. 1106 b, 29 f. 34 f. (om Overs. se til A 5). [16] Den Sætning osv.] Eth. Nic. II,5. 1106 b, 27 f., sml. 16 ff. [17] Sml. 123. siger han] Eth. Nic. III,8. 1114 b, 31 ff.

18 U. D. Aristoteles adskiller 3 Sider i Sjælen: παθη, δυναμεις, εξεις. (Det sidste oversætter Garve ved Færdigheder cfr. cap. 5. hos Arist: cap. 4 i 2d Bog.)

#

19 U. D. Det er m: H: t: den græske Æsthetik mærkeligt, hvad Aristoteles siger i 3d B. af Ethiken cap. 2. „en Handling af Uvidenhed kan vel ikke i og for sig betragtes som frivillig; men for ganske ufrivillig kan den da kun holdes, naar den skeer med Misfornøielse og senere vækker Anger." Naar den vækker Anger saa opfattes den jo som friviilig; og dog er det kun i det Øieblik, at Aristoteles mener, at den kan ansees for ufrivillig.

#

20 U. D. Den aristoteliske Sætning om det Frivillige, vil man ogsaa bedre forstaae, naar man erindrer, at der gjøres en Hoved-Destinction mell. το εκουσιον og προαιρησις (Forsættet), saaledes at noget kan være frivilligt uden at være med Forsæt. (cfr. 3 B. cap. 4.).

#

21 U. D. Den idealistiske Sætning af Socrates og Plato, at al Synd er Uvidenhed forkaster Arist: i 3d B. cap. 7, men hæver ikke Vanskeligheden, idet han blot ender i en realistisk Modsætning. Dette Problem er for øvrigt af overordentlig Vigtighed, og kunde godt egne sig til en Monographie.

I Marginen: cfr. Arist: Ethik 7,3.

[18] Aristoteles] Eth. Nic. II,4.1105b, 20. Garve] den til A 5 anf. Overs. 1. Bd., S. 587. [19] Sml. 125. Aristoteles] Eth. Nic. 1110b, 18f. [20] Sml. 125. 3 B. cap. 4] Eth. Nic. 1111b, 6ff. [21] Sml. 86. Arist: i 3d B. cap. 7] Eth. Nic. 1113b, 14ff. Arist: Ethik 7,3] Eth. Nic. 1145b, 26ff.

#

Identitæten af Dyd og Skjønhed sees ogsaa af Arist: 3,10: φοβησεται μεν ουν και τα τοιαυτα, ως δει δε και ως ο λογος υπομενει του καλου ενεκα· τουτο γαρ τελος της αρετης. *22 U. D.*

Det er en meget vigtig Definition af Videnskab, som Aristoteles giver i 6,3. Objekterne for Videnskaben ere Ting, som kun kan være paa en eneste Maade; det videnskabeligt Erkjendelige er derfor det Nødvendige, det Evige; thi Alt hvad der er absolut nødvendigt er ogsaa absolut immerværende. — *23 U. D.*

Med Hensyn til Poesiens Begreb vil det være godt at erindre om, hvorledes Aristoteles adskiller ποιειν og πραττειν og definerer Kunsten. cfr. 6.,4. — *24 U. D.*

At man hos Aristoteles ikke altid finder en stræng systematisk Udvikling er vel sandt, men dog existerer der vel neppe et Skrift af ham, uden at man ahner den systematiske Tænker, medens vi i vor Tid har Systemer nok, hvori der ikke er Spor af systematisk Tænkning. Hans Moral falder i følgende Dele, Bog 1—3. om det Gode, om Dyd, og en Mængde andre Undersøgelser; Bog 4—5 Udvikling af de sædelige Dyder ɔ: de Dyder som have med den ufornuftige Deel af Sjælen at gjøre: Tapperhed, Maadehold, Gavmildhed <ελευθηριοτης.>, Retfærdighed. 6te Bog om Forstands-Dyder: τεχνη, επιστημη, σωφροσυνη, νους, σοφια. Her benytter *25 U. D.*

[22] Sml. 95. — S.V. IV, S. 289. Arist: 3,10] Eth. Nic. 1115 b, 11 ff. [23] Aristoteles... i 6,3] Eth. Nic. 1139 b, 18 ff. [24] Aristoteles... 6.,4] Eth. Nic. 1140a, 1 ff. [25] Hans Moral] ɔ: Ethica Nicomachea

A: ikke mere sin Bemærkning om Dydens μεσοτης. 7d B. om Afholdenhed o: s: v: Fornøielser. 8d Bog om Venskab; 9de Bog om Venskab. 10de Bog om Fornøielser.

26 U. D. Selvkjærlighed fremstiller ogsaa Aristoteles som det Høieste; det vil da sige i god Forstand cfr. 9,8.10,7. „ethvert Mskes egl. Selv ligger i denne Deel, nemlig den tænkende Deel." Derfor anbefaler han det beskuelige Liv som den høieste Lyksalighed; men Lyksalighed er igjen Maalet for Alt; og definerer Lyksalighed som en i sig selv attraaværdig Virksomhed (cfr. 10,6.). <cfr. 10,8. om Gudernes Salighed. Man seer her let, at Aristoteles ikke har opfattet dette Selv dybt nok; thi den contemplative Tænken har kun i æsthetisk Forstand Entelechie; og Guddommens Salighed bestaaer ikke i Beskuelse, men i evig Meddelelse. — Aandens Bestemmelse har Arist: ikke fattet. Derfor anbefaler han endnu de udvortes Goder om end kun som et Accompagnement, et Draperie; men mangler paa dette Punkt Kategorie til at gjøre den gjennemførte Bevægelse.>

27 U. D. I det sidste Capitel af 10d Bog afhandler Aristoteles Ethikens Forhold til Politiken, som han ogsaa begynder ηθικα μεγαλα med at Ethik er en Deel af Politik. Forøvrigt er det mærkeligt, at hans egen Dialektik næsten hæver denne Betragtning, da jo det anskuelige Liv er det Høieste, og den lavere Lyksalighed ligger i Udøvelsen af de politiske Dyder. (cfr. 10,8.). Men det beskuelige Liv er Isolation. —

[26] 9,8] Eth. Nic. 1168a, 28 ff. ethvert Mskes... Deel] Eth. Nic. X,7.1177a, 27 f. 1178a, 5 ff. anbefaler han osv.] Eth. Nic. X,7.1177a, 16 ff. Lyksalighed er igjen osv.] Eth. Nic. X,6.1176b, 30 f. definerer Lyksalighed osv.] Eth. Nic. X,6.1176b, 4 f. 10,8] Eth. Nic. 1178b, 7 ff. [27] afhandler Aristoteles] Eth. Nic. X,10, særlig 1179b, 34 ff. begynder ηθικα μεγαλα] I,1. 1181a, 25 ff.; i Bekker's Udg. 2. Bd. (Berl. 1831.— Ktl. Nr. 1075) følger 'Ηθικά μεγ. umiddelbart efter Eth. Nic. 10,8] Eth. Nic. 1178a, 9 ff.

(*1842—43*)

Aristoteles Politik *28 U. D.*

I 1 B. cap. 8 findes nogle Bemærkninger angaaende Ægteskabet, som tilstrækkeligt viser, at Græciteten ikke har kunnet fatte Ægteskabet.

I 1ste Bog findes Bemærkninger af almindelig Art, om Statens Oprindelse, det huslige Liv, dets Betydning i Politiken, da Staten er en Samling af Familier. Hvorledes de forskjellige Regjeringsformer afspeile sig i det huslige Livs Forhold (Herre — Tjener — Mand — Kone — Forældre — Børn.). 2d Bog indeholder historiske Oversigter deels over ideale Planer til en Stat; deels historiske Stater.

3d Bog, begynder med en Udvikling af, hvad en Borger er; hvad det er, der constituerer en Stat, hvorvidt en Stat vedbliver at være den samme, naar Regjeringsformen forandres.

Leibnitz's Theodicee übersetzt mit Anmerkungen v. Gottscheden. 1763. Hanover und Leipzig. *29 U. D.*

Indledning handler om Overeensstemmelsen mell. Fornuften og Troen.

p. 52. han bruger det Udtryk at see om hvad man a priori erkjender af rigtige Aarsager; troe om det, man kun slutter af Virkningen.

Hvad jeg pleier at udtrykke saaledes, at Chrstd. ligger i Paradoxet, Philosophien i Mediationen, det udtrykker Leib. ved at gjøre Forskjel imell. hvad der er over Fornuften og mod Fornuften. Troen er over Fornuften. Ved Fornuften forstaaer han, som han flere Steder siger en Sammenkjedning af Sandheder (enchainement), en

[28] Aristoteles's Politik] se til A 8. 1 B. cap. 8] 1253 b, 9 f. (i Kap. 3). Herre — Tjener osv.] 1,3.1253 b, 6 f. [29] Leibnitz's Theodicee osv.] se til A 11. Chrstd. ligger i Paradoxet osv.] sml. 84. III A 108. 211. ved at gjøre Forskjel osv.] se Theodicee, anf. Overs., S. 31 f. 66. 70 f. enchainement] se Erdmann's til A 12 anf. Udg., S. 486. 496.

Slutning af Aarsager. Troen kan derfor ikke bevises, begrundes, begribes, thi der mangler det Leed, der gjør en Sammenkjedning mulig, og hvad vil det sige andet end at den er Paradox; thi dette er netop det Desultoriske i Paradoxet, der mangler Continuitæten, eller i ethvert Fald kun har bagvendt Continuitet, det vil sige, ikke oprindeligt viser sig som en Continuitet. Der skal, efter min Mening, med Chrstds Paradoxie og Urimelighed ikke siges Andet end at den er den første Form, saa vel i Verdens-Historien som i Bevidstheden.

Den hele Strid mell. Leibnitz og Bayle har sin store Realitæt, og naar man sammenligner den med vor Tids Kampe frapperes man; thi vi er virkelig gaaet tilbage, jeg troer, at Hegel ikke egl. har forstaaet, hvad der var Tale om.

I Marginen: I Bayles Dictionaire under Artiklerne: Manichæer, Rorarius, Xenophanes findes Bayles Polemik.

30 U. D. **Første Deel** om det Onde, Guds Godhed o: s: v:

For at oplyse Guds Forhold til det Onde fremsætter han et Billede af en Strøm og den bekjendte Naturlov l'enertie naturelle des corps cfr. § 30.

Leibnitz mener, at Grunden til det Onde ikke er at søge i Materien, men i Skabningens ideale Natur (cfr. § 20. § 31. de forskjellige Udtryk maa sammenlignes, paa det sidste Sted siger han: les raisons ideales qui la bornent) hvad forstaaer han derved

31 U. D. Tanken om de flere mulige Verdener er den ved hvilken han egl. gjør Gud vidende; thi naar der var flere mulige saa forudsættes der et Valg, og et Valg forudsætter Bevidsthed (§ 7.). Ved

Bayles Dictionaire] se til A 202. [30] § 30] Theodicee, anf. Overs. S. 137 ff. (Erdmann's til A 12 anf. Udg., S. 512). § 20] anf. Overs., S. 126 ff. § 31] anf. Overs., S. 140 (Erdmann's Udg., S. 513). [31] § 7] Theodicee, anf. Overs. S. 105 f.

den forklarer han ogsaa Guds Forudviden af det Tilfældige; det er et Moment af en heel mulig Verden. — scientia simplicis intelligentiæ, scientia visionis, scientia media. —

Ved Læren om den tilstrækkelige Grund viser han at der intet indifferentia æquiliberii er.

Han kommer tilbage paa Aristoteles. (cfr. § 34.). Jeg har selv udhævet det i hans Ethik, hvor de nødvendige Citater vil findes bemærkede.

Deri har vistnok Leibnitz Ret mod Bayle, at ved alene at gjøre Msket til Alts Maal, indvikler man sig i Modsigelser. Bayle som mange andre har i Grunden givet det Udseende af, at Msk. havde faaet den fornemme Ansættelse i Livet at bedømme Alt et quidem i Forhold til hvorledes Mskets Stilling i Skabningen blev derved. Leibnitz viser, at Alt er sammenkjedet, han etablerer en Teleologi, der tager Msket med. cfr. § 119. i Theodiceen. *32 U. D.*

Man kan ikke nægte, at der er en Svaghed i alle de Svar L. giver Bayle i § 121, 22 o: f., han søger, at undgaae Vanskeligheden ved at sige, at der ikke er Tale om det enkelte Msk. men om hele Universet†. Dette er Taabelighed; thi er der et eneste Msk., der har gyldig Grund til Klage, saa hjælper Universet ikke. Svaret er, at *33 U. D.*

† *I Marginen:* Tilsidst recurrerer han endog til Analogier fra den udvortes Verden, at Gud lader det regne, uagtet lavtliggende Stæder ikke er tjent dermed. cfr. §. 134.

forklarer han] Theod. § 37 ff. (anf. Overs., S. 146 ff.), særlig § 42 (S. 151). Ved Læren osv.] se Theod. § 44 ff. (anf. Overs., S. 153 ff.), særlig § 46 (S. 156), sml. § 35 (S. 144). indifferentia æquiliberii] sml. 36. 39. § 34] Theodicee, anf. Overs. S. 143. [32] sammenkjedet] sml. 29. § 119. i Theodiceen] anf. Overs., S. 245 ff. [33] § 121, 22 o: f.] Theod., anf. Overs. S. 256 ff. § 134] anf. Overs., S. 285.

selv i Synden er Msk. større end om den ikke var kommen, lykkeligere; thi selv hans Splid har et mere at betyde end den umiddelbare Uskyld.

34 U. D. Epicur har allerede hævet Modsigelsens-Grundsætning; hans Strid med Crysippus. cfr. Leibnitz Theodicee §. 169. Striden mell. Diodor og Crysipp, Diodor paastod, at hvad der ikke havde været og ikke vilde være, var umuligt, Crysipp nægtede det, og paastod at det var muligt § 170.

35 U. D. Om Forholdet mell. hvad der er ret til alle Tider og til særlige Tider, den Sætning, at den chr. Lære paastaaer, at Noget er ret førend Gud beslutter det cfr. § 182. Platos Eutyphron.

Forøvrigt ligger her Skepsisen, naar Grændsen ikke nøiagtig bestemmes. Analogien som Leibnitz anfører, at Reglerne for Harmonie er til førend Nogen spiller, (cfr. § 181) beviser Intet. Ad denne Vei bevises da kun den abstrakte Sandhed. Men Chrstd. er en historisk Sandhed, hvorledes kan den da være den absolute? Er den den historiske Sandhed er den jo fremkommen til en vis Tid og paa et vist Sted, og er altsaa kun gjeldende til en vis Tid og et vist Sted. Vil man sige, at den har været til førend den blev til, ligesom Harmonien er det, saa siger man ikke mere om den end om enhver anden Idee, thi ogsaa den er απατωρ, αμετωρ, αγενεαλογητος; urgerer man det stærk, saa enerverer man Chrstds Væsen; thi det Historiske er netop det Væsentlige ved den, hvorimod ved de øvrige Ideer dette er det Tilfældige.

[34] Sml. 55. A: 12. 29. — S. V. IV, S. 238. 240. §. 169] den i 29 anf. Overs., S. 333 ff. § 170] anf. Overs., S. 336 ff. [35] Forholdet mell. osv.] sml. 72. § 182] Theodicee, den i 29 anf. Overs. S. 355 ff. Platos Eutyphron] nævnes anf. §, S. 357. § 181] anf. Overs., S. 355. ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος ɔ: uden Fader, uden Moder, uden Stamtræ (Heb. 7,3). — Sml. II A 361.

I Marginen:

Forskjellen mell. Nødvendighed og la raison du mellieur; at en aldeles ligegyldig Frihed er nonsens, ere de tvende Cardinal-Tanker i Leibnitzs Theodicee. *36 U. D.*

Det er en meget vigtig Bemærkning som L. gjør § 212 at Slutningen fra Quantitæt til Qualitæt er forbunden med stor Vanskelighed, ligesom den fra det Lige til det Lignende. En Hr. Sturm skal have skrevet en Bog (Euclides catholicus) hvori han opstiller den Sætning: si similia similibus addas tota sunt similia, L. mener man burde sige: si similia similibus addas similiter, tota sunt similia. — Det er Forskjellen mell. Beskaffenhed og Størrelse, Qualitæt og Quantitæt. En Deel af den korteste Vei mell. to yderste Ender er ogsaa den korteste Vei mell. Enderne af denne Deel, mais la partie du mellieur tout n'est pas necessairement le mellieur, qu'on pouvoit faire de cette partie (§. 213.). *37 U. D.*

Den engelske Prælat som Leibnitz citerer § 270 kan ikke være nogen anden end King. Han afvinder Helvede et comisk Anstrøg. Stedet fortjener at efterlæses. Ogsaa Fechts Skrift om de Fordømtes Tilstand synes at indeholde noget Saadant. Denne og den følgende § er vel værd at læse. *38 U. D.*

En fuldkommen ligegyldig Villie (æquilibrium) er en Uting, en Chimaire; det viser Leib. ypperligt paa flere Stæder, ogsaa Bayle tilstaaer det (mod Epicur) *39 U. D.*

[36] at en aldeles ligegyldig osv.] sml. 31. 39. [37] § 212... § 213] Theodicee, den i 29 anf. Overs. S. 396 f. (Erdmann's til A 12 anf. Udg., S. 570). Slutningen fra Quantitæt til Qualitæt] sml. 87. [38] Sml. 41. 126. A 25. § 270] Theodicee, den i 29 anf. Overs. S. 469 f. Fechts Skrift] nævnes Theod. § 271 (anf. Overs., S. 470). [39] En fuldkommen ligegyldig osv.] sml. 31. 36; se Theodicee § 311 ff. (den i 29 anf. Overs., S. 511 ff.), særlig § 319 f. (S. 519 ff.).

I hvilket Forhold staaer Villien til Forstandens sidste Akt, følger den med Nødvendighed Forstandens sidste Erkjendelse. cfr. § 311.

40 U. D. Om Guds Medvirken med Creaturet, begynder § 377.

velleitè er Udtryk for den lidende Villen, volition for den handlende. cfr. § 401.

Fra § 406 følger en Samtale, som L. Valla, har digtet for at gjendrive Boethius. Vanskeligheden skal være at forene Guds Forudvidenhed med Friheden. Han viser at Viden ikke gjør hverken fra ell. til ved min Handlen, altsaa Forudviden hell. ikke. Han forklarer alle Vanskeligheder m: H: t: Apollo (den forudvidende) men lader Sagen strande paa Jupiter (paa Forsynet) og ender nu med en Formaning.

Derpaa fører L. Sagen videre ved Hjælp af sin Theorie om de uendelige mulige Verdener.

#

41 U. D. Leibnitz Bemærkninger over Kings Bog. § 4. Naar man forandrer Materien saa meget som mulig, saa bliver dog altid disse Egenskaber tilbage: Udvidelse, Bevægelse, Deelbarhed, Modstand.

#

42 U. D. Den Forskjel som Bonaventura gjør efter nogle Kfædre mell. συντηρησις og conscientia cfr. Tennemann Geschichte der Philos. 8 B. 2d Af: p. 532

[40] § 377] Theodicee, den i 29 anf. Overs. S. 594. § 401] anf. Overs., S. 619 (Erdmann's til A 12 anf. Udg., S. 619). Fra § 406] anf. Overs., S. 624 ff. gjendrive Boethius osv.] sml. 62. — S.V. IV, S. 243. [41] Sml. 38.126. A 25. Leibnitz Bemærkninger osv.] se til 9. § 4] Theodicee, den i 29 anf. Overs. S. 737. [42] Bonaventura] skal være: Albertus Magnus. Tennemann] Geschichte der Philosophie (se til A 12). 8. Bd., 2. Hälfte. Leipz. 1811.

#

Abælard har skrevet et Værk de prædicamentis cfr. Tennemann 8 B. 1ste Af. p. 186 *43 U. D.*

#

I Marginen til 43:

ogsaa Leibnitz i hans tydske Brev til Wagner, det eneste Tydske der er i Erdmanns Udgave. — *44 U. D.*

Tennemann Geschichte der Philosophie 3die B. *45 U. D.*

Aristoteles.

Hvad der indtil p. 120 har været mærkeligt har jeg understreget i mit Exemplar.

Den hele Undersøgelse angaaende πρωτη φιλοσοφια, det Tvetydige heri, snart er det en Ontologie, snart Theologie. Denne Forvirring forekommer det mig gjentager sig i den nyere Philosophie. cfr. p. 67.[†]

Han inddeler ‹at› alle Ting ere

foranderlige — uforanderlige p. 72.

forgængelige uforgængelige — Gud.

Himlen

hvor finder nu Msk. Plads?

Han deler ikke som Plato dichotomisk:

Substants — Accidents

han har en Trichotomie:

Materie — Form — Berøvelse (στερησις).

Materien har nemlig en oprindelig Form.

---

[43] Sml. 65. Abælard] sml. A: 31.177. Tennemann] Geschichte der Philosophie (se til A 12). 8. Bd., 1. Hälfte. Leipz. 1810. [44] Brev til Wagner] i Erdmann's Udg. (se til A 12), S. 418 ff., særlig S. 420 f. [45] Tennemann... 3die B.] se til B 2,15. πρωτη φιλοσοφια osv.] sml. S.V. IV, S. 293. snart er det... Theologie] Tennemann, anf. Bd., S. 70 f. [†] se 46. Han deler ikke osv.] Tennemann, anf. Bd., S. 119.

der gives fire Arter af Aarsager (cfr. p. 120). Materie, Form og Modell, den virkende Aarsag, Endzweck.

p. 121. Lykke og Tilfælde.

I Marginen til 45:

46 U. D. [†] Schelling i Berlin vilde, at Logikken skulde være πρωτη φιλοσοφια.

cfr. mit Manuscript.

47 U. D. Overgangen fra Mulighed til Virkelighed er en Forandring, saaledes oversætter T. κινησις, er det rigtigt saa er denne Sætning af yderlig Vigtighed (cfr. p. 127).

κινησις er vanskelig at bestemme; thi det hører hverken med til Mulighed ell. til Virkelighed, er mere end Mulighed og mindre end Virkelighed. cfr. p. 128.

Bestaaen og Forgaaen er ikke κινησις.

der er 3 Arter κινησις, i Henseende til Quantitæt

αυξησις — φθισις (Aftagen)

m: H: t: Qualitæt ell. Accidentser

αλλοιωσις.

m: H: t: Stedet

φορα.

I Marginen til 47:

48 U. D. Alt dette fortjener at paaagtes m: H: t: Bevægelserne i Logikken.

[46] Sml. S. V. IV, S. 293 Note*). Schelling i Berlin vilde osv.] S. K.s Kollegie (III C 27), 3. Forel.: „Vi have altsaa en apriorisk Videnskab, en reen Fornuft-Videnskab — om det er Philosophien veed jeg ikke — dog hører den vel med — philosophia prima, Ontologia." — 8. Forel.: „Denne Videnskab [ɔ: den første, den aprioriske Fornuft-Videnskab, = Identitetsphilosophien] er durchaus blot logisk". [47] Sml. A 54 og se Noter dertil. — S. V. IV, S. 236 f. VII, S. 296 f. saaledes oversætter osv.] sml. 80. Bestaaen og Forgaaen osv.] Tennemann, anf. Bd., S. 129 f.

Til 48:

Ogsaa den Maade, paa hvilken Skeptikerne nægtede Bevægelsen. cfr. Diogenes af Laerte 9 Bog 11 Capitel § 99. *49 U. D.*

Ogsaa Parmenides og overhovedet Eleaternes Benægtelse af Bevægelsen cfr. Tennemann 1ste B. p. 171 IV. 173 VII. p. 184. V. især Zeno p. 196.

Leucipp og alle Atomistikere antoge derimod Bevægelsen. For at forklare den, brugte de det tomme Rum som det negative. — Hvad det tomme Rum er paa Naturbetragtningens Gebeet er Muligheden paa Frihedens Gebeet, jeg troer der lod sig drage her en betydningsfuld Paralelle, som jeg besynderlig nok aldeles ikke finder end ikke intenderet hos Grækerne.

Tennemann Geschichte der Philosophie 5te B. *50*
p. 302. *U. D.*

Angaaende Sextus Empiricus Tvivl om Kriterierne paa Sandhed.

Det første Kriterium han opstiller er: Mennesket, og her vækker han strax Tvivlen om hvad det er at være et Menneske. Socrates skal have sagt, at han veed ikke, om han er et Msk. eller et endnu mere foranderligt Dyr end Typhon (cfr. Platons Phædrus.)

Det er med megen Skarpsindighed, at S. E: veed at bruge den Sætning, at kun det Lige erkjendes ved det Lige til at vække Skepsis <cfr. p. 308. 9>. — den chr: Sætning, at jeg erkjender i samme Grad som jeg selv er kjendt, er ogsaa her af stor Vigtighed.

I Marginen til 50:

Sextus Empiricus Lære om Criterierne paa Sandhed. *51 U. D.*

[49] Diogenes af Laerte] Riisbrigh's Overs. (se til A 59). 1. Bd., S. 445. Ogsaa Parmenides osv.] sml. 3, S. 375. Tennemann 1ste B.] se til A 20. Leucipp osv.] sml. 3; Tennemann, 1. Bd., S. 259 ff. [50] Tennemann...5te B.] se til A 42. Kriterierne paa Sandhed] sml. A 42. — S. V. IV, S. 205. Socrates skal have sagt osv.] sml. S. V. III, S. 201. IV, S. 204. 206. kun det Lige erkjendes ved det Lige] sml. S. V. III, S. 49. VII, S. 39. den chr: Sætning osv.] sml. II A 235. [51] Lære om osv.] Tennemann, 5. Bd. (se til A 42), S. 300 ff.

υφ'ου ως ανθρωπος.
δι'ου ως αισθησις.

Er Mennesket Sandhedens Criterium?

=

Stoikerne dele Domme (αξιοματα) i

enkelte	sammensatte
ωρισμενα	
αοριστα	
μεσα.	

—

σημειον er Forsætningen i en rigtig hypothetisk Dom, der aabenbarer Eftersætningen, og indeholder et Nærværendes Forhold til et Nærværende.

Demonstration (αποδειξις) er en Slutning, hvor, af indrømmede Præmisser, ved Begrebernes Sammenknytning udledes en Slutningsfølge, ved hvilken noget Ubekjendt bliver erkjendt.

f. E. naar der er Bevægelse er der et tomt Rum.

=

Zeuzippus	Agrippa
Zeuxis	Menodotus
Antiochus	Theodos fra Laodicæa
Apelles.	Herodot fra Tharsus
	Sextus Empiricus
	Sextus Saturninus.

—

Aenesidem 10 τροποι της σκεψεως.
Agrippa 5.
senere 2.

παν το καταλαμβανομενον ητοι εξ ἑαυτου καταλαμβανεσθαι δοκει, η εξ ἑτερου καταλαμβανεται.

υφ'ου...αισθησις] Tennemann, 5. Bd., S. 300, N. 36. Stoikerne dele osv.] 5. Bd., S. 356 f. σημειον er osv.] 5. Bd., S. 364. Demonstration osv.] 5. Bd., S. 368. Zeuzippus osv.] 5. Bd., S. 97. Aenesidem osv.] 5. Bd., S. 98. (62 ff.). 101.

(*1842—43*)

52 U. D. Sextus gjør opmærksom paa, at Academikerne overhovedet indlod sig for meget i Detaill, istedenfor som Skeptikerne at holde sig ved de egl. Hovedpunkter.

cfr. Tennemann p. 102.

=

53 U. D. Sex. Emp.: ingen Videnskab er mulig; discere et docere disciplinam forudsætter 4 Betingelser: et Objekt for det videnskabelige Foredrag, Een der lærer en Anden, Een, der lærer selv og endelig en Methode.

54 U. D. Det er ret interessant m: H: t: Udviklingen af de ethiske Begreber, den Modsigelse der findes hos Zeno, at han siger, at det høieste Gode er indifferent mod Tiden, og at han tillige siger, at den Gode, den Dydige er den, der gjør det Gode i sit hele Liv. Kun den Dydige kan jo være i Besiddelse af det høieste Gode, og saaledes faaer man dog en Tidsbestemmelse. (cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 4d B. p. 89, p. 93 not:, p. 134.) — dog en Modifikation deraf p. 145. Især er det tillige mærkeligt, at den samme Lære tillod Selvmord.

#

55 U. D. Det er yderst mærkeligt, at Chrysipp bruger den Sætning, at „enhver Sætning er enten sand ell. falsk“ til at bevise, at Alt skeer efter Fatum. Her synes Mediationens Idee at være nødvendig for at finde et Forsyn.

(cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 4d B. p. 272.)

[52] Tennemann] Geschichte der Philosophie, 5. Bd. (se til A 42). [53] Sex. Emp.] ɔ: Sextus Empiricus, se Tennemann, 5. Bd. (se til A 42), S. 293; sml. A 198. [54] Tennemann... 4d B.] se til A 12. [55] Sml. 34 og se Note dertil. Tennemann... 4d B.] se til A 12.

#

56 U. D. Det er en meget mærkelig Ting, at næsten alle Skeptikere altid have ladet Villiens Realitæt uanfægtet. Derved vare de egl. komne til det Punkt, de skulde; thi gjennem Villien foregaaer Helbredelsen. Den Maade paa hvilken Skeptikerne i Almdl. udtrykte dem, er meget paafaldende. De meente, at man i Henseende til Handling gjerne kunde lade sig nøie med Sandsynlighed, ret som om det var mindre vigtigt, at handle rigtigt end at erkjende rigtigt.

#

57 U. D. Zeno inddelte Lidenskaberne m: H: t: <at> Skin-Dyder og Skin-Onder kunne betragtes i et dobbelt Hensyn enten til den nærværende eller den tilkommende Tid

ἡδονη — λυπη.

De fornuftige Sindsbevægelser vare:

βουλησις (Villen af det Gode)
χαρα (Glæde ved at besidde det Gode)
ευλαβεια (klog Forsigtighed mod det Onde.)

=

58 U. D. Academikere.

Arcesilaus; Karneades; Klitomachus; Philo.

=

59 U. D. Hemmeligheden i hele Tilværelsen: Bevægelsen, forklarer Hegel nemt nok, thi han siger etsteds i Phænomenologien, at der foregaaer Noget bag ved Ryggen af Bevidstheden. (cfr. Indl: p. 71 n:). Paa en lignende Maade hjælper Plotin sig for at faae Eet til To. „Diese (die Vernunft) als Eins anfangend, beharrt nicht als

[56] Villiens Realitæt osv.] sml. 60. B 5,13 og se Note dertil. at man i Henseende til Handling osv.] sml. A 72. B 2,14 og se Noter dertil. — Diog. Laert. IX, 104 ff. [57] Tennemann, 4. Bd. (se til A 12), S. 126 f. [58] Tennemann, 4. Bd. (se til A 12), S. 186. [59] Bevægelsen] sml. 54 og se Noter dertil. Hegel... Phænomenologien] se til B 1, S. 115.

(*1842—43*)

Eins, sondern wird sich selbst unbemerkt ein Vieles, gleichsam unter ihrer eignen Last erliegend." (cfr. Marbach Gesch. d. Philosoph. 2d B. p. 82.).

#

Tvivlen standser ingenlunde paa Erkjendelsens Nødvendighed (at der er Noget, man maa erkjende) men paa Villiens kategoriske Imperativ, at der er Noget man ikke kan ville. Dette er Villiens Concretion i sig selv, hvorved den viser sig at være noget Andet end et luftigt Phantom. *60 U. D.*

#

Skolasticismen. *61 U. D.*

1ste Periode.

fra Scotus Erigena — Anselm.

Modsætningen mellem Gjenstand og Bevidsthed mærkes endnu ikke.

2d Periode.

Modsætningen mellem Nominalisme og Realisme slaaer over i Realisme ved Hjælp af Kjendskab til Aristoteles.

3d Periode.

Realisme. — Nærmer sig igjen til Nominalisme.

4d Periode.

Nominalisme.

Wilhelm Occam.

Problemata. *62 U. D.*

Er det Forbigangne mere nødvendigt end det Tilkommende? Dette kunde være af Vigtighed m. H. t. Besvarelsen af det Spørgsmaal om det Mulige — hvorledes besvarer Hegel det?

Marbach osv.] se til A156. [60] Sml. 56 og se Note dertil. at der er Noget man ikke kan ville] sml. A234, S. 92. [61] Excerpt af Marbach, Geschichte der Philosophie. 2. Abth. (se 59), S. 220 f. [62] Sml. S. V. IV, S. 235 ff. Hegel...

(1842—43)

I Logiken, i Læren om Væsenet. Her faaer vi nu den Forklaring, at det Mulige er det Virkelige, det Virkelige det Mulige. Det er nemt nok i en Videnskab, ved hvis Slutning man netop er arriveret til Muligheden. Det er da en Tautologie.

Det er af Vigtighed m: H: t: Læren om Forholdet mell. det Tilkommende og Guds Forudvidenhed.

Den gl. Sætning, at Viden Intet hverken tager fra ell. lægger til.
cfr. Boethius p. 126. 27.
senere benyttet af Leibnitz.

63 U. D. Hvad er en Kategorie?

De Nyere har saavidt vides ikke givet nogen Definition derpaa, Hegel idetmindste ikke; ved Hjælp af sin inverse Gang overlader han det altid til Læserens Virtuositet at gjøre det Vanskeligste, at samle det Mangfoldige i een Tankes Energie.

Til 63:

64 U. D. Det eneste Sted hos Hegel jeg har fundet Noget, er i den lille af Rosenkrantz udgivne Encyclopædie p. 93; der er det aldeles Vilkaarlige i hans Terminologie aldeles iøinefaldende ved den Inddeling han gjør. Kategorien har netop der faaet den Plads, den ikke skulde have, og man maa dernæst spørge, hvad det nu er, der omfatter denne Tredeling.

Til 63:

65 U. D. Aristoteles giver besynderligt nok hell. ingen Definition (maa eftersees nøiere.)

κατηγορια. (Cicero prædicamentum, Skolastikerne ligesaa.)

I Logiken] se S.V. IV, S.237. Læren om Forholdet osv.] sml. 31. Boethius] De consolatione philosophiæ, libri V (Agriæ 1758. — Ktl. Nr. 431). Lib. V, Prosa IV. — Sml. S.V. IV, S. 243. benyttet af Leibnitz] se 40. [63] Sml. 90. [64] lille... Encyclopædie] ɔ: Hegel's philosophische Propädeutik, hrsgeg. von Karl Rosenkranz (Werke, 18. Bd. Berl. 1840. — Ktl. Nr. 560). [65] Skolastikerne ligesaa] sml. 43.

Til 63:

† Er nu Væren en Kategorie? Ingenlunde hvad er Qualitæt, det er bestemmet Væren, bestemmet ved sig selv, Accenten ligger paa bestemmet, ikke paa Væren. Væren er hverken forudsat ell. udsagt. I denne Forstand har Hegel Ret i, at Væren er Intet, dersom den derimod var en Qualitæt, da var det vel at ønske, at man oplyste, hvorledes det blev identisk med Intet. Hele Læren om Væren er et intetsigende Forspil i Læren om Qualitæten. *66 U. D.*

† *I Marginen:* cfr. Hegels Propedeutik p. 96.97.

=

I Marginen til 66:

Dersom Væren virkelig var en Qualitæt, saa maatte jeg jo ogsaa kunne bestemme den quantitativ, thi Quantitæten er den mod Qualitæt ligegyldige Bestemmen; jeg kan bestemme en Ager quantitativt, den bliver dog ved at være Ager, men at bestemme Væren quantitativt er meningsløst; thi enten er det ell. det er ikke, et mere ell. mindre er her nonsens, der vilde ophæve Qualitæten selv. *67 U. D.*

Til 63:

hvorfor begyndte Kant med Quantitæten, Hegel med Qualitæten. *68 U. D.*

Til 63:

Angaaende Væren cfr. ogsaa de Steder, jeg har udpeget i mit Exemplar af Spinoza, og mine Anmærkninger dertil som findes paa smaa Lapper i Exemplaret. *69 U. D*

[66] Hegels Propedeutik] ɔ: det til 64 anf. Skrift. hvad er Qualitæt osv.] se Hegel, anf. Skr., S. 98 f. [67] Sml. S. V. IV, S. 209 Noten. Quantitæten er osv.] se Hegel, det til 64 anf. Skr., S. 98 f. [68] begyndte Kant osv.] i: Kritik der reinen Vernunft (sml. 2), i Rosenkranz's Udg. (Leipz. 1838), S. 71 ff. (Ktl. Nr. 595: 4te Aufl. Riga 1794). [69] Se S. V. IV, S. 208 f.*) mit Exemplar af Spinoza] om Udg. se til A190, sml. B 1, S. 103.

Til 63:

70 U. D. Den Definition som Plato giver af Væren i Parmenides § 151 de sidste Ord: Væren er ikke Andet end Participeren i et Væsen i den nærværende Tid.

71 U. D. Hvad er det Tilfældige?

Dets Medhenhøren til Begrebet af det Virkelige.

Aristoteles tvende Fordringer til den fri Handling, at den skal have Spontaneitæt og Viden.

Skolastikerne fordrede endnu et Tredie: det er Tilfældighed. Leibnitz har optaget dette.

72 U. D. Er det Gode godt, fordi Gud vil det, ell. er det i og for sig godt.?

Hobbes og Engelskmanden King.

Er det Gode godt i og for sig, hvorledes er Gud da frie i Forhold dertil; hvorledes den menneskelige Frihed?

73 U. D. Trods alle Forsikkringer om den Positivitæt, der ligger i Hegels System, er han dog netop kun kommen til det Punkt, hvor man i gl. Dage begyndte (f. E. Leibnitz.)

[70] § 151] ɔ: p. 151 e; i Ast's Udg. (se til III A 214, S. 89) 3. Bd., S. 66. [71] Aristoteles] se 19. 20. Skolastikerne... Leibnitz] se til 31; Theodicee § 44 ff. [72] Sml. 35. Hobbes] sml. Leibniz, Gedanken über die Schrift des Herrn Hobbes, von der Freyheit, der Nothwendigkeit, und dem ungefähren Zufalle (vedføjet den i 29 anf. Overs. af Theodiceen, S. 713 ff.), særlig § 12 (Overs., S. 728 f.). King] sml. Leibniz, det til 9 anf. Skr., særlig § 21 (Overs., S. 768 ff.). [73] Sml. III A 3. — S. V. IV, S. 283.

(1842—43)

Hvad er det Positive, hvad det Negative? 74
U. D.

Den positive Viden er den uendelige Viden, den negative Viden er den endelige. Forsaavidt er den positive Viden den negative, den negative den positive. Naar jeg veed, at jeg er uvidende, naar jeg veed, at jeg altid har Uret, saa er dette en negativ Viden, og dog er den positiv; naar jeg veed, at der har levet 7000 Keisere i China, ell. jeg veed af Erfaring, at dette er skeet, saa og saa mange Gange, saa er dette en positiv Viden og dog er den negativ.

Hvad lærer jeg af Erfaring? 75
U. D.

Intet, ell. en blot numerisk Viden. Saasnart jeg af Erfaringen danner en Lov, saa lægger jeg noget Mere ind i den end der er i Erfaringen. Erfaringens blotte Værk vilde blive et tabellarisk Værk ligesom det, der resulterer af de metereologiske Iagttagelser; der deels enkeltviis optæller, deels giver et Gjennemsnits Tal, dette Gjennemsnits Tal beviser imidlertid Intet, det er kun en Figur jeg bringer ud af det Forbigangne, og dermed Punktum

Hvilket er det Almeen-Msklige og er der noget Almeent-Mskligt til. 76
U. D.

Er ethvert Msk. et Individuum, og i den Forstand den ene ikke som det andet, ligesom Leibnitz Blade.

Er alle Msker hinanden lige som Guldets Dele.

Hvad er det Selv, der bliver tilbage, naar et Msk. har tabt den ganske Verden, og dog ikke tabt sig selv. 77
U. D.

Det maa vel Præsterne vide, de præke jo derom hver Søndag.

[74] Sml. A 56.—S.V. VII, S. 62 ff. [75] Sml. A 46. I A 112. [76] Sml. 78. Leibnitz Blade] se Erdmann's til A 12 anf. Udg., S. 765.

(1842—43)

78 U. D. Er Forstand, Følelse og Villie væsentlige Bestemmelser i et Msk., hører det Msk-Naturen væsentlig til, saa forsvinder al den Passiar om, at Verdens-Udviklingen nu indtager et høiere Trin end før; thi om der i Verdenshistorien er en Bevægelse, saa hører denne væsentlig Forsynet til, og Mskets Viden derom er høist ufuldkommen.

Hvor Meget derfor end Forstanden tiltager kan dog Religion aldrig blive afskaffet, ikke blot for de Umyndige, der formentligen skulde vedblive, men ogsaa for de Myndige.

Den store Individualitæt vil netop være stor ved, at han har det Alt paa eengang.

Enhver anden Betragtning overseer Individernes Betydning i Slægten, og reflekterer blot paa Slægtens Historie, hvoraf der vilde følge, at der til forskjellige Tider frembragtes væsentlig forskjellige Msker, og den universelle Eenhed i det at være et Msk. ophørte.

Det store Individ er derfor ikke derved forskjellig fra det ubetydelig, at det har noget Væsentligt Andet, ell. at det har det i en anden Form, (thi ogsaa dette vilde jo være en væsentlig Forskjel især efter den moderne Form-Theorie) men at han har Alt i høiere Grad.

Det Collaterale.

79 U. D. I Læren om Væren er Alt, der gaaes ikke over, (det er Noget som selv Werder indrømmede, cfr. de smaa Bøger).

[78] Sml. 93.96. om der i Verdenshistorien er osv.] sml. S.V. VII, S. 97. Hvor Meget derfor osv.] sml. S.V. V, S. 37. Det store Individ osv.] sml. I A 42. II A 278. Det Collaterale] sml. II A 519; se Sibbern i Maanedsskrift for Litteratur. 19. Bd. (1838. Sml. II A 305), S. 294. [79] Sml. 88. — S.V. IV, S. 284 f. Werder...de smaa Bøger] i S. K.s Optegnelser fra Werders Forelæsninger (III C 29, sml. 28 og 30) findes bl. a.: „Pointet i Qualitæten er: ist, det er Seyn der er Bestimtheit og Bestimtheit der er Seyn. Quantitæt er Bestimbarkeit; derfor er Seyn endnu ikke ophævet... Quantum er den vordende Bestemmethed. Qualitæt er Bestemthed, Overgangen derfor fra endelig Qualitæt til uendelig Qualitæt er sand, er. Quantitæt er Grændsen i Vorden... Maal er et quantitativt bestemt quali-

I Læren om Væsen er Beziehung.— Misligheder i Hegels Logik. Væsentlig er dette Afsnit kun Dichotomier — Aarsag — Virkning — Grund — Følge — Vexelvirkning er en Vanskelighed, hører maaskee andetsteds henne.

Begrebet er Trichotomie.

Væren hører slet ikke med til Logikken.

Den bør begynde med Dichotomie.

Til 79:

Overgangens-Categorie har Hegel aldrig retfærdiggjort. Det kunde være af Vigtighed at sammenligne dermed den aristoteliske Lære om κινησις. *80 U. D.*

I Marginen: cfr. Tennemann 3d B. p. 125; han oversætter det Ord κινησις ved Forandring.

Til 79:

Er Mediationen Nulpunktet, eller er det et Tredie. — Kommer det tredie selv frem ved de Tvendes immanente Bevægelse eller hvorledes kommer det frem. — Vanskeligheden viser sig især, naar man vil overføre det paa Virkelighedens Verden. *81 U. D.*

Grunden hvorfor at Mennesket bliver salig ved Troen og ikke ved Gjerning, eller rettere sagt i Troen, ligger dybere end man troer. Den hele Forklaring, der hentes fra Synden er ingenlunde udtømmende. Grunden er, at om Msket selv gjorde det Gode, saa kan han ikke vide det, thi da maatte han være alvidende. Derfor kan intet Msk. disputere med Vor-Herre, selv den meest ophøiede *82 U. D.*

tativt, og et qualitativt bestemt quantitativt, det er forsaavidt qualitativt som det er quantitativt og omvendt. Her er Bestemmetheden." Begrebet er Trichotomie] sml. B 10,2, S. 169 og se Note dertil. [80] Sml. 47 og se Note dertil. Tennemann 3d B.] se 45. han oversætter osv.] sml. 47. [81] Mediationen] sml. A 54. [82] om Msket selv gjorde det Gode osv.] sml. S. V. III, S. 44.

den, msklig talt ædleste Gjerning, tør jeg ikke kalde en god Gjerning; thi jeg maa bestandig sige: Gud veed dog ene, om det virkelig var saa; derfor kan jeg umulig bygge min Salighed derpaa.

83 U. D. Hvad ligger der i den af Antisthenes opstillede Paastand, at ingen Ting kan defineres efter hvad den er, og ethvert saadan Forsøg paa en Definition er kun en Tautologie. Kun Tingens Beskaffenheder kan angives. Aristoteles bekjæmpede den.

cfr. Tennemann Ges. d. Ph. 3 B. p. 235.

<cfr. ogsaa Tennemann Ges. d. Ph. 2d B. p. 97.>

84 U. D.

Det absolute Paradox

Forsaavidt Philosophien er Mediationen, saa gjelder det om at den ikke afslutter sig førend den har seet den sidste Paradox under Øinene.

Dette Paradox er Gud-Msk. og bliver at udvikle reent af Ideen, og igjen med stadig Hensyn til Chrsti Fremtræden for at see, om denne er tilstrækkelig paradox, om Chrsti msklige Existents ikke bærer Præget af, at han ikke i dybeste Forstand er det enkelte Msk., hvorvidt hans jordiske Existents ikke falder ind under det Metaphysiske og Æsthetiske.

Til 84:

85 U. D. NB I Bogen „JJ" findes nogle enkelte Bemærkninger p. 18; 23 og 24; 28.

86 U. D. I Grunden løber enhver ethnisk Lære, altsaa den rene Philosophie (i Modsætning til den, der svigefuldt har beblandet sig med

[83] Tennemann... 3 B.] se 45. Tennemann... 2d B.] se til A 75. [84] Sml. 29. — S.V. IV, S. 204 ff. [85] p. 18; 23 og 24; 28] ɔ: A: 47. 62. 73. [86] Sml. 21. — S.V. IV, S. 289.

Chrstd.) ud paa: at Viden (Viisdom) er Dyd. Denne Sætning opstillede allerede Socrates, senere alle Sokratikere. — Den chrstlige Lære er omvendt: at Dyd er Viden. Deraf det Udtryk at gjøre Sandheden. — Imidlertid bliver det dog altid en Vanskelighed for Chrstd., at etablere en Existents i Kraft af Aand der er indifferent i Forhold til Viden, saaledes, at Een kunde være fuldkommen, skjøndt han var fuldkommen uvidende. Spørgsmaalet er, om Erkjendelsen accentueres først ell. sidst. Men selv da er en saare dialektisk Overveielse nødvendig.

Kan Overgangen skee fra en quantitativ Bestemmelse til en Qualitativ uden ved et Spring? Og ligger ikke hele Livet heri? *87 U. D.*

Til 87:
enhver Bestemmelse, for hvilken Væren er en væsentlig Bestemmelse, ligger udenfor den immanente Tænkning, altsaa udenfor Logiken. *88 U. D.*

Til 87:
Hvorvidt i den logiske Tænken Phantasien virker med, hvorvidt Villien, hvorvidt Slutningen er en Beslutning. *89 U. D.*

Hvilken er Kategoriens historiske Betydning? Hvad er en Kategorie? *90 U. D.*

Til 90:
Skal Kategorien udledes af Tænken eller af Væren? *91 U. D.*

at gjøre Sandheden] sml. Joh. 3,21. [87] Sml. 37. — S. V. IV, S. 302 f. med Note *). [88] Sml. 79. [89] Sml. 60. [90] Sml. 63. [91] Sml. 66.

92 U. D. Hvilket er Forholdet mellem det speculerende Subjekt og den historiske Existents? Hvilken er Continuitæten, hvilken er Primitivitæten?

Til 92:

93 U. D. Hvorledes forholder det sig med den nu saa meget benyttede verdenshistoriske Udvikling? Til alle Tider have Msk. havt Alt, Omsætningen skeer i Erkjendelse, Følelse og Villie, de staae lige høit. Der er tvende Maal, ethvert Msk. er τελος, og den verdenshistoriske Udvikling er τελος, men dette τελος kan vi ikke gjennemtrænge.

94 U. D. En pathetisk Overgang — en dialektisk Overgang.

95 U. D. Det Skjønnes, det Godes, det Sandes Idee, hvorledes forholde de sig til hinanden? Ere de sideordnede? Enes de i eet Høiere? Hvilket er dette? Sandhed? Saa var da altsaa det Sande ingen sideordnet Idee?

---

96 U. D. Ethvert individuelt Liv er incommensurabelt for Begrebet; det Høieste kan derfor ikke være at leve som Philosoph — Hvori gaaer denne Incommensurabilitæt op? — i Handling — Det hvori alle Msker enes er Lidenskab. Derfor er alt det Religieuse Lidenskab, Tro, Haab og Kjærlighed — det Store er at have sit Liv i

[92] Sml. S. V. VII, S. 257 ff. [93] Sml. 78. [94] Sml. 12. 13. 105. [95] Sml. 22. — S. V. IV, S. 289. [96] Sml. 78.

det, der er væsentligt for Alle, og deri at have en Grads-Forskjel. — At være Philosoph er ligesaa godt en Differents som det at være Digter. —

Forelæsninger over de græske Sophister efter Kilderne.

97 U. D.

Indledning

Om Betydningen af Kilde-Studium — om den græske Philosophie i Særdeleshed. —

dette Foredrag skal ikke være uden Betydning for de Problemer, der beskjæftige vor Tid. Den Kategorie, til hvilken jeg saaledes agter at henføre Alt, ligesom det er den Kategorie, der slumrer i den græske Sophistik, naar man vil betragte den verdenshistorisk er: Bevægelsen (κινησις.), hvilket maaskee er et af de vanskeligste Problemer i hele Philosophien. Den har i den nyere Philosophie faaet et andet Udtryk nemlig: Overgangen og Mediationen.

Til 97:

Ethvert Kilde-Skrift vil jeg tillige gjennemgaae philologisk. Dertil regner jeg: Platos Theætet, Euthydem, Sophisten, Gorgias, Protagoras. — Aristoteles Skrift om Gorgias og περι των σοφιστικων ελεγχων. Hvad man forøvrigt veed om dem af Sextus Empiricus, af Athenæus o: s: v: bliver blot at benytte og maa ikke ligefrem foredrages.

98 U. D.

[97] Bevægelsen] sml. 47 og se Note dertil.

(1842—43)

99
U. D.

Den interesserede Erkienden og dens Former.

Hvilken Erkjenden er interesseløs.
den har sin Interesse i et Tredie (f. E. Skjønhed, Sandhed o: s: v:), hvilket ikke er mig selv.
har derfor ingen Continuitet.

Den interesserede Erkienden kom ind med Chrstd.
Spørgsmaal om Auctoritet.

om historisk Continuitet.

om Tvivl

om Troe.

Er Viden høiere end Tro? Ingenlunde.

100
U. D.

Om Begreberne Esse og Inter-esse.

Et methodologisk Forsøg.

de forskjellige Videnskaber skulde ordnes efter den forskjellige Maade paa hvilken de accentuere Væren; og hvorledes Forholdet til Væren giver reciprok Fordeel.

Ontologie
Mathematik. } Disses Vished er den absolute — her er Tænken og Væren eet, men til Gjengjeld er disse Videnskaber Hypotheser.

Existentiel-Videnskab.

[99] Sml. 100. B 1, S. 148 f. — S.V. VII, S. 270 ff. [100] Sml. 99 og se Note dertil.

(*1842—43*)
101
U. D.

A.

Das Wesen als Grund der Existents.

a. Die reinen Reflexions Bestimmungen.
α) Identitæt. β) Unterschied γ) Grund.
b) die Existents.
c) das Ding.

B.

Die Erscheinung

a) Die Welt der Erscheinung
b) Inhalt und Form
c) Das Verhaltniss

C.

Die Wirklichkeit.

[101] Se: Indholdsfortegnelsen til Hegel, Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse. 1. Theil (Die Logik. Werke, 6. Bd. Berl. 1840), 2. Abth. (Die Lehre vom Wesen), S. 416. — Sml. S.V. IV, S. 282.

ÆSTHETICA

1842—43

Æsthetica. *102*

d. 20 November. 1842. *1842 Novbr. 20.*

Litteratur. *103 U. D.*

Casaubonus de Romana Satira.

Braemer von wahrem Begriffe der Dichtkunst.

Bacon de augmentis scientiarum (Tom. 1. Lib. II p. 125).?
Han anseer Indbildningskraften for Poesiens Kilde; udelukker Satirer, Elegier, Epigrammer, Oder fra Poesien, og deler den i den fortællende, den dramatiske, og den paraboliske.

Baumgarten de nonnullis ad poema pertinentibus § 9. „ein Gedicht ist ein vollkommen sinnliche Rede." (cfr. Curtius p. 354.).

Scaliger Poetices Lib. 1. cap. II. (cfr. Curtius p. 352) erklærer for en Sammenblanding af Sandt og Falskt (Analogier til Efterligning og Opfindelse).

Gatakerus annotationes ad M: Antonini Lib: XI § 6.

Athenæus Lib. VI. cap. 1. p. 223. et Udsagn af Timokles om Hensigten af Tragedien. (cfr. Curtius p. 395.).

Alle Grændsestridigheder i Videnskaberne ere nogle af de vanskeligste — Confiniet mellem Retslæren og Sædelæren — Moralen *104 U. D.*

[103] Litteratur] fra: Aristoteles Dichtkunst, ins Deutsche übersetzet, Mit Anmerkungen, und besondern Abhandlungen, versehen, von Mich. Conr. Curtius. Hannover 1753. — Ktl. Nr. 1094. Casaubonus osv.] Curtius, S. 345 („de Poesi Satyrica"). Braemer osv.] Curtius, S. 349. Bacon osv.] Curtius, S. 352. Scaliger... erklærer osv.] Curtius, S. 351. Gatakerus osv.] Curtius, S. 396. [104] Sml. S.V. IV, S. 281ff.

og Dogmatiken — Psychologien og Moralen o: s: v:. Man behandler i Almindelighed den enkelte Videnskab særskilt, nu har man meget at sige; man tænker ikke paa om Alt maaskee pludselig kan hæves, hvis Grundbegrebet maae bestemmes om. — Især gjelder det om Æsthetik, der altid er bleven meget opdyrket; men næsten altid i sin Isolation. En stor Deel Æsthetiker ere af Digtere. — Aristoteles gjør en Undtagelse, han seer let, at den har et Forhold til Rhetorik og Ethik og Politik.

105 U. D. Forholdet mellem Æsthetik og Etik. — Overgangen — pathetisk [*] ikke dialektisk, der begynder en qualitativ forskjellig Dialektik. — Hvorvidt forsoner Poesie og Kunst med Livet — Et er sandt i Æsthetiken, et Andet i Ethiken? —

cfr. Curtius p. 388.

[*] *I Marginen:* Marthensen?

106 U. D. I hvilket Forhold bør en lyrisk Digter staae til sit Digt?

107 U. D. Hvorledes gaaer Idealitæten op for den lyriske Digter — Epikeren har Stoffet og Musen, for Lyrikeren er Musen selv Stoffet, Epikeren besværger Musen, Lyrikeren er forelsket i Musen enten det nu er en lykkelig Kjærlighed eller ikke.

108 U. D. Det Comiske er egl. et metaphysisk Begreb. Det tilveiebringer en metaphysisk Forsoning — Hegels Udvikling af det Comiskes — Martensens Eftersnakken —

[105] Sml. 12. 94. 111—115. 117. Curtius] se til 103. [108] Sml. 118. 120. Hegels Udvikling] se Vorlesungen über die Æsthetik, hrsgeg. von H. G. Hotho. 3. Bd. (Berl. 1838. Werke, 10. Bd. 3. Abth. — Ktl. Nr. 1384—86), S. 534. — Sml. III C 34. det Comiskes] der kan suppleres: Begreb Martensens Eftersnakken] der sigtes til Martensens Anmeldelse af Heibergs „Nye Digte" (se til B 46, S. 203) i Fædrelandet 1841, Nr. 398 (10. Jan.). — Sml. S.V. VI, S. 385.

(1842—43)

109 U. D.

⟨En Bemærkning i Apollonius af Tyanas Liv af Philostratus 2,22 o: fl. p. 258 o: fl. i Oversættelsen. cfr. ogsaa p. 523 o: fl:⟩ „Al Poesie er en Efterligning“ (Aristoteles.) — „bedre, værre, som vi“ — Herved viser Poesien ud over sig selv til Virkeligheden og til den metaphysiske Idealitæt. — hvor ligger den poetiske Midte — Saasnart det gaaer ud over Sympathien — Vi kan derfor ikke sige, at vi sympathisere med Chrstus, Skriften siger ogsaa omvendt. cfr. Hebr. 4.

110 U. D.

δι᾽ ελεου και φοβου περαινουσα την των τοιουτων παθηματων καθαρσιν. Aristoteles cap. 6. Strid angaaende disse Ord. (Lessing hamburgische Dramaturgie, — Brevvexel med Nicolai og Moses M.). Meningen er vistnok den, Tragoedien vil gjennem Medlidenhed og Frygt (Mediet — disses Nødvendighed og æsthetiske Betydning) virke til disses Renselse, ved at forædle Sympathien. ελεος og φοβος som egoistiske Bestemmelser er Betingelsen for at faae et æsthetisk Indtryk; Virkningen er at ελεος og φοβος blive reent sympathetiske, at jeg glemmer mig selv i den æsthetiske, reent sympathetiske ελεος και φοβος. Dette er overhovedet den Beroligelse som det Æsthetiske giver ikke ved Tanken om at Andre lide mere, men ved Fortabelsen i Beskuelsen af selve det Æsthetiske, af den æsthetiske Liden.

[109] Philostratus ... Oversættelsen] se til A 7. Al Poesie ... Efterligning] sml. I 16; Aristoteles Poetik, den til I 03 anf. Overs., S. 2. bedre, værre, som vi] anf. Overs., S. 4 (cap. 2). Skriften siger osv.] sml. II A 366. [110] Sml. III C 34, S. 272. — S. V. I, S. 124. VI, S. 428. Aristoteles cap. 6] Poetik 1449 b, 27 f.; den til 103 anf. Overs., S. 12. Lessing] sml. 112. 121. hamburgische Dramaturgie] særlig Stykke 74 ff. (i Lachmann-Maltzahn's Udg. 7. Bd., S. 310 ff. — Om den af S. K. ejede Udg. se III A 200, sml. I C 100). Brevvexel osv.] se Lessing's Brev til Fr. Nicolai af [13.] Novbr. 1756 (Lachmann-Maltzahn's Udg. 12. Bd., S. 60 ff.; den til III A 200 anf. Udg., 26.—29. Bd. indeholdt „Briefwechsel mit Mendelssohn ... Nicolai“). — Se ogsaa Brevene til Mendelssohn af 18. og 28. Novbr. 1756 (Lachm.-Maltz. anf. Bd., S. 65 ff.), til Nicolai af 29. Novbr. 1756 (anf. St., S. 72 ff.), til Mendelssohn af 18. Decbr. 1756 (anf. St., S. 74 ff.), til Nicolai af 2. April 1757 (anf. St., S. 93 ff.).

I Marginen til 105:

111 U. D. Poesien blødagtiggjør. Det var allerede Platos Mening.

I Marginen til 105:

112 U. D. det Tragiske vil opløfte, det Comiske vil forbedre. (det almindelige Vaas om Satiren, og Skuespillet. — Theaterets Betydning — Lessing Rhabeck. — dets Betydning i Oldtiden. Et National-Institut. derfor gratis — nu betalt. — Kirken.)

I Marginen til 105:

113 U. D. I Tragedien gaaer Helten under. Det skal forsone mig med Virkeligheden. Er det derved, at det begeistrer mig til en lignende Heroisme? at jeg fatter, hvorledes det Store netop ligger i saaledes at gaae under. Men saa er jeg jo netop i Splid med Virkeligheden, da jeg antager, at den er en saadan, at det er det Stores Lod at maatte gaae under.

I Marginen til 105:

114 U. D. <Kant: „interesseløs Tilfredsstillelse".>
Er det Digteren der vinder denne Forsoning <ved Frembringelsen>, ell. Læseren og Tilskueren ved Digterens Frembringelse? En ulykkelig Individualitæt er Digter, en tilsvarende Sympathie. —

I Marginen til 105:

115 U. D. Dersom Poesiens Tendents var blot ethisk, saa maatte Straf og Belønning saa hurtig som muligt følge paa Last og Dyd, thi det Ethiske fordrer at see denne Consequents med en uendelig Hurtighed. Hvor blev saa de 5 Akter af og Knuden; thi Knuden er netop uethisk.

[111] Sml. S. V. VI, S. 412. [112] Lessing] sml. 110. 121. Theaterets Betydning osv.] sml. III A110. [114] Kant osv.] sml. S. V. IV, S. 290 Noten. — Ktl. Nr. 594: Kritik der Urtheilskraft. 2. Aufl. Berl. 1793. [115] Sml. S. V. VI, S. 411.

I Marginen til 109:

Naar al Poesie er Efterligning, hvorfra er da egl. Versformen kommen? *116 U. D.*

Efterligning — Opfindelse.

den Glæde ethvert Msk. finder ved Efterligning, selv af det, der ellers forfærder ham. cfr. Cap. 4. Ligger heri ikke paa eengang en Betegnelse af den Uro (Skræk og Medlidenhed) som Poesien vækker, og af den Beroligelse, den giver.

I Marginen til 105:

det Æsthetiske forsoner Phantasien. *117 U. D.*

Boethius forsmaaer derfor Poesiens Forsoning cfr. Lib. I p. 9. „quis, inquit, has scenicas meretriculas ad hunc ægrum permisit accedere? quæ dolores ejus non modo nullis foverent remediis, verum dulcibus insuper alerent venenis? Hæ sunt enim quæ infructuosis affectuum spinis uberem rationis segetem necant, hominumque mentes assuefaciunt morbo, non liberant."

Homer er den første Opfinder af Komedien: .. οὑτω και της κωμωδιας σχηματα πρωτος υπεδειξεν, ου ψογον αλλα το γελοιον δραματοποιησας. Aristoteles cap. 4. Her ligger allerede et Moment af det Metaphysiske, istedenfor at skjende leer man. *118 U. D.*

Curtius Oversættelse af Aristoteless Digtekunst p. 101 *119 U. D.*

Solon forbød Thespis at opføre Tragedier i Athen for ikke at forlokke Athenienserne til Usandhed. Thespis indførte een Person.

[116] Cap. 4] af Aristoteles, Poetik; i den til 103 anf. Overs., S. 6 f. [117] Boethius... p. 9] i den til 62, S. 398 anf. Udg. — Sml. S. V. VI, S. 411. uberem] Udg. har: uberem fructibus [118] cap. 4] Poetik, 1448 b, 36 ff.; i den til 103 anf. Overs., S. 8. — Citatet skulde lyde: οὑτω καὶ τὰ τῆς osv. det Metaphysiske] sml. 108. 120. [119] Curtius osv.] se til 103. Solon forbød osv.] sml. S. V. VI, S. 412.

Phrynichus bragte qvindelige Masker paa Scenen; Qvinder optraadte aldrig. Æschulus to Personer. (Dialog.?) Sophocles 3. (Situation?).

120 U. D. At Komedien nærmer sig til det Metaphysiske, seer man ogsaa deraf, at den i en anden Forstand har det Almindelige til sin Gjenstand end Tragedien. Komedien udviklede sig af det ret Personlige. — Epicharmus, Magnetes, Chionnides levede mellem den 70 og 80 Olympiade; Krates omtrent 450 f: Chr. Han forbedrede Comedien, den gamle Comedie begyndte. 436. f: Chr: levede Aristophanes. Lamachuss Decret falder Aar 400, og comoedia media begynder. Aar 332 begynder den nyere Comedie med Menander. (cfr. Curtius p. 110.).

I Marginen til 120:

121 U. D. Forholdet mellem Stykkets Tid og Tiden i Stykket — Vanskelighed. — Tidens Categorie —

Hvorfor behøver Tragedien mere Historien end Comedien? Fordi Tragedien er mindre sandsynlig. Comedien retfærdiggjør sig selv metaphysisk. Det er en underlig Modsigelse i Tragedien, den vil vise det Overordentlige, og for at jeg skal troe derpaa, knytter den sig til det Historiske. Er da den historiske Vished en høiere Argumentation end den Vished, der er immanent i det Tragiske? Hvorfor seer man saa sjeldent reent digtede Tragedier. (Riccobonis Tragedie: Arcagambis.) (Lessing Emilie Galloti — dets Oprindelse. hans Brevvexel med Nicolai.). — Hvilket indirecte Beviis mod Poesie og Kunsts absolute Forsoning, at jeg vil

[120] Sml. 108. 118. [121] Hvorfor behøver osv.] sml. S.V. VI, S. 407 f. Riccobonis ... Arcagambis] se Curtius, den til 103 anf. Overs., S. 153 (Nr. 127 af „Anmerkungen zu Aristoteles Dichtkunst"). Lessing osv.] sml. 110. 112. dets Oprindelse ... Nicolai] se Lessing's Brev til Fr. Nicolai af 21. Jan. 1758 (det til 110 anf. Bd. af Lachmann-Maltzahn's Udg., S. 128). Sml. S.V. VI, S. 407.

ikke troe dem i og for sig, naar de vise det Overordentlige, men fordrer et udvortes Beviis; derimod troer jeg det Comiske, og fordrer intet historisk Beviis. Vil jeg skildre en Nar, saa behøver jeg ikke at give ham et historisk Navn, ja jeg svækker næsten Virkningen, naar jeg gjør det; vil jeg skildre en Helt, maa jeg see at faae en historisk Person, ellers troer Ingen det.

I det antike Drama var Kjærlighed ikke Drivhjulet. Nu derimod i den nyere er det altid Tilfældet. *122 U. D.*

det Episke ligger i Continuiteten, det Lyriske i Discretionen. Det Episkes Oprindelighed er derfor en anden end det Lyriskes. *123 U. D.*

En mærkelig Definition paa det Skjønne. το γαρ καλον εν μεγεθει και ταξει εστι, διο ουτε παμμικρον αν τι γενοιτο καλον ζωον (συγχειται γαρ η θεωρια εγγυς του αναισθητου γενομενη), ουτε παμμεγεθες· ου γαρ άμα ἡ θεωρια γινεται, αλλ' οιχεται τοις θεωρουσι το ἑν και το ὁλον εκ της θεωριας, οίον ει μυριων σταδιων ειη ζωον. cfr. Aristoteles cap. 7. — Curtius bemærker til dette Sted, at Aristoteles ikke erkjender, at der gives skjønne Børn. Det var vel Umagen værd at vide, om det forholder sig rigtigt. Han citerer til den Ende 4de Bog af Aristoteles's Ethik; men dette er et meget skjødesløst Citat.† *124 U. D.*

† *I Marginen:* Stedet er 4,7, hvor han taler om μεγαλοπρεπεια og nu en passant bemærker: εν μεγεθει γαρ ἡ μεγαλοψυχια ωσπερ και το καλλος εν μεγαλῳ σωματι, οἱ μικροι δ' αστειοι και συμμετροι, καλοι δ' ου.

[124] Aristoteles cap. 7] Poetik, 1450 b, 36 ff.; i den til 103 anf. Overs., S. 16 f. Curtius bemærker] i den til 103 anf. Overs., S. 135. 4,7] Eth. Nic., 1123 b, 6 ff.

(*1842—43*)

125 *U. D.* Aristoteles i det 14d Capitel ordner de tragiske Handlinger efter deres tragiske Værdie saaledes: 1) En vil, med sit Vidende begaae en Forbrydelse, men hindres deri 2) Een begaaer med sit Vidende en Forbrydelse 3) Een begaaer uden sit Vidende en Forbrydelse, men opdager det bag efter 4) Een vil, uden sit Vidende begaae en Forbrydelse men forhindres deri. Disse sidste har meest tragisk Værdie. Han anfører Exempler.

For ret at forstaae Aristoteless Lære om den forskjellige Værdie af disse Handlinger, maa man kjende hans Ethik; især 3d Bog, hvor han udvikler Forskjellen mellem det Frivillige og det Ufrivillige, at handle af Uvidenhed og uvidende. Dette bliver især af Vigtighed m: H: t: den Destinction han gjør mellem en frivillig Handling og en forsætlig Handling.

126 *U. D.* Angaaende det Ondes comiske Betydning kan sammenlignes et Sted i Leibnitz Theodicee, hvor han citerer et engelsk Værk, der har opfattet Helvede comisk cfr. § 270. (den engelske Prælat han omtaler er vel King?)

127 *U. D.*

Ideen til mine Forelæsninger.

1.
om Begrebet Poesie

2.
Bevægelsen gjennem Æsthetiken

3.
Det Comiske. Æsthetiken hævet.
Cultus des Genius.

[125] det 14d Capitel] af Poetiken; den til 103 anf. Overs., S. 30. For ret at forstaae osv.] sml. 19. 20. [126] Se 38.

Facsimile af Teksten Side 37, A 97

Facsimile af Teksten Side 103, B 1

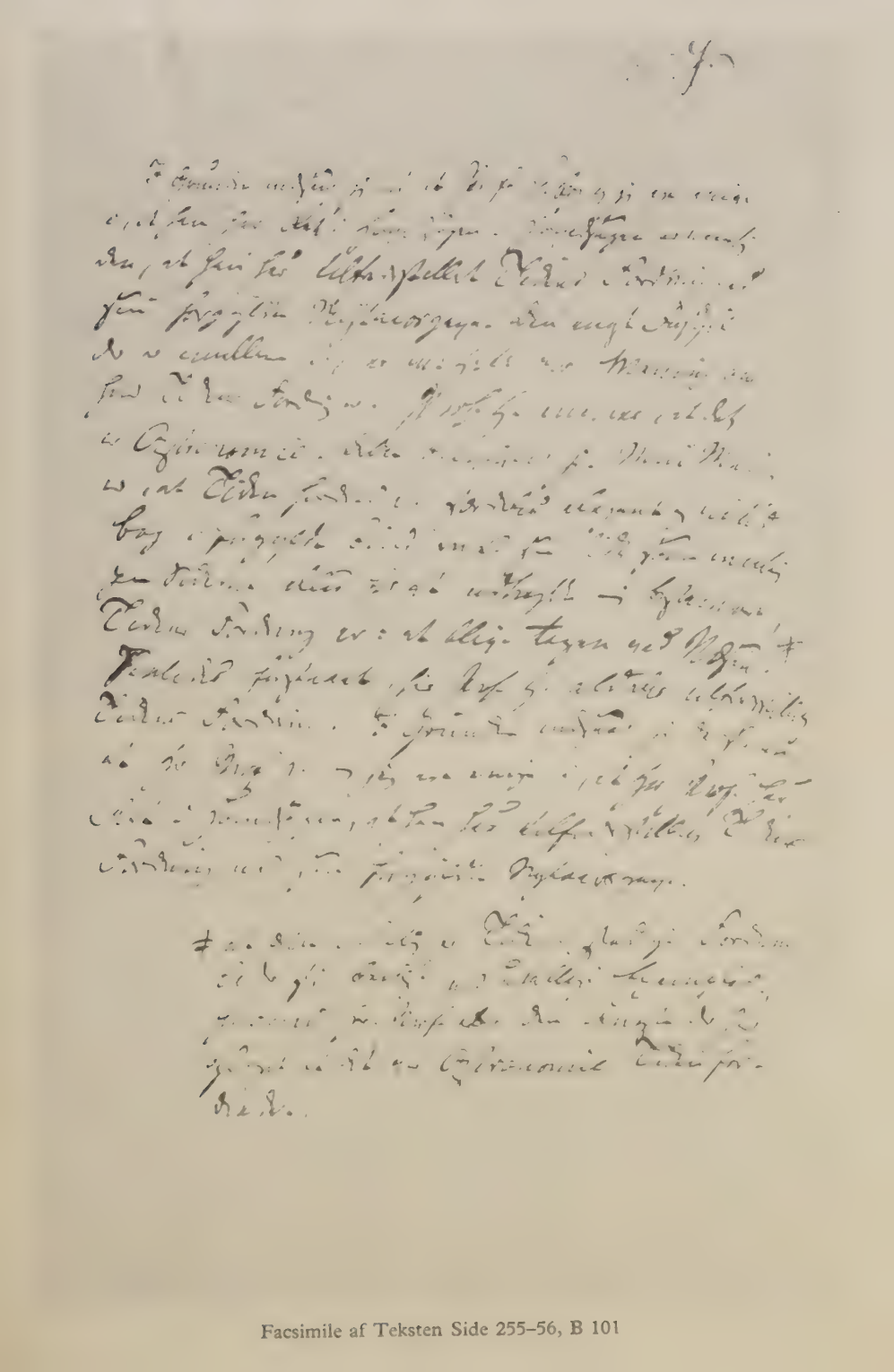

Facsimile af Teksten Side 255–56, B 101

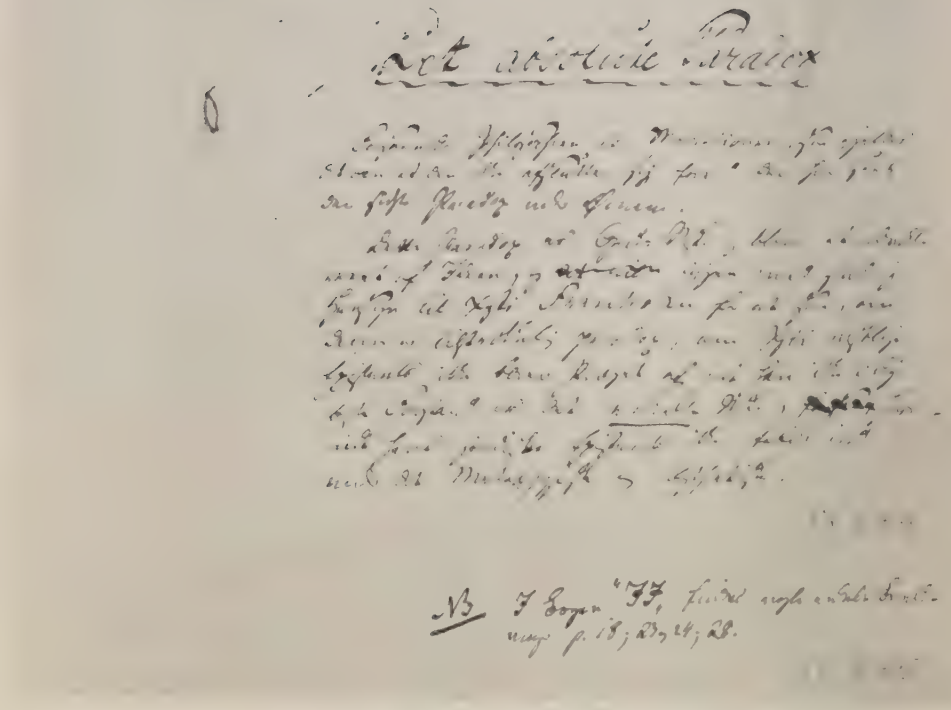

Facsimile af Teksten Side 404, C 84 og 85

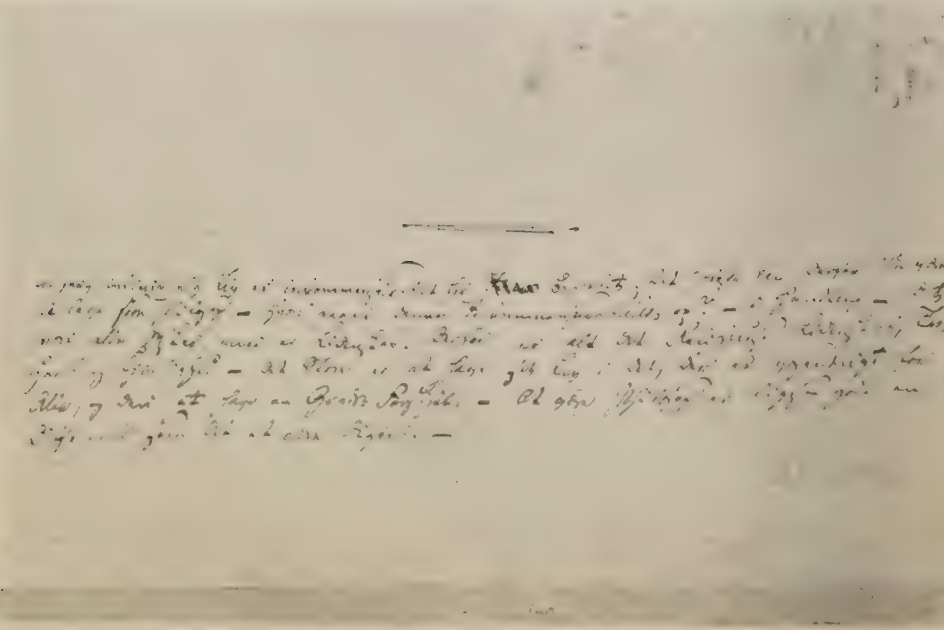

Facsimile af Teksten Side 406–7, C 96

KILDE-ANGIVELSE, MANUSKRIPT-BESKRIVELSE OG TEXTKRITISKE OPLYSNINGER

Med E. P. I	betegnes:	Af Søren Kierkegaards Efterladte Papirer ved H. P. Barfod (Kbh. 1869), I—II (1833—43).
— E. P. III	—	Af Søren Kierkegaards Efterladte Papirer ved H. P. Barfod (Kbh. 1872), III (1844—46).
— B-Fortegn.	—	Fortegnelse over de efter Søren Aabye Kierkegaards Død forefundne Papirer. 1865 optaget af H. P. Barfod. Manuskript.
— L-Fortegn.	—	Fortegnelse over Manuscripterne af S. Kierkegaard. optaget efter hans Død af Henr. Lund. d. 17 Januar 1856. Manuskript. (Se Fortale I, S. VIII).
— U-Fortegn.	—	Universitets-Bibliotekets Fortegnelse over Søren Kierkegaards Manuskripter.
— *ved Stykkernes Numre	—	de Stykker, som ikke før har været trykt.
— Mgl.	—	at Original-Manuskript mangler.
— Tal med × imellem	—	Tvær- og Længdemaal i Millimeter.
— 1 S., 2 SS. osv.	—	at en Side, to Sider osv. er helt eller delvis beskrevet.
— *Kursiv*	—	Udgiver-Bemærkninger i de textkritiske Oplysninger.
	⊥ betyder:	vinkelret(te) paa
	4. —	Kvart
	8. —	Oktav
	< —	fremkommet ved S. K.s Rettelse af
	¦ ¦ —	udslettet af S. K. med Blyant
	‖ ‖ —	— - — — Blæk

Forøvrigt er brugt følgende Forkortelser:

Anm.	Anmærkning	mgl.	mangler
Barf.	H. P. Barfod	m. m.	med mere
Beg.	Begyndelsen	mrk.	mærket
beg.	begyndende	osv.	og saa videre
besk.	beskaaret	Pap.	Papiret
Bl. Bll.	Blad Blade	Pb.	Papbind
blaal.	blaalig	rektang.	rektangulær
efterh.	efterhaanden	Rett.	Rettelse(r)
enk. St.	enkelte Steder	S. SS.	Side Sider
f. ff.	og følgende Side(r)	Shb.	Shirtingbind
	Nummer (Numre) osv.	S. K.	Søren Kierkegaard
Fol.	Folio	Skr.	Skriften
Forgyldn.	Forgyldning	sl.	sluttende
gennemg.	gennemgaaende	Slutn.	Slutningen
gull.	gullig	sml.	sammenlign
iflg.	ifølge	spr.	sprængt
indv.	indvendig	Tidsbestem.	Tidsbestemmelsen
Kt. Ktt.	Kant Kanter	Tidsr.	Tidsrummet
langstr.	langstrakt	Tit.	Titel
Lb.	Læderbind	ubeskr.	ubeskrevet
Lin.	Linie	uregelm.	uregelmæssig
Læsn.	Læsningen	Vb.	Vælskbind
Marg.-Tilf.	Marginal-Tilføjelse(r)	Vm.	Vandmærke

Umiddelbart efter de Tal, der giver Optegnelsernes Numre i Udgaven, følger for en Del af disse Numres Vedkommende (ligesom i de foregaaende Bind) Henvisninger til Manuskript-Stykkernes Plads i B-Fortegn.; i de Tilfælde hvor Identificeringen ikke er umiddelbart givet, men helt eller delvis beroer paa Slutninger, er dette i Henvisningerne tilkendegivet ved Hjælp af skarpe Klammer, med Tilføjelse af Spørgsmaalstegn hvor Identificeringen helt eller delvis er tvivlsom. Ved et: — L-Fortegn., føjet til Henvisningen til B-Fortegn. angives, at det paagældende Nummer hører til den Afdeling af Papirerne, hvorover ogsaa Henrik Lund har optaget Fortegnelse, hvis Nummerering indtil Nr. 382 er den, der følges i B-Fortegn.

Efter en Del af Numrene følger umiddelbart kun en Streg; herved angives, at det paagældende Nummer hører til den Afdeling af Udgavens Materiale, der falder udenfor Lunds og Barfods Fortegnelser. Dette gælder i nærværende Bind for Optegnelserne A 198—212, der findes i et Exemplar af S. K.s Disputats, som først i Aaret 1890 er kommen til Universitetsbiblioteket, ved Køb paa Auktion efter Etatsraad F. S. Bang; endvidere for

B 60—99, der omfatter Alt hvad der er bevaret af Manuskripter til Værkerne „Frygt og Bæven" og „Gjentagelsen", B 140—142: den eneste bevarede Rest af det ældste Manuskript til „Skyldig—Ikke Skyldig" (se A 107, S. 42), samt B 151—159: Manuskripter til de „Tre opbyggelige Taler", der udkom samtidig med „Frygt og Bæven" og „Gjentagelsen". Af disse Numre fandtes det ene Ark af B 95 og B 151 sammen med andre Manuskript-Brudstykker til forskællige af S. K.s Værker i en Pakke med Paaskrift af Barfod: „Ankomne i 1866 Dcbr. fra Kbhn., derfor ikke katalogiseret." De øvrige ukatalogiserede Numre af B hører sandsynligvis til det Manuskript-Materiale, der ifølge L-Fortegn. fandtes i „en stor Sæk" og summarisk betegnes som „en Mængde gamle, brugte Manuskripter f. Ex. til Enten—Eller, Stadier paa Livets Vei, Logiske Problemer etc. etc. (som oftest i stor Uorden og adspredte)".

I selve Manuskriptbeskrivelsen er skarpe Klammer benyttet til at betegne de Dele af denne, der paa Grund af Materialets nuværende defekte Tilstand kun har Beskrivelsen i B-Fortegn. at holde sig til; men forøvrigt maa det bemærkes, at — saavidt gørligt ved Hjælp af B-Fortegn. — Materialets oprindelige Tilstand er lagt til Grund for Beskrivelsen, medens der er set bort fra de Defekter, hvormed det nu efter Barfods senere Behandling præsenterer sig.

I de textkritiske Oplysninger henviser Brøktal til Linie i Stykket (altid talt fra oven); almindeligt Tal med Brøktal ved angiver Stykkets Nummer og Linien; hvor vedkommende Stykke strækker sig over to eller flere Sider indskydes (med et S. foran) Sidetallet foran Linietallet, som da gælder vedkommende Side. Til venstre for skarp Klamme anføres med spærret Tryk hvad den trykte Text har, og til højre følger hvad Kilden har, eller med Tegnet < foran hvad Manuskriptet oprindelig har haft, som saa af S. K. selv er bleven rettet til det i den trykte Text optagne. Tilføjelsen af manglende Forkortelses-Punktum, Prik over i, Tøddel over ö eller ä eller ü, samt Gengivelsen ved Chr (chr) af det af S. K. ret hyppigt benyttede χ i Forkortelser for Christus, Christendom, Christne, christelig er der ikke taget Hensyn til i de textkritiske Oplysninger; Overstregninger meddeles kun, hvis de sikkert kan tydes og menes at være af Interesse for Texten; men ellers vil enhver Afvigelse fra Kilden findes anført.

Med nærværende Bind er følgende Numre af B-Fortegn. helt udtømte: 146.153.365.366.384.385.391.392.399.400.402.407.412.413.419.429.450.463.465, og følgende delvis: 368.290.405.451.

Ifølge B-Fortegn. fandtes i Aaret 1865 Numrene 424—454 i en stor Papæske, udenpaa hvilken S. K. med egen Haand havde skrevet: „Journaler og andet Sligt fra en ældre Tid"; Æsken var desuden med Rødkridt mærket: A.

146 (B 59)	findes i	U-Fortegn.	60
153	udgør	—	43
290	findes i	—	60
365 a Mgl.			
365 b c	—	—	38
365 d e^{α}	—	—	60
365 e^{β} Mgl.			
365 f Mgl.			
365 g	—	—	44
365 h	—	—	60
365 i	—	—	44
365 k l	—	—	60
366	—	—	39 C
368	udgør	—	68
384—385	findes i	—	42
391,1	—	—	14
391,2	—	—	44
392 (B 108 f.)	—	—	44
392 a b	—	—	8
392 c	—	—	44
392 d	—	—	8
392 e	—	—	44
392 f Mgl.			
399 Mgl.			
400	—	—	60
402	—	—	60
405	—	—	60
407	—	—	60
412	—	—	60
413	—	—	22
419	—	—	42
429	—	—	60
450	—	—	39 C
451	—	—	39 C
463	—	—	39 C
465	udgør	—	3
B-Fortegn.	—	—	72
L-Fortegn.	—	—	71

Numrene udenfor Lunds og Barfods Fortegnelser:

A 198—212	findes	i	U-Fortegn.	2
B 60—88	—	-	—	7
B 89—90	—	-	—	9
B 91—94	—	-	—	7
B 95	—	-	—	61
B 96	—	-	—	9
B 97—98	—	-	—	8
B 99 Mgl.				
B 140—142	—	-	—	18
B 151	—	-	—	61
B 152—159	—	-	—	6

A

**1:* 368 (=L-Fortegn. — Bind, indv. af S. K. mrk. JJ, 8. (128 × 210), Vb. med Blindtryk og Forgyldn. paa Ryggen, i øverste og nederste Rygfelt i Forgyldn. en Lyre; grønt spr. Snit. Pap.: Koncept; grovt; Vm. C & I HONIG), S. 4 (sml. III A 208f.). — Skr.: rolig.

Anm.: anbragt umiddelbart efter III A 208. — Stykkerne i 368 anbragt med ydre Margen.

2: 368 (se 1), S. 4f. — Skr.: rolig.

3: 368 (se 1), S. 5. — Skr.: rolig. S. 6[1] veed] ved

**4—5:* 368 (se 1), S. 5. — Skr. 4: rolig. 5: rolig, sl. hurtigere. 4[2] -cescunt] -secsunt

6: 368 (se 1), S. 5f. — Skr.: tildels stor; gennemg. rolig, enk. St. hurtig.

**7:* 368 (se 1), S. 6. — Skr.: rolig, sl. hurtigere. [1]ingen] ingen || Af || [2]der] der || bar || S. 7[2] Tyana < Thyana

8: 368 (se 1), S. 6. — Skr.: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere. [3]til] til || en Familie-Stridi ||

9: 368 (se 1), S. 7. — Skr.: rolig. [1]cap.] cap. || 7. *[?]* ||

**10—12:* 368 (se 1), S. 7. — Skr.: rolig. 10, S. 8[2] Død] < Dyd

**13:* 368 (se 1), S. 7f. — Skr.: rolig. [3]Citar-] < Chitar- S. 9[1] Det] „Det

**14:* 368 (se 1), S. 8. — Skr.: rolig. [1]Børns] Børn

15: 368 (se 1), S. 8. — Skr.: rolig.

**16—17:* 368 (se 1), S. 8. — Skr.: rolig.

**18—20:* 368 (se 1), S. 9. — Skr. 18: rolig. 19: beg. rolig, snart hurtigere. 20: rolig. 18[4] υμε-] < υμα-

21: 368 (se 1), S. 9. — Skr.: rolig.

22: 368 (se 1), S. 10. — Skr.: rolig.

23: 368 (se 1), S. 10f. — Skr.: gennemg. rolig, hist og her hurtig.

24—25: 368 (se 1), S. 11. — Skr.: rolig.

**26:* 368 (se 1), S. 11. — Skr.: rolig.
[7] 652] < 659

**27—30:* 368 (se 1), S. 12. — Skr.: rolig.

31: 368 (se 1), S. 13. — Skr.: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere.

**32—33:* 368 (se 1), S. 13. — Skr. 32: rolig, tildels sirlig. 33: beg. sirlig, snart hurtigere.
32[2] stultitia] stul-tia *ved Overgang til ny Linie* 33[3] guddl.] < gudd.

34: 368 (se 1), S. 14. — Skr.: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtig.

**35—36:* 368 (se 1), S. 14. — Skr. 35: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere. 36: rolig.

**37—39:* 368 (se 1), S. 15. — Skr. 37—38: rolig. 39: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere.
Anm.: Slutn. til 39 har været anbragt paa S. 16 (se 40f.).

**40—41:* 368 (se 1), S. 16. — Mgl. — B-Fortegn.
40 -nøier] -nøjer

42—43: 368 (se 1), S. 17. — Mgl. — E. P. I, S. 360f.
42[5] cfr. f. E.] jfr. f. Ex. B.] C. p.] S. 42[11] formodent-] formoden- 43[1] *fremhævet*

**44:* 368 (se 1), S. 18. — Skr.: rolig.

45—46: 368 (se 1), S. 18. — Skr.: rolig.

47: 368 (se 1), S. 18f. — Skr.: rolig.

48: 368 (se 1), S. 19. — Skr.: rolig.

**49:* 368 (se 1), S. 19. — Skr.: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere.

50—53: 368 (se 1), S. 20. — Skr. 50: beg. rolig, snart hurtigere. 51—53: rolig.
50[4] havde ladet] < ladet

54: 368 (se 1), S. 21. — Skr.: gennemg. hurtig, hist og her roligere.
[2] hvorved] hvorved || Ele ||

**55—56:* 368 (se 1), S. 21. — Skr. 55: rolig. 56: rolig; i Marginal-Tilføjelsen: sirlig.
56[2] Uret“] Uret

**57:* 368 (se 1), S. 22. — Skr.: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere; i Marginal-Tilføjelsen: sirlig.

58—59: 368 (se 1), S. 22. — Skr. 58: rolig, tildels sirlig. 59: rolig.

60: 368 (se 1), S. 22f. — Skr.: beg. sirlig, efterh. hurtigere.

61: 368 (se 1), S. 23. — Skr.: rolig, sl. hurtigere.

62: 368 (se 1), S. 23f. — Skr.: beg. rolig, efterh. hurtig; i Slutnings-Stykket: igæn roligere.

S. 24[3] er...høiere] *overkradset med Blæksløjfer, derefter sat Prikker under*

63: 368 (se 1), S. 24. — Skr.: rolig.

64: 368 (se 1), S. 25. — Skr.: rolig.

**65:* 368 (se 1), S. 25 f. — Skr.: tildels stor; gennemg. hurtig, enk. St. roligere.

**66—67:* 368 (se 1), S. 26. — Skr.: rolig.

**68:* 368 (se 1), S. 26 f. — Skr.: gennemg. rolig, hist og her hurtigere.

**69:* 368 (se 1), S. 27. — Skr.: sirlig.

70: 368 (se 1), S. 27. — Skr.: beg. rolig, efterh. hurtigere.

71: 368 (se 1), S. 27 f. — Skr.: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere.

**72:* 368 (se 1), S. 28. — Skr.: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere.

73: 368 (se 1), S. 28. — Skr.: beg. rolig, efterh. hurtig; i Marginal-Tilføjelsen: rolig.

74: 368 (se 1), S. 29. — Skr.: rolig.

**75:* 368 (se 1), S. 29. — Skr.: rolig, tildels sirlig.

76: 368 (se 1), S. 29—32. — S. 29 (Beg. af Stykket til Lin. 13 „sig") Skr.: beg. rolig, efterh. hurtigere.

S. 30 f.: Mgl. — E. P. I, S. 406 f.

S. 32 (sidste Linie fra „Samtid") Skr.: rolig.

[3] det] < der S. 29[21] sig selv] *fremhævet*

77: 368 (se 1), S. 29. — Skr.: rolig.

**78:* 368 (se 1), S. 32. — Skr.: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere.

[1] „formedelst] formedelst

79: 368 (se 1), S. 32. — Skr.: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere; Linie for Linie overkradset med Blæksløjfer.

80: 368 (se 1), S. 32 f. — Skr.: beg. rolig, efterh. hurtig.

81—82: 368 (se 1), S. 33. — Skr 81: sirlig. 82: rolig.

82[2] jo] || saa *[?]* || jo

83: 368 (se 1), S. 33 f. — S. 33 (Beg. af Stykket til Lin. 6 „af") Skr.: beg. rolig, snart hurtigere.

S. 34 (Resten): Mgl. — E. P. I, S. 410.

[6] Jeg] || Han be || Jeg [7] han] *fremhævet*

**84:* 368 (se 1), S. 34. — Mgl. — B-Fortegn.

85—95: 368 (se 1), S. 34—39. — Mgl. — E. P. I, S. 416—419.

Anm.: ifig. B-Fortegn. har 85 været anbragt paa S. 34, 86 begyndt paa S. 34, 87 været anbragt paa S. 35, 88 paa S. 36, 89 begyndt paa S. 36, 90—91 været anbragt paa S. 37, 92 begyndt paa S. 37, 93 været anbragt paa S. 38, 94—95 paa S. 39.

85[2] egentlig] *fremhævet* 85[3] den] *fremhævet* 86[1] vor Tid] *fremhævet* 87[6] dens] *fremhævet* 88[9] Fanden] F— jeg] *fremhævet* 92[3] Skidt]

Sk—t 92, S. 35[10] ethiske] *fremhævet* 93[3] Menneske] *fremhævet* 94[1] Bournonville] *fremhævet* 94[5] Pludselige] *fremhævet* 94[7] Winsløv] *fremhævet* 94, S. 36[2] cfr.] jfr. 95[1] Petrarchs] *fremhævet*

96: 368 (se 1), S. 39f. — S. 39 (Beg. af Stykket til Lin. 5 „Levnetsløb."): Mgl. — E. P. I, S. 420.

S. 40 (Resten) Skr.: tildels stor; beg. rolig, snart hurtig; i Marginal-Tilføjelsen: rolig.

[2] Heiberg] *fremhævet* [4] f. E.] f. Ex. [8] Aar.] Aar." [9] -blik] -blik af [10] han har] < har han

**97:* 368 (se 1), S. 41—44. — Skr.: gennemg. hurtig; Linie for Linie overkradset med Blæksløjfer.

Anm.: første Del af Stykket optager S. 41; Bladet S. 42f. mangler; den anden Del af Stykket er anbragt øverst paa S. 44, hvis nederste 1/3 er ubeskr.

98—100: 368 (se 1), S. 45. — Skr.: rolig.

Anm.: nederste Halvdel af Siden ubeskr.

100[8] Blæst)] Blæst

101—102: 368 (se 1), S. 46f. — Mgl. — E. P. I, S. 412f.

101[1] *fremhævet*

103: 368 (se 1), S. 47f. — S. 47 (Beg. af Stykket til Lin. 13f. „guddommelige"): Mgl. — E. P. I, S. 413.

S. 48 (Resten) Skr.: gennemg. hurtig, enk. St. roligere.

[1] absolute] *fremhævet* [3] enkelt] *fremhævet* [4] o.s.v.] osv. [11] guddommelige] *fremhævet* [13] o. s. v.] osv. [16] begeistre] begeistrede

104: 368 (se 1), S. 48. — Skr.: rolig.

Anm.: nederste 2/3 af Siden ubeskr.

**105:* 368 (se 1), S. 49. — Skr.: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtig.

S. 41[6] China-Captain] Chinaptain

106: 368 (se 1), S. 49f. — Skr.: tildels stor; hurtig.

**107:* 368 (se 1), S. 50—54. — Skr.: gennemg. hurtig; Linie for Linie overkradset med Blæksløjfer.

Anm.: første Del af Stykket optager nederste Halvdel af S. 50 og hele S. 51; Marginal-Tilføjelsen anbragt øverst paa S. 51; Bladet S. 52f. mangler; den anden Del af Stykket optager øverste 3/4 af S. 54.

S. 42[15] kunde] || skulde || kunde

108: 368 (se 1), S. 54. — Skr.: hurtig.

[1] men] men || ikke ||

109—112: 368 (se 1), S. 55. — Skr. 109—110: rolig. 111: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere. 112: som 111.

Anm.: nederste 1/4 af Siden ubeskr.

113—120: 368 (se 1), S. 56—61. — Mgl. — E. P. I, S. 421—423.

Anm.: ifig. B-Fortegn. har 113 været anbragt paa S. 56, 114 begyndt

paa S. 56, 115 været anbragt paa S. 57, 116 paa S. 58, 117 begyndt paa S. 58 (for S. 59f. intet anført), 118—120 været anbragt paa S. 61.

115[1] cfr.] jfr. 118[4] Schack Staffeldt] *fremhævet* 119[2·4·8] *fremhævet*

121—122: 368 (se 1), S. 62. — Skr. 121: hurtig. 122: sirlig.

123—126: 368 (se 1), S. 63. — Skr. 123: sirlig. 124: rolig, tildels sirlig. 125: beg. sirlig, efterh. hurtigere. 126: rolig.

126[2] Skriv *anden Gang*] || for de || Skriv

**127*:* 368 (se 1), S. 64. — Mgl. — B-Fortegn.

128—132: 368 (se 1), S. 64f. — Mgl. — E. P. I, S. 432f.

Anm.: ifig. B-Fortegn. har 128—129 været anbragt paa S. 64, 130 begyndt paa S. 64, 131—132 været anbragt paa S. 65.

129[1] Piquante] *fremhævet* 132[1] *fremhævet* 132, S. 50[1] f. E.] f. Ex. 132, S. 50[2] o. s. v.] osv.

**133:* 368 (se 1), S. 70. — Skr.: gennemg. hurtig; Linie for Linie overkradset med Blæksløjfer.

Anm.: Bladene S. 66f. og 68f. har ifig. B-Fortegn. været udrevne; ved Bladet S. 70f. findes endnu en smal Rand af et Blad med Bogstav-Rester paa første Side.

134: 368 (se 1), S. 70. — Skr.: rolig.

135: 368 (se 1), S. 71f. — S. 71 (Beg. af Stykket til Lin. 15 „som“) Skr.: beg. rolig, efterh. hurtig.

S. 72 (Resten): Mgl. — E. P. I, S. 434.

[11f.] indførte] *Læsn. usikker*

136—139: 368 (se 1), S. 71. — Skr. 136: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere. 137—138: rolig. 139: hurtig.

Anm.: 136 anbragt under Tværstreg, paa Foden af Siden. 137—139 optager Marginen.

138[5] til jeg] til

140—141: 368 (se 1), S. 72f. — Mgl. — E. P. I, S. 434—436.

Anm.: ifig. B-Fortegn. har 140 været anbragt paa S. 72, 141 begyndt paa S. 72.

140[1] Gjennemsnits-Segmenter] *fremhævet* 140[5] overhovedet] overhovedet [?]

**142:* 368 (se 1), S. 74f. — Skr.: gennemg. hurtig; Linie for Linie overkradset med Blæksløjfer.

143: 368 (se 1), S. 75. — Skr.: hurtig.

144: 368 (se 1), S. 75f. — Skr.: hurtig.

145—146: 368 (se 1), S. 76. — Skr. 145: sirlig. 146: beg. sirlig, efterh. hurtigere.

**147:* 368 (se 1), S. 77. — Skr.: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere.

148—149: 368 (se 1), S. 77. — Skr. 148: rolig. 149 Beg. (til Lin. 3 „hvor“): rolig; i Resten: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtigere.

Anm.: Slutn. af 149 (fra Lin. 3 „saaledes") er anbragt i Marginen, tildels med Linier ind i Textkolonnen i Mellemrummet mellem 148 og 149. — Bladet S. 78f. mangler.

149[1] først] før

150: 368 (se 1), S. 80. — Skr.: hurtig.

**151:* 368 (se 1), S. 80. — Skr.: hurtig.

[6] Slag] Slag || dertil ||

152: 368 (se 1), S. 80f. — Skr.: tildels stor; hurtig, tildels flygtig.

[11] til] til || at ||

153: 368 (se 1), S. 81f. — S. 81 (Beg. af Stykket til Lin. 4 „Pige;") Skr.: beg. rolig, snart hurtigere. S. 82 (Resten): Mgl. — E. P. I, S. 438.

154: 368 (se 1), S. 82f. — Mgl. — E. P. I, S. 438.

[1] Anlæg] *fremhævet* [7] f. E.] f. Ex.

155: 368 (se 1), S. 83f. — S. 83 (Beg. af Stykket til Lin. 4 „slagvant"): Mgl. — E. P. I, S. 438f. S. 84 (Resten) Skr.: hurtig.

156: 368 (se 1), S. 84. — Skr.: hurtig, tildels flygtig. S. 59[1] § *første Gang*] || p || § S. 59[11] griechis-] < griechich-

157—158: 368 (se 1), S. 85. — Skr. 157: tildels stor; hurtig. 158: beg. rolig, efterh. hurtig.

158[3] Paryk.] < Paryk,

159—173: 368 (se 1), S. 86—94. — Mgl. — E. P. I, S. 440—444.

Anm.: iflg. B-Fortegn. har 159 været anbragt paa S. 86, 160 begyndt paa S. 86, 161 været anbragt paa S. 87, 162 begyndt paa S. 87, 163 været anbragt paa S. 88, 164 begyndt paa S. 88, 165 paa S. 89, 166—167 været anbragt paa S. 91, 168 begyndt paa S. 91, 169 været anbragt paa S. 92, 170 begyndt paa S. 92, 171—172 været anbragt paa S. 94, 173 begyndt paa S. 94.

160[10] at gaae] at [gaae?] 164[8] leves forlænds] *fremhævet* 165, S. 62[1] cfr.] Jfr. p.] S. 166[8] f. E.] f. Ex. 166[4] f. E.] f. Ex. 169[1] Gjentagelsen] *fremhævet* 170[1] Gjestebudet] *fremhævet* 170, S. 64[5] sexus] sexus" 170, S. 64[12] Skal] *fremhævet*

**174—175:* 368 (se 1), S. 95. — Mgl. — B-Fortegn.

**176:* 368 (se 1), S. 96. — Skr.: tildels stor; beg. sirlig, efterh. hurtigere.

[1] sehr] zehr [6] ein-] ei- [7] -redeten] -erredeten [8] -wehr] < -wart eines] eines || üb ||

177: 368 (se 1), S. 96. — Skr.: tildels stor; hurtig.

[8] -tet] -tet, og] < men

178—180: 368 (se 1), S. 97. — Skr. 178: tildels stor; hurtig. 179: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtig. 180: hurtig.

Anm.: nederste 1/3 af Siden ubeskr.

181: 368 (se 1), S. 98f. — Mgl. — E. P. I, S. 445f.

[1-5] *fremhævet* S. 67[8] Fortale] *fremhævet*

182: 368 (se 1), S. 100. — Skr.: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere.

183: 368 (se 1), S. 100f. — Skr.: tildels stor; hurtig.
[5] til] < af

184—185: 368 (se 1), S. 101. — Skr. 184: gennemg. hurtig, enk. St. roligere. 185: hurtig.
184[1] Tiden] < Tidens saarer] saarer || ide ||

186—188: 368 (se 1), S. 102. — Skr. 186: rolig. 187: beg. rolig, efterh. hurtig. 188: hurtig.
188[1] været.] været?

189—190: 368 (se 1), S. 103. — Skr. 189: tildels stor; hurtig. 190: beg. rolig, efterh. hurtig.
190[4] det] det || ikke ||

191: 368 (se 1), S. 103f. — Skr.: beg. rolig, efterh. hurtig.

192: 368 (se 1), S. 104. — Skr.: gennemg. hurtig, enk. St. roligere.
[9] Alt] < alt

193: 368 (se 1), S. 104f. — Skr.: hurtig.

**194:* 402. Et Omslag (Pap.: Post-Velin, gull.; blankt; svært); Indholdet af S. K. paa Udsiden af Omslaget betegnet: „Ældre end Januar 1843." (Skr.: rolig). — Lap, rektang.; en Kt. uregelm. afrevet. Pap.: Post-Velin; blankt. Skr.: tildels stor; rolig. — 1 S.
Anm.: ifig. B-Fortegn. har Omslaget indeholdt: „10 Smaalapper med Strøbemærkninger"; nu indeholder det kun 3 (194—196). Muligvis har ogsaa 197 og de 5 Stykker III A 222—226 hørt hjemme i Omslaget.
[1] Sommer-] Somer-

**195:* 402 (se 194). — Lap, langstr. rektang. Pap.: Post-Velin; blankt. Skr.: rolig, tildels sirlig. — 1 S.
Anm.: Linier ⊥ Pap.s korte Led.

**196:* 402 (se 194). — Lap, rektang. af Blad, 4. (211 × . . .); to Ktt. uregelm. afrevet. Pap.: Post-Velin, gull.; Vm. [I W]HATMAN Skr.: gennemg. rolig, hist og her hurtig, tildels flygtig; med Penneprøve. — 1 S.
Anm.: anbragt paa Bladets anden Side med smal ydre og indre Margen. Ved den ene uregelm. afrevne Kt. en Rest af Arkets andet Blad bevaret, med en enkelt Bogstav-Rest.
[1] er] er ||aaben|| [4] er] er ||s|| [6] Døren] < Døren) S. 76[5] smutte] < liste mig S. 76[8] det] det ||ringe||

197: [402 (se 194)]? — Mgl. — E. P. I, S. 381, med Bemærkning: „en løs Seddel".
[10] f. E.] f. Ex.

198—212: — Exemplar af Disputatsen (se III B 28ff.), Bind, 8.; Shb. med blomstret Mønster, Tit. paa Ryggen: Om Begrebet Ironi ved S. Kierkegaard; Skrivpapir, blegrøde Forsatsblade; Guldsnit. Skr. 198: rolig, tildels sirlig. 199—200: rolig. 201: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere. 202: som 201. 203: tildels stor; hurtig. 204: som 201. 205: tildels stor; beg. rolig, snart hurtigere. 206: tildels stor; hurtig. 207: som 206. 208: hurtig. 209: tildels stor; hurtig, tildels flyg-

tig. 210—211: som 209. 212: tildels stor; gennemg. hurtig, enk. St. roligere.

Anm.: 198 anbragt paa Foden af Bogens S. 60. 199—204: paa Indsiden af Bindet foran. 205—208: paa anden Side af Forsatsbladet foran, efter Slutn. af III B 30. 209—212: paa anden Side af Forsatsbladet bagi.

202[4] -peget] < -pet 204[2] i *i citeret*] < t 212[1] æ *i paralelæ*] < l

213—217: 465a. — Bind, 8.; Pb., hvidt Papir med blomstret Mønster i Forgyldn., Tit. paa Ryggen skrevet af S. K.: „Enten—Eller. I."; Skrivpapir, to Forsatsblade foran og bagi, Indsiden af Bindene og de mod Bindene vendende Sider af forreste og bagerste Forsatsblad betrukket med lysblaat blankt Papir; Guldsnit. — Skr. 213: rolig, tildels sirlig. 214: rolig; rødligt Blæk. 215: beg. sirlig, efterh. hurtigere. 216: rolig, tildels sirlig.

Anm.: forreste og bagerste Forsatsblad bortskaaret. 213—215 anbragt paa andet Forsatsblad foran, 213: øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr., 214—215: øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. 216: øverst paa Titelbladet til Diapsalmata, Bogens S. 1. 217: paa Bogens S. 23.

213[2] -tvivlelse] -tvivlse 213[5] drømmende] drømmen 215, S. 86[3] Kjærlighed".] Kjærlighed" *i Slutn. af en Linie*

**218—220:* 465a (se 213ff.). — Skr.: sirlig.

Anm.: 218 anbragt i Texten, i aaben Plads tilvenstre for de græske Verslinier, med Linier ⊥ Textlinierne, Bogens S. 23. 219: paa Foden af Bogens S. 24. 220: i Texten, imellem Overskriften og Stykkets første Linie, Bogens S. 25.

221—225: 465a (se 213ff.). — Skr. 221: rolig, tildels sirlig. 222—223: som 221. 224: sirlig. 225: som 221.

Anm.: 221 anbragt efter sidste Diapsalm, paa Bogens S. 30. 222—223: paa Titelbladet, 222 øverst paa Siden, 223 under Titlen, Bogens S. 31. 224: paa Foden af Bogens S. 35. 225: paa Titelbladet, under Titlen, Bogens S. 129.

221, S. 88[2] Papiir] < Papier 221, S. 88[5] glemme] < glemme; længe] længe til

**226:* 465a (se 213ff.). — Bladhjørnet foroven.

227: 465a (se 213ff.). — Skr.: gennemg. sirlig, i enkelte Ord hurtigere.

Anm.: anbragt efter Textens Afslutning, Bogens S. 229.

**228—229:* 465a (se 213ff.). — Bladhjørnerne foroven.

**230:* 465a (se 213ff.). — Skr.: rolig, tildels sirlig.

Anm.: anbragt paa Foden af Bogens S. 292.

231—232: 465a (se 213ff.). — Skr. 231: rolig, tildels sirlig. 232: rolig.

Anm.: 231 anbragt paa Titelbladet, under Titlen, Bogens S. 307. 232: paa Foden af Bogens S. 318.

**233:* 465a (se 213ff.). — Paa Bogens S. 389 i den ydre Margen.

234—237: 465b. — Bind ganske som 213ff. (Tit. paa Ryggen

skrevet af S. K.: „Enten—Eller. 2.“). — Skr. 234: gennemg. rolig, tildels sirlig, enk. St. hurtigere. 235: rolig, tildels sirlig. 236: sirlig. 237: gennemg. sirlig, i enkelte Ord hurtigere.

Anm.: forreste og bagerste Forsatsblad bortskaaret. 234—236 anbragt paa andet Forsatsblad foran, 234 øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr., 235—236: paa anden Side, 235 øverst, 236 midtpaa; Siden forøvrigt ubeskr. 237: paa Titelbladet, under Titlen, første Side af Bogens fjerde Blad.

**238:* 465b (se 234ff.). — Bladhjørnet foroven.

**239—240:* 465b (se 234ff.). — Skr. 240: rolig, tildels sirlig.

Anm.: 240 anbragt paa Foden af Bogens S. 68.

**241—244:* 465b (se 234ff.). — 241—243: Bladhjørnerne foroven. 244: Bladhjørnet forneden.

245—246: 465b (se 234ff.). — Skr. 245: sirlig. 246: beg. sirlig, efterh. hurtigere.

Anm.: anbragt paa Titelbladet, under Titlen, Bogens S. 161.

**247—248:* 465b (se 234ff.). — Bladhjørnerne forneden.

**249:* 465b (se 234ff.). — Skr.: sirlig.

Anm.: anbragt øverst paa Bogens S. 208.

**250—251:* 465b (se 234ff.). — Bladhjørnerne forneden.

**252:* 465b (se 234ff.). — Skr.: rolig, tildels sirlig.

Anm.: anbragt paa Foden af Bogens S. 281.

**253—254:* 465b (se 234ff.). — Bladhjørnerne forneden.

**255:* 465b (se 234ff.). — Skr.: sirlig.

Anm.: anbragt paa Foden af Bogens S. 351.

256: 465b (se 234ff.). — Skr.: rolig, tildels sirlig.

Anm.: anbragt øverst paa Titelbladet, Bogens S. 354.

B

1: 384b. — 3 Ark, 4. (169 × 208) + 2 Blade + 1 Sammenhæftning (2 Ark) + 3 Blade + 1 Sammenhæftning (3 Ark) + 1 Blad + 1 Sammenhæftning (4 Ark), 4. (172 × 208); 30 Bll. + Lap, rektang. Pap.: gull. Koncept; blankt. Skr.: rolig, hist og her sirlig; i Spinoza-Citatet til Titlen (S. 103): stor; hurtig. — 59 SS. + indlagt Lap 1 S.

Anm.: Texten anbragt med bred ydre Margen; Sammenhæftningerne har Hæftesnor af fin lysblaa Silke. Paa første Side i øverste Hjørne tilhøjre er med Blyant de tre første Ark mrk. 1.—3., det første af de følgende to Blade: 4.), det tredie af de efter første Sammenhæftning følgende tre Blade: 5), det første Blad af sidste Sammenhæftning: 6); Anmærkningen S. 141 f. er anbragt paa den ene Side af den indlagte Lap, hvis anden Side er ubeskr.; Manuskriptets sidste Side ubeskr.

[13] 4,12] || 1 ||, 4,12 S. 104[1] Den] Den || $\frac{d}{,}$ || S. 104[12] Us

i Usandhed] < Ud S. 104[18] *Ovenover* Indledning] || Cap. I. || S. 104[20] hvis || der || hvis S. 104[21] da] || hvis Glæde tv || da S. 104[24] Menneskene] < Verden < Livet S. 104[25] det] de S. 104[26] feilede,] < feilede i S. 104[27] Drømmen.] < Drømme. S. 105[1] kan] < kunde S. 105[18] med] < fra S. 105[20] Ønske. Naar] < Ønske; thi naar S. 106[1] hverandre] || hinanden || hverandre S. 106[5] -bauser,] < -bauser; S. 106[7] ad] < af S. 106[21] selv] < selv. S. 106[32] Strand-] Stran- S. 106[34] fortalte] || da || fortalte S. 106[35] -gaaende,] < -gaaende; S. 107[3] -sinde. Han] < -sinde; han S. 107[8] ubetydeligste] ubetyde- *nederst paa en Side* S. 107[54] spadseret] < spaseret S. 107[24] ham. Over] < ham; over S. 107[25] Digtets] < dens S. 107[31] indholds-] < indhols- S. 108[3] Vindue] < Vinduet S. 108[17] i en] en S. 108[28] Mod-] || den || Mod- S. 109[18] saae] < saae, han *anden Gang*] < Faderen S. 109[21] Liv] < Sjæl S. 109[22] det] < han S. 109[23] Idet] || Som || Idet S. 109[24] L *i Legetøi*] < I S. 110[17] den] < denne S. 110[23] ikke i] i S. 110[24] igjennem. Over] igjennem ||;|| Over [< over] ahnede] < fandt S. 110[28] sig] < sin Dør S. 110[32] -hed. At] < -hed, at S. 111[4] blot] blot || et || S. 111[13] vide. At] < vide; at S. 111[18] „jeg] jeg S. 111[23] det] det || var || det S. 112[4] Pars prima] || Cap. II || Pars || I. || prima S. 112[9] lært at kjende] < læst S. 112[11] gjennemgaae dem] < læse dem om S. 112[13] deres Indhold] < Læsningen af dem S. 112[14] blive] bliv S. 112[26] forvent-] < forvend- S. 112[31] toges] < toget S. 114[6] undselig] undselig || , || S. 114[11] en] en en S. 115[11] denne] || min || denne S. 116[3] Cap. I.] *herudfor i Marginen ved Bladets Rand et* NB. *muligvis med samme Afskriverhaand som Rettelsen til S. 131 Lin. 8* S. 116[7] første] første || maatte i || S. 116[15] kan] kan || faae a || interessere] interessere || , || S. 116[22] *Ovenover* §. 1. Hvorledes *osv.*]

| § 1.

Sætningen fortolkes || S. 116[28] fulgte] fulgte || da || S. 116[33] forskjellig Maade] < mange Maader S. 117[8] uagtet] || da || uagtet S. 117[10] for] || har || for S. 117[18] dette] < det S. 117[32] C *i Christen-*] < χ S. 118[14] nyere] < ældre S. 118[26] Philosophie.] < Philosophie; S. 118[31] eller] || det || eller S. 118[33] dunkelt] || t || dunkelt S. 118[35] dog] dog [< da] || ind || S. 119[3] jo] || da || jo S. 119[5] ud-] < und- S. 119[6] *Ovenover* § 2. Hvorledes *osv.*] || § 2. ||

var begyndt] < begyndte S. 119[9] var gaaet] < gik S. 119[13] var begyndt] < begyndte S. 120[23] været] være S. 120[38] dens Begynden] < den S. 121[2] snarere] || svare || snarere Det] < det S. 121[12] at udsige noget] noget < Noget *suppleret efter Manuskriptet B 7* S. 121[22] i *i-phie*] < e S. 121[25] -phie.] -phie ||, ||. S. 121[29] han] han || da || S. 122[1] Samme.] < Samme; S. 122[8] ved *anden Gang*] || h || ved S. 122[9] selv] || virk || selv S. 123[10] nogen *anden Gang*] nogen || for || S. 123[21] noget] noget || Overordentligt || S. 123[22] sammen] sammen ||, || S. 123[30] -ninger:] -ninger ||,||: S. 124[6] havde] || stillede || havde S. 124[12] som var det Hele] < at man skulde troe det Hele var S. 124[19] og] < i S. 125[22f.] forhindre det fra] < forhindres derfra S. 125[28] Betydning] Betydning || for ham || S. 125[30] vilde] vilde ||væ|| S. 126[18] mellem] || til || mellem S. 126[22] Vei. Den] < Vei; den S. 126[23] Gaaende] < gaaende S. 126[26] Det] || Vel vir || Det S. 126[27] -phien. Det] < -phien; det S. 127[4] Dette] < dette S. 127[5] nemlig] < nu desuden S. 127[6] Fore-] < fore- S. 127[11] -artet] -artet ||, || S. 127[28] Grækerne.] < Grækerne; S. 127[30] Andet.] < Andet; S. 127[30f.] Philosoph] < Philosophie S. 128[1] svælgende] < svævende S. 128[7] den sig] < det sig, S. 128[15] „det] det S. 128[22] den,] < den E S. 128[25] over den Andens] < paa den Anden S. 128[26] denne] < han S. 128[27] denne] < han S. 128[31] -soph] -sop S. 129[2] Sandheder. Var] < Sandheder, var S. 129[3] incon-] inco- S. 129[5] Ufuld-] < ufuld- S. 129[7] atter at] atter tænke over] < gjennemtænke S. 129[11] er] || af || er S. 129[15] Dele] Dele || ere || hinanden? Hvad nemlig] < hinanden; thi hvad S. 129[16] gjeldende] gjeldende ||, || S. 129[20] Noget] < noget S. 129[23] dette] < det S. 129[24] -maal (] < -maal; *[?]* S. 129[26] var] < blev S. 130[3] Fredag.] < Fredag; S. 130[19] og] || Ord || og S. 130[20] den... Deel] < de ... Ord S. 130[25] dermed,] < dermed? S. 131[2] maa] maa || slutte sig til || S. 131[3] Philosophien] < den godt] < vel S. 131[4] opbyggende] < overeensstemmende S. 131[6] Andre] < andre S. 131[8] et retvinklet] < en ligebenet *Rettelsen foretaget med samme Afskriverhaand som findes i Manuskripterne til „Enten—Eller“ (se III Fortalen S. XVII f.)* S. 131[20] der] < hvilket S. 131[31] at] at || de || S. 132[3] var] var || den, der begynder || S. 132[9] -delse]

< -delsen S. 132[24] anden] < Anden S. 133[5] sige:] sige ||, ||: S. 133[34] Sætn *i Sætninger*] < Sand S. 134[2] religiøse] religiøse || og || S. 134[17] være] || blive || være S. 134[19] bestemmet] || beskaff || bestemmet S. 134[28] et] || der || et S. 134[29] O *i Obligation*] < S S. 135[8] Een] Een ||, der || see] see ||, || S. 135[13] -sophien,] -sophien, || saa maatte denne || S. 136[11] M *i Mathematikens*] < m S. 136[25] ikke] || maaskee || ikke S. 136[27] den.] < den? S. 137[5] Enkelte] Enkelt S. 137[17] Idet] < Idet det Øieblik S. 137[21] den *anden Gang*] den ||, || S. 137[34] han *anden Gang*] < hanu S. 138[12] under] || til || under S. 138[27] Hvorledes] < Hvorledet S. 139[14] vilde] < var S. 139[20] lykkedet] < lykkede ham] || det || ham S. 139[28] han ikke] ikke S. 140[1] bleve] < blevne S. 140[2] skulde] skulde || optages || S. 140[6] Han] Han || sluttede || S. 140[15] det] det || stræn || S. 140[18] der] der || paalagdes || for *i fore-*] < fors S. 140[19] den] den || ikke || S. 140[24] tvivle] tvivle ||, || S. 140[25] Maaskee] || At || Maaskee S. 140[28] det *første Gang*] det ||, || S. 141[8] Forberedelse.] < Forberedelse, S. 141[28] Intet] Intet ||, || S. 141[26f.] Pars secunda *osv.*] *anbragt istedetfor* || Cap. IV || S. 142[6f.] <...>] *i Marginen, sammenvist med Texten* S. 142[19] skjøndt] skjønt S. 142[20] er] || og || er Intet] < intet S. 143[1] hvilke] < hvilken S. 143[3] Det] < det S. 143[9] skielne] < skilne S. 143[10] de *i derimod*] < det skete] skete ||, || være] være ||, fordi || S. 143[20] blev] || v || blev S. 143[27] dog kan det] < men S. 143[35] „at] at S. 144[1] Dette] < dette S. 144[5] han *første Gang*] < de S. 144[20] *Ovenover* Hvorledes *osv.*] || Hvorledes man kommer til at tvivle? || S. 145[5] Denne] Denne || j || S. 145[15] selv] selv ||, || S. 145[19] -hed] -hed || besk || S. 146[2] i] i || Us || S. 146[3] S *i Sandhed*] < Us S. 146[6] I] < ved S. 146[9ff.] <...>] *i Marginen, sammenvist med Texten* S. 146[19] var] var || c || S. 146[27] Forholdet] || Modsigelsen || Forholdet S. 147[15] kaldte] kaldte || Reflexi || S. 148[28] Interessen,] Interessen., S. 149[7] -gik] <-vandt S. 149[11] alt] < Alt S. 149[15] stride] || ikke || stride S. 149[35] om] < at S. 150[4] Gjen] || Modsigelsen. || Gjen- S. 150[10] b *i Fordobling*] < p S. 150[11] Medium?] < Medium, S. 150[17] her nærmere] < nærmere her S. 150[22] ifølge] < i følge lidet.] < lidet,

*2: 384c. — Ark, Fol. Pap.: Bikube-Vm.; ribbet. Skr. 1—3:

hurtig. 4: hurtig, i enkelte Ord flygtig. 5: rolig, i enkelte Ord hurtig. 6: som 4. 7: som 5. 8—10: som 4. 11: rolig; med Blyant. 12—14: hurtig. 15: tildels stor; rolig, i enkelte Ord hurtig. 16: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. 17: rolig. 18: tildels stor; rolig; med Penneprøver. 19: stor; hurtig, tildels flygtig. — 2 SS.

Anm.: 1—14 anbragt paa Arkets første Side; 1—4 med Linier beg. henimod Sidens indre Rand, sl. henimod den ydre Rand; 5—7 anbragt paa Sidens ydre Halvdel, 5 øverst paa Siden, 6 noget paaskraa udfor Mellemrummet mellem 2 og 3, ved en lang Streg paaskraa henført til 4, 7 noget paaskraa under 6, udfor Mellemrummet mellem 3 og 4; 8—9 anbragt som 1—4; 10 anbragt som 5—7 udfor 8 og Mellemrummene mellem 7—8 og 8—9; 11 anbragt paa Sidens indre Halvdel, under 9; 12: paa Sidens ydre Halvdel, med Linier beg. under 11; 13—14 anbragt som 1—4, under 12. 15—18 anbragt paa Arkets fjerde Side; 15—17: som 1—4, optagende Sidens øverste $^1/_3$; 18—19: som 1—4, fra modsat Led af Arket, 18 øverst paa Siden, 19 under Sidens Midte paa den tomme Plads af den Halvdel af Siden, som forøvrigt fra modsat Led optages af 15—17. Arkets anden og tredie Side ubeskr.

4^3 jeg] jeg || begynde? || det] det || Begyndelsen || 5^1 at *tredie Gang*] < ab 6^3 vel] vel || for || 10^2 og] og || dog havde de indseet, || 12^2 vild *i vildledt*] < vildt 16^2 at han] at 19^5 b *i blev*] < v

3—6: 384a. — 1 Ark + 1 Blad + [1 Blad] + 1 Ark (øverste Hjørne af første Blad bortklippet; nederste Hjørne af andet Blad uregelm. afrevet), 4. (204 × 255 sml. III B 42). 5 [+ 1] Bll. Pap.: Post-Velin; gull.; svært; Vm. I WHATMAN TURKEY MILL 1840

*3a Skr.: hist og her stor; i Overskriften hurtig, derefter beg. rolig, snart hurtigere, forøvrigt gennemg. hurtig, tildels flygtig, ved ny Udgang dog beg. rolig; kun faa Rett., ingen Marg.-Tilf. — 6 SS.

*3b: Mgl.

3c Beg. af Stykket (til S. 158^2 „mageløse Dia-"): Mgl. — E. P. III, S. 127. — I Resten Skr.: tildels stor; hurtig, tildels flygtig.

4: Mgl. — E. P. III, S. 127.

*5 Skr. 1: gennemg. hurtig, i enkelte Ord rolig. 2: gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtig. 3: hurtig. 4: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. 5: tildels stor; hurtig. 6: som 5. 7—8: rolig. 9: tildels stor; beg. rolig, sl. hurtigere. 10: som 2. 11: hurtig. 12: stor; rolig. 13: tildels stor; hurtig. 14: hurtig. 15: som 13.

*6 Skr.: tildels stor; hurtig; hele Stykket overkradset med Blæk.

Anm.: med Undtagelse af sidste Arks andet Blad, brækkede Blade, den indre Halvdel Textkolonne, den ydre Margen. Texten viser, at det første løse Blad følger efter det første Ark, men Arkets første Blad er, formentlig af Barf., pagineret 1—2, det løse Blad 3—4, og Arkets andet Blad: 7—8; det løse Blad har utvivlsomt udgjort første Blad af et Ark, hvis andet Blad (pagineret 5—6) nu er gaaet tabt. — 3a er anbragt paa det første Ark og det bevarede løse Blad saaledes, at Texten svarende til 1, S. 104^{19} „I Byen"

til S. 108[9] „Udstrækning.“ optager Arket (pag. 1—2 og 7—8), Texten svarende til 1, S. 108[10] „Medens“ til S. 110[8] „om hun“: det løse Blad (pag. 3—4). 3b (omfattende det nu manglende Stykke Text svarende til 1, S. 110[8] „er“ til S. 111[10] „Idealiteten“) har været anbragt paa det tabte Blad (pag. 5—6) tilligemed Beg. til Stykket 3c, hvis Slutn. findes i Textkolonnen paa det andet Arks første Blad, øverst paa første Side. 4 har formentlig været anbragt i Marginalkolonnen udfor Slutn. af 3c, men denne Del af Marginalkolonnen er nu bortklippet. 5—6 er anbragt paa Resten af det andet Ark. 5,1–8 optager Text- og Marginalkolonnen af første Side under 3c og 4; 5, 1, 3 og 4: i Rækkefølge i Textkolonnen, 5,2 og 5 i Marginalkolonnen, 5,6 øverst udfor 5,1, 5,2 udfor Mellemrummet mellem 5,3 og 4, men omklammet til Indføjelse mellem 5,1 og 3; 5,6: i Marginalkolonnen udfor 5,4; 5,7–8: nederst paa Siden med Linier beg. i Textkolonnen, sl. i Marginalkolonnen. 5,9–12 anbragt med smal indre og ydre Margen paa Arkets tredie Side. 5,13–15 anbragt paa Arkets fjerde Side; 5,13: øverst paa Siden med bred ydre Margen; 5,14: i Marginen til 5,13; 5,15: nederst paa Siden med bred ydre Margen. 6 anbragt i Textkolonnen midt paa Arkets anden Side, som forøvrigt er ubeskr.

3a, 2[3] Joh.] || F || Joh. bestemme] bestemte 3a, 9[3] see] see || at || 3a, 9[6] han *første Gang*] han || kunde skue || 3a, 10[1] og] < — 3a, 12[1] J *i Joh:*] < h 3c[15] han] [denne] 3c, S. 158[3] een] ind *[?]* 3c, S. 158[5] Sagen] || Alt. || Sagen 3c, S. 158[6] V*i Vel*] < F 3c, S. 158[7] hans] || han || hans 5,1[8] Ud-] || s || Ud- 5,1[4] ikke *anden Gang*] < eller 5,2[3] Philosopher“] Philosopher 5,3[1] Naar] || Naar || Naar 6[1] end] end || hine || 6[5] gjøre] gjøre || hvad || 6[6] spilde] spille

*7: 384c (8 Ark, 4. (169 × 208 sml. 1) + 3 Ark, 4. (172 × 208 sml. 1); 22 Bll. Pap.: som 1), Bl. 1—17. — Skr.: tildels stor; gennemg. hurtig, tildels flygtig, hist og her (især ved ny Udgang) rolig; en Del Rett. og Marg.-Tilf. — 34 SS.

Anm.: Texten i 384c anbragt med bred ydre Margen; de 11 Ark er paa første Side øverst i Hjørnet tilhøjre, med Blyant mrk. 4—14 som Fortsættelse til de tre første Ark af 1 (384b). Manuskriptet til 7 slutter øverst paa anden Side af Bl. 17; med ny Udgang begynder umiddelbart derefter Manuskriptet til 9.

1[2] den] den || Tid || U i *Ung-*] < m 5[2] nu] nu || at 5[4] fornøden] < fornødent 5[5] erindre] erindre || at jeg ikke blot || 9[2] At] || Denne Forudsætning || at 11[1] thi det] thi 11[3] være] være ||, || 15[1] Bliver] Bliver || han || 15[2] gal.] gal. || Det var || 16[3] andre] < Andre 18[4] den] || det || den 19[1] Væsen] Væsen ||, || 20[6] at] *paa Pladsen herefter, midt i Linien* || § 1 || *sml. Lin.12* 20[8] dens... [11] er] *anbragt i Marginen udfor Lin.12—14* 20[18] h *i han*] < k 20[19] kommen] < kommend 22[1] fattede] fattede ||, || 22[5] ikke at] ikke 22[6] kom] < kommer 26[11] Sætning] < Sandhed 27[2] Nogen] Nogen || frem ||

*8: 385. — 1 Ark + 1 Blad, 4. (172 × 208 sml. 1); 3 Bll. Pap.: som 1. Skr. 1: stor; hurtig; med Blyant. 2: hurtig. 3—4:

som 1. 5 indenfor Anførselstegnene: flygtig; i Resten: som 1. 6: stor; hurtig, tildels flygtig. 7—9: flygtig. 10: gennemg. hurtig, i enkelte Ord roligere. 11: tildels stor; flygtig. 12: tildels stor; hurtig, i enkelte Ord flygtig. 13: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. — 3 SS.

Anm.: 1—6 er anbragt paa Arkets første Side; 1—2 og 5—6 med Linier beg. henimod Sidens indre Rand, sl. henimod den ydre Rand; 3 anbragt i Blyants-Indramning paa Sidens indre Halvdel, 4 paa den ydre Halvdel, begge i Mellemrummet mellem 2 og 5. 7—11 er anbragt paa Arkets fjerde Side fra modsat Led af 1—6; 7—9 paa Sidens øverste Halvdel, 10—11 paa den nederste. 12—13 er anbragt paa det løse Blad, paa første Side; anden Side ubeskr. — Paa Arkets anden og tredie Side findes 10,16–19, fra samme Led som 8,1–6.

6^{3} Liv] Liv || S || 9^{2} Noget] < noget 13^{10} ell.] ell. || syntes ham en Spot ||

**9:* 384c (se 7), Bl.17—21. — Skr.: tildels stor; gennemg. flygtig, enk. St. (især ved ny Udgang) rolig; kun faa Rett., en enkelt Marg.-Tilf. (Citatet fra Hippel). — 9 SS.

Anm.: Manuskriptet begynder med ny Udgang umiddelbart efter Slutn. af 7, paa anden S. af Bl. 17, slutter midt paa anden Side af Bl. 21. Med ny Udgang begynder umiddelbart derefter 11.

2^{2} De] < de 3^{4} thi] thi || ellers kunde det gaae so || 3^{6} let] let || s ||

**10,1–2:* 385 (sml. 8). — Halvdel af Blad, Fol., beskrevet som 4. Pap.: som 2. Skr. 1: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. 2: hurtig, i enkelte Ord flygtig. — 1 S.

Anm.: 1 anbragt øverst paa Siden, 2: nedenfor Midten af samme Side. Paa den anden Side af Papiret findes i det ene Hjørne foroven, under hinanden, med Blyant: Tallene 102 107 331 sammenlagt til 540, og forneden paa Siden, med Blyant, overkradset: 11 [Rd.] 5 [Mrk] 8 [Sk.] sammenlagt med 2 [Rd.] til 13—5—8, og derunder igen: 1—8 — Siden forøvrigt ubeskr.

**10,3–10:* 385 (sml. 8). — Blad som i 8. Skr. 3: tildels stor; flygtig. 4—5: som 3. 6—7: hurtig. 8: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. 9: beg. rolig, snart hurtig; Tilføjelsen: med Blyant. 10: gennemg. rolig, enk. St. hurtig, tildels flygtig. — 2 SS.

Anm.: 3—5 anbragt paa Bladets første Side; 3—4 øverst paa Siden, 5 nedenfor Midten. 6—10: paa Bladets anden Side; 6—7 øverst paa Siden, 6 tilvenstre, 7 tilhøjre.

**10,11:* 385 (sml. 8). — Blad som i 8. Skr.: gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtigere. — 1 S.

Anm.: anbragt øverst paa første Side af Bladet, som forøvrigt er ubeskr.

^{2} Realitæt] < Idealitæt ^{14} Villiens] < Tvivlens

**10,12–15:* 385 (sml. 8). — Blad som i 8. Skr. 12: tildels stor; i Anm.: beg. rolig, snart hurtig, tildels flygtig; forøvrigt: gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtig. 13: hurtig. 14: tildels stor; hurtig. 15: rolig. — 1 S.

Anm.: 12 optager Siden, med smal indre og ydre Margen. 13 anbragt paa den tomme Plads tilhøjre for Fi-

guren i 12, med Linier ⊥ Linierne i 12. 14—15: paa den tomme Plads tilvenstre for Figuren i 12. Bladets anden Side ubeskr.

12 Anm.[8] w *i wahr*-] < v

*10,16—19: 385. — 1 Ark (se 8). Skr. 16: tildels stor; hurtig, tildels flygtig; de to sidste Linier med Blyant. 17: stor; flygtig. 18: flygtig. 19: som 17.

Anm.: 16—17 anbragt øverst paa Arkets tredie Side, som forøvrigt er ubeskr. 18—19: øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. Paa Arkets første Side findes 8,1—6; paa fjerde Side fra modsat Led 8,7—11.

*11—12: 384c (se 7), Bl. 21—22. — Skr. 11: tildels stor; beg. rolig, snart hurtig. 12: gennemg. stor; beg. rolig, snart hurtig; forøvrigt: flygtig; i de to sidste Linier: beg. rolig, efterh. flygtig. — 3 SS.

Anm.: 11 anbragt med ny Udgang umiddelbart efter Slutn. af 9, paa anden Side af Bl. 21. Af 12 er de første fire Linier anbragt nederst paa anden Side af Bl. 21, efter Slutn. af 11; Resten begynder øverst paa første Side af Bl. 22, sl. midt paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr.

12[4] Akt] < Act 12[8] han] han || var kommen til || 12[30] er] er || Al || 12, S. 174[5] en] en || Idealitæt i ||

*13,1—20: 419. — 1 Ark + 1 Blad, Fol.; 3 Bll. Pap.: som 1. Skr. 1: tildels stor; hurtig. 2: som 1. 3: gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtigere. 4—5: som 1. 6: stor; rolig; først med Blyant, optrukket med Blæk. 7: hurtig; Tilføjelsen: stor; rolig; først med Blyant, optrukket med Blæk. 8: rolig. 9: stor; flygtig. 10: tildels stor; rolig; „Skeptikerne" først med Blyant, optrukket med Blæk. 11 i Overskriften: som 9; i Tilføjelsen: beg. rolig, efterh. hurtig. 12—13: som 9. 14: tildels stor; flygtig; i Tilføjelsen: stor; rolig; først med Blyant, optrukket med Blæk. 15—17: som 9. 18: tildels stor; beg. rolig, snart hurtig, tildels flygtig. 19: tildels stor, hurtig, tildels flygtig. 20: som 19.

Anm.: 1—14 anbragt paa Arkets første Side; 1, 4, 9, 11 (Overskriften), 12 og 14 midt nedad Siden; 2—3 udfor Mellemrummet mellem 1 og 4, henholdsvis tilvenstre og tilhøjre; 6—8 udfor 5, 6 og 8 tilvenstre, 7 tilhøjre, Tilføjelsen til 7 indrammet først med Blyant, optrukket med Blæk, til Indføjelse efter „Cartesius"; 10: tilvenstre for 9, ved Blyants-Indramning henført til Lin. 3 i 9; 11 (Tilføjelsen): tilvenstre for 12, og ved Blæk-Indramning henført til Overskriften; 13: tilhøjre udfor Mellemrummet mellem 12 og 14. Arkets anden Side ubeskr. 15—17 anbragt paa Arkets tredie Side. Arkets fjerde Side ubeskr. 18—20 anbragt øverst paa første Side af det løse Blad, som forøvrigt er ubeskr.

9[6] c] < d 12[1] Succession] < Suc. 14[8] -ske,] *Kommaet med Blyant* 16[1] *Understregning med Blyant* 17[6] „mit] mit 18[1] Realiteten] < Idealiteten 18[2] Idealiteten] < Realiteten

*13,21: 384e (sml. 2). — Lap, rektang. (c. 214 × 172). Pap.: som 1. Skr.: tildels stor;

gennemg. rolig, hist og her hurtigere. — 1 S.

Anm.: Tilføjelsen anbragt noget paaskraa, tilhøjre for Overskriften.

**13,22:* 385 (sml. 8). — Lap, rektang. (c. 214 × 175). Pap.: som 1. Skr.: stor; hurtig. — 1 S.

**13,23:* 385 (sml. 8). — Lap, langstr. rektang. Pap.: som 1. Skr.: stor; flygtig. — 1 S.

Anm.: Linier ⊥ Pap. s korte Led. [2] der] der || ikk ||

**14:* 384d. — Ark som 8. Skr.: tildels stor; beg. rolig, snart hurtig; ved Slutn. af første Stykke og Beg. af den ny Udgang (sml. 1, S. 145[14]) igen rolig; forøvrigt flygtig; den sidste Marg.-Tilf. (se 14,9) med Blyant. Kun faa Rett. — 3 SS.

Anm.: anbragt med bred ydre Margen. Manuskriptet slutter nederst paa Arkets tredie Side; fjerde Side ubeskr.

[1] ell.] ell. || noget ganske Andet || [6] da] da || S || [8] Dyrets] < Dyrest [6] Sproget,] < Sproget. [7] -teten] < -teen

**15:* 384d (sml. 14). — Ark som 8. Skr. i første Stykke: gennemg. rolig, hist og her hurtig; Pladsen til Anm. (se 15,1) afsat med Blyants-Streg; i andet Stykke (sml. 1, S. 148[21]): tildels stor; beg. rolig, efterh. flygtig; i tredie Stykke (sml. 1, S. 149[19]): som i andet; i fjerde Stykke (sml. 1, S. 149[29]): tildels stor; beg. hurtig, snart flygtig. — 4 SS.

Anm.: anbragt med bred ydre Margen. Paa første og anden Side er nederste 1/3 ubeskr. (til Anm.).

16—17: 384e (sml. 2). — Lap, rektang., af Blad som i 8. Skr. 16: tildels stor; beg. sirlig, efterh. flygtig. 17: beg. rolig, efterh. flygtig. — 1 S.

[16] som] < dersom [16] hvad] hvad || h || [17] løfte] < løse 17, S. 182[6] ham] ham || i Stikken ||

**18:* 465a (se A 213ff.). — Skr.: sirlig.

Anm.: Rettelserne anbragt i Texten, Bogens S. 15 og 400.

19: 290 (= L-Fortegn.). — Blad som i 8. Beg. af Stykket (til S. 186[20] „fordum,") Skr.: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtigere. — 2 SS.

Resten: Mgl. — E. P. I, S. 364—366.

Anm.: har iflg. B-Fortegn. udgjort 3/4 og været indlagt i et Brev med (ogsaa iflg. L-Fortegn.) brudte Segl til Hr. Grosserer Nathanson. Stykket paa det bevarede Blad er anbragt med bred ydre Margen.

[10] sjelden] < sjeldent [16] var] < er [17] paa] || at || paa [23] af] < ved S. 186[5] stod,] < stod. S. 186[20] fordum,] fordum, || da For- || S. 186[27] † cfr.] cfr S. 187[28] Kierkegaard] *fremhævet*

20: 289 (= L-Fortegn.). — To Blade som i 8. Skr.: tildels stor; gennemg. rolig, hist og her hurtigere. — 3 SS.

Anm.: har iflg. B-Fortegn. og E. P. I, S. 366 været anbragt i en uforseglet Konvolut med Udskriften: Til Hr. Cand. Giødwad. Stykket er anbragt med bred ydre Margen, og optager begge Sider af det ene Blad og en hel Side af det andet, hvis anden Side er ubeskr.

[14] Deres] < deres [28] saavidt] < saa vidt [27] De] < de S. 189[18] for min . . . [19] Dem] < bede Dem, for min egen Skyld S. 189[20] ogsaa . . . Maade] < forøvrigt S. 189[22] Hvad] < Hvad, S. 189[28] mig] mig || p || S. 189[29] de] < De < de S. 189[30] naturligt] naturligt || , || S. 189[31] Forlangende] < Forlangde S. 190[11] frister] || berettiger || frister

**21:* 365d. — Mgl. — E. P. I, S. 370.

Anm.: har iflg. B-Fortegn. været Nr. af „Den Frisindede" for 23. Febr. 1843 „hvori findes optrykt et Brudstykke af „Forførerens Dagbog" med Bemærkninger." (sml. 23). 365 er i L-Fortegn. kun summarisk betegnet: Heibergs „Urania" og nogle „Intelligentsblade" med løse, aphoristiske (i alm.) Noter til.

22: 365d[1]. — Blad som i 8. Skr.: tildels stor; gennemg. rolig, hist og her hurtig. — 2 SS.

Anm.: nederste 1/3 af Bladets anden Side er ubeskr. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

S. 191[7] Overbeviisning] Oberviisning S. 191[14] den *første Gang*] den || Frisindede || S. 191[16] dette . . . Værk] < denne . . . Bog S. 191[18] har] har || ha*[?]* || S. 191[19] til at] til S. 191[20] at] at || Nogen ||

23: [365d se 21]? — Mgl. — Afskrift af Barf. (ogsaa E. P. I, S. 371 Note).

Anm.: anbragt af Barf. som Note til 22 Lin. 17 „den", paa Foden af første Side af Bladet 365d[1] (se 22); har formentlig af S. K. været anbragt i 365d, i Tilknytning til den i 21 gengivne Understregning i et Exemplar af „Den Frisindede" Nr. 23. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

24: [365d[2–3]]. — Mgl. — E. P. I, S. 372—375.

Anm.: har formentlig været to Ark, 4., idet 365d[1–3] i B-Fortegn. er opgivet til 5/4. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

S. 192[17] den . . . den] *fremhævet* S. 192[18] den] *fremhævet* S. 192[24] dette] *fremhævet* S. 193[1] med Forsigtighed] *fremhævet* S. 194[31] Dette] *fremhævet* S. 194[34] formanende] form[anende?] S. 195[7] Victor Eremita] *fremhævet*

**25—26:* 365b. — Hefte, 8., i blaat Omslag. Skr. 26: tildels stor; rolig; med Blyant.

Anm.: 26 anbragt efter Slutn. af Artiklen „Litterær Vintersæd", paa Foden af Heftets S. 292. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

**27—35:* 365i. — To Blade som i 8. Skr. 27: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. 28—32: stor; flygtig. 33: tildels stor; beg. rolig, efterh. flygtig. 34: som 33; Tilføjelsen: med Blyant. 35: som 33. — 4 SS.

Anm.: 27—29 optager første Blads første Side; 30—31 og 32 Beg.: første Blads anden Side; 32 Slutn., 33 og 34 Beg.: andet Blads første Side; 34 Slutn. og 35: andet Blads anden Side. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

27[2] Deri] || Skade, at det ikke || Deri 28, S. 196[5] jeg] || og || jeg 1843.] 1843 ||, ||. 28, S. 196[8] der for] < det var 29[1] hovmodig] *Læsn. usikker* 29[3] er af] er *ved Overgang til ny Linie* 32[3] en] || en || en 34[7] som] som || Partiesag || 34[9] pro-] < pros 35, S. 199[7] til at] til || at erklære ||, at [< og] 35, S. 199[18] at være] < en 35, S. 199[19] ogsaa] ogsaa || at ||

36—41: 365h. — Blad som i 8. Skr. 36: stor; hurtig. 37: hurtig. 38: stor; gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtig. 39—41: hurtig. — 2 SS.

Anm.: 36—37 anbragt paa Bladets første Side, 36 øverst paa Siden som Overskrift, adskilt fra 37 ved tomt Rum og lang Tværstreg noget paaskraa med en mindre Streg under. 38—41 optager Bladets anden Side. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

37, S. 200[10] De] < de 37, S. 200[13] Dem *første Gang*] < den 37, S. 200[14] De] < de

42—45: [365eβ]? — Mgl. — E. P. I, S. 379f.

Anm.: har formentlig udgjort et Ark, 4., idet 365e med α (se 46) og β i B-Fortegn. er opgivet til 3/4. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

44[1] Heiberg] *fremhævet* 44[5] Madsen] *fremhævet* 45[2] Heiberg] *fremhævet* 45, S. 202[2] han] *fremhævet* 45, S. 202[3] saa *anden Gang*] *fremhævet*

46: 365eα. — Blad som i 8. Skr.: beg. rolig, snart hurtig, tildels flygtig. — 2 SS.

Anm.: anbragt med bred ydre Margen. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

[5] uden at gjennemsnøfle] < ikke blot gjennemsnøfler Enten] „Enten [5f.] at bladre i] < læser [6] blot] || men tillige [|| F ||] læser Fortalen, let kan forvisse sig om. || blot [9f.] <...>] *har først kun bestaaet af Ordene* besøge en enkelt [13] agtet] || lagt || agtet [16] et] et || Par || oplyse] oplyse || om *[?]* || [17] hvorledes] || hvad || hvorledes [20] perfektibel] *understreget med Blyant* S. 203[6] Hvis] || Skulde || Hvis S. 203[9] Dog] || I || Dog S. 203[12] bekomplimenterende] *Ordet forskrevet af S. K., men Tydningen tvivlsom paa Grund af Overstregning ved Barf.* S. 203[14] om] || s || om S. 203[20] det] det || Rørende || S. 203[21] Aargang] *Læsn. tvivlsom* S. 203[23] Digteren] < Digterens S. 203[24] Deel] Deel || maa jeg ||

**47:* 365f. — Mgl. — B-Fortegn. (sml. E. P. I, S. 376).

Anm.: i B-Fortegn. opgivet til 2/4. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

**48—49:* 365l. — Blad som i 8. Skr. 48: tildels stor; beg. rolig, efterh. flygtig. 49: tildels stor; gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtigere. — 2 SS.

Anm.: 48 optager Bladets første

Side; 49 anbragt øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

48[3] som] || til || som 48[15] Note] Note || som || Tale] Tale || , || 48[17] vilde] villde 48, S. 205[3] m *i med*] < j 48, S. 205[5] t *i troer*] < j 48, S. 205[7] hans] hans || poe ||

**50:* 365c. — Hefte, 8., i blaat Omslag.

Anm.: om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

51—57: 365k. — Blad, 8. (136 × 214). Pap.: Post-Velin; blaal.; Vm. I WHATMAN TURKEY MILL 1840 Skr. 51: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. 52: som 51. 53: hurtig, tildels flygtig. 54—57: som 53. — 2 SS.

Anm.: 51—54 optager Bladets første Side, 55—57: paa anden Side. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

51[5] Halv-] < halv- 53[1] Hr.] Her < her 55[4] Maalet] || Munden || Maalet

58: 400. — Ark, 8. (124 × 200); 2 Bll. Pap.: Post-Velin; blaal.; blankt; Vm. I WHATMAN 1843 Skr.: beg. rolig, efterh. hurtig. — 3 SS.

Anm.: Arkets fjerde Side ubeskr.

[10] en Præst.] en Præst". [< ;] [16f.] -besøgets Talrighed] < -besøget [23] sig] sig || ogsaa || [28] Troende.] < Troende, [27f.] gik han] gik S. 209[3] denne] < den S. 209[12] ham] || hiint *[?]* || ham S. 209[28] En] || I et Øieblik kan || En S. 209[32] han] < hans S. 210[3] F *i Forløb*] < f S. 210[5] -staden,] -staden, || da vil han maaskee ||

59: 146 (= -L-Fortegn.). — Beg. af Stykket (til S. 213[26] „tilskriver"): to Blade, 4. (170 × 208). Pap.: som 1. Skr. i Bemærkningen for Sætteren: stor; hurtig; forøvrigt: rolig, tildels sirlig. — 4 SS.

Resten: Mgl. — E. P. I, S. 385—398.

Anm.: Manuskriptet i B-Fortegn. opgivet til „omtr. [11]/[4]". Stykket paa de bevarede to Blade, som er paginerede 1.—4., er anbragt med bred ydre Margen; Bemærkningen for Sætteren paaskraa i Marginen.

[1] Post-...[3] Eremita] < Post-Scriptum af Victor Eremita [18] ved] < at S. 211[31]. <...>] *i Marginen, sammenvist med Texten* S. 211[4] den] || Enden || den S. 211[8] vil] < vilde da S. 211[21] Trøstesløse] Trøstesløse || er „ *[?]* || S. 211[22] at] at at S. 211[25] om] < herom S. 211[28] -værelsen.] < -værelsen; Alt] < At S. 211[31f.] <...>] *i Marginen, sammenvist med Texten* S. 211[32] Den] || Det udtr || Den S. 211[35] i *i give*] < j S. 212[1] at *første Gang*] at || , || S. 212[2] derved] || , || derved S. 212[5] med...forbittrede] < havde...til at || ød *[?]* || forbittre S. 212[14] styrket] styrket || Een || S. 212[16] det her Udviklede] < hvad jeg her

har udviklet S. 212[21] at] at || læs || 1 Aar er] < 5 *[?]* Maaneder ere S. 212[23] 1 Aar] <5 *[?]* Maaneder S. 212[26] m i g] mig || dog || S. 212[27] dog er indrer] < maa erindre S. 212[30] T i d e n] Tiden || lidt || S. 213[10] et] et || lille || en] || et || en S. 213[11] den *første Gang*] < det S. 213[19] fra] fra || Møllen || S. 213[20] lægger] < lagde blæser] < blæste S. 213[21] blæser] < blæste S. 214[10] s i n e g e n] *fremhævet* S. 215[8] orientere] *fremhævet* S. 216[1] Een] En S. 216[3] s i g s e l v] *fremhævet* S. 216[4] Eens] Ens S. 216[11] Een] En S. 216[16] Een] En S. 218[8] mere] meer S. 220[1] Dog] Og S. 225[3] i k k e] *fremhævet*

**60—76:* — Sammenhæftning, 4. (220 × 277); 3 Ark (6 Bll., af Bl. 6 er øverste Hjørne uregelm. afrevet). Pap.: Post-Velin; blankt; hvert Ark har paa første Side i øverste Hjørne tilvenstre, i Blindtryk: BATH herover en Krone og paa hver Side en buet Gren med Egeløv, det Hele indrammet i Ottekant. + Lap, langstr. rektang.; en Kt. uregelm. afrevet. Pap.:. . . . - Vm.; ribbet; svært; blaal. + Blad som 51ff. Skr. 60: stor; sirlig. 61: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtig; kun faa Rett., en stor Del af Stykket Marg.-Tilf. 62: stor; hurtig, tildels flygtig; kun faa Rett., en Marg.-Tilf. 63: tildels stor; hurtig, tildels flygtig; en Rett. 64: tildels stor; hurtig, tildels flygtig; to Rett. 65: tildels stor; gennemg. hurtig, tildels flygtig, sl. roligere; et Par Rett. 66: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtig, tildels flygtig; Beg. og Marginal-Tilføjelsen overkradset med Blyant; i Marginen Ansigtsprofil og Penneprøver. 67: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtig, tildels flygtig. 68: stor; hurtig, tildels flygtig. 69: tildels stor: hurtig, tildels flygtig. 70; gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtigere. 71: som 70. 72 i Overskriften: stor; rolig; forøvrigt: tildels stor; hurtig, tildels flygtig; Overkradsning med Blyant. 73: som 68. 74: tildels stor; hurtig, tildels flygtig; hele Stykket overkradset med Blyant. 75: som 69. 76: som 68. — 12 SS.

Anm.: Sammenhæftningen med brækkede Ark, den indre Halvdel Textkolonne, den ydre Margen. 60 anbragt i Textkolonnen paa første Side af Sammenhæftningens Bl. 1, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele første Side af Bl. 2. 61: paa anden Side af Bl. 2. 62: beg. i Textkolonnen paa første Side af Bl. 3, sl. øverst i Textkolonnen paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. 63—64: øverst i Textkolonnen paa hver sin Side af Bl. 4, som forøvrigt er ubeskr. 65—66 optager Textkolonnen og en Del af Marginalkolonnen paa første Side af Bl. 5. 67 begynder nederst i Marginalkolonnen paa første Side af Bl. 5, sl. øverst i Marginalkolonnen paa Bladets anden Side. 68: i Marginalkolonnen paa anden Side af Bl. 5, under Slutn. af 67. 69: øverst i Marginal-

kolonnen paa første Side af Bl. 3, udfor tom Plads over Beg. af 62. 70—71 anbragt paa den ene Side af Lappen, med Linier ⊥ Pap.s korte Led; Lappens anden Side ubeskr. 72—73: i øverste Halvdel af Textkolonnen paa anden Side af Bl. 5, med Slutn. af 67 og hele 68 i Marginalkolonnen; Sidens nederste Halvdel ubeskr. 74—75: øverst paa hver sin Side af det løse Blad, som forøvrigt er ubeskr. 76: i Textkolonnen paa første Side af Sammenhæftningens Bl. 6, som forøvrigt er ubeskr.

66[8] foldede] < folede 66[5] Af] || Da tænkt || Af 66[6] bebreide sig] bebreide 66[13] offre] || myrd || offre 67[1] at] < om *[?]* 67[17] den der] der *ved Overgang til ny Linie* 69[3] -tvivlelse] -tvivlelse ||, || 72[2] han] han || san *[?]* 76[2] nogle] nogle || Ladninger Ski || 76, S. 234[1] for at] for at || virk *[?]* || 76, S. 234[5] Bedste. Hvor] < Bedste; hvor

*77—*88:* — Hæfte, 4. (215 × 173); Omslag med lyst rødligt, blankt Overtræk (forreste Omslagsblad mgl.); 22 Bll. (af første Blad er omtrent hele øverste Halvdel uregelm. afrevet). Pap.: Vm. i Arkenes ene Blad: kronet Ørn med udbredte Vinger, i Brystet et Skjold med F R W i Sammenslyngning, i den ene Klo et Scepter, i den anden et Sværd, underneden P R; i andet Blad: en stor Krone med P R under; gull.; grovt. Skr. 77: flygtig. 78: tildels stor; rolig, tildels sirlig. 79: tildels stor; hurtig. 80 i Hovedtexten: gennemg. rolig, tildels sirlig, hist og her hurtigere; Blækket afbleget, i Slutnings-Tilføjelsen Blækket mørkere; et Par Rett.; i Marg.-Tilf. §: til dels stor; hurtig; Blækket mørkere; i Marg.-Tilf. † (S. 235) og det dertil knyttede: tildels stor; hurtig, tildels flygtig; Blækket mørkere; i Marg.-Tilf. † (S. 236) og det dertil knyttede: rolig, tildels sirlig; Blækket afbleget som i Hovedtexten. 81: gennemg. rolig, tildels sirlig, hist og her hurtigere; Blækket afbleget, i 81,1 i Parenteserne og „Stemning" mørkere; et Par Rett. 82: tildels stor; beg. rolig, tildels sirlig, efterh. hurtigere; Blækket afbleget: et Par Rett. 83 i Hovedtexten: tildels stor; gennemg. rolig, hist og her hurtigere; Blækket afbleget; i Marg.-Tilf. (83,1): tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtig, tildels flygtig; Blækket mørkere. 84 i Hovedtexten: tildels stor; gennemg. rolig, hist og her hurtigere (i en Marg.-Tilf.: sirlig); Blækket afbleget; i Marg.-Tilf. (84,1): tildels stor; hurtig, tildels flygtig; Blækket mørkere. 85 i Hovedtexten: tildels stor; gennemg. rolig, hist og her hurtig; Blækket afbleget; en Rett.; i Marg.-Tilf. (85,1): tildels stor; hurtig, tildels flygtig; Blækket mørkere. 86: tildels stor; rolig; Blækket afbleget; en Rett. 87: tildels

stor; beg. rolig, tildels sirlig, efterh. hurtig, tildels flygtig, ved en enkelt ny Udgang igen beg. rolig; Blækket afbleget; en Del Rett. og Marg.-Tilf., i nogle af disse sidste (saaledes i 87,2) Blækket mørkere. 88: tildels stor; gennemg. rolig, tildels sirlig, hist og her hurtig, lige før Slutn. flygtig, i Slutn. igen rolig; i hele Stykket Blækket mørkere end i de øvrige Stykkers Hovedtext; en Del Rett. og Marg.-Tilf. — 38 SS.

Anm.: brækkede Ark, den indre Halvdel Textkolonne, den ydre Margen. 77 findes midt paa anden Side af den tilbageblevne Rest af Bl. 1, som forøvrigt er ubeskr. 78—79: paa første Side af Bl. 2, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele Bl. 3. 80 begynder øverst paa første Side af Bl. 4, sl. nederst paa første Side af Bl. 5, hvis anden Side er ubeskr. 81 begynder øverst paa første Side af Bl. 6, sl. midt paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. 82 begynder øverst paa første Side af Bl. 7, sl. paa Bl. 8, øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr. 83: paa anden Side af Bl. 8. 84—85: paa Bl. 9, hver paa sin Side. 86: paa Bl. 10, øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele anden Side. 87 begynder øverst paa første Side af Bl. 11, sl. nederst paa første Side af Bl. 18, hvis anden Side er ubeskr. 88 begynder øverst paa første Side af Bl. 19, sl. øverst paa Omslagets Indside, som forøvrigt er ubeskr.

80,3[4] eleganter] eleganter (80,3[6] Skjebne] Skjebne ||, || 80,3[7] -skaben,] < -skaben. 80,3[12] Inter-] Int- 80,3[15] Forfærdeligere] Forfærdigere 80,3, S. 236[18] Systemet] < Systemer 81,1 Προοιμια] < προοιμια *Ordet understreget med Dobbeltstreg* 83,1[3] der] der || ikk || 84,1[3] ved] || und || ved 87,1[1] Manddom] || Al || Manddom 88,2, S. 239[1] Synderens] Synderens || derimod || 88,4[4] Jeg] Jeg |' h '|

**89:* — Tryk-Manuskript (se 96), Bl. 3, den oprindelige S. 5. Skr.: rolig, enk. St. sirlig; mange Rett.; hele Siden overstreget med Blyantsstreger paaskraa.

Anm.: Stykket er den oprindelige Fortsættelse til Texten i Tryk-Manuskriptet S. 4, senere omskrevet paa et løst indlagt Blad (se 96). 89,1 anbragt paa Foden af Siden i Textkolonnen.

**90:* — Tryk-Manuskript (se 96), de inderste Rester af to fjærnede Blade bagerst i tredie Sammenhæftning, efter S. 110. Skr.: gennemg. rolig, hist og her hurtig. — 4 SS.

**91—94:* — To Sammenhæftninger, 4. (170 × 208); 4 + 4 Ark (16 Bll.). Pap.: som 1. Skr. 91 paa første Side: beg. rolig, snart hurtig; forøvrigt: tildels stor; gennemg. flygtig, hist og her (især i Marg.-Tilf. og ved ny Udgang) rolig; adskillige Rett. og Marg.-Tilf. 91,3: beg. rolig, efterh. hurtig. 91,12: stor; rolig. 91,14: beg. rolig, snart hurtig. 91,16: rolig, tildels sirlig; overkradset med Blæksøjfer. 91,17: stor; flygtig. 92 i Overskriften: stor; rolig; forøv-

rigt: flygtig. 93,1–2: flygtig. 93,3: hurtig, tildels flygtig. 93,4: gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtig. 93,5: som 93,3. 93,6: rolig. 94,1–2: hurtig. 94,3: som 93,3. — 24 SS.

Anm.: bred ydre Margen; Hæftesnor af fin grøn Silke; Sammenhæftningerne er paa første Side, øverst i Hjørnet tilhøjre med Blyant mrk. 4. 5), som oprindelig Fortsættelse til tredie Sammenhæftning i Tryk-Manuskriptet (se 96). 91 optager hele Sammenhæftning 4, sl. øverst paa første Side af tredie Blad i Sammenhæftning 5. 92—94: paa tredie og fjerde Blad i Sammenhæftning 5; 92: paa tredie Blads første Side, under Slutn. af 91; 93,1–8: øverst paa tredie Blads anden Side, hvis nederste Halvdel er ubeskr.; 93,4–6: øverst paa fjerde Blads første Side, hvis nederste 1/4 er ubeskr. 94,1–3: øverst paa fjerde Blads anden Side, hvis nederste Halvdel er ubeskr. ligesom de fire sidste Blade af Sammenhæftningen.

91,2[8] har,] < har) 91,3[7] han] || hun |: han 91,13[1] Intet] < intet 91,13[2] Forræderi,] Forræderi, [< i] |: Intet saa foragteligt || 91,15[3] og] og || forsaavidt der skulde være tale om || 91,16[4] hans] hans || Fødder || 91,16[5] hende] hende || to || 93,1[4] Paræntation] || Sermon || Paræntation 93,2[8] bliver] < er

*95: — To Ark, 4. (170 × 208); 4 Bll. Pap.: som 1. Skr.: tildels stor; beg. rolig; forøvrigt: gennemg. flygtig, enk. St. roligere. — 5 SS.

Anm.: bred ydre Margen; Texten optager første Ark og første Side af andet Ark, som forøvrigt er ubeskr.

2 spildt.] < spildt, 4[1] Dette] < Detter

*96: — 7 Blade (oprindelig et Læg paa 3 Ark og 1 løst vedlagt Blad) + 9 Blade + 1 Ark + 1 Blad, 4. (170 × 208) + 16 Blade (oprindelig et Læg paa 8 Ark), 8. (134 × 214) + 1 Sammenhæftning (4 Ark) + 2 Blade + 1 Sammenhæftning (2 Ark) + 2 Blade + 1 Sammenhæftning (oprindelig 4 Ark, hvoraf nu det tredie Arks to Blade, Sammenhæftningens Bl. 3 og 6, er løse medens der af andet Blad til hvert af de to første Ark, Sammenhæftningens Bl. 7 og 8, kun er de inderste Rester tilbage, idet Bladene forøvrigt er fjærnede) med 1 løst vedlagt Blad, 4. (170 × 208) + 17 Blade (oprindelig et Læg paa 8 Ark med et løst vedlagt Blad) + 1 Læg paa 8 Ark (hvoraf nu femte, sjette og syvende Arks Blade, Læggets Bl. 5—7 og 10—12, er løse), 8. (134 × 214); 91 Bll. med Paginering 2—165. Pap. Formatet 170 × 208: som 1; Formatet 134 × 214: som 51ff. Skr.: tildels stor; gennemg. rolig, tildels sirlig, enk. St. hurtig; en Del Rett. og Marg.-Tilf.; i 96,13 og 14 Overkradsning med Blæksløjfer. — 170 SS.

Anm.: bred ydre Margen; Hæftesnor af fin grøn Silke. Første Blad er ikke pagineret, første Side af andet Blad pagineret 2. Det første løst vedlagte Blad er paa første Side pagineret 5; her er 96,3 anbragt med smal ydre Margen, medens Bladets anden Side er ubeskr. (sml. 89). 96,4 er anbragt paa Manuskriptets S. 27 (anden Side

af Titelbladet til „Problemata“), som forøvrigt er ubeskr. — Texten paa de 16 Blade af Formatet 134 × 214 (S. 36—66) begynder med S. V. III, S. 84 Lin. 35 „Jeg“, sl. paa første Side af Bl. 16 med S. 105 Lin. 17 „Incom-“; anden Side af Blad 16 er upagineret og ubeskr. Det andet løst vedlagte Blad er paa første Side øverst i Hjørnet tilhøjre mrk. „ad pag. 105.“; Texten (se 96,7) er anbragt med smal ydre Margen, sl. øverst paa Bladets anden Side, som forøvrigt er ubeskr. Texten i Slutn. af Manuskriptet af Formatet 134 × 214 (S. 111 ff.) begynder med S. V. III, S. 135 Lin. 37 „jeg“. Udfor Beg. af Stykket 96,12 findes i Marginen som Bemærkning for Sætteren: „denne Anmærkning bliver ingen Anmærkning men at trykke ind i Texten p. 139 hvor der staaer et NB.“ Det tredie løst vedlagte Blad er paa første Side foroven mrk. „ad p. 130 nederst.“; Texten (se 96,12) optager med smal indre og ydre Margen Bladets første Side, medens anden Side er ubeskr. Hele Manuskriptets Text slutter (med Krusedulle under) paa den upaginerede anden Side af Læggets Bl. 12, hvis første Side er paginert 165; Læggets sidste fire Blade er ubeskr. — Ved Manuskriptet findes et Ark, 4., sammenlagt i 8. (135 × 214. Pap.: Post-Velin; blaal.; Vm. I WHATMAN TURKEY MILL 1841), paa hvis første Side øverst tilvenstre S. K. med Blyant har anført Paginatallene (5, 105, 130) til de Steder i Tryk-Manuskriptet, hvortil løse Blade findes vedlagt; Arket forøvrigt ubeskr.

1a[1] „Skriv“ —] < „Skriv“ sagde Stemmen 1b[1] Skriv for] < For 1c[2] *med Blyant* 4[2] Zungen] ‖ V ‖ Zungen ‖ rede ‖ 4[4] Mohren] Mohren ‖ , ‖ 5[18] kommer] < kom 5[18] „I] I 5[20] „der] der 8[4] en] ‖ et ‖ en 9[2] Danske] < danske 14[2] Helt] Helt ‖ , ‖ 14[5] af] ‖ deraf ‖ af

*97: — [I] 15 Blade (oprindelig 1 løst Blad + 1 Læg paa 7 Ark) + [II] 1 Læg paa 7 Ark (hvoraf nu de første fem Arks Blade er løse) + [III] 6 Blade (oprindelig 1 Læg paa 3 Ark), 8. (134 × 213) + [IV] 1 Blad og 1 Sammenhæftning (3 Ark) + [V] 1 Læg paa 3 Ark (hvoraf nu de første to Arks Blade er løse) + [VI] 1 Sammenhæftning paa 3 Ark (hvoraf nu det første Arks Blade er løse) + [VII] 1 Sammenhæftning paa 4 Ark (hvoraf nu andet og tredie Arks Blade er løse) + [VIII] 1 Sammenhæftning (oprindelig 4 Ark, men af fjerde Arks to Blade og det andet Blad til hvert af de tre første Ark er nu kun de inderste Rester tilbage, idet Bladene forøvrigt er fjærnede) + [IX] 1 Sammenhæftning (4 Ark) + 1 Sammenhæftning (2 Ark) + 1 Ark, 4. (171 × 208); 79 Bll. med Paginering 1—130 og I—IX. Pap. Formatet 134 × 213: Post-Velin; blaal.; [Vm. I WHATMAN 1838 sml. 159]; Formatet 171 × 208: som 1. Skr. I—III (S. V. III, S. 171—213): enk. St. stor; gennemg. rolig, tildels sirlig, hist og her hurtigere, sl. hurtig; adskillige Rett. og Tilføjelser, enkelte Udslettelser foretaget med Blyant senere forandret til Overkradsning med Blæksløjfer. IV (S. V. III, S. 214—222): gennemg. rolig, tildels sirlig, enk. St. hurtigere; kun faa Rett., to Tilføjelser. V—VIII (S. V. III, S. 223—248): tildels

stor; gennemg. rolig, hist og her (især ved Brevenes Beg. og ved ny Udgang) sirlig, mange Steder hurtig næsten flygtig; en Del Rett., kun faa Tilføjelser. 97,11 først overstreget med Blyant, derefter med Blæk, i Marginen med Blyant en lodret Streg og et NB. IX (S.V. III, S. 249—255): tildels stor; gennemg. rolig, enk. St. sirlig, hist og her hurtigere, et enkelt Sted flygtig; talrige Rett., Overkradsninger og Tilføjelser. Resten (S.V. III, S. 259—264): gennemg. rolig, tildels sirlig, enkelte Steder hurtigere; nogle Rett., to Marg.-Tilf. — 142 SS.

Anm.: Hæftesnore af fin rød Silke. I Oktav-Formatet er fra andet Blad med Blyant afsat ydre Margen, til at begynde med bred, efterh. smallere; i Kvart-Formatet er bred ydre Margen. Manuskriptets første Blad (med 97,1 og 2) er upagineret, paa første Side øverst tilhøjre med Linie ⊥ Textlinierne mrk. „N° 1.“, med tre Streger under. Texten i Oktav-Formatet slutter midt paa sidste Blads første Side, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele anden Side, der er upagineret. Første Blad af Kvart-Formatet er upagineret og uden Text, men paa første Side mrk. „Gjentagelsen.“, og paa samme Maade som Manuskriptets første Blad: „N° IV.“ (med tre Streger under); ganske paa samme Maade er i Sammenhæftning VII—IX første Blad upagineret og uden Text, men paa første Side mrk. „Gjentagelsen.“ og henholdsvis „N° VII.“ „N° VIII“ og „Nr. IX.“; i VII begynder Texten med S. V. III, S. 238 Lin. 22 „kan“, Sammenhæftningens sidste Side er ubeskr. og upagineret; i VIII begynder Texten med S. V. III, S. 246 Lin. 13 „Styrelsen“, sl. øverst paa tredie Blads anden Side med S. V. III, S. 248 Lin. 18 „Hengivne.“; derefter følger de fem Blad-Rester (se 98); i IX slutter Texten paa sjette Blads anden Side (pagineret 130) med S. V. III, S. 255 Lin. 5 „Stjernerne.“, de to sidste Blade er ubeskr. og upaginerede. Titelbladet S. V. III, S. 257 f. findes ikke i 97. Resten af Manuskriptet er pagineret I—IX; Texten slutter øverst paa sidste Arks anden Side, der er upagineret og forøvrigt ubeskr. ligesom sidste Blad.

$9^{2f.}$ til Aristophanes'ser] < dertil 11^{3} hvis] || s || hvis 13^{8} Issen-]< Isen- 15 skulde] || vilde || skulde

**98:* — Tryk-Manuskript (se 97), de inderste Rester af fem fjærnede Blade i Sammenhæftningen VIII, efter S. 120. Skr.: tildels stor; i Beg. rolig, forøvrigt hurtig, tildels flygtig.

Anm.: de tre første Blad-Rester har Linie-Brudstykker i hele deres Udstrækning; paa fjerde Blad-Rests første Side findes kun en Bogstav-Rest foroven, paa anden Side findes Linie-Brudstykker paa hele Sidens Udstrækning; den femte Blad-Rest er uden Spor af Beskrivning.

99: — Mgl. — E. P. III, S. 17.

**100:* 365 a. — Mgl. — B-Fortegn.

Anm.: om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

**101—103:* 365 g (Ark som 58), de de tre første Sider. — Skr. 101: tildels stor; beg. rolig, snart hurtig, tildels flygtig. 102: stor; hurtig, tildels flygtig. 103: som 102.

Anm.: 101 optager Arkets første Side. 102: øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. 103: øverst paa tredie Side, som forøvrigt er ubeskr. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

104—105: 365 g (se 101 ff.), fjerde Side. — Skr.: stor; flygtig.

Anm.: anbragt øverst paa Siden; under 105 følger 106. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

104^{3} Himmel“] Himmel 105^{3} Sujet] < Syjet

*106: 365 g (se 101 ff.), fjerde Side. — Skr.: tildels stor; flygtig.

Anm.: anbragt under 105. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

[1] Heiberg] Heiber

*107: 365 g (sml. 101 ff.). — Lap, langstr. rektang., af Blad som i 8. Skr.: flygtig. — 1 S.

Anm.: Linier ⊥ Pap.s korte Led. — Om 365 i L-Fortegn. se Anm. til 21.

108—109: 392. Et Omslag dannet af et Fol.-Ark. Pap.: Muslinge-Vm. HOLLAND C & I HONIG; ribbet. (Sml. III A 242 f.). — Skr. 108: stor; rolig. 109: stor; gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtig.

Anm.: anbragt udenpaa Omslaget, som har indeholdt 110—124.

110—111: 392 b. — 1 Ark + 2 Blade (oprindelig 1 Ark; mrk. 2.) + 2 Blade (oprindelig 1 Ark; mrk. 3.) + 2 Blade (oprindelig 1 Ark; mrk. 4.) + 1 Blad (mrk. 5.), 4. (206 × 259); 9 Bll. Pap. i første Ark: Post-Velin; Vm. I WHATMAN 1838; i 2: Post-Velin; gull.; Vm. I WHATMAN TURKEY MILL 1838; i 3—5: som i første Ark. Skr. i Overskriften og første Stykke af 110: rolig; forøvrigt: tildels stor; gennemg. meget flygtig, Ordene paa flere Steder blot antydede; ved ny Udgang dog som Regel beg. roligere; i Noten [†] S. 272: stor; hurtig; med Blyant. — 17 SS.

Anm.: af S. K. anbragt i Omslaget 108 f. Med bred ydre Margen. 110 slutter nederst paa tredie Side af første Ark. 111 begynder øverst paa anden Side af første Ark, sl. lidt under Midten paa første Side af Bladet mrk. 5., som forøvrigt er ubeskr. Til Noterne under Texten S. 261 og 262 er paa hvert Sted afsat c. 1/8 Side tom Plads; Noten [†] paa S. 272 er anbragt paalangs i Marginen.

110[9] et] et || smi || 110[12] Person] Person || har || 110[15] op-] < opl 110[17] Ridefoged] Ridefoged || , || 110[20] saae] saae || Dem || S. 259[3] om] om || de || S. 259[5] Deres] < deres S. 259[6] var] var || s || S. 259[8] mere] mere || bet || S. 259[11] Gjentagelsen] Gjentagelsen || en Berigtigelse || S. 259[18] jeg] jeg || modtog || S. 259[22] ved *anden Gang*] < ved Syn S. 259[23] De] < de S. 259[24] Tale] < Talen S. 259[25] rækker den] rækker [< strækker] den sig S. 260[4] Astronomi] < Astronomie S. 260[9] endsige] endsige || til || S. 260[24] det] de S. 260[26] Dem,] Dem, || at vinde dens || S. 260[28] Himmelske] Himelse 1 *i ligesom*] < s S. 260[29] himmelske] himelske 111[1] den] den || Udvikling || 111[3] mit] || den || mit 111[4] saaledes] || og || saaledes 111[13] Grændser.“] Grændser. 111[20] for] for || det || 111[22] Dem] || jeg || Dem 111[24] Dem] < dem 111[27] antydet] antydet || “ || S. 262[3] da] da || skal jeg || S. 262[6] den Udvikling] < Udviklingen S. 262[8] gaaer] < begynder S. 262[11] Nyt.“§] Nyt.“ S. 262[12] Naturens] <

Aandens S. 262[20] væsentlig] < væsentligt S. 262[28] en] < et S. 263[5] Lidet] Lidet || og || S. 263[16] byde] byde || D || S. 263[30] -haanden,] -haanden, || der || S. 263[29] i] i || For || S. 264[1] omgivende] omgivende || Ve || S. 264[2] indenfor] || i denne || indenfor S. 264[3] At] At || sige, at || S. 264[4] enhver] || Alt || enhver S. 264[9] atter] atter || S || S. 264[24] Dem] < dem S. 265[5] om] om || det || S. 265[9] ganske] Ganske S. 265[11] „ængster] ængster Yngling] Yndling S. 265[14] er i] er i || Fr || S. 265[21] De *begge Steder*] < de S. 265[28] Ondt] Ondt || vexle || S. 266[2] Gjent *i Gjentagelse*] < Gjens S. 266[6] Maade,] < Maade. S. 266[8] Betydning] Betydning || ikke i Gjentag || S. 266[9] til.] til.“ S. 266[16] Naturen] || Livet || Naturen S. 266[17] Gjentagelsens] Gjentagelsens || Sprog || S. 266[20] Nyt.] Nyt.“ S. 266[22] det om den] den [< det] || om Gjentagelsen || S. 266[27] der] det S. 267[5] -deelt] < -delt S. 267[8] sin] sin || indr || S. 267[18] om] om || at || S. 267[24] -ceren,] -ceren || (|| , || saa || S. 267[28] Til-] < Tilg S. 267[31] Betydning] Be- || tydningen || tydning S. 268[11] derimod] || ku || derimod S. 268[25] Villie] Villie [< Villies] || aandelige Udvikling || travlt] travlt ||, at Valgsproget || S. 268[29] til *første Gang*] til || h || S. 269[2] Bog (] < Bog. S. 269[6] De] < de S. 269[9] almindelig] < almindeligen S. 269[15] deres] deres || E || S. 269[16] Penge] < Penge, S. 269[20] Nydelsen] Nydelsen ||, er overvundet strax || S. 269[30] „Derimod] Derimod S. 270[1] Naa] Naa || Berlin || S. 270[4] om] om || Gjentagelsens Bet || S. 270[12] Den gjentagne Læsning] < Læsningen S. 270[19] Frihedens] Frihendes S. 270[25] udbryder han] udbryder S. 270[30] jeg *anden Gang*] jeg || mig || S. 270[33] 142] < 124 S. 271[6] Hvis] Hvis || D || S. 271[7] Bogen.] < Bogen, S. 271[9] Den] < den S. 271[16] blot] || bede || blot S. 271[28] De] < de ved] ved || mig kan || S. 271[35] uforandret —] < uforandret, S. 271[36] uforandret] uforandret“ S. 272[1] jordisk] < Jordisk der] || mod || der S. 272[4] Gjentagelsen... sig] < der i Aandens Gjentagelse skal komme ind S. 272[10] at] at || jeg skal || S. 272[11] til] til || N || S. 272[12] træffende] < Træffende S. 272[18] i] || som || i S. 272[17] trætte] trætte || Dem ell. || S. 272[20] Mening i] Mening S. 272[29] af] af || Na || S. 273[3] den] || m || den S. 273[4] i] || af || i S. 273[7] den *anden Gang*] den || christelige || S. 273[10] flere] || F || flere S. 273[13] tag *i tage*] < tal S. 273[18] dem *anden*

Gang] dem || til || S. 273[30] de] < det S. 274[9] udgive] udgive mig S. 274[13] til] til || Præsent || S. 274[13] Viden,] Viden, || hos enhver Læser, || S. 274[18] 1 *i latterlig*] < L S. 274[19] h *i ham*] < o S. 274[26] vilde *anden Gang*] < ville

112—115: 392 a. — 2 Blade, 4. (216 × 272); grønt spr. Snit. Pap.: Vm. kronet Løve med Tordenkile osv. (se III A 85); ribbet; svært. Skr.: rolig; i 113—115 Overkradsning med Blæksløjfer. — 4 SS.

Anm.: af S. K. anbragt i Omslaget 108 f. Med bred ydre Margen; de tre første Sider paginerede 1.—3. 112 slutter midt paa S. 3; med ny Udgang umiddelbart fortsat med 113, hvis sidste Stykke er anbragt øverst paa andet Blads anden Side, som er upagineret. 114—115: under Slutn. af 113 paa øverste Halvdel af Siden, som forøvrigt er ubeskr.

112, S. 276[34] er i] i 113[1] mine] || mit || mine 113[9] mig] mig || Vidtløftigheden || 113[11] -heden....den] < -heden, som jeg i min lille Bog havde skjult i Spøgen, [< .] men som nu maa 113[12] at han] < han || *ulæseligt Ord* || 113[16] Gjentagelsen] Gjentagelsen || hører hjemme i Natur-Phænomenernes Verden || 113[17] Sphære.] < Sphære; 113[19] Grændser."] Grændser. 113[23] for at] for at || drage || 114 noget lære] *at glemt ved Overgang til ny Linie* 115[1] man *første Gang*] man || I || 115, S. 278[2] -heden] -heden || *nogle ulæselige Bogstaver* ||

116: 392 d. — Blad som 112 ff. Skr.: gennemg. rolig, tildels sirlig, enk. St. hurtigere. — 2 SS.

Anm.: af S. K. anbragt i Omslaget 108 f. Med bred ydre Margen; Bladet har Spor af at have været optaget i et Bind. Den nederste 1/3 paa hver Side afsat til Noter; Hoved-Texten slutter midt paa Bladets anden Side, med Note paa Sidens nederste Del.

[2] Da] < Dan [3] over] || der || over || (ΦΑΙ. Συ δε γε || [5] „O!] O! [17] han] han || slet ikke synes at ville fæste sit Blik paa hvad der beskæftiger mig, men || [18] omfatter] < at omfatte [19] sig] sig || ad vidt || [20] som] || opdagede || som [23] † cfr.] cfr. [25] „Forfat-] Forfat- S. 279[1] de] < det S. 279[2] ham] om ham S. 279[13] kan...sig] < vender sig ikke er] < bliver S. 279[18] til *første Gang*] < ved til *anden Gang*] < vender sig mod S. 279[17] fuldkommede,] fuldkommede, || „der", som en gammel Forfatter siger han „opgav Kunsten og Studiet af de physiske Ting, og nu begyndte at philosophere i Værkstederne og paa Torvet." (cfr. Diogenes Laerte om Socrates. || S. 280[1] (cfr.] < , cfr. anden] || Lib || anden

117: 392 a (sml. 112 ff.). — Sammenhæftning paa 5 Ark (hvoraf nu de to første Arks Blade er løse), 4. (213 × 262); 10 Bll. Pap.: Posthorns-Vm. FE & S; ribbet. Skr. i første Halvdel: gen-

nemg. rolig, tildels sirlig, enk. St. hurtigere; i sidste Halvdel: tildels stor; gennemg. hurtig, ved ny Udgang dog som Regel beg. rolig, ved Udgangen „Dog til Citaterne“ (S. 297) tildels sirlig. — 19 SS.

Anm.: af S. K. anbragt i Omslaget 108 f. Med bred ydre Margen; Hæftesnor af fin rød Silke; det første Blad pagineret 4.—5. (som Fortsættelse til 112). Til Fodnoterne S. 283. 284. 285. 287. 288. 291. 292. 295 er paa Manuskriptets Sider afsat c. 1/3 Side Plads forneden; desuden er der til Texten S. 286 afsat 1/3 Side tom Plads forneden, uden Note, og paa den Side der i Manuskriptet følger efter Siden med Fodnoten S. 295 er næsten Halvdelen sat af til Note, men forbleven ubeskr. Hele Texten slutter midt paa første Side af sidste Blad, som forøvrigt er ubeskr.

[2] jeg] jeg || har || [22] Løsnet] Løsnet || i vor Tids Literatur || S. 281[13] at] at || minde || S. 281[18] „Enten] Enten S. 281[19] vise] viser S. 282[7] (gjen-]<, gjen- S. 282[8] her] her || vil, er || S. 282[16] -tagelsen,] < tagelsen. S. 282[18] var] var || jo || S. 282[21] og *anden Gang*] < , S. 282[22] i *første Gang*] || og || i S. 282[27] at *anden Gang*] at || ikke || S. 283[1] man] man || af Gjent || S. 283[3] af en] af S. 283[4] Raslen] || Larmen || Raslen af] || paa || af S. 283[9] Menneske...skjule] < Menneske skjuler S. 283[14] den] den || Er || S. 283[15] frem] frem || og || S. 283[30] -sens] -sen S. 283[32] maa være] mere S. 284[3] Side for] Side || , || for || at || S. 284[6] -tagelsen] -tagelsen || dobbelt || S. 284[9] skyldig.] skyldig, S. 284[23] cfr.] cfr. || 133 || S. 285[5] Menneske.] Menneske.“ S. 285[11] -sen] -sen || er || S. 285[17] jeg har] jeg [< man *[?]*] har || forst || S. 285[21] hvad] hvad || jeg he || betroe] < aabenbare for S. 285[23] een]< Een anden] < Andens S. 285[29] det]< den Øvrige.] Øvrige || , samt at han || . S. 286[7] Udsagn] Udsagn || , || intetsteds] intetsteds || i f || S. 286[18] Udviklingen] < Forklaringen S. 286[29] til] < for S. 287[8] -ligt.—]-ligt. || Der || — S. 287[9] G *i Gjen-*] < I S. 287[11] saadan.“ †] saadan.“ S. 287[13] Rige] || Verden || Rige er *anden Gang*] er || tillige || S. 287[22] „det]det S. 287[23] forklarer det] forklarer || at || S. 288[5] det).]< det); nu] nu || en || S. 288[14] han]< jeg det] || Gje || det S. 288[17] den] < det S. 288[27] at] at || ved d *[?]* || S. 289[7] kunde] kun S. 289[13] paa at] paa S. 289[16] egne] || er e || egne S. 289[22] -brugt af] -brugt || i Ret || S. 289[37] Rummet] Rumet S. 290[2] bliver] bliver || Ov || S. 290[5] vorder] || er || vorder S. 290[22] og] || naar man blot || og S. 290[26] mod-]< mode- S. 291[1] Kan] || Vel *[?]* || Kan S. 291[8] det]< dett S. 291[16] om] om || den verdenshistoriske Proces || S. 292[6] 1

Drachme] < 5 Drachmer S. 292[8] uden at] uden S. 292[9] antage] || forudsætte || antage S. 292[12] Dog] Dog || Aandens Rige er jo ogsaa Individernes. || S. 292[18] det] < dett S. 292[20] Psychologie“] Psychologie S. 292[24] ville] villige S. 293[2] Er] Er || Indi || S. 294[20] „hvad] hvad S. 294[24] kun] || ikk || kun S. 294[25] efter-] < efte- S. 295[1] hiin] hiin || ængsten- || S. 295[7] Hr.] < her P *i Prof:*] < H S. 295[8] Skjøndt] || Jeg Skjøn || Skjøndt S. 295[25] d *i den*] < e S. 295[20] Gjen-] || der || Gjen- S. 296[5] -land.] -land.“ S. 296[14] gaaer] || forsvinder i || gaaer S. 296[21] Gjen-] || Friheden || Gjen- S. 296[25] Da] Da || nu || S. 297[22] skulle] < skulde S. 297[28] med] < for S. 297[28] paa] paa || Gj || S. 298[8] her] her || staae || S. 298[10] viser] || eradierer || viser S. 298[14 f.] behøver...[17] Sætning.] < fremgaaer af en Hentydning til denne Sætning som findes senere i „Gjentagelsen“ p. 91. S. 299[9] Bevægelse er] Bevægelse S. 300[4] i en] en S. 300[6] spøgende] < for Spøg S. 300[14] fandtes] fandt S. 300[17] docerer] docerer || ja endog antyder ||

**118:* 392 a (sml. 112 ff.). — 1 Ark + 3 Blade som 112 ff.; 5 Bll. (med Spor af Sammenhæftning). Skr. paa de første tre Sider: rolig, tildels sirlig, i Tilføjelserne: tildels stor; hist og her hurtig, tildels flygtig. Forøvrigt: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. En Del Rett., enkelte Marg.-Tilf. — 9 SS.

Anm.: af S. K. anbragt i Omslaget 108 f. Bred ydre Margen. De fire sidste Blade er paa første Side, øverst i Hjørnet tilhøjre med Blyant mrk. 2. —5. Texten slutter paa første Side af Bladet mrk. 5, hvis nederste 1/4 er ubeskr. ligesom hele anden Side.

1, S. 301[2] For-] || Eet || For- 1, S. 301[3] Synden] || Gjen- Synden 2[3] nu] || bestandig | nu 2[5] b.)] b). 3[7] og] og | si | 6[3] beboe] < boe andre] || i det Element, hvoraf *[ulæseligt Ord]* er dannet, thi den er virkelig grebet || andre 7[4] Aandens] Aanens 7[7] end] en 7[10] religieus] || en || religieus 7[15] Saaledes] || Ari || Saaledes 7, S. 303[2] Jacob] Jacobs 7, S. 303[8] G *i Gjen-*] < N hvilken] < hvilket 9[2] af Naturens] af Naturens af Naturens *ved Overgang til ny Side* 9[5] i] i || Aande || 10[1] ville vi] || er || ville vi 14[2] endog] < dog at] < en

119: 392 d (sml. 116). — Blad som første Ark i 110 f. Skr.: tildels stor; flygtig. — 2 SS.

Anm.: af S. K. anbragt i Omslaget 108 f. Med smal indre og ydre Margen. Texten slutter midt paa Bladets anden Side, som forøvrigt er ubeskr.

[4] gal] || sk || gal S. 305[6] der] < det S. 305[10] være] || have || være bleven] bleven || latterl || S. 305[21] u-

den-] || fremmed Bl || uden- S. 305[26] ved] || h || ved S. 305[34] rider] *Læsn. usikker* S. 306[1] lidt] lidt || Spøg || S. 306[3] Dig] mig S. 306[11] u *i Forgu-*] < y

120: 392e. — Ark, 4. (206 × 259); 2 Bll. Pap.: Post-Velin; gull.; svært; Vm. I WHATMAN TURKEY MILL 1840. Skr.: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere. — 3 SS.

Anm.: af S. K. anbragt i Omslaget 108f. Med smal indre og ydre Margen. Texten slutter nederst paa Arkets tredie Side; fjerde Side ubeskr.

[2] Præ-] Præn- [11] Brev] Brev || , som Du || [13] jeg] jeg || priser Styrelsen || S. 307[3] paaagtes] < paagtes S. 307[4] iagt-] || se || iagt- S. 307[9] E *i Exempel*] < et S. 307[11] Glæde] Glæde || derover, saaledes || Lykke] Lykke, S. 307[12] Lit-] Lit- *og Begyndelsen til* t S. 307[24] nynnende] nynnende || Omq || S. 307[27] Saa] || Thi saa || Saa S. 307[30] Susanne] Susanne || maaske || S. 308[2] høitstaaende] < velfornemme S. 308[8] „om] om S. 308[14] -under] -under, S. 308[26] -stilling] -stilling || , || S. 308[30] Ukyndig] < ukyndig S. 309[4] dog (] < dog, S. 309[5] den] den || tab || S. 309[8] Grændse)] Grændse,) S. 309[18] Den] < den S. 309[21] skal] skal || forraade || S. 309[24] i et letsindigt] < letsindigen S. 309[25] lyser] || skin || lyser S. 309[26] af] af || den || S. 310[4] h *i hvis*] < n S. 310[5] lang] < langt S. 310[7] at] < og

121—123:* 392e (sml. 120). — Ark som 120. Skr. 121: tildels stor; beg. rolig, snart hurtig, tildels flygtig. 122: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. 123: som 122. — 3 SS.

Anm.: af S. K. anbragt i Omslaget 108f. Stykkerne anbragt med indre og ydre Margen. Af 121 optager Hovedtexten Arkets tredie Side; [*] er anbragt i den ydre Margen; af [†] er Beg. anbragt med Linier paaskraa i den indre Margen, Slutn. med Linier paaskraa paa den indre Del af Arkets anden Side, i Højde med Beg.; *) er anbragt i den indre Margen; † er anbragt midt paa den indre Del af Arkets anden Side; **) er anbragt paalangs i den ydre Margen, med Linier beg. ⊥ Sidens nederste Rand; Hovedtextens Slutnings-Tilføjelse er anbragt nederst paa Arkets anden Side. 122—123: paa Arkets fjerde Side, 122 foroven, 123 midtpaa; Siden forøvrigt ubeskr. ligesom første Side af Arket.

121[8] ikke] ikke || er fornøiet || 121[9] den] < det 121[10] sagt] sagt || en || 121[11] Mængden] || At || Mængden 121[12] naturligviis] *Læsn. tvivlsom* indsee] || forlange || indsee 121[14] Ophævelse] || Fornæ *[?]* || Ophævelse 121[17] B *i Be-*] < R S. 311[1] -løse.] < løse, S. 311[5] til] || til ikke || til S. 311[9] med] || i Spøg || med dømme] dømte S. 311[14] forud-] || har skj uden || forud- S. 311[15] et] et || engang || S. 311[16] j *i skjuler*] < i S. 311[19f.] og da en anden Forfatter] *skrevet to Gange* S. 311[21]

for en] en S. 311[23] forspilde] < spilde S. 312[3] Tid] Tiden

**124:* 392f — Mgl. — B-Fortegn.
Anm.: har af S. K. været anbragt i Omslaget 108f.

125: 391. Et Omslag dannet af et Fol.-Ark. Pap.: som 112ff. — Skr.: tildels stor; gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtig.
Anm.: anbragt udenpaa Omslaget, som har indeholdt 126—139.

126: 391,1 (4 Blade som 110 f.), Bl. 1—2. — Skr.: tildels stor; rolig. — 3 SS.
Anm.: af S. K. anbragt i Omslaget 125. Titlen (de syv første Linier) anbragt paa første Side af Bl. 1, Dedikationen paa anden Side; Indhold paa første Side af Bl. 2, hvis anden Side er ubeskr.

**127:* 391,1 (se 126), Bl. 3. — Skr.: beg. sirlig, efterh. hurtigere, sl. stor, hurtig. — 2 SS.
Anm.: med bred ydre Margen.
[11] er] || ikke || er [14] -lig] <-ligt [20] vil] <vild [22] -blikket;] <-blikket. [22f.] maa... en] < sniger sig omkring, en S. 317[1] den stærke Sjel] < den Tidens] Tidens || Tide || S. 317[8] være] || ga || være S. 317[9] Sjel] < Siel S. 317[16] gavne] gave S. 317[20] Præsent.] Præsent

128: 391,1 (se 126), Bl. 4. — Skr.: beg. rolig, efterh. hurtig; i Marginal-Tilføjelsen: flygtig. — 1 S.
Anm.: med bred ydre Margen; anbragt paa øverste Halvdel af Bladets første Side, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele anden Side.
[8] og] og || Bevæ ||

**129:* 391,2 (Bind, indv. paa trykt Etikette mrk. „N. C. Møller Bogbinder Ulfeldsplads N° 97“, 4. (165×198); stift hæftet, med sort-violet Overtræk; 14 Bll. Pap.: Koncept; svært), Bl. 1 forfra. — Skr.: stor; hurtig. — 1 S.
Anm.: af S. K. anbragt i Omslaget 125. Anbragt øverst paa Bladets første Side, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele anden Side.

130—132: 391,2 (se 129), Bl. 2—3 forfra. — Skr. 130: tildels stor; hurtig. 131: tildels stor; beg. rolig, snart hurtig, efterh. flygtig. 132: stor; hurtig, tildels flygtig. — 3 SS.
Anm.: 130 anbragt øverst paa første Side af Bl. 2, som forøvrigt er ubeskr. 131—132 anbragt med smal indre og ydre Margen, 131: paa første Side af Bl. 3, 132: øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. ligesom Bl. 4—8 og første Side af Bl. 9, paa hvis anden Side forneden 139 findes anbragt bagfra.
131[8] Saasnart] || At || Saasnart nævner] nævner || hans || 131[8] -tydelige] -tydelige || fremf || 131[12] -spiller.] < spiller, 131[17] under] *Læsn. tvivlsom* 131[19] saaledes] || at || saaledes

**133—136:* 391,2 (se 129), Bl. 1—4 bagfra. — Skr. 133: stor; hurtig, tildels flygtig. 134: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. 135: tildels stor; beg. rolig, snart flygtig. 136: som 133. — 6 SS.
Anm.: anbragt med indre og ydre Margen. 133—134: paa Bl. 1 bagfra; 133 paa første Side, som forøvrigt er

ubeskr.; 134 øverst paa anden Side. 135 begynder øverst paa første Side af Bl. 2 bagfra, sl. paa Bl. 3 øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele anden Side af Bladet. 136: øverst paa første Side af Bl. 4 bagfra, som forøvrigt er ubeskr.

134 [3] at *første Gang*] at || den || 134 [14] Bogtrykker] || Læseren || Bogtrykker 134 [15] Du] Du || f || 135, S. 321 [3] d *i det*] < i S. 321 [20] gavner] || ved at || gavner S. 321 [38] igjen] igjen, || og selv ||

137—139: 391,2 (se 129), Bl. 5—6 bagfra. — Skr. 137—138: stor; flygtig. 139: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. — 3 SS.

Anm.: 137—138: paa Blad 5 bagfra, hvert Stykke paa sin Side af Bladet. 139: øverst paa første Side af Bl. 6 bagfra, som forøvrigt er ubeskr.

138, S. 323 [2] en reen] < et reent

**140:* — 1/4 Ark, 4. beskrevet som 8.; en Kt. uregelm. afrevet. Pap.: Post-Velin; blankt. Skr.: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtig, tildels flygtig. — 1 S.

[12] alt som] < altsom over] || ned af Gaden || over [16] lige] < ligesaa

**141—142:* — Lap, langstr. rektang., af Blad. Pap.: Post-Velin; blankt; i Blindtryk: BATH med Krone og Egeløv, i Ottekant (som i 60 ff.). Skr.: 141: gennemg. hurtig, tildels flygtig, beg. roligere. 142: stor; flygtig. — 2 SS.

Anm.: hvert Stykke anbragt paa sin Side af Lappen, med Linier ⊥ Pap.s korte Led.

141 [2] kom] || greb || kom tidlig] < tillige 141 [4] deri,] deri., || hvorfor || 141, S. 328 [3] men] || so || men 142 [1] min] < mit

143: [399]. — Mgl. — E. P. I, S. 410 f.

Anm.: er i B-Fortegn. opgivet til 1/4. S. 332 [10] f. E.] f. Ex.

**144:* 405 e [1]. — Ark, 8. (134 × 214 sml. 96); 2 Bll. Pap.: som 51 ff. Skr.: tildels stor; hurtig, tildels flygtig; i sidste Stykke: rolig; Overkradsning med Blyantsmasse. — 1 S.

Anm.: anbragt paa første Side af Arket, som forøvrigt er ubeskr.

S. 333 [5 f.] g *i velbehag*-] < l

**145:* 405 e [2]. — Blad som 144; en Kt. uregelm. afrevet. Skr. i første Linie: stor; rolig; i anden Linie: sirlig. — 1 S.

Anm.: første Linie anbragt et Stykke nede paa Bladets første Side, anden Linie lidt under Midten af Siden, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele anden Side af Bladet.

**146:* 405 e [3]. — Blad, 4. (170 × 206). Pap.: gull. Koncept. Skr.: tildels stor; flygtig. — 1 S.

Anm.: anbragt paa første Side af Bladet, som forøvrigt er ubeskr.

[1] Alt,] < Alt. [8] af den] af

**147—148:* 405 e [4]. — Blad som i 59. Skr. 147: tildels stor; beg. rolig, efterh. flygtig. 148 i Overskriften: stor; hurtig; forøvrigt: tildels stor; gennemg. flygtig, hist og her roligere. — 2 SS.

Anm.: 147 anbragt paa Bladets første Side; 148 paa den anden; Mar-

ginal-Tilføjelsen med Linier beg. ved Bladets øverste Rand.

147[8] skal] skal || have || 147[11] K *i Kjerlighed*] < F 148[2] forudsatte] forudsat 148[5] en] < et 148 S. 335[5] ur *i uretfærdige*] udr < udv

**149—150:* 405 f [1]. — Lap, rektang., af Blad, 4. (170 × ...); to Ktt. uregelm. afrevet. Pap.: som 1. Skr. 149: tildels stor; beg. rolig, snart hurtig, tildels flygtig. 150: tildels stor; flygtig. — 2 SS.

Anm.: Stykkerne anbragt hvert paa sin Side af Lappen.

149[3] og] || da komme Du || og 150[3] Glæden] Glæden naar 150[4] ikke,] ikke, a 150[5] ikke] ikke || vi selv, || 150[9] Kjer-] || Gud || Kjer- 150[10] da] || naar || da 150[13] Kj.] || Di || Kj. derved] *Læsn. tvivlsom* 150[16] Til-] || Forbig || Til-

**151:* — 1/4 Ark, 4., beskrevet som 8. (135 × 214). Pap.: Post-Velin; blaal.; Vm. I WHATMAN TURKEY MILL 1841 (sml. Anm. til 96 Slutn.). Skr. 1: tildels stor; flygtig. 2: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. 3: tildels stor; gennemg. hurtig, tildels flygtig; i Tilføjelserne: enk. St. roligere. 4: hurtig. 5: stor; hurtig, tildels flygtig; hele Stykket overstreget med Blæk-Streger paaskraa. 6: stor; flygtig; hele Stykket overkradset med Blyants-Bølgelinier. 7: flygtig; over første Stykke tilvenstre en Blæk-Streg paaskraa som i 5, forøvrigt Overkradsning med Blyant som i 6; hele andet Stykke overstreget som 5. 8: stor; hurtig; med Blyant; Overstregning som 5. 9: som 2. — 2 SS.

Anm.: 1—4 optager første Side, 5—9 anden Side.

1[8] til at] til 3[20] F *i Fader*-] < f 7[1] Gud] < Guds 7[1] efter] < i 9[1] end] en

**152—154:* — 1 Sammenhæftning paa 2 Ark + 1 Ark + 1 Læg paa 2 Ark, 4. (170 × 206); 10 Bll. Pap.: som 1. Skr. 152 paa de første tre Sider: rolig, beg. sirlig; forøvrigt: tildels stor; gennemg. hurtig, tildels flygtig, enk. St. ved ny Udgang roligere. En Del Rett. og Tilføjelser. 153,1: hurtig, tildels flygtig. 153,2—4: som 153,1. 153,5: stor; hurtig, tildels flygtig. 154 i Beg. og ved ny Udgang: rolig; forøvrigt: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. — 16 SS.

Anm.: med bred ydre Margen. Arket efter Sammenhæftningen er paa første Side, øverst i Hjørnet tilhøjre med Blyant mrk. 2. 152 begynder et Stykke nede paa Sammenhæftningens første Side, sl. midt paa Læggets første Side. 153,1–4 optager nederste Halvdel af Læggets første Side. 153,5 er anbragt øverst paa Læggets anden Side, som forøvrigt er ubeskr. 154 begynder øverst paa Læggets tredie Side, sl. øverst paa fjerde, som forøvrigt er ubeskr. ligesom Læggets to sidste Blade.

153,1[5] de] < det

**155:* — Tryk-Manuskript (se 159), S. 53. Skr.: rolig.

Anm.: anbragt nederst paa Siden, som oprindelig Fortsættelse af Texten i Tryk-Manuskriptet.

**156—157:* — 2 Blade + 1 Ark (Bladene løse), 8. (... × 214, yderste Rand beklippet) + 1 Sammenhæftning paa 6 Ark, 8. (beklippede langs øverste og yderste Rand); 16 Bll. Pap.: Post-Velin; blaal. Skr. 156 paa første Side: rolig; forøvrigt: tildels stor; beg. rolig, snart gennemg. flygtig, enk. St. roligere; en Del Rett. 157: tildels stor; beg. rolig, snart hurtig, tildels flygtig; en Del Rett. og Marg.-Tilf. — 12 SS.

Anm.: ydre Margen, beklippet. De to første Blade hører sammen med Bladene S. 38 f. og 40 f. af Tryk-Manuskriptet (se 159), som andet Blad til hvert sit Ark; Arket har Spor af Hæftning; Sammenhæftningen har Hæftesnor af fin rød Silke. 156 optager de to Blade, den ene Side af Arket, som forøvrigt er ubeskr., de to første Blade af Sammenhæftningen, sl. øverst paa første Side af tredie Blad. 157 begynder med Udgang umiddelbart efter Slutn. af 156, sl. øverst paa første Side af Sammenhæftningens fjerde Blad, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele Resten af Sammenhæftningen.

**158:* — 1/4 Ark 4., beskrevet som 8. (136 × 214). Pap.: som 151. Skr. 1: tildels stor; gennemg. hurtig, i enkelte Ord roligere. 2: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. 3: som 2. 4: rolig. 5: hurtig, tildels flygtig. 6—9: som 5. — 2 SS.

Anm.: 1—4 anbragt paa Bladets anden Side, 5—9: paa første Side.

1^{5} før] før || den || 1^{6} hvis] || han || hvis aldrig] aldrig || mæt || 8^{1} syne *i synes*] < synt

**159:* — [I] 1/4 Ark, 4. beskrevet som 8. (136 × 214) + [II] 1 Ark, 8. (134 × 213) + [III] 13 Blade (oprindelig 1 Læg paa 6 Ark + 1 løst Blad indlagt) + 6 Blade, 8. (134 × 214) + [IV] 4 Blade + 1 Ark + 2 Blade, 8. (... × 214; beklippede langs ydre Rand) + [V] 1 Læg paa 6 Ark (hvoraf nu de første fire Arks Blade er løse), 8. (136 × 214; sammenlagt af Blade 4.); 42 Blade, med Paginering 1—76. Pap. Formatet 136 × 214: som 151; Formatet 134 × 213: Post-Velin; blaal.; Vm. I WHATMAN 1838; Formatet 134 × 214: og det beklippede: Post-Velin; blaal. Skr. I (S.V. III, S. 267): tildels stor; gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtig. II (S.V. III, S. 269. 271): tildels stor; gennemg. rolig, tildels sirlig, hist og her hurtig. III (S.V. III, S. 273—295): gennemg. rolig, tildels sirlig, enk. St. stor, hurtigere; en Del Rett., enkelte Marg.-Tilf.; (i 159,14 har det med Blæksløjfer overkradsede først været understreget med Blyant). IV—V (S.V. III, S. 296—315): tildels stor; gennemg. rolig, enk. St. sirlig, hist og her hurtig; paa de sidste sex Sider: stor; hurtig. Enkelte Rett. og Marg.-Tilf. — 79 SS.

Anm.: Siderne i I og II er upaginerede; af I er anden Side, af II første og fjerde Side ubeskr. III har bred ydre Margen afsat med Blyant; alle Bladene (ogsaa det løse Blad, S. 5f., til det oprindelige Læg paa 6 Ark) har Spor af Hæftning; ved det første af

de sex Blade er bevaret Hæftesnor af fin lysblaa Silke, sidste Blad er paa første Side pagineret 37, medens anden Side er upagineret og ubeskr. IV—V har ydre Margen, hvoraf i IV største Delen er bortklippet. IV har oprindelig sammen med de to første Blade af 156 f. udgjort et Læg paa 5 Ark (med Spor af Sammenhæftning); de to første Blade af IV (S. 38 f. 40 f.) hører sammen med de to første Blade af 156 f., de to følgende Blade (S. 42 f. 44 f.) med de to Blade (S. 50 f. 52 f.) efter Arket; nederst paa sidste Side af IV (S. 53) findes 155. V har Spor af Hæftning; Texten slutter et Stykke under Midten af sidste Blads første Side (S. 76), som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele Bladets anden Side, der er upagineret.

[2] Overskrifterne] || denne || Overskrifterne[< Overskrift] || og de ||

**160:* 405 d [1]. — 1/2 Ark, 4. sammenlagt i 8. (135 × 214); 2 Bll. Pap.: som 151. Skr.: tildels stor; hurtig, i enkelte Ord flygtig. — 1 S.

Anm.: optager første Side; de øvrige tre Sider ubeskr.

[4] lære]< lide [5] stringent] stringent ||) || [6] 3] < 2 [11] Taalmod] < Taalmodi

**161:* 405 d [2]. — 1/4 Ark, 4. beskrevet som 8. (136 × 214). Pap.: Post-Velin; blaal. Skr.: tildels stor; gennemg. hurtig, tildels flygtig, i enkelte Ord roligere. — 1 S.

Anm.: anbragt øverst paa første Side af Bladet, som forøvrigt er ubeskr.

**162:* 405 d [3]. — Blad, 8. (124 × 200 sml. 58). Pap.: Post-Velin; blaal.; blankt. Skr.: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. — 1 S.

Anm.: anbragt øverst paa anden Side af Bladet, som forøvrigt er ubeskr.

[4] at] < af

**163:* 405 d [4]. — Blad, 8. (134 × 214). Pap.: Post-Velin; blaal.; Vm. I WHATMAN TURKEY MILL 18.. Skr.: tildels stor; hurtig, i enkelte Ord flygtig. — 1 S.

Anm.: anbragt øverst paa første Side af Bladet, som forøvrigt er ubeskr.

[2] Bestemmelse *begge Gange*] Bestemelse

**164:* 405 d [5]. — Blad som 59. Skr. i de tre første Linier: tildels stor; hurtig, tildels flygtig; i Resten: rolig. — 1 S.

Anm.: anbragt øverst paa første Side af Bladet, som forøvrigt er ubeskr.

**165:* 405 d [6]. — Blad som 59. Skr.: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. — 1 S.

Anm.: anbragt paa første Side af Bladet, hvis anden Side er ubeskr.

**166:* 405 d [7]. — 1/3 Blad 4. (171 × ...). Pap.: som 1. Skr.: stor; hurtig. — 1 S.

Anm.: Bladet har haft bred ydre Margen; Textlinien er anbragt uden Hensyn til Margenen øverst paa Bladets første Side.

**167:* 405 f [2]. — Lap, rektang., af Blad 4. (170 × ...). Pap.: som 1. Skr.: tildels stor; gennemg. rolig, hist og her hurtig, i enkelte Ord flygtig. — 1 S.

Anm.: Bladet har været brækket. Stykket er anbragt paa Bladets anden Side.

[5] et] et || : || [8] kunde] < kunne

**168:* 405 f [3]. — Blad, 8. (124 × 200 sml. 58). Pap.: Post-Velin; blaal.; blankt; Vm. I WHATMAN 18.. Skr.: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. — 1 S.

Anm.: anbragt øverst paa første Side af Bladet, som forøvrigt er ubeskr.

**169:* 405 f [4]. — Lap, rektang., af Blad 4. (170 × ...). Pap.: som 1. Skr.: tildels stor; hurtig. — 1 S.

Anm.: anbragt paa Bladets første Side.

170: [405 f 5]? — Lap, rektang.; to Ktt. besk., en Kt. uregelm. afrevet. Pap.:...-Vm.; ribbet; svært. Skr.: stor; hurtig, tildels flygtig. — 1 S.

S. 347[1] til] til || Dig |·

171: [405 f 6]? — Blad, 8. (134 × 214). Pap.: Post-Velin; blaal. Skr.: rolig, tildels sirlig. — 1 S.

Anm.: ved Bladets indre Rand Rest af Arkets andet Blad, med Hæftehuller. Stykket er anbragt, med smal ydre Margen afsat med Blyant, øverst paa første Side af Bladet, som forøvrigt er ubeskr.

[8] bliver] bliver || i Kjerlighed til Dig og til vor Næste. Amen. ||

172: 429 (Blad, 4. (218 × 266 sml. III A 244) sammenlagt i 8. Pap.: Post-Velin; blankt), første Side. — Skr.: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtigere.

Anm.: anbragt øverst paa Siden, som forøvrigt er ubeskr.

[7] Glands,] < Glands —

173—176: 429 (se 172) anden og tredie Side. — Skr. 173: tildels stor; gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtig. 174: som 173. 175: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtig. 176: tildels stor; gennemg. hurtig, i enkelte Ord flygtig, hist og her roligere.

Anm.: 173—174 anbragt øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr.; 175—176 optager tredie Side. Fjerde Side ubeskr.

173[2] og] || skjøndt || og 173, S. 348[1] der er] der 175[3] lad] || lad vor H || lad 175[4] Gave] Gave || , || 176[9] dets] det 176, S. 349[4] bare ham] *ved Understregningen sammenvist med* [8] henbaaren 176, S. 349[8] d *i -fulde*] < g

C

1: 153 (= L-Fortegn.). — 3 Blade, 4. (170 × 208) + 1 Læg paa 3 Ark, 8. (124 × 200 sml. B 58; med Spor af Hæftning); 9 Bll. Pap. Formatet 170 × 208: som B 1. Formatet 124 × 200: Post-Velin; blaal.; blankt. Skr.: gennemg. rolig, tildels sirlig, enk. St. hurtigere. — 18 SS.

Anm.: Formatet 170 × 208 (omfattende Texten til Introduktionen, S. 355—360): med bred ydre Margen; Formatet 124 × 200: første Blad uden Margen, forøvrigt med smal ydre Mar-

gen. Manuskriptet slutter øverst paa sidste Side, som forøvrigt er ubeskr.

[5] udsige.] < udsige, *maaske rettet af Barf.* [9] -bare,] -bare, [< -bare.] || eftersom han bevarer Hemmeligheden || [20] -bar] < -bare S. 356[6] en] < et S. 356[17] Den] || ham, || Den S. 356[22f.] han, der] < han S. 357[1] som han] som S. 357[14] -hed.] < -hed; S. 357[19] t *i tog*] < d S. 357[23] hedensk] hedens S. 357[29] Halv-] < Hav- S. 357[38] er] er || Hovedsagen || S. 358[2] komme] komme || , || S. 358[15] Be-] || Me || Be- S. 358[19] -heder.] -heder, S. 358[20] gjel-] < gel- S. 358[28] at] at || han ikke talte || S. 358[29] Ve *i Verdens første Gang*] < Vi S. 358[38] Dage!] < Dage, S. 359[1] det] || sit || det S. 359[3] hvad] hvad || f || S. 359[6] Stræder] Stræder || , || for at] for S. 360[8] tilstrækkeligen] < ret S. 360[9] Læren] || den || Læren S. 360[18] paa hans Læber] < i hans Mund S. 361[3] ikke det] idet S. 361[9] han,] < han; S. 361[15] F *i For-*] < D S. 361[25] forunde] || tillade || forunde S. 361[27] lykkeligt] < lyksaligt S. 361[38] og] || , || og S. 362[8] -hed] -hed || , || der S. 362[12] hvorved] < hvorledes S. 362[15] Er-] || og || Er- S. 362[21] kan] kan || jo || S. 362[31] Purpur,] < Purpur; S. 363[8] -argelse] -argelse || og Græker en Daarskab || S. 363[11] Konge] Konge || , || S. 363[18] om] || saae | om S. 363[21] den] || Troen || den S. 364[38] kunde] || var det || kunde S. 365[29] en] || det || en S. 366[10] T:] T: || , || S. 366[35] den] < det S. 367[3] da] da || Ordet i Dit . S. 367[4–8] *herudfor i Marginen en lodret Blæk-Streg* S. 367[4] i Dit Hjerte] < der S. 367[7] den Viisdom] < det Ord hvilken] < hvilket S. 367[22] e *i en*] < d S. 367[33] gjemte] < eiede S. 367[34] ham] ham || , || Ordet] Ordet || een || S. 368[1] med] || f || med Sprogets] || Talen || Sprogets 368[17] høre] høre || Din Fortælling || S. 368[32] blive] blive || h || S. 368[34] løgn-] || at || løgn- S. 369[6] den] den || , || S. 369[16] Skabning —] < Skabning, S. 369[17] hvad] || at lade Dig || hvad

*2: 366 b (= L-Fortegn. — Notebog se III C 26), Bl. 24—25. — Skr.: tildels stor; gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtigere. — 3 SS.

Anm.: begynder øverst paa første Side af Bl. 24, sl.øverst paa første Side af Bl. 25, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele Resten af Notebogen; paa første Side af Bl. 23 (hvis anden Side er ubeskr.) slutter III C 26.

*3: 366 a (= L-Fortegn.). — Notebog (65 × 82), paa trykt Etikette mrk. „I. C. Falck Univ. Bogbinder lille Kiøbmagergade N° 82.“, Vb. med brunt nopret Pap., Guldlinier paa

Ryggen og som Indramning paa Siderne, Forsatsblade med lyserødt, moirée Papirs-Overtræk, 43 Bll. Pap.: Post-Velin; gull.; blankt. Skr.: sirlig. — 8 SS.

Anm.: af Forsatsbladet foran er Halvdelen paalangs afrevet. Bl. 1 er ubeskr.; Stykket begynder øverst paa første Side af Bl. 2, sl. nederst paa anden Side af Bl. 5; Resten af Bogen ubeskr.

[10] dette] < det S. 375[1] Høire] < Høiere S. 375[16] „ŕ] ŕ S. 376[6] mod] mod || End || S. 376[25] κατω] κατω, S. 377[5] Rummet] Rumet

*4: 451 (Bind, 4. (216 × 270); Vb.; Blindtryks-Linier paa Ryggen, uden Forgyldn.; 31 Bll.; grønt spr. Snit. Pap.: som B 112 ff.), Etikette af lysrødt Pap. fastklæbet udenpaa Bindet, øverst i Hjørnet tilvenstre. — Skr.: rolig.

Anm.: brækkede Ark, den indre Halvdel Textkolonne, den ydre Margen.

*5—7: 451 (se 4), Indsiden af Bindet foran. — Skr. 5: rolig, tildels sirlig. 6: som 5. 7: rolig.

Anm.: 5—6 anbragt øverst paa Siden, 7: under Midten.

*8—9: 451 (se 4), Bl. 1 forfra. — Skr. 8: stor; rolig. 9: tildels stor; rolig, tildels sirlig.

Anm.: anbragt paa første Side af Bl. 1, hvis anden Side er ubeskr. ligesom hele Bl. 2.

9[21] Theagenes] < Theagnes

*10—61: 451 (se 4), Bl. 3—9 forfra, paginerede 1.—13. — Skr. 10: sirlig. 11: beg. sirlig, efterh. hurtigere. 12: rolig, tildels sirlig; i de to sidste Linier: tildels stor; hurtig; „NB.“, Understregningen i første Linie og Stykket Lin. 4 f.: med rødt Blæk. 13: tildels stor; hurtig, tildels flygtig. 14: som 11. 15: rolig. 16 i Textkolonnen: beg. sirlig, efterh. hurtig; i Marginen: rolig, tildels sirlig. 17: som 11. 18: rolig. 19—21: som 11. 22: rolig. 23: rolig, tildels sirlig. 24—25: som 23. 26: gennemg. rolig, tildels sirlig, enk. St. hurtigere. 27: gennemg. rolig, enk. St. hurtigere. 28 i Overskriften: stor; rolig; med rødt Blæk; forøvrigt: som 26. 29 i de to første Linier: stor; rolig; med rødt Blæk; forøvrigt: som 23. 30: som 23. 31: som som 26. 32: som 11. 33 i Textkolonnen: beg. rolig, efterh. hurtig; i Marginen: rolig. 34: som 11. 35: tildels stor; gennemg. rolig, enk. St. hurtigere. 36: rolig. 37: som 11. 38: som 23. 39: tildels stor; beg. sirlig, efterh. hurtigere. 40: gennemg. rolig, enk. St. hurtig. 41: tildels stor; rolig. 42: som 11. 43: tildels stor; hurtig. 44: rolig. 45—46: sirlig. 47: gennemg. sirlig, i enkelte Ord hurtigere. 48: rolig. 49: som 40. 50: som 23. 51: tildels stor; gennemg. rolig, enk. St. hurtig. 52: beg. rolig, snart hurtigere. 53: til-

dels stor; hurtig, i enkelte Ord flygtig. 54—55: som 26. 56: beg. sirlig, efterh. hurtig. 57—58: sirlig. 59: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtigere. 60: tildels stor; beg. rolig, snart hurtig. 61: som 23. — 14 SS.

Anm.: 10—14 optager S. 1 (første Side af Bl. 3); 12—13: i Marginalkolonnen, beg. midt udfor 11. 15—21: paa S. 2; Noten til 16 anbragt i Marginen under 17. 22—25: paa S. 3. 26 begynder nederst paa S. 3, sl. øverst paa S. 4. 27: paa S. 4. 28 begynder lidt under Midten af S. 4, sl. øverst paa S. 5. 29: paa S. 5. 30 begynder nederst paa S. 5, sl. øverst paa S. 6. 31—34: paa S. 6. 35 begynder nederst paa S. 6, sl. øverst paa S. 7. 36: i Marginen paa S. 7. 37—39: paa S. 7. 40—44: paa S. 8; 44 med Indføjningsmærke til 43. 45—49: paa S. 9; 48—49 nederst i Marginalkolonnen, udfor 47. 50—53: paa S. 10; 50 øverst i Textkolonnen, 51 i Marginalkolonnen, 52—53 nederst i Textkolonnen, mellem 50 og 52 et stort Stykke tom Plads. 54—56: paa S. 11. 57—58: øverst paa S. 12, som forøvrigt er ubeskr. 59—60: øverst paa S. 13, som forøvrigt er ubeskr. S. 13 udgør første Side af Bl. 9, hvis anden Side er upagineret. 61: paa Bl. 9 øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. ligesom første Side af Bl. 10; paa anden Side af Bl. 10 og første Side af Bl. 11 findes Optegnelser fra Marts 1846.

11[13] ide *i identisk*] < idet 12[10] a *i assistentiæ*] < c 14[3] hen *i henrive*] < her 14[4] me *i methodo*] < mo 16[3] at] at || ha || 25[9] om] om || de || 29[5] Indledning] < Første Deel 29[6] a priori] || af || a priori 29[12] Sandheder] || Aarsager || Sandheder 29, S. 386[10] mell] < meel 30[2] Onde] || Gode || Onde 32[2] Msket] < Msket*) 33[3] det] || hele || det 34[3] paastod] < nægtede 34[4] umuligt] < muligt 35[6] Nogen] < nogen (cfr.) || b || (cfr. 35[13] end om] om 37[3] det *første Gang*] < der 37[4] -clides] < -chlides 45[3] været] værket 45[6] Onto-] < onto- 45[12] Himlen] (Himlen 45[17] στερησις)] στερησις 47[3] g *i Vig-*] < t 127)] 127 47[10] Q *i Qualitæt*] < A 50[1] -mann] -man 51, S. 394[18] Beg *i Begrebernes*] < Beb 51, S. 394[22] σχε-] < σχη- 51, S. 394[25] -σϑαι] < -ται 51, S. 394[26] -ται] < -σϑαι 52[4]102] || 2 || 102 53[3] en] || , || en Een] < En 54[3] og] || at || og 54[4] er] || , || er 56[4] Den] < Denn

**62:* 451 (se 4), Bl. 1 bagfra. — Overskriften, første Linie og nogle Ord af anden: Mgl. — Afskrift af Barf.

I Resten Skr.: gennemg. rolig, tildels sirlig, i enkelte Ord hurtigere.

Anm.: anbragt øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr.; den øverste Del af Bladet bortklippet (sml. 63 f.). Problemet har utvivlsomt (i Marginen med Blyant, sml. 71 ff.) af S. K. været betegnet „a".

63—64: 451 (se 4), Bl. 1 bagfra. — Mgl. — E. P. I, S. 329.

Anm.: har været anbragt øverst paa anden Side, 64 i Marginen; den øverste Del af Bladet bortklippet. Problemet har utvivlsomt (i Marginen med Blyant, sml. 71 ff.) af S. K. været betegnet „b".

64[1] Det] — Det 64[2] p.] S.

**65—70:* 451 (se 4), Bl. 1 bagfra. — Skr. 65: tildels stor; rolig.

66: som 65. 67: gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtig. 68: stor; rolig. 69: tildels stor; hurtig. 70: som 69.

Anm.: anbragt paa anden Side; 69—70 anbragt med Linier beg. i Marginalkolonnen.

65[3] -saa.)] -saa. 67[2] mod] mod || ligegy ||

**71—86:* 451 (se 4), Bl. 2—8 bagfra. — Skr. 71: stor; rolig. 72: tildels stor; rolig. 73: som 72. 74: tildels stor; gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtigere. 75—76: som 72. 77: som 74. 78: tildels stor; beg. rolig, efterh. hurtig. 79: beg. sirlig, forøvrigt gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtig tildels flygtig. 80 i Textkolonnen: gennemg. hurtig, tildels flygtig, i enkelte Ord roligere; i Marginen: rolig. 81: gennemg. hurtig, i enkelte Ord roligere. 82: beg. rolig, efterh. hurtig. 83: sirlig. 84: beg. rolig, forøvrigt gennemg. hurtig, i enkelte Ord roligere. 85: rolig. 86: beg. rolig, efterh. hurtigere, i enkelte Ord flygtig.

Anm.: 71 anbragt paa Bl. 2, øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr. Problemet er af S. K. (i Marginen med Blyant) betegnet „c". 72: paa Bl. 2, øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. Problemet betegnet (paa samme Maade som 71) „d". 73: paa Bl. 3, øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr. Problemet betegnet paa samme Maade som 71) „e". 74: paa Bl. 3 øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. Problemet betegnet (paa samme Maade som 71) „f". 75: paa Bl. 4, øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr. Problemet betegnet (paa samme Maade som 71) „g". 76: paa Bl. 4, øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. Problemet betegnet (paa samme Maade som 71) „h". 77: paa Bl. 5, øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr. Problemet betegnet (paa samme Maade som 71) „i". 78: paa Bl. 5, øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. Problemet betegnet (paa samme Maade som 71) „k". 79—81: paa Bl. 6, øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr. Problemet betegnet (paa samme Maade som 71) „l". 82: paa Bl. 6, øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. Problemet betegnet (paa samme Maade som 71) „m". 83: paa Bl. 7, øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr. Problemet betegnet (paa samme Maade som 71) „n". 84—85: paa Bl. 7, øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. Problemet betegnet (paa samme Maade som 71) „o". 86: paa Bl. 8, øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele anden Side. Problemet betegnet (paa samme Maade som 71) „p".

74[3] den *tredie Gang*]< det 74[5] negativ]< positiv 74[6] positiv]< negativ 76[5] Guldets] < Gullets 77[3] Det]< De derom] derom ||, || 82, S. 404[3] bygge] byggge 83[3] Kun] || Ar || Kun 84[5] Dette]< Den 84[6] og] og || det vil || 84[9] hvorvidt] || forsaav || hvorvidt

**87—96:* 463. — En Papplade (353 × 202 sml. II C 33), kantet med lysgrønt, blankt Papir, paa begge Sider beklædt med Pap.: Bikube-Vm.; ribbet. Skr. 87: rolig, tildels sirlig; med rødt Blæk. 88: rolig, tildels sirlig. 89: tildels stor; hurtig. 90: som 87. 91: tildels stor; rolig. 92: som 87. 93: beg. sirlig, efterh. hurtigere. 94—95: som 87. 96: som 93. — 2 SS.

Anm.: 87—93 er anbragt paa Pladens ene Side, med Linier ⊥ Pladens korte Led; 87, 90 og 92 findes ved Sidens øverste Rand, adskilte ved lodrette Blæk-Streger; 88: umiddelbart under 87; 89: et Stykke fra 88 i Kolonnen til 87; 91: umiddelbart under 90; 93: i Kolonnen til 92, et Stykke nede. 94—96 er anbragt paa Pladens anden Side; 94—95 med Linier ⊥ Pladens korte Led, ved Sidens øverste Rand, adskilte ved en lodret Blæk-Streg; 96 findes med Linier ⊥ Pladens lange Led yderst tilhøjre paa Siden, med smal Margen til begge Sider.

96[1] for] for || Ideen || 96[2] som] < for

**97—98:* 407. — 1 Ark + ½ Blad (en Kt. uregelm. afrevet), 4. (213 × 259); 2½ Bll. Pap.: som B 117. Skr. 97: tildels stor, Ordene „Bevægelsen (κινησις.)" med særlig stor Skrift; gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtigere. 98: som 97. — 2 SS.

Anm.: med bred ydre Margen. 97 anbragt øverst paa Arkets første Side, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele Resten af Arket. 98: øverst paa første Side af Bladet, som forøvrigt er ubeskr.

**99:* 413. — Et Stykke Papir, Fol. Pap.: som B 1. Skr. i Overskriften: meget stor; rolig; forøvrigt: tildels stor; gennemg. rolig, hist og her hurtig, tildels flygtig. — 1 S.

Anm.: anbragt paa den øverste Halvdel af den ene Side af Papiret, som forøvrigt er ubeskr.

**100:* 412. — Ark, 4. (198 × 242); 2 Bll. (af andet Blad et Stykke af ydre Rand uregelm. afrevet). Pap.: Koncept; grovt. Skr.: stor; gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtig. — 1 S.

Anm.: Arket brækket, den indre Halvdel Textkolonne, den ydre Margen; Texten tildels med Linier ud i Marginen, anbragt paa første Side af Arket, som forøvrigt er ubeskr.

**101:* 412. — Blad, 4. (170 × 208). Pap.: som B 1. Skr.: tildels stor; gennemg. rolig, i enkelte Ord hurtig. — 1 S.

Anm.: anbragt paa første Side af Bladet, som forøvrigt er ubeskr.

[12] C.] C [13] Die] || C ||. Die

**102:* 450 (Bind, 4. (218 × 265); Vb.; uden Forgyldn.; 36 Bll. Pap.: Muslinge-Vm. HOLLAND C & I HONIG; ribbet. — Sml. B 108 f.), Etikette af lysrødt Pap. fastklæbet udenpaa Bindet, øverst i Hjørnet tilvenstre. — Skr.: sirlig.

Anm.: brækkede Ark, den indre Halvdel Textkolonne, den ydre Margen.

**103—126:* 450 (se 102), Bl. 1—4. — Skr. 103: sirlig. 104: beg. sirlig, efterh. hurtigere. 105—107: sirlig. 108: rolig, tildels sirlig. 109: rolig, tildels sirlig; i Tilføjelsen: hurtigere. 110: som 104. 111—112: sirlig. 113: som 104. 114: rolig. 115: sirlig. 116—117: som 104. 118—123: sirlig. 124: som 108. 125: tildels stor; beg. sirlig, efterh. hurtigere. 126: rolig. — 5 SS.

Anm.: 103 anbragt øverst paa første Side af Bl. 1, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele anden Side og første Side af Bl. 2. 104: paa Bl. 2, øverst paa anden Side, som forøvrigt er ubeskr. 105—117: paa første Side af Bl. 3 (pagineret 1.); 105—110: i Textkolonnen; 111—117: i Marginalkolonnen. 118: paa Bl. 3, beg. nederst paa første Side, sl. øverst paa anden Side, pagineret 2.). 119—124: paa anden Side af Bl. 3; 121 og Noten til 124: i Mar-

ginalkolonnen. 125 begynder nederst paa anden Side af Bl. 3, sl. paa Bl. 4, øverst paa første Side (pagineret 3.). 126: under Slutn. af 125 paa Bl. 4, øverst paa første Side, som forøvrigt er ubeskr. ligesom hele anden Side.

103[4] (Tom.] Tom. 103[10] Rede."] Rede. 103[16] 223] < 220 109[8] bedre, værre] < værre, bedre 110[1] ελεου] < ελεους 110[5] disses] disse 110[10] -tiske] -tisk 110[18] -tiske,] < -tiske. 112[4] Kirken.)] Kirken. 116[5] ellers] < eller 116[7] af] || τ || af 117[5] alerent] < alereret 117[7] liberant."] liberant || ? ||. 121, S. 419[6] Ingen] < ingen 124[12] εν] εν || μεγαλφ || 125[3] sit] < sin 125[5] Een] Een || be || 126[8] engelske] engelsk

127: 450 (se 102), Bl. 5. — Skr.: tildels stor; rolig.

Anm.: anbragt med Linier ud i Marginen paa første Side af Bl. 5, hvis anden Side er ubeskr. ligesom hele Resten af Bindet.

TILLÆG

Oversigt

over

de i Tidsrummet 1843 Maj—1844 Marts udkomne Værker af S. K. og Manuskripterne dertil.

S.V. III, S.	Værkerne	Udkast	Udarbejdelse		Tryk-Mskr.	Anmærkninger
			foreløbig	endelig		
7—52	To opbyggelige Taler					
11	Forord		B 143			Sml. A 83
	1) Troens Forventning					
15	Bøn					— III C 2 (E. P. 1, S. 409)
	2) Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra					— III A 140
55—168	Frygt og Bæven				B 96	
55—56	Titelblad og Motto	B 60. 78	B 79			— A 126
57—60	Forord		B 80			
(59[36]—60)	(fordi . . . silentio.)			B 89		
61—62	Stemning		B 61	B 81		
63—64	Stemning I		B 62	B 82		— A 76
65	Stemning II		B 63	B 83		
66	Stemning III		B 64	B 84		
67[1—16]	Stemning IV		B 65	B 85		
67[17—21]	Stemning (Slutn.)		B 66	B 86		— A 77
68—75	Lovtale over Abraham	B 72—74.77		B 87		— III C 4
77—165	Problemata	B 67—71.75				
(79—84[34])	(Foreløbig Expectoration . . . paralytisk.)			B 88		
	Problema III:					
(135[37]—141[7])	(Jeg ogsaa . . . han end)		B 90			Brudstykker
(141[7]—161[21])	(nok saa . . . Vaudeville)		B 91			
(161[22]—165[8])	(Abraham . . . Ridder)	B 93	B 91			
(165[9—29])	(Det . . . tabt)		B 91			
166—168	Epilog	B 76.92.94		B 95		
171—264	Gjentagelsen				B 97	Sml. B 99
249—255			B 98			Brudstykker

S. V. III, S.	Værkerne	Udkast	Udarbejdelse		Tryk-Mskr.	Anmærkninger
			foreløbig	endelig		
267—315	Tre opbyggelige Taler				B 159	
	Forord					
273—286	1) Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed	B 144—149				Sml. III C 8
287—295	2) Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed					— III A 138
296—315	3) Bekræftelsen i det indvortes Menneske	B 151,1—9				
(296)	(Bøn)	B 151,1				— B 150.171. III C 23
(297—303[88])	(I Verdens...Menneske)			B 152		
(303[88]—304[80])	(Ofte...Dands)	B 153		B 154.155		
(304[80]—305)	(han....)	B 153		B 155.156		
(306—308[88])	(...Menneske)			B 156		
(309—310)	(...den Bekymrede...)	B 158,1	B 157			
(310—312)	(..den Forurettede..)	B 158,2				
(312—313[8])	(..den Forsøgte..)	B 158,3				— III C 7
(313[4—40])		B 158,4.6—9				
(313[40]—315[1])	(Syntes...eiede)	B 158,5				— III C 12
S. V. IV, S.						
3—68	Fire opbyggelige Taler					
	Forord					
9—23	1) Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet					Sml. B 161
24—37	2) Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra					— B 161
38—53	3) Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra					— B 161
54—68	4) At erhverve sin Sjel i Taalmodighed					— B 160.166. II A 339
71—113	To opbyggelige Taler					
73	Forord					— B 174
75—94	1) At bevare sin Sjel i Taalmodighed					— A 186—188. B 161.166
95—113	2) Taalmod i Forventning					— A 171. B 160. II A 578

GTU LIBRARY
3 2400 00572 4798

← Barcode (over)

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500
All items are subject to recall.

DATE DUE

DEMCO, INC. 38-2931

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500
All items are subject to recall.